מִשְׁנֵה תוֹרָה

(הַיָּד הַחֲזָקָה)

לְרַבֵּנוּ משֶׁה בֶּן מַיְמוֹן

בְּמַהֲדוּרָה מְקֻצֶּרֶת

עָרוּךְ עַל פִּי כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים יְשָׁנִים, מְנֻקָּד וּמְפֹרָשׁ בְּתוֹסֶפֶת מָבוֹא

מֵאֵת

ד"ר פַּלְטִיאֵל בִּירְנְבּוֹים

הוֹצָאַת הִיבְּרוּ פּוּבְּלִישִׁינְג קוֹמְפּ.
נְיוּ־יוֹרְק

MAIMONIDES' MISHNEH TORAH

(Yad ha-Ḥazaḳah)

ABRIDGED EDITION

Edited from Rare Manuscripts and Early Texts, Vocalized, Annotated and Provided with an Introduction

BY

PHILIP BIRNBAUM, Ph.D.

HEBREW PUBLISHING COMPANY
New York

Printed and bound in the United States of America
by Montauk Book Mfg. Co., Inc., New York

סִדּוּר בְּמַהֲדוּרָה שֶׁל
הִיבְּרוּ פּוּבְּלִישִׁינְג קוֹמְפּ., נְיוּ־יוֹרְק

לזכר אבי מורי

ר' אברהם יואל ב"ר ישראל ז"ל

FOREWORD

Moses Maimonides (1135—1240) accomplished a gigantic task when he compressed into his Mishneh Torah the Jewish lore contained in the Bible, the two Talmuds, the midrashic literature and the geonic responsa. Written in lucid Hebrew, the Mishneh Torah penetrated every Jewish community where it was studied by both young and old. Its influence on many generations has been incalculable. All Rabbinic writings of the past seven centuries have been greatly affected by it. Indeed, the Arba'ah Ṭurim by Rabbi Jacob ben Asher (1269—1340) and the Shulḥan 'Aruk by Rabbi Joseph Ḳaro (1488—1575) were to a great extent drawn from the Mishneh Torah. Their very phraseology is borrowed from the code of Maimonides. However, the Ṭurim and the Shulḥan 'Aruk furnish instruction in the duties which are applicable only to conditions existing after the destruction of the Temple, while the Mishneh Torah is a repository of all Jewish teachings from the time of Moses the lawgiver to the time of Moses the author of the Mishneh Torah or Yad ha-Ḥazaḳah ("The Strong Hand"). No detail escaped him in the vast talmudic and post-talmudic literature. Unlike his predecessors and successors, Maimonides assembled all the ethical and civil regulations which the sages had deduced from the Bible. He took no account of whether the entire material which he incorporated in the Mishneh Torah was relevant to the conditions of his age. Thus he dealt with all the laws of Judaism, making no distinction between those regarding the Temple, the sacrifices, the Jewish kings, the Sanhedrin, and those which, for example, bear on the observance of the Sabbath or the practice of charity and prayer. Truly, the Mishneh Torah is the epitome of Judaism in all its varied aspects.

Maimonides wrote the Mishneh Torah in a direct and terse style omitting the mention of sources or divergent views. Ironically enough, Maimonides' desire for clearness and lucidity was in the course of time nearly defeated by multitudes of commentaries and super-commentaries. The main purpose of these commentaries was to identify the decisions stated in the Mishneh Torah with the

views expressed by the talmudic authorities. The proverbial phrase "a difficult Rambam" never refers to the meaning of any particular passage in the Mishneh Torah, for that is easily intelligible to anybody who is moderately familiar with the Hebrew language. The difficulties raised by scholars do not concern *what* Maimonides says but rather *why* he says it. As a matter of fact, the major sources of Maimonides' legal and ethical maxims have already been ascertained by illustrious scholars such as Rabbi Joseph Ḳaro.

The Mishneh Torah is one of the most readily understood books in all the Jewish literature. In a letter to one of his correspondents, who had expressed regret that the Mishneh Torah was not open to him because it was written in Hebrew instead of Arabic, Maimonides wrote to the effect that his Hebrew style was so easy that it took one a short time to grasp it. It is indeed very unfortunate that this classical work has been neglected in Jewish education so that many a student of Jewish lore knows little beyond its name.

Bialik sought to remedy this situation when some twenty years ago he communicated with Doctor Hayyim Heller concerning a popular edition of the Mishneh Torah, "in order to make the choice parts of his (Maimonides') book equally available to all . . . to revive the effectiveness of this great book and make its influence prevail on all the Jewish people of our time." For certain technical reasons, however, Bialik's proposal failed to materialize.

The present abridged edition of the Mishneh Torah is designed for the use of academies and schools, rabbis and laymen, teachers and students. Each of its sections can serve in classrooms as source material for discussion of the ethical and spiritual aspects of Judaism, on the one hand, and for examples of classic Hebrew, on the other. Because of the masterly skill with which Maimonides employed the language of the Mishnah, the student of the Mishneh Torah inevitably gains familiarity with the style of the tannaitic literature. Furthermore, the Mishneh Torah may well be regarded as an introduction to the Talmud owing to the fact that Maimonides invariably summarizes lengthy, digressive talmudic discussions in succinct, clear Hebrew. Very often one arrives at the understanding of an involved argument in the Talmud by referring to one or two crystalized *halakot* (rules, laws) of Maimonides. It is needless to add that the Mishneh Torah facilitates one's comprehension of the Rabbinic style in general.

The English explanations of words and phrases, which have

been kept as brief as possible, are indicated according to line. They, as well as the vowels with which the text is furnished, aim at simplifying the use of this work by young students. Legal minutiae have been omitted. Omissions are marked by two dashes. No biblical citations are explained in the footnotes, since their meaning can readily be ascertained by reference to any good English translation of the Bible. At the end of the volume the reader will find an alphabetically arranged list of terms defined by Maimonides in the text and an index of biblical references.

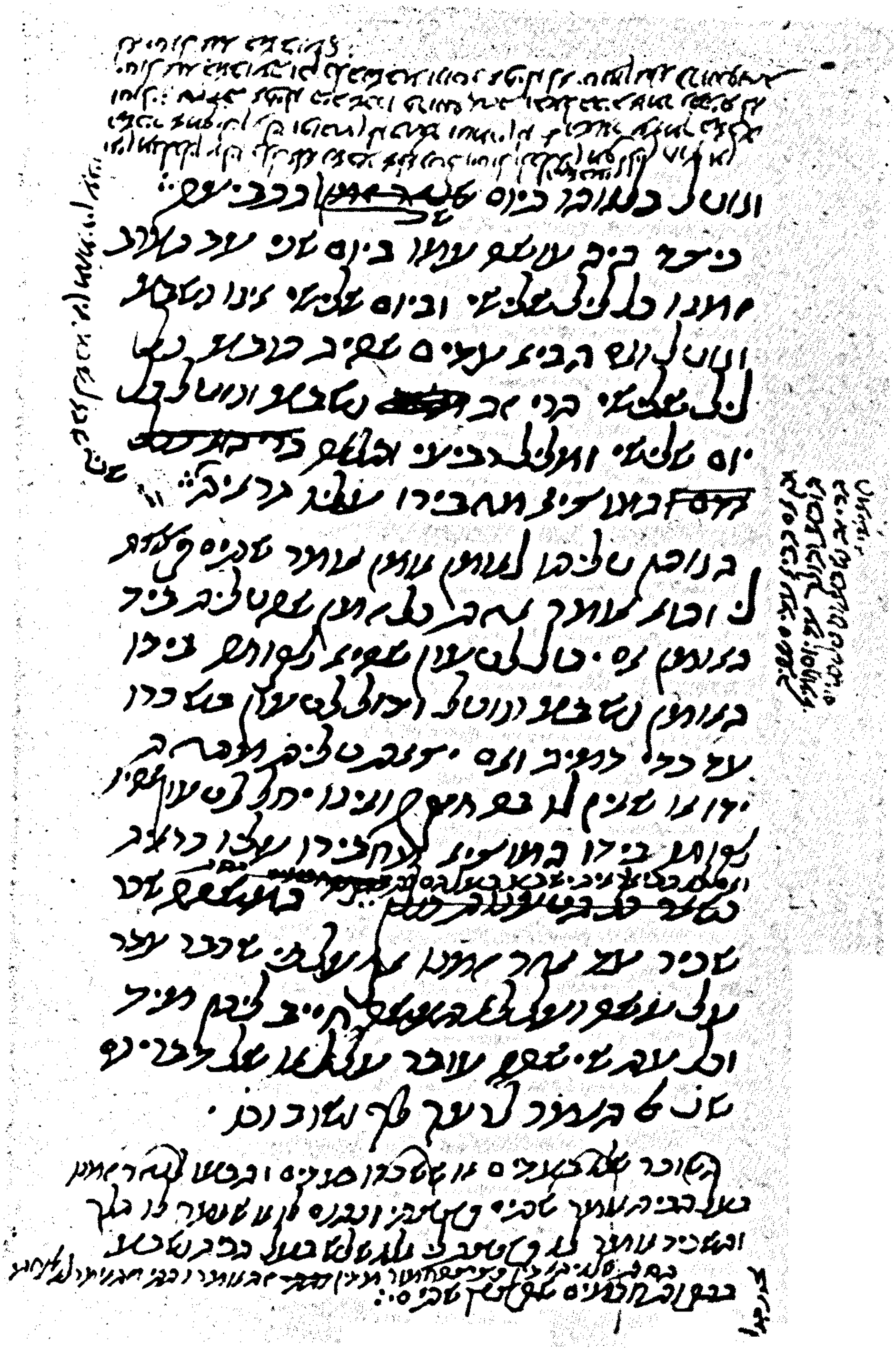
For the purpose of presenting a correct text, a variety of old manuscripts and early editions, preserved at the library of the Jewish Theological Seminary, have been consulted. Following is a list of some editions used: Earliest edition (presumably 1480), Soncino (1490), Constantinople (1509), Venice (1524 and 1551), Amsterdam (1702-3), and Book I (Madda') which was edited by Dr. Moses Hyamson from the Bodleian Codex (New York, 1937). To save space textual variants have been omitted.

It is my pleasure to acknowledge indebtedness to Professor Joseph Reider, whose valued advice was always helpful; to Professor Abraham A. Neuman, Dr. Alexander M. Dushkin, Dr. Solomon Grayzel and Mr. Maurice Jacobs, who showed interest in my work and furthered it; to Professor Louis Ginzberg, Professor Alexander Marx, Professor Solomon Zeitlin, Dr. Boaz Cohen, Mr. Isaac Rivkind, Dr. Jehudah Rosenthal and Mr. Moshe Lutzki for their useful suggestions; to Mr. Jacob Unger, the learned compositor, and Mr. Menahem Menschel of the Hebrew Publishing Company for the great care they have taken in the production of this volume. Last but not least, I wish to thank the authorities of the libraries of the Dropsie College and the Jewish Theological Seminary for making available to me the necessary books.

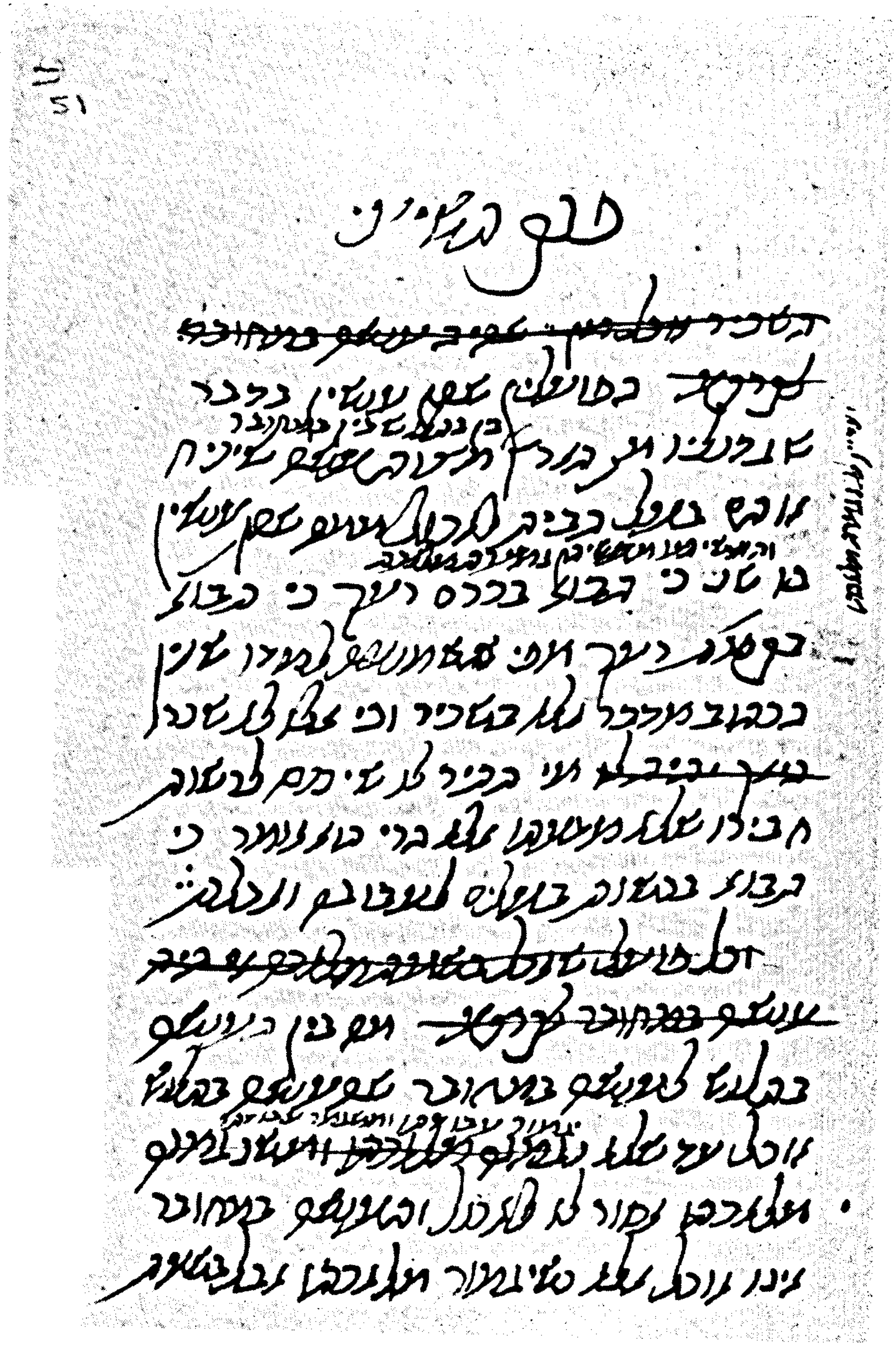
Philadelphia, January 16, 1944.

PHILIP BIRNBAUM

התוכן

עצם כתב־יד הרמב״ם, הלכות שכירות (להלן עמודים 277—278).

על דרכו של הרמב"ם למחוק ולתקן ראה מבוא, עמ' XL ואילך.

מבוא

מבוא*

מגמת המהדורה הזאת ותועלתה

מטרת ההוצאה העממית הזאת היא להגיש לבני דורנו ספר אשר יכניסם לפני ולפנים של היהדות המקורית. תמצית החבור „משנה תורה" הנתונה בזה מיועדת לא רק לתלמידי בתי־הספר הגבוהים והנמוכים אלא גם לכל מי שיש לו, או ששואף לקנות לו, ידיעה בעברית. הכוונה המכוונת במהדורה זו היא: א) להורות את עיקרי היהדות ההיסטורית בלשונו הברורה של גאון הסדר והסגנון — הרמב"ם; ב) לשמש מבוא לספרות התלמודית; ג) ללמד פרק בסגנון עברי מקורי ולעזור ברכישת מונחים שהספיקו להעשות קנין שפתנו וסגולותיה.[1] כללו של דבר: הספר שלפנינו, המכיל בקרבו את מיטב עבודתו הכבירה של הרמב"ם, נערך והוגה על פי כתבי־יד ודפוסים ראשונים של „משנה תורה" למען החוגים הרחבים שימצאו בו תועלת להשתלמותם במדע היהדות ולהתקרבותם אל ספרותנו הלאומית.

הנשר הגדול, רבנו משה בן מימון, השקיע עמל עשר שנים רצופות כדי להוציא מתחת ידו ספר שאין לו חבר בספרותנו בין מבחינת שפתו הבהירה והמחוטבת בין מבחינת היקפו. הוא הצליח באופן שאין למעלה ממנו לסכם ולרכז בחבור פלאים זה את כל הרכוש התרבותי הצבור בים התלמוד ובספרות שלאחריו. בלשון צרופה ושקופה, הגלויה לקטן ולגדול, מסר לבני עמו את תורת היהדות לכל השתלשלותה והתפתחותה מימות משה רבנו עד רבנו משה.

וצר מאד שעד כה לא נעשו אלא נסיונות מעטים להכניס חמדה גנוזה

*חלק מהמבוא הופיע בצורת מאמר („לשון הזהב של הרמב"ם") ב„הדואר", מרחשון, תש"ג, גליונות מא־מב. מאמר דומה למאמרי נתפרסם אחר כך בירחון הירושלמי „סיני" (אייר, תש"ג) על „סגנון משנה תורה לרמב"ם" מאת י. א. זידמן.

1. נחום סוקולוב, במאסף „רבנו משה בן מימון" (הוצאת „הארץ", תרצ"ה), חוברת א, עמ' 137: „לפני הרבה שנים כתבתי מאמר . . . ע"ד הרמב"ם בתור האמן הגדול ביותר בין יוצרי לשוננו המחודשת . . . ושאני חושב את ספר „יד החזקה" שלו לאב־מלאכה ספרותי־לשוני במדרגה עליונה, ושהשתדלתי כל ימי ללמוד ממנו".

מ. גליקסון, שם, חוברת ב, עמ' 54: „אולי תשמש שנת־היובל הזאת לזכרו של רבנו משה דחיפה והתעוררות למורים ולמחנכים בישראל, לפתוח את אוצרותיה של משנה תורה לילדי ישראל, ולוא יהא רק לשם תורת הלשון העברית לבד . . ."

זו, ספר „היד החזקה", לתוך כתלי בתי־ספרנו.[2] אנו מטפלים לרוב בכל מיני ספרי־לימוד המתחדשים משנה לשנה ומסתלקים מן השימוש כלעומת שהופיעו. אנו מרבים לתת לפני חניכינו לשם לימוד לשונו ספרים שהם למטה ממדרגת השכלתם. אבל צדקו דברי אחד־העם באמרו: „סלסלו את המחשבה, והיא תרומם את הלשון".[3] הטוב והמועיל שבאמצעים לקרב את בני זמננו לידיעת שפתנו הוא להכניסם ישר לטרקלין אוצר תרבותנו בת אלפי השנים. ואין לך ספר מתאים יותר לכך מ„משנה תורה" לרבנו משה בן מימון.

לאמתו של דבר אין כ„משנה תורה" ספר עשיר־התוכן ורב־הגוונים, כתוב בסגנון כה בהיר עד שאפילו רך בשנים יבין אותו על־נקלה. לא נכתבו מאות הפירושים על „היד החזקה" אלא לשם חקירת המקורות שעל פיהם פסק הרמב"ם מה שפסק. כל ההתחבטות בדבר איזו מהוראותיו של הרמב"ם מתרכזות תמיד מסביב לשאלה: זו מניין לו? אבל במה שנוגע לעצם המובן של הכתוב ב„משנה תורה" אין מי שיפקפק בו כל־עיקר, כי כל דבריו של רבנו ברורים ומפורשים ואינם זקוקים לביאורים ארוכים מן החוץ. מעניין מה שהרמב"ם עצמו העיר במכתבו ליוסף בן גאביר מאנשי בגדד, שחסרה לו ידיעה מספיקה בעברית, ביחס לסגנון הקל שכתב בו את חיבורו הגדול, וזו לשונו: „כי הוא קל להבין וקרוב להתלמד מאד; ואחר שתתחנך בספר אחד [של י"ד ספרי משנה התורה] תבין כל החיבור כולו . . ."[4]

2. מן הקיצורים של „משנה תורה" שנועדו לבתי ספר ולעם, יש להזכיר:

א) „הלכות דעות . . . Parafrasi fatta da Moise Capriles, per ammaestramento a suoi Discepoli, Venezia, 1790 (?)"

ב) „מדע אהבה זמנים, קיבוץ נבחר מספר יד החזקה להרמב"ם ז"ל כפי אשר נדפס פעמים שלש בעיר ויניציאה . . . ועתה ליוקר מציאותו יצא לאור ביופי והדר מנוקה ומשפה מכל סיג ושגיאה, ליוורנא, 1827".

ג) „הלכות דעות . . . איבערזעטצט אונד מיט אנמערקונגען אונד פארוואורט פערזעהען פאן שמעון יצחק לאזראן, קאעניגסבערג, תקצ"ב".

ד) „איזה הלכות מיד החזקה לאדוננו מורנו ורבנו הרמב"ם . . . ללמד בני ישראל תורה ודרך ארץ, פטרבורג, 1850".

ה) „משנה תורה לרבנו משה בר מימון הספרדי, ספר המדע, מבואר בצרוף מבוא ע"י ש. רבידוביץ, ברלין, התרפ"ב".

ו) „מגלות לבתי הספר", הוצאת „אמנות", תל־אביב. חוברות אלו, שיצאו אחת אחת בשנות תרפ"ט–תרצ"ה, נערכו ע"י א. צפרוני וד"ר י. אנגל. הן כוללות: „הלכות דעות", „הלכות תלמוד תורה" (צפרוני); „הלכות תשובה", „הלכות עבודה זרה", „הלכות סנהדרין", „הלכות מלכים" (אנגל).

ז) „ספר הלכות דעות . . . עם באור רחב בשם מדות ודעות מאת הרב שמריהו ליב הורביץ, תל־אביב, תרצ"ב".

3. על פרשת דרכים, ח"א, עמ' 196.

4. חמדה גנוזה, קניגסברג, 1856, עמ' ד.

אמנם לפני כעשרים שנה נגש חיים נחמן ביאליק להכנת הוצאה עממית של החיבור הנידון, והוא בא בדברים עם הרב ד"ר חיים הלר והציע לו לקבל עליו את העבודה הזאת „למען עשות מבחר ספרו [של הרמב"ם] שווה לכל נפש ולהחיות בו רוח עם רב . . . אין לשכוח, שכל מגמתנו להחיות שוב את כח הספר הגדול הזה ולהגביר פעולתו על כל האומה בזמננו, ואין לך אמצעי טוב לצורך זה מן הפשטות והקיצור . . ."[5] אולם מחשבתו הטובה לא יצאה אל הפועל בעטיין של אי־אלו סבות טכניות.

הופעת התמצית של משנה התורה בצורה שלפנינו תהיה, לפי דעתם של מחנכים מעולים ואנשי חכמה ותיקים שבחנו וחזרו ובחנו אותה בעודה בכתב־יד, מאורע חשוב ורב ערך בספרותנו החינוכית מאחר שכאן ניתנת להם לחניכינו האפשרות לקבל את חינוכם מתוך מפעלו המשוכלל של הרמב"ם, כלומר מתוך אותם המקורות מהם שאבו אבותינו את חינוכם הם. הלא כה דבריו של רבנו בהודיעו את מגמתו ביצירתו זו הענקית: „וכמה טרחתי יומם ולילה, כמו עשר שנים רצופות, בקבוץ חבור זה . . . שהרי קרבתי דברים מרוחקים, מפוזרים ומפורדים בין הגבעות וההרים . . . שלא נתכוונתי בחבור זה אלא לפנות הדרכים ולהסיר המכשולות מלפני התלמידים, שלא תחלש דעתם מרוב המשא ומתן . . ."[6] מתוך משנתו של הרמב"ם יקנו להם תלמידינו ידיעה מסוימת בתלמוד ובספרות המסתעפת ממנו. ולא עוד, אלא שע"י היותם מצויים אצל שפת הרמב"ם הקלה ורבת־הצבעים כאחת, יסגלו להם סגנון קלאסי כמעט בהיסח הדעת, מבלי כל התאמצות יתירה.

מחנך למופת

אכן מחנך מטבע ברייתו היה רבנו משה בן מימון, והרי עדים הם דורות לעשרות עד כמה הצליח בתעודתו, תעודת מחנך ומורה נבוכים. כאיש המכיר את ערכו העצמי וערך תפקידו, הוא כותב:

בְּטֶרֶם נוֹצַרְתִּי בַּבֶּטֶן, הַתּוֹרָה יְדָעַתְנִי,
וּבְטֶרֶם אֵצֵא מֵרֶחֶם – הִקְדִּישַׁתְנִי,
וּלְהָפִיץ מַעְיְנוֹתֶיהָ חוּצָה – נְתָנַתְנִי . . .[7]

5. המכתב נתפרסם ב„העולם", תרצ"ד, גליון לו–לז. הכר הכיר ביאליק בגודל ערכה החנוכי של ההלכה בכלל. במאמרו המפורסם „הלכה ואגדה" נשא את דבריו לאמר: „הנה הולך וגדל דור שכולו מימרות ופזמונים, ועל מיני דברים שכולם הבל פה ורוח שפתים . . . אבל החובה היכן? ומאין תבוא? ומהיכן תינק? המן האגדה? . . . אנו כופפים את צוארנו: איה עול הברזל? מדוע לא תבוא היד החזקה והזרוע הנטויה?" (כתבי ח. נ. ביאליק, תל־אביב, תרצ"ה, עמ' רעד–ה).

6. קובץ תשובות הרמב"ם, לפסיה, תרי"ט, ח"א, עמ' 12.

7. שם.

הוא הקדיש את כשרונותיו הגאוניים ללמד לעמו חכמה ודעת בלשון קצרה ומובנת, פשוטה ומושכת את הלב – אופני הסברתו צריכים לשמש מופת ודוגמא לכל מורה – והשתדל תמיד להבליט ולהטעים את המאור הגנוז שבתורה ואת תוך־תוכה ההגיוני. הוא מברר לאט לאט, בנחת ובהדרגה, בדרך אמצעית או בלתי־אמצעית, את תכונתן העיקרית של ההלכות ואת היסוד שעליו הן בנויות. וככה הוא נוטע אֵמון בלב הקורא ומשכנע אותו, ובשיטה זו הוא הולך ומדריך דורי דורות בדרך האמת ומעמיד תלמידים הרבה המסורים ליהדות מהכרה ומאהבה.

וזהיר עד מאד היה רבנו משה בכתבו את חבורו „משנה תורה" בשביל העם. מתוך מה שיעץ לאחרים יכולים אנו לדון עד לאיזו מדה הגיעה זהירותו הן בדבור והן בכתב, שהרי הוא אומר במקום אחד: „. . . . שהאדם אין ראוי לו לדבר ולדרוש באזני העם עד שיחזור [על] מה שרצונו לדבר פעם ושתים ושלש וארבע, וישנה אותו היטב, ואח"כ ידבר . . . ואולם מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר, ראוי לו שיחזירהו אלף פעמים אילו יתכן זה".[8] מתינותו זו וכן שקידתו שלא ידעה גבול הן שהולידו את הבנין המפואר, בנין עדי־עד, אשר יהודה אלחריזי מציירהו לאמר:

סֵפֶר כְּעֵץ שָׁתוּל בְּמֵי מַדָּע וָבִין
כִּי בוֹ חֲפָצָיו יִמְצָאֶה כָּל דּוֹרֵשׁ;
סִפְרֵי גְאוֹנֵנוּ, וְאִם רַבּוּ מְאֹד,
הֵמָּה עֲנָפִים לוֹ, וְהוּא הַשֹּׁרֶשׁ.[9]

כשם שהרמב"ם דורש מכל מורה ומחנך, וכל שכן מכל סופר, ללמוד לדעת תכלית ידיעה את הענין שהם רוצים ללמד לאחרים, כך הוא מזהיר ומבקש את קורא דבריו שלא יקראם קריאה שטחית. וכמו מתנצל על שלכאורה נטה הצדה באחד המקומות, הוא כותב: „והנה הארכתי בדברים הרבה ויצאתי מענין חבורי. אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה, לפי שאספתי בו דברים מועילים, מפוזרים, מספרים גדולים. לכן דע אותם והצלח בהם וחזור עליהם פעמים רבות והתבונן בהם התבוננות יפה. . . לא תמהר בקריאתן, כי אני לא חברתי כפי מה שנזדמן לי אלא לאחר עיון גדול והתבוננות . . ."[10] כמורה מומחה וכסופר מהיר הוא נמנע תמיד מלהרחיב את הדבור יותר מן הצורך, כדי שלא להעמיס על הלומד. הוא מציין את הקו האופיני הזה של סגונו, שכל עיקרו הוא להקל את הבנת

8. שם, ח"ב, עמ' יב.
9. תחכמוני, שער ג.
10. פירוש המשניות להרמב"ם, סנהדרין פרק י, ד"ה „היסוד השלשה עשר".

הענינים, בדברים אלו: „כל חבורינו אמנם הם קב ונקי; אין כונתנו להגדיל גוף הספרים ולא לכלות הזמן במה שלא יביא אל תועלת. ולזה, כשנפרש לא נפרש אלא מה שצריך לפירוש ובשיעור שיובן לבד, וכשנחבר לא נחבר רק קצור הענינים".[11] אהבתו את הצמצום והריכוז מגיעה לידי כך שהוא אומר: „ולו היה אפשר לי לשית התלמוד כלו בפרק אחד, לא הייתי משים אותו בשנים".[12] כל כך למה? כדי שלא לערבב את המתלמד ולא לעכבהו מהשיג את גוף הענין לכל היקפו.

אוצר היהדות לעם

בשביל מי ולשם מה טרח רבנו בחיבור ספרו „משנה תורה"? את התשובה על השאלה הזאת כבר הקדים הרמב"ם בהקדמתו לספרו, לאמר: „ומפני זה נערתי חצני... וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החבורים... כולם בלשון ברורה ודרך קצרה, עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכל... לפיכך קראתי שם חיבור זה ,משנה תורה', לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם". והסבה שהניעה אותו לקבל עליו תפקיד ענקי זה היא ממש אותה הסבה שהוא מיחס לרבי יהודה הנשיא מסדר המשנה, שכן הוא כותב שם בסקירתו על השתלשלות התורה שבעל פה: „ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה? לפי שראה שתלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות... חיבר חיבור להיות ביד כולם, כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח". ובסוף הקדמתו מה הוא אומר בקשר עם תנאי הזמן שגרמו לו לחבר את משנה התורה? הוא ממשיך: „בזמן הזה תכפו צרות יתירות ודחקה השעה את הכל ואבדה חכמת חכמינו... לפיכך אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחברו הגאונים... נתקשו בימינו ואין מבין ענייהם כראוי אלא מעט במספר..." ובגלל זאת גמר בלבו לעשות כמעשה רבי יהודה הנשיא בשעתו ולסכם את כל הספרות התלמודית־מדרשית־גאונית ולשים את תורת ישראל לכל ענפיה במסגרת אחת. יתר על כן: הוא שקד על חיבורו יומם ולילה למען עשותו שוה לכל נפש ומובן לקטן ולגדול.

ואמנם חריצותו היתירה בהכנת ספרו „משנה תורה" עשתה פרי עד

11. קובץ, ח"ב, עמ' י. בהקדמתו לפירוש המשניות הוא אומר: „ואשמר בכל זה לקצר הלשון, רק שלא יסתפק לקורא [במקור הערבי: מן חית לא ישכל עלי אלקארי=כדי שלא יקשה לקורא להבין], שאין פירושנו לבונן האבנים [=להסביר למטומטמי המוח] אלא לבונן מי שיש לו לב להבין..."

12. קובץ, ח"ב, עמ' י.

להפליא. חיבורו זה נתפשט בכל תפוצות ישראל תיכף ליציאתו לאור. ר' ששת בנבנישתי מברצלונה, בן דורו של הרמב"ם, כתב לחכמי לוניל: „לפני הגיע החבור [משנה תורה] לארצות ספרד היתה קריאת ההלכות, כל שכן התלמוד, נפלא בעיני יושביה . . . ובראותם י"ד ספרי החבור והתבוננו בו כל יודעי לשון הקודש . . . נפקחו עיניהם . . . ויכתבו [=העתיקו] הספרים כל אחד לעצמו . . . ויאספו זקנים עם נערים וכל יודעי ספר מהם ללמוד הלכותיהם, והנה רבו היום המבינים דבריהם . . ."[13] ויהודה אלחריזי, גם הוא בן זמנו של רבנו, תיאר את גודל השפעת הספר „משנה תורה" על אנשי הדור ההוא, על חוגי העם הרחבים, לאמר:

כִּי רָאָה הֲמוֹנָם לְמֵי־תוֹרָה יִצְמָאוּ,
יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצָאוּ,
וְאֵין מַאֲכָל לְפִי הַטָּף –
רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף,
וַיַּרְא כִּי הַנְּפָשׁוֹת – הַזְּמָן הִכְנִיעָן,
וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁיעָן.
וְהֵנִיף כָּל הַתַּלְמוּד כְּקֶמַח בִּכְבָרָה,
וְלָקַח מִמֶּנּוּ הַסֹּלֶת הַבָּרָה,
וְהֵכִין לְעוֹסְקִים בְּעִסְקֵי הַזְּמָן . . .
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן . . .[14]

הרמב"ם רכש לו בספרו „משנה תורה" את לב כל העם וזכה שיאמר עליו: „אחרון הגאונים בזמן, ראשם בחשיבות".[15]

למען האחדות

עוד סבה חשובה הניעה את הרמב"ם לחבר את ספרו „משנה תורה": מלחמתו בהשפעתם העצומה של הקראים בשעתו. הללו עשו שַׁמּוֹת בקהלות

13. Monatsschrift fuer Geschichte des Judenthums, XXV (1876), 511.

14. תחכמוני, שער מו.

15. ר' ידעיה הפניני, בסוף ספרו „בחינת עולם". ר' סעדיה אבן דאנאן, שחי במאה החמש־עשרה, כתב: „ולאורו של רבינו משה הגאון בן הרב הדיין רבינו מיימון . . . הלכו כל ישראל ממזרח שמש עד מבואו וחבוריו בכל חכמה הם נגידי החבורים ולולי חבורו בתורה לא הבינונו התלמוד כל צרכו . . . ואחריו לא קם כמוהו, ונכון אמרו חכמי הדורות שבאו אחריו כי הוא היה הקדמון לכל הגאונים במעלה והאחרון בזמן" (חמדה גנוזה, קניגסברג, 1856, עמ' 30, מאמר על סדר הדורות).

מצרים, ורבים מעשירי העם נמשכו אחרי המינות הקראית ומרדו ביהדות המסורתית.[16] במשך מאות בשנים התאמצו הקראים, אלה הבוגדים בתורה שבעל פה, להוכיח שהיהדות הרבנית מורכבת היא מתורות הרבה מאחר שיש בה מחלוקות, „זה אומר בכה וזה בכה". יוסף יעקב קירקסאני, ההיס־טוריון הקראי שחי במאה העשירית, הקדיש בספרו הערבי „ספר המאורות" פרק מיוחד לחלוקי הדעות שבין רבני ארץ ישראל וחבריהם אשר בבבל, וכתב: „ודבר זה [היות ויש חילוקים ביניהם] מבטל את טענתם שיש להם קבלה".[17] כמוהו כן גם חבריו לדעה סלמון בן ירוחים ויפת בן עלי השתמשו בכל הזדמנות, בפירושיהם על התנ"ך ובספרים שיחדו לכך, לעשות תעמולה נגד התלמוד וההולכים בעקבותיו. שלשתם והנוהים אחריהם — טענתם המרכזית היתה שתורת התלמוד הביאה פירוד והתפלגות לתוך עדת ישראל, והנה הופיע רבנו משה בן מימון וכנס את כל היהדות בצורת הלכות פסוקות, „בלא קושיא ולא פירוק", כלומר: תורה אחת היא לכולנו. באמצעות חיבורו „משנה תורה" קידם את פני הרעה שנשקפה לעמו מאת הקראות, כי בו יצר מעין חזית מאוחדת: אין כאן מחלוקת ו„לא זה אומר בכה וזה בכה, אלא דברים ברורים, קרובים, נכונים . . ."[18]

16. ר' יעקב פראגי (מהרי"ף), שהיה רב באלכסנדריה של מצרים באמצע המאה השבע־עשרה, כותב: „ובא וראה גדולת מעשה הרמב"ם שעיקר דירת הרמב"ם היתה פה נא אמון [=אלכ־סנדריה] בתחילת ביאתו לארץ מצרים, ובזמנו היה קהל ישראל שבארץ מצרים מעט מזער כנגד הקראים עד שכמעט רוב קהל מצרים היו נוטים אחר מעשה הקראים . . . וכשראה כך עקר דירתו מנא אמון והלך ונתישב במצרים [=עיר הבירה קאהירה] והחזיר כל קהל מצרים לדרך תורת משה" (הובא ב„שם הגדולים" לחיד"א, הוצאת בן־יעקב, ווילנה, תרי"ג, ח"א, עמ' 139).

17. ראה מרגליות, החילוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל, ירושלים, תרצ"ח, עמ' 21, 52 ואילך.

18. באגרתו לרבי פנחס בר משלם, דיין אלכסנדריה, הרמב"ם מתנצל על שקבע ההלכות ב„משנה תורה" סתם, בלי שם אומרן, והנה כה דבריו: „ודע שאם אני גרמתי לאבד שם החכמים מפני שאמרתי דברים . . . סתם, בלא שם אומרם, דרך רבינו הקדוש תפשתי. גם הוא עשה זה מלפני, שכל סתם שאמר בלא שם אדם – כלם דברי חכמים אחרים הם, ואותן החכמים האחרים לא מדעתן אמרו אלא מפי אחרים ואחרים מאחרים עד משה רבינו. וכשם שלא הקפידו התנאים והאמוראים על שמות כל החכמים שמימות משה עד ימיהם, שאין לדבר סוף, כך לא נקפיד אנו על שמותם אם הוזכרו או לא הוזכרו. ומה תועלת יש בזה? והלא אמרו חכמים בפירוש בכמה מקומות: ראה רבי דבריו של רבי פלוני בכך וכך וסתם לן כותיה ודבריו של רבי פלוני בכך וסתם לן כותיה. הנה בפירוש, שהדברים שראה אותן רבי שהן הלכה פסוקה אצלו ושכך ראוי לעשות, אמרן סתם בלא שם אדם . . . ובאותו הזמן שהיו עושים אלו כך ואלו כך . . . מפני זה הוצרך להזכיר [שמות החכמים] . . . ומפני זה בחרתי שלא ליתן מקום למינים [=לקראים] לרדות [=למשל בנו בדברי שחוק והתול], שהרי הן אומרים: על דברי יחידים אתם סומכים – ואינו כן, אלא אלפים ורבבות אלפים מפי אלפים ורבבות . . . ולזה היתה מרוצתי ומגמתי שכל הלכה

את תשובותיו של הרמב"ם על טענותיהם של הקראים אנחנו רואים בעליל בהקדמתו לפירוש המשנה. והנה דוגמאות מספר: יפת בן עלי הקראי אומר בפירושו הערבי על הושע ג, ג: „כוונת הכתוב היא שכל האומה כולה ... יאמינו שמשה ותורתו אמת, וככה יאמינו בשאר הנביאים וספריהם".[19] ומשיב הרמב"ם: „ולא אמר לנו הקב"ה ,לכו אל הנביאים' אלא אל החכמים, אנשי הסברא; לא אמר ,ובאת אל הנביא' אלא ,ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט ...'". יפת בן עלי אומר (שם יד, ג): „סורו מן הדרכים שבדו מלבם אנשי הגלות [וע"י כך] רבו המחלוקות והפרוד ביניהם ...".[20] ועל זה משיב הרמב"ם: „הנה הפירושים המקובלים מפי משה – אין מחלוקת בהם בשום פנים, שהרי עד עתה לא מצאנו שנפלה מחלוקת בזמן מן הזמנים ... בין החכמים שיאמר אחד מהם ,המוציא עין חברו יוציאו את עינו שנאמר עין תחת עין' ... ולא מצאנו גם כן מחלוקת במה שאמר הכתוב ,פרי עץ הדר' ... וכיוצא בהן בכל המצוות, אין מחלוקת בהן ...". אבל לא כן הקראים; הם חלקו על קבלת החכמים שפרי עץ הדר משמעו אתרוג, והביאו ראיה ממה שכתוב בנחמיה ח, טו (צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לעשות סכות ככתוב), שהמצוה „ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר" מכוונת לענין עשיית הסוכה ולא לנטילת לולב.[21] וכבר העיר על זה הראב"ע בפירושו (ויקרא כג, מ): „אנחנו נאמין בדברי המעתיקים [=חכמי התלמוד] ... גם הם העתיקו [=קבלה היתה בידם] כי פרי עץ הדר הוא אתרוג ... והצדוקים אמרו כי מאלה תעשו סוכות ...". מכלל דברים אלו אנו למדים שהרמב"ם הפנה את מחשבתו נגד טענות הקראים והשפעתם בהדגישו כפעם בפעם ש„אין מחלוקת" בין החכמים לגבי המצוות עצמן שנמסרו לנו מדור דור אלא לגבי הראיות המובאות מן המקרא: „אלו הראיות – לא הביאום מפני שנשתבש עליהם הענין עד שנודע להם מהראיות האלה, אבל ראינו בלא ספק מיהושע עד עתה שאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה, ואין בו מחלוקת ... וזה ענין מה שאמרו ,קרא אסמכתא בעלמא'". ואם לפעמים נפלה מחלוקת בין חכמי

והלכה תמצא סתם... לא שתאמר בשם פלוני, עד שיבא ממנה חרבת המינים האלו שבעטו בכל התורה שבעל פה לפי שראו אותה בשם פלוני ופלוני..." (קובץ תשובות הרמב"ם, חלק א, עמוד 25). ועיין Marmorstein, *Moses Maimonides*, viii Centenary Memorial Volume, London,. 1935, pp. 169 ff.; פישמן, רבנו משה בן מימון, קובץ תורני־מדעי, ירושלים, 1935, עמ' נא.

19. Philip Birnbaum, *The Arabic Commentary of Yefet Ben 'Ali the Karaite on the Book of Hosea*, Philadelphia, 1942, p. xxvii.

20. שם, עמ' xxviii.

21. שם, עמ' xxx.

התלמוד ביחס לאיזו מן הגזירות שגזר אחד מהם כדי לעשות סייג לתורה, „וזה הרבה בתלמוד שאומרים ,ר' פלוני גזר כך משום כך וכך ורבי פלוני לא גזר'" — לא נמשכה המחלוקת אלא עד שנתקבלה הגזירה ברוב מנין: „וכשתפול הסכמה על אחת מן הגזירות, אין חולק עליה בשום פנים; וכשיהיה פשוט [=מצוי, רגיל] איסורה בכל ישראל, אין לחלוק על הגזירה ההיא; אפילו הנביאים בעצמם לא היו רשאים לבטל אותה". וכל זה מפני ש„צוה הקב"ה . . . במאמר כללי ,ושמרתם את משמרתי', ובאה בו הקבלה: עשו משמרת למשמרתי", כלומר: עשו סייג לתורה.

סיכום תשובותיו על טענות הקראים אנו מוצאים בהקדמתו ל„משנה תורה", שבה הוא מסדר בדרך הגיוני מה שכבר נאמר לפניו על עצמותה של תורה שבעל פה: „כל המצות שניתנו לו למשה בסיני — בפירושן ניתנו . . . תורה זו תורה שבכתב, והמצוה זה פירושה. **וצונו** לעשות התורה על פי המצוה, ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה . . . והמצוה, שהיא פירוש התורה, לא כתבה [משה] אלא צוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל . . . בכל דור ודור ראש בית דין, או נביא שהיה באותו הדור, כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה ברבים. וכן כל אחד כותב לעצמו כפי כוחו מביאור התורה ומהלכותיה, **כמו ששמע**, ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה אלא במדה משלש עשרה מדות **והסכימו** עליהם בית דין הגדול ... נמצא, שכולם [כלומר, ממשה רבינו עד רב אשי קיבלו] מה' אלהי ישראל... **כמו שהעתיקו איש מפי איש מפי משה רבינו מסיני**. גם יתבאר מהם [מספרי התלמוד] דברים שגזרו חכמים ונביאים שבכל דור ודור לעשות סייג לתורה, **כמו ששמעו ממשה בפירוש**, שנאמר: ושמרתם את משמרתי — **עשו משמרת למשמרתי**".

כדי שלא ישאל השואל: איך זה התיר הרמב"ם לעצמו לחלוק על הגאונים שהלכו לפניו ולהביע לפעמים את דעתו הפרטית בניגוד להוראתם? הוא כותב (שם): „אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא, ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט **הכתוב בתלמוד** — אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו, בין ראשון בין אחרון". החילוקים שבין הפוסקים נובעים איפוא מהעובדה, שאי־אלו מקומות בתלמוד לא הובנו כל צרכם בזמן מן הזמנים. אבל בעיקר אין, לדעת הרמב"ם, כל מחלוקת בתורה שבעל פה כפי שהיא נתעצמה בספרות התלמוד.

בין חמש עשרה הטענות שטען סלמון בן ירוחים הקראי נגד תורה שבעל פה בספרו „מלחמות ה'" (הוצאת דודזון, עמ' 12 ואילך) מתבלטות שאלות אלה: איך אפשר לחשוב כי תורה שבעל פה חשובה כתורה שבכתב והרי

על המקרא מצאנו הסכם כל האומה, מה שאין כן בנוגע לתורה שבעל פה? אם התורה שבעל פה מאת ה׳ היא, אם כן היה חפצו שתהיה שמורה רק בפה — ולמה נכתבה המשנה? אם נאמר שהתלמוד [=הגמרא] גם כן ממשה נביאנו או מדברי נביאים אחרים, למה נמצאו בו דברים נחלפים — הלא רק „בדבר אחד האמת יקום"?!

כבר ראינו שהרמב"ם מתאמץ להוכיח שיש ויש הסכם האומה בנוגע לתורה שבעל פה. וכן הוא משיב בהקדמתו ל„משנה תורה" תשובה ברורה על השאלה השניה, שכן הוא כותב: „ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה? לפי שראה שתלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות . . . חיבר חיבור להיות ביד כולם, כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח". כיוצא בזה, כדי להוציא מלבם של הקראים, הרמב"ם מדגיש ומטעים בהקדמתו ל„משנה תורה", שבעלי התלמוד עד רב אשי „העתיקו איש מפי איש מפי משה רבינו מסיני". ואשר לטענת הקראים: אם כן, למה נמצאו בתלמוד דברי מחלוקת? הרמב"ם אומר בהקדמתו לפירוש המשנה: „אף על פי שהן מקובלים ואין מחלוקת בהן . . . נוכל להוציא . . . אלו הפירושים מדרכי הסברות והאסמכתות והראיות והרמזים המצויים במקרא, וכשתראה אותם בתלמוד מעיינים וחולקים זה על זה במערכת העיון, מביאין ראיות על אחד מאלו הפירושים והדומה להן . . . אלו הראיות לא הביאום מפני שנשתבש עליהם הענין... אבל חקרו על הרמז הנמצא בכתוב לזה הפירוש המקובל".

הקראים טענו שחכמי התלמוד עברו על „לא תוסף עליו" בהוסיפם מצוות ותקנות שאינן כתובות בתורה. תשובה על טענה זו אנו מוצאים בפתיחת הרמב"ם ל„מנין המצוות", וזו לשונו: „כל אלו המצות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם, שנאמר: לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך (דברים יז, יא) ואינם תוספת על מצות התורה. ועל מה הזהירה תורה ,לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו׳? שלא יהא נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצות התורה . . . אבל אם הוסיפו בית דין עם נביא . . . מצוה דרך תקנה . . . אין זו תוספת, שהרי לא אמרו שהקדוש ברוך הוא צוה לעשות עירוב או לקרות מגילה בעונתה . . ." כיוצא בזה הוא כותב: „כל הנוטל ידיו . . . מברך תחילה ,אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים׳, שזו מצות חכמים שנצטוינו לשמוע מהן, שנאמר: על פי התורה אשר יורוך" (הלכות ברכות ו, ב). וכן הוא משיב על דברי הקראים בכתבו (שחיטה א, ד): „זביחה זו האמורה בתורה סתם צריך לפרש אותה . . . שכל הדברים האלו על פה צוה בהן כשאר תורה שבעל פה, שהיא הנקראת ,מצוה׳, כמו שבארנו בתחלת חבור זה".

פירוש המשניות להרמב"ם, שהוא מעין מבוא למשנה התורה, נגמר במצרים בזמן שהרמב"ם אחז באמצעים נגד המינות הקראית שהתפשטה בעם. לא ארכו הימים והוא התחיל בעבודתו העיקרית של כינוס היהדות לכל מלוא היקפה. ואחר שהשלים את ספרו „משנה תורה" כתב לתלמידו יוסף בן עקנין: „דע כי אני לא חברתי זה החבור כדי להתגדל בו בין היהודים ... קנא קנאתי לה' צבאות ... ועשיתי מה שעשיתי לכבוד השם יתברך לבד..."[22] ואמנם הוא הצליח במלחמתו נגד הקראות והשפעתה על העם, כעדות הרמב"ן באגרתו אל רבני צרפת: „מי הכה הצדוקים אשר היו כגבורים חוסים? מי נתן הביתוסים לשוסים? הלא הרב ז"ל ... והוציא אדיריהם מחצר מלך מצרים ... ורבים מעמי הארץ מתיהדים [=חוזרים ליהדות המסורתית], כי נפל פחד הרב עליהם..."[23]

אולם למרות כל המשטמה והאיבה שהשתלטו בין מחנה הקראים והרבנים באותה התקופה, כתב הרמב"ם בתשובת־שאלה: „אלה הקראים השוכנים פה... וזולתם, ראויים הם לחלקם מחלקי הכבוד, להתקרב אצלם במעשה יושר ולהתנהג עמהם במדת הענוה ובדרך האמת והשלום כל זמן שגם הם ינהגו עמנו בתמימות ויסירו מהם עקשות פה ולזות שפה מלדבר תועה על חכמי הרבנים שבדור, וכל שכן כשישמרו לשונם מלהתלוצץ ומלהלעיג בדברי רבותינו ע"ה הקדושים, התנאים חכמי המשנה והתלמוד, שבדבריהם והמנהגים הקבועים לנו מפיהם ומפי משה מפי הגבורה אנו הולכים. ובזאת יכון לנו לכבדם וללכת לשאול בשלומם אפילו בבתיהם, ולמול את בניהם ואפילו בשבת, ולקבור מתיהם ולנחם אבליהם."[24] רואים אנו מכאן עד כמה לא הרשה הרמב"ם את שנאת הלבבות לקלקל את השורה.

22. קובץ, ח"ב, עמ' 30.

23. שם, ח"ג, עמ' 8.

24. תשובות הרמב"ם, הוצאת פריימן, ירושלים, תרצ"ד, עמ' 339. הרמב"ם פסק להתיר שחיטת הקראים „אם שחטו בפנינו" (שחיטה ד, טז), כלומר, אם יהודי רבני עומד על גביהם. ובהלכות ממרים ג, ג כתב: „לפיכך ראוי להחזירן [את הקראים] בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה". ר' דוד בן זמרא (1479—1589), אחד ממפרשי הרמב"ם היותר מפורסמים, יצא במחאה עזה נגד התיחסות נוחה זו אל כת הקראים וכתב (שו"ת הרדב"ז, חלק ב, סימן תשצ"ו): „מיהו הרמב"ם ז"ל בחיבורו השמיט דין בנות כותיים ובנות צדוקים... ולא הזכירו כלל לא בהלכות איסורי ביאה ולא בהלכות מטמאי משכב ומושב... ואני אומר... אין אני מודה לו... ואפילו אמרה [הרמב"ם, ששחיטת קראי מותרת] אין שומעין לו כנגד החולק ואני אני כדאי לחלוק, ובדבר הזה איני שומע לו... שהוא [הקראי] אינו אוכל משחיטתי אפילו הוא עומד על גבאי—ואיני אוכל משחיטתו". ההתקרבות אל הקראים, בהשפעת הרמב"ם, הגיעה עד לידי כך שהיה מי שפנה אליו בשאלה: „אם אחד מאלו הקראין יגמור המניין ויכולין לומר קדיש וכיוצא מהדברים הצריכים מניין עשרה וכמו כן אם באחד מהם יכולין לזמן" (קובץ תשובות הרמב"ם, ח"א, עמוד יז). הרמב"ם,

סגנונו העברי של הרמב״ם

בהקדמתו ל„ספר המצוות", שכתב הרמב"ם לשמש יסוד לספרו הגדול „משנה תורה", הוא מדבר על טיב הסגנון שבחר בו למפעלו האחרון, והוא אומר: „וכן ראיתי שלא אחברהו בלשון ספרי הנבואה, לפי שהלשון ההוא קצר היום בידינו . . . וכן לא אחברהו בלשון התלמוד, לפי שלא יבינוהו . . . כי אם יחידים, ומלות רבות ממנו זרות וקשות . . . אבל אחברהו בלשון המשנה, כדי שיקל זה לרוב האנשים". אולם הוא לא השתמש אלא בחומרי הלשון של המשנה ובתמונותיה הדקדוקיות, ואשר לסגנון המצטיין בבהירותו ושקיפותו – הוא כולו שלו. לשונו של רבנו משה בן מימון ינקה מכל מכמני שפתנו, כי הרמב"ם שאל ביטויים מכל הספרות שקדמה לו, היינו: המקראית, התלמודית־מדרשית והגאונית. יתר על כן: הוא גייר מספר רב של שימושי לשון ערביים והכניסם תחת כנפי העברית. בכשרון בלשני בלתי־שכיח הביא ילידי־חוץ אלה לידי התאמה גמורה עם העברית המקורית עד שקשה לפעמים לעמוד על מוצאם. כללו של דבר: הרמב"ם השתמש בכל המקורות לא רק לשם התוכן של ספרו אלא גם לשם צורתו החיצונית וצביונו הספרותי. הואיל ומגמתו היתה לעשות כל ענין, ואפילו המסובך ביותר, מובן ל כ ל ה ע ם, „לקטן ולגדול", ראה את עצמו אנוס להזהר במידה קיצונית בהרצאת הדברים ולסגל לצורך זה כל ביטוי שהיה בו בכדי הוספת ביאור למרות קיצורו. כבר במאה הארבע עשרה העריך בעל ה„צדה לדרך" את עבודתו המופתית של הרמב"ם מבחינה זו, וכתב: „ומי ישיג צחות לשונו בעברית?! קצר הבנין ורחב הענין".[25]

ניבים מן המקרא

בספרות התנאית נשתמרו, כידוע, רק דוגמאות מעטות של חיקוי ללשון המקרא: „וכל ההרים אשר במעדר יעדרון" (פאה ב, ב – ישעיה ז, כה); „והלוים בכנורות ובנבלים ובמצלתים" (סוכה פרק ה, משנה ד – דה"ב כט, כה); „כופין אותן לבנות לעיר ח ו מ ה ד ל ת י ם ו ב ר י ח" (בבא בתרא פרק א, משנה ה – דברים ג, ה); „מים במשורה תשתה" (אבות ו, ד – יחזקאל ד, יא).

כמובן, השיב בשלילה (שם): „בודאי שאינם מצטרפים לא למנין, לקדיש, לתפלה, ולא לזמון ולא לשום דבר ... דהם אינן משגיחין בדברי רז"ל כלל כי אם מה שיראה להם מהכתובים ... איכה נוכל להצטרף עמהם בדבר אשר הם [רז"ל] תקנו ואלו אינם מודים – ובודאי אסור הוא".

25. מנחם בן זרח, צדה לדרך, סביוניטה, שכ"ז (?), עמ' טו. ר' יום טוב ליפמאן העליר, בהקדמת פירושו „מעדני יום טוב" על ברכות, כותב: „ובלשון נוח וקצר ידבר [הרמב"ם] אל העם כל דין ודת ... להחיות עם רב הבלתי יודעים לירד לעומק של כל הלכה והלכה ... כי אין לגמור ההלל על החיבור כמות שהוא בכללו וגם בפרטו בנעם צחות דבריו וביופי סידוריו".

מצד זה שונה עד מאד לשונו של הרמב"ם, העשירה בביטויים השאולים מן התנ"ך, מלשון התנאים, המזניחה את המליצה המקראית.

אף על פי שבדרך כלל הולך הרמב"ם בעקבות סגנון המשנה, הוא מרבה לשלב לתוך דבריו ביטויים מקראיים שאין למצוא דוגמתם במשנה. אבל אין ביטויים אלה מובאים לתפארת המליצה בלבד, אלא הם מתמזגים עם שאר דבריו באופן כה טבעי עד שלפעמים לא יעלה על הדעת שמְקורם בתנ"ך. למרות השתמשו בניבים מקראיים בעקביות מיוחדת, אין הוא משתעבד אליהם, אלא להפך, הוא משעבד אותם לצרכי הבעתו ועושה בהם כאדם העושה בתוך שלו. בכשרון רב הוא מצרף צירופים מן המוכן ומשפיע עליהם מרוחו באופן שהם מקבלים אצלו מובן מסוים וזכות־קיום חדשה. הוא לוקח את הניבים המיוחדים ללשון העברית גם מתוך המקרא וגם מתוך הספרות המאוחרת, נוסף על שמושי לשון ערביים, ועושה מכולם מזיגה אחת ומביאם לידי התאמה אמנותית, אחדותית. הדוגמאות הבאות להלן מכוונות הן להראות עד כמה עולה בידו של הרמב"ם לאחד וללכד את לשון המשנה עם זו של המקרא ולעשות את שתיהן מוצק אחד.

„שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם ולא איש אל ויכזב" (הלכות יסודי התורה ט, א – דברים כט, כח; במדבר כג, יט); „ומצער גופו תמיד ולא יתן שנה לעיניו ולעפעפיו תנומה" (הלכות תלמוד תורה ג, יב – תהלים קלב, ד; משלי ו, ד); „וכל אותן הקולות... לא ירעו וגם היטיב אין אותם" (עבודה זרה יא, א – ירמיה י, ה); „מוחל בלב שלם ובנפש חפצה" (הלכות תשובה ב, י – דה"א כח, ט); „תלמיד חכם מכלכל דבריו במשפט" (דעות ה, י – תהלים קיב, ה); לא ימשוך ביין... שהשכרות... אינה שמחה אלא הוללות וסכלות" (יום טוב ו, כ – קהלת ב, ג; א, יז); „מי שהוא נבהל להון לא יתרום" (שקלים ב, י – משלי כח, כב); „מי שהיה שוגה ביין" (נדרים יג, כג – ישעיה כח, ז); „לאסרם במצור ובמצוק... שלא יהיה הדבר להם לפוקה ולמכשול" (רוצח ב, ה – דברים כח, נג; שמואל א כה, לט); „ויש סם חמת זוחלי עפר" (רוצח יא, יד – דברים לב, כד); „ויסבול טרחם ומשאם ... כאשר ישא האומן את היונק" (הלכות מלכים ב, ו – דברים א, יב); „ישען על מקוה ישראל מושיעו בעת צרה... וישים נפשו בכפו" (הלכות מלכים ז, טו – ירמיה יד, ח; שמ"א כח, כא).[26]

בהקדמתו ל„משנה תורה" הוא כותב: „... ואין מבין עניניהם כראוי אלא מעט במספר... ומפני זה נערתי חצני... ובינותי בכל

26. ראה Bacher, *Aus dem Woerterbuche Tanchum Jeruschalmi's*, Budapest, 1903, II, 36.

אלו הספרים... בלא קושיא ולא פירוק, לא זה אומר בכה וזה בכה". הביטויים האלה באמת הם שאולים מכתבי הקודש, כדלקמן: „ואין מבין" (דניאל ח, כז); „מעט במספר" (יחזקאל ה, ג); „נערתי חצני" (נחמיה ה, יג: חצני נערתי, והרמב"ם מהפך את סדר המלים למען עשות את המזיגה עם לשון המשנה שלימה וטבעית יותר); „בינותי בספרים" (דניאל ט, ב); „זה אומר בכה וזה בכה" (מלכים א, כב, כ: ויאמר זה בכה וזה אומר בכה).

על סמך השימוש המקרא „בינותי בספרים" הוא כותב (שם): „כל החכמים שעמדו אחר חיבור התלמוד ובנו בו [=חקרו ודרשו בו] ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאונים".[27] לכאורה אפשר לטעות כאן בהוראת המלה „בנו" ולחשוב שהיא מגזרת „בנה", לפיכך הוא מוסיף בנשימה אחת את המלה „חכמה" שהיא שם נרדף ל„בינה". אגב, הרמב"ם נוהג להשתמש בשמות ופעלים נרדפים לחיזוק הענין וליתר ביאור. כן, למשל, הוא כותב: „ולא יהא [אדם] מהולל ושוחק ולא עצב ואונן" (דעות א, ד); „לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון" (שם ב, ז); „לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו" (שם ה, ז); „אם כעס עליו רבו ורגז" (תלמוד תורה ד, ד).

נטיתו זו של הרמב"ם להשתמש במליצת המקרא ולשנותה במקצת כדי להתאימה עם סגנון המשנה מתבלטת גם מתוך המשפט: „ובזמן הזה תכפו צרות יתירות... ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו נסתתרה" (סוף הקדמתו). במקרא יש: ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כט, יד). פסוק זה נאמר אמנם על העתיד והו' של „ואבדה" היא ו' ההיפוך; ברם הרמב"ם משתמש בו על לשעבר, ולכן הוא משנה את הפעל „תסתתר" מעתיד לזמן עבר וכותב במקומו „נסתתרה", בבנין נתפעל של העברית המאוחרת.

ובהלכות דעות א, א: „ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו (קהלת ו, ג) מהלוך בתאוה (על פי ירמיה כג, יז: הולך בשרירות לבו), ויש שהוא טהור לב (משלי כב, יא) ... ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו (משלי יג, יא: וקובץ על יד ירבה, כלומר, יתעשר; אבל הרמב"ם משתמש כאן בניב זה לא לשבח, כמו שכתוב, אלא לגנאי) ... ויש מקצר נפשו, שדיו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו". הביטוי „קצר נפש" נמצא במקרא ארבע פעמים בהוראת „לא יכול לסבול" (במדבר כא, ד; שופטים י, טז; טז, טז; זכריה יא, ח), והרמב"ם מכניס בו קצת

27. רבידוביץ (ספר המדע, עמוד עא, הערה 13) דחק את עצמו ופירש כאן: „בנו חכמתם ותורתם עליו". ראוי לציין, כי הרמב"ם דן בענין זה עצמו בהקדמת פירוש על המשנה, ושם הוא אומר: „וכשמתו כל החכמים, שאחרונים מהם היו רבינא ורב אשי, והתלמוד כבר נגמר, וכל אשר קם אחריו היתה תכלית כוונתו וכל מאדו להבין דבריהם אשר כתבו בלבד".

שינוי על ידי שהוא משנה את הפעל „קצר" מבנין קל לבנין כבד ועל יסוד השוואה עם שימוש הפעל „קצר" בערבית הוא מעשיר אותנו בניב חדש הבנוי על טהרת הלשון: מקצר נפשו=„מחסר את נפשו" (קהלת ד, ח). הכל יודעים, כי במקרא באה תמיד הרכבת שני הפעלים „רדף" ו„השיג" בהוראה מעין זו של „ארדוף אויבי ואשיגם" (תהלים יח, לח); אולם אצל הרמב"ם כאן הרכבה זו–הוראתה „עשות טובה לעצמו" ולא, כמקובל, „עשות רעה לאחרים". כיוצא בוה: „וכל מי שהוא יושב לבטח [=מתעצל] ואינו מתעמל" (דעות ד, טו). אכן מה גדול ההבדל בין „וישבתם על הארץ לבטח" (ויקרא כה, יח) למובן שהרמב"ם משאיל לביטוי זה. כדומה לזה יש משום הכנסת חיים חדשים וחידוש מועיל בביטוי „בשובה ונחת" כשהוא כותב: „וילמד לתלמידים בשובה ונחת בלא צעקה" (דעות ב, ה–ישעיה ל, טו); וכן שם (א, ד) „ולא יקפוץ ידו ביותר (דברים טו, ז) . . . אלא נותן צדקה כפי מסת ידו" (דברים טז, י: מסת נדבת ידך אשר תתן).

הרמב"ם כותב בהלכות דעות ב, ו: „אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי . . . ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות". הנה מלבד שהוא משתמש בפיסקה זו בביטוי „דברי חלקות" על סמך הכתוב בתהלים יב, ג (שוא ידברו . . . שפת חלקות), הוא כורך ביטויים הזרויים פה ושם במקרא ונותנם בצורת פסוק אחד ובמובן כה מדויק ובהיר: שפת אמת (משלי יב, יט) ורוח נכון (תהלים נא, יב) ולב טהור (שם) מכל עמל (איוב ז, ג: ירחי שוא ולילות עמל) והוות (תהלים ה, י: אין בפיהו נכונה קרבם הוות).

הלכות עבודה זרה א, ג: „כיון שנגמל איתן זה [=אברהם אבינו] התחיל לשוטט בדעתו . . . ולבו משוטט ומבין". כאן עשה הרמב"ם מעין גשר בין שתי מלים שמצא אותן רחוקות זו מזו בדניאל יב, ד (ישטטו רבים ותרבה הדעת) וחיברן יחד. מאחר שהפעל „שוטט" הושאל בפסוק האמור לתנועת המחשבה והחקירה, זיווג הרמב"ם „שוטט" עם „דעת", כלומר, גישר בין רישא וסיפא של הפסוק ויצר לו ניב חדש: לשוטט בדעתו [=להתבונן ולחקור]. ועוד שם: „והבין קו הצדק" (ישעיה כח, יז: ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת); „עד שאבדה האמת מדעתם" (ישעיה נט, טו: ותהי האמת נעדרת; ירמיה ז, כח: אבדה האמונה). מכיון שהרעיון ביחס להעדר האמת המובע בישעיה וירמיה הוא אחד, בחר לו הרמב"ם את המלה „אבדה" מנביא זה ואת המלה „האמת" מן הנביא האחר ועשה מהן הרכבה חדשה זו המתאימה יותר לסגנון פילוסופי.[28]

28. ביאליק היה בנידון זה אחד מתלמידיו היותר משבחים של הרמב"ם. ראה מאמרו של דניאל פרסקי על „ביאליק יוצר הלשון" („הדואר", תש"ב, גליון לג).

הלכות טוען ונטען ח, י: „ודבר זה עיקר גדול בדין . . . וראוי לדיין לשים אותו לנגד עיניו ולא ילוז". קרוב לוודאי, שבשעה שהרמב"ם הטיף את דבריו אלה לדיין רפרפו לפני עיני רוחו שני פסוקים: בני, אל ילוזו מעיניך (משלי ג, כא), כי תועבת ה' נלוז (שם, לב). והרי הוא כאומר: לא ילוז (=לא יסור) עיקר זה מעיני הדיין, כדי שלא יהא נלוז (=עקום ונוטה מדרך האמת). ואמנם בפירושו על „נלוז ומליז הוא" (כלאים ט, ח) הרמב"ם כותב: „ונלוז ומליז הוא נוטה מן האמת ומרחיק רחמי הקב"ה ממנו . . . וגזרת נלוז ומליז ממלת ,אל ילוזו מעיניך'".

הסגנון הקצוב שבו כתובה תשובה ג, ד מזכיר את השירה המקראית, כי כאן אנו מוצאים הקבלות, שמות נרדפים וגם מספר שווה של מלים כמעט בכל אחד מחלקי המשפטים:

„אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב – רמז יש בו, כלומר: עורו ישנים משנתכם

והקיצו נרדמים מתרדמתכם	(איוב יד, יב)
וחפשו במעשיכם[29]	
וחזרו בתשובה	
וזכרו בוראכם.	(קהלת יב, א)
אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן	
ושוגים כל שנתם בהבל וריק	(משלי ה, כג; ישעיה ל, ז)
אשר לא יועיל ולא יציל –	(שמואל א, יב, כא)
הביטו לנפשותיכם!	
והיטיבו דרכיכם ומעלליכם	(ירמיה ז, ג)
ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה	(ישעיה נה, ז)
ומחשבתו אשר לא טובה".	(יחזקאל לו, לא)

השפעת השפה הערבית ב„משנה תורה"

רבי יהודה אבן תבון, בן דורו של הרמב"ם, כותב בהקדמתו לספר „חובות הלבבות": „כי לא נוכל להוציא כל מחשבות לבנו במליצה שמגעת לתכלית הענין, על דרך קצרה ובלשון נאה, בלשון העברית, כאשר נוכל בלשון ערבית. כי לשון הערבית רחבה וצחה מאד . . . ולשון העברית . . . אין בידינו ממנה כדי הצורך לכל דברינו . . .

29. ביטוי זה מיוסד על המאמר בברכות ה, א: „אם רואה אדם שיסורין באין עליו, יפשפש במעשיו, שנאמר: נחפשה דרכינו ונחקורה" (איכה ג, מ). יוצא אפוא, שהרמב"ם חשב על המאמר הזה בכתבו „חפשו במעשיכם"=פשפשו במעשיכם. מכאן, אגב, השימוש של „במעשיכם" בבי"ת.

כי כמה מלות יש בלשון הערב שכל אחת מהן מתחלקת לכמה ענינים . . . כמו מלת ,פקד' אצלנו שמתחלקת לענינים רבים". אין להתפלא איפוא, שהרמב"ם הכניס לתוך חבורו העברי שמושי לשון אשר צמחו על אדמת השפה הערבית, שהיתה שפת דבורו ושכתב בה את רוב ספריו. כדאי להעיר, שבדרך כלל סבר הרמב"ם כי הערבית היא „לשון עברית שנשתבשה מעט".[30] משום כך הרינו מוצאים לרוב את עקבות השפעתה של הלשון העברית על סגונו הערבי ואת השפעת הערבית על סגונו העברי.

טעות היא לחשוב שהמונחים הערביים שהשתמש בהם הרמב"ם ב„משנה תורה" אינם אלא ביטויי נכר שהתגנבו לתוך סגנונו שלא מדעתו. עלינו לדעת כי הרמב"ם טרח הרבה על תיקון סגנונו וליטושו, כפי שמראים בעליל הצילומים מעצם כתב־ידו שנתפרסמו על ידי ד"ר שמואל אטלס. מתוך צילומים אלה מתברר לנו עד כמה הרבה הרמב"ם למחוק, לשנות ולתקן תוך כדי כתיבה ולאחר כך. בתור בלשן בעל חוש חד היטיב לדעת את מוצאה של כל מלה, ולפיכך אין כאן ענין של פליטת הקולמוס או של שגגה שיצאה מלפני השליט בלשוננו. באמת, לא השתמש הרמב"ם בשמושי לשון ערביים אלא מהכרה ובמחשבה תחילה, כדי להעשיר על ידם את שפתנו באמצעי הבעה מדויקים. הוא שאל ביטויים מכל הספרות שלפניו, ואף הערבית בכלל, בכל מקום שראה צורך בהם למען הדיוק והזהירות.

בעקביות מיוחדת הוא משתמש, למשל, במלת „שָׁם" [=תַּם בערבית] כדי לציין מציאות דבר או העדרו: „לידע שיש שם מצוי ראשון" (יסודי התורה א, א); „יש שם אלוה" (הלכות עבודה זרה א, ג); „יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם" (תעניות ה, א); „שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים" (הלכות מגילה ב, יז); „אין שם אלא התשובה" (תשובה א, ג); „בזמן הזה שאין שם סנהדרין" (קידוש החודש ה, א), וכן הרבה. מתוך דבריו של רבי שמואל אבן תבון, בפתיחתו לספר „מורה נבוכים", מוכח שהרמב"ם הכניס במתכוון את המלה „שם" בהוראתה הערבית לתוך ספרו הכתוב בעברית מדויקת וזהירה ביותר. וכך כותב אבן תבון: „שבערבי[ת], כשירצו החכמים לומר שיש בעולם דבר . . . יאמרו שיש שם דבר אחד–רומזים במלת „שם" אל המציאות. ואין זה נמצא בלשון עברי . . . הנה שימש [הרמב"ם] במלת „שם" . . . במקומות רבים . . . ובכל זה נמשך אחר דברי דברי החכמים בלשון הערבי, כי בעברי[ת] לא נמצא זה הענין,

30. קובץ, ח"ב, עמ' 27. כיוצא בזה הוא אומר (שם, עמ' כג): „ואמנם לשון עברי וערבי–הנה נתאמת לכל מי שידע ב' הלשונות שהם כלשון אחד בלי ספק". עיין ד. צ. בנעט, לטרמינולוגיה הפילוסופית של הרמב"ם, תרביץ, שנה ו, ספר ג (תרצ"ה), עמ' 14 ואילך; פלטיאל בירנבוים, השפעת הגומלין שבין התרבות העברית והערבית, אחיספר, ניו־יורק, תש"ד, עמוד 59.

עד שמעט מאנשי הארץ הזאת [צרפת] ידעו לקרות אותו, אך קראו אותו בציר"י תחת השי"ן והבינוהו כינוי לבורא יתברך".[31] מכלל הדברים האלה נמצאנו למדים שהרמב"ם מצא לטוב ולמועיל לשאול את המלה הזאת מחכמי ערב ולהשתמש בה לצורך הדיוק כפי שהם משתמשים בה.

הרמב"ם כותב בהקדמתו ל„משנה תורה": „כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו". מבנה המשפט הזה הוא כולו על פי התחביר הערבי. לפי הדקדוק הערבי צריך להשתמש בזמן עתיד אפילו כשהמדובר הוא על פעולה שכבר עברה, כדי להביע את ה„מצב" שבו נמצא הנושא לפני מה שעשה, או קרה לו, איזה דבר. מכאן אתה אומר: משה כתב קודם שימות, והרי זה כמי שאומר: בשעה שכתב עדיין היה חי, ומיתתו היתה אז מן הדברים העתידים לבוא. מטעם זה עצמו בא תואר־הפעל „טרם" [=קודם] במקרא על פי רוב עם העתיד ומובנו כעבר: „וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח" (בראשית ב, ה). על כן כותב הרמב"ם: „כגון שברך ... וקודם שיאכל אמר ..." (הלכות ברכות א, ח); „אם קידשה אחר קודם שיתקיים התנאי" (אישות ו, טו); „קדם ושחטה קודם שתמות" (מאכלות אסורות ד, ז); „כשהיה אחד מתפלל, תקצר לשונו לשאול חפציו" (תפלה א, א), וכיוצא באלה הרבה.

לפי הדקדוק הערבי משמש הבינוני בהוראת העתיד התדירי שבכתבי הקודש, מעין: „וכן יעשה שנה בשנה" (שמואל א א, ז). הרמב"ם מציית לדין זה בשעה שהוא כותב: „וישב יצחק מלמד ומזהיר ... וישב [יעקב] מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו" (עבודה זרה א, ג). אפשר לומר בבטחה שגם כאן העדיף הרמב"ם את התחביר הערבי במתכוון ומדעת וכתב „וישב יצחק מלמד ומזהיר" במקום „והיה יצחק יושב ומלמד ומזהיר". על ידי כך חשך מלה („והיה") וגם ו' יתירה („ומלמד") באופן שהמלים „מלמד ומזהיר" נתונות במשפט קצר ובולט יותר.

כמו כן כותב הרמב"ם לפי הדקדוק הערבי: „אין לו מה יאכל" [=אין לו מה לאכול] (חנוכה ד, יב); „ולא היה לו מה יתן [=ליתן] לו" (שכירות יא, ד); „אין לו מה יחזיר [=להחזיר] לו" (מלוה ולוה א, ב); „שלא ימצא בעל חוב מאין יגבה" [=ממה לגבות] (שם, הלכה ג); „ממנין כהן אחד יהיה [=להיות] לכהן גדול" (כלי המקדש ד, טז). כיוצא בזה: „משיקרב

31. שימוש דומה לזה נוהג גם באנגלית וגם בצרפתית. „יש שָׁם ימים", למשל, באנגלית: there are days, ובצרפתית: il y a des jours. ויש להתפלא, כי בחוברת „הלכות תשובה" שנערכה בידי ד"ר אנגל (הוצאת „אמנות", תל־אביב, 1935) חוזרת ונשנית השגיאה הזאת הרבה פעמים: „האומר שאין שֵׁם אלוה"; „והאומר שיש שֵׁם מנהיג"; „והאומר שיש שֵׁם רבון"; „האומר שאין שֵׁם נבואה כלל, ואין שֵׁם מדע" (פרק ג, ד־ח) ועוד.

ממנו [=אליו] בארבע אמות" (תלמוד תורה ו, א); „קרוב מאחד עשר יום" (קדוש החודש א, ב).

הוא מוסיף הוראה חדשה לפעל „צדק" בבנין הכבד על סמך מלה זו עצמה בערבית בשעה שהוא כותב: „כדי לצדק [=לאשר, לאמת] הדבר בשבועה" (הלכות שבועות א, ה). הוא שואל מן הערבית מובן חדש בשביל המלה „העתקה" והוא כותב: „חכמי ישראל המעתיקים [=המוסרים מדור לדור] תורה שבעל פה" (הקדמה); ובמקום אחר: „חכמים העתיקו [=קבלה היתה בידם] שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל" (הלכות שבת כז, א). בענין דומה לזה כותב ר' שמואל אבן תבון ב„פירוש המלות הזרות" (ערך עתק): „וכן קורא הערבי דברי הקבלה – דברי העתקה", כלומר, יש למלה הערבית „נקל" כל ההוראות של המלה „העתקה" בעברית, אולם הערבים אומרים „נקל" גם על מסורה העוברת מאיש לאיש.

כמו בערבית הוא מכנה את בורא העולם „מצוי ראשון . . . ממציא כל נמצא" (יסודי התורה א, א), ועל פי הניב הערבי הוא כותב: „כשיהיה עמך ידוע (קדוש החודש ו, ו) במקום „כשתדע". וכן נוהג הרמב"ם להשתמש במלת „מדינה" לא במשמעותה העברית (=ארץ) אלא בהוראתה הערבית (=עיר): „ומדינה זו היא הנקראת כרך . . . ומדינה זו היא הנקראת עיר" (מגילה וחנוכה א, ד).

שיטת הרמב"ם במלאכת התרגום

רבנו משה בן מימון כתב למתרגם ספרו „מורה נבוכים" מערבית לעברית, רבי שמואל אבן תבון, לאמר: „. . . שכל מי שירצה להעתיק מלשון אל לשון ויכוון לתרגם המלה האחת במלה אחת גם כן, וישמור גם כן סדר המאמר וסדר הדברים, יטרח מאד ותבוא העתקתו מסופקת ומשובשת ביותר. ואין ראוי לעשות כן. אבל צריך למעתיק מלשון אל לשון שיבין הענין תחילה, ואחר כך יספר [=יבאר] ויפרש . . . ואי אפשר לו מבלי שיקדים ויאחר ויספר מלה אחת במלות רבות, ויספר מלות רבות במלה אחת, ויחסר תיבות ויוסיף תיבות, עד שיסודר הענין ויבואר יפה, ויובן הלשון לפי דרך הלשון ההיא אשר יעתיק אליה".[32] חבל שאבן תבון לא הטה אזן במידה מספיקה להוראותיו המחכימות של הרמב"ם ותרגם את הספר „מורה נבוכים" מלה במלה. הוא תרגם שם את המלים והניבים המיוחדים רק לשפה הערבית בדיוק שכזה עד שלעתים קרובות קשה לרדת לסוף דעתו של הרמב"ם אלא אם כן פונים ישר אל המקור הערבי או מעיינים במלון או בדקדוק ערבי.

32. קובץ, ח"ב, עמ' 27.

משום כך גדלה בכל הזמנים התחבטות המפרשים, שמפאת חוסר ידיעתם בערבית גילו ב„מורה נבוכים" פנים שלא כהלכה.

להלן ערוכים אי־אלו קטעים מן התלמוד מול הפיסקות המקבילות להם אשר ב„משנה תורה". מתוך השוואה קלה ביניהם אפשר לעמוד על מנהגו של הרמב"ם בהריקו מכלי אל כלי. יש בהן בהקבלות אלה כדי לשמש דוגמא כיצד הוא מתרגם מימרא ארמית לעברית, ומאידך גיסא איך הוא מעבד מחדש את החומר הלשוני של משנה או ברייתא עברית. אנחנו רואים אותו כשהוא מבאר ענין לא על ידי הרחבת הדבור אלא, להיפך, על ידי שהוא מקצרו. הוא משמיט מלה ונותן אחרת במקומה, מרחיק חלקי משפט בלתי נחוצים לגוף הענין ומכניס שינויים סגנוניים שיש בהם משום תיקון ונתינת טעם לשבח.

בתלמוד	ב„משנה תורה"
שבת קיט, א:	הלכות שבת ל, ו:
רב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא, רב הונא מדליק שרגי, רב פפא גדיל פתילתא, רב חסדא פרים סילקא, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי, רבי זירא מצתת צתותי, רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל, מכתף ונפיק.	חכמים הראשונים — מהם מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן, ומהם מי שהיה מבשל או מולח בשר או גודל פתילות או מדליק נרות, ומהם מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה, אף על פי שאין דרכו בכך.
גטין פט, א:	הלכות אישות ט, כה:
ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה לבר בי רב. אתיה רב חמא לאבוה. אמר ליה: אימא לי היכי הוה עובדא. אמר ליה: על תנאי קדיש, אדעתא דלא אזיל לבי חוזאי, ואזל. אמר ליה: כיון דבעידנא דהואי קלא לא הואי אמתלא, לאו כל כמינה דמחזקת אמתלא.	מעשה באחת שיצא עליה קול שנתקדשה לבנו של פלוני. ולאחר זמן שאלו לאביו, ואמר: על תנאי כך נתקדשה לו, ולא נתקיים התנאי. ולא סמכו חכמים על דבריו, אלא אמרו: הרי זו ספק מקודשת וכאילו אין שם אמתלא.
בבא בתרא מ, ב:	הלכות זכיה ומתנה ה, ה:
דההוא גברא דאזל לקדושי איתתא. אמרה ליה: אי כתבת לי כולהו ניכסיך, הוינא לך; ואי לא, לא הוינא לך. אזל כתביה לה לכולהו ניכסי. אתא בריה קשישא, אמר ליה: וההוא גברא מה תיהוי עליה? אמר להו לסהדי: זילו איטמורו בעיבר ימינה וכיתבו ליה. אתו לקמיה דרבא, אמר להו: לא מר קנה ולא מר קנה . . .	מעשה באחד שרצה לישא אשה. אמרה לו: איני נשאת לך עד שתכתוב לי כל נכסיך. שמע בנו הגדול וצווח על שמניחו ריקן. אמר לעדים: לכו והחבאו וכתבו לו כל נכסי במתנה. ואחר כך כתב לה כל נכסיו ונשאה. ובא מעשה לפני חכמים, ואמרו: הבן לא קנה והאשה לא קנתה . . .

ב. משנה תורה"	בתלמוד
הלכות נדרים ח, יג:	בבא קמא פ, א:
מעשה באשה שנדרה, שכל מי שיתבע אותה – תנשא לו. וקפצו עליה בני אדם שאינן הגונין לה. ואמרו חכמים: לא נתכוונה זו אלא לכל מי שיתבע אותה מן ההגונין לה.	ומעשה באשה אחת שהיה בנה מיצר לה, וקפצה ונשבעה: כל מי שיבוא, איני מחזירתו. וקפצו עליה בני אדם שאינן מהוגנין. וכשבא הדבר אצל חכמים, אמרו: לא נתכוונה זו אלא להגון לה.
הלכות בית הבחירה ח, י:	מדות פרק א, משנה ה:
ומעמידין ממונה אחד על כל משמרות השומרים, ו„איש הר הבית" היה נקרא. והיה מחזר על כל משמר ומשמר כל הלילה – ואבוקות דלוקות לפניו; וכל משמר שאינו עומד ואומר לו: „איש הר הבית, שלום עליך!", ניכר שהוא ישן – חובטו במקלו. ורשות היה לו לשרוף את כסותו – עד שהיו אומרין בירושלים: מה קול בעזרה? קול בן לוי לוקה, ובגדיו נשרפין, שישן על משמרתו.	איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקין לפניו; וכל משמר שאינו עומד (ו)אומר לו: „איש הר הבית, שלום עליך!" ניכר שהוא ישן – חובטו במקלו; ורשות היה לו לשרוף את כסותו. והם אומרים: מה קול בעזרה? קול בן לוי לוקה, ובגדיו נשרפין, שישן לו על משמרו.
הלכות נזקי ממון יב, כב:	ערכין ז, א:
מי שהיה חופר בור ברשות הרבים ונפל עליו שור והרגו – בעל השור פטור; ואם מת השור, נוטל בעל השור דמי שורו מיורשי בעל הבור.	החופר בור ברשות הרבים ונפל עליו שור והרגו – פטור; ולא עוד, אלא שאם מת השור, יורשי בעל הבור חייבין לשלם דמי שור לבעליו.
שם יג, כב:	בבא קמא ל, א:
חסידים הראשונים היו מצניעין את הקוצים ואת הזכוכית בתוך שדותיהם בעומק שלשה טפחים בארץ, כדי שלא תעלם המחרשה; ואחרים שורפים אותם באש; ואחרים משליכים אותם לים או לנהר – כדי שלא יוזק בהם אדם.[33]	חסידים הראשונים היו מצניעין קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהן ומעמיקין להן ג' טפחים, כדי שלא יעכב (בירושלמי: שלא תעלה) המחרישה. רב ששת שדי להו בנורא; רבא שדי להו בדגלת (=נהר חידקל).

עד כמה נזהר הרמב"ם שלא לתרגם בדיוק נקרני אלא לעבד את החומר ולהרחיק ממנו כל דבר המעכב את ההבנה, אפשר לראות מתוך הדוגמא שלפנינו. כשהוא בא לתרגם את הקטע המובא להלן הוצרך להרחיב קצת את הדבור ולפרש באמצעות כמה מלים שהוסיף משלו, כדי שהענין יצא ברור ומבורר. צריך להעיר, שהרמב"ם גורס בהפך מגירסת הגמרא שבידינו (במקום „סמכא דעתיה" הוא גורס „ל א סמכא דעתיה" – ראה לחם משנה).

33. מעניין גם כיצד הרמב"ם מתרגם את המאמר בפסחים קיג, א: „פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא כהנא אנא וגברא רבא אנא". תוך כדי תרגום הוא מפרש ואומר: „מוטב לפשוט עור בהמות נבלות, ולא יאמר ל ע ם: חכם גדול אני, כהן אני, פ ר נ ס ו נ י" (מתנות עניים י, יח).

בתלמוד

בבא מציעא סז, א:

ההיא איתתא דאמרה ליה לההוא גברא: זיל זבין לי ארעא מקריבאי. אזל זבן לה. אמר ליה: אי הוו לי זוזי מהדרא לה ניהלי. אמר ליה: את ונוולא אחי (עיין רש"י). אמר רבה בר רב הונא: כל „את ונוולא אחי" סמכא דעתיה ולא גמר ומקני ארעא.

ב„משנה תורה"

מכירה יא, יב:

מעשה באשה ששלחה ראובן לקנות לה חצר משמעון שהיה קרובה. ואמר שמעון המוכר לראובן השליח: אם יהיו לי המעות תחזיר לי פלונית קרובתי קרקע זו? והשיבו ראובן ואמר לו: אתה ופלונית קרובים כמו אחים, כלומר: הדבר קרוב שהיא תחזיר ואינה מקפדת על זו. ובא מעשה לפני חכמים, ואמרו: הרי זה השליח לא קנה כלום, שהרי לא סמכה דעתו של קרוב על דברי השליח מפני שלא השיבו תשובה ברורה. ונמצא שלא גמר ולא הקנה.

הרמב"ם מתרגם מארמית לעברית „ינוקא דלא חכים ולא טיפש" (מנחות כט, ב): התינוק שאינו לא חכם ולא סכל (תפלין א, יט); „לתקוני שדרתיך ולא לעוותי" (כתובות פה, א ועוד): לתקן שליחותי שדרתיך ולא לעוות (שלוחין ושותפין א, ב); „דינא דבר מצרא" (בבא מציעא קח, ב): דין בן המצר (שכנים יב, ה); „שופרא דשטרא" (בבא בתרא סט, ב): נויי השטר (זכיה ומתנה יב, טו); „חספא בעלמא": כחרס מחרסי אדמה (גירושין א, טו); „מדאורייתא": דין תורה או מן התורה; „מדרבנן": מדברי סופרים או מדבריהם (בהרבה מקומות); „ריש גלותא": ראש הגלות (סנהדרין ד, יג).

סטיות מחוקי הדקדוק

אמנם לכאורה נוטה הרמב"ם לפעמים מכללי הדקדוק הגלויים לכל. כך, למשל, הוא נותן את סיום הריבוי –ות למלות־התואר המגדירות שמות זכר שסיומם –ות בריבוי: „מקומות רחוקות", „משקלות חסרות", „מטמונות ישנות" ודומיהם. קרוב לשער, שהוא עושה כזאת למען שיווי הצלצול בין סיומי מלות־התואר והשמות המוגדרים. אגב, הנה בכלל יש לרמב"ם חיבה מיוחדת להשתמש בלשון נופל על לשון, מעין: „וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החבורים" (הקדמתו ל„משנה תורה"); „דברי תורה אינם נמצאים . . . בלב כל גבה־לב" (תלמוד תורה ג, ט); „שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו" (עבודה זרה א, ג); „כמה מעולה מעלת התשובה" (תשובה ז, ו); „מעלה גדולה שאין למעלה ממנה" (מתנות עניים י, ז).[34]

34. ראה דוד ילין, לתורת המליצה בתנך והשירה העברית בספרד, ירושלים, תרצ"ט, עמ

על דרך לשון המשנה הוא רגיל לכתוב את מלת־התואר בהא הידיעה ואת השם בלא הא: „חכמים הראשונים"=החכמים הראשונים (במשנה ברכות ה, א: חסידים הראשונים). שימוש זה כבר נמצא במקרא: יום הששי (בראשית א, לא); עבדים המתפרצים (שמואל א, כה, י); מלאכים הבאים (ירמיה כז, ג) ועוד. ובמשנה: כנסת הגדולה (אבות א, ב); מים הרעים (שם יא); שור הנסקל (סנהדרין א, ד).

הוא כותב: „היתה שם מרחץ... ועשה מרחץ אחרת או טחון [=רחיים] אחרת" (שכנים ו, ח). הנה כבר במשנה נמצא השם „מרחץ" בלשון נקבה: מרחץ שהוסקה... מותר לרחוץ בה (שביעית ח, יא). המלה „טחון" נמצאת פעם אחת במקרא: טחון נשאו (איכה ה, יג), והרמב"ם משתמש בה בהוראת אבן רחיים, טחנה. ומאחר שבמשנה בא השם „רחיים" בלשון נקבה (ביצה ב, ט: הרחיים... טמאה; טהרות ז, ד: פסקה הרחיים... לא פסקה הרחיים), נותן הרמב"ם גם למלה טחון (=רחיים) צורת נקבה.[35]

לשם התאמת המשקל הוא מחליף לעתים גזרת ע"ו בל"ה או בפ"י: „עולה וצופה [=וצפה] למעלה" (רוצח יא, יד); „בלא הולכה ולא הובאה" [=הבאה] (שחיטה ג, יא). כגון זה כבר יש במקרא: ומוצאיו ומובאיו [=ומבואיו] (יחזקאל מג, יא).[36]

כמו בלשון המשנה, הוא משמיט את מלת הפעול „את" ברוב המקומות. וכמו שבמשנה סיום הריבוי לשמות זכר הוא ־ים וגם ־ין, כך בלשונו של הרמב"ם משמשות שתי הצורות האלה בערבוביה: „לפיכך צריך אדם להרחיק [את] עצמו מדברים המאבדין את הגוף ולהנהיג עצמו בדברים המברין [=המבריאים] והמחלימים" (דעות ד, א).

כל הדברים שנמנו כאן וכיוצא בהם אינם באמת סטיות מחוקי הדקדוק אלא יסודם בעובדה שהרמב"ם העריץ את לשונו של רבי יהודה הנשיא, מסדר המשנה, שכתב עליו בהקדמתו לפירוש המשניות: „והיה צח לשון ומופלג מכל האדם בלשון הקודש". כללו של דבר: הרמב"ם היה שליט בלשוננו לכל הסתעפותה, ולפיכך אפשר ורצוי ללמוד מתוך משנתו פרק בתורת התפתחותה של שפתנו. ואם אנו פוגשים לפעמים בדבריו מה שנראה לנו כשגגה שיצאה מלפניו, אין זאת אשמתו אלא או אשמת המעתיק או אשמתנו

107: „המליץ לוקח לבבות לא רק בתכן דבריו כי אם גם בצלצולים, לא רק על הכח החושב של שומעיו הוא פועל כ"א גם על אזנם המתווכת בין מוצא פי האומר ובין לבם".

35. על השמות הנמצאים בשני המינים, בזכרות ובנקבות, ראה מ. צ. סגל, דקדוק לשון המשנה, תל־אביב, תרצ"ו, עמ' 88.

36. כבר עמד על זה ר' יונה אבן ג'נאח בהקדמתו לספר „הרקמה". השוה: „צְאֶינָה [=צְאֶנָה] וראינה" (שה"ש ג, יא); „מְנַשֶּׁה כי נַשַּׁנִי (=נְשָׁנִי, בראשית מא, נא); „שְׁלֻמֵי אמוני" (שמ"ב כ, יט) במקום „שְׁלוֹמֵי", ועוד.

אנו, משום שעל פי רוב עדיין אנו משועבדים לחוקי הדקדוק הקדומים. ואם השתמש הרמב"ם במלה „לשון" גם בזכרות וגם בנקבות, הנה עשה זאת מהכרה, כי לא במשנה בלבד נמצא השם הזה בזכרות, אלא גם במקרא כבר יש: ולשוני מדבק (תהלים כב, טז); דבק לשון יונק (איכה ד, ד). הרי „לשון" בעברית, כמו „ליסאן" בערבית, הוא אחד השמות הבאים תכופות גם בזכרות וגם בנקבות.

לשון הרמב"ם בטור ובשלחן ערוך

הפוסקים שבאו אחר הרמב"ם ירשו את סגנונו במלוא היקפו. ולא זו אף זו: הם העתיקו את דבריו ממש אפילו בזמן שלא הזכירו את שמו עליהם. המעיין בטורים ובשלחן ערוך, שהוא בעיקר קיצור הטורים, רואה את עצמו כאילו הוא חוזר ושונה את לשון הרמב"ם ב„משנה תורה". דרכו של רבנו יעקב בעל הטורים היא אמנם להביא על כל צעד את לשון הרמב"ם בדבור המתחיל „והרמב"ם כתב" או „לשון הרמב"ם", ברם הוא עושה זאת על פי רוב בזמן שיש איזו דעה מתנגדת ומחלוקת הפוסקים. אבל בכל ענין שלא נפלה בו מחלוקת ולא נוספו בו גדרים חדשים הוא נוהג להעתיק מלה במלה הלכות שלמות מ„משנה תורה" בהעלם שם מחברן.

שתי החטיבות המוצגות להלן זו מול זו מכוונות להראות עד כמה היה בעל הטורים מדייק להעתיק מלה במלה את דברי הרמב"ם מבלי להזכיר את שם אומרם. החטיבה השמאלית כוללת שתי נוסחאות: נוסחת ה„טור" ונוסחת ה„שלחן ערוך". המלים המוקפות בחצאי־עגול הן לפי נוסחת ה„טור"; והן חסרות, או מלים אחרות ממלאות את מקומן, ב„שלחן ערוך". השוואה שטחית כבר תספיק לברר שההעתק ב„טור" הוא מדויק יותר מזה המובא ב„שלחן ערוך"[37].

משנה תורה	טור ושלחן ערוך
הלכות תלמוד תורה א, ח:	יורה דעה, סימן רמו, סעיף א:
כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו. אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה.	כל איש (מ)ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין (אם הוא) זקן גדול. אפילו עני המחזיר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה.

37. ביחס להשפעת הרמב"ם על ר' יוסף קארו מעיר ר' יום טוב ליפמאן העליר בהקדמת פירושו „מעדני יום טוב" על מסכת ברכות: „ועל לשנו תמיד לשון הרמב"ם".

לשון הרמב"ם בטור ובשלחן ערוך

משנה תורה	טור ושלחן ערוך
שם, י: עד אימתי חייב אדם ללמוד תורה? עד יום מותו, שנאמר: ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך–וכל זמן שלא יעסוק בלמוד הוא שוכח.	**שם, סעיף ג:** עד אימתי חייב ללמוד? עד יום מותו, שנאמר: ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך–וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח.
שם ד, ד: הרב שלימד ולא הבינו התלמידים–לא יכעוס עליהם וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה. וכן לא יאמר התלמיד „הבנתי" והוא לא הבין, אלא חוזר ושואל אפילו כמה פעמים. ואם כעס עליו רבו ורגז, יאמר לו: רבי, תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה.	**שם, סעיף י:** הרב שלמד ולא הבינו התלמידים–לא יכעוס עליהם (וירגז), אלא שונה וחוזר הדבר (אפילו) כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה. (וכן) ולא יאמר התלמיד „הבנתי" והוא לא הבין, אלא שואל וחוזר ושואל כמה פעמים. ואם (כעס) יכעוס עליו רבו (ורגז), יאמר לו: רבי, תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה.
שם, ה: לא יהיה התלמיד בוש מחבריו שלמדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים, שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא אינו למד כלום. לפיכך אמרו חכמים הראשונים: אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד. במה דברים אמורים? בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה. אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו–חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדם. ובענין זה אמרו חכמים: זרוק מרה בתלמידים. לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם, כדי שתהא אימתו עליהם וילמדו ממנו במהרה.	**שם, סעיף יא:** ולא יהא התלמיד בוש מחבירו שלמד (מחביריו שלמדו) בפעם ראשונה או שנייה והוא לא למד אפילו אחר כמה פעמים, שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא לא למד כלום. ועל כן (לפיכך) אמרו (חכמים הראשונים): לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד. במה דברים אמורים? שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה. אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהם ולפיכך לא הבינו–חייב לכעוס (לרגוז) עליהם ולהכלימן בדברים כדי לחדדן. ועל (ובענין) זה אמרו (חכמים): זרוק מרה בתלמידים. לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם, כדי שתהא אימתו עליהם וילמדו ממנו מהרה.

כללו של דבר: „משנה תורה" להרמב"ם הוא הגשר המאחד את יצירתם הספרותית של דורות התנאים והאמוראים עם זו של הפוסקים שהופיעו אחר הרמב"ם. הוא המפתח הפותח את שערי כל ספרותנו בת אלפי השנים לפני כל ההוגה בו, בין קטן בין גדול, והוא המבוא לטרקלין שפתנו לכל ענפיה, כי בו מתלכדים ומתמזגים סגנוני כל התקופות של יצירת עם ישראל.

תקוני סגנון ותוכן

זה לא כבר נתפרסמו על ידי ד"ר שמואל אטלס עשרים עמודים מעצם כתב ידו של רבנו משה בן מימון.[38] עמודים אלה, שנמצאו בין קטעי הגניזה הקאהירית ונתגלגלו לאוצר הספרים הבודליאני אשר באוקספורד, כוללים סוף הלכות שכירות וראשית הלכות שאלה ופקדון. בהקדמת ספרו ד"ר אטלס כותב: „הדפים שלפנינו מכניסים אותנו לתוך חדר עבודתו של הרמב"ם ומגלים את המסך שעל פני דרכו ושיטתו בעבודה לכתוב ולמחוק, לשנות ולתקן תקוני לשון ותוכן, ולהוסיף בין השיטין ובשולי הגליון. לפעמים הוא מתחיל את ההוספה בין השיטין וכשאין די מקום לגמרה שם הוא ממשיכה גם בגליון החלק, ולפעמים הוא מוסיף בשולי הגליון הלכות שלמות".

מר משה לוצקי, שגילה עמודים אלה בעת שעסק בספרית אוקספורד, נענה לבקשתי והרשני לצרף למעלה את אחד הצלומים מעצם כתב ידו של הרמב"ם. הצלום הנתון לעיל הוא בן שני עמודים המכילים סוף פרק אחד עשר וראשית פרק שנים עשר מהלכות שכירות. כדי להבליט את התקונים והמלואים שהכניס הרמב"ם לתוך נוסחתו הראשונה של „משנה תורה", אני מציג להלן את שתי ההלכות הראשונות שבפרק שנים עשר כפי שהן בדפוסים מול אותן ההלכות עצמן כפי שהן בכתב־היד. המלים שמחק הרמב"ם תוך כדי כתיבתו או לאחריה נתונות כאן בחצאי־עגול, והתקונים והמלואים – בסוגריים מרובעים [ ].

בדפוסים:

פרק שנים עשר

א. הפועלין שהן עושין בדבר שגדולו מן הארץ ועדיין לא נגמרה מלאכתו, בין בתלוש בין במחובר, ויהיו מעשיהן גמירת המלאכה – הרי על בעל הבית מצוה שיניח אותן לאכול ממה שהן עושין בו, שנאמר: כי תבא בכרם רעך, וגו', וכתוב: כי תבא בקמת רעך, מפי השמועה למדו שאין הכתוב מדבר אלא בשכיר. וכי אילו לא שכרו, מי התיר לו שיבא בכרם רעהו, בקמה שלו, שלא מדעתו? אלא כך הוא אומר: כי תבא לרשות בעלים לעבודה – תאכל.

בכתב־היד:

פרק תשיעי[39]

(השכיר (אוכל מן) שהיה עושה במחובר לקרקע) הפועלין שהן עושין בדבר שגדולו מן הארץ [ועדיין לא נגמרה מלאכתו] [בין בתלוש בין במחובר] מצות עשה שיניח אותם בעל הבית לאכול ממה שהן עושין בו [והוא שיהיו מעשיהן גמירת מלאכה] שנ' כי תבוא בכרם רעך כי תבוא בקמת רעך מפי השמועה למדו שאין הכתוב מדבר אלא בשכירו כי אלו לא שכרו (היאך יהיה לו) מי התיר לו שיכנס לרשות חבירו שלא מדעתו אלא הרי הוא אומר כי תבוא ברשות בעלים לעבודה ואכלת . . .

38. קטעים מספר יד החזקה . . . יו"ל עפ"י כתב־יד כתוב בעצם ידו של הרמב"ם . . . בצרוף העתקות פוטוגרפיות . . . לונדון, ת"ש.

39. ש. אסף, ברבעון „קרית ספר", ירושלים, תמוז תש"א, עמ' 152: „אמנם מתוך הטרדה והחפזון שכח [הרמב"ם] כנראה לתקן במקום ,תשיעי' ,שנים עשר'".

בדפוסים:	בכתב־היד:
ב. מה בין העושה בתלוש לעושה במחובר? העושה בתלוש אוכל בדבר עד שלא נגמרה מלאכתו, ומשתגמר מלאכתו אסור לו לאכול; והעושה במחובר, כגון בוצר וקוצר, אינו אוכל אלא כשיגמור עבודתו . . .	(וכל פועל שאכל בשעת מלאכה אם היה עושה במחובר לקרקע) מה בין העושה בתלוש לעושה במחובר שהעושה בתלוש אוכל עד שלא (נגמרה מלאכתו ומשנגמרה מלאכתו) [יגמור עבודתו ומשגמר עבודתו] אסור לו לאכול והעושה במחובר אינו אוכל אלא כשיגמור מלאכתו . . .

תשעה תיקונים הכניס הרמב״ם לתוך שתי ההלכות האלה: חמשה מהם תוך כדי כתיבה, ויתר הארבעה הוסיף בשולי הגליון וכתב בין השורות. תוך כדי כתיבה כיצד? הוא התחיל לכתוב: „השכיר אוכל מן״ ונמלך ומחק את שתי המלים „אוכל מן״ והמשיך: „שהיה עושה במחובר לקרקע״. אולם עוד לא גמר את המשפט והנה העביר עליו קו, והתחיל לכתוב מחדש: „הפועלין שהן עושין בדבר . . .״ את המלים „ועדיין לא נגמרה מלאכתו״ הוסיף לאחר זמן בצד הגליון. „בין בתלוש בין במחובר״ וכן „והוא שיהיו מעשיהן גמירת מלאכה״ כתב בין השורות בהתאם לגירסת המשנה (בבא מציעא ז, ב) האומרת: „העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה, ובתלוש מן הקרקע— עד שלא נגמרה מלאכתו״. בתחילה רצה לכתוב: „וכי אלו לא שכרו היאך יהיה לו [רשות להכנס לרשות חבירו]״, ברם תוך כדי כתיבתו מחק את המלים „היאך יהיה לו״ וכתב במקומן: „מי התיר לו״.

את הפיסקה השניה התחיל לנסח: „וכל פועל שאכל בשעת מלאכה אם היה עושה במחובר לקרקע״, אבל מיד שינה את דעתו ומחק את עשר המלים שהתחיל בהן ופתח את הסעיף מחדש: „מה בין העושה בתלוש . . .״ בעברו אחר כך על מה שכתב, נמלך ומחק את המלים „נגמרה מלאכתו ומשנגמרה מלאכתו״ ותיקן ממעל לשורה: „יגמור עבודתו ומשגמר עבודתו״.

העמוד שלפני „פרק תשיעי״ מתחיל במלים: „ונוטל כל אותו היום של התביעה״ (שכירות יא, ו). המלה „של״ כתובה מתחת לשורה במקום המלים „שלאחר זמן״ המחוקות. בסוף הלכה זו הוסיף בצד הגליון: „וכן אם הביא עדים שהיה תובע והולך עד יום חמישי . . .״ אחר כך הוסיף בשולי הגליון את הסעיף: „שכיר שבא לשבע אין מחמירין עליו . . .״ (בדפוסים: הלכה ט). הסעיף המחוק אשר בסוף העמוד כלול בדפוסים בסוף הלכה ז. בעוד שבכתב־היד מנוסחת הלכה זו: „השוכר שלא בעדים או ששכרו בעדים ותבעו לאחר זמנו . . .״ הנה בדפוסים גירסת הלכה זו היא: „במה דברים אמורים בששכרו בעדים . . . אבל אם שכרו שלא בעדים או שתבעו אחר זמנו . . .״

מעניינות שתי המלים הערביות הנראות בסוף העמוד, מן הצד: يُحَذَّرْ جدًّا (=להוהר ביותר).[40] אי אפשר לומר בבטחה אם זוהי רשימת המעתיק או היא של הרמב"ם עצמו. על כל פנים נכתבה בקשר עם הצורה החיצונית של העמוד המלא מחיקות והוספות מפה אל פה עד שקשה למעתיק להעתיקו. ואמנם כתב הרמב"ם בתשובת שאלה לחכמי לוניל, שנתקשו באחת ההלכות, וזו לשונו: „גם זו טעות ואין על המעתיקים תלונה, שהספר הראשון [=הנוסחא הראשונה] יצאו דברים בגליונים שלא במקומם, וכבר הוספתי אני עתה דבר שלא היה שם תחלה".[41]

השוואה שטחית בין הדפוסים וכתב־היד כבר תספיק להראות עד כמה הרבה הרמב"ם לתקן ולהגיה את מפעלו הכביר גם לאחר שהשלימהו. באחת התשובות לחכמי לוניל כתב: „ובשעה שחברתי הספר עמדתי בדבר זה כמה ימים, והנוסחא הראשונה הילדה שחברתיה תחלה, שהקצתיה מלבי ולא העתקתיה, היה כתוב בה . . . ובעת שהעתקתי ודקדקתי כל שמועה ושמועה מן הספרים לא שמעתי ולא סמכתי על קושיא זו".[42] הרמב"ם הכניס הרבה תיקונים לתוך ספרו „משנה תורה" גם לאחר שנתפשט בעם במהירות יוצאת מן הכלל. מכאן העובדה שלפעמים הגרסאות מתחלפות מן הקצה אל הקצה. כן, למשל, הוא כותב לחכמי לוניל: „ודאי כדבריכם כן הוא אמת, וכעיקר זה העתקתי לנוסחה שלי כי טעיתי . . . וכזה גם אתם תקנו הנוסחא שלכם".[43] ובהזדמנות

40. השווה אטלס, שם, עמ' 25, הערה 100. פרופ' א. ש. יהודה כותב במכתבו אלי: „עתה נתברר לי שמובן ההערה הוא يُحَذَّرْ جدًّا, נכתבה בשולי הדף על פי מצות הרמב"ם מאחד ממשמשיו שמסר את כתב ידו למעתיק לעשות ממנו העתקה נקיה, ורצה לאמר לו שהרמב"ם מזהיר הרבה לשים לב לשינויים ולתיקונים הרבים באותו דף".

41. תשובות הרמב"ם, הוצאת פריימן, עמ' 306.

42. שם, עמ' 146–7. גם בפירושו על המשנה הכניס הרמב"ם תקונים לאחר שנתפשט בעם. הוא כותב (שם, עמ' 226): „ומה שהגיע לידכם פירוש המשנה ומצאתם בו הפך מדברי שכתבתי בחבור זה שהגיע אליכם הוא המהדורא קמא שיצאה מתחת ידינו קודם שעיינו ודקדקנו היטב. ונמשכנו באותו פירוש על מה שכתב . . . רב חפץ נ"ע . . . אבל אחר שדקדקנו בדברינו ועיינו בהן נתבאר לנו מה שכתבנו בחיבור [משנה תורה] . . . ודעו כי . . . יש במהדורא קמא זו של פירוש המשנה שהגיע לידכם מקומות רבים כיוצא בזה בעניינים שנמשכנו . . . לדעת גאון מהגאונים ואחר כך נתבאר לנו הענין וראינו הדחיות . . ." השווה תשובות ר' אברהם בן הרמב"ם, הוצאת פריימן–גויטין, ירושלים, תרצ"ח, עמ' 106, 200: „שבחבור הוא המדוקדק ושבפירוש המשנה כבר תיקנו אבא מארי זצ"ל בכתב ידו . . . והפי' הראשון הארוך מחקו כולו". „תקנו הספרים, שדבר זה חזר בו ז"ל ותיקן הספר בידו כך . . ." ביחס לפיסקה תמוהה בספר המצות לרמב"ם כותב ר' אברהם בנו: „ומה שנמצא בספר המצות הוא טעות של היסח דעת במרוץ הכתיבה וכבר תקנתיו עכשיו בנוסח זה . . ." (שם, עמ' 69–70).

43. תשובות הרמב"ם, הוצאת פריימן, עמוד 2.

אחרת הוא כותב: „אמנם מה שהבנתם ממאמרינו . . . הוא תֵּמַה, ולא חשבתי שזה יקשה על שום אחד] . . . ועם היות הדבר מבואר הוספנו ביאור בסבתכם בחיבור".[44]

מהדורה בקרתית, מדעית, של הספר „משנה תורה" לצערנו עוד אינה, וזה זמן רב שהצורך בהוצאה מתוקנת ומזוקקת על פי כתבי־יד ודפוסים ישנים מורגש ביותר. גוף הפנים של החיבור „משנה תורה" נשתבש בהרבה מקומות מתוך אי־זהירותם של המעתיקים והמדפיסים, שקלקלו במקום שאמרו לתקן. כן, למשל, „תקנו" את המלה „שם" והדפיסו „יש שום אלוה" בעוד שאחרים נקדו, כאמור למעלה, את השי"ן של „שם" בצירה. עוד בהיות הרמב"ם בחיים השיב לרבי יהונתן מלוניל שהקשה על דבריו: „אם יש בספר [משנה תורה] שהגיע אליכם דבר שסותר זה, כמו שכתבתם, ודאי טעות סופר היא; תקנו הספר, ויהיה שכרכם כפול מן השמים".[45] ובתשובת שאלה אחרת: „לא עלי תלונתכם . . . אבל על הסופר".[46]

הגהת פסוקים המובאים שלא כצורתם

יש שהרמב"ם סומך על זכרונו הגאוני ומביא פסוק מן המקרא בצורה שאינה מתאימה עם המקור. במקרה שכזה הגהתי על פי המקור. ואלו הם הפסוקים שהגהתי לפי צורתם במקרא:

במקום „ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב" (דעות ו, ו) העתקתי: „ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב (שמ"ב יג, כב) והשמטתי את המלה „מאומה"; „צדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו" (תשובה ג, ג) הגהתי לפי נוסחת הכתוב (יחזקאל יג, יב) „פשעו" תמורת „רשעו";

44. שם, עמ' 287. כדאי להביא כאן דוגמא של אחת מהחזרות שהרמב"ם חזר בו. בהלכות תפלין א, ז הרמב"ם מבאר את ההבדל בין קלף ודוכסוסטוס: „זה החלק שממול השיער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס". ואולם בתשובת שאלה הוא כותב: „דעתנו בקלף ודוכסוסטוס כדעת רבינו האי זצ"ל, והוא האמת בלי ספק, והעור יחלק לשנים, אחד מהם דק, והוא דוכסוסטוס, והאחד עב, והוא שיעשה אותו קלף, והוא ממול הבשר; ואותה הדקה, הדוכסוסטוס, היא אשר השער צומח בה" (תשובות הרמב"ם, הוצ' פריימן, עמ' 11). בנידון זה כותב בעל ה„כסף משנה": „יש גרסאות מחולפות בלשון רבינו. יש גורסין: זה החלק שממול השער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס . . . ויש גורסין בלשון רבינו בהפך . . . וזו היא נוסחת רבינו מאין ספק כמבואר בתשובתו לחכמי לוניל [תשובות הרמב"ם, שם, עמ' 8—9] . . . ואפשר שאח"כ חזר בו וכתב כמו שכתוב בספרים שלנו, שהיא כדעת רוב הפוסקים". וכן ב„בית יוסף" (יורה דעה, סימן רעא): „אפשר שאח"כ חזר בו ותיקן כמו שכתוב בספרים שלנו. ונוסחא זו עיקר, שהיא מסכמת לדעת רוב הפוסקים". עיין קובץ, ח"א, עמ' 7, הערה; שם, עמ' 14, הערה.

45. קובץ, ח"א, עמ' י.

46. שם, עמ' יא.

„וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו" (שמטה ויובל יא, ג) תקנתי על פי המקור (ויקרא כה, כה) „כי" במקום „וכי"; „כי יגף שור איש את שור רעהו" (נזקי ממון א, א) העתקתי לפי המקור (שמות כא, לה) „וכי" תמורת „כי"; במקום „ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בני ישראל" (מעשר א, א) העתקתי: „ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל (במדבר יח, כא); „והתקדשתם והייתם קדושים... כי קדוש אני ה' מקדשכם" (טומאת אוכלין טז, יב) — השמטתי את המלים „כי קדוש" שאינן במקור המקראי (ויקרא כ, דח);[47] „וכי יכה איש את רעהו באבן או באגרוף" (חובל ומזיק א, ה) — במקום „וכי יכה" העתקתי „והכה", כמו שכתוב בתורה (שמות כא, יח).

כמו כן ראיתי חובה לעצמי להשמיט מגוף הפנים כל „וגומר" מיותרת. והרי דוגמא: „שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו וגו' ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם" (שאלה ופקדון א, א). מלת „וגו'" מיותרת כאן, שהרי הרמב"ם מביא את הפסוק בשלימותו כמות שהוא במקור (שמות כב, יג), ולפיכך השמטתיה.[48] דומה לזה: „שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית, וגומר, ואינם מכירים לדבר יהודית" (תפלה א, ד). גם מן ציטאטה מקראית זאת הסירותי את מלת „וגומר" הואיל והרמב"ם מביא את הפסוק במלואו (נחמיה יג, כד). „ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' וכולי" (לולב ח, טו). בשמ"ב ו, טז כתוב: „ותרא [מיכל] את המלך דוד מפזז... ותבז לו בלבה". לכן העתקתי „המלך" במקום „והמלך" והשמטתי „וכולי" הנעדרת בכתבי־היד. אגב: בכל פעם ששני פסוקים מובאים כאחד והרמב"ם מקשר רישא לסיפא בהשמיטו את המלים שבאמצע, רמזתי על ההשמטה בשלש נקודות.

על פי כתבי־יד והוצאות עתיקות

פרופ' אלכסנדר מרכס הואיל בטובו להמציא לי כתבי־יד שונים הנמצאים בספרית בית מדרש הרבנים בניו־יורק. השתמשתי באלה וכן גם בהוצאות רומא, ויניציאה, קושטא ואמשטרדם לצורך הכשרת המהדורה המקוצרת שלפנינו. נוסף על זה השתמשתי בספר „שינויי נוסחאות וגרסאות לספר משנה תורה על פי כתב יד ישן נושן" (פרנקפורט, תר"ג) וב„ספר המדע על פי כתב יד בגנזי אוכספורד" (הוצאת חיימסון, ניו־יורק, 1937). שיטת העריכה שהתוויתי לי תתברר מתוך כל הרשום להלן בנוגע לטעיות

47. לפי כ"י תימן הרמב"ם מביא כאן פסוק אחר: והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני (ויקרא יא, מד). אבל גם בכ"י אין ציטאטה זו לפי הנוסח המקראי היות ושתי המלים האחרונות בכ"י הן „אני ה'". ראה נייהויזען, תורה אור להרמב"ם, בלטימור, תש"ב, עמ' עה, עט, פג, פז.

48. השווה אטלס, קטעים... עמ' 43, הערה 5־א.

המעתיקים והמדפיסים שגרמו לפעמים לפלפולים רחוקים ולביאורים דחוקים.[49]

במקרה של חלופי־גירסא בחרתי בנוסחא שמצאתי ברוב כתבי־היד הישנים ושנראתה לי לנכונה ביותר. כן, למשל, סמכתי על שלשה כתבי־יד והעתקתי: „דעות הרבה... וזו משונה מזו ורחוקה ממנה ביותר" (דעות א, א) ולא העתקתי „ממנו" אף על פי שמלה זו מצויה ברוב הספרים, מאחר שהיא בניגוד לאחד מחוקי הדקדוק (זכרות במקום נקבות). על פיהם כמו גם על פי הוצאת חיימסון העתקתי: „אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש... ואין התלמיד שואל כשיכנס עד שישב וינוח" (תלמוד תורה ד, ו). בדפוסים יש: „למדרש" במקום „לבית המדרש"; „שתתישב" במקום „שישב". אפשר לומר בבטחה כי אחד המעתיקים טעה וכתב „שיתישב" במקום „שישב" מפני שבשורה קודמת יש „עד שתתישב דעתו עליו".

בקצת ספרים יש „תקפו צרות" (הקדמה) בעוד שאחרים גורסים „תכפו צרות". ביכרתי את המלה „תכפו" להיותה קרובה במשמעותה למלה „מתחדשות" שהרמב"ם משתמש בה שם. רוב הספרים שהשתמשתי בהם גורסים: „ויש [אדם] שהוא לב טהור" (דעות א, א) בעוד שבאחרים הגירסא היא „טהור גוף" תמורת „לב טהור"; ברם בהוצאת ויניציאה (שנת שי"א) נמצא כתוב „טהור לב". נקטתי בגירסא אחרונה זו משום שהיא המתאימה ביותר מבחינת הדקדוק; ולא עוד, אלא ששימוש זה נמצא במקרא (משלי כב, יא: אוהב טהור לב).

בכתבי־היד ובדפוסים יש: „לא יהא אדם בעל שחוק והתלות" (דעות ב, ז). ומפני שאין בעברית מלה „התלות" אלא „מהתלות" (ישעיה ל, י), הוספתי אות אחת בסוגריים וכתבתי „[מ]התלות". אגב: לפעמים רחוקות הוספתי „[את]" כדי להסיר כל אפשרות של הבנה מוטעית והעתקתי, לדוגמא: „לא ירצה [את] חברו בשעת כעסו" (דעות ה, ז). וחוץ מזה, כך באמת שנוי במשנה (אבות ד, יח): „אל תרצה את חברך בשעת כעסו".

במהדורות השכיחות יש: „והאוכל שור עניים ויתומים ואלמנות... כדי שידע שור זה של מי הוא" (תשובה ד, ג). על זה מעיר הראב"ד: „דומה שהוא [הרמב"ם] שונה ,שור' ברי"ש ואינו אלא ,שוד' בדל"ת". וכותב בעל ה„כסף

49. בקשר עם גירסא משובשת ב„משנה תורה" (מלת „הטמאה" תמורת „הטהורה") כותב הרדב"ז (ללשונות הרמב"ם, סימן נד): „דגירסא זו אי אפשר לישבה ומעולם לא כתבה הרב, ולא תשמע להנך דעיילי פילא בקופא דמחטא להעמיד גירסא זו, כי צללו במים אדירים והעלו חרס בידם, אלא טעות סופר היא". השווה ספר המצות, הוצאת ד"ר חיים העליר, עמ' 4 ואילך; פישמן, רבנו משה בן מימון, ח"א, עמ' סד–סו; זלוטניק, מחברות מני קדם, יוהניסבורג, תש"ב, עמוד ד; מנחם כשר, הרמב"ם והמכילתא דרשב"י, ניו־יורק, תש"ג, עמ' לו.

משנה": „ואני אומר שאין הכרע לגירסא זו יותר מזו, ועוד שאפשר שגם רבינו גורס ‚שוד' בדל"ת, והיינו נכסי יתומים, דלישנא דקרא נקט משוד עניים (תהלים יב, ו)". ומגיב על כך בעל ה„מגדל עוז": „ואני אומר שבדקתי כתיבת יד ר"מ ז"ל ונמצא בדל"ת". ואמנם מצאתי „שוד" בארבעה כתבי־יד ובדפוס הראשון (1480). ולא עוד, אלא שבכתבי־היד כתובה המלה „שד" בלא ואו. על יסוד כל האמור העתקתי „שד".

תלמוד תורה א, א: „נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה". בכתבי־היד, ב„מגדל עוז" ובהוצאת חיימסון חסרה כאן המלה „וקטנים". על כן הקפתי אותה בחצאי עגול.

שם, ו: „מאימתי אביו חייב ללמדו תורה". הגירסא בכתבי־היד היא: „מאימתי מתחיל אביו ללמדו תורה". וכן היא גם גירסת הטור (יורה דעה, סי' רמה).

לפעמים שינו המדפיסים לפי אומד דעתם מלה אחת במלה אחרת הדומה לה בצורתה או בהוראתה:

„לא ימכור ... בשר נבלה במקום [ובכ"י: בכלל] בשר שחוטה" (דעות ב, ו). „וההיכל של אבנים [ובכ"י: של בנין]" (עבודה זרה א, ב). בהוצאת וילנה תר"ס „תקנו" את המלה „יפשטו" ונתנו במקומה „יפשעו": „ואסור ובשר עוף בחלב] באכילה מדברי סופרים כדי שלא יפשעו [ובכ"י ובשאר הדפוסים: יפשטו] העם ויבואו לידי איסור בשר בחלב של תורה" (מאכלות אסורות ט, ד).

קריאת שמע ב, י: „קורא אדם את שמע בכל לשון שיהיה מבינה". בכתבי־היד ובדפוס קושטא הגירסא היא: „בכל לשון שיהיה מכירה". אין ספק שהגירסא הזאת היא הנכונה, כי הרמב"ם משתמש תמיד בפעל „הכיר" במובן ידיעה בלשון מן הלשונות על פי הכתוב: ואינם מכירים לדבר יהודית (נחמיה יג, כד). הוא, למשל, כותב: „שיכירו לשון הגט" (גרושין א, כט); „בכל לשון שהוא מכיר (שבועות יא, יד); „אף על פי שאינו מכיר [יונית]" (מגילה וחנוכה ב, ט); „המכיר אותה הלשון" (שם, ד).

זכיה ומתנה ג, ח: „וכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי"; ובכתבי־היד: „הרי זה כאומר מעכשיו". ולפי שהרמב"ם נוהג תמיד לתרגם ביטויים תלמודיים מארמית לעברית (מעין: „לתקן שליחותי שדרתיך ולא לעוות" — שלוחין ושותפין א, ב), הרי אין כל פקפוק בדבר שהגירסא הנכונה היא הנמצאת בכתבי־היד.

המדפיסים הוסיפו וגרעו מלים ונתחלפו להם אותיות באותיות אחרות:

ספר תורה ח, ב: „פרשה סתומה ... אם גמר באמצע השיטה מניח ריוח

כשיעור [תשע אותיות] ומתחיל לכתוב בסוף השיטה תבה אחת מתחלת הפרשה שהיא סתומה". בכתבי־היד ובדפוס קושטא הגירסא היא: "ומתחיל בסוף השיטה מתחלת הפרשה". ואמנם מצד הדין העיקר הוא כאן ריוח כשיעור תשע אותיות באמצע השיטה ולא תבה אחת בסופה. כנראה, נשתרבבו לכאן מלים אלו ממה שכתוב להלן: "ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תבה אחת [כלומר, לכל הפחות תבה אחת] יניח הכל פנוי". את שלש המלים שאינן בכתבי־היד הדפסתי בתוך חצאי עגול ().

קדוש החודש ו, ב: "לפי שמניין זה יש בו חצי ורביע ושמין [ובדפוסים: ושמינית] ושליש ושתות ותשיע [ובדפוסים ותשע]". מאחר שמלת "תשע" אינה מספר חלקי אלא מספר יסודי, ברור שאין מקומה בין המספרים החלקיים המנויים כאן. הגירסא הנכונה היא איפוא בכתבי־היד: תשיע (במשקל שליש, רביע, שמין). אגב, המלה הערבית "תסיע" משמעותה החלק התשיעי. המדפיסים האחרונים שינו "שמין" ל"שמינית" בלשון נקבה. (השווה "שמין" בירושלמי קדושין א, א).

מקואות יא, יב: "ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו [ובכת"י תימן: מכרעת אותן] ... כיון שטבל — טהור [בכ"י: טהר] ... כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות . . . טהור" (בכ"י ודפוסים ישנים: טהר). השווה המשנה בטהרות ה, ג. בלי ספק המלה "מכרעתו" היא במקום "מכרעתן".

גזלה ואבדה יד, יב: "שאם יבוא תלמיד חכם ויאמר אף על פי שאינו יכול ליתן בכלי כזה סימן יש לו בו טביעות עין חייב להראותו לו" במקום: "אף על פי שאיני יכול ליתן בכלי הזה סימן יש לי בו טביעות עין".

רוצח ושמירת נפש ב, יד: "שלא נתנה רשות להכותו" במקום "שלא נתנה תורה".

טוען ונטען ח, ט: "כגון כלי נחושת הטוח בזהב ששוכרין אותו לכלה להתקשט בו". במקום כלי הגירסא בכתבי־היד היא חלי = תכשיט.

ממרים ו, ז: "אפילו נטלו [האב או האם] כיס של זהב שלו והשליכו [בכ"י: והשליכוהו] בפניו לים, לא יכלימם ולא יצער [בכ"י: יצעק] בפניהם ולא יכעס כנגדם אלא יקבל גזרת הכתוב וישתוק".

סנהדרין א, ג: "הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן . . . ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש ויושב מימינו והוא הנקרא אב בית דין, ושאר השבעים יושבין לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם . . . כדי שיהיה הנשיא עם אב בית דין רואין את כולן". בכתבי־היד הגירסא היא:

„יושבין לפני שניהם [כלומר, לפני ראש הסנהדרין ומשנהו] כפי מעלתם". ר' יוסף קארו לא ראה את הגירסא הנכונה ולפיכך התקשה: „ואיכא למידק בדברי רבינו שכתב ,יושבנין] לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם' ואחר כך כתב ,כל הגדול ממנו [צ"ל מחברו] בחכמה' – פתח בשנים וסיים בחכמה" (כסף משנה).

שם יב, ג: „וכיצד מאיימין על עסקי נפשות? אומרין להן . . . הוו יודעים . . ." במקום עסקי נפשות הגירסא בכתבי־היד היא עדי נפשות. הנה מלבד שהמשך הענין כשהוא לעצמו מעיד על נכונותה של הגירסא בכ"י, הרי המשנה (סנהדרין ד, ה) גורסת: „כיצד מאיימין . . . על עידי נפשות".

סנהדרין ג, י: „לא היו יושבין בדין אלא עד שמכבידין עליהם את העם והזקנים ופוצרים בהן". הקורא לתומו ישאל: מי הכביד את העם והזקנים ומי הפציר בהם בחכמים? אולם מתוך שהרמב"ם כותב במקום אחר (גזלה ואבדה א, ט): „הכביד עליו . . . והפציר בו" נמצאנו למדים ש„הכביד" ו„הפציר" הם אצלו פעלים נרדפים. מכאן שהגירסא בכתבי־היד היא הנכונה: „עד שמכבידין עליהם העם והזקנים ופוצרים בהן", כלומר, העם והזקנים מכבידים ופוצרים בחכמים להתמנות לדיינים.

ממרים ז, ב: „[בן סורר ומורה] אינו חייב סקילה עד שיגנוב משל אביו ויקנה בשר בזול ויין בזול . . . ויאכל הבשר חי ואינו חי, מבושל ואינו מבושל, כדרך שהגנבים אוכלים, וישתה היין מזוג כדרך שהגרגרנים שותים". הגירסא הנכונה היא בכתבי־היד: „וישתה היין מזוג ואינו מזוג", כלומר, יין חי ומשכר שלא מזגו בו מים במדה מספיקה. מקורה של הלכה זו היא בגמרא (סנהדרין ע, א): „אמר רבינא: יין חי – מזיג ולא מזיג; בשר חי – בשיל ולא בשיל", כלומר, שלא בשלו אותו כל צרכו. שתי המלים „ואינו מזוג" חסרות בכל הדפוסים.

הלכות מלכים יב, ב: „יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם" במקום „יעמוד נביא לישראל להכין לבם". טעות זו מקורה בעובדה שבכתבי־היד ובדפוסים הישנים נמצאת לרוב תבת „ישראל" בכתיב מקוצר. קרוב לוודאי, כי מי־שהוא כתב ממעל למלה המקוצרת את הכתיב המלא („ישראל") כדי שלא יבוא אחר ויטעה ויקרא „לישר" במובן להישיר. ברם אחד מן המעתיקים כרך את שתי המלים יחד והעתיק „לישר ישראל ולהכין לבם". מעתיק אחד רצה, כנראה, לצאת ידי חובתו לכל הדעות ולפיכך העתיק: „יעמוד לישראל לישר ישראל".

הלכות עבודה זרה א, ב: „וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם". הגירסא הנכונה היא בכתבי־היד: „נשתקע"

במקום „נשתכח", שכן הביטוי „נשתקע שם פלוני" נמצא בתלמוד: „עד שלא נשתקע שם בעליה . . . משנשתקע שם בעליה" (ערכין ו, ב — עיין רש"י); „עד שישתקע שם ע"א ממנו" (קדושין עה, א).

תשובה ג, ז: „והאומר שיש שם רבון אחד אבל [בכ"י: אלא] שהוא גוף . . . וכן העובד כוכב או מזל וזולתו [בכ"י: העובד אלוה וזולתו] כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים". קרוב לוודאי שהמדפיסים שינו כאן את לשון הרמב"ם הרומזת על אמונת השילוש.

שם י, ה: „מגלים להם [לקטנים] רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו [בכ"י: ויעבדו] מאהבה". לפי הדפוסים מוסבות המלים „ישיגוהו וידעוהו" על ה', ברם פירוש הדברים כך הוא: מרגילין את הקטנים לענין זה לאט לאט עד שישיגו וידעו אותו, כלומר, את הענין או הרז, ואז יעבדו את ה' מאהבה. ואמנם למעלה בענין (הלכה י) כותב הרמב"ם בזו הלשון: „שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה".

תפלה יא, ה: „ובערי אדום יושבין בה [בכ"י: שם] על הכסאות".

לולב ח, יג: „החליל מכה ומנגנין בכנור . . . וכל אחד ואחד בכלי השיר שהוא יודע לנגן ביד". בכתבי־היד ובהוצאות הראשונות: „בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו".

מכירה ז, ב: „וכיצד מקבל [כלומר, הלוקח או המוכר] ,מי שפרע'? אוררין אותו [כלומר, את הלוקח או את המוכר] . . . ואחר כך יחזיר הדמים". הגירסא בכתבי־היד היא הנכונה: „יחזרו הדמים", היינו, בטל המקח. השווה מעשר שני פרק א, משנה הו: „הלוקח פירות שוגג, יחזרו דמים למקומן . . . הלוקח בהמה שוגג, יחזרו דמיה למקומן".

שם יד, יח: „והרי הוא אומר בהוניית דברים ,ויראת מאלהיך' לפי שהדבר מסור ללב; הא למדת כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ,ויראת מאלהיך'". המלה „למדת" נעדרת בכתבי־היד, ובצדק, כי הרמב"ם משתמש כאן במלת „הא" בהוראת „הלא". שימוש דומה לזה אנו פוגשים במתנות עניים י, ב: „ולמי עניי ישראל נושאין עיניהן? . . . הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן". הביטוי „הא למדת" במובן „נמצאת למד" אינו בא אלא להסיק מסקנא ולהכליל את הענין שנתברר קודם בראיות והוכחות. בגוף הפנים שלפנינו מוקפת על כן המלה „למדת" בחצאי עגול.

סנהדרין א, י: „ולמה אין מעמידין סנהדרין אלא בעיר שיש בה מאה ועשרים". המלה „מעמידין" נעדרת בדפוסים.

שכנים ו, ח: „אבל גר ממדינה אחרת שבא לעשות חנות בצד חנותו של

זה או מ ר ח ץ ש ל ז ה–יש להן למנעו". בכתבי־היד: "או מרחץ ב צ ד מ ר ח ץ של זה".

שם יא: "אחד מבני מבוי . . . שבקש להעשות רופא אומן או גרדי או מלמד תינוקות"; ובכתבי־היד: "רופא או אומן". סוף הלכה זו מוכיח על תחלתה: "לא ישכירנו לא לרופא ולא לאומן ולא לגרדי . . . ולא למלמד תינוקות" (בדפוסים: ללומדי תינוקות). הוי אומר: הרמב"ם מונה כאן רופא לחוד ואומן לחוד.

מלוה ולוה טו, ב: "יש נוסחאות . . . שכתוב בהן . . . וטעות ס פ ר י ם היא". הגירסא בכתבי־היד היא: "וטעות ס ו פ ר י ם היא".

נחלות א, א: "והזכרים קודמין לנקבות בכל מקום"; כך היא הגירסא בכתבי־היד ובהוצאות הישנות. אולם בדפוסים הרגילים מתחילות שתי המלים "בכל מקום" הלכה שניה. השווה מגיד משנה: "ומה שכתב רבינו ,והזכרים קודמין לנקבות בכל מקום' הוא מחלוקת תנאים בגמרא".

שם, ג: "לא נמצא לה (!) זרע בת חוזר (!) הירושה לאביו". לגירסא זו אשר בדפוסים אין מובן. בכתבי־היד יש במקומה: "לא נמצא ל ו זרע בת חוזרת הירושה לאביו", כלומר, אם אין לו צאצאים מבתו, מעין "לא נמצא לו זרע בן" האמור בענין שם. הרמב"ם מסיים הלכה זו: "לפיכך אין לך אדם מישראל שאין לו יורשין" (בכ"י: "יורש"). המעתיקים נהגו לציין את הסוף של כל הלכה על ידי שהציגו מרכאות כפולות ממעל לאות האחרונה. מי־שהוא חשב איפוא שהמרכאות ממעל לשי"ן של "יורש" רומזות על קיצור המלה "יורשין".

רוצח ב, א: "כל ההורג חברו בידו, כגון שהכהו בסיף או באבן הממיתה אותו או שחנקו עד שמת . . . הרי זה נהרג בבית דין". המלה "אותו" חסרה בכל המהדורות המתהלכות. אולם גוף הענין מעיד שהנכון כגירסת כתבי־היד, היינו, בסיף או באבן שהמיתה אותו. הוא אינו חייב מיתת בית דין אלא אם כן הכה אותו בסיף או באבן עד שמת "או שחנקו עד שמת".

שכירות יא, ה: "אפילו היה ה ש כ י ר קטן, השכיר נשבע ונוטל". וכתב הראב"ד, שהיתה לו הנוסחא המצויה בספרינו: "אין הדעת מסכמת לזה שנמסור שבועה לקטן". אולם לפי שלשה כתבי־יד הגירסא היא: "אפילו היה ה ש ו כ ר קטן". שהגירסא הזאת היא הנכונה מוכח ממה שכתב הרמב"ם בהלכות טוען ונטען ה, יא: "קטן . . . שישתכר לו שכיר, הרי זה נשבע ונוטל מ ן ה ק ט ן".[50]

50. עיין טור ח"מ, סימן פט; בית יוסף, שם; אטלס, קטעים מספר יד החזקה, עמוד 19, הערה 67.

בהרבה מקומות נתחלפו קצת אותיות הדומות זו לזו בצורתן ויש שנכפלו באופן שנשתרשו בדפוסים שבושים פחות או יותר גסים, והנה קצת דוגמאות:

שמיטה ויובל ח, ב: „ואלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית . . . העול והמזרה והרקד" (ובדפוס שונצינו 1490: והרקב). הגירסא הנכונה בכתבי־היד מתאימה לנוסחת המשנה (שביעית ה, ו): „העול והמזרה והדקר", כלומר, המעדר. אגב, שגיאה זו כבר הוגהה בדפוס וילנה תר"ס.

חובל ומזיק ג, ז: „ואמרו חכמים הראשונים, שכל המלבין פני אדם כשר מישראל בדברים [בכ"י: ברבים] אין לו חלק לעולם הבא". הרמב"ם מצטט כאן את המשנה (אבות ג, יא): „והמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא".

שם ד, כ: „אף על פי שנתפתח [בכ"י: שנתפקח] החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן". ואמנם במשנה (בבא קמא ד, ד) יש: „אף על פי שנתפקח" (השווה גטין פרק ב, משנה ו).

ועוד שם: „שבשעה שחבלו בהן לא היו בני דעת". המלה „בהן" כאן היא מיותרת (בכתבי־היד היא חסרה) ומקלקלת את המובן, כי הענין הוא: חרש, שוטה וקטן—החובל בהם חייב, והם שחבלו פטורים. אפילו בזמן שיצאו מכלל חרש, שוטה וקטן „אינם חייבין לשלם, שבשעה שחבלו לא היו בני דעת". המלה „בהן" נשתרבבה משורה קודמת שבה נמצא הביטוי „החובל בהן".

מכירה ו, א: „המטבע אינו נקנה בקניין ואינו נעשה הוא עצמו קניין לקנות כשאר דברים" במקום „לקנות בו שאר דברים" (לפי כתבי־היד).

שם כט, ה: „מי שהוא עת שוטה ועת שפוי . . . בעת שהוא שפוי כל מעשיו קיימין . . . וצריכין העדים לחקור הדבר היטב שמא בסוף שטותו או בתחלת שטותו עשה מה שעשה". בכתבי־היד ובהוצאות הישנות הגירסא היא: „שמא בסוף שפיותו ובתחלת שטותו". וכן בטור ח"מ, סימן רלה: „שמא בסוף עת שפייתו ובתחלת שטותו".

טוען ונטען א, ג: „ואינה [כלומר, שבועת היסת] כעין של תורה לפי שאין בהן נקיטת חפץ". במקום „בהן" צריך להיות „בה" (כגירסת כ"י). הנו"ן בראש תבת „נקיטת" נכפלה בסוף תבת „בה" הסמוכה לה.

ממרים ז, ב: „אכילה זו שהוא חייב עליה—דברים הרבה יש בהן והן כולן הלכה מפי הקבלה". הוא"ו של „והן" נכפלה ונעשתה לנו"ן סופית, ובמקום „בה" יש „בהן" בכל הדפוסים.

עבדים א, ז: „כל עבד עברי אסור . . . להעבידו בדברים בוזים [בכ"י: בזויים] שהם מיוחדים לעשות [בכ"י: לעשית] העבדים".

לפעמים קרובות נפגשות בדפוסים קבוצות מלים שלא כסדרן:

דעות ד, א: „צריך להרחיק אדם עצמו" במקום „צריך אדם להרחיק עצמו". טומאת אוכלין טז, יב: „שיהיה נבדל אדם ופורש" במקום „שיהיה אדם נבדל ופורש". רוצח יג, יד: „השונא שנאמר בתורה לא מאומות העולם הוא אלא מישראל" במקום „השונא האמור בתורה הוא מישראל לא מאומות העולם". מכירה ה, ה: „ואחד מהן אינו יכול לחזור בו" במקום „ואין אחד מהן יכול לחזור בו". שם ז, ח: „ראוי לעמוד לו בדבורו" במקום „ראוי לו לעמוד בדבורו". שאלה ופקדון א, ה: „השואל כלי מחברו או בהמה סתם" במקום „השואל מחברו כלי או בהמה סתם". טוען ונטען א, א: „הרי נשבע זה מן התורה" במקום „הרי זה נשבע מן התורה".

בכל הדפוסים יש: „ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בה" (מעילה ח, ח). הקורא לתומו יחשוב שהמלה האחרונה („בה") היא תמורת „בהן";[51] ברם בכ"י יש במקומה „בי"י", ולפיכך צ"ל: מעל בה'.

כדי שלא להתפס בפח הצנזורה, שינו המדפיסים מלת „תלמוד" במלה אחרת (ראה רבינוביץ, דקדוקי סופרים, בבא בתרא קל, ב, הערה ט). כלי המקדש ג, ז: „הא כיצד? חמש ללימוד" (בכתבי־היד ובדפוסים הישנים: לתלמוד). לפעמים השתדלו „להכשיר" מלת „תלמוד" על ידי שהוסיפו עליה מלת „תורה": „וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין" (רוצח ז, א). בכתבי־היד ובדפוסים הישנים חסרה כאן מלת „תורה".

מטעם הצנזורה שינו המדפיסים את השם „תלמוד" בשם „גמרא" (ראה באכר, אנציקלופידיה יהודית, כרך ז, עמוד 3). הלכתי בעקבות כתבי־היד ודפוסי ויניציאה וקושטא והעתקתי „תלמוד" תמורת „גמרא". וכן במה שנוגע למונח „עכו"ם" המצוי לרוב במהדורות האחרונות במקום „גוי", „גוים", „עבודה זרה", „אומות העולם" ועוד אשר בכתבי־היד ובדפוסים הראשונים — תפסתי לשון הרמב"ם המקורית. בקצת מהדורות, למשל, נמצא כתוב: „שורע הבא מן העכו"ם עכו"ם „(יבום וחליצה א, ד) במקום הגירסא הנכונה אשר בכתבי־היד ובדפוסים הישנים: „והבא מן הגויה גוים"; „אפילו עכו"ם עובד עבודה זרה" (גזלה ואבדה א, ב) במקום „גוי עובד עבודה זרה". מוציאי מהדורת וילנה (תר"ס) השמיטו כאן את המלה עכו"ם על שחשבו, כנראה, שהיא מיותרת ולא ידעו שהיא תמורת „גוי". אגב, הם התירו לעצמם להכניס הרבה „תיקונים" מדעתם ועל פי סברא. כדי להמתיק את דין המוסר ממון ישראל

51. פרופ' י. ח. רות העתיק בספרו «ילקוט הדעות והמדות», ירושלים, 1938, עמוד קכו את דברים אלה של הרמב"ם והגיה: „כל הנוהג בהם מנהג חול מעל בהם".

ליד גויים הגיהו „יענש" במקום „יהרג" ו„לענוש" במקום „להרוג": „הוחזק למסור הרי זה יהרג . . . ומעשים בכל זמן בערי המערב להרוג המוסרים . . ." (חובל ומזיק ח, יא). קשה לדעת מדוע לא „המתיקו" את ההלכה שלפני זו (שם, י): „מותר להרוג את המוסר בכל מקום ואפילו בזמן הזה . . . וכל הקודם להרגו זכה". מעניינת ההערה שהעירו בצד הלכה י: „הדינין האלה היו בזמן שבית המקדש היה קיים . . ."[52]

באשמת הצנזורה נלקו בחסר רב הלכות מלכים יא, ג־ד. לפי ארבעה כתבי־יד מביע הרמב"ם שם את דעתו על הנצרות ועל דת האסלם, והנה כה דבריו:

„אף ישוע הנצרי שדימה שיהיה משיח . . . שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל לישראל . . . וזה גרם לאבד ישראל בחרב . . . וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי [=מחמד] שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר: כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. כיצד? כבר נתמלא העולם מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצות ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב והם נושאים ונותנים במצות התורה. אלו אומרין: מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגין לדורות. ואלו אומרין: דברים נסתרים יש בהן ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולם חוזרין ויודעין ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום".[53]

אין ספק שהצורה „תלמיד חכמים" המצויה בכתבי־היד במקום „תלמיד חכם" היא הנכונה, שהרי סמיכות השם „תלמידי חכמים" בריבוי מורה על

52. Abraham A. Neuman, *The Jews in Spain*, Philadelphia, 1942, I, 131f: "The punishment of the informer was always severe . . . It ranged from a mere monetary fine . . . to . . . the extreme penalty of death. In these rigorous measures, the *aljamas* [=קהלות ישראל בספרד] had the full and enthusiastic support of the Spanish sovereigns... Not infrequently they took the initiative and pressed the *aljamas* to proceed against the informers to the full extent of the Jewish law . . . A price was set upon the head of every informer who was convicted and executed; the blood money was paid by the *aljama* to the royal treasury . . . in the twelfth century . . . a more serious offender was stoned to death at the most solemn hour of the holy Day of Atonement. Execution of informers . . . continued as a frequent occurrence in all the provinces of Spain, both under Arab as well as Christian rule."

פרופ' ניומן מביא שם (עמוד 259) את תשובת הרשב"א: „וכן עושים מעשה במסור מוחזק להרוג אותו בידים בהרבה מקומות שבישראל . . . וכן עושים מעשה בכל יום בארץ קסטיליא . . . וכן במלכות אראגון, גם מעשים היו בקאטאלוניא בדור שלפנינו גם בדורנו זה . . ."

53. ראה בועז כהן ברבעון JQR, כרך כה, עמוד 532, הערה 52.

"וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו" (שמטה ויובל יא, ג) תקנתי על פי המקור (ויקרא כה, כה) "כי" במקום "וכי"; "כי יגף שור איש את שור רעהו" (נזקי ממון א, א) העתקתי לפי המקור (שמות כא, לה) "וכי" תמורת "כי"; במקום "ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בני ישראל" (מעשר א, א) העתקתי: "ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל (במדבר יח, כא); "והתקדשתם והייתם קדושים... כי קדוש אני ה' מקדשכם" (טומאת אוכלין טז, יב) – השמטתי את המלים "כי קדוש" שאינן במקור המקראי (ויקרא כ, דח);[47] "וכי יכה איש את רעהו באבן או באגרוף" (חובל ומזיק א, ה) – במקום "וכי יכה" העתקתי "והכה", כמו שכתוב בתורה (שמות כא, יח).

כמו כן ראיתי חובה לעצמי להשמיט מגוף הפנים כל "וגומר" מיותרת. והרי דוגמא: "שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו וגו' ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם" (שאלה ופקדון א, א). מלת "וגו'" מיותרת כאן, שהרי הרמב"ם מביא את הפסוק בשלימותו כמות שהוא במקור (שמות כב, יג), ולפיכך השמטתיה.[48] דומה לזה: "שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית, וגומר, ואינם מכירים לדבר יהודית" (תפלה א, ד). גם מן ציטאטה מקראית זאת הסירותי את מלת "וגומר" הואיל והרמב"ם מביא את הפסוק במלואו (נחמיה יג, כד). "ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' וכולי" (לולב ח, טו). בשמ"ב ו, טז כתוב: "ותרא [מיכל] את המלך דוד מפזז... ותבז לו בלבה". לכן העתקתי "המלך" במקום "והמלך" והשמטתי "וכולי" הנעדרת בכתבי־היד. אגב: בכל פעם ששני פסוקים מובאים כאחד והרמב"ם מקשר רישא לסיפא בהשמיטו את המלים שבאמצע, רמותי על ההשמטה בשלש נקודות.

על פי כתבי־יד והוצאות עתיקות

פרופ' אלכסנדר מרכס הואיל בטובו להמציא לי כתבי־יד שונים הנמצאים בספרית בית מדרש הרבנים בניו־יורק. השתמשתי באלה וכן גם בהוצאות רומא, ויניציאה, קושטא ואמשטרדם לצורך הכשרת המהדורה המקוצרת שלפנינו. נוסף על זה השתמשתי בספר "שינויי נוסחאות וגרסאות לספר משנה תורה על פי כתב יד ישן נושן" (פרנקפורט, תר"ג) וב"ספר המדע על פי כתב יד בגנזי אוכספורד" (הוצאת חיימסון, ניו־יורק, 1937). שיטת העריכה שהתוויתי לי תתברר מתוך כל הרשום להלן בנוגע לטעיות

47. לפי כ"י תימן הרמב"ם מביא כאן פסוק אחר: והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני (ויקרא יא, מד). אבל גם בכ"י אין ציטאטה זו לפי הנוסח המקראי היות ושתי המלים האחרונות בכ"י הן "אני ה'". ראה נייהויזען, תורה אור להרמב"ם, בלטימור, תש"ב, עמ' עה, עס, פג, פו.

48. השווה אטלס, קטעים... עמ' 43, הערה 5־א.

המעתיקים והמדפיסים שגרמו לפעמים לפלפולים רחוקים ולביאורים דחוקים.[49]

במקרה של חלופי־גירסא בחרתי בנוסחא שמצאתי ברוב כתבי־היד הישנים ושנראתה לי לנכונה ביותר. כן, למשל, סמכתי על שלשה כתבי־יד והעתקתי: „דעות הרבה . . . וזו משונה מזו ורחוקה ממנה ביותר" (דעות א, א) ולא העתקתי „ממנו" אף על פי שמלה זו מצויה ברוב הספרים, מאחר שהיא בניגוד לאחד מחוקי הדקדוק (זכרות במקום נקבות). על פיהם כמו גם על פי הוצאת חיימסון העתקתי: „אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש . . . ואין התלמיד שואל כשיכנס עד שישב וינוח" (תלמוד תורה ד, ו). בדפוסים יש: „למדרש" במקום „לבית המדרש"; „שתתישב" במקום „שישב". אפשר לומר בבטחה כי אחד המעתיקים טעה וכתב „שיתישב" במקום „שישב" מפני שבשורה קודמת יש „עד שתתישב דעתו עליו".

בקצת ספרים יש „תקפו צרות" (הקדמה) בעוד שאחרים גורסים „תכפו צרות". ביכרתי את המלה „תכפו" להיותה קרובה במשמעותה למלה „מתחדשות" שהרמב"ם משתמש בה שם. רוב הספרים שהשתמשתי בהם גורסים: „ויש [אדם] שהוא לב טהור" (דעות א, א) בעוד שבאחרים הגירסא היא „טהור גוף" תמורת „לב טהור"; ברם בהוצאת ויניציאה (שנת שי"א) נמצא כתוב „טהור לב". נקטתי בגירסא אחרונה זו משום שהיא המתאימה ביותר מבחינת הדקדוק; ולא עוד, אלא ששימוש זה נמצא במקרא (משלי כב, יא: אוהב טהור לב).

בכתבי־היד ובדפוסים יש: „לא יהא אדם בעל שחוק והתלות" (דעות ב, ז). ומפני שאין בעברית מלה „התלות" אלא „מהתלות" (ישעיה ל, י), הוספתי אות אחת בסוגריים וכתבתי „[מ]התלות". אגב: לפעמים רחוקות הוספתי „[את]" כדי להסיר כל אפשרות של הבנה מוטעית והעתקתי, לדוגמא: „לא ירצה [את] חברו בשעת כעסו" (דעות ה, ז). וחוץ מזה, כך באמת שנוי במשנה (אבות ד, יח): „אל תרצה את חברך בשעת כעסו".

במהדורות השכיחות יש: „והאוכל שור עניים ויתומים ואלמנות . . . כדי שידע שור זה של מי הוא" (תשובה ד, ג). על זה מעיר הראב"ד: „דומה שהוא [הרמב"ם] שונה ,שור' ברי"ש ואינו אלא ,שוד' בדל"ת". וכותב בעל ה„כסף

49. בקשר עם גירסא משובשת ב„משנה תורה" (מלת „הטמאה" תמורת „הטהורה") כותב הרדב"ז (ללשונות הרמב"ם, סימן נד): „דגירסא זו אי אפשר לישבה ומעולם לא כתבה הרב, ולא תשמע להנך דעיילי פילא בקופא דמחטא להעמיד גירסא זו, כי צללו במים אדירים והעלו חרס בידם, אלא טעות סופר היא". השווה ספר המצות, הוצאת ד"ר חיים העליר, עמ' 4 ואילך; פישמן, רבנו משה בן מימון, ח"א, עמ' סד–סו; זלוטניק, מחברות מני קדם, יוהניסבורג, תש"ב, עמוד ד; מנחם כשר, הרמב"ם והמכילתא דרשב"י, ניו־יורק, תש"ג, עמ' לו.

משנה": „ואני אומר שאין הכרע לגירסא זו יותר מזו, ועוד שאפשר שגם רבינו גורס ,שוד' בדל"ת, והיינו נכסי יתומים, דלישנא דקרא נקט משוד עניים (תהלים יב, ו)". ומגיב על כך בעל ה„מגדל עוז": „ואני אומר שבדקתי כתיבת יד ר"מ ז"ל ונמצא בדל"ת". ואמנם מצאתי „שוד" בארבעה כתבי־יד ובדפוס הראשון (1480). ולא עוד, אלא שבכתבי־היד כתובה המלה „שד" בלא ואו. על יסוד כל האמור העתקתי „שד".

תלמוד תורה א, א: „נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה". בכתבי־היד, ב„מגדל עוז" ובהוצאת חיימסון חסרה כאן המלה „וקטנים". על כן הקפתי אותה בחצאי עגול.

שם, ו: „מאימתי אביו חייב ללמדו תורה". הגירסא בכתבי־היד היא: „מאימתי מתחיל אביו ללמדו תורה". וכן היא גם גירסת הטור (יורה דעה, סי' רמה).

לפעמים שינו המדפיסים לפי אומד דעתם מלה אחת במלה אחרת הדומה לה בצורתה או בהוראתה:

„לא ימכור... בשר נבלה במקום [בכ"י: בכלל] בשר שחוטה" (דעות ב, ו). „וההיכל של אבנים [בכ"י: של בנין]" (עבודה זרה א, ב). בהוצאת וילנה תר"ס „תקנו" את המלה „יפשטו" ונתנו במקומה „יפשעו": „ואסור ובשר עוף בחלב] באכילה מדברי סופרים כדי שלא יפשעו [בכ"י ובשאר הדפוסים: יפשטו] העם ויבואו לידי איסור בשר בחלב של תורה" (מאכלות אסורות ט, ד).

קריאת שמע ב, י: „קורא אדם את שמע בכל לשון שיהיה מבינה". בכתבי־היד ובדפוס קושטא הגירסא היא: „בכל לשון שיהיה מכירה". אין ספק שהגירסא הזאת היא הנכונה, כי הרמב"ם משתמש תמיד בפעל „הכיר" במובן ידיעה בלשון מן הלשונות על פי הכתוב: ואינם מכירים לדבר יהודית (נחמיה יג, כד). הוא, למשל, כותב: „שיכירו לשון הגט" (גרושין א, כג); „בכל לשון שהוא מכיר (שבועות יא, יד); „אף על פי שאינו מכיר [יונית]" (מגילה וחנוכה ב, ג); „המכיר אותה הלשון" (שם, ד).

זכיה ומתנה ג, ח: „וכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי"; ובכתבי־היד: „הרי זה כאומר מעכשיו". ולפי שהרמב"ם נוהג תמיד לתרגם ביטויים תלמודיים מארמית לעברית (מעין: „לתקן שליחותי שדרתיך ולא לעוות"— שלוחין ושותפין א, ב), הרי אין כל פקפוק בדבר שהגירסא הנכונה היא הנמצאת בכתבי־היד.

המדפיסים הוסיפו וגרעו מלים ונתחלפו להם אותיות באותיות אחרות:

ספר תורה ח, ב: „פרשה סתומה... אם גמר באמצע השיטה מניח ריוח

כשיעור [תשע אותיות] ומתחיל לכתוב בסוף השיטה תבה אחת מתחלת הפרשה שהיא סתומה". בכתבי־היד ובדפוס קושטא הגירסא היא: „ומתחיל בסוף השיטה מתחלת הפרשה". ואמנם מצד הדין העיקר הוא כאן ריוח כשיעור תשע אותיות באמצע השיטה ולא תבה אחת בסופה. כנראה, נשתרבבו לכאן מלים אלו ממה שכתוב להלן: „ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריות כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תבה אחת [כלומר, לכל הפחות תבה אחת] יניח הכל פנוי". את שלש המלים שאינן בכתבי־היד הדפסתי בתוך חצאי עגול ().

קדוש החודש ו, ב: „לפי שמניין זה יש בו חצי ורביע ושמין [בדפוסים: ושמינית] ושליש ושתות ותשיע [בדפוסים ותשע]". מאחר שמלת „תשע" אינה מספר חלקי אלא מספר יסודי, ברור שאין מקומה בין המספרים החלקיים המנויים כאן. הגירסא הנכונה היא איפוא בכתבי־היד: תשיע (במשקל שליש, רביע, שמין). אגב, המלה הערבית „תסיע" משמעותה החלק התשיעי. המדפיסים האחרונים שינו „שמין" ל„שמינית" בלשון נקבה. (השווה „שמין" בירושלמי קדושין א, א).

מקואות יא, יב: „ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו [בכת"י תימן: מכרעת אותן] ... כיון שטבל — טהור [בכ"י: טהר] ... כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות ... טהור" (בכ"י ודפוסים ישנים: טהר). השווה המשנה בטהרות ה, ג. בלי ספק המלה „מכרעתו" היא במקום „מכרעתן".

גזלה ואבדה יד, יב: „שאם יבוא תלמיד חכם ויאמר אף על פי שאינו יכול ליתן בכלי כזה סימן יש לו בו טביעות עין חייב להראותו לו" במקום: „אף על פי שאיני יכול ליתן בכלי הזה סימן יש לי בו טביעות עין".

רוצח ושמירת נפש ב, יד: „שלא נתנה רשות להכותו" במקום „שלא נתנה תורה".

טוען ונטען ח, ט: „כגון כלי נחושת הטוח בזהב ששוכרין אותו לכלה להתקשט בו". במקום כלי הגירסא בכתבי־היד היא חלי = תכשיט.

ממרים ו, ז: „אפילו נטלו [האב או האם] כיס של זהב שלו והשליכו [בכ"י: והשליכוהו] בפניו לים, לא יכלימם ולא יצער [בכ"י: יצעק] בפניהם ולא יכעס כנגדם אלא יקבל גזרת הכתוב וישתוק".

סנהדרין א, ג: „הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן ... ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש ויושב מימינו והוא הנקרא אב בית דין, ושאר השבעים יושבין לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם ... כדי שיהיה הנשיא עם אב בית דין רואין את כולן". בכתבי־היד הגירסא היא:

„יושבין לפני שניהם [כלומר, לפני ראש הסנהדרין ומשנהו] כפי מעלתם". ר' יוסף קארו לא ראה את הגירסא הנכונה ולפיכך התקשה: „ואיכא למידק בדברי רבינו שכתב ,יושבנין] לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם' ואחר כך כתב ,כל הגדול ממנו [צ"ל מחברו] בחכמה' – פתח בשנים וסיים בחכמה" (כסף משנה).

שם יב, ג: „וכיצד מאיימין על עסקי נפשות? אומרין להן ... הוו יודעים ..." במקום עסקי נפשות הגירסא בכתבי־היד היא עדי נפשות. הנה מלבד שהמשך הענין כשהוא לעצמו מעיד על נכונותה של הגירסא בכ"י, הרי המשנה (סנהדרין ד, ה) גורסת: „כיצד מאיימין ... על עידי נפשות".

סנהדרין ג, י: „לא היו יושבין בדין אלא עד שמכבידין עליהם את העם והזקנים ופוצרים בהן". הקורא לתומו ישאל: מי הכביד את העם והזקנים ומי הפציר בהם בחכמים? אולם מתוך שהרמב"ם כותב במקום אחר (גזלה ואבדה א, ט): „הכביד עליו ... והפציר בו" נמצאנו למדים ש„הכביד" ו„הפציר" הם אצלו פעלים נרדפים. מכאן שהגירסא בכתבי־היד היא הנכונה: „עד שמכבידין עליהם העם והזקנים ופוצרים בהן", כלומר, העם והזקנים מכבידים ופוצרים בחכמים להתמנות לדיינים.

ממרים ז, ב: „[בן סורר ומורה] אינו חייב סקילה עד שיגנוב משל אביו ויקנה בשר בזול ויין בזול ... ויאכל הבשר חי ואינו חי, מבושל ואינו מבושל, כדרך שהגנבים אוכלים, וישתה היין מזוג כדרך שהגרגרנים שותים". הגירסא הנכונה היא בכתבי־היד: „וישתה היין מזוג ואינו מזוג", כלומר, יין חי ומשכר שלא מזגו בו מים במדה מספיקה. מקורה של הלכה זו היא בגמרא (סנהדרין ע, א): „אמר רבינא: יין חי – מזיג ולא מזיג; בשר חי – בשיל ולא בשיל", כלומר, שלא בשלו אותו כל צרכו. שתי המלים „ואינו מזוג" חסרות בכל הדפוסים.

הלכות מלכים יב, ב: „יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם" במקום „יעמוד נביא לישראל להכין לבם". טעות זו מקורה בעובדה שבכתבי־היד ובדפוסים הישנים נמצאת לרוב תבת „ישראל" בכתיב מקוצר. קרוב לוודאי, כי מי־שהוא כתב ממעל למלה המקוצרת את הכתיב המלא („ישראל") כדי שלא יבוא אחר ויטעה ויקרא „לישר" במובן להישיר. ברם אחד מן המעתיקים כרך את שתי המלים יחד והעתיק „לישר ישראל ולהכין לבם". מעתיק אחד רצה, כנראה, לצאת ידי חובתו לכל הדעות ולפיכך העתיק: „יעמוד לישראל לישר ישראל".

הלכות עבודה זרה א, ב: „וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם". הגירסא הנכונה היא בכתבי־היד: „נשתקע"

במקום „נשתכח", שכן הביטוי „נשתקע שם פלוני" נמצא בתלמוד: „עד שלא נשתקע שם בעליה ... משנשתקע שם בעליה" (ערכין ו, ב – עיין רש"י); „עד שישתקע שם ע"א ממנו" (קדושין עה, א).

תשובה ג, ז: „והאומר שיש שם רבון אחד אבל [בכ"י: אלא] שהוא גוף ... וכן העובד כוכב או מזל וזולתו [בכ"י: העובד אלוה זולתו] כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים". קרוב לוודאי שהמדפיסים שינו כאן את לשון הרמב"ם הרומזות על אמונת השילוש.

שם י, ה: „מגלים להם [לקטנים] רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו [בכ"י: ויעבדו] מאהבה". לפי הדפוסים מוסבות המלים „ישיגוהו וידעוהו" על ה', ברם פירוש הדברים כך הוא: מרגילין את הקטנים לענין זה לאט לאט עד שישיגו וידעו אותו, כלומר, את הענין או הרז, ואז יעבדו את ה' מאהבה. ואמנם למעלה בענין (הלכה ה) כותב הרמב"ם בזו הלשון: „שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה".

תפלה יא, ה: „ובערי אדום יושבין בה [בכ"י: שם] על הכסאות".

לולב ח, יג: „החליל מכה ומנגין בכנור ... וכל אחד ואחד בכלי השיר שהוא יודע לנגן ביד". בכתבי־היד ובהוצאות הראשונות: „בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו".

מכירה ז, ב: „וכיצד מקבל [כלומר, הלוקח או המוכר] ,מי שפרע'? אוררין אותו [כלומר, את הלוקח או את המוכר] ... ואחר כך יחזיר הדמים". הגירסא בכתבי־היד היא הנכונה: „יחזרו הדמים", היינו, בטל המקח. השווה מעשר שני פרק א, משנה ה־ו: „הלוקח פירות שוגג, יחזרו דמים למקומן ... הלוקח בהמה שוגג, יחזרו דמיה למקומן".

שם יד, יח: „והרי הוא אומר בהונית דברים ,ויראת מאלהיך' לפי שהדבר מסור ללב; הא למדת כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ,ויראת מאלהיך'". המלה „למדת" נעדרת בכתבי־היד, ובצדק, כי הרמב"ם משתמש כאן במלת „הא" בהוראת „הלא". שימוש דומה לזה אנו פוגשים במתנות עניים י, ב: „ולמי עניי ישראל נושאין עיניהן? ... הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן". הביטוי „הא למדת" במובן „נמצאת למד" אינו בא אלא להסיק מסקנא ולהכליל את הענין שנתברר קודם בראיות והוכחות. בגוף הפנים שלפנינו מוקפת על כן המלה „למדת" בחצאי עגול.

סנהדרין א, י: „ולמה אין מעמידין סנהדרין אלא בעיר שיש בה מאה ועשרים". המלה „מעמידין" נעדרת בדפוסים.

שכנים ו, ח: „אבל גר ממדינה אחרת שבא לעשות חנות בצד חנותו של

זה או מרחץ של זה — יש להן למנוע". בכתבי־היד: "או מרחץ בצד מרחץ של זה".

שם יא: "אחד מבני מבוי ... שבקש להעשות רופא אומן או גרדי או מלמד תינוקות"; ובכתבי־היד: "רופא או אומן". סוף הלכה זו מוכיח על תחלתה: "לא ישכירנו לא לרופא ולא לאומן ולא לגרדי ... ולא למלמד תינוקות" (בדפוסים: ללומדי תינוקות). הוי אומר: הרמב"ם מונה כאן רופא לחוד ואומן לחוד.

מלוה ולוה טו, ב: "יש נוסחאות ... שכתוב בהן ... וטעות ספרים היא". הגירסא בכתבי־היד היא: "וטעות סופרים היא".

נחלות א, א: "והזכרים קודמין לנקבות בכל מקום"; כך היא הגירסא בכתבי־היד ובהוצאות הישנות. אולם בדפוסים הרגילים מתחילות שתי המלים "בכל מקום" הלכה שניה. השווה מגיד משנה: "ומה שכתב רבינו והזכרים קודמין לנקבות בכל מקום' הוא מחלוקת תנאים בגמרא".

שם, ג: "לא נמצא לה (!) זרע בת חוזר (!) הירושה לאביו". לגירסא זו אשר בדפוסים אין מובן. בכתבי־היד יש במקומה: "לא נמצא לו זרע בת חוזרת הירושה לאביו", כלומר, אם אין לו צאצאים מבתו, מעין "לא נמצא לו זרע בן" האמור בענין שם. הרמב"ם מסיים הלכה זו: "לפיכך אין לך אדם מישראל שאין לו יורשין" (בכ"י: "יורש"). המעתיקים נהגו לציין את הסוף של כל הלכה על ידי שהציגו מרכאות כפולות ממעל לאות האחרונה. מי־שהוא חשב איפוא שהמרכאות ממעל לשי"ן של "יורש" רומזות על קיצור המלה "יורשין".

רוצח ב, א: "כל ההורג חברו בידו, כגון שהכהו בסיף או באבן הממיתה אותו או שחנקו עד שמת ... הרי זה נהרג בבית דין". המלה "אותו" חסרה בכל המהדורות המתהלכות. אולם גוף הענין מעיד שהנכון כגירסת כתבי־היד, היינו, בסיף או באבן שהמיתה אותו. הוא אינו חייב מיתת בית דין אלא אם כן הכה אותו בסיף או באבן עד שמת "או שחנקו עד שמת".

שכירות יא, ה: "אפילו היה השכיר קטן, השכיר נשבע ונוטל". וכתב הראב"ד, שהיתה לו הנוסחא המצויה בספרינו: "אין הדעת מסכמת לזה שנמסור שבועה לקטן". אולם לפי שלשה כתבי־יד הגירסא היא: "אפילו היה השוכר קטן". שהגירסא הזאת היא הנכונה מוכח ממה שכתב הרמב"ם בהלכות טוען ונטען ה, יא: "קטן ... שישתכר לו שכיר, הרי זה נשבע ונוטל מן הקטן".[50]

50. עיין טור ח"מ, סימן פט; בית יוסף, שם; אטלס, קטעים מספר יד החזקה, עמוד 19, הערה 67.

בהרבה מקומות נתחלפו קצת אותיות הדומות זו לזו בצורתן ויש שנכפלו באופן שנשתרשו בדפוסים שבושים פחות או יותר גסים, והנה קצת דוגמאות:

שמיטה ויובל ח, ב: „ואלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית ... העול והמזרה והרקד" (ובדפוס שונצינו 1490: והרקב). הגירסא הנכונה בכתבי־היד מתאימה לנוסחת המשנה (שביעית ה, ו): „העול והמזרה והדקר", כלומר, המעדר. אגב, שגיאה זו כבר הוגהה בדפוס וילנה תר"ס.

חובל ומזיק ג, ז: „ואמרו חכמים הראשונים, שכל המלבין פני אדם כשר מישראל בדברים [בכ"י: ברבים] אין לו חלק לעולם הבא". הרמב"ם מצטט כאן את המשנה (אבות ג, יא): „והמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא".

שם ד, כ: „אף על פי שנתפתח [בכ"י: שנתפקח] החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן". ואמנם במשנה (בבא קמא ד, ד) יש: „אף על פי שנתפקח" (השווה גטין פרק ב, משנה ו).

ועוד שם: „שבשעה שחבלו בהן לא היו בני דעת". המלה „בהן" כאן היא מיותרת (בכתבי־היד היא חסרה) ומקלקלת את המובן, כי הענין הוא: חרש, שוטה וקטן — החובל בהם חייב, והם שחבלו פטורים. אפילו בזמן שיצאו מכלל חרש, שוטה וקטן „אינם חייבין לשלם, שבשעה שחבלו לא היו בני דעת". המלה „בהן" נשתרבבה משורה קודמת שבה נמצא הביטוי „החובל בהן".

מכירה ו, א: „המטבע אינו נקנה בקניין ואינו נעשה הוא עצמו קניין לקנות כשאר דברים" במקום „לקנות בו שאר דברים" (לפי כתבי־היד).

שם כט, ה: „מי שהוא עת שוטה ועת שפוי ... בעת שהוא שפוי כל מעשיו קיימין ... וצריכין העדים לחקור הדבר היטב שמא בסוף שטותו או בתחלת שטותו עשה מה שעשה". בכתבי־היד ובהוצאות הישנות הגירסא היא: „שמא בסוף שפיותו ובתחלת שטותו". וכן בטור ח"מ, סימן רלה: „שמא בסוף עת שפייתו ובתחלת שטותו".

טוען ונטען א, ג: „ואינה [כלומר, שבועת היסת] כעין של תורה לפי שאין בהן נקיטת חפץ". במקום „בהן" צריך להיות „בה" (כגירסת כ"י). הנו"ן בראש תבת „נקיטת" נכפלה בסוף תבת „בה" הסמוכה לה.

ממרים ז, ב: „אכילה זו שהוא חייב עליה — דברים הרבה יש בהן והן כולן הלכה מפי הקבלה". הוא"ו של „והן" נכפלה ונעשתה לנו"ן סופית, ובמקום „בה" יש „בהן" בכל הדפוסים.

עבדים א, ז: „כל עבד עברי אסור ... להעבידו בדברים בוזים [בכ"י: בזויים] שהם מיוחדים לעשות [בכ"י: לעשית] העבדים".

לפעמים קרובות נפגשות בדפוסים קבוצות מלים שלא כסדרן:

דעות ד, א: „צריך להרחיק אדם עצמו" במקום „צריך אדם להרחיק עצמו". טומאת אוכלין טז, יב: „שיהיה נבדל אדם ופורש" במקום „שיהיה אדם נבדל ופורש". רוצח יג, יד: „השונא שנאמר בתורה לא מאומות העולם הוא אלא מישראל" במקום „השונא האמור בתורה הוא מישראל לא מאומות העולם". מכירה ה, ה: „ואחד מהן אינו יכול לחזור בו" במקום „ואין אחד מהן יכול לחזור בו". שם ז, ח: „ראוי לעמוד לו בדבורו" במקום „ראוי לו לעמוד בדבורו". שאלה ופקדון א, ה: „השואל כלי מחברו או בהמה סתם" במקום „השואל מחברו כלי או בהמה סתם". טוען ונטען א, א: „הרי נשבע זה מן התורה" במקום „הרי זה נשבע מן התורה".

בכל הדפוסים יש: „ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בה" (מעילה ח, ח). הקורא לתומו יחשוב שהמלה האחרונה („בה") היא תמורת „בהן";[51] ברם בכ"י יש במקומה „בי"י", ולפיכך צ"ל: מעל בה'.

כדי שלא להתפס בפח הצנזורה, שינו המדפיסים מלת „תלמוד" במלה אחרת (ראה רבינוביץ, דקדוקי סופרים, בבא בתרא קל, ב, הערה ט). כלי המקדש ג, ז: „הא כיצד? חמש ללימוד" (בכתבי־היד ובדפוסים הישנים: לתלמוד). לפעמים השתדלו „להכשיר" מלת „תלמוד" על ידי שהוסיפו עליה מלת „תורה": „וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין" (רוצח ז, א). בכתבי־היד ובדפוסים הישנים חסרה כאן מלת „תורה".

מטעם הצנזורה שינו המדפיסים את השם „תלמוד" בשם „גמרא" (ראה באכר, אנציקלופידיה יהודית, כרך ז, עמוד 3). הלכתי בעקבות כתבי־היד ודפוסי ויניציאה וקושטא והעתקתי „תלמוד" תמורת „גמרא". וכן במה שנוגע למונח „עכו"ם" המצוי לרוב במהדורות האחרונות במקום „גוי", „גוים", „עבודה זרה", „אומות העולם" ועוד אשר בכתבי־היד ובדפוסים הראשונים — תפסתי לשון הרמב"ם המקורית. בקצת מהדורות, למשל, נמצא כתוב: „שורע הבא מן העכו"ם עכו"ם „(יבום וחליצה א, ד) במקום הגירסא הנכונה אשר בכתבי־היד ובדפוסים הישנים: „והבא מן הגויה גוים"; „אפילו עכו"ם עובד עבודה זרה" (גזלה ואבדה א, ב) במקום „גוי עובד עבודה זרה". מוציאי מהדורת וילנה (תר"ס) השמיטו כאן את המלה עכו"ם על שחשבו, כנראה, שהיא מיותרת ולא ידעו שהיא תמורת „גוי". אגב, הם התירו לעצמם להכניס הרבה „תיקונים" מדעתם ועל פי סברא. כדי להמתיק את דין המוסר ממון ישראל

51. פרופ' י. ח. רות העתיק בספרו „ילקוט הדעות והמדות, ירושלים, 1938, עמוד קכג את דבריו אלה של הרמב"ם והגיה: „כל הנוהג בהם מנהג חול מעל בהם".

ליד גויים הגיהו „יענש" במקום „יהרג" ו„לענוש" במקום „להרוג": „הוחזק למסור הרי זה יהרג . . . ומעשים בכל זמן בערי המערב להרוג המוסרים . . ." (חובל ומזיק ח, יא). קשה לדעת מדוע לא „המתיקו" את ההלכה שלפני זו (שם, י): „מותר להרוג את המוסר בכל מקום ואפילו בזמן הזה . . . וכל הקודם להרגו זכה". מעניינת ההערה שהעירו בצד הלכה י: „הדינין האלה היו בזמן שבית המקדש היה קיים . . ."[52]

באשמת הצנזורה נלקו בחסר רב הלכות מלכים יא, ג־ד. לפי ארבעה כתבי־יד מביע הרמב"ם שם את דעתו על הנצרות ועל דת האסלם, והנה כה דבריו:

„אף ישוע הנצרי שדימה שיהיה משיח . . . שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל לישראל . . . וזה גרם לאבד ישראל בחרב . . . וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי [=מחמד] שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר: כי או אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. כיצד? כבר נתמלא העולם מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצות ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב והם נושאים ונותנים במצות התורה. אלו אומרין: מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגין לדורות. ואלו אומרין: דברים נסתרים יש בהן ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולם חוזרין ויודעין ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום".[53]

אין ספק שהצורה „תלמיד חכמים" המצויה בכתבי־היד במקום „תלמיד חכם" היא הנכונה, שהרי סמיכות השם „תלמידי חכמים" בריבוי מורה על

52. Abraham A. Neuman, *The Jews in Spain*, Philadelphia, 1942, I, 131f: "The punishment of the informer was always severe . . . It ranged from a mere monetary fine . . . to . . . the extreme penalty of death. In these rigorous measures, the *aljamas* [=קהלות ישראל בספרד] had the full and enthusiastic support of the Spanish sovereigns . . . Not infrequently they took the initiative and pressed the *aljamas* to proceed against the informers to the full extent of the Jewish law . . . A price was set upon the head of every informer who was convicted and executed; the blood money was paid by the *aljama* to the royal treasury . . . in the twelfth century . . . a more serious offender was stoned to death at the most solemn hour of the holy Day of Atonement. Execution of informers . . . continued as a frequent occurrence in all the provinces of Spain, both under Arab as well as Christian rule."

פרופ' ניומן מביא שם (עמוד 259) את תשובת הרשב"א: „וכן עושים מעשה במסור מוחזק להרוג אותו בידים בהרבה מקומות שבישראל . . . וכן עושים מעשה בכל יום בארץ קסטיליא . . . וכן במלכות אראגון, גם מעשים היו בקאטאלוניא בדור שלפנינו גם בדורנו זה . . ."

53. ראה בועז כהן ברבעון JQR, כרך כה, עמוד 532, הערה 52.

תלמידים של חכמים ולא על תלמידים שהם חכמים. אף על פי כן ביכרתי את הצורה „תלמיד חכם" משום שזו כבר הספיקה להשתרש בשפתנו ולהיות שגורה בפי כל.[54]

ציוני המקורות

את המקורות המקראיים והתלמודיים ציינתי בגוף הפנים (בתוך חצאי עיגול) כדי שהקורא לא יצטרך לחפש בשולי העמוד את מקום הפסוק שהוא רוצה לעיין במקור. לא ציינתי את המקורות אלא במקומות שהרמב"ם מביא פסוק או מאמר בצורת ציטאטה, מעין: „שנאמר", „כך אמרו חכמים" וכדומה. אולם בשתי הזדמנויות לא ציינתי את המקור, ואלו הן: „אמרו על רב, תלמיד רבינו הקדוש, שלא שח שיחה בטילה כל ימיו" (דעות ב, ד). בעל ה„כסף משנה" מעיר על זה: „בפרק הישן [סוכה כח, א] מצאתי כן על רבן יוחנן בן זכאי, אבל על רב איני יודע כעת מקומו". ובהלכות מגילה וחנוכה ב, יד: „אמרו חכמים: כל העושה מלאכה ביום פורים אינו רואה סימן ברכה לעולם". את המאמר הזה עדיין לא מצאו בתלמוד, אבל יש: „רב חזייה לההוא גברא דהוה קא שדי כיתנא בפוריא ולטייה, ולא צמח כתניה" (מגילה ה, ב). לפי בעל „באר הגולה" (שו"ע או"ח, סי' תרצ"ו) סמך הרמב"ם על מאמר זה בגמרא בשעה שהביא את הציטאטה האמורה.

כתיב וניקוד

הכתיב הנהוג במהדורה המנוקדת שלפנינו הוא החסר, משום שאין לזווג את הניקוד עם הכתיב המלא. מלים מעין: כוונה, חייב, קיים, עדיין, שכל עיקרן של הו"ו והיו"ד היתירות שבהן הוא כדי להראות שאינן במקום תנועות, באות כאן בכתיב החסר: כַּוָּנָה, חַיָּב, קַיָּם, עֲדַיִן. וכן כשהאותיות ו"ו ויו"ד משמשות בתור תנועות: היזק, היתר, שינה, מותר, טומאה, חודש, כתובה — את כל המלים האלה ודומיהן העתקתי בלי אמות הקריאה: הֶזֵּק, הֶתֵּר, שֵׁנָה, מֻתָּר, טֻמְאָה, חֹדֶשׁ, כְּתֻבָּה. כמו כן כתבתי: לָדַע, לָלֶד, לָרֶד במקום לידע, לילד, לירד, משום שהיו"ד בחסרי פ"י אלה היא אם הקריאה כשהיא באה, בספרים בלתי מנוקדים, עם המקור. וכשם שבמקרא בא המקור של חסרי פ"י בלי יו"ד (לדע ת, ללד ת, לרד ת), כך בעברית המאוחרת אין היו"ד המצורפת למקור אלא במקום תנועת הצירה.

את השמות הנגזרים משרשי ע"ע העתקתי חסר: חֻלּוֹ של מועד, חֻדָּהּ של סכין. את השמות בצורת „חֹדֶשׁ" נקדתי בריבוי כדרך שצריך לנקד את

54. על נכונותה של הצורה „תלמיד חכמים" שנשתמרה בכ"י של התלמוד ראה: Ginzberg, *Students, Scholars and Saints*, p. 267, note 5; Boaz Cohen, JQR, XXIV (1935), p. 266.

המלה „חֳדָשִׁים": אָהֳלִים, אֳכָלִים, אֳנָסִים (=אוהלים, אוכלים, אונסים). את המלה „כך", שנתקצרה מהמלה המקראית „כָּכָה", נקדתי „כָּךְ" (מעין: לְפִיכָךְ, הִלְכָּךְ). בהתאם לשאר ספרים מנוקדים נקדתי „כָּאן" (ולא „כַּאן"), „לָאו" (ולא „לַאו").[55] את השמות המתחברים עם האות השימושית שֶׁ נקדתי כמו בנסמך: בִּזְמַן שֶׁ, כְּעִנְיַן שֶׁ, (השווה: בְּחֶזְקַת שֶׁ, לְפִי שֶׁ, עַל יְדֵי שֶׁ, מִתּוֹךְ שֶׁ ועוד). גם במקרא יש: מְקוֹם אשר יוסף אסור (בראשית מ, ג); על דְּבַר אשר ענה (דברים כב, כד).

המהדורה המקוצרת שלפנינו

המהדורה הזאת של „משנה תורה", למען היותה שווה לכל נפש, היא כולה מנוקדת, ערוכה בסימני ההפסק המקובלים, ומבוארת באופן שאפילו תלמידים שלא שימשו כל צרכם יבינו בלי שום קושי את כל הכתוב בה. כל הניבים והמלים הטעונים ביאור תורגמו לאנגלית בשולי כל עמוד. כדי שגוף הפנים יהא נקי מכל הוספות, לא הוכנסו לתוכו מספרים לציין בהם את ההערות; אלא בראש כל הערה, בשולי העמוד, יש ספרה המסמנת את השורה שבה נמצא הביטוי המתפרש.[56]

רבנו יעקב בעל הטורים, אשר חבורו הראשון היה „קצור פסקי הרא"ש", כותב (יורה דעה, סימן שלא): „מפני שאין נוהגין תרומות ומעשרות בארצות אלו אין רצוני להאריך בהם". אכן חזיון נפרץ הוא בספרותנו לקצר ולחזור ולקצר הרבה מספרי המופת, כדי לזכות בהם את שדרות העם הרחבות. הספר „חובות הלבבות" לרבנו בחיי, למשל, נתקצר לא פחות משלש פעמים. ספר „הלכות רב אלפס" לרבנו יצחק אלפאסי, שהוא קצור התלמוד, נעשה ממנו בידי ר' מנחם עזריה מפאנו „אלפסי זוטא" במאה השש־עשרה. ה„שלחן ערוך" לרבנו יוסף קארו, שהוא קצור ה„טורים", הגיע לעם הרחב בצורת „קצור שלחן ערוך" לר' שלמה גאנצפריד. האחרון הביא בהקדמתו את דבריו של ר' יוסף שלמה דלמדיגו (יש"ר מקנדיאה) בזו הלשון: „הקצור בלמודים טוב ומועיל הן למתחילים, שלא יצללו ברוב הלמודים, הן ליודעים, להזכירם אם ישכחו".[57]

55. בכתבי היד של הגניזה נכתב גם „ליו" במקום „לאו" (ראה, למשל, שרידי הירושלמי, הוצאת גינצבורג, עמוד 56, שורות 13, 21, 27, 38) מעין „יחדיו", „עניו", עכשיו", שבכולן מורה היו"ד על קמץ שלפני הו"ו.

56. לצורך התרגומים השתמשתי במלונים של לוי, יאסטרוב, גרוסמן–סגל, בן־יהודה, גרזובסקי ועוד. כמו כן היו לי לעינים תרגום המשנה מאת דנבי ותרגום תלמוד בבלי בעריכת אפשטיין. נמנעתי מליתן את תרגומי המקראות המובאים בגוף הפנים יען כי כל קורא יוכל למצוא אותם בנקל על מקומם בתנ"ך המתורגם לאנגלית.

57. קצור שלחן ערוך, הוצאת פלדמאן, עמוד v.

הספר שלפנינו כולל כשלש מאות פרקים – כמובן, בהשמטות – מתוך אלף פרקי „משנה תורה".[58] הושמטו ממנו לגמרי הלכות סוטה, איסורי ביאה, ערכין וחרמין, איסורי המזבח, מעשה הקרבנות, פסולי המוקדשין, קרבן פסח, שגגות, מחוסרי כפרה, תמורה, פרה אדומה, מטמאי משכב ומושב, אבות הטומאות. כמו כן הושמטו הרבה דקדוקי הלכות ופרטי פרטיהן. על כל השמטה בגוף הלכה מן ההלכות רומזים שני קוים (– –). שיטתי בברירת החומר מתוך החיבור הענקי, הי"ד החזקה, היתה מבוססת בעיקר על הצורך והאפשרות להקנות לבני דורנו מושג מסוים של המאור שביהדות ולקרבם לתורתנו. לפיכך נזהרתי לבחור בכל מה שמושך את הלב ומעניין לרוב בני אדם. כללו של דבר: השתדלתי להכניס לספרנו זה את כל העלול לגרום לתשומת לב מיוחדת מבחינה מוסרית או ספרותית, היסטורית או חנוכית.

בשביל להקל את השימוש ניתנו בספר זה מלים שלמות במקום מלים מקוטעות וראשי תבות.

בסוף הספר באים שני נספחים: מפתח ההגדרות ולוח המקראות. מפתח ההגדרות מראה את המקומות אשר בהם מגדיר הרמב"ם מונחים ומושגים תלמודיים. באמצעות לוח המקראות ימצא הקורא בכתבי הקודש את הפיסקה שבה הרמב"ם מבאר פסוק מפסוקי המקרא.

58. ראה נייהויזען, תורה אור להרמב"ם, עמוד vii.

ספרים על חיי הרמב"ם ומפעליו

דינבורג (ב. צ.), רבנו משה בן מימון, חייו וספריו, פעולותיו והשקפותיו. מקורות ותעודות . . . תל-אביב, תרצה.

כהנא (ש. ז.), רבנו משה בן מימון, ורשה, 1935.

פישמן (י. ל.), רבנו משה בן מימון, חייו, ספריו, פעולותיו ודעותיו. קובץ תורני־מדעי, ירושלים, 1935.

Heschel (Abraham), Maimonides, eine Biographie, Berlin, 1905.

Muenz (J.), Moses Ben Maimon, sein Leben und seine Werke, Frankfurt am Main, 1912.

Moses Ben Maimon, sein Leben, seine Werke und sein Einfluss . . . unter Leitung von J. Guttmann, Leipzig, 1908–1914.

Yellin (David) and Abrahams (Israel), Maimonides, Philadelphia, 1900.

Zeitlin (S.), Maimonides, a Biography, New York, 1935.

קִצּוּר תּוֹלְדוֹת הָרַמְבַּ"ם

רַבֵּנוּ מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן (1204—1135) נוֹלַד בְּקוֹרְדוֹבָה אֲשֶׁר בִּסְפָרַד וְנִפְטַר בְּפוּסְטַאט שֶׁל מִצְרַיִם, וּמָסֹרֶת יֵשׁ שֶׁהוּא קָבוּר בִּטְבֶרְיָה. בִּשְׁנַת הַשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לִימֵי חַיָּיו נִכְבְּשָׁה קוֹרְדוֹבָה לִפְנֵי מֻסְלְמִים קַנָּאִים (אַלְמֻוַחִדִין), שֶׁגָּזְרוּ עַל תּוֹשָׁבֶיהָ לְקַבֵּל אֶת דַּת מֻחַמַּד. אָז נֶאֶלְצָה מִשְׁפַּחַת רַבִּי מַיְמוֹן לַעֲזֹב אֶת הָעִיר וּלְבַקֵּשׁ מִפְלָט. שָׁנִים רַבּוֹת נָדְדוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְפַאס אֲשֶׁר בְּאַפְרִיקָה הַצְּפוֹנִית בִּשְׁנַת 1160. אוּלָם גַּם שָׁם הָיוּ הַיְּהוּדִים אֲנוּסִים עַל דָּתָם, וְהֻכְרַח רַבִּי מַיְמוֹן לִבְרֹחַ לְמִצְרַיִם, הוּא וּשְׁנֵי בָנָיו וּבִתּוֹ. בִּשְׁנַת 1165 הִתְיַשְּׁבוּ בְּפוּסְטַאט אֲשֶׁר עִם קָהִירָה אַחֲרֵי שֶׁיָּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כַּחֲצִי שָׁנָה וּזְמַן מוּעָט בַּאֲלֶכְּסַנְדְּרִיָּה שֶׁל מִצְרָיִם. רַבִּי מַיְמוֹן הַזָּקֵן כְּבָר מֵת בְּשִׁבְתָּם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בְּמִצְרַיִם הִתְפַּרְנְסוּ שְׁנֵי הָאַחִים, רַבֵּנוּ מֹשֶׁה וְרַבִּי דָוִד, מִמִּסְחַר אֲבָנִים טוֹבוֹת: רַבִּי דָוִד הָיָה מְנַהֵל אֶת הָעֲסָקִים, וְרַבֵּנוּ מֹשֶׁה הָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמַּדָּעִים. רַבִּי דָוִד טָבַע בְּיַם־הֹדּוּ בָּאֳנִיָּה, וְעִמּוֹ שָׁקַע בַּיָּם לֹא רַק הוֹן שְׁנֵיהֶם אֶלָּא גַּם הַכֶּסֶף שֶׁלָּווּ מֵאֲחֵרִים. וְאַחֲרֵי שְׁמֹנֶה שָׁנִים מֵאָז קָרָה לוֹ הָאָסוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה, כָּתַב הָרַמְבַּ"ם לְרַבִּי יֶפֶת בֶּן אֵלִיָּהוּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

„וְהָרָעָה הַגְּדוֹלָה שֶׁבָּאָה עָלַי בָּאַחֲרוֹנָה, שֶׁהִיא רָעָה מִכָּל רָעָה שֶׁעָבְרָה מִיּוֹם הֱיוֹתִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וְהִיא פְּטִירַת הַצַּדִּיק [רַבִּי דָוִד] . . . שֶׁטָּבַע בְּיַם־הֹדּוּ וּבְיָדוֹ מָמוֹן רַב לִי וְלוֹ וְלַאֲחֵרִים . . . וְנִשְׁאַרְתִּי אַחֲרָיו כְּמוֹ שָׁנָה מִיּוֹם שֶׁהִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה הָרָעָה — נוֹפֵל עַל הַמִּטָּה . . . וְכִמְעַט קָט הָיִיתִי אוֹבֵד. וְאַחַר כָּךְ, עַד הַיּוֹם הַזֶּה, כְּמוֹ שְׁמֹנֶה שָׁנִים, אֲנִי מִתְאַבֵּל וְלֹא הִתְנֶחָמְתִּי. וּבַמָּה אֶתְנֶחָם? וְהוּא הָיָה עַל בִּרְכַּי גָּדֵל, וְהוּא הָיָה הָאָח, וְהוּא הָיָה הַתַּלְמִיד, וְהוּא הָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בַּשּׁוּק וּמַרְוִיחַ — וַאֲנִי הָיִיתִי יוֹשֵׁב לָבֶטַח. וְהֵבִין בַּתַּלְמוּד וּבַמִּקְרָא, וְהֵבִין בְּדִקְדּוּק הַלָּשׁוֹן; וְלֹא הָיְתָה לִי שִׂמְחָה אֶלָּא בִרְאוֹתוֹ . . . כָּל עֵת שֶׁאֶרְאֶה כְּתַב יָדוֹ אוֹ סֵפֶר מִסְּפָרָיו, יֵהָפֵךְ עָלַי לִבִּי וְיֵעוֹר יְגוֹנִי. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כִּי אֵרֵד אֶל בְּנִי אָבֵל שְׁאוֹלָה. וְלוּלֵי הַתּוֹרָה שֶׁהִיא שַׁעֲשׁוּעַי וְדִבְרֵי הַחָכְמוֹת שֶׁאֶשְׁכַּח בָּהֶם יְגוֹנִי — אָז אָבַדְתִּי בְּעָנְיִי".

לַמְרוֹת כָּל הַצָּרוֹת הַמִּשְׁפַּחְתִּיּוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו, וְדַאֲגָתוֹ לְאַלְמָנַת אָחִיו וּבִתּוֹ, וּמַחֲלָתוֹ הַקָּשָׁה שֶׁחָלָה בְּמִצְרַיִם, הִסְפִּיק הָרַמְבַּ"ם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה וּלְהִתְעַמֵּק בְּפִילוֹסוֹפְיָה וְלִלְמֹד הַנְדָּסָה, תְּכוּנָה וְחָכְמַת הָרְפוּאָה. בִּשְׁנַת 1170 הִתְחִיל הָרַמְבַּ"ם לְהִתְפַּרְנֵס מֵרְפוּאָה, שֶׁבָּהּ כָּתַב סְפָרִים רַבִּים בַּעֲרָבִית. בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נִתְפַּרְסֵם כְּרוֹפֵא מֻמְחֶה וְנַעֲשָׂה רוֹפֵא בַּחֲצַר הַשֻּׁלְטָן צַלַאח אַד־דִּין.

בְּמִכְתָּבוֹ לְרַבִּי שְׁמוּאֵל אִבְּן תִּבּוֹן הוּא מְתָאֵר אֶת סֵדֶר יוֹמוֹ בְּמִלִּים אֵלֶּה:

„אֲנִי שׁוֹכֵן בְּמִצְרַיִם [=פּוּסְטַאט] וְהַמֶּלֶךְ שׁוֹכֵן בְּאַלְקָאהִירָה, וּבֵין שְׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת שְׁנֵי תְחוּמֵי שַׁבָּת . . . אִי אֶפְשָׁר לִי מִבִּלְתִּי רְאוֹתוֹ בְּכָל יוֹם בִּתְחִלַּת הַיּוֹם . . . וַאֲנִי רֹב הַיּוֹם בְּבֵית הַמֶּלֶךְ . . . כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל יוֹם וָיוֹם אֲנִי עוֹלֶה לְאַלְקָאהִירָה בְּהַשְׁכָּמָה, וּכְשֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם שׁוּם מִכְשׁוֹל וְלֹא יִתְחַדֵּשׁ שָׁם שׁוּם חִדּוּשׁ – אָשׁוּב לְמִצְרַיִם אַחַר חֲצִי הַיּוֹם; עַל כָּל פָּנִים לֹא אַגִּיעַ [הַבַּיְתָה] קֹדֶם. וַאֲנִי מִתְרָעֵב, וְאֶמְצָא הָאַכְסַדְרָאוֹת כֻּלָּן מְלֵאוֹת בְּנֵי אָדָם, גּוֹיִם וִיהוּדִים, בָּהֶם חָשׁוּב וּבִלְתִּי חָשׁוּב, וְשׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, וְאוֹהֲבִים וְשׂוֹנְאִים – עֵרֶב רַב, יֵדְעוּ אֶת עֵת שׁוּבִי. אֵרֵד מֵעַל הַבְּהֵמָה, וְאֶרְחַץ יָדַי, וְאֵצֵא אֲלֵיהֶם לְפַיְּסָם וּלְרַצּוֹת וּלְחַלּוֹת פְּנֵיהֶם כְּדֵי לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָם לְהַמְתִּין אוֹתִי [=לִי] עַד כְּדֵי שֶׁאֹכַל אֲכִילַת עֲרַאי . . . וְאֵצֵא לְרַפֵּאתָם וְלִכְתֹּב לָהֶם פִּתְקוֹת וְנֻסְחָאוֹת רְפוּאוֹת חָלְיֵיהֶם. לֹא יָסוּר הַנִּכְנָס וְהַיּוֹצֵא עַד הַלַּיְלָה . . . אֲסַפֵּר לָהֶם וַאֲצַוֵּם וַאֲדַבֵּר עִמָּהֶם – וַאֲנִי שׁוֹכֵב פְּרַקְדָּן [=עַל גַּבִּי] מֵרֹב הָעֲיֵפוּת; וְיִכָּנֵס הַלַּיְלָה – וַאֲנִי בְּתַכְלִית הַחֻלְשָׁה, לֹא אוּכַל לְדַבֵּר. סוֹף דָּבָר: לֹא יוּכַל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְדַבֵּר לִי . . . זוּלַת יוֹם הַשַּׁבָּת. אָז יָבוֹאוּ כָּל הַקָּהָל, אוֹ רֻבָּם, אַחַר הַתְּפִלָּה. אַנְהִיג הַצִּבּוּר בַּמֶּה שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ . . . זֶה תֹּכֶן עִנְיְנֵי הַיּוֹם. וְלֹא סִפַּרְתִּי לְךָ אֶלָּא קְצָת מַה שֶּׁתִּרְאֵהוּ אִם תָּבֹא בְּעֶזְרַת הָאֵל יִתְעַלֶּה".

בְּהִזְדַּמְּנוּת אַחֶרֶת, בְּמִכְתָּבוֹ לְרַבִּי יְהוֹנָתָן הַכֹּהֵן, הוּא כּוֹתֵב: „וַאֲנִי רֹב הַיּוֹם מֵסֵב עַל הַמִּטָּה וְעֹל הַחוֹלִים עַל צַוָּארִי בְּדִבְרֵי הָרְפוּאוֹת שֶׁרִפּוּ אֶת כֹּחִי וְלֹא הֵנִיחוּ לִי שָׁעָה אַחַת, לֹא מִן הַיּוֹם וְלֹא מִן הַלַּיְלָה; וּמָה אֲנִי יָכֹל לַעֲשׂוֹת אַחַר אֲשֶׁר יָצָא טִבְעִי [=נִתְפַּרְסַמְתִּי] בְּרֹב הָאֲרָצוֹת. וְעוֹד, שֶׁאֵינִי הַיּוֹם כְּמוֹ בִּימֵי הַבַּחֲרוּת, אֶלָּא כֹּחִי כָּשַׁל . . . וְיָדַי רָעֲדָה. אֲפִילוּ לִכְתֹּב אִגֶּרֶת קְטַנָּה אֶעֱצַל. וּמִפְּנֵי זֶה אַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֵיכֶם עַל שֶׁצִּוִּיתִי לִכְתֹּב הַתְּשׁוּבוֹת וּמִקְצָת הַכְּתָבִים וְלֹא כָתַבְתִּי הַכֹּל בִּכְתַב יָדִי, לְפִי שֶׁאֵין לִי פְּנַאי לָזֶה – מִפְּנֵי כִּשְׁלוֹן כֹּחִי וְקֹצֶר רוּחִי מִפְּנֵי אֵלּוּ הַמְצַעֲרִים לִי תָּמִיד".

שֵׁם הָרַמְבַּ"ם יָצָא לְמֵרָחוֹק וּמִכַּמָּה אֲרָצוֹת פָּנוּ אֵלָיו בִּשְׁאֵלוֹת הֲלָכָה וּבְכָל דָּבָר קָשֶׁה. בִּשְׁנַת 1172 נִתְגַּדֵּל שְׁמוֹ בֵּין יְהוּדֵי תֵּימָן בִּזְכוּת „אִגֶּרֶת תֵּימָן" שֶׁכָּתַב אֲלֵיהֶם. יְהוּדֵי תֵּימָן נֶאֶנְסוּ אָז לְקַבֵּל אֶת דַּת הָאִסְלָאם, וְהַרְבֵּה מֵהֶם הֵמִירוּ אֶת דָּתָם רַק לְמַרְאִית־עַיִן. בְּעֵת הַהִיא קָם בֵּינֵיהֶם יְהוּדִי מוּמָר אֶחָד שֶׁהָלַךְ מִקְּהִלָּה לִקְהִלָּה וְדָרַשׁ שֶׁהַתּוֹרָה כְּבָר רָמְזָה עַל מֻחַמַּד וְשֶׁהָאִסְלָם בָּא לָרֶשֶׁת אֶת מְקוֹם הַיַּהֲדוּת. וּבָא אַחֵר, בַּעַל דִּמְיוֹן וּמְשֻׁגָּע, וְהִכְרִיז עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא הַמָּשִׁיחַ, וְעוֹרֵר אֶת נִקְמַת הַמֶּלֶךְ בַּיְּהוּדִים הַמּוֹרְדִים. אָז פָּנָה אֶחָד מִמַּנְהִיגֵיהֶם אֶל הָרַמְבַּ"ם וְהוֹדִיעַ לוֹ אֶת פָּרָשַׁת הַמְּבוּכוֹת וְהַמְּהוּמוֹת שֶׁבָּאוּ בְּתוֹכָם, וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לָצֵאת לָהֶם לְעֶזְרָה וּלְחַזֵּק בְּלִבָּם אֶת אֱמוּנָתָם הָרוֹפֶפֶת. תְּשׁוּבַת הָרַמְבַּ"ם, שֶׁנִּכְתְּבָה בְּהַרְגָּשָׁה עֲמֻקָּה, עָשְׂתָה רֹשֶׁם חָזָק עַל כָּל יְהוּדֵי תֵּימָן הָאֻמְלָלִים. הִיא הָיְתָה לָהֶם כְּטַל שֶׁל תְּחִיָּה וְהִצִּילָה אוֹתָם מִכִּלָּיוֹן וּשְׁמָד. הָרַמְבַּ"ם הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהַשְׁפָּעָתוֹ בַּחֲצַר הַמַּלְכוּת וְהִצְלִיחַ לְהַעֲבִיר אֶת הַגְּזֵרוֹת הָרָעוֹת מֵעַל בְּנֵי עַמּוֹ. קְהִלּוֹת תֵּימָן זָכְרוּ לוֹ אֶת חַסְדּוֹ וְדָבְקוּ בוֹ בְּאַהֲבָה, וְהִכְנִיסוּ אֶת שְׁמוֹ לִתְפִלַּת הַקַּדִּישׁ וְאָמְרוּ בְּכָל יוֹם „בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי רַבָּנָא מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן".

בֶּן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה הָיָה הָרַמְבַּ"ם בְּכָתְבוֹ אֶת סִפְרוֹ הָרִאשׁוֹן בַּעֲרָבִית, „מִלּוֹת הַהִגָּיוֹן", שֶׁתֻּרְגַּם אַחַר כָּךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְעִבְרִית וְגַם לִשְׂפוֹת אֲחֵרוֹת. הוּא הִתְחִיל לִכְתֹּב אֶת פֵּרוּשׁוֹ עַל הַמִּשְׁנָה בִּהְיוֹתוֹ בֶּן עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ, בְּעֶצֶם יְמֵי נְדוּדָיו, וְהִשְׁלִים אוֹתוֹ בְּמִצְרַיִם בִּשְׁנַת 1168. הַפֵּרוּשׁ הַזֶּה תֻּרְגַּם מֵעֲרָבִית לְעִבְרִית בִּידֵי שְׁמוּאֵל אִבְּן תִּבּוֹן, יְהוּדָה חֲרִיזִי וְעוֹד. בִּשְׁנַת 1170 הִתְחִיל לְחַבֵּר אֶת חִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל „מִשְׁנֵה תּוֹרָה" אֲשֶׁר כָּתַב אוֹתוֹ בְּעִבְרִית זַכָּה וּטְהוֹרָה, וְסִיֵּם אוֹתוֹ בִּשְׁנַת 1180. „מִשְׁנֵה תּוֹרָה" הוּא הַסֵּפֶר הַיָּחִיד שֶׁכָּתַב בְּעִבְרִית, כִּי הוּא שָׁאַף לַעֲשׂוֹת אֶת חִבּוּרוֹ זֶה, שֶׁהוּא אוֹצַר הַיַּהֲדוּת כֻּלָּהּ, מוּבָן לְכָל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל. הַחִבּוּר „מִשְׁנֵה תּוֹרָה" נִקְרָא אַחַר כָּךְ „יַד הַחֲזָקָה" עַל שֵׁם הַכָּתוּב: הַיָּד הַחֲזָקָה . . . אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל (דְּבָרִים לד, יב), כְּלוֹמַר, רַבֵּנוּ מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן עָשָׂה כְּמַעֲשֵׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּשַׁעְתּוֹ וְכָתַב מִשְׁנֵה תּוֹרָה לִהְיוֹת לְעֵינַיִם לְכָל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְנָם הַשֵּׁם „יָד" בְּגִימַטְרִיָּה אַרְבָּעָה עָשָׂר – כְּמִנְיַן הַסְּפָרִים הַמְהַוִּים אֶת הַחִבּוּר „מִשְׁנֵה תּוֹרָה". לְעֵרֶךְ בִּשְׁנַת 1195 גָּמַר אֶת סִפְרוֹ בְּפִילוֹסוֹפְיָה „מוֹרֵה נְבוּכִים", שֶׁתֻּרְגַּם לְעִבְרִית גַּם בִּידֵי שְׁמוּאֵל אִבְּן תִּבּוֹן וְגַם בִּידֵי יְהוּדָה חֲרִיזִי.

הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל „מוֹרֵה נְבוּכִים" הִקִּיפָה חוּגִים רְחָבִים שֶׁבֵּין הַמֻּסְלְמִים וְהַנּוֹצְרִים. בְּרֵאשִׁית הַמֵּאָה הָאַרְבַּע עֶשְׂרֵה כָּתַב רַבִּי יוֹסֵף אִבְּן כַּסְפִּי בְּצַוָּאָתוֹ: „אוֹי לָנוּ כִּי חָטָאנוּ! הַיְּהוּדִים עוֹזְבִים הַיּוֹם אֶת סֵפֶר הַמּוֹרֶה [=מוֹרֵה נְבוּכִים] ... וְהַנּוֹצְרִים יְכַבְּדוּהוּ וִינַשְּׂאוּהוּ וְהֶעְתִּיקוּהוּ, וְכָל שֶׁכֵּן הַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּפַאס וּבִשְׁאָר אֲרָצוֹת אֲשֶׁר קָבְעוּ שָׁם מִדְרָשׁוֹת לִלְמֹד סֵפֶר הַמּוֹרֶה מִפִּי סוֹפְרִים יְהוּדִים".

לֹא כָל סִפְרֵי הָרַמְבַּ"ם הוּבְאוּ לִדְפוּס, וְרַבִּים מֵהֶם עוֹדָם שְׁמוּרִים בִּכְתַב-יָד בְּסִפְרִיּוֹת גְּדוֹלוֹת וּמְחַכִּים לְגוֹאֵל שֶׁיָּבוֹא וִיסַדֵּר אוֹתָם לִדְפוּס. מְשַׁעֲרִים כִּי רַבֵּנוּ מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן כָּתַב לֹא פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנָה עָשָׂר סְפָרִים בְּמִקְצוֹעַ הָרְפוּאָה; אוּלָם רַק שִׁבְעָה מֵהֶם נִתְפַּרְסְמוּ עַד כֹּה.

הָיָה מִי שֶׁאָמַר עַל הָרַמְבַּ"ם (הָרַב הַמְלֻמָּד שי"ר): „לֹא קָם כָּמוֹהוּ עוֹד עַד עַתָּה בְּכָל הָעוֹלָם". וְאָמְנָם לֹא הָיָה כָּמוֹהוּ אִישׁ שֶׁהִצְטַיֵּן בְּכָל הַדְּבָרִים הַמְּנוּיִם בָּזֶה גַּם יָחַד: מֻפְלָג בַּתּוֹרָה, חוֹקֵר, בַּעַל סִגְנוֹן מְלַבֵּב, צְלוּל הַדַּעַת, כְּלִיל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת, רוֹפֵא, עוֹסֵק בְּצָרְכֵי צִבּוּר, מְחַנֵּךְ וְעוֹד. לְתַלְמִידוֹ הַמֻּבְהָק, יוֹסֵף אִבְּן עַקְנִין, כָּתַב הָרַמְבַּ"ם: „אֲנִי מוֹחֵל עַל כְּבוֹדִי וּמְוַתֵּר עַל עֶלְבּוֹנִי הַרְבֵּה ... אֲנִי לֹא אֲנַצֵּחַ לְעַצְמִי, כִּי כְבוֹד נַפְשִׁי וּמַעֲלַת מִדּוֹתַי אֶצְלִי יוֹתֵר כָּבוֹד מִשֶּׁאֲנַצֵּחַ הַכְּסִילִים [אוֹתָם שֶׁדִּבְּרוּ קָשׁוֹת נֶגֶד הָרַמְבַּ"ם] בִּלְשׁוֹנִי וּבִדְבּוּרִי ... וּבִכְלָל אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ, אִם אַתָּה תַלְמִידִי, שֶׁתֵּלֵךְ בְּדַרְכֵּי וּבְמִדּוֹתַי, וְהוּא הַטּוֹב לְךָ—שֶׁיְּקַלְּלוּךָ וְלֹא תְקַלְּלֵם, וְתִהְיֶה מִן הָעֲלוּבִים וְלֹא מִן הָעוֹלְבִים". הִנֵּה כִּי כֵן, לֹא הָיָה כְּרַבֵּנוּ מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן מְחַנֵּךְ וּמוֹרֶה בְּכָל אָרְחוֹת הַחַיִּים. צָדְקוּ אֵלֶּה שֶׁמָּצְאוּ רֶמֶז בְּרָאשֵׁי הַתֵּבוֹת שֶׁל הַשֵּׁם רְ'מְ'בְּ'מְ': ר'אשׁ מְ'דַבְּרִים בְּ'כָל מָ'קוֹם, וְכֵן גַּם אֵלֶּה שֶׁקָּבְעוּ לְדוֹרוֹת אֶת הָאִמְרָה: „מִמֹּשֶׁה [בֶּן עַמְרָם] וְעַד מֹשֶׁה [בֶּן מַיְמוֹן] לֹא קָם כְּמֹשֶׁה".

מִשְׁנֵה תוֹרָה

הַקְדָּמַת הָרַמְבַּ"ם

כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ לְמשֶׁה בְּסִינַי–בְּפֵרוּשָׁן נִתְּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לוּחוֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה (שְׁמוֹת כד, יב), „תּוֹרָה" זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וְהַ„מִּצְוָה" זֶה פֵּרוּשָׁהּ. וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה עַל פִּי הַ„מִּצְוָה", וְ„מִצְוָה" זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. כָּל הַתּוֹרָה כְּתָבָהּ משֶׁה רַבֵּנוּ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת בִּכְתַב יָדוֹ, וְנָתַן סֵפֶר לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט; וְסֵפֶר אֶחָד–נְתָנוֹ בָּאָרוֹן לְעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אוֹתוֹ, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים לא, כו). וְהַ„מִּצְוָה", שֶׁהִיא פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה, לֹא כְתָבָהּ אֶלָּא צִוָּה בָהּ לַזְּקֵנִים וְלִיהוֹשֻׁעַ וְלִשְׁאָר כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם, אוֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, וְגוֹמֵר (שָׁם יג, א), וּמִפְּנֵי זֶה נִקְרֵאת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבָה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, לִמְּדָהּ משֶׁה רַבֵּנוּ כֻּלָּהּ בְּבֵית דִּינוֹ לְשִׁבְעִים זְקֵנִים, וְאֶלְעָזָר וּפִנְחָס וִיהוֹשֻׁעַ שְׁלָשְׁתָּן קִבְּלוּ מִמּשֶׁה. וְלִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ שֶׁל משֶׁה רַבֵּנוּ, מָסַר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וְצִוָּהוּ עָלֶיהָ. וְכֵן יְהוֹשֻׁעַ כָּל יְמֵי חַיָּיו לִמֵּד עַל פֶּה, וּזְקֵנִים רַבִּים קִבְּלוּ מִיהוֹשֻׁעַ. וְקִבֵּל עֵלִי מִן הַזְּקֵנִים וּמִפִּנְחָס, וּשְׁמוּאֵל קִבֵּל מֵעֵלִי וּבֵית דִּינוֹ, וְדָוִד קִבֵּל מִשְּׁמוּאֵל וּבֵית דִּינוֹ. ––

רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ חִבֵּר הַמִּשְׁנָה. וּמִימוֹת משֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ לֹא חִבְּרוּ חִבּוּר שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים, בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, אֶלָּא בְּכָל דּוֹר וָדוֹר – רֹאשׁ בֵּית דִּין, אוֹ נָבִיא שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, כּוֹתֵב לְעַצְמוֹ זִכְרוֹן הַשְּׁמוּעוֹת שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹתָיו וְהוּא מְלַמֵּד עַל פֶּה בָּרַבִּים; וְכֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוֹתֵב לְעַצְמוֹ, כְּפִי כֹחוֹ, מִבֵּאוּר הַתּוֹרָה וּמֵהִלְכוֹתֶיהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע. –– וְכֵן הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד עַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ. וְהוּא קִבֵּץ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת וְכָל הַדִּינִים וְכָל הַבֵּאוּרִים וְהַפֵּרוּשִׁים, שֶׁשָּׁמְעוּ מִמּשֶׁה רַבֵּנוּ וְשֶׁלָּמְדוּ בֵּית דִּין שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְחִבֵּר מֵהַכֹּל סֵפֶר הַמִּשְׁנָה, וְשִׁנְּנוֹ לַחֲכָמִים בָּרַבִּים וְנִגְלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל וּכְתָבוּהוּ כֻּלָּם, וְרִבְּצוּ בְּכָל מָקוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִשְׁתַּכַּח תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִיִּשְׂרָאֵל. וְלָמָּה עָשָׂה

5 תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה Oral Law. 16 רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ=רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, who compiled the Mishnah about 200 C. E. לֹא חִבְּרוּ חִבּוּר no work was compiled. 18 זִכְרוֹן הַשְּׁמוּעוֹת a memorandum of the traditions. 19 כְּפִי כֹחוֹ according to his ability. 23 שִׁנְּנוֹ ... בָּרַבִּים he taught it diligently in public. 24 רִבְּצוּ they taught.

רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ כָּךְ וְלֹא הִנִּיחַ הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהָיָה? לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁהַתַּלְמִידִים מִתְמַעֲטִין וְהוֹלְכִין, וְהַצָּרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת וּבָאוֹת, וּמַלְכוּת הָרִשְׁעָה פּוֹשֶׁטֶת בָּעוֹלָם וּמִתְגַּבֶּרֶת, וְיִשְׂרָאֵל מִתְגַּלְגְּלִין וְהוֹלְכִין לַקְּצָווֹת – חִבֵּר חִבּוּר לִהְיוֹת בְּיַד כֻּלָּם, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּהוּ בִּמְהֵרָה וְלֹא יִשָּׁכַח. וְיָשַׁב כָּל יָמָיו הוּא וּבֵית דִּינוֹ וְלִמְּדוּ הַמִּשְׁנָה בָּרַבִּים. — —

רַב חִבֵּר סִפְרָא וְסִפְרֵי, לְבָאֵר וּלְהוֹדִיעַ עִקְּרֵי הַמִּשְׁנָה; וְרַבִּי חִיָּא חִבֵּר הַתּוֹסֶפְתָּא, לְבָאֵר עִנְיְנֵי הַמִּשְׁנָה; וְכֵן רַבִּי הוֹשַׁעְיָא וּבַר קַפָּרָא חִבְּרוּ בְּרָיְתוֹת, לְבָאֵר דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן חִבֵּר הַתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחַר חָרְבַּן הַבַּיִת בְּקֵרוּב שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. — —

רָבִינָא וְרַב אַשִׁי הֵם סוֹף חַכְמֵי הַתַּלְמוּד. וְרַב אַשִׁי הוּא שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר אַחַר שֶׁחִבֵּר רַבִּי יוֹחָנָן הַתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי בִּכְמוֹ מֵאָה שָׁנָה. — — נִמְצָא, רָבִינָא וְרַב אַשִׁי וַחֲבֵרֵיהֶם – סוֹף גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּעְתִּיקִים תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. — —

כָּל הַחֲכָמִים שֶׁעָמְדוּ אַחַר חִבּוּר הַתַּלְמוּד, וּבָנוּ בוֹ וְיָצָא לָהֶם שֵׁם בְּחָכְמָתָם, הֵם הַנִּקְרָאִים גְּאוֹנִים. וְכָל אֵלּוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁעָמְדוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְאֶרֶץ שִׁנְעָר וּבִסְפָרַד וּבְצָרְפַת, לִמְּדוּ דֶּרֶךְ הַתַּלְמוּד וְהוֹצִיאוּ לָאוֹר תַּעֲלֻמוֹתָיו וּבֵאֲרוּ עִנְיָנָיו, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ עֲמֻקָּה דַּרְכּוֹ עַד לִמְאֹד. — — וּשְׁאֵלוֹת רַבּוֹת שׁוֹאֲלִין אַנְשֵׁי כָּל עִיר וָעִיר לְכָל גָּאוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵיהֶם לְפָרֵשׁ לָהֶם דְּבָרִים קָשִׁים שֶׁבַּתַּלְמוּד, וְהֵם מְשִׁיבִים לָהֶם כְּפִי חָכְמָתָם. וְאוֹתָם הַשּׁוֹאֲלִים מְקַבְּצִים הַתְּשׁוּבוֹת וְעוֹשִׂין מֵהֶם סְפָרִים לְהָבִין מֵהֶם. גַּם חִבְּרוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר חִבּוּרִים לְבָאֵר הַתַּלְמוּד. מֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ הֲלָכוֹת יְחִידוֹת, וּמֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ פְּרָקִים יְחִידִים שֶׁנִּתְקַשּׁוּ בְיָמָיו, וּמֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ מַסֶּכְתּוֹת וּסְדָרִים. וְעוֹד חִבְּרוּ הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת

[1] לֹא הִנִּיחַ הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהָיָה he did not leave the matter as it was. [3] לַקְּצָווֹת to distant countries. [6] סִפְרָא a Tannaitic Midrash on Leviticus. סִפְרֵי a Tannaitic Midrash on Numbers and Deuteronomy. לְבָאֵר–לְפָרֵשׁ to explain. עִקְּרֵי הַמִּשְׁנָה the principles of the Mishnah. [7] תּוֹסֶפְתָּא a supplement to the Mishnah. בְּרָיְתוֹת teachings of the Tannaim not included in the Mishnah. [9] בְּקֵרוּב=בִּכְמוֹ approximately. [12] נִמְצָא hence, it follows that. [13] ... הַמַּעְתִּיקִים who transmitted the oral law. [14] בָּנוּ meditated. [16] שִׁנְעָר Babylonia. הוֹצִיאוּ לָאוֹר תַּעֲלֻמוֹתָיו they elucidated its obscure passages. [21] הֲלָכוֹת יְחִידוֹת particular laws. [22] נִתְקַשּׁוּ were hard to understand. מַסֶּכְתּוֹת וּסְדָרִים tractates and entire orders of the Talmud. הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת settled rules.

בְּעִנְיַן אִסּוּר וְהֶתֵּר, וְחִיּוּב וּפְטוּר, בִּדְבָרִים שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבִים לְמַדָּע מִי שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לֵרֵד לְעָמְקוֹ שֶׁל תַּלְמוּד. וְזוֹ הִיא מְלֶאכֶת ה' שֶׁעָשׂוּ בָהּ כָּל גְּאוֹנֵי יִשְׂרָאֵל מִיּוֹם שֶׁחֻבַּר הַתַּלְמוּד וְעַד זְמַן זֶה, שֶׁהִיא שָׁנָה שְׁמִינִית אַחַר מֵאָה וָאֶלֶף לְחֻרְבַּן הַבַּיִת, וְהִיא שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים וּתְשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע לִבְרִיאַת עוֹלָם.

וּבַזְּמַן הַזֶּה תָּכְפוּ צָרוֹת יְתֵרוֹת וְדָחֲקָה הַשָּׁעָה אֶת הַכֹּל, וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמֵינוּ וּבִינַת נְבוֹנֵינוּ נִסְתַּתְּרָה, לְפִיכָךְ אוֹתָם הַפֵּרוּשִׁים וְהַהֲלָכוֹת וְהַתְּשׁוּבוֹת – שֶׁחִבְּרוּ הַגְּאוֹנִים וְרָאוּ שֶׁהֵם דְּבָרִים מְבֹאָרִים – נִתְקַשּׁוּ בְּיָמֵינוּ וְאֵין מֵבִין עִנְיְנֵיהֶם כָּרָאוּי אֶלָּא מְעַט בְּמִסְפָּר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַתַּלְמוּד עַצְמוֹ, הַבַּבְלִי וְהַיְרוּשַׁלְמִי, וְסִפְרָא, וְסִפְרֵי, וְהַתּוֹסֶפְתָּא – שֶׁהֵם צְרִיכִין דַּעַת רְחָבָה וְנֶפֶשׁ חֲכָמָה וּזְמַן אָרֹךְ. – –

וּמִפְּנֵי זֶה נַעַרְתִּי חָצְנִי, אֲנִי מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן הַסְּפָרַדִּי, וְנִשְׁעַנְתִּי עַל הַצּוּר בָּרוּךְ הוּא, וּבִינוֹתִי בְּכָל אֵלּוּ הַסְּפָרִים, וְרָאִיתִי לְחַבֵּר דְּבָרִים הַמִּתְבָּרְרִים מִכָּל אֵלּוּ הַחִבּוּרִים – בְּעִנְיַן הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר, עִם שְׁאָר דִּינֵי הַתּוֹרָה – כֻּלָּם בְּלָשׁוֹן בְּרוּרָה וְדֶרֶךְ קְצָרָה, עַד שֶׁתְּהֵא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ סְדוּרָה בְּפִי הַכֹּל, בְּלֹא קֻשְׁיָא וְלֹא פֵּרוּק, לֹא זֶה אוֹמֵר בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה, אֶלָּא דְּבָרִים בְּרוּרִים, קְרוֹבִים, נְכוֹנִים, עַל פִּי הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יִתְבָּאֵר מִכָּל אֵלּוּ הַחִבּוּרִים וְהַפֵּרוּשִׁים הַנִּמְצָאִים מִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד עַכְשָׁו, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַדִּינִין גְּלוּיִן לַקָּטָן וְלַגָּדוֹל בְּדִין כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה וּבְדִין כָּל הַדְּבָרִים שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם צָרִיךְ לְחִבּוּר אַחֵר בָּעוֹלָם בְּדִין מִדִּינֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יְהֵא חִבּוּר זֶה מְקַבֵּץ לְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ,

[1] אִסּוּר וְהֶתֵּר what is prohibited or permitted. חִיּוּב וּפְטוּר what is or is not punishable. [2] מַדָּע knowledge. לֵרֵד לְעָמְקוֹ שֶׁל תַּלְמוּד to penetrate to the depths of the Talmud. [6] תָּכְפוּ צָרוֹת יְתֵרוֹת disasters continually follow one another. דָּחֲקָה הַשָּׁעָה אֶת הַכֹּל the need of the moment sets aside every other consideration. [7] הֲלָכוֹת codes. תְּשׁוּבוֹת responsa. [8] ... שֶׁחִבְּרוּ הַגְּאוֹנִים which the Geonim composed and which they thought were easy of understanding. נִתְקַשּׁוּ have become difficult. [9] אֵין צָרִיךְ לוֹמַר needless to say. [12] נַעַרְתִּי חָצְנִי I bestirred myself. [13] הַצּוּר God. ... לְחַבֵּר דְּבָרִים הַמִּתְבָּרְרִים to collect the results obtained from all these works. [15] בְּלָשׁוֹן בְּרוּרָה in plain language. תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ the entire oral law. [16] בְּלֹא קֻשְׁיָא וְלֹא פֵּרוּק without arguments and counter-arguments. זֶה בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה one man saying so and another something else. [20] כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר in short.

עִם הַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת וְהַגְּזֵרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ מִימוֹת משֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד חִבּוּר הַתַּלְמוּד, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ לָנוּ הַגְּאוֹנִים בְּכָל חִבּוּרֵיהֶם שֶׁחִבְּרוּ אַחַר הַתַּלְמוּד.

לְפִיכָךְ קָרָאתִי שֵׁם חִבּוּר זֶה „מִשְׁנֵה תוֹרָה", לְפִי שֶׁאָדָם קוֹרֵא בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא בָזֶה וְיוֹדֵעַ מִמֶּנּוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִקְרוֹת סֵפֶר אַחֵר בֵּינֵיהֶם. — —

וּמִנְיַן מִצְוֹת הַתּוֹרָה הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת – שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. מֵהֶן מִצְוֹת־עֲשֵׂה מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, סִמָּן לָהֶן מִנְיַן אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם; וּמֵהֶן מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ, סִמָּן לָהֶן מִנְיַן יְמֵי שְׁנַת הַחַמָּה.

[1] תַּקָּנוֹת ordinances. מִנְהָגוֹת customs. גְּזֵרוֹת decrees. [3] מִשְׁנֵה תוֹרָה Second to the Torah (repetition of the Torah). [6] הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת which are to be observed for all time to come. [8] יְמֵי שְׁנַת הַחַמָּה the (365) days of the solar year.

סֵפֶר הַמַּדָּע

יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה
דֵּעוֹת
תַּלְמוּד תּוֹרָה
עֲבוֹדָה זָרָה וְחֻקּוֹת הַגּוֹיִם
תְּשׁוּבָה

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן וְהוּא מַמְצִיא כָּל הַנִּמְצָא. — —

ה. הַמָּצוּי הַזֶּה הוּא אֱלֹהֵי הָעוֹלָם, אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. וְהוּא הַמַּנְהִיג נאֶתו הַגַּלְגַּל בְּכֹחַ שֶׁאֵין לוֹ קֵץ וְתַכְלִית, בְּכֹחַ שֶׁאֵין לוֹ הֶפְסֵק. שֶׁהַגַּלְגַּל סוֹבֵב תָּמִיד, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּסֹב בְּלֹא מְסַבֵּב; וְהוּא, בָּרוּךְ הוּא, הַמְסַבֵּב אוֹתוֹ בְּלֹא יָד וּבְלֹא גּוּף.

ח. הֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוּף וּגְוִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת (יְהוֹשֻׁעַ ב, יא), וְהַגּוּף לֹא יִהְיֶה בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת; וְנֶאֱמַר: כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה (שָׁם, טו); וְנֶאֱמַר: וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה (יְשַׁעְיָה מ, כה)—וְאִלּוּ הָיָה גּוּף, הָיָה דוֹמֶה לִשְׁאָר גּוּפִין.

ט. אִם כֵּן, מָהוּ זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: וְתַחַת רַגְלָיו (שְׁמוֹת כד, י), כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים (שָׁם לא, יח), יַד ה' (שָׁם ט, ג), עֵינֵי ה' (בְּרֵאשִׁית לח, ז), אָזְנֵי ה' (בַּמִּדְבָּר יא, א), וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ? הַכֹּל לְפִי דַעְתָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם הוּא שֶׁאֵינָן מַכִּירִין אֶלָּא הַגּוּפוֹת, וְדִבְּרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, וְהַכֹּל כִּנּוּיִים הֵם, כְּמוֹ: אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי (דְּבָרִים לב, מא)—וְכִי חֶרֶב יֵשׁ לוֹ וּבְחֶרֶב הוּא הוֹרֵג? אֶלָּא מָשָׁל, וְהַכֹּל מָשָׁל. — —

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. הָאֵל הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה—מִצְוָה לְאָהֳבוֹ וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים ו, ה), וְנֶאֱמַר: אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא (שָׁם, יג).

[3] יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת ... לֵידַע the basic principle of all basic principles and the pillar of all sciences is to know. ... שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן that there is a First Being who has brought every existing thing into being. [5] הוּא הַמַּנְהִיג ... He it is who controls the (celestial) Sphere with a power to which there is neither end nor limit. [6] אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּסֹב בְּלֹא מְסַבֵּב it is impossible for it to revolve without someone making it revolve. [8] מְפֹרָשׁ it is plainly stated. [15] וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ and similar phrases. הַכֹּל לְפִי דַעְתָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם הוּא all (these terms) are adapted to human perception. [16] כִּנּוּיִים metaphors. [18] מָשָׁל allegory.

ב. וְהֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וּלְיִרְאָתוֹ? בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְרוּאָיו הַנִּפְלָאִים וְהַגְּדוֹלִים וְיִרְאֶה מֵהֶן חָכְמָתוֹ שֶׁאֵין לָהּ עֵרֶךְ וְלֹא קֵץ, מִיָּד הוּא אוֹהֵב וּמְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר וּמִתְאַוֶּה תַּאֲוָה גְדוֹלָה לֵידַע הַשֵּׁם הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים, לְאֵל חָי (תְּהִלִּים מב, ג). וּכְשֶׁמְּחַשֵּׁב בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ עַצְמָן – מִיָּד הוּא נִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו וְיִירָא וְיִפְחַד וְיֵדַע שֶׁהוּא בְּרִיָּה קְטַנָּה וּשְׁפָלָה – – כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹתֶיךָ . . . מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (שָׁם ח, ד־ה). – –

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (וַיִּקְרָא כב, לב), וּמֻזְהָרִין שֶׁלֹּא לְחַלְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי (שָׁם). כֵּיצַד? כְּשֶׁיַּעֲמֹד גּוֹי וְיֶאֱנֹס אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ יַהַרְגֶנּוּ – יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּצְוֹת: אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם (שָׁם יח, ה) – וָחַי בָּהֶם, וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם. וְאִם מֵת וְלֹא עָבַר, הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.

ב. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר מִצְוֹת חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים; אֲבָל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ, אִם יֹאמַר לוֹ: עֲבֹר עַל אַחַת מֵהֶן אוֹ תֵהָרֵג – יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. – –

ד. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ „יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג" וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר – הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ; וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ „יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר" וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר – הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם. וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל – הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים כְּדָנִיֵּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו; וְאֵלּוּ הֵם הֲרוּגֵי מַלְכוּת, שֶׁאֵין מַעֲלָה עַל מַעֲלָתָן. – –

[2] שֶׁאֵין לָהּ עֵרֶךְ which is incomparable. [5] נִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו he starts back, is startled. [9] מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם הַגָּדוֹל are commanded to sanctify the great Name of God. [10] מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא לְחַלְּלוֹ are cautioned not to profane it. [14] מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ he himself is to blame for his death. [15] חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה . . . except idolatry, adultery and murder. [20] וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל if it was performed in the presence of ten Israelites. [21] אֵלּוּ הֵם הֲרוּגֵי מַלְכוּת . . . these are the martyrs than whom none ranks higher.

י. כָּל הָעוֹבֵר מִדַּעְתּוֹ, בְּלֹא אֹנֶס, עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה בְּשָׁאט בְּנֶפֶשׁ, לְהַכְעִיס, הֲרֵי זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם. — — וְאִם עָבַר בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים. וְכֵן כָּל הַפּוֹרֵשׁ מֵעֲבֵרָה אוֹ עָשָׂה מִצְוָה לֹא מִפְּנֵי דָבָר בָּעוֹלָם, לֹא פַּחַד וְלֹא יִרְאָה וְלֹא לְבַקֵּשׁ כָּבוֹד, אֶלָּא מִפְּנֵי הַבּוֹרֵא, בָּרוּךְ הוּא, כִּמְנִיעַת יוֹסֵף הַצַּדִּיק עַצְמוֹ מֵאֵשֶׁת רַבּוֹ, הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם.

יא. וְיֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵן בִּכְלַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָם אָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּמֻפְרְסָם בַּחֲסִידוּת, דְּבָרִים שֶׁהַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנוֹת אַחֲרָיו בִּשְׁבִילָם וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן עֲבֵרוֹת, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם. — — וְכֵן אִם דִּקְדֵּק הֶחָכָם עַל עַצְמוֹ וְהָיָה דִבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וְדַעְתּוֹ מְעֹרֶבֶת עִמָּהֶם וּמְקַבְּלָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְנֶעֱלָב מֵהֶם וְאֵינוֹ עוֹלְבָם, מְכַבֵּד לָהֶן וַאֲפִילוּ לַמְּקִלִּין לוֹ, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה — — עַד שֶׁיִּמְצְאוּ הַכֹּל מְקַלְּסִין אוֹתוֹ וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ וּמִתְאַוִּים לְמַעֲשָׂיו — הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת ה׳, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: וַיֹּאמֶר לִי, עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (יְשַׁעְיָה מט, ג).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

ב. הַנְּבִיאִים — מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת הֵן. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּחָכְמָה חָכָם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, כָּךְ בַּנְּבוּאָה נָבִיא גָּדוֹל מִנָּבִיא. וְכֻלָּן אֵין רוֹאִין מַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶלָּא בַּחֲלוֹם בְּחֶזְיוֹן לַיְלָה, אוֹ בַיּוֹם אַחַר שֶׁתִּפֹּל עֲלֵיהֶן תַּרְדֵּמָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע, בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר־בּוֹ (בַּמִּדְבָּר יב, ו). וְכֻלָּן כְּשֶׁמִּתְנַבְּאִים — אֵבְרֵיהֶן מִזְדַּעְזְעִין וְכֹחַ הַגּוּף כּוֹשֵׁל וְעֶשְׁתּוֹנוֹתֵיהֶם מִתְטָרְפוֹת, וְתִשָּׁאֵר הַדַּעַת פְּנוּיָה לְהָבִין מַה שֶּׁתִּרְאֶה. — —

[1] מִדַּעְתּוֹ of his own will. [2] בְּשָׁאט בְּנֶפֶשׁ spitefully, contemptuously. לְהַכְעִיס in a spirit of defiance. [3] פּוֹרֵשׁ keeps off, abstains from. [5] רַבּוֹ his master. [7] שֶׁהֵן בִּכְלַל חִלּוּל הַשֵּׁם which are included in the term "חִלּוּל הַשֵּׁם". [8] הַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנוֹת אַחֲרָיו people talk, murmur against him. [9] דִּקְדֵּק עַל עַצְמוֹ has been scrupulous (in his conduct). [10] דַּעְתּוֹ מְעֹרֶבֶת עִמָּהֶם is companionable, sociable. מְקַבְּלָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת receives them cheerfully. [11] נֶעֱלָב suffers insults. מְקִלִּין לוֹ are treating him with disrespect. נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה deals honestly. [12] מְקַלְּסִין אוֹתוֹ are praising him. [16] מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת הֵן are of various degrees. [19] אֵבְרֵיהֶן מִזְדַּעְזְעִין their limbs tremble. [20] כֹּחַ הַגּוּף כּוֹשֵׁל (their) physical strength fails them. עֶשְׁתּוֹנוֹתֵיהֶם מִתְטָרְפוֹת their thoughts become confused. פְּנוּיָה לְהָבִין free to understand.

ג. הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִים לַנָּבִיא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה – דֶּרֶךְ מָשָׁל מוֹדִיעִין לוֹ, וּמִיָּד יֵחָקֵק בְּלִבּוֹ פִּתְרוֹן הַמָּשָׁל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְיֵדַע מָה הוּא. – –

ד. כָּל הַנְּבִיאִים אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ, אֶלָּא מְכַוְּנִים דַּעְתָּם וְיוֹשְׁבִים שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב וּמִתְבּוֹדְדִים, שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה. לְפִיכָךְ בְּנֵי הַנְּבִיאִים – לִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר וְהֵם מְבַקְּשִׁים הַנְּבוּאָה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים (שמואל א י, ה), כְּלוֹמַר, מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה עַד שֶׁיִּנָּבְאוּ, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר „פְּלוֹנִי מִתְגַּדֵּל".

ה. אֵלּוּ שֶׁהֵם מְבַקְשִׁין לְהִתְנַבֵּא – הֵם הַנִּקְרָאִים בְּנֵי הַנְּבִיאִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּכַוְּנִים דַּעְתָּם, אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עֲלֵיהֶן וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִשְׁרֶה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. דָּבָר בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא מִצְוָה עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים – אֵין לָהּ לֹא שִׁנּוּי וְלֹא גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם, אוֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ (דברים יג, א) – – הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר מֵעַתָּה. לְפִיכָךְ אִם יַעֲמֹד אִישׁ, בֵּין מִן הָאֻמּוֹת בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל, וְיַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה אוֹ לִגְרֹעַ מִצְוָה, אוֹ לְפָרֵשׁ בְּמִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִמֹּשֶׁה, אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁאוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהֶן יִשְׂרָאֵל אֵינָן לְעוֹלָם וּלְדוֹרֵי דוֹרוֹת אֶלָּא מִצְוֹת לְפִי זְמַן הָיוּ – הֲרֵי זֶה נְבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי בָא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק עַל שֶׁהֵזִיד לְדַבֵּר בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר לֹא צִוָּהוּ; שֶׁהוּא, בָּרוּךְ שְׁמוֹ, צִוָּה לְמֹשֶׁה שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, וְלֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב.

ב. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ (שם יח, יח)? לֹא לַעֲשׂוֹת דָּת הוּא בָא, אֶלָּא לְצַוּוֹת עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּלְהַזְהִיר הָעָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאַחֲרוֹן שֶׁבַּנְּבִיאִים: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי (מלאכי ג, כב).

[3] מְכַוְּנִים דַּעְתָּם they concentrate (prepare) their minds. [4] מִתְבּוֹדְדִים are in solitude. אֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה . . . prophecy does not descend upon one who is sad or lazy. [8] מִתְגַּדֵּל is becoming great (similarly, מִתְנַבְּאִים denotes "they were becoming prophets"). [21] לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב God is not a man that he should break his word. [23] דָּת (new) law, religion.

הִלְכוֹת דֵּעוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. דֵּעוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, וְזוֹ מְשֻׁנָּה מִזּוֹ וּרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בְּיוֹתֵר. יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, כּוֹעֵס תָּמִיד. וְיֵשׁ אָדָם שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו וְאֵינוֹ כּוֹעֵס כְּלָל; וְאִם יִכְעַס, יִכְעַס כַּעַס מְעַט בְּכַמָּה שָׁנִים. וְיֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא גְּבַהּ־לֵב בְּיוֹתֵר. וְיֵשׁ שֶׁהוּא שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר. וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל תַּאֲוָה, לֹא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מֵהֲלֹךְ בְּתַאֲוָה. וְיֵשׁ שֶׁהוּא טְהָר־לֵב מְאֹד וְלֹא יִתְאַוֶּה אֲפִלּוּ לִדְבָרִים מְעַטִּים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן. וְיֵשׁ בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה שֶׁלֹּא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מִכָּל מָמוֹן הָעוֹלָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף (קֹהֶלֶת ה, ט). וְיֵשׁ מְקַצֵּר נַפְשׁוֹ, שֶׁדַּיּוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר מְעַט שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ, וְלֹא יִרְדֹּף לְהַשִּׂיג כָּל צָרְכּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּרָעָב וְקוֹבֵץ עַל יָדוֹ וְאֵינוֹ אוֹכֵל פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ אֶלָּא בְּצַעַר גָּדוֹל. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדוֹ לְדַעְתּוֹ. וְעַל דְּרָכִים אֵלּוּ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת, כְּגוֹן: מְהוֹלֵל וְאוֹנֵן וְכִילַי וְשׁוֹעַ וְאַכְזָרִי וְרַחֲמָן וְרַךְ־לֵבָב וְאַמִּיץ־לֵב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

ד. הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה הִיא מִדָּה בֵינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה מִכָּל הַדֵּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם, וְהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִיא רְחוֹקָה מִשְּׁנֵי הַקְּצָווֹת רְחוּק שָׁוֶה וְאֵינָהּ קְרוֹבָה לֹא לָזוֹ וְלֹא לָזוֹ. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׁם דֵּעוֹתָיו תָּמִיד וּמְשַׁעֵר אוֹתָן וּמְכַוֵּן אוֹתָן בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שָׁלֵם בְּגוּפוֹ. כֵּיצַד? לֹא יְהֵא בַעַל חֵמָה נוֹחַ לִכְעֹס וְלֹא כְּמֵת שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, אֶלָּא בֵינוֹנִי: לֹא יִכְעַס אֶלָּא עַל דָּבָר גָּדוֹל שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כַּיּוֹצֵא בוֹ פַּעַם אַחֶרֶת. וְכֵן לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן וְאִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת בִּזּוּלָתָן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ (מִשְׁלֵי יג, כה). וְכֵן לֹא יִהְיֶה עָמֵל בְּעִסְקוֹ אֶלָּא לְהַשִּׂיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְחַיֵּי שָׁעָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק

[1] דֵּעוֹת dispositions. [4] בַּעַל חֵמָה hot-tempered. דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו his mind is set at ease. [8] בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה greedy. [10] מְקַצֵּר נַפְשׁוֹ deprives himself. [11] מְסַגֵּף afflicts. קוֹבֵץ עַל יָדוֹ hoards. [12] לְדַעְתּוֹ deliberately. [13] מְהוֹלֵל hilarious. אוֹנֵן mournful, gloomy. כִּילַי miser. שׁוֹעַ generous. [15] מִדָּה בֵינוֹנִית the happy medium, middle course. [16] קְצָווֹת extremes. [17-18] שֶׁיְּהֵא שָׁם ... וּמְשַׁעֵר ... וּמְכַוֵּן should estimate, calculate and direct. [18] שָׁלֵם בְּגוּפוֹ physically well. [21] בִּזּוּלָתָן without them.

(תְּהִלִּים לז, טז). וְלֹא יִקְפֹּץ יָדוֹ בְּיוֹתֵר וְלֹא יְפַזֵּר מָמוֹנוֹ, אֶלָּא נוֹתֵן צְדָקָה כְּפִי מִסַּת יָדוֹ וּמַלְוֶה כָּרָאוּי לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יְהֵא מְהוֹלֵל וְשׂוֹחֵק וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ כָּל יָמָיו בְּנַחַת, בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן שְׁאָר דֵּעוֹתָיו. וְדֶרֶךְ זוֹ הִיא דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים. כָּל אָדָם שֶׁדֵּעוֹתָיו דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, מְמֻצָּעוֹת, נִקְרָא חָכָם.

ו. כָּךְ לִמְּדוּ בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: מָה הוּא נִקְרָא חַנּוּן, אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; מָה הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם; מָה הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה קָדוֹשׁ (שַׁבָּת קלג, ב). וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קָרְאוּ הַנְּבִיאִים לָאֵל בְּכָל אוֹתָם הַכִּנּוּיִם: אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, צַדִּיק וְיָשָׁר, תָּמִים, גִּבּוֹר וְחָזָק, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵם דְּרָכִים טוֹבִים וִישָׁרִים וְחַיָּב אָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בָּהֶם וּלְהִדַּמּוֹת אֵלָיו כְּפִי כֹחוֹ.

ז. וְכֵיצַד יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בְּדֵעוֹת אֵלּוּ עַד שֶׁיִּקָּבְעוּ בוֹ? יַעֲשֶׂה וְיִשְׁנֶה וִישַׁלֵּשׁ בְּמַעֲשִׂים שֶׁעוֹשֶׂה עַל פִּי הַדֵּעוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת וְיַחֲזֹר בָּהֶם תָּמִיד עַד שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶם קַלִּים עָלָיו וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם טֹרַח עָלָיו וְיִקָּבְעוּ הַדֵּעוֹת בְּנַפְשׁוֹ. וּלְפִי שֶׁהַשֵּׁמוֹת הָאֵלֶּה נִקְרָא בָּהֶם הַיּוֹצֵר, וְהֵם הַדֶּרֶךְ הַבֵּינוֹנִית שֶׁאָנוּ חַיָּבִים לָלֶכֶת בָּהּ, נִקְרֵאת דֶּרֶךְ זוֹ דֶּרֶךְ ה׳; וְהִיא שֶׁלִּמֵּד אַבְרָהָם אָבִינוּ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה, וְגוֹמֵר (בְּרֵאשִׁית יח, יט). וְהַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ מֵבִיא טוֹבָה וּבְרָכָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן הָבִיא ה׳ עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו (שָׁם).

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. חוֹלֵי הַגּוּף טוֹעֲמִים הַמַּר מָתוֹק, וְהַמָּתוֹק–מָר. וְיֵשׁ מִן הַחוֹלִים מִי שֶׁמִּתְאַוֶּה וְתָאֵב לְמַאֲכָלוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיִם לַאֲכִילָה כְּגוֹן הֶעָפָר וְהַפֶּחָם, וְשׂוֹנֵא הַמַּאֲכָלוֹת הַטּוֹבִים כְּגוֹן הַפַּת וְהַבָּשָׂר – הַכֹּל לְפִי רֹב הַחֹלִי. כָּךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁנַּפְשׁוֹתֵיהֶם חוֹלוֹת מִתְאַוִּים וְאוֹהֲבִים הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת, וְשׂוֹנְאִים הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וּמִתְעַצְּלִים לָלֶכֶת בָּהּ, וְהִיא כְבֵדָה עֲלֵיהֶם לִמְאֹד לְפִי חָלְיָם. וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ אוֹמֵר בַּאֲנָשִׁים הַלָּלוּ: הוֹי הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע, שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר

[1] וְלֹא יִקְפֹּץ יָדוֹ ... he should not shut his hand, nor be too extravagant. כְּפִי מִסַּת יָדוֹ according to his means. [2] מַלְוֶה כָּרָאוּי לְמִי שֶׁצָּרִיךְ giving a suitable loan to whoever needs it. [3] בְּנַחַת gently. בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת cheerfully. [4] מְמֻצָּעוֹת placed between (two extremes). [7] כִּנּוּיִים surnames, attributes. [9] לְהִדַּמּוֹת אֵלָיו to imitate Him. [10] יִשְׁנֶה וִישַׁלֵּשׁ he should repeat and do over again. [11] יַחֲזֹר בָּהֶם תָּמִיד he should perform them repeatedly. [13] הַיּוֹצֵר the Creator. [19] מִתְאַוֶּה וְתָאֵב longs and yearns. [20] פֶּחָם charcoal.

לְחֹשֶׁךְ, שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר (יְשַׁעְיָה ה, כ), וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: הַעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֹשֶׁךְ (מִשְׁלֵי ב, יג). וּמָה הִיא תַּקָּנַת חוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת? יֵלְכוּ אֵצֶל הַחֲכָמִים, שֶׁהֵם רוֹפְאֵי הַנְּפָשׁוֹת, וְיִרָפְאוּ חָלְיָם בְּדֵעוֹת שֶׁמְּלַמְּדִים אוֹתָם עַד שֶׁיַּחֲזִירוּם לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה. וְהַמַּכִּירִים בַּדֵּעוֹת הָרָעוֹת שֶׁלָּהֶם וְאֵינָם הוֹלְכִים אֵצֶל הַחֲכָמִים לְרַפֵּא אוֹתָם – עֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה: חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ (שָׁם א, ז).

ב. וְכֵיצַד הִיא רְפוּאָתָם? מִי שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, אוֹמְרִים לוֹ לְהַנְהִיג עַצְמוֹ שֶׁאִם הֻכָּה וְקֻלַּל לֹא יַרְגִּישׁ כְּלָל, וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ זְמַן מְרֻבֶּה עַד שֶׁתֵּעָקֵר הַחֵמָה מִלִּבּוֹ. וְאִם הָיָה גְּבַהּ־לֵב, יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּבִזָּיוֹן הַרְבֵּה, וְיֵשֵׁב לְמַטָּה מִן הַכֹּל, וְיִלְבַּשׁ בְּלוֹיֵי סְחָבוֹת הַמְבַזִּים אֶת לוֹבְשֵׁיהֶם, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיֵּעָקֵר גֹּבַהּ־הַלֵּב מִמֶּנּוּ וְיַחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, שֶׁהִיא הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה; וְלִכְשֶׁיַּחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית יֵלֵךְ בָּהּ כָּל יָמָיו. וְעַל קַו זֶה יַעֲשֶׂה בִּשְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת: אִם הָיָה רָחוֹק לַקָּצֶה הָאֶחָד – יַרְחִיק עַצְמוֹ לַקָּצֶה הַשֵּׁנִי, וְיִנְהַג בּוֹ זְמַן רַב עַד שֶׁיַּחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וְהִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה.

ג. וְיֵשׁ דֵּעוֹת שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִנְהֹג בָּהֶן בְּבֵינוֹנִיּוֹת, אֶלָּא יִתְרַחֵק מִן הַקָּצֶה הָאֶחָד עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר – וְהוּא גֹּבַהּ־לֵב. שֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם עָנָו בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ וְתִהְיֶה רוּחוֹ נְמוּכָה לִמְאֹד; וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ: עָנָו מְאֹד (בַּמִּדְבָּר יב, ג) וְלֹא נֶאֱמַר „עָנָו" בִּלְבַד. – – וְכֵן הַכַּעַס מִדָּה רָעָה הִיא עַד לִמְאֹד, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר וִילַמֵּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִכְעַס, וַאֲפִילוּ עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו. – – וּבַעֲלֵי כַעַס אֵין חַיֵּיהֶם חַיִּים. – –

ד. לְעוֹלָם יַרְבֶּה אָדָם בִּשְׁתִיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא אוֹ בִּדְבַר חָכְמָה אוֹ בִּדְבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם לְחַיֵּי גוּפוֹ. אָמְרוּ עַל רַב, תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה כָּל יָמָיו; וְזוֹ הִיא שִׂיחַת רֹב כָּל אָדָם. וַאֲפִילוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים. וְעַל זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: כָּל הַמַּרְבֶּה דְבָרִים מֵבִיא חֵטְא, וְאָמְרוּ: לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה (אָבוֹת א, יז). וְכֵן בְּדִבְרֵי תוֹרָה וּבְדִבְרֵי חָכְמָה יִהְיוּ דִּבְרֵי הָאָדָם מֻעָטִים וְעִנְיְנֵיהֶם מְרֻבִּים, וְהוּא שֶׁצִּוּוּ

7 לְהַנְהִיג עַצְמוֹ to govern himself. 10 בְּלוֹיֵי סְחָבוֹת ragged clothes. 12 עַל קַו זֶה similarly. 15 לִנְהֹג בְּבֵינוֹנִיּוֹת to keep to the middle path. 24 שִׂיחָה בְּטֵלָה idle conversation. 27 דִּבְרֵי הָאָדָם מֻעָטִים . . . a man's words should be few but full of meaning.

חֲכָמִים וְאָמְרוּ: לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידָיו דֶּרֶךְ קְצָרָה (פְּסָחִים ג, ב). אֲבָל אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מְרֻבִּין וְהָעִנְיָן מוּעָט–הֲרֵי זוֹ סִכְלוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: כִּי בָא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים (קֹהֶלֶת ה, ב).

ה. סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה (אָבוֹת ג, יג). לְפִיכָךְ לֹא יְמַהֵר לְהָשִׁיב וְלֹא יַרְבֶּה לְדַבֵּר, וִילַמֵּד לְתַלְמִידָיו בְּשׁוּבָה וָנַחַת, בְּלֹא צְעָקָה וּבְלֹא אֲרִיכוּת לָשׁוֹן. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים (קֹהֶלֶת ט, יז).

ו. אָסוּר לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי חֲלָקוֹת וּפִתּוּי, וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב, אֶלָּא תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, וְהָעִנְיָן שֶׁבַּלֵּב הוּא הַדָּבָר שֶׁבַּפֶּה. וְאָסוּר לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וַאֲפִלּוּ דַּעַת הַגּוֹי. כֵּיצַד? לֹא יִמְכֹּר לְגוֹי בְּשַׂר נְבֵלָה בִּכְלַל בְּשַׂר שְׁחוּטָה. -- וְלֹא יְסַרְהֵב בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל; וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ בְּתִקְרֹבֶת וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל; וְלֹא יִפְתַּח לוֹ חָבִיּוֹת שֶׁהוּא צָרִיךְ לְפָתְחָן לְמָכְרָן, כְּדֵי לְפַתּוֹתוֹ שֶׁבִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ פָּתַח; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בוֹ. וַאֲפִלּוּ מִלָּה אַחַת שֶׁל פִּתּוּי וְשֶׁל גְּנֵבַת דַּעַת אָסוּר, אֶלָּא: שְׂפַת אֱמֶת וְרוּחַ נָכוֹן וְלֵב טָהוֹר מִכָּל עָמָל וְהַוּוֹת.

ז. לֹא יְהֵא אָדָם בַּעַל שְׂחוֹק וּמַהֲתַלּוֹת, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ. -- וְכֵן לֹא יִהְיֶה בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה נִבְהָל לַהוֹן, וְלֹא עָצֵל וּבָטֵל מִמְּלָאכָה, אֶלָּא בַּעַל עַיִן טוֹבָה. -- וְלֹא יִהְיֶה בַּעַל קְטָטָה, וְלֹא בַּעַל קִנְאָה, וְלֹא בַּעַל תַּאֲוָה, וְלֹא רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם (אָבוֹת ד, כא). כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יֵלֵךְ בְּמִדָּה הַבֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וָדֵעָה עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל דֵּעוֹתָיו מְכֻוָּנוֹת בָּאֶמְצָעוּת, וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר: פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ, וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ (מִשְׁלֵי ד, כו).

1 יִשְׁנֶה should teach. 4 סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה silence is a fence around wisdom. 5 בְּשׁוּבָה וָנַחַת gently and calmly. 7 דִּבְרֵי חֲלָקוֹת וּפִתּוּי smooth speech and make-believe. וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד בַּפֶּה ... one must not say one thing and mean another. 8 תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ like heart, like face; sincere, honest. 9 לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת to deceive people. 10 בִּכְלַל as if it were. לֹא יְסַרְהֵב one must not urge. 11 תִּקְרֹבֶת gifts. 12 חָבִיּוֹת wine jugs. לְפַתּוֹתוֹ to make him believe. 14 עָמָל וְהַוּוֹת evil and mischief. 15 מַהֲתַלּוֹת mockery. 16 נֶפֶשׁ רְחָבָה greed. נִבְהָל לַהוֹן hastening after riches. 17 בַּעַל קְטָטָה quarrelsome. 20 דֵּעָה disposition.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: הוֹאִיל וְהַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, דֶּרֶךְ רָעָה הֵן וּמוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, אֶפְרשׁ מֵהֶן בְּיוֹתֵר וְאֶתְרַחֵק לַצַּד הָאַחֲרוֹן – עַד שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נָאָה וְלֹא יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ נָאֶה אֶלָּא הַשַּׂק וְהַצֶּמֶר הַקָּשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן כְּגוֹן כֹּמְרֵי אֱדוֹם – גַּם זוֹ דֶּרֶךְ רָעָה הִיא וְאָסוּר לֵילֵךְ בָּהּ. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּנָזִיר: וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ (בַּמִּדְבָּר ו, יא). אָמְרוּ חֲכָמִים: וּמָה אִם נָזִיר שֶׁלֹּא פָרַשׁ אֶלָּא מִן הַיַּיִן צָרִיךְ כַּפָּרָה, הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר וְדָבָר – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה (תַּעֲנִית יא, א). לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ אֶלָּא מִדְּבָרִים שֶׁמְּנָעַתּוּ הַתּוֹרָה בִּלְבָד, וְלֹא יְהֵא אוֹסֵר עַצְמוֹ בִּנְדָרִים וּבִשְׁבוּעוֹת עַל דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: לֹא דַיֶּךָ מַה שֶּׁאָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא שֶׁאַתָּה אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים? (יְרוּשַׁלְמִי נְדָרִים, פֶּרֶק ט, הֲלָכָה א). וּבִכְלָל הַזֶּה, אֵלּוּ שֶׁמִּתְעַנִּין תָּמִיד אֵינָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה, וְאָסְרוּ חֲכָמִים שֶׁיְּהֵא אָדָם מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן צִוָּה שְׁלֹמֹה וְאָמַר: אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר, לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם (קֹהֶלֶת ז, טז).

ב. צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו כֻּלָּם לָדַעַת אֶת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בִּלְבָד, וְיִהְיֶה שִׁבְתּוֹ וְקוּמוֹ וְדִבּוּרוֹ הַכֹּל לְעֻמַּת זֶה הַדָּבָר. כֵּיצַד? כְּשֶׁיִּשָּׂא וְיִתֵּן אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לִטֹּל שָׂכָר, לֹא יִהְיֶה בְלִבּוֹ לְקַבֵּץ מָמוֹן בִּלְבָד; אֶלָּא יַעֲשֶׂה דְבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא דְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶם מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וִישִׁיבַת בַּיִת וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה. וְכֵן כְּשֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה – – לֹא יָשִׂים בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי לֵהָנוֹת בִּלְבָד עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אֶלָּא הַמָּתוֹק לַחֵךְ – – אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ וְאֵבָרָיו בִּלְבָד. לְפִיכָךְ לֹא יֹאכַל כָּל שֶׁהַחֵךְ מִתְאַוֶּה, כְּכֶלֶב וַחֲמוֹר, אֶלָּא יֹאכַל דְּבָרִים הַמּוֹעִילִים לַגּוּף, אִם מָרִים אִם מְתוּקִים, וְלֹא יֹאכַל דְּבָרִים הָרָעִים לַגּוּף אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְתוּקִים לַחֵךְ. – –

[5] כֹּמְרֵי אֱדוֹם Christian monks. [8] כַּפָּרָה atonement. הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ he who denies himself. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה so much the more. [12] בִּכְלָל הַזֶּה... included in this are those who always fast. [13] מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית tormenting himself by fasting. [17] לְעֻמַּת זֶה הַדָּבָר in this direction. [20] נְשִׂיאַת אִשָּׁה marriage. [21] לֵהָנוֹת to enjoy. מָתוֹק לַחֵךְ sweet to the palate (tastes sweet). [22] לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ to preserve the health of his body. [23] הַמּוֹעִילִים which improve, do good to.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. הוֹאִיל וֶהֱיוֹת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם מִדַּרְכֵי הַשֵּׁם הוּא–שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין אוֹ יֵדַע (דָּבָר מִידִיעַת הַבּוֹרֵא) וְהוּא חוֹלֶה–לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהַרְחִיק עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּבְרִין וְהַמַּחֲלִימִים, וְאֵלּוּ הֵן: לְעוֹלָם לֹא יֹאכַל אָדָם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶלָּא כְּשֶׁהוּא צָמֵא. – –

ב. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא כְּרֵסוֹ, אֶלָּא יִפְחֹת כְּמוֹ רְבִיעַ מִשָּׂבְעָתוֹ. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן אֶלָּא מְעַט וּמָזוּג בְּיַיִן. – – לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁיֵּלֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, אוֹ יִתְיַגֵּעַ בְּיֶגַע אַחֵר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יְעַנֶּה גּוּפוֹ וְיִיגַע בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, וְיִשְׁקֹט מְעַט עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְאוֹכֵל. וְאִם רָחַץ בְּחַמִּין אַחַר שֶׁיָּגַע – הֲרֵי זֶה טוֹב, וְאַחַר כָּךְ שׁוֹהֶה מְעַט וְאוֹכֵל.

ג. לְעוֹלָם כְּשֶׁיֹּאכַל אָדָם יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ אוֹ יַטֶּה עַל שְׂמֹאל; וְלֹא יְהַלֵּךְ, וְלֹא יִרְכַּב, וְלֹא יִיגַע, וְלֹא יְזַעְזֵעַ גּוּפוֹ, וְלֹא יְטַיֵּל, עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְכָל הַמְטַיֵּל אַחַר אֲכִילָתוֹ, אוֹ שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל עַצְמוֹ חֳלָאִים רָעִים וְקָשִׁים.

ד. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת – דַּי לוֹ לְאָדָם לִישֹׁן שְׁלִישָׁן, שֶׁהוּא שְׁמֹנֶה שָׁעוֹת; וְיִהְיוּ בְּסוֹף הַלַּיְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מִתְּחִלַּת שְׁנָתוֹ עַד שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ שְׁמֹנֶה שָׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ.

ה. לֹא יִישַׁן אָדָם לֹא עַל פָּנָיו וְלֹא עַל עָרְפּוֹ אֶלָּא עַל צִדּוֹ. – – וְלֹא יִישַׁן סָמוּךְ לַאֲכִילָה, אֶלָּא יַמְתִּין אַחַר אֲכִילָה כְּמוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת. וְלֹא יִישַׁן בַּיּוֹם.

יד. וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ בִּבְרִיאוּת הַגּוּף: כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מִתְעַמֵּל וְיָגֵעַ הַרְבֵּה, וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ, וּמֵעָיו רָפִין – אֵין חֹלִי בָּא עָלָיו וְכֹחוֹ מִתְחַזֵּק, וַאֲפִילוּ אוֹכֵל מַאֲכָלוֹת רָעִים.

טו. וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח וְאֵינוֹ מִתְעַמֵּל – אֲפִילוּ אָכַל מַאֲכָלוֹת טוֹבִים

[2] הוֹאִיל וֶהֱיוֹת הַגּוּף... since, by keeping the body in sound health one walks in the ways of God. [4] מַבְרִין וּמַחֲלִימִים are health restoring. [8] מָזוּג mixed. [9] יֶגַע exertion. [11] תִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ he is refreshed. [14] זַעְזֵעַ to shake. יִתְעַכֵּל becomes digested. [19] נִמְצָא thus. [20] עָרְפּוֹ his back. [23] מִתְעַמֵּל takes exercise. [24] מֵעָיו רָפִין his bowels are regular. [26] יוֹשֵׁב לָבֶטַח sits idle.

וְשָׁמַר עַצְמוֹ עַל פִּי הָרְפוּאָה – כָּל יָמָיו יִהְיוּ מַכְאוֹבִים וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ. וַאֲכִילָה גַּסָּה לְגוּף כָּל אָדָם כְּמוֹ סַם הַמָּוֶת. – – רֹב הֶחֳלָאִים הַבָּאִים עַל הָאָדָם אֵינָם אֶלָּא אוֹ מִפְּנֵי מַאֲכָלִים רָעִים אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא בִטְנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה אֲפִילוּ מִמַּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ – שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ (מִשְׁלֵי כא, כג), כְּלוֹמַר: שׁוֹמֵר פִּיו מִלֶּאֱכֹל מַאֲכָל רָע אוֹ מִלִּשְׂבֹּעַ, וּלְשׁוֹנוֹ – מִלְּדַבֵּר אֶלָּא בִצְרָכָיו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כְּשֵׁם שֶׁהֶחָכָם נִכָּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְדֵעוֹתָיו וְהוּא מֻבְדָּל בָּהֶן מִשְּׁאָר הָעָם, כָּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בְּמַעֲשָׂיו, בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמַשְׁקֵהוּ – – וּבְדִבּוּרוֹ וּבְהִלּוּכוֹ, וּבְמַלְבּוּשׁוֹ, וּבְכִלְכּוּל דְּבָרָיו, וּבְמַשָּׂאוֹ וּבְמַתָּנוֹ; וְיִהְיוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ נָאִים וּמְתֻקָּנִים בְּיוֹתֵר. כֵּיצַד? תַּלְמִיד חָכָם לֹא יִהְיֶה גַרְגְּרָן, אֶלָּא אוֹכֵל מַאֲכָל הָרָאוּי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ – וְלֹא יֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גַסָּה; וְלֹא יְהֵא רוֹדֵף לְמַלֹּאת בִּטְנוֹ כָּאֵלּוּ שֶׁמִּתְמַלְּאִין מִמַּאֲכָל וּמַשְׁקֶה עַד שֶׁתִּתְפַּח כְּרֵסָם – – וְהֵם הָאוֹמְרִים: אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת (יְשַׁעְיָה כב, יג), וְזֶהוּ מַאֲכַל הָרְשָׁעִים – – אֲבָל הֶחָכָם אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא תַּבְשִׁיל אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדֵי חַיָּיו – וְדַיּוֹ. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: צַדִּיק אוֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ (מִשְׁלֵי יג, כה).

ב. כְּשֶׁהֶחָכָם אוֹכֵל מְעַט זֶה הָרָאוּי לוֹ – לֹא יֹאכְלֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵיתוֹ, עַל שֻׁלְחָנוֹ; וְלֹא יֹאכַל בַּחֲנוּת וְלֹא בַּשּׁוּק אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּנֶּה בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת. – –

ז. תַּלְמִיד חָכָם לֹא יְהֵא צוֹעֵק וְצוֹוֵחַ בִּשְׁעַת דִּבּוּרוֹ כִּבְהֵמוֹת וְחַיּוֹת, וְלֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בְּיוֹתֵר, אֶלָּא דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת – – וּמַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל הָאָדָם, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוּחָן נוֹחָה הֵימֶנּוּ; וְדָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת, מְסַפֵּר בְּשֶׁבַח חֲבֵרוֹ וְלֹא בִגְנוּתוֹ כְּלָל; אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם. אִם רָאָה שֶׁדְּבָרָיו מוֹעִילִים

1 כחו תשש his strength will fail. 9 בְּדִבּוּרוֹ וּבְהִלּוּכוֹ by his speech and walk. 10 כִּלְכּוּל דְּבָרָיו management of his affairs. מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ his transactions. נָאִים וּמְתֻקָּנִים proper and well regulated. 11 גַּרְגְּרָן glutton. 12 לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ to sustain his health. לֹא יֹאכַל – אֲכִילָה גַסָּה he must not eat to excess. 13 שֶׁמִּתְמַלְּאִין who gorge themselves. תִּתְפַּח כְּרֵסָם their stomach swells. 15 כְּדֵי חַיָּיו as much as is needed to sustain him. דַּיּוֹ it is enough for him. 18 שֶׁלֹּא יִתְגַּנֶּה בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת so as not to incur people's contempt. 20 צוֹעֵק וְצוֹוֵחַ shout and scream. 22 שֶׁתְּהֵא רוּחָן נוֹחָה הֵימֶנּוּ so that they will be kindly disposed towards him. לְכַף זְכוּת favorably. 23 מוֹעִילִים וְנִשְׁמָעִים beneficial and heeded.

וְנִשְׁמָעִים–אוֹמֵר; וְאִם לָאו–שׁוֹתֵק. כֵּיצַד? לֹא יְרַצֶּה [אֶת] חֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ – – עַד שֶׁתִּתְקָרֵר דַּעְתּוֹ וְיָנוּחַ; – – וְלֹא יֵרָאֶה לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ, אֶלָּא יַעְלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ; וְלֹא יְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ, וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּדִבְרֵי חָכְמָה אוֹ בִּגְמִילוּת חֲסָדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. – –

ח. לֹא יֵלֵךְ תַּלְמִיד חָכָם בְּקוֹמָה זְקוּפָה וְגָרוֹן נָטוּי – – וְלֹא יְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד גּוּדָל, בְּנַחַת, כְּמוֹ הַנָּשִׁים וְגַסֵּי הָרוּחַ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה (יְשַׁעְיָה ג, טז); וְלֹא יָרוּץ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כְּמִנְהַג מְשֻׁגָּעִים; וְלֹא יִכְפֹּף קוֹמָתוֹ כְּבַעֲלֵי חֲטוֹטֶרֶת. – – גַּם מִמַּהֲלָכוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר אִם חָכָם וּבַעַל דֵּעָה הוּא אוֹ שׁוֹטֶה וְסָכָל, וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הוֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא (קֹהֶלֶת י, ג)–הוּא מוֹדִיעַ לַכֹּל עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא סָכָל.

ט. מַלְבּוּשׁ תַּלְמִיד חָכָם–מַלְבּוּשׁ נָאֶה וְנָקִי, וְאָסוּר לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא בְּבִגְדוֹ כֶּתֶם אוֹ שַׁמְנוּנִית וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. וְלֹא יִלְבַּשׁ לֹא מַלְבּוּשׁ מְלָכִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי זָהָב וְאַרְגָּמָן שֶׁהַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּהֶן, וְלֹא מַלְבּוּשׁ עֲנִיִּים שֶׁהוּא מְבַזֶּה אֶת לוֹבְשָׁיו, אֶלָּא בְּגָדִים בֵּינוֹנִים, נָאִים. – –

י. תַּלְמִיד חָכָם מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְזָן אֶת אַנְשֵׁי בֵיתוֹ כְּפִי מָמוֹנוֹ וְהַצְלָחָתוֹ. – – צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם פָּחוֹת מִן הָרָאוּי לוֹ לְפִי מָמוֹנוֹ, וְיִלְבַּשׁ כָּרָאוּי לוֹ, וִיכַבֵּד אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ (חֻלִּין פד, ב).

יא. דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי דֵעָה שֶׁיִּקְבַּע לוֹ אָדָם מְלָאכָה הַמְפַרְנֶסֶת אוֹתוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יִקְנֶה בֵּית דִּירָה, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. – – אֲבָל הַטִּפְּשִׁין מַתְחִילִין לִשָּׂא אִשָּׁה; וְאַחַר כָּךְ, אִם תִּמְצָא יָדוֹ, יִקְנֶה בַיִת; וְאַחַר כָּךְ, בְּסוֹף יָמָיו, יְחַזֵּר לְבַקֵּשׁ אֻמָּנוּת אוֹ יִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. – –

1 לֹא יְרַצֶּה he should not appease. 2 עַד שֶׁתִּתְקָרֵר דַּעְתּוֹ till his mind has become cool. לֹא יֵרָאֶה – בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ he should not show himself to his neighbor when the latter is in disgrace. 3 יַעְלִים עֵינָיו he should look away. לֹא יְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ he should not conceal the truth. 6 בְּקוֹמָה זְקוּפָה וְגָרוֹן נָטוּי haughtily. עָקֵב בְּצַד גּוּדָל mincingly (heel touching toe). 7 בְּנַחַת slowly. גַּסֵּי רוּחַ haughty persons. 9 וְלֹא יִכְפֹּף – כְּבַעֲלֵי חֲטוֹטֶרֶת nor should he stoop like hunchbacks. 13 נָאֶה וְנָקִי decent and clean. כֶּתֶם stain. 14 שַׁמְנוּנִית grease. 17 מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט manages his affairs with prudence. 21 בַּעֲלֵי דֵעָה sensible people. 23 יְחַזֵּר לְבַקֵּשׁ אֻמָּנוּת he goes around seeking a trade.

יג. מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם – בֶּאֱמֶת וֶאֱמוּנָה: אוֹמֵר עַל לָאו „לָאו" וְעַל הֵן „הֵן". – – וְלֹא יֵרֵד לְתוֹךְ אֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יָצֵר לְאָדָם בָּעוֹלָם כָּל יְמֵי חַיָּיו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יִהְיֶה מִן הַנִּרְדָּפִים וְלֹא מִן הָרוֹדְפִים, מִן הַנֶּעֱלָבִים וְלֹא מִן הָעוֹלְבִים. וְאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן – עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: וַיֹּאמֶר לִי, עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (יְשַׁעְיָה מט, ג).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. דֶּרֶךְ בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּדֵעוֹתָיו וּבְמַעֲשָׂיו אַחַר רֵעָיו וַחֲבֵרָיו וְנוֹהֵג כְּמִנְהַג אַנְשֵׁי מְדִינָתוֹ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִתְחַבֵּר לַצַּדִּיקִים וְלֵישֵׁב אֵצֶל חֲכָמִים תָּמִיד, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם; וְיִתְרַחֵק מִן הָרְשָׁעִים הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר: הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם, וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ (מִשְׁלֵי יג, כ).

ב. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהִדָּבֵק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם כְּדֵי לִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וּבוֹ תִדְבָּק (דְּבָרִים י, כ). וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהִדָּבֵק בַּשְּׁכִינָה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: הִדָּבֵק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיִּשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם, וְיַשִּׂיא בִתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם, וְלֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְלַעֲשׂוֹת פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים, וּלְהִתְחַבֵּר לָהֶן בְּכָל מִינֵי חִבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְדָבְקָה בוֹ (שָׁם יא, כב). וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם (אָבוֹת א, ד).

ג. מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לֶאֱהֹב אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ (וַיִּקְרָא יט, יח). לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא חָס עַל מָמוֹן עַצְמוֹ וְרוֹצֶה בִּכְבוֹד עַצְמוֹ. וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא (יְרוּשַׁלְמִי חֲגִיגָה ב, הֲלָכָה א).

ו. כְּשֶׁיֶּחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ – לֹא יִשְׁטְמֶנּוּ וְיִשְׁתֹּק כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרְשָׁעִים: וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם אַמְנוֹן לְמֵרָע וְעַד טוֹב כִּי שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן (שְׁמוּאֵל ב

[1] לָאו no. [2] הֵן yes. לֹא יֵרֵד לְתוֹךְ אֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ he should not encroach on another man's occupation. ... לֹא יָצֵר he should not vex any human being. [3] כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר in short. הַנֶּעֱלָבִים – עוֹלְבִים those who are insulted and do not insult. [7] דֶּרֶךְ בְּרִיָּתוֹ ... לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ it is in the nature of man to be influenced. [15] ... יַשִּׂיא בִתּוֹ he should give his daughter in marriage. [16] לַעֲשׂוֹת פְּרַקְמַטְיָא to do business. [20] ... לָחוּס to be careful of his property. [21] ... הַמִּתְכַּבֵּד whoever glorifies himself by humiliating another person.

יג, כב), אֶלָּא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר לוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ לִּי כָּךְ וְכָךְ? וְלָמָּה חָטָאתָ לִי בְּדָבָר פְּלוֹנִי? שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ (וַיִּקְרָא יט, יז). וְאִם חָזַר וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ, צָרִיךְ לִמְחֹל; וְלֹא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים (בְּרֵאשִׁית כ, יז).

ז. הָרוֹאֶה חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא אוֹ שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה, מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטֵא עַל עַצְמוֹ בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים. -- וִידַבֵּר לוֹ בְּנַחַת וּבְלָשׁוֹן רַכָּה, וְיוֹדִיעוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ אֶלָּא לְטוֹבָתוֹ. --

ח. -- כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא (בָּבָא מְצִיעָא נט, א). לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל, וְלֹא יִקְרָא לוֹ בְּשֵׁם שֶׁהוּא בוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְלֹא יְסַפֵּר לְפָנָיו דָּבָר שֶׁהוּא בוֹשׁ מִמֶּנּוּ. --

ט. מִי שֶׁחָטָא עָלָיו חֲבֵרוֹ וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ וְלֹא לְדַבֵּר לוֹ כְּלוּם - מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הַחוֹטֵא הֶדְיוֹט בְּיוֹתֵר אוֹ שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת - וּמָחַל לוֹ בְּלִבּוֹ וְלֹא שְׂטָמוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ, הֲרֵי זוֹ מִדַּת חֲסִידוּת; לֹא הִקְפִּידָה תוֹרָה אֶלָּא עַל הַמַּשְׂטֵמָה.

י. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשָׁן שְׁפָלָה לִמְאֹד וְרוּחָם נְמוּכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי מָמוֹן. אֲפִילוּ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וִיתוֹמָיו - מֻזְהָרִים אָנוּ עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן (שְׁמוֹת כב, כא). וְהֵיאַךְ נוֹהֲגִין עִמָּהֶן? לֹא יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוֹת, וְלֹא יִנְהַג בָּהֶן אֶלָּא מִנְהַג כָּבוֹד; וְלֹא יַכְאִיב גּוּפָם בַּעֲבוֹדָה, וְלִבָּם - בִּדְבָרִים קָשִׁים; וְיָחוּס עַל מָמוֹנָם יוֹתֵר מִמָּמוֹן עַצְמוֹ. כָּל הַמַּקְנִיטָן אוֹ מַכְעִיסָן, אוֹ הִכְאִיב לִבָּן אוֹ רָדָה בָהֶן, אוֹ אִבֵּד מָמוֹנָן - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, וְכָל־שֶׁכֵּן הַמַּכֶּה אוֹתָם אוֹ הַמְקַלְּלָן. -- אֶחָד יָתוֹם מֵאָב וְאֶחָד יָתוֹם מֵאֵם. וְעַד אֵימָתַי נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיָן זֶה? עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ צְרִיכִין לְאָדָם גָּדוֹל לְהִסָּמֵךְ עָלָיו לְאַמְּנָן וּלְהִטַּפֵּל בָּהֶן, אֶלָּא יִהְיֶה עוֹשֶׂה כָּל צְרָכֵי עַצְמוֹ לְעַצְמוֹ כִּשְׁאָר כָּל הַגְּדוֹלִים.

[6] **חוֹטֵא עַל עַצְמוֹ** he is wronging himself. [8] **הַמַּלְבִּין – בָּרַבִּים** he who puts to shame, insults another in public. [13] **הֶדְיוֹט בְּיוֹתֵר** a very common person. **דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת** his mind disordered. [14] **מִדַּת חֲסִידוּת** pious conduct. **...לֹא הִקְפִּידָה תוֹרָה** the Torah only objects to bearing a grudge. [20] **רָדָה** domineers. [21] **כָּל־שֶׁכֵּן** all the more so. [23] **לְאַמְּנָן וּלְהִטַּפֵּל בָּהֶן** to bring them up and take care of them.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. הַמְרַגֵּל בַּחֲבֵרוֹ עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ (וַיִּקְרָא יט, טז). וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עַל דָּבָר זֶה, עָוֹן גָּדוֹל הוּא וְגוֹרֵם לַהֲרֹג נְפָשׁוֹת רַבּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל; לְכָךְ נִסְמַךְ לוֹ: לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ (שָׁם). צֵא וּלְמַד מָה אֵרַע לְדוֹאֵג הָאֲדוֹמִי.

ב. אֵיזֶהוּ רָכִיל? זֶה שֶׁטּוֹעֵן דְּבָרִים וְהוֹלֵךְ מִזֶּה לָזֶה וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמַר פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עַל פְּלוֹנִי. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר אֱמֶת, הֲרֵי זֶה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם. יֵשׁ עָוֹן גָּדוֹל מִזֶּה עַד מְאֹד וְהוּא בִּכְלַל לָאו זֶה, וְהוּא לְשׁוֹן הָרָע, וְהוּא הַמְסַפֵּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר אֱמֶת. אֲבָל הָאוֹמֵר שֶׁקֶר נִקְרָא מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵרוֹ. – –

ה. אֶחָד הַמְסַפֵּר בִּלְשׁוֹן הָרָע בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְהַמְסַפֵּר דְּבָרִים שֶׁגּוֹרְמִים – אִם נִשְׁמְעוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ – לְהַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְמָמוֹנוֹ, וַאֲפִילוּ לְהָצֵר לוֹ אוֹ לְהַפְחִידוֹ, הֲרֵי זֶה לְשׁוֹן הָרָע. – –

ו. כָּל אֵלּוּ הֵם בַּעֲלֵי לְשׁוֹן הָרָע שֶׁאָסוּר לָדוּר בִּשְׁכוּנָתָם, וְכָל שֶׁכֵּן לֵשֵׁב עִמָּהֶם וְלִשְׁמֹעַ דִּבְרֵיהֶם. וְלֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לְשׁוֹן הָרָע בִּלְבָד.

ז. הַנּוֹקֵם מֵחֲבֵרוֹ עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִקֹּם (וַיִּקְרָא יט, יח). וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, דֵּעָה רָעָה הִיא עַד מְאֹד; אֶלָּא רָאוּי לוֹ לְאָדָם לִהְיוֹת מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו עַל כָּל דִּבְרֵי הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל אֵצֶל הַמְּבִינִים דִּבְרֵי הֶבֶל וַהֲבַאי וְאֵינָם כְּדַאי לִנְקֹם עֲלֵיהֶם. כֵּיצַד הִיא הַנְּקִימָה? אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ; אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ. לְמָחָר נִצְרַךְ לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ; אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי כְּשֶׁשָּׁאַלְתִּי מִמְּךָ – הֲרֵי זֶה נוֹקֵם; אֶלָּא כְּשֶׁיָּבוֹא לוֹ לִשְׁאֹל, יִתֵּן לוֹ בְּלֵב שָׁלֵם וְלֹא יִגְמֹל לוֹ כַּאֲשֶׁר גְּמָלוֹ. – –

[2] הַמְרַגֵּל he who goes about as a spy. [3] אֵין לוֹקִין עַל דָּבָר זֶה this offence is not punishable with stripes. [4] לְכָךְ נִסְמַךְ לוֹ therefore it is followed immediately by (the precept). [6] טוֹעֵן דְּבָרִים carries the talk of this one to the other (like the peddler, רוֹכֵל, who carries goods for sale). [13] לְהָצֵר לוֹ to distress him. [18] דֵּעָה רָעָה evil disposition. [19] לִהְיוֹת מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו . . . to be forbearing with regard to all worldly things. אֵצֶל הַמְּבִינִים in the opinion of the wise. [20] הֶבֶל וַהֲבַאי vanity and emptiness.

ח. וְכֵן כָּל הַנּוֹטֵר לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ (שָׁם). כֵּיצַד הִיא הַנְּטִירָה? רְאוּבֵן שֶׁאָמַר לְשִׁמְעוֹן: הַשְׂכֵּר לִי בַּיִת זֶה, אוֹ: הַשְׁאִילֵנִי שׁוֹר זֶה; וְלֹא רָצָה שִׁמְעוֹן. לְיָמִים בָּא שִׁמְעוֹן לִרְאוּבֵן לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ אוֹ לִשְׂכֹּר מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ רְאוּבֵן: הֵא לְךָ, הֲרֵינִי מַשְׁאִילְךָ וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ, לֹא אֲשַׁלֵּם לְךָ כְּמַעֲשֶׂיךָ – הָעוֹשֶׂה כָּזֶה עוֹבֵר בְּ"לֹא תִטֹּר"; אֶלָּא יִמְחֶה הַדָּבָר מִלִּבּוֹ וְלֹא יִטְּרֶנּוּ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נוֹטֵר אֶת הַדָּבָר וְזוֹכְרוֹ שֶׁמָּא יָבוֹא לִנְקֹם. לְפִיכָךְ הִקְפִּידָה תוֹרָה עַל הַנְּטִירָה עַד שֶׁיִּמְחֶה הֶעָוֹן מִלִּבּוֹ וְלֹא יִזְכְּרֶנּוּ כְּלָל. וְזוֹ הִיא הַדֵּעָה הַנְּכוֹנָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַיֵּם בָּהּ יִשּׁוּב הָאָרֶץ וּמַשָּׂאָם וּמַתָּנָם שֶׁל בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה.

[1] הַנּוֹטֵר he who bears a grudge. [2] הַשְׂכֵּר lease, let. [3] הַשְׁאִילֵנִי lend me. לְיָמִים after a time. [5] יִמְחֶה הַדָּבָר מִלִּבּוֹ he should blot the thing out of his mind. [7] הִקְפִּידָה תוֹרָה the Torah objects to. [8] יִשּׁוּב הָאָרֶץ civilization. מַשָּׂא וּמַתָּן dealings.

הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים (וּקְטַנִּים) פְּטוּרִים מִתַּלְמוּד תּוֹרָה, אֲבָל קָטָן אָבִיו חַיָּב לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם (דְּבָרִים יא, יט). וְאֵין הָאִשָּׁה חַיֶּבֶת לְלַמֵּד אֶת בְּנָהּ, שֶׁכָּל הַחַיָּב לִלְמֹד חַיָּב לְלַמֵּד.

ב. כְּשֵׁם שֶׁחַיָּב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב לְלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ (שָׁם ד, ט). וְלֹא בְּנוֹ וּבֶן בְּנוֹ בִּלְבַד, אֶלָּא מִצְוָה עַל כָּל חָכָם וְחָכָם מִיִּשְׂרָאֵל לְלַמֵּד אֶת כָּל הַתַּלְמִידִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ (שָׁם ו, ז) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, „בָּנֶיךָ" אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ, שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִם בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצְאוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים (מְלָכִים ב ב, ג). אִם כֵּן, לָמָּה נִצְטַוָּה עַל בְּנוֹ וְעַל בֶּן בְּנוֹ? לְהַקְדִּים בְּנוֹ לְבֶן בְּנוֹ, וּבֶן בְּנוֹ – לְבֶן חֲבֵרוֹ.

ו. מֵאֵימָתַי מַתְחִיל אָבִיו לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה? מִשֶּׁיַּתְחִיל לְדַבֵּר, מְלַמְּדוֹ „תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" וּ„שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"; וְאַחַר כָּךְ מְלַמְּדוֹ מְעַט מְעַט, פְּסוּקִים פְּסוּקִים, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שֵׁשׁ אוֹ בֶּן שֶׁבַע – הַכֹּל לְפִי בְרִיוֹ, וּמוֹלִיכוֹ אֵצֶל מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת.

ז. הָיָה מִנְהַג הַמְּדִינָה לִקַּח מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת שָׂכָר – נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ; וְחַיָּב לְלַמְּדוֹ בְּשָׂכָר עַד שֶׁיִּקְרָא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כֻּלָּהּ. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בְּשָׂכָר, מֻתָּר לְלַמֵּד בְּשָׂכָר; אֲבָל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה – אָסוּר לְלַמְּדָהּ בְּשָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה', וְגוֹמֵר (דְּבָרִים ד, ה), מָה אֲנִי בְּחִנָּם לָמַדְתִּי, אַף אַתֶּם לְמַדְתֶּם בְּחִנָּם מִמֶּנִּי; וְכֵן כְּשֶׁתְּלַמְּדוּ לְדוֹרוֹת – לַמְּדוּ בְּחִנָּם כְּמוֹ שֶׁלְּמַדְתֶּם מִמֶּנִּי. לֹא מָצָא מִי שֶׁיְּלַמְּדוֹ בְּחִנָּם, יִלְמַד בְּשָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֶת קְנֵה (מִשְׁלֵי כג, כג). יָכֹל, יְלַמֵּד לַאֲחֵרִים בְּשָׂכָר – תַּלְמוּד לוֹמַר: וְאַל תִּמְכֹּר (שָׁם), הָא לָמַדְתָּ שֶׁאָסוּר לוֹ לְלַמֵּד בְּשָׂכָר אַף עַל פִּי שֶׁלִּמְּדוֹ רַבּוֹ בְּשָׂכָר.

9 מִפִּי הַשְּׁמוּעָה on traditional authority. 11 לְהַקְדִּים בְּנוֹ to give preference to the son. 15 לְפִי בְרִיוֹ according to his health. 16 שָׂכָר fee (for instruction). 17 תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב Written Law. 18 תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה Oral Law. 20 מָה אֲנִי even as I (Moses). 21 לְדוֹרוֹת in future generations. 22 יָכֹל one might suppose. 23 הָא לָמַדְתָּ hence you infer.

ח. כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, בֵּין עָנִי בֵּין עָשִׁיר, בֵּין שָׁלֵם בְּגוּפוֹ בֵּין בַּעַל יִסּוּרִין, בֵּין בָּחוּר בֵּין שֶׁהָיָה זָקֵן גָּדוֹל שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחוֹ. אֲפִילוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה וּמְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים, וַאֲפִילוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים–חַיָּב לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן לְתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה (יְהוֹשֻׁעַ א, ח).

ט. גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ מֵהֶם חוֹטְבֵי עֵצִים וּמֵהֶם שׁוֹאֲבֵי מַיִם וּמֵהֶם סוּמִים, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ עוֹסְקִים בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה; וְהֵם מִכְּלַל מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ.

י. עַד אֵימָתַי חַיָּב אָדָם לִלְמֹד תּוֹרָה? עַד יוֹם מוֹתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ (דְּבָרִים ד, ט)–וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּלִמּוּד הוּא שׁוֹכֵחַ.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. מוֹשִׁיבִין מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ וּבְכָל עִיר וָעִיר. וְכָל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, מַחֲרִימִין אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר עַד שֶׁמּוֹשִׁיבִין מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת; וְאִם לֹא הוֹשִׁיבוּ, מַחֲרִיבִין אֶת הָעִיר; שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בַּהֲבֵל פִּיהֶם שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן.

ב. מַכְנִיסִין אֶת הַתִּינוֹקוֹת לְהִתְלַמֵּד כְּבֶן שֵׁשׁ, כְּבֶן שֶׁבַע–לְפִי כֹּחַ הַבֵּן וּבִנְיַן גּוּפוֹ; וּפָחוֹת מִבֶּן שֵׁשׁ–אֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ. – – וְאֵין מְבַטְּלִין הַתִּינוֹקוֹת וַאֲפִילוּ לְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

ג. מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת שֶׁהוּא מַנִּיחַ הַתִּינוֹקוֹת וְיוֹצֵא, אוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מְלָאכָה אַחֶרֶת עִמָּהֶן, אוֹ שֶׁהוּא מִתְרַשֵּׁל בְּלִמּוּדָן, הֲרֵי הוּא בִּכְלַל „אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת ה' רְמִיָּה" (יִרְמְיָה מח, י). לְפִיכָךְ אֵין רָאוּי לְהוֹשִׁיב מְלַמֵּד אֶלָּא בַּעַל יִרְאָה, מָהִיר לִקְרוֹת וּלְדַקְדֵּק.

ה. עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה תִינוֹקוֹת לוֹמְדִים אֵצֶל מְלַמֵּד אֶחָד. הָיוּ יוֹתֵר עַל עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה–עַד אַרְבָּעִים–מוֹשִׁיבִין עִמּוֹ אַחֵר לְסַיְּעוֹ בְּלִמּוּדָם; הָיוּ יוֹתֵר עַל אַרְבָּעִים, מַעֲמִידִין שְׁנֵי מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת.

1 שָׁלֵם בְּגוּפוֹ in sound health. 2 תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ became feeble. 6 סוּמִים blind. 7 מִכְּלַל מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה included among the transmitters of the tradition. 12 פֶּלֶךְ district. 13 מַחֲרִימִין we excommunicate. 15 ... הֲבֵל פִּיהֶם the breath of school children. 17 ... אֵין מְבַטְּלִין we must not suspend (the studies of) children. 19 מַנִּיחַ leaves. 20 מִתְרַשֵּׁל is negligent. 21 בַּעַל יִרְאָה God-fearing. 22 מָהִיר skilled. 24 לְסַיְּעוֹ to assist him.

ו. מוֹלִיכִין אֶת הַקָּטָן מִמְּלַמֵּד לִמְלַמֵּד אַחֵר שֶׁהוּא מָהִיר מִמֶּנּוּ בֵּין בְּמִקְרָא בֵּין בְּדִקְדּוּק. – –

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. בִּשְׁלֹשָׁה כְתָרִים נִכְתְּרוּ יִשְׂרָאֵל: כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת. כֶּתֶר כְּהֻנָּה זָכָה בּוֹ אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם (בַּמִּדְבָּר כה, יג); כֶּתֶר מַלְכוּת זָכָה בּוֹ דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: זַרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי (תְּהִלִּים פט, לז); כֶּתֶר תּוֹרָה—הֲרֵי מֻנָּח וְעוֹמֵד וּמוּכָן לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב (דְּבָרִים לג, ד), כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה יָבוֹא וְיִטֹּל. – –

ב. אָמְרוּ חֲכָמִים: מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים (מִשְׁלֵי ג, טו)—מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנָס לִפְנַי וְלִפְנִים (הוֹרָיוֹת יג, א).

ג. אֵין לְךָ מִצְוָה בְּכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד תַּלְמוּד תּוֹרָה, אֶלָּא תַּלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה; לְפִיכָךְ הַתַּלְמוּד קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה בְּכָל מָקוֹם.

ד. הָיָה לְפָנָיו עֲשִׂיַּת מִצְוָה וְתַלְמוּד תּוֹרָה—אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה לְהֵעָשׂוֹת עַל יְדֵי אֲחֵרִים, לֹא יַפְסִיק תַּלְמוּדוֹ; וְאִם לָאו, יַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה וְיַחֲזֹר לְתַלְמוּדוֹ.

ו. מִי שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ כָּרָאוּי וְלִהְיוֹת מֻכְתָּר בְּכֶתֶר תּוֹרָה, לֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ לִדְבָרִים אֲחֵרִים, וְלֹא יָשִׂים עַל לִבּוֹ שֶׁיִּקְנֶה תוֹרָה עִם הָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד כְּאַחַת. כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה: פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה—וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל (אָבוֹת ו, ד). – –

ט. דִּבְרֵי תוֹרָה נִמְשְׁלוּ כַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם (יְשַׁעְיָה נה, א), לוֹמַר לְךָ: מַה מַּיִם אֵינָם מִתְכַּנְּסִין בְּמָקוֹם מִדְרוֹן אֶלָּא נִזְחָלִין מֵעָלָיו וּמִתְקַבְּצִין בְּמָקוֹם אֻשְׁבֹּרֶן, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה אֵינָם נִמְצָאִים בְּגַסֵּי הָרוּחַ, וְלֹא בְּלֵב כָּל גְּבַהּ־לֵב, אֶלָּא בְּדַכָּא וּשְׁפַל רוּחַ שֶׁמִּתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵי הַחֲכָמִים וּמֵסִיר

10 קוֹדֵם takes precedence. 11 לִפְנַי וְלִפְנִים innermost sanctuary (Holy of Holies, where the high priest entered on the Day of Atonement). 13 שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד equal in importance. 18 לֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ he must not divert his mind. 20 כְּאַחַת together, at the same time. בִּמְשׂוּרָה by measure. 22 נִמְשְׁלוּ have been compared. 23 מַה just as. מִתְכַּנְּסִין–מִתְקַבְּצִין accumulate. מִדְרוֹן slope. נִזְחָלִין (the water) flows. 24 אֻשְׁבֹּרֶן pond, a low place. גַּס רוּחַ– גְּבַהּ־לֵב arrogant. 25 דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ contrite and humble.

הַתַּאֲווֹת וְתַעֲנוּגֵי הַזְּמַן מִלִּבּוֹ, וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּכָל יוֹם – מְעַט כְּדֵי חַיָּיו – אִם לֹא הָיָה לוֹ מַה יֹּאכַל, וּשְׁאָר יוֹמוֹ וְלֵילוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה.

י. כָּל הַמֵּשִׂים עַל לִבּוֹ שֶׁיַּעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְלֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וְיִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם וּבִזָּה אֶת הַתּוֹרָה וְכִבָּה מְאוֹר הַדָּת, וְגָרַם רָעָה לְעַצְמוֹ וְנָטַל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם הַבָּא, לְפִי שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת בְּדִבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נָטַל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם (אָבוֹת ד, ה). וְעוֹד צִוּוּ וְאָמְרוּ: אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶם (שָׁם). וְעוֹד צִוּוּ וְאָמְרוּ: אֱהֹב אֶת הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת (שָׁם א, י). וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה – סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן (שָׁם ב, ב), וְסוֹף אָדָם זֶה שֶׁיְּהֵא מְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת.

יא. מַעֲלָה גְדוֹלָה הִיא לְמִי שֶׁהוּא מִתְפַּרְנֵס מִמַּעֲשֵׂי יָדָיו, וּמִדַּת חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הִיא, וּבְזֶה זוֹכֶה לְכָל כָּבוֹד וְטוֹבָה שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ (תְּהִלִּים קכח, ב) – „אַשְׁרֶיךָ" בָּעוֹלָם הַזֶּה „וְטוֹב לָךְ" לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב.

יב. אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִין בְּמִי שֶׁמְּרַפֶּה עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן, וְלֹא בְּאֵלּוּ שֶׁלּוֹמְדִין מִתּוֹךְ עִדּוּן וּמִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן וּמְצַעֵר גּוּפוֹ תָּמִיד וְלֹא יִתֵּן שֵׁנָה לְעֵינָיו וּלְעַפְעַפָּיו תְּנוּמָה. -- וְכָל הַמַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ בִּשְׁעַת תַּלְמוּדוֹ, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ; אֲבָל הַקּוֹרֵא בְּלַחַשׁ, בִּמְהֵרָה הוּא שׁוֹכֵחַ.

יג. אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָה לִלְמֹד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, אֵין אָדָם לָמֵד רֹב חָכְמָתוֹ אֶלָּא בַּלַּיְלָה. -- וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה, חוּט שֶׁל חֶסֶד נִמְשָׁךְ עָלָיו בַּיּוֹם. --

פֶּרֶק רְבִיעִי

ב. כֵּיצַד מְלַמְּדִים? הָרַב יוֹשֵׁב בָּרֹאשׁ וְהַתַּלְמִידִים מֻקָּפִים לְפָנָיו כַּעֲטָרָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם רוֹאִים הָרַב וְשׁוֹמְעִים דְּבָרָיו. וְלֹא יֵשֵׁב הָרַב עַל הַכִּסֵּא וְתַלְמִידָיו עַל הַקַּרְקַע, אֶלָּא אוֹ הַכֹּל עַל הָאָרֶץ אוֹ עַל הַכִּסְאוֹת. וּבָרִאשׁוֹנָה הָיָה הָרַב יוֹשֵׁב וְהַתַּלְמִידִים עוֹמְדִים; וּמִקֹּדֶם חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי נָהֲגוּ הַכֹּל לְלַמֵּד לַתַּלְמִידִים וְהֵם יוֹשְׁבִים.

9 יְהֵא מְלַסְטֵם he will rob. 15 מְרַפֶּה עַצְמוֹ is inactive, lazy. 16 עִדּוּן indulgence. 18 בְּלַחַשׁ silently. 20 חוּט שֶׁל חֶסֶד a thread of grace. 23 מֻקָּפִים לְפָנָיו are around him. עֲטָרָה crown.

ד. הָרַב שֶׁלִּמֵּד וְלֹא הֵבִינוּ הַתַּלְמִידִים – לֹא יִכְעַס עֲלֵיהֶם וְיִרְגַּז, אֶלָּא חוֹזֵר וְשׁוֹנֶה הַדָּבָר אֲפִילוּ כַּמָּה פְעָמִים עַד שֶׁיָּבִינוּ עֹמֶק הַהֲלָכָה. וְכֵן לֹא יֹאמַר הַתַּלְמִיד „הֲבַנְתִּי" וְהוּא לֹא הֵבִין, אֶלָּא חוֹזֵר וְשׁוֹאֵל אֲפִילוּ כַּמָּה פְעָמִים. וְאִם כָּעַס עָלָיו רַבּוֹ וְרָגַז, יֹאמַר לוֹ: רַבִּי, תּוֹרָה הִיא וְלִלְמֹד אֲנִי צָרִיךְ, וְדַעְתִּי קְצָרָה.

ה. לֹא יִהְיֶה הַתַּלְמִיד בּוֹשׁ מֵחֲבֵרָיו שֶׁלָּמְדוּ מִפַּעַם רִאשׁוֹנָה אוֹ שְׁנִיָּה וְהוּא לֹא לָמַד אֶלָּא אַחַר כַּמָּה פְעָמִים; שֶׁאִם נִתְבַּיֵּשׁ מִדָּבָר זֶה, נִמְצָא נִכְנָס וְיוֹצֵא לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְהוּא אֵינוֹ לָמֵד כְּלוּם. לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: אֵין הַבַּיְשָׁן לָמֵד וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד (אָבוֹת ב, ה). בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא הֵבִינוּ הַתַּלְמִידִים הַדָּבָר מִפְּנֵי עָמְקוֹ אוֹ מִפְּנֵי דַעְתָּן שֶׁהִיא קְצָרָה. אֲבָל אִם נִכָּר לָרַב שֶׁהֵם מִתְרַשְּׁלִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה וּמִתְרַפִּין עֲלֵיהֶן וּלְפִיכָךְ לֹא הֵבִינוּ – חַיָּב לִרְגֹּז עֲלֵיהֶן וּלְהַכְלִימָן בִּדְבָרִים, כְּדֵי לְחַדְּדָם. וּבְעִנְיָן זֶה אָמְרוּ חֲכָמִים: זְרֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים (כְּתֻבּוֹת קג, ב). לְפִיכָךְ אֵין רָאוּי לָרַב לִנְהֹג קַלּוּת רֹאשׁ לִפְנֵי הַתַּלְמִידִים, וְלֹא לִשְׂחֹק בִּפְנֵיהֶם וְלֹא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִמָּהֶם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֵימָתוֹ עֲלֵיהֶם וְיִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ בִּמְהֵרָה.

ו. אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הָרַב כְּשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו, וְאֵין הַתַּלְמִיד שׁוֹאֵל כְּשֶׁיִּכָּנֵס עַד שֶׁיֵּשֵׁב וְיָנוּחַ. וְאֵין שׁוֹאֲלִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד. וְאֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הָרַב מֵעִנְיָן אַחֵר, אֶלָּא מֵאוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁהֵן עֲסוּקִין בּוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ. – –

ט. אֵין יְשֵׁנִים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. – – וְאֵין מְשִׂיחִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ אֶלָּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה בִּלְבָד. אֲפִילוּ מִי שֶׁנִּתְעַטֵּשׁ, אֵין אוֹמְרִים לוֹ „רְפוּאָה" בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. – –

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם מְצֻוֶּה בִּכְבוֹד אָבִיו וְיִרְאָתוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב בִּכְבוֹד רַבּוֹ וְיִרְאָתוֹ; וְרַבּוֹ יָתֵר מֵאָבִיו – שֶׁאָבִיו מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ חָכְמָה מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. – – וְאֵין לְךָ כָּבוֹד גָּדוֹל מִכְּבוֹד הָרַב, וְלֹא מוֹרָא

1 חוֹזֵר וְשׁוֹנֶה he should repeat. 4 דַּעְתִּי קְצָרָה my intellect is limited. 11 לְחַדְּדָם to rouse them, to make them keen. 12 זְרֹק מָרָה overawe. לִנְהֹג קַלּוּת רֹאשׁ to engage in frivolity. 15 עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ till he is at ease, composed. 17 הָעִנְיָן שֶׁהֵן עֲסוּקִין בּוֹ the subject in which they are engaged. 17 שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ so that he be not embarrassed. 19 אֵין מְשִׂיחִין we must not converse. 20 מִי שֶׁנִּתְעַטֵּשׁ if one sneezes. רְפוּאָה "good health".

יָתֵר מִמּוֹרָא הָרַב. אָמְרוּ חֲכָמִים: מוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם (אָבוֹת ד, יב). ——

יב. כְּשֵׁם שֶׁהַתַּלְמִידִים חַיָּבִין בִּכְבוֹד הָרַב, כָּךְ הָרַב צָרִיךְ לְכַבֵּד אֶת תַּלְמִידָיו וּלְקָרְבָן. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ (שָׁם). וְצָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בְּתַלְמִידָיו וּלְאָהֳבָם, שֶׁהֵם הַבָּנִים הַמְהַנִּין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא.

יג. הַתַּלְמִידִים מוֹסִיפִין חָכְמַת הָרַב וּמַרְחִיבִין לִבּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: הַרְבֵּה חָכְמָה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וְיוֹתֵר – מֵחֲבֵרַי, וּמִתַּלְמִידַי – יוֹתֵר מִכֻּלָּם (תַּעֲנִית ז, א). וּכְשֵׁם שֶׁעֵץ קָטָן מַדְלִיק אֶת הַגָּדוֹל, כָּךְ תַּלְמִיד קָטָן מְחַדֵּד הָרַב עַד שֶׁיּוֹצִיא מִמֶּנּוּ בִּשְׁאֵלוֹתָיו חָכְמָה מְפֹאָרָה (שָׁם).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. כָּל תַּלְמִיד חָכָם – מִצְוָה לְהַדְּרוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן (וַיִּקְרָא יט, לב), "זָקֵן" זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה (קִדּוּשִׁין לב, ב). וּמֵאֵימָתַי חַיָּבִין לַעֲמֹד מִפָּנָיו? מִשֶּׁיִּקְרַב מִמֶּנּוּ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת עַד שֶׁיַּעֲבֹר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו.

ג. אֵין רָאוּי לְחָכָם שֶׁיַּטְרִיחַ אֶת הָעָם וִיכַוֵּן עַצְמוֹ לָהֶן כְּדֵי שֶׁיַּעַמְדוּ מִפָּנָיו, אֶלָּא יֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ קְצָרָה וּמִתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתוֹ אֶחָד כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּ לַעֲמֹד. וְהַחֲכָמִים הָיוּ מַקִּיפִין וְהוֹלְכִין בַּדֶּרֶךְ הַחִיצוֹנָה שֶׁאֵין מַכִּירֵיהֶן מְצוּיִן שָׁם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּם (שָׁם לג, א).

ט. מִי שֶׁהוּא זָקֵן מֻפְלָג בְּזִקְנָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם, עוֹמְדִין לְפָנָיו. וַאֲפִלּוּ הֶחָכָם שֶׁהוּא יֶלֶד עוֹמֵד בִּפְנֵי הַזָּקֵן הַמֻּפְלָג בְּזִקְנָה; וְאֵינוֹ חַיָּב לַעֲמֹד מְלֹא קוֹמָתוֹ, אֶלָּא כְּדֵי לְהַדְּרוֹ. וַאֲפִלּוּ זָקֵן גּוֹי – מְהַדְּרִין אוֹתוֹ בִּדְבָרִים וְנוֹתְנִין לוֹ יָד לְסָמְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם (וַיִּקְרָא יט, לב), כָּל שֵׂיבָה בְּמַשְׁמָע.

י. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵינָם יוֹצְאִין בְּעַצְמָן לַעֲשׂוֹת עִם כָּל הַקָּהָל בְּבִנְיָן וַחֲפִירָה

3 לְקָרְבָן to befriend them. 4 הַמְהַנִּין who give pleasure. 6 מַרְחִיבִין לִבּוֹ they broaden his mind. 8 מְחַדֵּד sharpens. 11 לְהַדְּרוֹ to treat him with respect. 12 זָקֵן זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה a זָקֵן is he who has acquired wisdom. 13 לַעֲמֹד מִפָּנָיו to rise in his honor. 15 אֵין רָאוּי לְחָכָם . . . it is improper for a scholar to put the people to the trouble of standing up before him. 17 הָיוּ מַקִּיפִין used to take a circuitous route. 19 זָקֵן מֻפְלָג בְּזִקְנָה a very old man. 20 חָכָם שֶׁהוּא יֶלֶד a young scholar. 21 כְּדֵי as much as is required. 22 לְסָמְכוֹ to support him. בְּמַשְׁמָע is implied. 23 חֲפִירָה digging.

שֶׁל מְדִינָה, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזּוּ בִּפְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ. וְאֵין גּוֹבִין מֵהֶן לְבִנְיַן הַחוֹמָה וְתִקּוּן הַשְּׁעָרִים וּשְׂכַר הַשּׁוֹמְרִים, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְלֹא לְתְשׁוּרַת הַמֶּלֶךְ. וְאֵין מְחַיְּבִים אוֹתָן לִתֵּן הַמַּס, בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל בְּנֵי הָעִיר בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל כָּל אִישׁ וָאִישׁ. — — וְכֵן אִם הָיְתָה סְחוֹרָה לְתַלְמִיד חָכָם, מַנִּיחִים אוֹתוֹ לִמְכֹּר תְּחִלָּה, וְאֵין מַנִּיחִים אֶחָד מִבְּנֵי הַשּׁוּק לִמְכֹּר עַד שֶׁיִּמְכֹּר הוּא. וְכֵן אִם הָיָה לוֹ דִין וְהָיָה עוֹמֵד בִּכְלַל בַּעֲלֵי דִינִים הַרְבֵּה, מַקְדִּימִין אוֹתוֹ וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ.

יא. עָוֹן גָּדוֹל הוּא לְבַזּוֹת אֶת הַחֲכָמִים אוֹ לְשָׂנְאתָן. לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם עַד שֶׁבִּזּוּ בָהּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִאָיו (דִּבְרֵי הַיָּמִים ב לו, טז), כְּלוֹמַר, בּוֹזִים מְלַמְּדֵי דְבָרָיו; וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרָה תוֹרָה: אִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ (וַיִּקְרָא כו, טו) — מְלַמְּדֵי חֻקּוֹתַי תִּמְאָסוּ. וְכָל הַמְּבַזֶּה אֶת הַחֲכָמִים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל „כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה" (בַּמִּדְבָּר טו, לא).

[1] שֶׁלֹּא יִתְבַּזּוּ בִּפְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ so as not to lose the respect of the common people. [2] תְּשׁוּרַת הַמֶּלֶךְ gift to the king. [3] קָצוּב fixed, assessed. [5] מַנִּיחִים אוֹתוֹ we let him. [6] דִּין lawsuit. בַּעֲלֵי דִינִים litigants, persons engaged in a lawsuit. ... מַקְדִּימִין אוֹתוֹ his case is considered first and (during the hearing) he is seated. [8] לְבַזּוֹת to despise, scorn.

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה וְחֻקּוֹת הַגּוֹיִם

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. בִּימֵי אֱנוֹשׁ טָעוּ בְנֵי הָאָדָם טָעוּת גְּדוֹלָה וְנִבְעֲרָה עֲצַת חַכְמֵי אוֹתוֹ הַדּוֹר וֶאֱנוֹשׁ עַצְמוֹ מִן הַטּוֹעִים הָיָה. וְזוֹ הָיְתָה טָעוּתָם: אָמְרוּ, הוֹאִיל וְהָאֵל בָּרָא כּוֹכָבִים אֵלּוּ וְגַלְגַּלִּים לְהַנְהִיג אֶת הָעוֹלָם, וּנְתָנָם בַּמָּרוֹם וְחָלַק לָהֶם כָּבוֹד, וְהֵם שַׁמָּשִׁים הַמְשַׁמְּשִׁים לְפָנָיו–רְאוּיִן הֵם לְשַׁבְּחָם וּלְפָאֲרָם וְלַחֲלֹק לָהֶם כָּבוֹד; וְזֶהוּ רְצוֹן הָאֵל, בָּרוּךְ הוּא, לְגַדֵּל וּלְכַבֵּד מִי שֶׁגִּדְּלוֹ וְכִבְּדוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ רוֹצֶה לְכַבֵּד הָעוֹמְדִים לְפָנָיו–וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. כֵּיוָן שֶׁעָלָה דָבָר זֶה עַל לִבָּם, הִתְחִילוּ לִבְנוֹת לַכּוֹכָבִים הֵיכָלוֹת וּלְהַקְרִיב לָהֶן קָרְבָּנוֹת, וּלְשַׁבְּחָם וּלְפָאֲרָם בִּדְבָרִים וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת לְמוּלָם, כְּדֵי לְהַשִּׂיג רְצוֹן הַבּוֹרֵא בְּדַעְתָּם הָרָעָה. – –

ב. וְאַחַר שֶׁאָרְכוּ הַיָּמִים, עָמְדוּ בִּבְנֵי הָאָדָם נְבִיאֵי שֶׁקֶר וְאָמְרוּ שֶׁהָאֵל צִוָּה וְאָמַר לָהֶם: עִבְדוּ כוֹכָב פְּלוֹנִי–אוֹ כָּל הַכּוֹכָבִים–וְהַקְרִיבוּ לוֹ וְנַסְּכוּ לוֹ כָּךְ וְכָךְ, וּבְנוּ לוֹ הֵיכָל וַעֲשׂוּ צוּרָתוֹ כְּדֵי לְהִשְׁתַּחֲווֹת לָהּ כָּל הָעָם, הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים וּשְׁאָר עַם הָאָרֶץ. – – וְהִתְחִילוּ עַל דֶּרֶךְ זוֹ לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת בַּהֵיכָלוֹת וְתַחַת הָאִילָנוֹת וּבְרָאשֵׁי הֶהָרִים וְעַל הַגְּבָעוֹת, וּמִתְקַבְּצִין וּמִשְׁתַּחֲוִים לָהֶם, וְאוֹמְרִים לְכָל הָעָם שֶׁזּוֹ הַצּוּרָה מְטִיבָה וּמְרֵעָה וְרָאוּי לְעָבְדָהּ וּלְיִרְאָה מִמֶּנָּה. – – וְהִתְחִילוּ כּוֹזְבִים אֲחֵרִים לַעֲמֹד וְלוֹמַר שֶׁהַכּוֹכָב עַצְמוֹ, אוֹ הַגַּלְגַּל, אוֹ הַמַּלְאָךְ, דִּבֵּר עִמָּהֶם וְאָמַר לָהֶם „עִבְדוּנִי בְּכָךְ וְכָךְ" וְהוֹדִיעַ לָהֶם דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, „וַעֲשׂוּ כָךְ וְאַל תַּעֲשׂוּ כָּךְ וְכָךְ". וּפָשַׁט דָּבָר זֶה בְּכָל הָעוֹלָם–לַעֲבֹד אֶת הַצּוּרוֹת בַּעֲבוֹדוֹת מְשֻׁנּוֹת זוֹ מִזּוֹ וּלְהַקְרִיב לָהֶן וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת. וְכֵיוָן שֶׁאָרְכוּ הַיָּמִים, נִשְׁתַּקַּע הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מִפִּי כָּל הַיְקוּם וּמִדַּעְתָּם וְלֹא הִכִּירוּהוּ, וְנִמְצְאוּ כָּל עַם הָאָרֶץ וְהַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים אֵינָם יוֹדְעִים אֶלָּא הַצּוּרָה שֶׁל עֵץ וְשֶׁל אֶבֶן וְהַהֵיכָל שֶׁל בִּנְיָן, שֶׁנִּתְחַנְּכוּ מִקַּטְנוּתָם לְהִשְׁתַּחֲווֹת לָהֶן וּלְעָבְדָן וּלְהִשָּׁבַע בִּשְׁמָן. – –

[3] וְנִבְעֲרָה עֲצַת senseless was the counsel of. [5] גַּלְגַּלִּים spheres. נְתָנָם–כָּבוֹד placed them on high and honored them. [10] לְהַשִּׂיג–הָרָעָה to win the favor of the Creator, according to their wrong thinking. [16] מְטִיבָה וּמְרֵעָה is able to work good and evil. [17] כּוֹזְבִים impostors. [19] פָּשַׁט spread. [20] נִשְׁתַּקַּע disappeared completely.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הָיָה הָעוֹלָם הוֹלֵךְ וּמִתְגַּלְגֵּל עַד שֶׁנּוֹלַד עַמּוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם—וְהוּא אַבְרָהָם אָבִינוּ.

ג. כֵּיוָן שֶׁנִּגְמַל אֵיתָן זֶה, הִתְחִיל לְשׁוֹטֵט בְּדַעְתּוֹ—וְהוּא קָטָן—וְהִתְחִיל לַחֲשֹׁב בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְהָיָה תָמֵהַּ: הֵיאַךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הַגַּלְגַּל הַזֶּה נוֹהֵג תָּמִיד וְלֹא יִהְיֶה לוֹ מַנְהִיג? וּמִי יְסַבֵּב אוֹתוֹ? כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּסַבֵּב אֶת עַצְמוֹ! וְלֹא הָיָה לוֹ מְלַמֵּד וְלֹא מוֹדִיעַ דָּבָר, אֶלָּא מֻשְׁקָע בְּאוּר כַּשְׂדִּים בֵּין עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הַטִּפְּשִׁים; וְאָבִיו וְאִמּוֹ וְכָל הָעָם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא עוֹבֵד עִמָּהֶם. וְלִבּוֹ מְשׁוֹטֵט וּמֵבִין—עַד שֶׁהִשִּׂיג דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְהֵבִין קַו הַצֶּדֶק מִתְּבוּנָתוֹ הַנְּכוֹנָה, וְיָדַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אֶחָד וְהוּא מַנְהִיג הַגַּלְגַּל, וְהוּא בָּרָא הַכֹּל, וְאֵין בְּכָל הַנִּמְצָא אֱלוֹהַּ חוּץ מִמֶּנּוּ.

——וּבֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה הִכִּיר אַבְרָהָם אֶת בּוֹרְאוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִכִּיר וְיָדַע, הִתְחִיל לְהָשִׁיב תְּשׁוּבוֹת עַל בְּנֵי אוּר כַּשְׂדִּים, וְלַעֲרֹךְ דִּין עִמָּהֶם וְלוֹמַר שֶׁ"אֵין זוֹ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת שֶׁאַתֶּם הוֹלְכִים בָּהּ"; וְשִׁבֵּר הַצְּלָמִים, וְהִתְחִיל לְהוֹדִיעַ לָעָם שֶׁאֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶלָּא לֶאֱלוֹהַּ הָעוֹלָם וְלוֹ רָאוּי לְהִשְׁתַּחֲוֹת וּלְהַקְרִיב וּלְנַסֵּךְ, כְּדֵי שֶׁיַּכִּירוּהוּ כָּל הַבְּרוּאִים הַבָּאִים; וְרָאוּי לְאַבֵּד וּלְשַׁבֵּר כָּל הַצּוּרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ בָּהֶן כָּל הָעָם כְּמוֹ אֵלּוּ שֶׁהֵם מְדַמִּים שֶׁאֵין שָׁם אֱלוֹהַּ אֶלָּא אֵלּוּ. כֵּיוָן שֶׁגָּבַר עֲלֵיהֶם בִּרְאָיוֹתָיו, בִּקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ לְהָרְגוֹ—וְנַעֲשָׂה לוֹ נֵס, וְיָצָא לְחָרָן. וְהִתְחִיל לַעֲמֹד וְלִקְרֹא בְּקוֹל גָּדוֹל לְכָל הָעוֹלָם וּלְהוֹדִיעָם שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אֶחָד לְכָל הָעוֹלָם, וְלוֹ רָאוּי לַעֲבֹד. וְהָיָה מְהַלֵּךְ וְקוֹרֵא וּמְקַבֵּץ הָעָם מֵעִיר לְעִיר וּמִמַּמְלָכָה לְמַמְלָכָה עַד שֶׁהִגִּיעַ לְאֶרֶץ כְּנַעַן—וְהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם (בְּרֵאשִׁית כא, לג). וְכֵיוָן שֶׁהָיוּ הָעָם מִתְקַבְּצִין אֵלָיו וְשׁוֹאֲלִין לוֹ עַל דְּבָרָיו, הָיָה מוֹדִיעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי דַעְתּוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֵהוּ לְדֶרֶךְ הָאֱמֶת—עַד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו אֲלָפִים וּרְבָבוֹת, וְהֵם אַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם, וְשָׁתַל בְּלִבָּם הָעִקָּר הַגָּדוֹל הַזֶּה וְחִבֵּר בּוֹ סְפָרִים וְהוֹדִיעוֹ לְיִצְחָק בְּנוֹ; וְיָשַׁב יִצְחָק מְלַמֵּד

[3] נִגְמַל was weaned. אֵיתָן mighty (champion of religion). לְשׁוֹטֵט בְּדַעְתּוֹ to reflect, contemplate. [4-5] הָיָה תָמֵהַּ – יְסַבֵּב אוֹתוֹ he wondered how it was possible that this sphere should move continually, if there was no one who caused it to move. And who causes it to revolve? [6] מֻשְׁקָע was plunged. [7] לִבּוֹ מְשׁוֹטֵט וּמֵבִין his mind was meditating and considering. [8] קַו line. [9] הַנִּמְצָא the existing (world). [12] לְהָשִׁיב תְּשׁוּבוֹת to raise objections. לַעֲרֹךְ דִּין to argue, debate. [16] מְדַמִּים they imagine. [17] רְאָיוֹת proofs. [18] יֵשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ there is a God. [23] שָׁתַל he planted.

וּמַזְהִיר. וְיִצְחָק הוֹדִיעוֹ לְיַעֲקֹב וּמִנָּהוּ לְלַמֵּד, וְיָשַׁב מְלַמֵּד וּמַחֲזִיק כָּל הַנִּלְוִים אֵלָיו. וְיַעֲקֹב אָבִינוּ לִמֵּד בָּנָיו כֻּלָּם, וְהִבְדִּיל לֵוִי וּמִנָּהוּ רֹאשׁ וְהוֹשִׁיבוֹ בִּישִׁיבָה לְלַמֵּד דֶּרֶךְ הַשֵּׁם וְלִשְׁמֹר מִצְוַת אַבְרָהָם; וְצִוָּה אֶת בָּנָיו שֶׁלֹּא יַפְסִיקוּ מִבְּנֵי לֵוִי מְמֻנֶּה אַחַר מְמֻנֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁכַח הַלִּמּוּד. וְהָיָה הַדָּבָר הוֹלֵךְ וּמִתְגַּבֵּר בִּבְנֵי יַעֲקֹב וּבַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם, וְנַעֲשֵׂית בָּעוֹלָם אֻמָּה שֶׁהִיא יוֹדַעַת אֶת ה'; עַד שֶׁאָרְכוּ הַיָּמִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְחָזְרוּ לִלְמֹד מַעֲשֵׂיהֶן וְלַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹתָן חוּץ מִשֵּׁבֶט לֵוִי שֶׁעָמַד בְּמִצְוַת אָבוֹת – וּמֵעוֹלָם לֹא עָבַד שֵׁבֶט לֵוִי עֲבוֹדָה זָרָה – וְכִמְעַט קָט הָיָה הָעִקָּר שֶׁשָּׁתַל אַבְרָהָם נֶעֱקָר וְחוֹזְרִין בְּנֵי יַעֲקֹב לְטָעוּת הָעַמִּים וּתְעִיָּתָן. וּמֵאַהֲבַת ה' אוֹתָנוּ וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, עָשָׂה וְאוֹתָן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים וּשְׁלָחוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּתְנַבֵּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבָחַר ה' יִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה, הִכְתִּירָן בְּמִצְוֹת וְהוֹדִיעָם דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ וּמַה יִּהְיֶה מִשְׁפַּט עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל הַטּוֹעִים אַחֲרֶיהָ.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. הַמֵּסִית אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, הֲרֵי זֶה נִסְקָל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד הַמֵּסִית וְלֹא הַמּוּסָת עֲבוֹדָה זָרָה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוֹרָהוּ לַעֲבֹד. – –

ב. הַמֵּסִית אֶת רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר, הֲרֵי זֶה מַדִּיחַ וְאֵינוֹ נִקְרָא מֵסִית. הָיָה זֶה שֶׁהִדִּיחַ רֹב הָעִיר נָבִיא – מִיתָתוֹ בִּסְקִילָה; וְהַנִּדָּחִים הֲרֵי הֵן כִּיחִידִים, וְאֵינָם כְּאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמַּדִּיחִים שְׁנַיִם. – –

ז. וְאָסוּר לַעֲרֹךְ דִּין וּתְשׁוּבָה עִם הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵין שׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ אוֹת וּמוֹפֵת; וְאִם עָשָׂה מֵעַצְמוֹ, אֵין מַשְׁגִּיחִין עָלָיו וְאֵין מְהַרְהֲרִין בּוֹ. וְכָל הַמְחַשֵּׁב בְּאוֹתוֹת שֶׁלּוֹ "שֶׁמָּא אֱמֶת הֵן", עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא (דְּבָרִים יג, ד). – –

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. – – כֵּיצַד הוּא מַעֲשֵׂה הָאוֹב? זֶה שֶׁהוּא עוֹמֵד וּמַקְטִיר קְטֹרֶת יְדוּעָה וְאוֹחֵז שַׁרְבִיט שֶׁל הֲדַס בְּיָדוֹ וּמְנִיפוֹ, וְהוּא מְדַבֵּר בַּלָּאט בִּדְבָרִים יְדוּעִים אֶצְלָם –

1 מִנָּהוּ he appointed him. הַנִּלְוִים אֵלָיו those who had joined him. 8 כִּמְעַט קָט almost. 9 תְּעִיָּה–טָעוּת idolatry. 11 הִכְתִּירָן crowned, adorned, distinguished them. 14 הַמֵּסִית he who entices (to worship idols). 15 הוֹרָהוּ he instructed him. 16 מַדִּיחַ seducer. 18 עִיר הַנִּדַּחַת town condemned for idolatry. 19 לַעֲרֹךְ דִּין וּתְשׁוּבָה to engage in a debate. 24 אוֹב necromancer. 25 שַׁרְבִיט twig. מְנִיפוֹ swings, waves it. בַּלָּאט in a whisper.

עַד שֶׁיִּשְׁמַע הַשּׁוֹאֵל כְּאִלּוּ אֶחָד מְדַבֵּר עִמּוֹ וּמְשִׁיבוֹ עַל מַה שֶּׁהוּא שׁוֹאֵל בִּדְבָרִים מִתַּחַת הָאָרֶץ, בְּקוֹל נָמוּךְ עַד מְאֹד, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ נִכָּר לָאֹזֶן אֶלָּא בְּמַחֲשָׁבָה מַרְגִּישׁ בּוֹ. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ גֻּלְגֹּלֶת הַמֵּת וּמַקְטִיר לָהּ וּמְנַחֵשׁ בָּהּ עַד שֶׁיִּשְׁמַע כְּאִלּוּ קוֹל יוֹצֵא מִתַּחַת שֶׁחְיוֹ, שָׁפָל עַד מְאֹד, וּמְשִׁיבוֹ. כָּל אֵלּוּ מַעֲשֵׂה אוֹב הֵן, וְהָעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶן – נִסְקָל.

ב. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַיִּדְּעוֹנִי? מַנִּיחַ עֶצֶם עוֹף שֶׁשְּׁמָהּ „יַדּוּעַ" בְּפִיו, וּמַקְטִיר וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים אֲחֵרִים עַד שֶׁיִּפֹּל כְּנִכְפֶּה וִידַבֵּר בְּפִיו דְּבָרִים שֶׁעֲתִידִים לִהְיוֹת. וְכָל אֵלּוּ מִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה הֵן. – –

ו. מַצֵּבָה שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה הִיא בִּנְיָן שֶׁהַכֹּל מִתְקַבְּצִין אֶצְלָהּ – וַאֲפִילוּ לַעֲבֹד אֶת ה', שֶׁכֵּן הָיָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה (דְּבָרִים טז, כב). וְכָל הַמֵּקִים מַצֵּבָה – לוֹקֶה. וְכֵן אֶבֶן מַשְׂכִּית הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשְׁתַּחֲוֶה עָלֶיהָ לַשֵּׁם – לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ (וַיִּקְרָא כו, א). מִפְּנֵי שֶׁהָיָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה לְהַנִּיחַ אֶבֶן לְפָנֶיהָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ, לְפִיכָךְ אֵין עוֹשִׂין כֵּן לַה'. וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּפְשֹׁט יָדָיו וְרַגְלָיו עַל הָאֶבֶן וְנִמְצָא כֻּלּוֹ מֻטָּל עָלֶיהָ, שֶׁזּוֹ הִיא הַשְׁתַּחֲוָיָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָאֲרָצוֹת; אֲבָל בַּמִּקְדָּשׁ מֻתָּר לְהִשְׁתַּחֲוֹת עַל הָאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר „בְּאַרְצְכֶם" (שָׁם) – בְּאַרְצְכֶם אִי אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים, אֲבָל אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים הַמְּפֻצָּלוֹת בַּמִּקְדָּשׁ. וּמִפְּנֵי זֶה נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהַצִּיעַ מַחְצְלָאוֹת בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת הָרְצוּפוֹת בַּאֲבָנִים, אוֹ מִינֵי קַשׁ וָתֶבֶן, לְהַבְדִּיל בֵּין פְּנֵיהֶם וּבֵין הָאֲבָנִים. – –

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

ח. אֵיזֶהוּ מְעוֹנֵן? אֵלּוּ נוֹתְנֵי עִתִּים שֶׁאוֹמְרִים בְּאִצְטַגְנִינוּת: יוֹם פְּלוֹנִי טוֹב, יוֹם פְּלוֹנִי רָע, יוֹם פְּלוֹנִי רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית, שָׁנָה פְּלוֹנִית אוֹ חֹדֶשׁ פְּלוֹנִי רַע לְדָבָר פְּלוֹנִי.

[3] גֻּלְגֹּלֶת skull. מְנַחֵשׁ practises divination. [4] שֶׁחְיוֹ his armpit. [6] יִדְּעוֹנִי sooth-sayer. [7] נִכְפֶּה epileptic. [11] אֶבֶן מַשְׂכִּית figured stone. לוֹקֶה is flogged, punished with (thirty-nine) lashes. עַד שֶׁיִּפְשֹׁט unless he stretches. [18] אֲבָנִים מְפֻצָּלוֹת cut, polished stones. [19] מַחְצְלָאוֹת mats. רְצוּפוֹת paved. [22] מְעוֹנֵן observer of times (from עוֹנָה period, time). בְּאִצְטַגְנִינוּת by astrological observations.

ט. אָסוּר לְעוֹנֵן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה אֶלָּא הוֹדִיעַ אוֹתָן הַכְּזָבִים שֶׁהַכְּסִילִים מְדַמִּין שֶׁהֵן דִּבְרֵי אֱמֶת וְדִבְרֵי חֲכָמִים. וְכָל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִפְּנֵי הָאִצְטַגְנִינוּת וְכִוֵּן מְלַאכְתּוֹ אוֹ הֲלִיכָתוֹ בְּאוֹתָהּ הָעֵת שֶׁקָּבְעוּ הוֹבְרֵי שָׁמַיִם – הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְעוֹנֵנוּ (וַיִּקְרָא יט, כו). וְכֵן הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם וּמְדַמֶּה בִּפְנֵי הָרוֹאִים שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה תְּמָהוֹן וְהוּא לֹא עָשָׂה – הֲרֵי זֶה בִּכְלַל מְעוֹנֵן וְלוֹקֶה.

י. אֵיזֶהוּ חוֹבֵר? זֶה שֶׁמְּדַבֵּר בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן לְשׁוֹן עַם וְאֵין לָהֶם עִנְיָן, וּמַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ בְּסִכְלוּתוֹ שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים מוֹעִילִין, עַד שֶׁהֵן אוֹמְרִים שֶׁהָאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עַל הַנָּחָשׁ אוֹ עַל הָעַקְרָב – אֵינוֹ מַזִּיק, וְהָאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עַל הָאִישׁ – אֵינוֹ נִזּוֹק. – – וְכָל אוֹתָן הַקּוֹלוֹת וְהַשֵּׁמוֹת הַמְּשֻׁנִּים, הַמְכֹעָרִים, לֹא יָרֵעוּ וְגַם הֵיטֵב אֵין אוֹתָם.

יא. מִי שֶׁנְּשָׁכוֹ עַקְרָב אוֹ נָחָשׁ, מֻתָּר לִלְחֹשׁ עַל מְקוֹם הַנְּשִׁיכָה – וַאֲפִילוּ בְּשַׁבָּת – כְּדֵי לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וּלְחַזֵּק לִבּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר מוֹעִיל כְּלוּם; הוֹאִיל וּמְסֻכָּן הוּא, הִתִּירוּ לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו.

יב. הַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְקוֹרֵא פָּסוּק מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן הַקּוֹרֵא עַל הַתִּינוֹק שֶׁלֹּא יִבָּעֵת וְהַמַּנִּיחַ סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְפִלִּין עַל הַקָּטָן בִּשְׁבִיל שֶׁיִּישַׁן – לֹא דַי לָהֶם שֶׁהֵם בִּכְלַל מְנַחֲשִׁים וְחוֹבְרִים, אֶלָּא שֶׁהֵן בִּכְלַל הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה; שֶׁהֵן עוֹשִׂין דִּבְרֵי תוֹרָה רְפוּאַת גּוּף, וְאֵינָן אֶלָּא רְפוּאַת נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִהְיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ (מִשְׁלֵי ג, כב). אֲבָל הַבָּרִיא שֶׁקָּרָא פְּסוּקִין וּמִזְמוֹר מִתְּהִלִּים כְּדֵי שֶׁתָּגֵן עָלָיו זְכוּת קְרִיאָתָן וְיִנָּצֵל מִצָּרוֹת וּמִנְּזָקִים – הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

יג. אֵיזֶהוּ דּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים? זֶה הַמַּרְעִיב אֶת עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא מֵת בַּחֲלוֹם וְיוֹדִיעוֹ מַה שֶּׁשָּׁאַל עָלָיו. וְיֵשׁ אֲחֵרִים שֶׁהֵם לוֹבְשִׁים מַלְבּוּשִׁים יְדוּעִים, וְאוֹמְרִים דְּבָרִים, וּמַקְטִירִין קְטֹרֶת יְדוּעָה, וִישֵׁנִים לְבַדָּן, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא מֵת פְּלוֹנִי וִיסַפֵּר עִמּוֹ בַּחֲלוֹם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הָעוֹשֶׂה כְּדֵי שֶׁיָּבֹא הַמֵּת וְיוֹדִיעוֹ – לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר, וְגוֹמֵר, וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים (דְּבָרִים יח, י־יא).

[3] כִּוֵּן מְלַאכְתּוֹ regulates his work. הוֹבְרֵי שָׁמַיִם stargazers. [4] אוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם deludes by optical deception. מְדַמֶּה makes believe. [5] מַעֲשֶׂה תְּמָהוֹן an extraordinary act. [6] חוֹבֵר charmer. [11] לִלְחֹשׁ to whisper a charm. [12] לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ to set his mind at ease. [13] מְסֻכָּן he is in danger. שֶׁלֹּא תִטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו lest he become confused, deranged. [14] הַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה one who whispers a spell over a wound. שֶׁלֹּא יִבָּעֵת that he be not terrified. [20] הַמַּרְעִיב אֶת עַצְמוֹ who fasts. [23] וִיסַפֵּר and converse. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר in brief.

טו. הַמְכַשֵּׁף חַיָּב סְקִילָה, וְהוּא שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה כְשָׁפִים; אֲבָל הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם–וְהוּא שֶׁיֵּרָאֶה שֶׁעָשָׂה וְהוּא לֹא עָשָׂה–לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת. ——

טז. וּדְבָרִים אֵלּוּ כֻּלָּן דִּבְרֵי שֶׁקֶר וְכָזָב הֵן, וְהֵם שֶׁהִטְעוּ בָהֶן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הַקַּדְמוֹנִים לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת כְּדֵי שֶׁיִּנְהֲגוּ אַחֲרֵיהֶן. וְאֵין רָאוּי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֲכָמִים מְחֻכָּמִים, לְהִמָּשֵׁךְ בַּהֲבָלִים אֵלּוּ וְלֹא לְהַעֲלוֹת עַל לֵב שֶׁיֵּשׁ תּוֹעֶלֶת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל (בַּמִּדְבָּר כג, כג); וְנֶאֱמַר: כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעֹנְנִים וְאֶל קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים יח, יד). כָּל הַמַּאֲמִין בִּדְבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן וּמְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ שֶׁהֵן אֱמֶת וּדְבַר חָכְמָה אֲבָל הַתּוֹרָה אֲסָרָתַן–אֵינוֹ אֶלָּא מִן הַסְּכָלִים וּמַחַסְרֵי הַדַּעַת וּבִכְלַל הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים שֶׁאֵין דַּעְתָּן שְׁלֵמָה. אֲבָל בַּעֲלֵי הַחָכְמָה וּתְמִימֵי הַדַּעַת יָדְעוּ בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאָסְרָה תוֹרָה אֵינָם דִּבְרֵי חָכְמָה אֶלָּא תֹהוּ וָהֶבֶל, שֶׁנִּמְשְׁכוּ בָהֶן חַסְרֵי הַדַּעַת וְנָטְשׁוּ כָּל דַּרְכֵי הָאֱמֶת בִּגְלָלָן; וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרָה תוֹרָה כְּשֶׁהִזְהִירָה עַל כָּל אֵלּוּ הַהֲבָלִים: תָּמִים תִּהְיֶה עִם הַשֵּׁם אֱלֹהֶיךָ (שָׁם, יג).

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

יא. כְּתֹבֶת קַעֲקַע הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הוּא שֶׁיִּשְׂרֹט עַל בְּשָׂרוֹ וִימַלֵּא מְקוֹם הַשְּׂרִיטָה כָּחוֹל אוֹ דְיוֹ אוֹ שְׁאָר צִבְעוֹנִים הָרוֹשְׁמִים. וְזֶה הָיָה מִנְהַג הַגּוֹיִם שֶׁרוֹשְׁמִין עַצְמָן לַעֲבוֹדָה זָרָה–כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא עֶבֶד מָכוּר לָהּ וּמְרֻשָּׁם לַעֲבוֹדָתָהּ. וּמֵעֵת שֶׁיִּרְשֹׁם בְּאֶחָד מִדְּבָרִים הָרוֹשְׁמִין אַחַר שֶׁיִּשְׂרֹט בְּאֵי זֶה מָקוֹם מִן הַגּוּף, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, לוֹקֶה. ——

יג. גְּדִידָה וּשְׂרִיטָה–אַחַת הִיא; וּכְשֵׁם שֶׁהָיוּ הַגּוֹיִם שׂוֹרְטִים בִּבְשָׂרָם עַל מֵתֵיהֶם מִפְּנֵי הַצַּעַר, כָּךְ הָיוּ חוֹבְלִין בְּעַצְמָם לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם (מְלָכִים א יח, כח). גַּם זֶה אָסְרָה תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִתְגֹּדְדוּ (דְּבָרִים יד, א). ——

[1] אוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם practises optical deception. [2] מַכַּת מַרְדּוּת punishment for disobedience. [5] הֲבָלִים follies. [9] סְכָלִים fools. [10] חַסְרֵי הַדַּעַת ignorant people. [16] כְּתֹבֶת קַעֲקַע tattoo. [17] שְׂרִיטָה incision, cutting. כָּחוֹל eye-paint. דְּיוֹ ink. צִבְעוֹנִים הָרוֹשְׁמִים dyes which leave a lasting mark. [18] מְרֻשָּׁם לַעֲבוֹדָתָהּ marked for its service. [22] הָיוּ חוֹבְלִין בְּעַצְמָם they injured themselves.

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין עֲשֵׂה בֵּין לֹא־תַעֲשֶׂה, אִם עָבַר אָדָם עַל אַחַת מֵהֶן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה – כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְשׁוּבָה וְיָשׁוּב מֵחֶטְאוֹ חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת לִפְנֵי הָאֵל, בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ, וְגוֹמֵר, וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ (בַּמִּדְבָּר ה, ו־ז), זֶה וִדּוּי דְּבָרִים. – – כֵּיצַד מִתְוַדִּין? אוֹמֵר: אָנָּא הַשֵּׁם! חָטָאתִי, עָוִיתִי, פָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ וְעָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ, וַהֲרֵי נִחַמְתִּי וּבוֹשְׁתִּי בְּמַעֲשַׂי וּלְעוֹלָם אֵינִי חוֹזֵר לְדָבָר זֶה; וְזֶהוּ עִקָּרוֹ שֶׁל וִדּוּי. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהִתְוַדּוֹת וּמַאֲרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה – הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְכֵן בַּעֲלֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, בְּעֵת שֶׁמְּבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן עַל שִׁגְגָתָן אוֹ עַל זְדוֹנָן, אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּקָרְבָּנָם עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ וִדּוּי דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ (וַיִּקְרָא ה, ה). וְכֵן כָּל מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין וּמְחֻיְּבֵי מַלְקוּת – אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּמִיתָתָן אוֹ בִלְקִיָּתָן עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ. וְכֵן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וְהַמַּזִּיק מָמוֹנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלֵּם לוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְוַדֶּה וְיָשׁוּב מִלַּעֲשׂוֹת כָּזֶה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם (בַּמִּדְבָּר ה, ו).

ג. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאֵין לָנוּ מִזְבַּח כַּפָּרָה, אֵין שָׁם אֶלָּא תְּשׁוּבָה. הַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת. אֲפִילוּ רָשָׁע כָּל יָמָיו וְעָשָׂה תְשׁוּבָה בָּאַחֲרוֹנָה, אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם דָּבָר מֵרִשְׁעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: רִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֶׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ (יְחֶזְקֵאל לג, יב). וְעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר לַשָּׁבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם (וַיִּקְרָא טז, ל).

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. אֵי זוֹ הִיא תְּשׁוּבָה גְמוּרָה? זֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ דָּבָר שֶׁעָבַר בּוֹ וְאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ וּפָרַשׁ וְלֹא עָשָׂה מִפְּנֵי הַתְּשׁוּבָה, לֹא מִיִּרְאָה וְלֹא מִכִּשְׁלוֹן כֹּחַ. – –

[4] לְהִתְוַדּוֹת to confess. [7] נִחַמְתִּי I regret. [9] בַּעֲלֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת those who are liable to sin-offerings or guilt-offerings. [12] מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת... those sentenced to death by the court and those sentenced to lashes. [22] תְּשׁוּבָה גְמוּרָה perfect repentance. עָבַר he had committed a sin. [23] פָּרַשׁ he abstained. כִּשְׁלוֹן כֹּחַ physical disability.

וְאִם לֹא שָׁב אֶלָּא בִּימֵי זִקְנוּתוֹ וּבְעֵת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהָיָה עוֹשֶׂה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה – מוֹעֶלֶת הִיא לוֹ וּבַעַל תְּשׁוּבָה הוּא. אֲפִילוּ עָבַר כָּל יָמָיו וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּיוֹם מִיתָתוֹ וּמֵת בִּתְשׁוּבָתוֹ – כָּל עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם (קֹהֶלֶת יב, ב), שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה; מִכְּלָל, שֶׁאִם זָכַר בּוֹרְאוֹ וְשָׁב קֹדֶם שֶׁיָּמוּת – נִסְלַח לוֹ.

ג. כָּל הַמִּתְוַדֶּה בִּדְבָרִים וְלֹא גָמַר בְּלִבּוֹ לַעֲזֹב הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ, שֶׁאֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת לוֹ עַד שֶׁיַּשְׁלִיךְ הַשֶּׁרֶץ. – –

ט. אֵין הַתְּשׁוּבָה וְלֹא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּגוֹן מִי שֶׁאָכַל דָּבָר אָסוּר, – – אֲבָל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן הַחוֹבֵל אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ גוֹזְלוֹ, אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ לְעוֹלָם עַד שֶׁיִּתֵּן לַחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ וִירַצֵּהוּ. אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, צָרִיךְ לְרַצּוֹתוֹ וְלִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ שֶׁיִּמְחַל לוֹ; אֲפִילוּ לֹא הִקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים, צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ וְלִפְגֹּעַ בּוֹ עַד שֶׁיִּמְחַל לוֹ. – –

י. אָסוּר לְאָדָם לִהְיוֹת אַכְזָרִי וְלֹא יִתְפַּיֵּס, אֶלָּא יְהֵא נוֹחַ לִרְצוֹת וְקָשֶׁה לִכְעֹס; וּבְשָׁעָה שֶׁמְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹטֵא לִמְחֹל, מוֹחֵל בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה; וַאֲפִילוּ הֵצֵר לוֹ וְחָטָא לוֹ הַרְבֵּה, לֹא יִקֹּם וְלֹא יִטֹּר. וְזֶהוּ דַּרְכָּם שֶׁל זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְלִבָּם הַנָּכוֹן. – – וְכֵן הוּא אוֹמֵר עַל הַגִּבְעוֹנִים, לְפִי שֶׁלֹּא מָחֲלוּ וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ: וְהַגִּבְעוֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה (שְׁמוּאֵל ב כא, ב).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי הָאָדָם יֵשׁ לוֹ זְכֻיּוֹת וַעֲוֹנוֹת. מִי שֶׁזְּכֻיּוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל עֲוֹנוֹתָיו – צַדִּיק; וּמִי שֶׁעֲוֹנוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל זְכֻיּוֹתָיו – רָשָׁע; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה – בֵּינוֹנִי. וְכֵן הַמְּדִינָה: אִם הָיוּ זְכֻיּוֹת כָּל יוֹשְׁבֶיהָ מְרֻבּוֹת עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶן, הֲרֵי זוֹ צַדֶּקֶת; וְאִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין, הֲרֵי זוֹ רְשָׁעָה. וְכֵן כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

ג. כָּל מִי שֶׁנִּחַם עַל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה וְתָהָה עַל הַזְּכֻיּוֹת וְאָמַר בְּלִבּוֹ: וּמָה הוֹעַלְתִּי בַּעֲשִׂיָּתָן? הַלְוַאי לֹא עָשִׂיתִי אוֹתָן! – הֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת כֻּלָּן וְאֵין

[2] מְעֻלָּה best, finest. מוֹעֶלֶת הִיא it is beneficial. [5] מִכְּלָל this implies that. [7] וְלֹא גָמַר בְּלִבּוֹ לַעֲזֹב without having resolved in his heart to forsake his sins. [13] לְרַצּוֹתוֹ=לְפַיְּסוֹ to pacify him. [17] הֵצֵר לוֹ he vexed him. [25] נִחַם=תָּהָה has regretted. זְכֻיּוֹת good deeds. מָה הוֹעַלְתִּי what have I accomplished. [26] הַלְוַאי oh that, would that.

מַזְכִּירִים לוֹ שׁוּם זְכוּת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: צִדְקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ (יְחֶזְקֵאל לג, יב), אֵין זֶה אֶלָּא בְּתוֹהֶה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת. וּכְשֵׁם שֶׁשּׁוֹקְלִין זְכֻיּוֹת אָדָם וַעֲוֹנוֹתָיו בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, כָּךְ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה שׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבָּאֵי הָעוֹלָם עִם זְכֻיּוֹתָיו – בְּיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה: מִי שֶׁנִּמְצָא צַדִּיק, נֶחְתָּם לְחַיִּים; וּמִי שֶׁנִּמְצָא רָשָׁע, נֶחְתָּם לְמִיתָה; וְהַבֵּינוֹנִי – תּוֹלִין אוֹתוֹ עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים: אִם עָשָׂה תְשׁוּבָה, נֶחְתָּם לְחַיִּים; וְאִם לָאו, נֶחְתָּם לְמִיתָה.

ד. אַף עַל פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה גְּזֵרַת הַכָּתוּב – רֶמֶז יֵשׁ בּוֹ, כְּלוֹמַר: עוּרוּ יְשֵׁנִים מִשְּׁנַתְכֶם וְהָקִיצוּ נִרְדָּמִים מִתַּרְדֵּמַתְכֶם, וְחַפְּשׂוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וְזִכְרוּ בּוֹרַאֲכֶם. אֵלּוּ הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן וְשׁוֹגִים כָּל שְׁנָתָם בְּהֶבֶל וָרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יַצִּיל – הַבִּיטוּ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְהֵיטִיבוּ דַּרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם, וְיַעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ כָּל אָדָם שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב; וְכֵן כָּל הָעוֹלָם – חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב. חָטָא חֵטְא אֶחָד – הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף חוֹבָה וְגָרַם לוֹ הַשְׁחָתָה; עָשָׂה מִצְוָה אַחַת – הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף זְכוּת וְגָרַם לוֹ (וְלָהֶם) תְּשׁוּעָה וְהַצָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם (מִשְׁלֵי י, כה), זֶה שֶׁצָּדַק הִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם לִזְכוּת וְהִצִּילוֹ. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה נָהֲגוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהַרְבּוֹת בִּצְדָקָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַעֲסֹק בְּמִצְוֹת מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים יֶתֶר מִכָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְנָהֲגוּ כֻּלָּם לָקוּם בַּלַּיְלָה בַּעֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ וּלְהִתְפַּלֵּל בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת בְּדִבְרֵי תַחֲנוּנִים וְדִבְרֵי כִבּוּשִׁין עַד שֶׁיֵּאוֹר הַיּוֹם.

ז. חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּקְרָאִים מִינִים: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם אֱלוֹהַּ וְאֵין לָעוֹלָם מַנְהִיג; וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם מַנְהִיג, אֲבָל הֵן שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר; וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם רִבּוֹן אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה; וְכֵן הָאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ לְבַדּוֹ רִאשׁוֹן וְצוּר לַכֹּל; וְכֵן

[2] אֵין זֶה אֶלָּא בְּתוֹהֶה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת this (verse) only refers to one who is sorry for his good deeds in the past. [4] בָּאֵי הָעוֹלָם mankind. [10] בֵּינוֹנִי one who is neither very good nor very bad. תּוֹלִין אוֹתוֹ he is held in suspense. [7] גְּזֵרַת הַכָּתוּב is a biblical decree. רֶמֶז intimation (a teaching). [9] הַבְלֵי הַזְּמַן passing vanities. שׁוֹגִים כָּל שְׁנָתָם they indulge throughout the year. [14] הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ . . . לְכַף חוֹבָה he has bent the scale of his guilt (to deserve ill). הַשְׁחָתָה corruption, ruin. [15] כַּף זְכוּת scale of merit. [20] דִּבְרֵי תַחֲנוּנִים words of supplications. כִּבּוּשִׁין admonition, penitence. עַד שֶׁיֵּאוֹר הַיּוֹם until daylight. [21] מִינִים infidels. מַנְהִיג leader. [22] רִבּוֹן lord, master. [23] שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה that He has body or form. צוּר לַכֹּל the Creator of all things.

הָעוֹבֵד אֱלוֹהַּ זוּלָתוֹ כְּדֵי לִהְיוֹת מֵלִיץ בֵּינוֹ וּבֵין רִבּוֹן הָעוֹלָמִים. כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ הוּא מִין.

ח. שְׁלֹשָׁה הֵן הַנִּקְרָאִים אֶפִּיקוֹרְסִין: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם נְבוּאָה כְּלָל וְאֵין שָׁם מַדָּע שֶׁיַּגִּיעַ מֵהַבּוֹרֵא לְלֵב בְּנֵי הָאָדָם; וְהַמַּכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ; וְהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא יוֹדֵעַ מַעֲשֵׂה בְנֵי הָאָדָם – כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ הוּא אֶפִּיקוֹרוֹס. — —

יא. הַפּוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי צִבּוּר – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַר עֲבֵרוֹת אֶלָּא נִבְדָּל מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִצְוֹת בִּכְלָלָן, וְלֹא נִכְנָס בְּצָרָתָם וְלֹא מִתְעַנֶּה בְּתַעֲנִיתָם, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ כְּאֶחָד מִגּוֹיֵי הָאָרֶץ וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מֵהֶם – אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה כִּיהוֹיָקִים, בֵּין שֶׁעָשָׂה קַלּוֹת בֵּין שֶׁעָשָׂה חֲמוּרוֹת – אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵעֵז מִצְחוֹ וְגִלָּה פָּנָיו וְלֹא בוֹשׁ מִדִּבְרֵי תוֹרָה.

יב. שְׁנַיִם הֵן הַמּוֹסְרִין: הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ בְּיַד גּוֹיִם לְהָרְגוֹ אוֹ לְהַכּוֹתוֹ, וְהַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיַד גּוֹיִם אוֹ בְּיַד אַנָּס שֶׁהוּא כְּגוֹי; וּשְׁנֵיהֶם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

יד. — — כָּל הָרְשָׁעִים וְהַמּוּמָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁחָזְרוּ בִתְשׁוּבָה, בֵּין בְּגָלוּי בֵּין בְּמַטְמוֹנִיּוֹת, מְקַבְּלִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים (יִרְמְיָה ג, כב), אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן שׁוֹבָב הוּא, שֶׁהֲרֵי בַּסֵּתֶר שָׁב וְלֹא בְגָלוּי, מְקַבְּלִין אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, אַרְבָּעָה מֵהֶן עָוֹן גָּדוֹל וְהָעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶן אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַסְפִּיק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה לְפִי גֹדֶל חֶטְאוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: א) הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, וּבִכְלַל עָוֹן זֶה הַמְעַכֵּב

1 מֵלִיץ intercessor, mediator. 4 מַדָּע knowledge. הַמַּכְחִישׁ he who denies. 7 פּוֹרֵשׁ— נִבְדָּל he who separates himself. 9 אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא he has no share in the world to come. 10 בְּיָד רָמָה with a high hand, wilfully, impudently. כִּיהוֹיָקִים see Jeremiah 22.17-19; 26.23; II Kings 23.35-37. בֵּין קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת whether light (transgressions) or grave (crimes). 12 הֵעֵז מִצְחוֹ he was insolent, unashamed. 13 מוֹסְרִין informers, traitors. 14 אַנָּס violent man. 16 מוּמָרִים sinners, apostates. בְּגָלוּי publicly. 17 בְּמַטְמוֹנִיּוֹת secretly. 21 מְעַכְּבִין prevent. 22 אֵין . . . מַסְפִּיק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה God gives him no opportunity to repent. 23 בִּכְלַל עָוֹן זֶה this sin includes.

אֶת הָרַבִּים מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה; ב) וְהַמַּטֶּה אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה לְרָעָה, כְּגוֹן מֵסִית וּמַדִּיחַ; ג) הָרוֹאֶה בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה וְאֵינוֹ מְמַחֶה בְּיָדוֹ – הוֹאִיל וּבְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, אִלּוּ מִחָה בּוֹ הָיָה פוֹרֵשׁ, וְנִמְצָא כְּמַחֲטִיאוֹ; – – ד) וְהָאוֹמֵר „אֶחֱטָא וְאָשׁוּב", וּבִכְלַל זֶה הָאוֹמֵר „אֶחֱטָא וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר".

ב. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְבָרִים הַנּוֹעֲלִים דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה בִּפְנֵי עוֹשֵׂיהֶן, וְאֵלּוּ הֵן: א) הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר, לְפִי שֶׁבִּזְמַן שֶׁיַּעֲשׂוּ תְשׁוּבָה לֹא יִהְיֶה עִמָּהֶן וְאֵינוֹ זוֹכֶה עִמָּהֶן בִּזְכוּת שֶׁעוֹשִׂין; ב) וְהַחוֹלֵק עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים, לְפִי שֶׁמַּחֲלָקְתּוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ לִפְרשׁ מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה; ג) וְהַמַּלְעִיג עַל הַמִּצְוֹת, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּתְבַּזּוּ בְּעֵינָיו אֵינוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶן וְלֹא עוֹשָׂן, וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה – בַּמֶּה יִזְכֶּה? ד) וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו; – – ה) וְהַשּׂוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחַ לוֹ דֶרֶךְ תְּשׁוּבָה, שֶׁהַתּוֹכַחַת גּוֹרֶמֶת לִתְשׁוּבָה. – – וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים הוֹכִיחוּ לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַעֲמִיד בְּכָל קָהָל וְקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל חָכָם גָּדוֹל וְזָקֵן וִירֵא שָׁמַיִם מִנְּעוּרָיו וְאָהוּב לָהֶם, שֶׁיְּהֵא מוֹכִיחַ לָרַבִּים וּמַחֲזִירָן בִּתְשׁוּבָה. וְזֶה שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת אֵינוֹ בָא לַמּוֹכִיחַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו, לְפִיכָךְ יַעֲמֹד בְּחַטֹּאתָיו שֶׁהֵם בְּעֵינָיו טוֹבִים.

ג. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְבָרִים – הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה גְמוּרָה, לְפִי שֶׁהֵם עֲווֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ [אֶת] חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא לוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ אוֹ יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַמְקַלֵּל אֶת הָרַבִּים וְלֹא קִלֵּל אָדָם יָדוּעַ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאַל מִמֶּנּוּ כַּפָּרָה; ב) וְהַחוֹלֵק עִם גַּנָּב; – – ג) וְהַמּוֹצֵא אֲבֵדָה וְאֵינוֹ מַכְרִיז עָלֶיהָ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶהָ לִבְעָלֶיהָ; לְאַחַר זְמַן, כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְשׁוּבָה, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי יַחֲזִיר; ד) וְהָאוֹכֵל שֹׁד עֲנִיִּים וִיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת – אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם אֻמְלָלִין הֵם וְאֵינָם יְדוּעִים וּמְפֻרְסָמִים וְגוֹלִים מֵעִיר לְעִיר וְאֵין לָהֶם מַכִּיר כְּדֵי שֶׁיֵּדַע שֹׁד זֶה שֶׁל מִי הוּא וְיַחֲזִירֶנּוּ לוֹ; ה) וְהַמְקַבֵּל שֹׁחַד לְהַטּוֹת דִּין – – שֶׁהוּא מַחֲזִיק יַד זֶה וּמַחֲטִיאוֹ.

[2] מֵסִית וּמַדִּיחַ he who stirs people up to worship idols. תַּרְבּוּת רָעָה depravity, degeneracy. אֵינוֹ מְמַחֶה בְּיָדוֹ he does not hinder him. הוֹאִיל וּבְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ since his son is under his control. [3] הָיָה פוֹרֵשׁ he might have kept off. [6] הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר he who separates himself (keeps away) from the community. [7] הַחוֹלֵק he who differs from, opposes. [8] הַמַּלְעִיג he who mocks. [10] תּוֹכַחַת rebuke, admonition. [20] אֵינוֹ מַכְרִיז עָלֶיהָ he does not announce (that he has found) it. [24] מַחֲזִיק יַד זֶה . . . he encourages this man and causes him to sin.

ד. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים – הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אֵין חֶזְקָתוֹ לָשׁוּב מֵהֶן, לְפִי שֶׁהֵם דְּבָרִים קַלִּים בְּעֵינֵי רֹב הָאָדָם, וְנִמְצָא חוֹטֵא וְהוּא יְדַמֶּה שֶׁאֵין זֶה חֵטְא. וְאֵלּוּ הֵן: א) הָאוֹכֵל מִסְּעֻדָּה שֶׁאֵינָהּ מַסְפֶּקֶת לִבְעָלֶיהָ, שֶׁזֶּה אֲבַק גָּזֵל הוּא, וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁלֹּא חָטָא וְיֹאמַר „כְּלוּם אָכַלְתִּי אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ"; ב) הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבוֹטוֹ שֶׁל עָנִי, שֶׁהָעֲבוֹט שֶׁל עָנִי אֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹן קַרְדֹּם וּמַחֲרֵשָׁה, וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ „אֵינָן חֲסֵרִים וַהֲרֵי לֹא גָּזַלְתִּי אוֹתוֹ"; ג) הַמִּסְתַּכֵּל בַּעֲרָיוֹת מַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין בְּכָךְ כְּלוּם – – וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁרְאִיַּת הָעֵינַיִם עָוֹן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם (בַּמִּדְבָּר טו, לט); ד) הַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חֵטְא לְפִי שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ עוֹמֵד שָׁם וְלֹא הִגִּיעַ לוֹ בֹשֶׁת, וְלֹא בִיְּשׁוֹ אֶלָּא עָרַךְ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְחָכְמָתוֹ לְמוּל מַעֲשֵׂה חֲבֵרוֹ אוֹ חָכְמָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מִכְּלָלוֹ שֶׁהוּא מְכֻבָּד וַחֲבֵרוֹ בָּזוּי; ה) וְהַחוֹשֵׁד כְּשֵׁרִים אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חֵטְא, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר „מָה עָשִׂיתִי לוֹ? וְכִי יֵשׁ שָׁם אֶלָּא חָשַׁד שֶׁמָּא עָשָׂה אוֹ לֹא עָשָׂה?" – וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה עָוֹן, שֶׁמֵּשִׂים אָדָם כָּשֵׁר בְּדַעְתּוֹ כְּבַעַל עֲבֵרָה.

ה. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים – הָעוֹשֶׂה אוֹתָם יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶם תָּמִיד וְקָשִׁים הֵם לִפְרֹשׁ מֵהֶן, לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר מֵהֶן שֶׁמָּא יִדָּבֵק בָּהֶן, וְהֵן כֻּלָּן דֵּעוֹת רָעוֹת עַד מְאֹד, וְאֵלּוּ הֵן: רְכִילוּת, וּלְשׁוֹן הָרָע, וּבַעַל חֵמָה, וּבַעַל מַחֲשָׁבָה רָעָה, וְהַמִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע. – – וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לִנְהֹג בָּהֶן תָּמִיד – קַל וָחֹמֶר לְבַעַל תְּשׁוּבָה.

ו. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן אַף עַל פִּי שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה – אֵין מוֹנְעִין אוֹתָהּ; אֶלָּא אִם עָשָׂה אָדָם תְּשׁוּבָה מֵהֶן, הֲרֵי זֶה בַּעַל תְּשׁוּבָה וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. רְשׁוּת לְכָל אָדָם נְתוּנָה: אִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ טוֹבָה וְלִהְיוֹת צַדִּיק, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וְאִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ רָעָה וְלִהְיוֹת רָשָׁע, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע

[1] אֵין חֶזְקָתוֹ is not likely. [2] רֹב הָאָדָם the majority of people. יְדַמֶּה he imagines. [3] אֵינָהּ מַסְפֶּקֶת is insufficient. אֲבַק גָּזֵל akin to (shade of) robbery. [4] עֲבוֹט pledge. [8] הַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ he who elevates himself at the expense of another's degradation. [10] עָרַךְ he compared. כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מִכְּלָלוֹ to imply. [11] הַחוֹשֵׁד כְּשֵׁרִים he who suspects (honest) worthy people. [23] רְשׁוּת free will.

(בְּרֵאשִׁית ג, כב), כְּלוֹמַר, הֵן מִין זֶה שֶׁל אָדָם הָיָה יָחִיד בָּעוֹלָם וְאֵין מִין שֵׁנִי דּוֹמֶה לוֹ בְּזֶה הָעִנְיָן, שֶׁיְּהֵא הוּא מֵעַצְמוֹ, בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ, יוֹדֵעַ הַטּוֹב וְהָרַע וְעוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁהוּא חָפֵץ וְאֵין מִי שֶׁיְּעַכֵּב בְּיָדוֹ מִלַּעֲשׂוֹת הַטּוֹב אוֹ הָרָע; וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא — "פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ" (שָׁם).

ב. אַל יַעֲבֹר בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ דָּבָר זֶה שֶׁאוֹמְרִים טִפְּשֵׁי אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְרֹב גָּלְמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע. אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא כָּל אָדָם רָאוּי לוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ רָשָׁע כְּיָרָבְעָם, אוֹ חָכָם אוֹ סָכָל, אוֹ רַחֲמָן אוֹ אַכְזָרִי, אוֹ כִּילַי אוֹ שׁוֹעַ, וְכֵן שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת; וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּכְפֵּהוּ וְלֹא גּוֹזֵר עָלָיו, וְלֹא מִי שֶׁמּוֹשְׁכוֹ לְאֶחָד מִשְּׁנֵי הַדְּרָכִים, אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּמִדַּעְתּוֹ נוֹטֶה לְאֵיזוֹ דֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אָמַר: מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב (אֵיכָה ג, לח), כְּלוֹמַר, אֵין הַבּוֹרֵא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת טוֹב וְלֹא לִהְיוֹת רָע. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, נִמְצָא זֶה הַחוֹטֵא הוּא הִפְסִיד אֶת עַצְמוֹ, וּלְפִיכָךְ רָאוּי לוֹ לִבְכּוֹת וּלְקוֹנֵן עַל חֲטָאָיו וְעַל מַה שֶּׁעָשָׂה לְנַפְשׁוֹ וּגְמָלָהּ רָעָה. — —

ד. אִלּוּ הָאֵל הָיָה גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ אִלּוּ הָיָה שָׁם דָּבָר שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הָאָדָם בְּעִקַּר תּוֹלַדְתּוֹ לְדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים, אוֹ לְמַדָּע מִן הַמַּדָּעוֹת, אוֹ לְדֵעָה מִן הַדֵּעוֹת, אוֹ לְמַעֲשֶׂה מִן הַמַּעֲשִׂים — כְּמוֹ שֶׁבּוֹדִים מִלִּבָּם הַטִּפְּשִׁים הוֹבְרֵי שָׁמַיִם — הֵיאַךְ הָיָה מְצַוֶּה לָנוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים: עֲשֵׂה כָּךְ וְאַל תַּעֲשֶׂה כָּךְ, הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וְאַל תֵּלְכוּ אַחֲרֵי רִשְׁעֲכֶם, וְהוּא מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ כְּבָר נִגְזַר עָלָיו אוֹ תּוֹלַדְתּוֹ תִּמְשֹׁךְ אוֹתוֹ לְדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָזוּז מִמֶּנּוּ?! וּמַה מָּקוֹם הָיָה לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ? — —

וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: הֵיאַךְ יִהְיֶה הָאָדָם עוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁיַּחְפֹּץ וְיִהְיוּ מַעֲשָׂיו מְסוּרִין לוֹ — וְכִי יֵעָשֶׂה בָּעוֹלָם דָּבָר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת קוֹנוֹ וּבְלֹא חֶפְצוֹ? — — דַּע שֶׁהַכֹּל כְּחֶפְצוֹ יֵעָשֶׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּעֲשֵׂינוּ מְסוּרִין לָנוּ. כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁהַיּוֹצֵר חָפֵץ לִהְיוֹת הָאֵשׁ וְהָרוּחַ עוֹלִים לְמַעְלָה וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ יוֹרְדִים לְמַטָּה וְהַגַּלְגַּל סוֹבֵב בְּעִגּוּל — — כָּכָה חָפֵץ לִהְיוֹת הָאָדָם רְשׁוּתוֹ בְּיָדוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו מְסוּרִין לוֹ.

5 גָּלְמֵי . . . ignorant, uninformed Jews. 6 מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ from his very birth. 9 דֵּעוֹת dispositions. מִי שֶׁיִּכְפֵּהוּ who compels him. 12 נִמְצָא hence it follows. 13 הִפְסִיד אֶת עַצְמוֹ he caused his own ruin. 16 בְּעִקַּר תּוֹלַדְתּוֹ in the very essence of his nature. 17 בּוֹדִים מִלִּבָּם concoct, devise, invent in their own minds. 18 הוֹבְרֵי שָׁמַיִם astrologers. 20 מַה מָּקוֹם הָיָה . . . what room would there be for the whole of the Torah. 25 גַּלְגַּל sphere.

-- לְפִיכָךְ דָּנִין אוֹתוֹ לְפִי מַעֲשָׂיו: אִם עָשָׂה טוֹבָה, מְטִיבִין לוֹ; וְאִם עָשָׂה רָעָה, מְרֵעִין לוֹ. --

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

ב. לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא נוֹטֶה לָמוּת, וְשֶׁמָּא יָמוּת בִּשְׁעָתוֹ וְנִמְצָא עוֹמֵד בְּחֶטְאוֹ, לְפִיכָךְ יָשׁוּב מֵחֲטָאָיו מִיָּד. וְלֹא יֹאמַר „כְּשֶׁאַזְקִין אָשׁוּב"– שֶׁמָּא יָמוּת טֶרֶם שֶׁיַּזְקִין. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים (קֹהֶלֶת ט, ח).

ג. אַל תֹּאמַר שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה אֶלָּא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן זְנוּת וְגָזֵל וּגְנֵבָה; אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לָשׁוּב מֵאֵלּוּ, כָּךְ הוּא צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ בְּדֵעוֹת רָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְלָשׁוּב מִן הַכַּעַס וּמִן הָאֵיבָה, וּמִן הַקִּנְאָה, וּמִן הַהִתּוּל, וּמֵרְדִיפַת הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד, וּמֵרְדִיפַת הַמַּאֲכָלוֹת, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן– מִן הַכֹּל צָרִיךְ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֵלּוּ הָעֲוֹנוֹת קָשִׁים מֵאוֹתָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם נִשְׁקָע בְּאֵלּוּ קָשֶׁה הוּא לִפְרֹשׁ מֵהֶם; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו, וְגוֹמֵר (יְשַׁעְיָה נה, ז).

ד. וְאַל יְדַמֶּה אָדָם בַּעַל תְּשׁוּבָה שֶׁהוּא מְרֻחָק מִמַּעֲלַת הַצַּדִּיקִים מִפְּנֵי הָעֲוֹנוֹת וְהַחֲטָאוֹת שֶׁעָשָׂה; אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא אָהוּב וְנֶחְמָד הוּא לִפְנֵי הַבּוֹרֵא כְּאִלּוּ לֹא חָטָא מֵעוֹלָם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁשְּׂכָרוֹ הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי טָעַם טַעַם הַחֵטְא וּפָרַשׁ מִמֶּנּוּ וְכָבַשׁ יִצְרוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִין– אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִין יְכוֹלִין לַעֲמֹד בּוֹ (בְּרָכוֹת לד, ב), כְּלוֹמַר, מַעֲלָתָן גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת אֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ מֵעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כּוֹבְשִׁים יִצְרָם יוֹתֵר מֵהֶם.

ח. בַּעֲלֵי תְשׁוּבָה– דַּרְכָּן לִהְיוֹת שְׁפָלִים וַעֲנָוִים בְּיוֹתֵר. אִם חֵרְפוּ אוֹתָן הַכְּסִילִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרִאשׁוֹנִים וְאָמְרוּ לָהֶן „אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹשֶׂה כָּךְ וְכָךְ וְאֶמֶשׁ הָיִיתָ אוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ"– אַל יַרְגִּישׁוּ לָהֶן, אֶלָּא שׁוֹמְעִין וּשְׂמֵחִין וְיוֹדְעִין שֶׁזּוֹ זְכוּת לָהֶם; שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵם בּוֹשִׁים מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁעָבְרוּ וְנִכְלָמִים מֵהֶם– זְכוּתָם מִרְבָּה וּמַעֲלָתָם מִתְגַּדֶּלֶת. וְחֵטְא גָּמוּר הוּא לוֹמַר לְבַעַל תְּשׁוּבָה „זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים" אוֹ לְהַזְכִּירָן לְפָנָיו כְּדֵי לְבַיְּשׁוֹ, אוֹ לְהַזְכִּיר דְּבָרִים וְעִנְיָנִים הַדּוֹמִין

5 כְּשֶׁאַזְקִין when I shall arrive at old age. 9 לְחַפֵּשׂ בְּדֵעוֹת רָעוֹת to search out the evil dispositions. 10 אֵיבָה hatred. קִנְאָה envy, jealousy. הִתּוּל mockery. 12 נִשְׁקָע is sunk. 21 אִם חֵרְפוּ אוֹתָן הַכְּסִילִים if fools insult them. 22 אֶמֶשׁ last night.

לָהֶם כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ מַה עָשָׂה – הַכֹּל אָסוּר, וּמֻזְהָר עָלָיו בִּכְלַל הוֹנָיַת דְּבָרִים שֶׁהִזְהִירָה תוֹרָה עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ (וַיִּקְרָא כה, יז).

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

א. אַל יֹאמַר אָדָם: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּחָכְמָתָהּ כְּדֵי שֶׁאֲקַבֵּל כָּל הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת בָּהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁאֶזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְאֶפְרשׁ מִן הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְהִירָה הַתּוֹרָה מֵהֶן כְּדֵי שֶׁאֶנָּצֵל מִן הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶכָּרֵת מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה; שֶׁהָעוֹבֵד עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עוֹבֵד מִיִּרְאָה, – – וְאֵין עוֹבְדִים ה' עַל דֶּרֶךְ זֶה אֶלָּא עַמֵּי הָאָרֶץ וְהַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים, שֶׁמְּחַנְּכִין אוֹתָן לַעֲבֹד מִיִּרְאָה עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה.

ד. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: שֶׁמָּא תֹאמַר: הֲרֵינִי לָמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא "רַבִּי", בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא – תַּלְמוּד לוֹמַר: לְאַהֲבָה אֶת ה' (דְּבָרִים יא, יג), כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם עוֹשִׂים, לֹא תַעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה (סִפְרֵי, שָׁם). – –

ה. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תַגִּיעַ עָלָיו פֻּרְעָנוּת – הֲרֵי זֶה עוֹסֵק שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ; וְכָל הָעוֹסֵק בָּהּ לֹא לְיִרְאָה וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר אֶלָּא מִפְּנֵי אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָהּ – הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וַאֲפִילוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ (פְּסָחִים נ, ב). לְפִיכָךְ כְּשֶׁמְּלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים וְאֶת הַנָּשִׁים וּכְלַל עַמֵּי הָאָרֶץ, אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֶלָּא לַעֲבֹד מִיִּרְאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר – עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וְיִתְחַכְּמוּ חָכְמָה יְתֵרָה. מְגַלִּים לָהֶם רָז זֶה מְעַט מְעַט וּמַרְגִּילִין אוֹתָן לְעִנְיָן זֶה בְּנַחַת עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ וְיֵדָעוּהוּ, וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה.

1 מֻזְהָר עָלָיו בִּכְלַל הוֹנָיַת דְּבָרִים it is included in the warning against verbal wrongdoing. 16 לִשְׁמָהּ for its own sake. 18 שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ for even if he does not now study the Torah for its own sake, he will end by studying it for its own sake. 19 כְּלַל עַמֵּי הָאָרֶץ the illiterate generally. 21 רָז secret. וּמַרְגִּילִין אוֹתָן and train them. 22 בְּנַחַת slowly. עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ till they have grasped it.

סֵפֶר אַהֲבָה

קְרִיאַת שְׁמַע
תְּפִלָּה
תְּפִלִּין
מְזוּזָה
סֵפֶר תּוֹרָה
צִיצִת
בְּרָכוֹת

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

ד. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, כְּשֶׁהוּא גּוֹמֵר פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹמֵר בְּלַחַשׁ: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ: וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ, עַד סוֹפָהּ. וְלָמָּה קוֹרִין כֵּן? מְסוֹרֶת הִיא בְּיָדֵינוּ שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקִּבֵּץ יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בָּנָיו בְּמִצְרַיִם בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, צִוָּם וְזֵרְזָם עַל יִחוּד הַשֵּׁם וְעַל דֶּרֶךְ הַשֵּׁם שֶׁהָלַךְ בָּהּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק אָבִיו. וְשָׁאַל אוֹתָם וְאָמַר לָהֶם: בָּנַי, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם פְּסֻלוֹת, מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד עִמִּי בְּיִחוּד הַשֵּׁם? — עָנוּ כֻּלָּם וְאָמְרוּ: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד – כְּלוֹמַר, שְׁמַע מִמֶּנּוּ, אָבִינוּ יִשְׂרָאֵל, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, ה׳ אֶחָד. פָּתַח הַזָּקֵן וְאָמַר: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. לְפִיכָךְ נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שֶׁבַח שֶׁשִּׁבַּח בּוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן אַחַר פָּסוּק זֶה.

פֶּרֶק שֵׁנִי

ח. — וְצָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא; וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, יָצָא. וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ; וְאִם לֹא דִקְדֵּק, יָצָא.

ט. כֵּיצַד יְדַקְדֵּק? — צָרִיךְ לִתֵּן רֶוַח בֵּין הַדְּבֵקִים, בֵּין כָּל שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַדּוֹמוֹת שֶׁאַחַת מֵהֶן סוֹף תֵּבָה וְהָאַחֶרֶת תְּחִלַּת תֵּבָה הַסְּמוּכָה לָהּ, כְּגוֹן „בְּכָל לְבָבְךָ" – קוֹרֵא „בְּכָל" וְשׁוֹהֶה, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא „לְבָבְךָ". וְכֵן „וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה", „הַכָּנָף פְּתִיל". וְצָרִיךְ לְבָאֵר זַיִן שֶׁל „תִּזְכְּרוּ". וְצָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בְּדָלֶת שֶׁל „אֶחָד", כְּדֵי שֶׁיַּמְלִיכֵהוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְאַרְבַּע רוּחוֹת. וְצָרִיךְ שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בַּחֵית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא כְּאוֹמֵר „אֵי חָד".

י. קוֹרֵא אָדָם אֶת „שְׁמַע" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁיִּהְיֶה מַכִּירָהּ. וְהַקּוֹרֵא בְּכָל לָשׁוֹן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מִדִּבְרֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁבְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן, וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן כְּמוֹ שֶׁמְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

[3] בְּלַחַשׁ in a low voice. [4] כְּדַרְכּוֹ as usual. [6] זֵרְזָם urged, stimulated them. יִחוּד הַשֵּׁם the unity of God. [8] פְּסֻלוֹת defect. [13] יָצָא he has done his duty. [14] לְדַקְדֵּק to pronounce clearly. [15] רֶוַח בֵּין הַדְּבֵקִים a pause between words which are liable to be jumbled together. [16] תֵּבָה word. [17] שׁוֹהֶה he pauses. [19] שֶׁיַּמְלִיכֵהוּ that he may declare God king. שֶׁלֹּא יַחֲטֹף one must not slur over, read hurriedly. [20] אֵי חָד not one. [22] דִּבְרֵי שִׁבּוּשׁ blunders, errors.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

ד. כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, נִתְעָרְבוּ בְּפָרַס וְיָוָן וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת וְנוֹלְדוּ לָהֶם בָּנִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם. וְאוֹתָן הַבָּנִים נִתְבַּלְבְּלָה שְׂפָתָם וְהָיְתָה שְׂפַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעֹרֶבֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַרְבֵּה, וְכֵיוָן שֶׁהָיָה מְדַבֵּר אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל צְרָכוֹ בְּלָשׁוֹן אַחַת אֶלָּא בְּשִׁבּוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵיהֶם חֲצִי מְדַבֵּר אַשְׁדּוֹדִית וְאֵינָם מַכִּירִים לְדַבֵּר יְהוּדִית וְכִלְשׁוֹן עַם וָעָם (נְחֶמְיָה יג, כד). וּמִפְּנֵי זֶה כְּשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מִתְפַּלֵּל, תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ לִשְׁאֹל חֲפָצָיו אוֹ לְהַגִּיד שֶׁבַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ עַד שֶׁיְּעָרֵב עִמָּהּ לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ כָּךְ, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ לָהֶם שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל הַסֵּדֶר: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת – שֶׁבַח לַה', וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת – הוֹדָיָה, וְאֶמְצָעִיּוֹת – יֵשׁ בָּהֶן שְׁאֵלַת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהֵן כְּמוֹ אָבוֹת לְכָל חֶפְצֵי אִישׁ וָאִישׁ וּלְצָרְכֵי הַצִּבּוּר כֻּלָּן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל וְיִלְמְדוּ אוֹתָן, וְתִהְיֶה תְּפִלַּת אֵלּוּ הָעִלְּגִים תְּפִלָּה שְׁלֵמָה כִּתְפִלַּת בַּעַל הַלָּשׁוֹן הַצָּחָה. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה תִּקְּנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלּוֹת הַסְּדוּרוֹת בְּפִי כָל יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עִנְיַן כָּל בְּרָכָה עָרוּךְ בְּפִי הָעִלֵּג.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. תְּפִלַּת הַצִּבּוּר נִשְׁמַעַת תָּמִיד; וַאֲפִילוּ הָיוּ בָהֶן חוֹטְאִים, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְשַׁתֵּף עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר; וְלֹא יִתְפַּלֵּל יָחִיד כָּל זְמַן שֶׁיָּכֹל לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר. – –

ד. וְכֵיצַד הִיא תְּפִלַּת הַצִּבּוּר? יִהְיֶה אֶחָד מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם וְהַכֹּל שׁוֹמְעִים. וְאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה גְּדוֹלִים וּבְנֵי חוֹרִין – וּשְׁלִיחַ צִבּוּר אֶחָד מֵהֶם. – –

[6] שִׁבּוּשׁ mistake, blunder. [8] תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ his vocabulary was too limited. [11] אֶמְצָעִיּוֹת the intermediate (central) sections of the benedictions (between the first three and the last three). [12] אָבוֹת לְכָל חֶפְצֵי אִישׁ וָאִישׁ the most essential individual needs. [13] עִלְּגִים those of inarticulate speech. [14] בַּעַל הַלָּשׁוֹן הַצָּחָה one speaking clearly. [18] לְשַׁתֵּף עַצְמוֹ to include himself. [21] בְּנֵי חוֹרִין freemen.

ה. – – וְאֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ אֶלָּא בַעֲשָׂרָה; וְאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים יְדֵיהֶם אֶלָּא בַעֲשָׂרָה–וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן. שֶׁכָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל הֵם הַנִּקְרָאִים עֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת, וְגוֹמֵר (בְּמִדְבַּר יד, כז)–וְהָיוּ עֲשָׂרָה, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב.

ט. שְׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. כֵּיצַד? בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, הֲרֵי הֵן כְּמִתְפַּלְּלִין. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל; אֲבָל הַיּוֹדֵעַ אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ אֶלָּא בִתְפִלַּת עַצְמוֹ.

יא. אֵין מְמַנִּין שְׁלִיחַ צִבּוּר אֶלָּא גָדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו; וְאִם הָיָה זָקֵן–הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לִהְיוֹת שְׁלִיחַ צִבּוּר אָדָם שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב וְרָגִיל לִקְרוֹת.– –

יב. וְכֵן הָעִלֵּג, כְּגוֹן מִי שֶׁקּוֹרֵא לָאָלֶף עַיִן אוֹ לָעַיִן–אָלֶף, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן, אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ צִבּוּר.– –

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהָכִין בּוֹ בַּיִת שֶׁיִּכָּנְסוּ בוֹ לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה; וּמָקוֹם זֶה נִקְרָא בֵּית הַכְּנֶסֶת. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַכְּנֶסֶת וְלִקְנוֹת לָהֶם סֵפֶר תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים.

ה. בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד, וּמְכַבְּדִין אוֹתָן וּמְרַבְּצִין אוֹתָן. וְנוֹהֲגִין כָּל יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד וּבְמַעֲרָב, בְּשִׁנְעָר וּבְאֶרֶץ הַצְּבִי, לְהַדְלִיק עֲשָׁשִׁיּוֹת בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְהַצִּיעַ בְּקַרְקָעָן מַחְצָלָאוֹת כְּדֵי לֵשֵׁב עֲלֵיהֶן; וּבְעָרֵי אֱדוֹם יוֹשְׁבִין שָׁם עַל הַכִּסְאוֹת.

ו. בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל וְשִׂיחָה בְטֵלָה. וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן וְאֵין נֵאוֹתִין בָּהֶן וְאֵין מְטַיְּלִין

[1] נוֹשְׂאִים יְדֵיהֶם raise their hands (to pronounce the priestly benediction). [4] יָצְאוּ were not included (in the guilt of the twelve spies). [11] עָרֵב sweet, pleasant. [15] כּוֹפִין may compel. [18] נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד should be treated with respect. וּמְכַבְּדִין–וּמְרַבְּצִין should be swept and sprinkled (in order to lay the dust). [19] סְפָרַד Spain. מַעֲרָב Northern Africa. שִׁנְעָר Babylonia. אֶרֶץ הַצְּבִי Palestine. [20] עֲשָׁשִׁיּוֹת lamps. לְהַצִּיעַ מַחְצָלָאוֹת to spread mats. עָרֵי אֱדוֹם Christian cities. [23] נֵאוֹתִין enjoy, make use of.

בָּהֶן; וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בְּחַמָּה – מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבִגְשָׁמִים – מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בָּהֶן מִדֹּחַק.

ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה וּפִדְיוֹן שְׁבוּיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן אֶלָּא הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הֶסְפֵּד גְּדוֹלֵי חַכְמֵי אוֹתָהּ הָעִיר שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בַּתּוֹרָה בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה. וְעֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁיְּהוּ קוֹרִין כֵּן בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת, מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. וְגַם הוּא תִּקֵּן שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם; וְלֹא יִקְרְאוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר: בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְתַעֲנִיּוֹת וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וּבְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ. וְאֵין מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְתִשְׁעָה בְּאָב בִּלְבָד.

ט. כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִילוּ בִּדְבַר הֲלָכָה, אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹמְעִין וְשׁוֹתְקִין וּמְשִׂימִין לִבָּם לְמַה שֶּׁהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה (נְחֶמְיָה ח, ג). וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא; וּמֻתָּר לָצֵאת בֵּין אִישׁ לְאִישׁ. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ, מֻתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה.

י. מִימוֹת עֶזְרָא נָהֲגוּ שֶׁיְּהֵא שָׁם תֻּרְגְּמָן מְתַרְגֵּם לָעָם מַה שֶּׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ עִנְיַן הַדְּבָרִים. וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּלְבַד וְשׁוֹתֵק עַד שֶׁיְּתַרְגֵּם אוֹתוֹ הַתֻּרְגְּמָן, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שֵׁנִי; וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת לַתֻּרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד.

טז. כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין שִׁבְעָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים – שִׁשָּׁה, וּבְיָמִים טוֹבִים – חֲמִשָּׁה; אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבָּעָה. בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּמִנְחָה,

[1] מִפְּנֵי הַחַמָּה as protection from the sun. [2] מִדֹּחַק when necessary. [3] קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה charity fund. [8] תִּקֵּן ordained. [9] יִשְׁהוּ tarry. [10] מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת because of those seated at street corners (traders, who do not attend services on weekdays). [15] לְסַפֵּר to converse. [19] תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ his sole occupation is study. [20] תֻּרְגְּמָן translator. [22] רַשַּׁאי permitted.

וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים בְּשַׁחֲרִית, וּבִימֵי הַתַּעֲנִית בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה – קוֹרִין שְׁלֹשָׁה; אֵין פּוֹחֲתִין מִמִּנְיָן זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן.

יח. בְּכָל קְרִיאָה וּקְרִיאָה מֵאֵלּוּ – כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוּא הַיּוֹם שֶׁאֲפִילוּ כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ קוֹדֵם לִקְרוֹת לִפְנֵי חָכָם גָּדוֹל – יִשְׂרָאֵל. וְכָל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה – קוֹדֵם לִקְרוֹת. וְהָאַחֲרוֹן, שֶׁגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל; לְפִיכָךְ עוֹלֶה וּמַשְׁלִים אֲפִילוּ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר.

יט. אֵין שָׁם כֹּהֵן – עוֹלֶה יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו לֵוִי כְּלָל. אֵין שָׁם לֵוִי – כֹּהֵן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן חוֹזֵר וְקוֹרֵא הוּא עַצְמוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה בִּמְקוֹם לֵוִי; אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹּהֵן אַחֵר, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: הָרִאשׁוֹן פָּסוּל וּלְפִיכָךְ עוֹלֶה כֹּהֵן אַחֵר. וְכֵן לֹא יִקְרָא לֵוִי אַחַר לֵוִי, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם פָּסוּל.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל – שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אֶחָת: מַתְחִילִין בַּשַּׁבָּת שֶׁאַחַר חַג הַסֻּכּוֹת – – וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה עַד שֶׁגּוֹמְרִין אֶת הַתּוֹרָה בְּחַג הַסֻּכּוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים – וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט.

כה. אַף עַל פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל שַׁבָּת בְּצִבּוּר, חַיָּב לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ סֵדֶר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת – שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם; וּפָסוּק שֶׁאֵין בּוֹ תַּרְגּוּם, קוֹרְאֵהוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר.

2 אֵין פּוֹחֲתִין מִמִּנְיָן זֶה... we call up no less than this number nor more. 4 מִנְהָג פָּשׁוּט widespread custom. קוֹדֵם takes precedence. 6 גּוֹלֵל rolls up the scrolls. נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל receives the highest reward. מַשְׁלִים finishes the reading of the weekly portion. 18 שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם reading the biblical portion of the week twice, and the Targum once.

הִלְכוֹת תְּפִלִּין

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵן: קַדֶּשׁ לִי, וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ ה' שֶׁבְּסֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת (יג, א־י; יא־טז), וּשְׁמַע, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ (דְּבָרִים ו, ד־ט; יא, יג־כא) — הֵן שֶׁנִּכְתָּבוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן וּמְחַפִּין אוֹתָן בְּעוֹר וְנִקְרָאִין תְּפִלִּין; וּמַנִּיחִין אוֹתָן עַל הָרֹאשׁ וְקוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד. — —

ו. שְׁלֹשָׁה עוֹרוֹת הֵן: גְּוִיל, וּקְלָף, וְדוּכְסוּסְטוּס. כֵּיצַד? לוֹקְחִין עוֹר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה וּמַעֲבִירִין הַשֵּׂעָר מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח, וְאַחַר כָּךְ מְעַבְּדִין אוֹתוֹ בְּקֶמַח, וְאַחַר כָּךְ — בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בוֹ מִדְּבָרִים שֶׁמְּכַוְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּוִיל.

ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר — אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ — וְחִלְּקוּ אוֹתוֹ בְּעָבְיוֹ לִשְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁהָעַבְּדָנִין עוֹשִׂין, עַד שֶׁיִּהְיֶה שְׁנֵי עוֹרוֹת: אֶחָד דַּק — הוּא שֶׁמִּמּוּל הַשֵּׂעָר, וְאֶחָד עָבֶה — וְהוּא שֶׁמִּמּוּל הַבָּשָׂר, וְעִבְּדוּ אוֹתוֹ בְּמֶלַח וְאַחַר כָּךְ בְּקֶמַח וְאַחַר כָּךְ בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בוֹ, זֶה הַחֵלֶק שֶׁמִּמּוּל הַשֵּׂעָר נִקְרָא קְלָף וְזֶה שֶׁמִּמּוּל הַבָּשָׂר נִקְרָא דּוּכְסוּסְטוּס.

ח. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַגְּוִיל וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר; וְשֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין הַתְּפִלִּין עַל הַקְּלָף וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַבָּשָׂר; וְשֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין הַמְּזוּזָה עַל דּוּכְסוּסְטוּס וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר. וְכָל הַכּוֹתֵב עַל הַקְּלָף בִּמְקוֹם שֵׂעָר אוֹ שֶׁכָּתַב בִּגְוִיל וּבְדוּכְסוּסְטוּס בִּמְקוֹם בָּשָׂר — פָּסוּל.

יב. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה וְלֹא מְזוּזָה אֶלָּא בְּשִׂרְטוּט; אֲבָל תְּפִלִּין אֵינָן צְרִיכִין שִׂרְטוּט, לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין. וּמֻתָּר לִכְתֹּב תְּפִלִּין וּמְזוּזָה שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ; אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לִכְתֹּב אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב.

5 מְחַפִּין they cover. 9 מְעַבְּדִין they dress, prepare. עַפְצָא gallnut juice. מְכַוְּצִין cause to shrink. 12 עַבְּדָן tanner. 20 בְּשִׂרְטוּט on traced lines. 22 שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב from memory. גּוֹרְסִין are well-versed in, know by heart.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. הֵיכָן מַנִּיחִין? תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ–מַנִּיחִין אוֹתָן עַל הַקָּדְקֹד, שֶׁהוּא סוֹף הַשֵּׂעָר שֶׁכְּנֶגֶד הַפָּנִים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס בּוֹ. וְצָרִיךְ לְכַוֵּן אוֹתָם בְּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בֵּין הָעֵינַיִם; וְיִהְיֶה הַקֶּשֶׁר בְּגֹבַהּ הָעֹרֶף, שֶׁהוּא סוֹף הַגֻּלְגֹּלֶת.

ב. וְשֶׁל יָד–קוֹשֵׁר אוֹתָהּ עַל שְׂמֹאלוֹ, עַל הַקִּבֹּרֶת, וְהוּא הַבָּשָׂר הַתּוֹפֵחַ שֶׁבַּמַּרְפֵּק, שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּבֵין פֶּרֶק הַזְּרוֹעַ; שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפֵּקוֹ לִצְלָעָיו תִּהְיֶה תְּפִלָּה כְּנֶגֶד לִבּוֹ וְנִמְצָא מְקַיֵּם: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... עַל לְבָבֶךָ (דְּבָרִים ו, ו).

ו. מִי שֶׁבֵּרַךְ „לְהָנִיחַ תְּפִלִּין" וְקָשַׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד, אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר, וַאֲפִילוּ לְהָשִׁיב שָׁלוֹם לְרַבּוֹ, עַד שֶׁיַּנִּיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם שָׂח, הֲרֵי זוֹ עֲבֵרָה; וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה, „עַל מִצְוַת תְּפִלִּין", וְאַחַר כָּךְ מַנִּיחַ שֶׁל רֹאשׁ.

כה. קְדֻשַּׁת תְּפִלִּין–קְדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה הִיא; שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְעַל זְרוֹעוֹ, הוּא עָנָו וִירֵא שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ נִמְשָׁךְ בִּשְׂחוֹק וּבְשִׂיחָה בְטֵלָה, וְאֵינוֹ מְהַרְהֵר מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, אֶלָּא מְפַנֶּה לִבּוֹ בְּדִבְרֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹתָן עָלָיו כָּל הַיּוֹם, שֶׁמִּצְוָתָן כָּךְ הִיא. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַב, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל יָמָיו לֹא רָאוּהוּ שֶׁהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה אוֹ בְּלֹא צִיצִת אוֹ בְּלֹא תְפִלִּין.

כו. אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָתָן לְלָבְשָׁן כָּל הַיּוֹם, בִּשְׁעַת תְּפִלָּה–יוֹתֵר מִן הַכֹּל. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְפִלִּין, כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ (בְּרָכוֹת יד, ב). וְכָל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִלִּין עוֹבֵר בִּשְׁמֹנָה „עֲשֵׂה" (מְנָחוֹת מד, א), שֶׁהֲרֵי בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת צִוָּה עַל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְעַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד. וְכָל הָרָגִיל בִּתְפִלִּין מַאֲרִיךְ יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עֲלֵיהֶם, יִחְיוּ (יְשַׁעְיָה לח, טז; מְנָחוֹת שָׁם).

[2] הֵיכָן מַנִּיחִין where are the Tefillin put on? קָדְקֹד the upper part of the head. [3] שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס בּוֹ where the child's brain is delicate, soft. לְכַוֵּן to adjust. [5] גֻּלְגֹּלֶת skull. [6] הַבָּשָׂר הַתּוֹפֵחַ שֶׁבַּמַּרְפֵּק the flesh rising (swelling) above the elbow. [7] פֶּרֶק הַכָּתֵף shoulder-joint. שֶׁנִּמְצָא for it follows. [10] לְסַפֵּר to speak. [11] לְהָשִׁיב שָׁלוֹם to return a salutation. [14] נִמְשָׁךְ drawn. [15] מְפַנֶּה לִבּוֹ empties his heart (of frivolous thoughts). [20] כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ as if offering evidence of falsehood against himself.

הִלְכוֹת מְזוּזָה

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַמְּזוּזָה? כּוֹתְבִין שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת, „שְׁמַע" „וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ", עַל דַּף אֶחָד בִּירִיעָה אַחַת, וְעוֹשֶׂה לָהּ רֶוַח מִלְּמַטָּה וְרֶוַח מִלְּמַעְלָה כְּמוֹ חֲצִי צִפֹּרֶן. — — סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה וּתְפִלִּין שֶׁבָּלוּ, אֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְזוּזָה — — לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה.

ד. מִנְהָג פָּשׁוּט שֶׁכּוֹתְבִים עַל הַמְּזוּזָה מִבַּחוּץ, כְּנֶגֶד הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, „שַׁדַּי"; וְאֵין בָּזֶה הֶפְסֵד לְפִי שֶׁהוּא מִבַּחוּץ. אֲבָל אֵלּוּ שֶׁכּוֹתְבִין מִ בִּ פְ נִ י ם שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים, אוֹ שְׁמוֹת קְדוֹשִׁים אוֹ פָּסוּק אוֹ חוֹתָמוֹת, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מִי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁאֵלּוּ הַטִּפְּשִׁים לֹא דַי לָהֶם שֶׁבִּטְּלוּ הַמִּצְוָה אֶלָּא שֶׁעָשׂוּ מִצְוָה גְדוֹלָה, שֶׁהִיא יִחוּד הַשֵּׁם שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאַהֲבָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ, כְּאִלּוּ הִיא קָמֵיעַ שֶׁל הֲנָיַת עַצְמָן, כְּמוֹ שֶׁעָלָה עַל לִבָּם הַסָּכָל שֶׁזֶּה דָּבָר הַמְהַנֶּה בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם.

ו. כְּשֶׁכּוֹפְלִין אוֹתָהּ, גּוֹלְלִין אוֹתָהּ מִסּוֹף הַשִּׁטָּה לִתְחִלָּתָהּ עַד שֶׁנִּמְצָא כְּשֶׁיִּפְתַּח הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת–יִקְרָא מֵרֹאשׁ הַשִּׁטָּה לְסוֹפָהּ. וְאַחַר שֶׁגּוֹלְלָהּ, מַנִּיחָהּ בִּשְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל קָנֶה אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר, וּמְחַבֵּר אוֹתָהּ אֶל מְזוּזַת הַפֶּתַח בְּמַסְמֵר אוֹ חוֹפֵר בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח וּמַכְנִיס בָּהּ הַמְּזוּזָה.

ז. וְקֹדֶם שֶׁיִּקְבָּעֶנָּה בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְבֹּעַ מְזוּזָה; וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת כְּתִיבָתָהּ, שֶׁקְּבִיעָתָהּ הִיא הַמִּצְוָה.

י. הַכֹּל חַיָּבִין בִּמְזוּזָה וַאֲפִילוּ נָשִׁים וַעֲבָדִים. וּמְחַנְּכִים אֶת הַקְּטַנִּים לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה לְבָתֵּיהֶם. — —

[4] דַּף column. יְרִיעָה sheet of parchment. רֶוַח margin. כְּמוֹ about. [5] חֲצִי צִפֹּרֶן size of half a nail (of finger). בָּלָה is worn out. [7] פָּשׁוּט widespread. [8] הֶפְסֵד harm. [9] חוֹתָמוֹת seal amulets, charms. [12] קָמֵיעַ amulet. [14] סוֹף הַשִּׁטָּה last line. [16] שְׁפוֹפֶרֶת tube. קָנֶה reed.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. עֲשָׂרָה תְּנָאִים יֵשׁ בְּבַיִת וְאַחַר כָּךְ יִתְחַיֵּב הַדָּר בּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה, וְאִם חָסֵר תְּנַאי אֶחָד מֵהֶן פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה, וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר, וְשֶׁתִּהְיֶינָה לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת, וְיִהְיֶה לוֹ מַשְׁקוֹף, וְתִהְיֶה לוֹ תִּקְרָה, וְיִהְיוּ לוֹ דְּלָתוֹת, וְיִהְיֶה הַשַּׁעַר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, וְיִהְיֶה הַבַּיִת חֹל, וְיִהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת אָדָם, וְעָשׂוּי לְדִירַת כָּבוֹד, וְעָשׂוּי לְדִירַת קֶבַע.

י. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לָצֵאת וְלָבֹא אֶלָּא בְּאֶחָד מֵהֶן חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה בְּכָל פֶּתַח וָפֶתַח.— —

יג. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּמְזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבַת הַכֹּל תָּמִיד. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס וְיֵצֵא, יִפְגַּע בְּיִחוּד הַשֵּׁם, שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְיִזְכֹּר אַהֲבָתוֹ; וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וּשְׁגִיּוֹתָיו בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, וְיֵדַע שֶׁאֵין דָּבָר הָעוֹמֵד לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים אֶלָּא יְדִיעַת צוּר הָעוֹלָם—וּמִיָּד הוּא חוֹזֵר לְדַעְתּוֹ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מֵישָׁרִים. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּבִזְרוֹעוֹ וְצִיצִת בְּבִגְדוֹ וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ—מֻחְזָק הוּא שֶׁלֹּא יֶחֱטָא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ מַזְכִּירִין רַבִּים; וְהֵן הֵם הַמַּלְאָכִים שֶׁמַּצִּילִין אוֹתוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: חֹנֶה מַלְאַךְ ה׳ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם (תְּהִלִּים לד, ח; מְנָחוֹת מג, ב).

[2] תְּנָאִים conditions, [4] שְׁתֵּי מְזוּזוֹת two doorposts. מַשְׁקוֹף lintel, cross-piece. [5] טֶפַח handbreadth (three and a quarter inches). [6] חֹל for secular use. דִּירַת קֶבַע permanent residence. [10] יִפְגַּע he will meet. [11] שְׁגִיּוֹתָיו בְּהַבְלֵי הַזְּמַן his indulgence in temporal vanities. [14] מֻחְזָק הוּא it is certain, sure. מַזְכִּירִין reminders,

הִלְכוֹת סֵפֶר תּוֹרָה

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל לִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה (דְּבָרִים לא, יט), כְּלוֹמַר, כִּתְבוּ לָכֶם תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁירָה זוֹ, לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אֶת הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו סֵפֶר תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ. וְאִם כְּתָבוֹ בְּיָדוֹ, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ קִבְּלוֹ מֵהַר סִינַי; וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִכְתֹּב, אֲחֵרִים כּוֹתְבִין לוֹ. וְכָל הַמַּגִּיהַּ סֵפֶר תּוֹרָה, וַאֲפִילּוּ אוֹת אַחַת, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כְּתָבוֹ כֻּלּוֹ (מְנָחוֹת ל, א).

ד. סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכְּתָבוֹ בְּלֹא שִׂרְטוּט, אוֹ שֶׁכְּתָבוֹ מִקְצָתוֹ עַל הַגְּוִיל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקְּלָף, פָּסוּל; אֶלָּא אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַגְּוִיל אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַקְּלָף. וְכֵיצַד כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה? כּוֹתֵב כְּתִיבָה מְתֻקֶּנֶת, נָאָה בְּיוֹתֵר. יַנִּיחַ בֵּין כָּל תֵּבָה וְתֵבָה כִּמְלֹא אוֹת קְטַנָּה, וּבֵין אוֹת לְאוֹת – כִּמְלֹא חוּט הַשַּׂעֲרָה, וּבֵין כָּל שִׁטָּה וְשִׁטָּה – כִּמְלֹא שִׁטָּה. וְאֹרֶךְ כָּל שִׁטָּה וְשִׁטָּה שְׁלֹשִׁים אוֹתִיּוֹת, כְּדֵי לִכְתֹּב „לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם" תְּלָתָא זִמְנֵי (שָׁם). — —

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. פָּרָשָׁה פְּתוּחָה יֵשׁ לָהּ שְׁתֵּי צוּרוֹת. אִם גָּמַר בְּאֶמְצַע הַשִּׁטָּה, מַנִּיחַ שְׁאָר הַשִּׁטָּה פָּנוּי וּמַתְחִיל הַפָּרָשָׁה שֶׁהִיא פְתוּחָה מִתְּחִלַּת הַשִּׁטָּה הַשְּׁנִיָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּשְׁאַר מִן הַשִּׁטָּה רֶוַח כְּשִׁעוּר תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת; אֲבָל אִם לֹא נִשְׁאַר אֶלָּא מְעַט אוֹ אִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁטָּה, מַנִּיחַ שִׁטָּה שְׁנִיָּה בְּלֹא כְתָב וּמַתְחִיל הַפָּרָשָׁה הַפְּתוּחָה מִתְּחִלַּת [הַ]שִּׁטָּה הַשְּׁלִישִׁית.

ב. פָּרָשָׁה סְתוּמָה יֵשׁ לָהּ שָׁלֹשׁ צוּרוֹת. אִם גָּמַר בְּאֶמְצַע הַשִּׁטָּה, מַנִּיחַ רֶוַח כְּשִׁעוּר וּמַתְחִיל (לִכְתֹּב) בְּסוֹף הַשִּׁטָּה (תֵּבָה אַחַת) מִתְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה שֶׁהִיא סְתוּמָה, עַד שֶׁיִּמָּצֵא הָרֶוַח בְּאֶמְצַע. וְאִם לֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁטָּה כְּדֵי לְהַנִּיחַ הָרֶוַח כְּשִׁעוּר וְלִכְתֹּב בְּסוֹף הַשִּׁטָּה תֵּבָה אַחַת, יַנִּיחַ הַכֹּל פָּנוּי; וְיַנִּיחַ מְעַט רֶוַח מֵרֹאשׁ

[7] מַגִּיהַּ proofreads, corrects. [9] שִׂרְטוּט traced lines. גְּוִיל, קְלָף kinds of parchment. [11] מְתֻקֶּנֶת good, proper. [12] כִּמְלֹא חוּט הַשַּׂעֲרָה so much as a hair-thread. [13] כִּמְלֹא שִׁטָּה the space of a line. [14] תְּלָתָא זִמְנֵי three times. [17] פָּנוּי blank, [23] כְּדֵי sufficient.

שְׁטָה שְׁנִיָּה וְיַתְחִיל לִכְתֹּב הַפָּרָשָׁה הַסְּתוּמָה מֵאֶמְצַע הַשִּׁטָּה [הַ]שְּׁנִיָּה. וְאִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁטָּה, מַנִּיחַ מִתְּחִלַּת שִׁטָּה שְׁנִיָּה כְּשִׁעוּר הָרֶוַח וּמַתְחִיל לִכְתֹּב הַסְּתוּמָה מֵאֶמְצַע שִׁטָּה. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר שֶׁפָּרָשָׁה פְּתוּחָה – תְּחִלָּתָהּ בִּתְחִלַּת הַשִּׁטָּה לְעוֹלָם, וּפָרָשָׁה סְתוּמָה – תְּחִלָּתָהּ מֵאֶמְצַע הַשִּׁטָּה לְעוֹלָם.

ג. סֵפֶר שֶׁאֵינוֹ מֻגָּה בְּמָלֵא וְחָסֵר, אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ וּלְהַגִּיהוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל אִם טָעָה בְּרֶוַח הַפָּרָשִׁיּוֹת וְכָתַב פְּתוּחָה – סְתוּמָה, אוֹ סְתוּמָה – פְּתוּחָה, אוֹ שֶׁהִפְסִיק וְהִנִּיחַ פָּנוּי בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ פָּרָשָׁה, אוֹ שֶׁכָּתַב כְּדַרְכּוֹ וְלֹא הִפְסִיק בְּרֶוַח בִּמְקוֹם הַפָּרָשָׁה, אוֹ שֶׁשִּׁנָּה צוּרַת הַשִּׁירוֹת – הֲרֵי זֶה פָּסוּל וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא לְסַלֵּק אֶת כָּל הַדַּף שֶׁטָּעָה בּוֹ.

ד. וּלְפִי שֶׁרָאִיתִי שִׁבּוּשׁ גָּדוֹל – בְּכָל הַסְּפָרִים שֶׁרָאִיתִי – בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְכֵן בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרֶת, שֶׁכּוֹתְבִין וּמְחַבְּרִין לְהוֹדִיעַ הַפְּתוּחוֹת וְהַסְּתוּמוֹת, נֶחְלָקִים בִּדְבָרִים אֵלּוּ בְּמַחֲלֹקֶת הַסְּפָרִים שֶׁסּוֹמְכִין עֲלֵיהֶם – רָאִיתִי לִכְתֹּב הֵנָּה כָּל פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה, הַסְּתוּמוֹת וְהַפְּתוּחוֹת, וְצוּרַת הַשִּׁירוֹת, כְּדֵי לְתַקֵּן עֲלֵיהֶן כָּל הַסְּפָרִים וּלְהַגִּיהַּ מֵהֶן. וְסֵפֶר שֶׁסָּמַכְנוּ עָלָיו בִּדְבָרִים אֵלּוּ הוּא הַסֵּפֶר הַיָּדוּעַ בְּמִצְרַיִם, שֶׁהוּא כּוֹלֵל אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים סְפָרִים, שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם מִכַּמָּה שָׁנִים לְהַגִּיהַּ מִמֶּנּוּ הַסְּפָרִים, וְעָלָיו הָיוּ הַכֹּל סוֹמְכִין לְפִי שֶׁהִגִּיהוֹ בֶּן־אָשֵׁר וְדִקְדֵּק בּוֹ שָׁנִים הַרְבֵּה וְהִגִּיהוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּ. וְעָלָיו סָמַכְתִּי בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי כְּהִלְכָתוֹ.

סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

יְהִי רָקִיעַ, יִקָּווּ הַמַּיִם, יְהִי מְאוֹרוֹת, יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם, תּוֹצֵא הָאָרֶץ, וַיְכֻלּוּ, אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם – כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֶׁבַע פָּרָשִׁיּוֹת. אֶל הָאִשָּׁה אָמַר, וּלְאָדָם אָמַר – שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. – –

שִׁירַת הַיָּם – כּוֹתְבִין אוֹתָהּ בִּשְׁלֹשִׁים שִׁטּוֹת: שִׁטָּה רִאשׁוֹנָה כְּדַרְכָּהּ, וּשְׁאָר הַשִּׁטּוֹת – אַחַת מַנִּיחִין בְּאֶמְצָעָהּ רֶוַח אֶחָד, וְאַחַת מַנִּיחִין הָרֶוַח בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת

[5] מֻגָּה revised, corrected. בְּמָלֵא וְחָסֵר according to (the rules concerning) defective and plene writing. [6] רֶוַח הַפָּרָשִׁיּוֹת prescribed space separating portions of Scripture. [7] פָּנוּי empty space. [8] הַשִּׁירוֹת the poetic passages of the Pentateuch. [9] לְסַלֵּק to discard. [10] שִׁבּוּשׁ confusion, blundering. [11] בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרֶת the Masorites, occupied with the fixation of the correct form of the biblical text. Their activity extended from the 6th to the 9th centuries. נֶחְלָקִים differ. [15] כּוֹלֵל contains. [16] בֶּן־אָשֵׁר a leading Masorite (10th century). דִּקְדֵּק בּוֹ paid particular attention to its preparation. [17] סָמַכְתִּי I relied. [23] כְּדַרְכָּהּ as usual.

בְּאֶמְצָעָהּ, עַד שֶׁתִּמָּצֵא הַשִּׁטָּה חֲלוּקָה לְשָׁלֹשׁ, וְנִמְצָא רֶוַח כְּנֶגֶד הַכְּתָב וּכְתָב כְּנֶגֶד הָרֶוַח. וְזוֹ הִיא צוּרָתָהּ:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וַיֹּאמְרוּ
לֵאמֹר אָשִׁירָה לַה'   כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס
וְרֹכְבוֹ   רָמָה בַיָּם עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ   וַיְהִי לִי
לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי   וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ — —

כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, בֵּין בַּשִּׁירוֹת בֵּין בִּשְׁאָר הַכְּתָב, יִתְכַּוֵּן שֶׁתִּהְיֶה אוֹת סְמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ בְּיוֹתֵר, וְלֹא תִדָּבֵק בָּהּ וְלֹא תִתְרַחֵק מִמֶּנָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵרָאֶה הַתֵּבָה כִּשְׁתֵּי תֵבוֹת, אֶלָּא יִהְיֶה בֵּין אוֹת לְאוֹת כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה. וְאִם הִרְחִיק אוֹת מֵאוֹת כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה הַתֵּבָה כִּשְׁתֵּי תֵבוֹת לְתִינוֹק שֶׁאֵינוֹ רָגִיל — הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיְּתַקֵּן.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

א. נִמְצֵאתָ לָמֵד שֶׁעֶשְׂרִים דְּבָרִים הֵן שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן פּוֹסֵל סֵפֶר תּוֹרָה, וְאִם נַעֲשָׂה בּוֹ אֶחָד מֵהֶן הֲרֵי הוּא כְּחֻמָּשׁ מִן הַחֻמָּשִׁין שֶׁמְּלַמְּדִין בָּהֶן [אֶת] הַתִּינוֹקוֹת וְאֵין בּוֹ קְדֻשַּׁת סֵפֶר תּוֹרָה וְאֵין קוֹרִין בּוֹ בָּרַבִּים, וְאֵלּוּ הֵן: א) אִם נִכְתַּב עַל עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה; ב) שֶׁנִּכְתַּב עַל עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁאֵינוֹ מְעֻבָּד; ג) שֶׁהָיָה מְעֻבָּד שֶׁלֹּא לְשֵׁם סֵפֶר תּוֹרָה; ד) שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם כְּתִיבָה: עַל הַגְּוִיל בִּמְקוֹם בָּשָׂר, וְעַל הַקְּלָף בִּמְקוֹם שֵׂעָר; ה) שֶׁנִּכְתַּב מִקְצָתוֹ עַל הַגְּוִיל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקְּלָף; ו) שֶׁנִּכְתַּב עַל דּוּכְסוּסְטוּס; ז) שֶׁנִּכְתַּב בְּלֹא שִׂרְטוּט; ח) שֶׁנִּכְתַּב בְּלֹא שָׁחוֹר הָעוֹמֵד; ט) שֶׁנִּכְתַּב בִּשְׁאָר לְשׁוֹנוֹת; י) שֶׁכְּתָבוֹ אֶפִּיקוֹרוֹס אוֹ כַיּוֹצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר פְּסוּלִין; יא) שֶׁכָּתַב הָאַזְכָּרוֹת בְּלֹא כַוָּנָה; יב) שֶׁחִסֵּר אֲפִילוּ אוֹת אַחַת; יג) שֶׁהוֹסִיף אֲפִילוּ אוֹת אַחַת; יד) שֶׁנָּגְעָה אוֹת בְּאוֹת; טו) שֶׁנִּפְסְדָה צוּרַת אוֹת אַחַת עַד שֶׁלֹּא תִקָּרֵא כָּל עִקָּר אוֹ תִדָּמֶה לְאוֹת אַחֶרֶת; — — טז) שֶׁהִרְחִיק אוֹ שֶׁהִקְרִיב בֵּין אוֹת לְאוֹת עַד שֶׁתֵּרָאֶה הַתֵּבָה כִּשְׁתֵּי תֵבוֹת אוֹ שְׁתֵּי תֵבוֹת כְּתֵבָה אַחַת; יז) שֶׁשִּׁנָּה צוּרַת הַפָּרָשִׁיּוֹת; יח) שֶׁשִּׁנָּה צוּרַת הַשִּׁירוֹת; יט) שֶׁכָּתַב בִּשְׁאָר הַכְּתָב כְּשִׁירָה; כ) שֶׁתָּפַר הַיְרִיעוֹת בְּלֹא גִּידֵי טְהוֹרָה. — —

8 תֵּבָה word. 9 חוּט הַשַּׂעֲרָה a single hair. 10 כְּדֵי as much as, רָגִיל versed (in reading). 15 מְעֻבָּד dressed, prepared (in accordance with certain rules). 19 שָׁחוֹר הָעוֹמֵד indelible black ink. 20 אַזְכָּרוֹת Divine Names. 22 כָּל עִקָּר at all. 25 כְּשִׁירָה as the poetic passages are written. גִּידֵי טְהוֹרָה (threads of) dried tendons of a clean animal.

הִלְכוֹת צִיצִת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. עָנָף שֶׁעוֹשִׂין עַל כְּנַף הַבֶּגֶד מִמִּין הַבֶּגֶד הוּא הַנִּקְרָא צִיצִת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְצִיצִית שֶׁל רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי (יְחֶזְקֵאל ח, ג). וְזֶה הֶעָנָף הוּא הַנִּקְרָא לָבָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ מְצֻוִּין לְצָבְעוֹ. וְאֵין לְחוּטֵי הֶעָנָף מִנְיָן מִן הַתּוֹרָה.

ב. וְלוֹקְחִין חוּט צֶמֶר שֶׁנִּצְבַּע כְּעֵין הָרָקִיעַ וְכוֹרְכִין אוֹתוֹ עַל הֶעָנָף; וְחוּט זֶה הוּא הַנִּקְרָא תְּכֵלֶת. וְאֵין לְמִנְיַן הַכְּרִיכוֹת שֶׁכּוֹרֵךְ חוּט זֶה שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן מְעַכֵּב אֶת חֲבֵרוֹ, אֵינָן שְׁתֵּי מִצְוֹת אֶלָּא מִצְוַת־עֲשֵׂה אַחַת. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת (בְּמִדְבַּר טו, לט) – מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִצְוָה אַחַת. וְאַרְבַּע צִיצִיּוֹת מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁאַרְבַּעְתָּן מִצְוָה אַחַת. וְהַלּוֹבֵשׁ טַלִּית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לָבָן אוֹ תְּכֵלֶת, אוֹ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, הֲרֵי קִיֵּם מִצְוַת־עֲשֵׂה אַחַת.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. כְּסוּת שֶׁחַיָּב אָדָם לַעֲשׂוֹת בָּהּ צִיצִת מִן הַתּוֹרָה, הִיא כְּסוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ אַרְבַּע כְּנָפַיִם אוֹ יוֹתֵר עַל אַרְבַּע. וְתִהְיֶה מִדָּתָהּ כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּסֶּה בָּהּ רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ שֶׁל קָטָן הַמִּתְהַלֵּךְ לְבַדּוֹ בַּשּׁוּק וְאֵינוֹ צָרִיךְ אַחֵר לְשָׁמְרוֹ וְלֵילֵךְ עִמּוֹ. וְתִהְיֶה הַכְּסוּת שֶׁל צֶמֶר אוֹ שֶׁל פִּשְׁתָּן בִּלְבָד.

יא. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָדָם מְחֻיָּב לִקְנוֹת לוֹ טַלִּית וּלְהִתְעַטֵּף בָּהּ כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהּ צִיצִת, אֵין רָאוּי לְאָדָם חָסִיד שֶׁיִּפְטֹר עַצְמוֹ מִמִּצְוָה זוֹ, אֶלָּא לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת עָטוּף בִּכְסוּת הַמְחֻיֶּבֶת בְּצִיצִת, כְּדֵי שֶׁיְּקַיֵּם מִצְוָה זוֹ; וּבִשְׁעַת הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּיוֹתֵר. גְּנַאי גָּדוֹל הוּא לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ וְהֵם אֵינָם עֲטוּפִים.

יב. לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בְּמִצְוַת צִיצִת, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב שְׁקָלָהּ וְתָלָה בָהּ כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' (שָׁם).

3 עָנָף fringe. **9** אֵין אֶחָד מֵהֶן מְעַכֵּב אֶת חֲבֵרוֹ one does not interfere with the other (even if a fringe was all white or all blue it remains valid). **16** רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ his head and the greater part of his body. **24** שְׁקָלָהּ valued it, considered it of importance.

הִלְכוֹת בְּרָכוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְבָרֵךְ אַחַר אֲכִילַת מָזוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים ח, י); וְאֵינוֹ חַיָּב מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא אִם כֵּן שָׂבַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אָכַל אֲפִילוּ כַּזַּיִת – מְבָרֵךְ אַחֲרָיו.

ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים לְבָרֵךְ עַל כָּל מַאֲכָל תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יֵהָנֶה מִמֶּנּוּ. וַאֲפִילוּ נִתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת כָּל־שֶׁהוּא – מְבָרֵךְ וְאַחַר כָּךְ יֵהָנֶה. וְכֵן אִם הֵרִיחַ רֵיחַ טוֹב – מְבָרֵךְ וְאַחַר כָּךְ יֵהָנֶה מִמֶּנּוּ. וְכָל הַנֶּהֱנֶה בְּלֹא בְרָכָה – מָעַל. וְכֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים לְבָרֵךְ אַחַר כָּל מַה שֶּׁיֹּאכַל וְכָל מַה שֶּׁיִּשְׁתֶּה. וְהוּא שֶׁיִּשְׁתֶּה רְבִיעִית, וְהוּא שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת. וּמְטַעֶמֶת אֵינָהּ צְרִיכָה בְּרָכָה, לֹא לְפָנֶיהָ וְלֹא לְאַחֲרֶיהָ, עַד רְבִיעִית.

ג. וּכְשֵׁם שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַהֲנָיָה, כָּךְ מְבָרְכִין עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. וּבְרָכוֹת רַבּוֹת תִּקְּנוּ חֲכָמִים דֶּרֶךְ שֶׁבַח וְהוֹדָיָה וְדֶרֶךְ בַּקָּשָׁה, כְּדֵי לִזְכֹּר אֶת הַבּוֹרֵא תָּמִיד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶהֱנָה וְלֹא עָשָׂה מִצְוָה.

ו. וְכָל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן; וְהוּא שֶׁיֹּאמַר כְּעֵין שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים. וְאִם שִׁנָּה אֶת הַמַּטְבֵּעַ – הוֹאִיל וְהִזְכִּיר אַזְכָּרָה וּמַלְכוּת וְעִנְיַן הַבְּרָכָה, אֲפִילוּ בִּלְשׁוֹן חֹל, יָצָא.

ז. כָּל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן – צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר; וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, יָצָא, בֵּין שֶׁהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו בֵּין שֶׁבֵּרֵךְ בְּלִבּוֹ.

ח. כָּל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן – לֹא יַפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה וּבֵין הַדָּבָר שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו בִּדְבָרִים אֲחֵרִים; וְאִם הִפְסִיק, צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ שְׁנִיָּה. וְאִם הִפְסִיק בִּדְבָרִים שֶׁהֵן מֵעִנְיַן דְּבָרִים שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִיָּה. כֵּיצַד?

5 שָׂבַע he satisfied his appetite. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים by rabbinical enactment. כַּזַּיִת the size of an olive. 7 יֵהָנֶה מִמֶּנּוּ may enjoy it (eat it). 10 מָעַל is guilty of sacrilege. ... וְהוּא שֶׁ provided that. 11 רְבִיעִית one-fourth of a לוֹג (equal to the contents of an egg and a half). מְטַעֶמֶת tasting. 13 הֲנָיָה–הֲנָאָה enjoyment. 17 שִׁנָּה אֶת הַמַּטְבֵּעַ changed the formula (of the benediction). אַזְכָּרָה divine name. מַלְכוּת the word מֶלֶךְ.

כְּגוֹן שֶׁבֵּרַךְ עַל הַפַּת וְקֹדֶם שֶׁיֹּאכַל אָמַר: הָבִיאוּ מֶלַח, הָבִיאוּ תַּבְשִׁיל, תְּנוּ לִפְלוֹנִי לֶאֱכֹל, תְּנוּ מַאֲכָל לַבְּהֵמָה, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ – אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

יא. כָּל הַשּׁוֹמֵעַ בְּרָכָה מִן הַבְּרָכוֹת מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ וְנִתְכַּוֵּן לָצֵאת בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ, יָצָא – וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָנָה אָמֵן. וְכָל הָעוֹנֶה אָמֵן אַחַר הַמְבָרֵךְ, הֲרֵי זֶה כִּמְבָרֵךְ; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמְבָרֵךְ חַיָּב בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה. – –

יב. רַבִּים שֶׁנִּתְוַעֲדוּ לֶאֱכֹל פַּת אוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן וּבֵרַךְ אֶחָד מֵהֶן וְעָנוּ כֻלָּם אָמֵן, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת. – –

יג. כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מְבָרֵךְ בְּרָכָה מִכָּל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע הַבְּרָכָה כֻּלָּהּ מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה, חַיָּב לַעֲנוֹת אָמֵן. – –

טו. כָּל הַמְבָרֵךְ בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה, הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא שֵׁם שָׁמַיִם לַשָּׁוְא וַהֲרֵי הוּא כְּנִשְׁבָּע לַשָּׁוְא וְאָסוּר לַעֲנוֹת אַחֲרָיו אָמֵן. הַתִּינוֹקוֹת – מְלַמְּדִין אוֹתָן [אֶת] הַבְּרָכוֹת כְּתִקּוּנָן. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְבָרְכִין לְבַטָּלָה בִּשְׁעַת לִמּוּד, הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאֵין עוֹנִין אַחֲרֵיהֶן אָמֵן, וְהָעוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן אָמֵן לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

ב. שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ פַּת כְּאֶחָד, חַיָּבִין לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאֵי זוֹ הִיא בִּרְכַּת הַזִּמּוּן? אִם הָיוּ הָאוֹכְלִים מִשְּׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה, מְבָרֵךְ אֶחָד מֵהֶם וְאוֹמֵר: נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ; וְהַכֹּל עוֹנִין: בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ; וְהוּא חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ.

ד. הָיוּ הָאוֹכְלִין מֵעֲשָׂרָה וּלְמַעְלָה, מְזַמְּנִין בַּשֵּׁם. כֵּיצַד? הַמְבָרֵךְ אוֹמֵר: נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ; וְהֵן עוֹנִין: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ; וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, וּמַתְחִיל בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן.

טו. שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן

[7] נִתְוַעֲדוּ assembled. [14] כְּתִקּוּנָן according to their proper manner (the proper formulas of the benedictions). לְבַטָּלָה for no purpose (other than learning the benedictions). [17] כְּאֶחָד–כְּאַחַת together. לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן to say grace in company. [21] בַּשֵּׁם pronouncing the divine name.

יוֹדֵעַ וְאֶחָד אֵינוֹ יוֹדֵעַ, זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ מְבָרֵךְ בְּקוֹל רָם וְהַשֵּׁנִי עוֹנֶה אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה וְיוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ. — —

יז. הַנִּכְנָס אֵצֶל אֲחֵרִים וּמְצָאָן מְבָרְכִין בְּבִרְכַּת הַזִּמּוּן, אִם מָצָא וְאָתוּ הַמְבָרֵךְ אוֹמֵר „נְבָרֵךְ", הוּא עוֹנֶה: בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ; וְאִם מָצָא הָאוֹכְלִים עוֹנִין „בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ", הוּא עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן אָמֵן.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. כָּל הָאוֹכֵל הַפַּת שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו „הַמּוֹצִיא", צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם תְּחִלָּה וָסוֹף. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא פַּת חֻלִּין וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין יָדָיו מְלֻכְלָכוֹת וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לָהֶן טֻמְאָה – לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּטֹּל שְׁתֵּי יָדָיו. — —

ב. כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו, בֵּין לַאֲכִילָה בֵּין לִקְרִיַּת שְׁמַע בֵּין לִתְפִלָּה, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם, שֶׁזּוֹ מִצְוַת חֲכָמִים שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ (דְּבָרִים יז, יא). וּמַיִם אַחֲרוֹנִים – אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם, שֶׁאֵינָם אֶלָּא מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה; וּלְפִיכָךְ חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהֶן בְּיוֹתֵר.

ג. צָרִיךְ אָדָם לְנַגֵּב אֶת יָדָיו וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל; וְכָל הָאוֹכֵל בְּלֹא נִגּוּב יָדַיִם – כְּאוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא. — —

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן – מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בִּתְחִלָּה: בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, וּלְבַסּוֹף: בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת; חוּץ מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִין הַכְּתוּבִין בַּתּוֹרָה, וְהֵם: עֲנָבִים וְרִמּוֹנִים וּתְאֵנִים וְזֵיתִים וּתְמָרִים, שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בְּסוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ. וְעַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ וְהַיְּרָקוֹת – מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בִּתְחִלָּה: בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וּלְבַסּוֹף: בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת. דְּבָרִים שֶׁאֵין גִּדּוּלָן מִן הָאָרֶץ, כְּגוֹן: בָּשָׂר וּגְבִינָה וְדָגִים וּבֵיצִים וּמַיִם וְחָלָב וּדְבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, בִּתְחִלָּה מְבָרֵךְ „שֶׁהַכֹּל", וּלְבַסּוֹף – בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת. וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם שֶׁלֹּא לִרְווֹת צִמָּאוֹ, אֵינוֹ טָעוּן בְּרָכָה לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו.

7 נְטִילַת יָדַיִם the washing of hands before and after meals. 8 פַּת חֻלִּין ordinary, not consecrated bread. מְלֻכְלָכוֹת soiled. 12 מַיִם אַחֲרוֹנִים the washing of hands after meals. 13 מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה because of the danger (ingredients of a certain salt may cause blindness). 15 לְנַגֵּב to dry. 20 בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ=„עַל הַמִּחְיָה". 24 לִרְווֹת צִמָּאוֹ to satisfy his thirst. 24 אֵינוֹ טָעוּן . . . he is not required to pronounce a blessing before or after (drinking).

יא. לָקַח כּוֹס שֶׁל שֵׁכָר בְּיָדוֹ וְהִתְחִיל הַבְּרָכָה עַל מְנָת לוֹמַר „שֶׁהַכֹּל" וְטָעָה וְאָמַר „בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" – אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. וְכֵן אִם הָיוּ לְפָנָיו פֵּרוֹת הָאָרֶץ וְהִתְחִיל הַבְּרָכָה עַל מְנָת לוֹמַר „בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה" וְטָעָה וְאָמַר „בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" – אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ – – מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם וְהַמַּלְכוּת, שֶׁהֵן עִקַּר הַבְּרָכָה, לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִבְרָכָה הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ הַמִּין; וְהוֹאִיל וְלֹא הָיָה בְּעִקַּר הַבְּרָכָה טָעוּת, אַף עַל פִּי שֶׁטָּעָה בְּסוֹפָהּ, יָצָא וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

ג. שָׁמַע שְׁמוּעָה טוֹבָה – מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. שָׁמַע שְׁמוּעָה רָעָה – מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת. וְחַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה בְּטוּב נֶפֶשׁ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה בְּשִׂמְחָה. – –

ד. הִגִּיעָה אֵלָיו טוֹבָה אוֹ שֶׁשָּׁמַע שְׁמוּעָה טוֹבָה – אַף עַל פִּי שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִים שֶׁטּוֹבָה זוֹ תִּגְרֹם לוֹ רָעָה, מְבָרֵךְ „הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב". וְכֵן אִם נָגְעָה אֵלָיו רָעָה אוֹ שָׁמַע שְׁמוּעָה רָעָה – אַף עַל פִּי שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִים שֶׁרָעָה זוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ טוֹבָה, מְבָרֵךְ „דַּיַּן הָאֱמֶת"; שֶׁאֵין מְבָרְכִין עַל הֶעָתִיד לִהְיוֹת אֶלָּא עַל מַה שֶּׁאֵרַע עַתָּה.

כו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: לְעוֹלָם יִצְעַק אָדָם עַל הֶעָתִיד לָבוֹא וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים, וְיִתֵּן הוֹדָיָה עַל מַה שֶּׁעָבַר; וְיוֹדֶה וִישַׁבֵּחַ כְּפִי כֹּחוֹ. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהוֹדוֹת אֶת ה' וּלְשַׁבְּחוֹ תָּמִיד – הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

[1] עַל מְנָת for the sake of. [2] אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ we do not order him to say the benediction over again correctly. [4] מַלְכוּת the word מֶלֶךְ (king). [15] לְעוֹלָם יִצְעַק אָדָם... man should always pray for what is still to come and offer praise for what is past.

סֵפֶר זְמַנִּים

שַׁבָּת

עֵרוּבִין

שְׁבִיתַת עָשׂוֹר

שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב

חָמֵץ וּמַצָּה

שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב

שְׁקָלִים

קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

תַּעֲנִיּוֹת

מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה

הִלְכוֹת שַׁבָּת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. שְׁבִיתָה בַּשְּׁבִיעִי מִמְּלָאכָה – מִצְוַת־עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת (שְׁמוֹת כג, יב); וְכָל הָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה בִּטֵּל מִצְוַת־עֲשֵׂה וְעָבַר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה (שָׁם כ, י). וּמָה הוּא חַיָּב עַל עֲשִׂיַּת מְלָאכָה? אִם עָשָׂה בִּרְצוֹנוֹ בְּזָדוֹן – חַיָּב כָּרֵת, וְאִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה – נִסְקָל; וְאִם עָשָׂה בִּשְׁגָגָה – חַיָּב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה.

ב. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת שֶׁהָעוֹשֶׂה דָבָר זֶה חַיָּב – הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת, וְאִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה – חַיָּב סְקִילָה, וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג – חַיָּב חַטָּאת.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. דְּחוּיָה הִיא שַׁבָּת אֵצֶל סַכָּנַת נְפָשׁוֹת כִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת. לְפִיכָךְ חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה – עוֹשִׂין לוֹ כָּל צְרָכָיו בְּשַׁבָּת עַל פִּי רוֹפֵא אֻמָּן שֶׁל אוֹתוֹ מָקוֹם. – –

ב. אֲמָדוּהוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁהוּא צָרִיךְ לְכָךְ וְכֵן לִשְׁמוֹנָה יָמִים, אֵין אוֹמְרִים: נַמְתִּין עַד הָעֶרֶב כְּדֵי שֶׁלֹּא לְחַלֵּל עָלָיו שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, אֶלָּא מַתְחִילִין מֵהַיּוֹם שֶׁהוּא שַׁבָּת וּמְחַלְּלִין עָלָיו אֲפִילוּ מֵאָה שַׁבָּתוֹת; כָּל זְמַן שֶׁהוּא צָרִיךְ וְיֵשׁ בּוֹ סַכָּנָה אוֹ סְפֵק סַכָּנָה – מְחַלְּלִים. וּמַדְלִיקִין לוֹ אֶת הַנֵּר וּמְכַבִּין לְפָנָיו אֶת הַנֵּר, וְשׁוֹחֲטִין לוֹ, וְאוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין, וּמְחַמִּין לוֹ חַמִּין בֵּין לְהַשְׁקוֹתוֹ בֵּין לִרְחִיצַת גּוּפוֹ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: שַׁבָּת לְגַבֵּי חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה הֲרֵי הִיא כְּחֹל לְכָל הַדְּבָרִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן.

ג. כְּשֶׁעוֹשִׂים דְּבָרִים אֵלּוּ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא עַל יְדֵי גוֹיִם וְלֹא עַל יְדֵי קְטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי עֲבָדִים וְלֹא עַל יְדֵי נָשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא שַׁבָּת קַלָּה בְּעֵינֵיהֶם, אֶלָּא עַל יְדֵי גְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וַחֲכָמֵיהֶם. וְאָסוּר לְהִתְמַהְמֵהַּ בְּחִלּוּל

[3] שְׁבִיתָה resting. [6] הַתְרָאָה legal warning by witnesses. [7] חַטָּאת קְבוּעָה well-defined sin-offering, equal for rich and poor, in contradistinction to the graded sacrifice (קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד). [11] דְּחוּיָה שַׁבָּת Sabbath laws are suspended. [12] רוֹפֵא אֻמָּן skilled physician. [14] אֲמָדוּהוּ they appraised him. [18] מְחַמִּין... we prepare for him hot water. [19] לְגַבֵּי with reference to.

שַׁבָּת לְחוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם (וַיִּקְרָא יח, ה) — וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם. הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה נְקָמָה בָּעוֹלָם, אֶלָּא רַחֲמִים וְחֶסֶד וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם. — —

ד. הַחוֹשֵׁשׁ בְּעֵינָיו — וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בִּשְׁתֵּיהֶן אוֹ בְאַחַת מֵהֶן צִיר, אוֹ שֶׁהָיוּ דְמָעוֹת שׁוֹתְתוֹת מֵהֶן מֵרֹב הַכְּאֵב, אוֹ שֶׁהָיָה דָם שׁוֹתֵת מֵהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה בָהֶן קַדַּחַת, וְכַיּוֹצֵא בָחֳלָאִים אֵלּוּ — הֲרֵי זֶה בִּכְלַל חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה וּמְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת וְעוֹשִׂין לוֹ כָּל צָרְכֵי רְפוּאָה.

טז. מְפַקְּחִין פִּקּוּחַ־נֶפֶשׁ בְּשַׁבָּת וְאֵין צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין; וְהַמַּקְדִּים לְהַצִּיל הַנֶּפֶשׁ — הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. כֵּיצַד? רָאָה תִינוֹק שֶׁנָּפַל לַיָּם, פּוֹרֵשׂ מְצוֹדָה וּמַעֲלֵהוּ וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא צָד הַדָּגִים עִמּוֹ. — —

כב. הַמְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר וְלֹא יָדַע מָתַי הוּא יוֹם שַׁבָּת, מוֹנֶה מִיּוֹם שֶׁטָּעָה — שִׁשָּׁה, וּמְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי וּמְבָרֵךְ בּוֹ בִּרְכוֹת הַיּוֹם, וּמַבְדִּיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם — וַאֲפִילוּ בְּיוֹם זֶה שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ וּמַבְדִּיל בּוֹ — מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת כְּדֵי פַרְנָסָתוֹ בִּלְבָד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּת; וְאָסוּר לוֹ לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר עַל פַּרְנָסָתוֹ, שֶׁכָּל יוֹם וָיוֹם סָפֵק שַׁבָּת הוּא. — —

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. הַדְלָקַת נֵר בְּשַׁבָּת אֵינָהּ רְשׁוּת — אִם רָצָה מַדְלִיק וְאִם רָצָה אֵינוֹ מַדְלִיק, וְלֹא מִצְוָה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂנָּה, כְּגוֹן עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת אוֹ נְטִילַת יָדַיִם לַאֲכִילָה — אֶלָּא חוֹבָה, וְאֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִין לִהְיוֹת בְּבָתֵּיהֶן נֵר דָּלוּק בְּשַׁבָּת. אֲפִילוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל — שׁוֹאֵל עַל הַפְּתָחִים וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן וּמַדְלִיק אֶת הַנֵּר, שֶׁזֶּה בִּכְלַל עֹנֶג שַׁבָּת. וְחַיָּב לְבָרֵךְ קֹדֶם הַדְלָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ג. הַמַּדְלִיק צָרִיךְ לְהַדְלִיק מִבְּעוֹד יוֹם, קֹדֶם שְׁקִיעַת הַחַמָּה. וְנָשִׁים מְצֻוּוֹת

[2] הָא לָמַדְתָּ hence you infer. [4] חוֹשֵׁשׁ feels pain. וְהוּא provided that. צִיר blear. [5] שׁוֹתְתוֹת flowing gently. קַדַּחַת inflammation. [6] חֳלָאִים diseases. [8] מְפַקְּחִין פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ one must save an endangered life. לִטֹּל רְשׁוּת to take permission. [9] פּוֹרֵשׂ מְצוֹדָה he spreads a net. [13] כְּדֵי פַרְנָסָתוֹ as much as is required for his living. [17-19] אֵינָהּ רְשׁוּת — אֶלָּא חוֹבָה is not an elective act but a duty. [19] אֶחָד — וְאֶחָד both. [20] שׁוֹאֵל עַל הַפְּתָחִים let him go begging at the doors. [23] כְּדֶרֶךְ on the same principle that. [24] מִבְּעוֹד יוֹם during daytime.

עַל דָּבָר זֶה יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים, לְפִי שֶׁהֵן מְצוּיוֹת בַּבָּתִּים וְהֵן הָעֲסוּקוֹת בִּמְלָאכֶת הַבַּיִת. וְאַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ הָאִישׁ לְהַזְהִירָן וְלִבְדֹּק אוֹתָן עַל כָּךְ וְלוֹמַר לָהֶן וּלְאַנְשֵׁי בֵיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶם שֶׁתֶּחְשַׁךְ: הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר. סָפֵק חֲשֵׁכָה וְנִכְנַס הַשַּׁבָּת, סָפֵק לֹא נִכְנַס, אֵין מַדְלִיקִין.

ד. מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה עַד שֶׁיֵּרָאוּ שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים בֵּינוֹנִים – הוּא הַזְּמַן הַנִּקְרָא בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת בְּכָל מָקוֹם, וְהוּא סָפֵק מִן הַיּוֹם, סָפֵק מִן הַלַּיְלָה; וְדָנִין בּוֹ לְהַחֲמִיר בְּכָל מָקוֹם וּלְפִיכָךְ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ. – –

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

ח. הוֹצָאָה וְהַכְנָסָה מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת – מְלָאכָה מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת הִיא. – – וְכֵן לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה שֶׁהַמַּעֲבִיר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִתְּחִלַּת אַרְבַּע [אַמּוֹת] לְסוֹף אַרְבַּע [אַמּוֹת] הֲרֵי הוּא כְּמוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת וְחַיָּב.

ט. אֵין הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת חַיָּב עַד שֶׁיּוֹצִיא כַּשִּׁעוּר הַמּוֹעִיל מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיַעֲקֹר מֵרְשׁוּת זוֹ וְיַנִּיחַ בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה; אֲבָל אִם עָקַר וְלֹא הִנִּיחַ, אוֹ הִנִּיחַ וְלֹא עָקַר, אוֹ שֶׁהוֹצִיא פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר, פָּטוּר. וְכֵן הַמַּעֲבִיר מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲקֹר כַּשִּׁעוּר מִצַּד זֶה וְיַנִּיחֶנּוּ מִצַּד אַחֵר.

י. הַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת אוֹ הַמּוֹשִׁיט – הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מוֹצִיא וְחַיָּב. וְכֵן הַזּוֹרֵק אוֹ הַמּוֹשִׁיט בְּיָדוֹ מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע – הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מוֹצִיא וְחַיָּב. – –

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר

א. אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹת לַשַּׁבָּת: רְשׁוּת הַיָּחִיד וּרְשׁוּת הָרַבִּים וְכַרְמְלִית וּמָקוֹם פְּטוּר.

³ סָפֵק חֲשֵׁכָה if it is doubtful whether darkness has already fallen or not. ⁶ דָּנִין בּוֹ לְהַחֲמִיר we decide in favor of greater stringency. ⁹ ...הוֹצָאָה וְהַכְנָסָה carrying an object (on the Sabbath) from one domain into another, *e. g.*, from private to public ground. מְלָאכָה מֵאֲבוֹת מְלָאכָה הִיא is one of the main classes of work (forbidden on the Sabbath). ¹² כַּשִּׁעוּר הַמּוֹעִיל in a quantity (size) that can be of use. ¹³ וְיַעֲקֹר and (unless) he moves (the object). ¹⁷ הַזּוֹרֵק he who throws. הַמּוֹשִׁיט he who reaches forth, hands something to another person. ¹⁸ תּוֹלֶדֶת מוֹצִיא an act secondary to that of carrying an object from one domain into another. ²¹ אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹת לַשַּׁבָּת there are four domains in respect to the Sabbath. כַּרְמְלִית an area which is neither public nor private ground. מָקוֹם פְּטוּר a place of non-liability.

אֵי זוֹ הִיא רְשׁוּת הָרַבִּים? מִדְבָּרוֹת וִיעָרוֹת וּשְׁוָקִים וּדְרָכִים הַמְפֻלָּשִׁין לָהֶן, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה רֹחַב הַדֶּרֶךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וְלֹא תִהְיֶה עָלָיו תִּקְרָה. וְאֵי זוֹ רְשׁוּת הַיָּחִיד? תֵּל שֶׁגָּבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל כֵּן. וְכֵן חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן. וְכֵן מָקוֹם שֶׁהוּא מֻקָּף אַרְבַּע מְחִיצוֹת-גָּבְהָן עֲשָׂרָה וּבֵינֵיהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, אֲפִילוּ יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה מִילִין, אִם הֻקַּף לְדִירָה, כְּגוֹן מְדִינָה הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה שֶׁדַּלְתוֹתֶיהָ נִנְעָלוֹת בַּלַּיְלָה וּמְבוֹאוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שְׁלֹשָׁה כְתָלִים וְלֶחִי בָּרוּחַ הָרְבִיעִית, וְכֵן חָצֵר וְדִיר וְסַהַר שֶׁהֻקְּפוּ לְדִירָה– כֻּלָּן רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה הֵן.

ד. אֵי זוֹ הִיא כַּרְמְלִית? תֵּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן וְגָבְהוֹ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה, שֶׁהַכַּרְמְלִית אֵינָהּ תּוֹפֶשֶׂת אֶלָּא עַד עֲשָׂרָה וְאֵינָהּ רְחָבָה פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה. וְכֵן חָרִיץ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן וְעָמֹק מִשְּׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה. וְכֵן מָקוֹם שֶׁהֻקַּף בְּאַרְבַּע מְחִיצוֹת– גָּבְהָן מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה וּבֵינֵיהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן. וְכֵן קֶרֶן זָוִית הַסְּמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֻּקָּף שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת וְהָרוּחַ הָרְבִיעִית רְשׁוּת הָרַבִּים, כְּגוֹן מָבוֹי שֶׁאֵין לוֹ לֶחִי אוֹ קוֹרָה בָּרוּחַ הָרְבִיעִית. וְכֵן הַיַּמִּים וְהַבִּקְעָה, בֵּין בִּימוֹת הַחַמָּה בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. כָּל אֵלּוּ כַּרְמְלִית הֵן.

ז. אֵי זֶהוּ מְקוֹם פְּטוֹר? מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְגָבְהוֹ שְׁלֹשָׁה עַד לָרָקִיעַ, שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ. – –

יא. רְשׁוּת הַיָּחִיד וּמְקוֹם פְּטוֹר – מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּן; אֲפִילוּ הָיָה אֹרֶךְ כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן כַּמָּה מִילִין – מְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ. אֲבָל רְשׁוּת הָרַבִּים וְהַכַּרְמְלִית– אֵין מְטַלְטְלִין בָּהֶן אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. – –

יב. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל מְקוֹם פְּטוֹר, כָּךְ מֻתָּר לְהַכְנִיס מִמֶּנּוּ לִרְשׁוּת

[1] יְעָרוֹת forests. שְׁוָקִים market-places. דְּרָכִים הַמְפֻלָּשִׁין לָהֶן roads that lead towards (are open into) them. [2] תִּקְרָה roofing, ceiling. [3] תֵּל hill, mound. [4] חָרִיץ a trench. [5] מֻקָּף אַרְבַּע מְחִיצוֹת surrounded by four walls. [6] מִילִין miles. [7] מְדִינָה city. מְבוֹאוֹת alleys. [8] לֶחִי בָּרוּחַ הָרְבִיעִית a pole that is put up at the fourth side. דִּיר shed, stable. סַהַר an enclosure (for cattle). [9] רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה absolute private ground. [11] אֵינָהּ תּוֹפֶשֶׂת takes no effect, does not apply. [15] קֶרֶן זָוִית corner. [16] קוֹרָה a cross-beam. [17] הַיַּמִּים the seas are not counted as public domain because they are not for the general passage of the multitude. [20] לְטַלְטֵל to carry, move objects.

הַיָּחִיד אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לַכַּרְמְלִית. וּמוֹצִיאִין לוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִן הַכַּרְמְלִית.

יג. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְטַלְטֵל בְּכָל הַכַּרְמְלִית, כָּךְ אָסוּר לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ לְהַכְנִיס לַכַּרְמְלִית מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם הוֹצִיא אוֹ הִכְנִיס – פָּטוּר.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים

א. נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה „תִּשְׁבֹּת" – אֲפִילוּ מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְלָאכָה חַיָּב לִשְׁבֹּת מֵהֶן. וּדְבָרִים הַרְבֵּה הֵן שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים מִשּׁוּם שְׁבוּת: מֵהֶן דְּבָרִים אֲסוּרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵן דּוֹמִים לִמְלָאכוֹת, וּמֵהֶן דְּבָרִים אֲסוּרִים – גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא מֵהֶן לְאִסּוּר סְקִילָה. – –

ב. כָּל הַמַּשְׁוֶה גּוּמוֹת, הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ. – –

ג. נָשִׁים הַמְשַׂחֲקוֹת בֶּאֱגוֹזִים וּשְׁקֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֲסוּרוֹת לְשַׂחֵק בָּהֶן בְּשַׁבָּת שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לְהַשְׁווֹת גּוּמוֹת. וְאָסוּר לְכַבֵּד אֶת הַקַּרְקַע שֶׁמָּא יַשְׁוֶה גּוּמוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָצוּף בַּאֲבָנִים. – –

ז. פֵּרוֹת שֶׁנָּשְׁרוּ בְּשַׁבָּת אָסוּר לְאָכְלָן עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת – גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְלֹשׁ. – –

ט. אֵין רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה בְּשַׁבָּת – גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַחְתֹּךְ זְמוֹרָה לְהַנְהִיגָהּ. – –

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים

א. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין בְּשַׁבָּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם דּוֹמִין לִמְלָאכָה וְאֵינָם מְבִיאִין לִידֵי מְלָאכָה. וּמִפְּנֵי־מָה נֶאֶסְרוּ? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי, וְנֶאֱמַר: וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר (יְשַׁעְיָה נח, יג). לְפִיכָךְ אָסוּר לְאָדָם לְהַלֵּךְ בַּחֲפָצָיו בְּשַׁבָּת וַאֲפִילוּ לְדַבֵּר בָּהֶן, כְּגוֹן שֶׁיְּדַבֵּר עִם שֻׁתָּפוֹ מַה יִּמְכֹּר לְמָחָר, אוֹ מַה יִּקְנֶה, אוֹ הֵיאַךְ יִבְנֶה בַּיִת זֶה, וּבְאֵיזוֹ סְחוֹרָה יֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי – כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בוֹ אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדַבֵּר דָּבָר. דִּבּוּר אָסוּר, הִרְהוּר מֻתָּר.

[2] אֵין צָרִיךְ לוֹמַר it is needless to say. [8] שְׁבוּת occupation forbidden by the Rabbis on the Sabbath or Festivals. [9] גְּזֵרָה a preventive measure. [11] מַשְׁוֶה גּוּמוֹת smoothens holes. מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ on the score of ploughing. [13] לְכַבֵּד to sweep. [14] רָצוּף paved. [15] נָשְׁרוּ dropped from the tree. שֶׁמָּא יִתְלֹשׁ lest he may pluck. [16] זְמוֹרָה vine-rod.

י. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין מִשּׁוּם שְׁבוּת – לֹא גָזְרוּ עֲלֵיהֶן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אֶלָּא בְּעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם הוּא שֶׁהֵן אֲסוּרִין אֲבָל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת מֻתָּרִין; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה שָׁם דְּבַר מִצְוָה אוֹ דֹּחַק – – אֲבָל אִם לֹא הָיָה שָׁם דֹּחַק וְלֹא דְּבַר מִצְוָה, אָסוּר. – –

יב. אָסְרוּ חֲכָמִים לְטַלְטֵל מִקְצָת דְּבָרִים בְּשַׁבָּת כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל. וּמִפְּנֵי־מָה נָגְעוּ בְּאִסּוּר זֶה? אָמְרוּ: וּמָה אִם הִזְהִירוּ נְבִיאִים וְצִוּוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הִלּוּכְךָ בְּשַׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ בְּחֹל וְלֹא שִׂיחַת הַשַּׁבָּת כְּשִׂיחַת הַחֹל, שֶׁנֶּאֱמַר „וְדַבֵּר דָּבָר", קַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא יִהְיֶה טִלְטוּל בְּשַׁבָּת כְּטִלְטוּל בְּחֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּיוֹם חֹל בְּעֵינָיו וְיָבוֹא לְהַגְבִּיהַּ וּלְתַקֵּן כֵּלִים מִפִּנָּה לְפִנָּה אוֹ מִבַּיִת לְבַיִת, אוֹ לְהַצְנִיעַ אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי הוּא בָּטֵל וְיוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וִיבַקֵּשׁ דָּבָר שֶׁיִּתְעַסֵּק בּוֹ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא שָׁבַת וּבִטֵּל הַטַּעַם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לְמַעַן יָנוּחַ (שְׁמוֹת כג, יב).

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים

ט. כָּל כְּלִי שֶׁמַּקְפִּיד עָלָיו שֶׁמָּא יִפְחֲתוּ דָּמָיו, כְּגוֹן כֵּלִים הַמֻּקְצִים לִסְחוֹרָה וְכֵלִים הַיְקָרִים בְּיוֹתֵר שֶׁמַּקְפִּיד עֲלֵיהֶן שֶׁמָּא יִפָּסְדוּ – אָסוּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא מֻקְצֶה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס. – –

י. כָּל כְּלִי שֶׁהֻקְצָה מֵחֲמַת הָאִסּוּר אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, כְּגוֹן נֵר שֶׁהִדְלִיקוּ בּוֹ בְּשַׁבָּת וְהַמְּנוֹרָה שֶׁהָיָה הַנֵּר עָלֶיהָ וְשֻׁלְחָן שֶׁהָיוּ עָלָיו מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּבָה הַנֵּר אוֹ שֶׁנָּפְלוּ הַמָּעוֹת, אָסוּר לְטַלְטְלָן. – –

פֶּרֶק שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים

א. הַיּוֹצֵא חוּץ לִתְחוּם הַמְּדִינָה בְּשַׁבָּת – לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (שָׁם טז, כט). „מָקוֹם" זֶה הוּא תְּחוּם הָעִיר. וְלֹא נָתְנָה תּוֹרָה שִׁעוּר לִתְחוּם זֶה, אֲבָל חֲכָמִים הֶעְתִּיקוּ שֶׁתְּחוּם זֶה הוּא חוּץ לִשְׁנֵים עָשָׂר

2 וְהוּא שֶׁ... that is only if. 3 דֹּחַק need. 5 לְטַלְטֵל to move, handle. 6 נָגְעוּ took up the case of. 6-8 וּמָה... קַל וָחֹמֶר if ... so much the more. 9 לְהַגְבִּיהַּ to lift up. לְתַקֵּן to arrange, set in order. 10 לְהַצְנִיעַ to conceal. בָּטֵל idle. 14 מַקְפִּיד עָלָיו he minds, cares for. שֶׁמָּא יִפְחֲתוּ דָּמָיו lest its value be lessened. מֻקְצִים are set apart. 16 מֻקְצֶה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס set apart (not counted on for use on the Sabbath) because the object is expensive. 21 תְּחוּם הַמְּדִינָה city boundary. 23 הֶעְתִּיקוּ had a tradition.

מִיל, כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְכָךְ אָמַר לָהֶם משֶׁה רַבֵּנוּ: לֹא תֵצְאוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יֵצֵא אָדָם חוּץ לָעִיר אֶלָּא עַד אַלְפַּיִם אַמָּה; אֲבָל חוּץ לְאַלְפַּיִם אַמָּה – אָסוּר, שֶׁאַלְפַּיִם אַמָּה הוּא מִגְרַשׁ הָעִיר.

ב. נִמְצֵאתָ לָמֵד שֶׁמֻּתָּר לְאָדָם בְּשַׁבָּת לְהַלֵּךְ אֶת כָּל הָעִיר כֻּלָּהּ, אֲפִילוּ הָיְתָה כְּנִינְוֵה, בֵּין שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בֵּין שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה. וְכֵן מֻתָּר לוֹ לְהַלֵּךְ חוּץ לָעִיר אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, מְרֻבָּעוֹת כְּטַבְלָה מְרֻבַּעַת. – –

פֶּרֶק תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שְׁמוֹת כ, ח), כְּלוֹמַר: זָכְרֵהוּ זְכִירַת שֶׁבַח וְקִדּוּשׁ. וְצָרִיךְ לְזָכְרֵהוּ בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ: בִּכְנִיסָתוֹ – בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם, וּבִיצִיאָתוֹ – בְּהַבְדָּלָה.

ה. אָסוּר לְאָדָם לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן מִשֶּׁקָּדַשׁ הַיּוֹם עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ. וְכֵן מִשֶּׁיֵּצֵא הַיּוֹם אָסוּר לוֹ לְהַתְחִיל לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אוֹ לִטְעֹם כְּלוּם עַד שֶׁיַּבְדִּיל; וְלִשְׁתּוֹת מַיִם מֻתָּר. – –

ו. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים – לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן וּלְהַבְדִּיל עַל הַיַּיִן; וְאַף עַל פִּי שֶׁהִבְדִּיל בַּתְּפִלָּה, צָרִיךְ לְהַבְדִּיל עַל כּוֹס. – –

ח. אֵין קִדּוּשׁ אֶלָּא בִּמְקוֹם סְעֻדָּה. כֵּיצַד? לֹא יְקַדֵּשׁ בְּבַיִת זֶה וְיֹאכַל בְּבַיִת אַחֵר; אֲבָל אִם קִדֵּשׁ בְּזָוִית זוֹ – אוֹכֵל בְּזָוִית שְׁנִיָּה. וְלָמָּה מְקַדְּשִׁין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת? מִפְּנֵי הָאוֹרְחִין שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין שָׁם.

יח. כְּשֵׁם שֶׁמְּקַדְּשִׁין בְּלֵילֵי שַׁבָּת וּמַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, כָּךְ מְקַדְּשִׁין בְּלֵילֵי יָמִים טוֹבִים וּמַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵיהֶן וּבְמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁכֻּלָּן שַׁבְּתוֹת ה׳ הֵן. וּמַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵי יָמִים טוֹבִים לְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְיוֹם טוֹב; אֲבָל אֵין מַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב לְשַׁבָּת.

כט. וְלָמָּה מְבָרְכִים עַל הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת? מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ דּוֹאֶבֶת לִיצִיאַת שַׁבָּת, מְשַׂמְּחִין אוֹתָהּ וּמְיַשְּׁבִין אוֹתָהּ בְּרֵיחַ טוֹב.

[1] כְּנֶגֶד corresponding to (in size). [2] אַלְפַּיִם אַמָּה two thousand cubits—0.7 miles. [5] מֻקֶּפֶת surrounded. [6] לְכָל רוּחַ in each direction. [6] טַבְלָה מְרֻבַּעַת square tablet. [11] קָדַשׁ הַיּוֹם Sabbath began. [13] עַד שֶׁיַּבְדִּיל before he recites *Havdalah*. [14] הִבְדִּיל בַּתְּפִלָּה he said אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ in the שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. [23] דּוֹאֶבֶת languishes.

פֶּרֶק שְׁלשִׁים

א. אַרְבָּעָה דְבָרִים נֶאֶמְרוּ בְשַׁבָּת, שְׁנַיִם מִן הַתּוֹרָה וּשְׁנַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים– וְהֵן מְפֹרָשִׁין עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים. שֶׁבַּתּוֹרָה: „זָכוֹר" (שְׁמוֹת כ, ח) וְ„שָׁמוֹר" (דְּבָרִים ה, יב), וְשֶׁנִּתְפָּרְשׁוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים: „כָּבוֹד" וְ„עֹנֶג", שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, לִקְדוֹשׁ ה'– מְכֻבָּד (יְשַׁעְיָה נח, יג).

ב. אֵי זֶהוּ כָּבוֹד? זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁמִּצְוָה עַל אָדָם לִרְחֹץ פָּנָיו, יָדָיו וְרַגְלָיו בְּחַמִּין בְּעֶרֶב שַׁבָּת מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת, וּמִתְעַטֵּף בְּצִיצִת וְיוֹשֵׁב בְּכֹבֶד רֹאשׁ, מְיַחֵל לְהַקְבָּלַת פְּנֵי הַשַּׁבָּת כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹצֵא לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ. וַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מְקַבְּצִין תַּלְמִידֵיהֶן בְּעֶרֶב שַׁבָּת וּמִתְעַטְּפִים וְאוֹמְרִים: בּוֹאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת הַמֶּלֶךְ (שַׁבָּת קיט, א).

ג. וּמִכְּבוֹד הַשַּׁבָּת– שֶׁיִּלְבַּשׁ כְּסוּת נְקִיָּה, וְלֹא יִהְיֶה מַלְבּוּשׁ החל כְּמַלְבּוּשׁ הַשַּׁבָּת.––

ד. אָסוּר לִקְבֹּעַ סְעֻדָּה וּמִשְׁתֶּה בְּעֶרֶב שַׁבָּת– מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת; וּמֻתָּר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וְאַף עַל פִּי כֵן מִכְּבוֹד הַשַּׁבָּת– שֶׁיִּמָּנַע אָדָם מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה מִלִּקְבֹּעַ סְעֻדָּה, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַשַּׁבָּת כְּשֶׁהוּא מִתְאַוֶּה לֶאֱכֹל.

ה. מְסַדֵּר אָדָם שֻׁלְחָנוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לִכְזַיִת, וְכֵן מְסַדֵּר שֻׁלְחָנוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לִכְזַיִת, כְּדֵי לְכַבְּדוֹ בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ. וְצָרִיךְ לְתַקֵּן בֵּיתוֹ מִבְּעוֹד יוֹם– מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת, וְיִהְיֶה נֵר דָּלוּק וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לֶאֱכֹל וּמִטָּה מֻצַּעַת, שֶׁכָּל אֵלּוּ לִכְבוֹד שַׁבָּת הֵן.

ו. אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אָדָם חָשׁוּב בְּיוֹתֵר וְאֵין דַּרְכּוֹ לִקַּח דְּבָרִים מִן הַשּׁוּק וְלֹא לְהִתְעַסֵּק בִּמְלָאכוֹת שֶׁבַּבַּיִת, חַיָּב לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת– בְּגוּפוֹ, שֶׁזֶּה הוּא כְּבוֹדוֹ. חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים– מֵהֶם מִי שֶׁהָיָה מְפַצֵּל הָעֵצִים לְבַשֵּׁל בָּהֶן, וּמֵהֶם מִי שֶׁהָיָה מְבַשֵּׁל אוֹ מוֹלֵחַ בָּשָׂר אוֹ גוֹדֵל פְּתִילוֹת אוֹ מַדְלִיק נֵרוֹת, וּמֵהֶם מִי שֶׁהָיָה יוֹצֵא וְקוֹנֶה דְּבָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת מִמַּאֲכָל וּמַשְׁקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ (שַׁבָּת קיט, א). וְכָל הַמַּרְבֶּה בְּדָבָר זֶה, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

[3] מְפֹרָשִׁין plainly stated. [7] חַמִּין hot water. מִתְעַטֵּף בְּצִיצִת he wraps himself in his *Tallith*. בְּכֹבֶד רֹאשׁ solemnly. [8] מְיַחֵל לְהַקְבָּלַת פְּנֵי הַשַּׁבָּת waiting to receive the Sabbath. [11] כְּסוּת clothing. [14] עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ till nightfall. [18] לְתַקֵּן to set in order, prepare. מִבְּעוֹד יוֹם during daytime (before sunset). [19] מִטָּה מֻצַּעַת arranged, prepared bed. [22] בְּגוּפוֹ himself, in person. הָיָה מְפַצֵּל עֵצִים used to chop wood. [23] גּוֹדֵל פְּתִילוֹת (used to) twine wicks.

ז. אֵי זֶהוּ עֹנֶג? זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁצָּרִיךְ לְתַקֵּן תַּבְשִׁיל שָׁמֵן בְּיוֹתֵר וּמַשְׁקֶה מְבֻשָּׂם לַשַּׁבָּת – הַכֹּל לְפִי מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם; וְכָל הַמַּרְבֶּה בְהוֹצָאַת שַׁבָּת וּבְתִקּוּן מַאֲכָלִים רַבִּים וְטוֹבִים, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת – אֲפִילוּ לֹא עָשָׂה אֶלָּא שֶׁלֶק וְכַיּוֹצֵא בוֹ מִשּׁוּם כְּבוֹד שַׁבָּת, הֲרֵי זֶה עֹנֶג שַׁבָּת; וְאֵינוֹ חַיָּב לְהָצֵר לְעַצְמוֹ וְלִשְׁאֹל מֵאֲחֵרִים כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בְּמַאֲכָל בַּשַּׁבָּת. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת (שַׁבָּת קיח, א).

ח. מִי שֶׁהָיָה עָנֹג וְעָשִׁיר וַהֲרֵי כָל יָמָיו כְּשַׁבָּת, צָרִיךְ לְשַׁנּוֹת מַאֲכַל שַׁבָּת מִמַּאֲכַל הַחֹל. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת, מְשַׁנֶּה זְמַן הָאֲכִילָה: אִם הָיָה רָגִיל לְהַקְדִּים – מְאַחֵר, וְאִם הָיָה רָגִיל לְאַחֵר – מַקְדִּים.

ט. חַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת בַּשַּׁבָּת: אַחַת עַרְבִית, וְאַחַת שַׁחֲרִית, וְאַחַת בַּמִּנְחָה. – –

יא. אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיְּהַלֵּךְ בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת מִתְּחִלַּת הַיּוֹם, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְעוֹד הַיּוֹם רַב וְיָכִין סְעֻדָּה לַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי אֵין אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יוֹדְעִים שֶׁהַיּוֹם יָבוֹא כְּדֵי לְהָכִין לוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיָה מִתְאָרֵחַ אֵצֶל אֲחֵרִים, שֶׁהוּא מְבַיְּשָׁן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֵכִינוּ לָהֶן דָּבָר הָרָאוּי לְאוֹרְחִין.

יג. – – אֵין מַפְלִיגִין בִּסְפִינָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת, כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו קֹדֶם הַשַּׁבָּת וְלֹא יִצְטַעֵר יוֹתֵר מִדַּאי. – –

2 מְבֻשָּׂם spiced. 3 אִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת if he can not afford. 4 שֶׁלֶק boiled vegetables. 5 לְהָצֵר לְעַצְמוֹ to strain himself. 6 ...עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל treat your Sabbath like a weekday rather than be dependent on men. 7 עָנֹג delicate. 8 אִם הָיָה רָגִיל לְהַקְדִּים if he is used to eat early. 14 אִם הָיָה מִתְאָרֵחַ if he is a guest. 16 ...אֵין מַפְלִיגִין בִּסְפִינָה one must not start on a sea-voyage less than three days before the Sabbath. כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו so that his mind be at ease.

הִלְכוֹת עֵרוּבִין

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. חָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁכֵנִים הַרְבֵּה, כָּל אֶחָד מֵהֶם בְּבַיִת לְעַצְמוֹ, דִּין תּוֹרָה הוּא שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן מֻתָּרִין לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר וּמִבָּתִּים לֶחָצֵר וּמֵהֶחָצֵר לַבָּתִּים, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הֶחָצֵר רְשׁוּת הַיָּחִיד אַחַת וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ. וְכֵן הַדִּין בְּמָבוֹי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֶחִי אוֹ קוֹרָה, שֶׁיִּהְיוּ כָּל בְּנֵי הַמָּבוֹי מֻתָּרִים לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ וּמֵחֲצֵרוֹת לְמָבוֹי וּמִמָּבוֹי לַחֲצֵרוֹת, שֶׁכָּל הַמָּבוֹי רְשׁוּת הַיָּחִיד הוּא.—

ב. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים אָסוּר לִשְׁכֵנִים לְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲלֻקַּת דִּיּוּרִין, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ כָּל הַשְּׁכֵנִים כֻּלָּן מֵעֶרֶב שַׁבָּת. אֶחָד חָצֵר וְאֶחָד מָבוֹי וְאֶחָד הַמְּדִינָה. וְדָבָר זֶה–תַּקָּנַת שְׁלֹמֹה וּבֵית דִּינוֹ.

ו. וּמָה הוּא הָעֵרוּב הַזֶּה? הוּא, שֶׁיִּתְעָרְבוּ בְּמַאֲכָל אֶחָד שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, כְּלוֹמַר, שֶׁכֻּלָּנוּ מְעֹרָבִין וְאֹכֶל אֶחָד לְכֻלָּנוּ, וְאֵין כָּל אֶחָד מִמֶּנּוּ חוֹלֵק רְשׁוּת מֵחֲבֵרוֹ, אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁיַּד כֻּלָּנוּ שָׁוָה בְּמָקוֹם זֶה שֶׁנִּשְׁאַר לְכֻלָּנוּ, כָּךְ יַד כֻּלָּנוּ שָׁוָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁאָחַז כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ–וַהֲרֵי כֻּלָּנוּ רְשׁוּת אַחַת. וּבְמַעֲשֶׂה הַזֶּה לֹא יָבוֹאוּ לִטְעוֹת וּלְדַמּוֹת שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים.

ז. הָעֵרוּב שֶׁעוֹשִׂים בְּנֵי הֶחָצֵר זֶה עִם זֶה הוּא הַנִּקְרָא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת; וְשֶׁעוֹשִׂין אַנְשֵׁי מָבוֹי זֶה עִם זֶה, אוֹ כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה, הוּא הַנִּקְרָא שִׁתּוּף.

טז. כֵּיצַד מְעָרְבִין בַּחֲצֵרוֹת? גּוֹבִין חַלָּה אַחַת שְׁלֵמָה מִכָּל בַּיִת וּבַיִת וּמַנִּיחִין הַכֹּל בִּכְלִי אֶחָד בְּבַיִת אֶחָד מִבָּתֵּי הֶחָצֵר.—וּכְשֶׁמְּקַבֵּץ הָעֵרוּב, מְבָרֵךְ:

[5] רְשׁוּת הַיָּחִיד private ground. מָבוֹי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֶחִי אוֹ קוֹרָה an alley (rectangular space) having courtyards opening into it on three of its sides, and the fourth side opening into the public road. By fastening at this fourth side a stake in the ground or a cross-beam above, the alley and the courts opening into it become a single private domain. [8] חֲלֻקַּת דִּיּוּרִין separation of tenants, *i. e.*, each is living in a separate dwelling. [9] עַד שֶׁיְּעָרְבוּ unless they create a symbolical community of residence. [9-10] אֶחָד חָצֵר–וְאֶחָד הַמְּדִינָה it is all one whether it is a courtyard, an alley or a town. [11] הוּא, שֶׁיִּתְעָרְבוּ it means, they are mingled. [19] גּוֹבִין they collect. [20] כְּשֶׁמְּקַבֵּץ הָעֵרוּב when he gathers (and deposits) the eatables contributed by the various tenants.

בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב; וְאוֹמֵר: בְּעֵרוּב זֶה יִהְיֶה מֻתָּר לְכָל בְּנֵי הֶחָצֵר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִבַּיִת לְבַיִת בְּשַׁבָּת. — —

יז. וְכֵיצַד מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי? גּוֹבֶה אֹכֶל כִּגְרוֹגֶרֶת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, אוֹ פָּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת אִם הָיוּ מְרֻבִּין, וּמַנִּיחַ הַכֹּל בִּכְלִי אֶחָד בְּחָצֵר מֵחַצְרוֹת הַמָּבוֹי אוֹ בְּבַיִת מִן הַבָּתִּים — — וְאוֹמֵר: בָּזֶה הַשִּׁתּוּף יִהְיֶה מֻתָּר לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מֵחֲצֵרוֹת לְמָבוֹי בְּשַׁבָּת.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

כד. כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרְכִין עַל עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וְשִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת, כָּךְ מְבָרְכִין עַל עֵרוּבֵי תְחוּמִין; וְאוֹמֵר: בָּזֶה הָעֵרוּב יִהְיֶה מֻתָּר לִי לְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם זֶה אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. — —

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִי שֶׁיָּצָא מֵעֶרֶב שַׁבָּת חוּץ לַמְּדִינָה וְעָמַד בְּמָקוֹם יָדוּעַ, בְּתוֹךְ הַתְּחוּם אוֹ בְּסוֹפוֹ, וְאָמַר „שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹם זֶה", וְחָזַר לְעִירוֹ וְלָן שָׁם — יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ לְמָחָר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְזֶה הוּא עִקַּר עֵרוּבֵי תְחוּמִין — לְעָרֵב בְּרַגְלָיו; וְלֹא אָמְרוּ לְעָרֵב בְּהַנָּחַת מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת בִּלְבַד בְּמָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא וְלֹא עָמַד שָׁם, אֶלָּא לְהָקֵל עַל הֶעָשִׁיר שֶׁלֹּא יֵצֵא אֶלָּא יִשְׁלַח עֵרוּבוֹ בְּיַד אַחֵר וְיַנִּיחוּ לוֹ.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

ד. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לָצֵאת חוּץ לַתְּחוּם בְּשַׁבָּת, כָּךְ אָסוּר לָצֵאת בְּיוֹם טוֹב וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים — — אֲבָל בְּיוֹם טוֹב מֻתָּר לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת. לְפִיכָךְ מְעָרְבִין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וּמִשְׁתַּתְּפִין בִּמְבוֹאוֹת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשַׁבָּת, וּמְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְחוּמִין לְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּלְיָמִים טוֹבִים כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּעָרְבִין לְשַׁבָּת.

[4] כִּגְרוֹגֶרֶת the size of a dry fig. [14] שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹם זֶה let my Sabbath resting-place be here. יֵשׁ לוֹ he is permitted. [15] עִקַּר the principle of. [22] מְעָרְבִין – בִּמְבוֹאוֹת we must lay an עֵרוּב for courts, and also form a partnership for the alley.

ה. יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת סָמוּךְ לְשַׁבָּת, בֵּין מִלְּפָנֶיהָ בֵּין מִלְּאַחֲרֶיהָ, אוֹ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת, יֵשׁ לוֹ לְעָרֵב שְׁנֵי עֵרוּבִין לִשְׁתֵּי רוּחוֹת וְסוֹמֵךְ עַל אֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה לַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וְעַל הָעֵרוּב שֶׁבָּרוּחַ הַשְּׁנִיָּה – לַיּוֹם הַשֵּׁנִי. – – בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת; אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הֲרֵי הֵן כְּיוֹם אֶחָד וְאֵינוֹ מְעָרֵב לִשְׁנֵי יָמִים אֶלָּא לְרוּחַ אַחַת.

יד. יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אֵינוֹ עוֹשֶׂה עֵרוּב בְּיוֹם טוֹב – לֹא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וְלֹא עֵרוּבֵי תְחוּמִין – אֶלָּא מְעָרֵב הוּא בְּיוֹם הַחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא עֶרֶב יָמִים טוֹבִים. וְאִם חָלוּ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת בַּחֲמִישִׁי וְעֶרֶב שַׁבָּת, מְעָרֵב מִיּוֹם הָרְבִיעִי עֵרוּבֵי תְחוּמִין וְעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת. – –

[1] שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת the two Holy Days (in the place of the one biblical) observed by those living outside of Palestine. [2] רוּחוֹת sides, directions. סוֹמֵךְ he may rely, depend.

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

ב. כָּל מְלָאכָה שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ בְּשַׁבָּת סְקִילָה, חַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ בֶּעָשׂוֹר כָּרֵת; וְכָל שֶׁחַיָּבִין עָלָיו קָרְבַּן חַטָּאת בְּשַׁבָּת, חַיָּבִין עָלָיו קָרְבַּן חַטָּאת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכָל דָּבָר שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְלָאכָה, אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; וְאִם עָשָׂה, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ עַל הַשַּׁבָּת. — — כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין בֵּין שַׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ אֶלָּא שֶׁזְּדוֹן מְלָאכָה בְּשַׁבָּת בִּסְקִילָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים – בְּכָרֵת.

ד. מִצְוַת־עֲשֵׂה אַחֶרֶת יֵשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְהִיא – לִשְׁבֹּת בּוֹ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם (וַיִּקְרָא טז, כט), מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: אֵי זֶה הוּא עִנּוּי שֶׁהוּא לַנֶּפֶשׁ? זֶה הַצּוֹם. וְכָל הַצָּם בּוֹ קִיֵּם מִצְוַת־עֲשֵׂה, וְכָל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בּוֹ בִּטֵּל מִצְוַת־עֲשֵׂה וְעָבַר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה (שָׁם כג, כט). — —

ו. כְּשֵׁם שֶׁשְּׁבוּת מְלָאכָה בּוֹ בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה, כָּךְ שְׁבוּת לְעִנּוּי בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב (שָׁם, לב), כְּלוֹמַר: הַתְחֵל לָצוּם וּלְהִתְעַנּוֹת מֵעֶרֶב תְּשִׁעָה הַסָּמוּךְ לָעֲשִׂירִי. וְכֵן בַּיְצִיאָה – שׁוֹהֶה בְּעִנּוּיוֹ מְעַט מִלֵּיל אַחַד עָשָׂר סָמוּךְ לָעֲשִׂירִי, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם (שָׁם).

ז. נָשִׁים שֶׁאוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת עַד שֶׁחֲשֵׁכָה וְהֵן אֵינָן יוֹדְעוֹת שֶׁמִּצְוָה לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, אֵין מְמַחִין בְּיָדָן – שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לַעֲשׂוֹת בְּזָדוֹן, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹטֵר בְּבֵית כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהַזְהִיר נָשָׁיו; וְהַנַּח לָהֶן, שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹגְגִין וְאַל יִהְיוּ מְזִידִין. וְכֵן כָּל הַדּוֹמֶה לָזֶה.

[1] עָשׂוֹר the tenth day of Tishri (Day of Atonement). [6] מַכַּת מַרְדּוּת punishment for disobedience. [7] כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר in short. [10] מִפִּי הַשְּׁמוּעָה by tradition. [14] שְׁבוּת מְלָאכָה the elaborations of the biblical law of doing no work on the Sabbath as they were devised by rabbinical interpretations. [19] עַד שֶׁחֲשֵׁכָה until nightfall. [20] אֵין מְמַחִין בְּיָדָן we should not try to prevent them. [21] הַנַּח לָהֶן leave them alone (let them do as they please). ...יִהְיוּ שׁוֹגְגִין let them be ignorant (of the precept) rather than wilful transgressors.

פֶּרֶק שֵׁנִי

ח. חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה שֶׁשָּׁאַל לֶאֱכֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – אַף עַל פִּי שֶׁהָרוֹפְאִים הַבְּקִיאִין אוֹמְרִין „אֵינוֹ צָרִיךְ" – מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר „דַּיִּי". אָמַר הַחוֹלֶה „אֵינִי צָרִיךְ" וְהָרוֹפֵא אוֹמֵר „צָרִיךְ", מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּיו – וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רוֹפֵא בָּקִי. רוֹפֵא אֶחָד אוֹמֵר „צָרִיךְ" וְאֶחָד אוֹמֵר „אֵינוֹ צָרִיךְ", מַאֲכִילִין אוֹתוֹ. ––

י. קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים –– מְחַנְּכִין אוֹתוֹ לְשָׁעוֹת. כֵּיצַד? הָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּשָׁלֹשׁ; הָיָה רָגִיל בְּשָׁלֹשׁ, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּאַרְבַּע; לְפִי כֹּחַ הַבֵּן מוֹסִיפִין לְעַנּוֹת אוֹתוֹ בְּשָׁעוֹת. בֶּן אַחַת עֶשְׂרֵה, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת.

[2] חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה if one that is dangerously sick. רוֹפְאִים בְּקִיאִים skilled physicians. [3] מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ he may be given food at his own wish. [4] דַּי enough. [5] וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה provided that he is. [7] בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם at the second hour of the day. [10] מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים completes the full fast.

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

ד. כָּל מְלָאכָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת, אִם עָשָׂה אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה – לוֹקֶה, חוּץ מִן הַהוֹצָאָה מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת וְהַהַבְעָרָה, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהֻתְּרָה הוֹצָאָה בְּיוֹם טוֹב לְצֹרֶךְ אֲכִילָה, הֻתְּרָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה. – – וְכֵן מֻתָּר לְהַבְעִיר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לְצֹרֶךְ אֲכִילָה. וּשְׁאָר מְלָאכוֹת – כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צֹרֶךְ אֲכִילָה מֻתָּר, כְּגוֹן שְׁחִיטָה וַאֲפִיָּה וְלִישָׁה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. – –

ה. כָּל מְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר לְהֵעָשׂוֹת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְלֹא יִהְיֶה בָהּ הֶפְסֵד וְלֹא חֶסְרוֹן אִם נַעֲשֵׂית מִבָּעֶרֶב, אָסְרוּ חֲכָמִים לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב אַף עַל פִּי שֶׁהִיא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה. וְלָמָּה אָסְרוּ דָבָר זֶה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַנִּיחַ אָדָם מְלָאכוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב – לְיוֹם טוֹב, וְנִמְצָא יוֹם טוֹב כֻּלּוֹ הוֹלֵךְ בַּעֲשִׂיַּת אוֹתָן מְלָאכוֹת וְיִמָּנַע מִשִּׂמְחַת יוֹם טוֹב וְלֹא יִהְיֶה לוֹ פְּנַאי לֶאֱכֹל.

ו. וּמִזֶּה הַטַּעַם עַצְמוֹ לֹא אָסְרוּ הַהוֹצָאָה בְּיוֹם טוֹב – וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַהוֹצָאָה הִיא מְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְלָמָּה לֹא אֲסָרוּהָ? כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחַת יוֹם טוֹב, וְיוֹלִיךְ וְיָבִיא כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה וְיַשְׁלִים חֲפָצָיו, וְלֹא יִהְיֶה כְּמִי שֶׁיָּדָיו אֲסוּרוֹת. – –

כא. זֶה שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בְּחוּצָה לָאָרֶץ כָּל יוֹם טוֹב מֵאֵלּוּ – שְׁנֵי יָמִים, מִנְהָג הוּא, וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים הוּא וּמִדְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בַּגָּלוּת; וְאֵין עוֹשִׂין בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים אֶלָּא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בִּלְבַד. וּבְהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מִסֵּפֶר זֶה נְבָאֵר עִקַּר מִנְהָג זֶה, וּמֵאֵיזֶה טַעַם עוֹשִׂין רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנֵי יָמִים בְּכָל מָקוֹם.

כב. יוֹם טוֹב שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כָּל דָּבָר שֶׁאָסוּר בָּרִאשׁוֹן, אָסוּר בַּשֵּׁנִי. – – וּכְשֵׁם שֶׁהָרִאשׁוֹן אָסוּר בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית וְחַיָּב בְּשִׂמְחָה, כָּךְ הַשֵּׁנִי; וְאֵין בֵּינֵיהֶן הֶפְרֵשׁ אֶלָּא לְעִנְיַן מֵת בִּלְבַד.

כג. כֵּיצַד? הַמֵּת בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, יִתְעַסְּקוּ בִקְבוּרָתוֹ הַגּוֹיִם; וּבְיוֹם טוֹב שֵׁנִי,

[4] הַבְעָרָה kindling of fire. [7] לִישָׁה kneading. [8] הֶפְסֵד loss. [11] וְנִמְצָא consequently. [13] מִזֶּה הַטַּעַם עַצְמוֹ for the same reason. [15] יַשְׁלִים חֲפָצָיו he may perform the things he has to do. [18] נִתְחַדְּשׁוּ were innovated, newly introduced. [24] הֶפְרֵשׁ difference.

יִתְעַסְּקוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל — — שֶׁיּוֹם טוֹב שֵׁנִי לְגַבֵּי הַמֵּת כְּחֹל הוּא חָשׁוּב, וַאֲפִילוּ בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. אֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאֵשׁ לֹא מִן הָעֵצִים וְלֹא מִן הָאֲבָנִים וְלֹא מִן הַמַּתָּכוֹת, כְּגוֹן שֶׁחוֹכְכִין אוֹתָן זוֹ בְּזוֹ אוֹ מַכִּין זוֹ בְּזוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא הָאֵשׁ — — שֶׁלֹּא הֻתַּר בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא לְהַבְעִיר מֵאֵשׁ מְצוּיָה, אֲבָל לְהַמְצִיא אֵשׁ אָסוּר, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְהַמְצִיא אוֹתָהּ מִבָּעֶרֶב.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהֻתְּרָה הַבְעָרָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, אָסוּר לְכַבּוֹת אֶת הָאֵשׁ, אֲפִילוּ הִבְעֲרָה לְצֹרֶךְ אֲכִילָה, שֶׁהַכִּבּוּי מְלָאכָה וְאֵין בּוֹ צֹרֶךְ אֲכִילָה כְּלָל. — —

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, אֵין אוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין בְּיוֹם טוֹב מַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל לְמָחָר בַּשַּׁבָּת. וְאִסּוּר זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לְבַשֵּׁל מִיּוֹם טוֹב לְחֹל, שֶׁקַּל וָחֹמֶר הוּא: לְשַׁבָּת אֵינוֹ מְבַשֵּׁל — כָּל שֶׁכֵּן לְחֹל. לְפִיכָךְ אִם עָשָׂה תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב שֶׁיִּהְיֶה סוֹמֵךְ עָלָיו וּמְבַשֵּׁל וְאוֹפֶה בְּיוֹם טוֹב לְשַׁבָּת, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְתַבְשִׁיל שֶׁסּוֹמֵךְ עָלָיו הוּא הַנִּקְרָא עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין.

ב. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עֵרוּב? שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהָעֵרוּב שֶׁעוֹשִׂין בַּחֲצֵרוֹת וּמְבוֹאוֹת מֵעֶרֶב שַׁבָּת מִשּׁוּם הֶכֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל דַּעְתָּם שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּשַׁבָּת, כָּךְ זֶה הַתַּבְשִׁיל — מִשּׁוּם הֶכֵּר וְזִכָּרוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְדַמּוּ וְיַחְשְׁבוּ שֶׁמֻּתָּר לֶאֱפוֹת בְּיוֹם טוֹב מַה שֶּׁאֵינוֹ נֶאֱכָל בּוֹ בַּיּוֹם; וּלְפִיכָךְ נִקְרָא תַּבְשִׁיל זֶה עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין.

ח. הַמַּנִּיחַ עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין חַיָּב לְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב; וְאוֹמֵר: בְּעֵרוּב זֶה יֻתַּר לִי

4 מַתָּכוֹת metals. 5 חוֹכְכִין we rub. 6 אֵשׁ מְצוּיָה ready fire. לְהַמְצִיא אֵשׁ to start a fire. 12 חָל ... occurred, fell on a Friday. 15 שֶׁיִּהְיֶה סוֹמֵךְ עָלָיו that he may depend on it. 17 חֲצֵרוֹת וּמְבוֹאוֹת courtyards and alleys. 18 הֶכֵּר distinction. 19 כְּדֵי שֶׁלֹּא יְדַמּוּ lest they imagine. 22 הַמַּנִּיחַ he who prepares and places.

לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל מִיּוֹם טוֹב שֶׁלְּמָחָר – לַשַּׁבָּת. וְאִם זָכָה בּוֹ לַאֲחֵרִים, יֹאמַר: לִי וְלִפְלוֹנִי וְלִפְלוֹנִי, אוֹ לְאַנְשֵׁי הָעִיר כֻּלָּם, לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל מִיּוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת.

יא. שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁחָלוּ לִהְיוֹת בַּחֲמִישִׁי וְעֶרֶב שַׁבָּת, עוֹשֶׂה עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין מִיּוֹם רְבִיעִי שֶׁהוּא עֶרֶב יוֹם טוֹב. – –

יז. שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח וּשְׁמֹנַת יְמֵי הֶחָג עִם שְׁאָר יָמִים טוֹבִים – כֻּלָּם אֲסוּרִים בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית. וְחַיָּב אָדָם לִהְיוֹת בָּהֶן שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב, הוּא וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בָנָיו וְכָל הַנִּלְוִים עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים טז, יד). אַף עַל פִּי שֶׁהַשִּׂמְחָה הָאֲמוּרָה כָּאן הִיא קָרְבַּן שְׁלָמִים, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ מְבָאֲרִין בְּהִלְכוֹת חֲגִיגָה, יֵשׁ בִּכְלַל אוֹתָהּ שִׂמְחָה לִשְׂמֹחַ הוּא וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, כָּל אֶחָד כָּרָאוּי לוֹ.

יח. כֵּיצַד? הַקְּטַנִּים – נוֹתֵן לָהֶם קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים וּמִגְדָּנוֹת; וְהַנָּשִׁים – קוֹנֶה לָהֶן בְּגָדִים וְתַכְשִׁיטִין נָאִים כְּפִי מָמוֹנוֹ; וְהָאֲנָשִׁים אוֹכְלִין בָּשָׂר וְשׁוֹתִין יַיִן, שֶׁאֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר וְאֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן. וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, חַיָּב לְהַאֲכִיל לַגֵּר, לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה עִם שְׁאָר הָעֲנִיִּים הָאֻמְלָלִים. אֲבָל מִי שֶׁנּוֹעֵל דַּלְתוֹת חֲצֵרוֹ וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה הוּא וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ, וְאֵינוֹ מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה לַעֲנִיִּים וּלְמָרֵי נֶפֶשׁ – אֵין זוֹ שִׂמְחַת מִצְוָה אֶלָּא שִׂמְחַת כְּרֵסוֹ. – –

כ. כְּשֶׁאָדָם אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמֵחַ בָּרֶגֶל, לֹא יִמָּשֵׁךְ בַּיַּיִן וּבִשְׂחוֹק וְקַלּוּת־רֹאשׁ וְיֹאמַר שֶׁכָּל מִי שֶׁיּוֹסִיף בָּזֶה יַרְבֶּה בְּמִצְוַת שִׂמְחָה; שֶׁהַשִּׁכְּרוּת וְהַשְּׂחוֹק הַרְבֵּה וְקַלּוּת־הָרֹאשׁ אֵינָהּ שִׂמְחָה אֶלָּא הוֹלֵלוּת וְסִכְלוּת, וְלֹא נִצְטַוִּינוּ עַל הַהוֹלֵלוּת וְהַסִּכְלוּת אֶלָּא עַל הַשִּׂמְחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת יוֹצֵר הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל (דְּבָרִים כח, מז). הָא לָמַדְתָּ שֶׁהָעֲבוֹדָה – בְּשִׂמְחָה, וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ שִׁכְּרוּת.

[1] וְאִם זָכָה בּוֹ לַאֲחֵרִים if he acts (obtains the privilege) in behalf of others. [5] חָג Feast of Tabernacles. [6] הֶסְפֵּד lamentation, mourning. [7] הַנִּלְוִים עָלָיו those in his company. [11] קְלָיוֹת parched grain. מִגְדָּנוֹת choice things, gifts. [12] תַּכְשִׁיטִין jewelry. כְּפִי מָמוֹנוֹ according to his means. [16] כְּרֵס stomach. [17] לֹא יִמָּשֵׁךְ he should not unduly indulge. שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ jesting and levity (lack of seriousness). [18] שִׁכְּרוּת drunkenness. [19] הוֹלֵלוּת וְסִכְלוּת madness and folly. [20] יוֹצֵר הַכֹּל the Creator of all. [22] הָא לָמַדְתָּ thus you learn, this proves.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ „שַׁבָּתוֹן", הוֹאִיל וְנִקְרָא מִקְרָא קֹדֶשׁ וַהֲרֵי הוּא זְמַן חֲגִיגָה בַּמִּקְדָּשׁ – אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כִּשְׁאָר יְמֵי הַחֹל שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה כְּלָל. וְהָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה הָאֲסוּרָה מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְלֹא כָּל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה אֲסוּרָה בּוֹ כְּיוֹם טוֹב, שֶׁסּוֹף הָעִנְיָן בִּדְבָרִים שֶׁנֶּאֶסְרוּ בּוֹ – כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּיוֹם חֹל לְכָל דָּבָר. לְפִיכָךְ יֵשׁ מְלָאכוֹת אֲסוּרוֹת בּוֹ וְיֵשׁ מְלָאכוֹת מֻתָּרוֹת בּוֹ. — —

ב. כָּל מְלָאכָה שֶׁאִם לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בַּמּוֹעֵד יִהְיֶה שָׁם הֶפְסֵד הַרְבֵּה – עוֹשִׂין אוֹתָהּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ טֹרַח הַרְבֵּה. — —

[2] חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד mid-festival (from the third to the sixth day of Passover and the third to the seventh day of Sukkoth). הוֹאִיל since. [5] מַכַּת מַרְדּוּת punishment for disobeying a rabbinic law (in contrast to מַלְקוּת, 39 lashes, which are inflicted on a person that disobeys a biblical prohibition). [8] בַּמּוֹעֵד-בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. הֶפְסֵד loss. [9] וּבִלְבַד provided that.

הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְהַשְׁבִּית הֶחָמֵץ קֹדֶם זְמַן אִסּוּר אֲכִילָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם (שְׁמוֹת יב, טו), וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁ„הָרִאשׁוֹן" זֶה הוּא יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר. רְאָיָה לְדָבָר זֶה – מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם־זִבְחִי (שָׁם לד, כה). כְּלוֹמַר: לֹא תִשְׁחַט הַפֶּסַח וַעֲדַיִן הֶחָמֵץ קַיָּם, וּשְׁחִיטַת הַפֶּסַח הוּא יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר אַחַר חֲצוֹת.

ב. וּמָה הִיא הַשְׁבָּתָה זוֹ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה? הִיא – שֶׁיְּבַטֵּל הֶחָמֵץ בְּלִבּוֹ וְיַחֲשֹׁב אוֹתוֹ כֶּעָפָר; וְיָשִׂים בְּלִבּוֹ שֶׁאֵין בִּרְשׁוּתוֹ חָמֵץ כְּלָל וְשֶׁכָּל חָמֵץ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ הֲרֵי הוּא כֶּעָפָר וּכְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ צֹרֶךְ כְּלָל.

ג. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים – לְחַפֵּשׂ אַחַר הֶחָמֵץ בַּמַּחֲבוֹאוֹת וּבַחוֹרִים וְלִבְדֹּק וּלְהוֹצִיאוֹ מִכָּל גְּבוּלוֹ. וְכֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁבּוֹדְקִין וּמַשְׁבִּיתִין הֶחָמֵץ בַּלַּיְלָה – מִתְּחִלַּת לֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר – לְאוֹר הַנֵּר, מִפְּנֵי שֶׁבַּלַּיְלָה כָּל הָעָם מְצוּיִין בַּבָּתִּים, וְאוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה. – –

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. כָּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ (שָׁם יג, ז) – יָכֹל, אִם טָמַן אוֹתוֹ אוֹ הִפְקִיד אוֹתוֹ בְּיַד גּוֹי לֹא יִהְיֶה עוֹבֵר, תַּלְמוּד לוֹמַר: שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם (שָׁם יב, יט), אֲפִילוּ הִפְקִידוֹ אוֹ הִטְמִינוֹ. יָכֹל, לֹא יִהְיֶה עוֹבֵר אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הֶחָמֵץ בְּבֵיתוֹ, אֲבָל אִם הָיָה רָחוֹק מִבֵּיתוֹ, בַּשָּׂדֶה אוֹ בְּעִיר אַחֶרֶת, לֹא יִהְיֶה עוֹבֵר – תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּכָל גְּבוּלֶךָ (שָׁם יג, ז), בְּכָל רְשׁוּתְךָ. – –

ז. אוֹמֵר יִשְׂרָאֵל לְגוֹי: עַד שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ בְּמָנֶה, בּוֹא וְקַח בְּמָאתַיִם; עַד שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִגּוֹי, בּוֹא וְקַח מִיִּשְׂרָאֵל – שֶׁמָּא אֶצְטָרֵךְ וְאֶקַּח מִמְּךָ אַחַר

3 לְהַשְׁבִּית to remove. 4 מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ on the basis of a traditional interpretation it has been derived. 5 אַרְבָּעָה עָשָׂר fourteenth of Nisan. רְאָיָה proof. 7 אַחַר חֲצוֹת afternoon. 11 לְחַפֵּשׂ בַּמַּחֲבוֹאוֹת to search in hiding-places. 14 יָפֶה לִבְדִיקָה is good for searching. 16 יָכֹל one might think. טָמַן=הִטְמִין he hid. 17 הִפְקִיד he deposited. לֹא יִהְיֶה עוֹבֵר he would not transgress the law. תַּלְמוּד לוֹמַר the biblical text reads. 21 אוֹמֵר יִשְׂרָאֵל a Jew is permitted to say (in the case of מְכִירַת חָמֵץ). עַד שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ rather than buy.

הַפֶּסַח. אֲבָל לֹא יִמְכֹּר וְלֹא יִתֵּן לוֹ עַל תְּנַאי; וְאִם עָשָׂה כֵן, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר עַל „בַּל יֵרָאֶה" וּ„בַל יִמָּצֵא".

ח. תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ–עוֹבְרִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם „בַּל יֵרָאֶה" וּ„בַל יִמָּצֵא". – – אֲבָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ וְאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה, הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְקַיְּמוֹ בַּפֶּסַח.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לֶאֱכֹל מַצָּה בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת (שְׁמוֹת יב, יח), בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמָן. – – וּמִשֶּׁאָכַל כַּזַּיִת יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

י. הַכֹּל חַיָּבִין בַּאֲכִילַת מַצָּה, אֲפִילוּ נָשִׁים וַעֲבָדִים. קָטָן שֶׁיָּכֹל לֶאֱכֹל פַּת, מְחַנְּכִין אוֹתוֹ בְּמִצְוֹת וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ כַּזַּיִת מַצָּה. – –

יא. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁאֵין מַפְטִירִין אַחַר מַצָּה כְּלוּם, וַאֲפִילוּ קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁאָכַל מַצָּה, וְאָכַל אַחֲרֶיהָ מַאֲכָלוֹת אֲחֵרוֹת וּפֵרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, חוֹזֵר וְאוֹכֵל כַּזַּיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה וּפוֹסֵק.

יב. אָסְרוּ חֲכָמִים לֶאֱכֹל מַצָּה בְּעֶרֶב הַפֶּסַח, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הֶכֵּר לַאֲכִילָתָהּ בָּעֶרֶב. – – וַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַרְעִיבִין עַצְמָן עֶרֶב הַפֶּסַח כְּדֵי לֶאֱכֹל מַצָּה בְּתַאֲוָה. – –

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לְסַפֵּר בְּנִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם– בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. – – אֲפִילוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים חַיָּבִים לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם; וְכָל הַמַּאֲרִיךְ בִּדְבָרִים שֶׁאֵרְעוּ וְשֶׁהָיוּ, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

ב. מִצְוָה לְהוֹדִיעַ לַבָּנִים, וַאֲפִילוּ לֹא שָׁאֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ (שָׁם יג, ח). לְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל בֵּן–אָבִיו מְלַמְּדוֹ. כֵּיצַד? אִם הָיָה קָטָן אוֹ טִפֵּשׁ, אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, כֻּלָּנוּ הָיִינוּ עֲבָדִים, כְּמוֹ שִׁפְחָה זוֹ אוֹ כְּמוֹ עֶבֶד זֶה, בְּמִצְרַיִם; וּבַלַּיְלָה הַזֶּה פָּדָה אוֹתָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיוֹצִיאָנוּ לְחֵרוּת. וְאִם הָיָה הַבֵּן גָּדוֹל וְחָכָם,

3 תַּעֲרֹבֶת mixture. 4 לְקַיְּמוֹ to preserve it. 9 יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ he has performed his duty. 12 אֵין מַפְטִירִין one must not conclude by eating. קְלָיוֹת parched grain. 14 פּוֹסֵק he stops (eating). 21 ... כָּל הַמַּאֲרִיךְ whoever tells at length about the things that happened is deserving of praise.

מוֹדִיעוֹ מַה שֶּׁאֵרַע לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ; הַכֹּל לְפִי דַּעְתּוֹ שֶׁל בֵּן.

ג. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שִׁנּוּי בַּלַּיְלָה הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הַבָּנִים וְיִשְׁאֲלוּ וְיֹאמְרוּ: מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת? עַד שֶׁיָּשִׁיב לָהֶם וְיֹאמַר לָהֶם: כָּךְ וְכָךְ אֵרַע, כָּךְ וְכָךְ הָיָה. וְכֵיצַד מְשַׁנֶּה? מְחַלֵּק לָהֶם קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים, וְעוֹקְרִים הַשֻּׁלְחָן מִלִּפְנֵיהֶם קֹדֶם שֶׁיֹּאכְלוּ, וְחוֹטְפִין מַצָּה זֶה מִיַּד זֶה, וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ. אֵין לוֹ בֵּן – אִשְׁתּוֹ שׁוֹאַלְתּוֹ; אֵין לוֹ אִשָּׁה – שׁוֹאֲלִין זֶה אֶת זֶה: מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה? וַאֲפִילוּ הָיוּ כֻּלָּן חֲכָמִים. הָיָה לְבַדּוֹ – שׁוֹאֵל לְעַצְמוֹ: מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה?

[3] שִׁנּוּי a change. [5] עוֹקְרִים הַשֻּׁלְחָן we remove the table (from its usual place). [6] חוֹטְפִין we snatch, seize hurriedly.

הִלְכוֹת שׁוֹפָר

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לִשְׁמֹעַ תְּרוּעַת הַשּׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם (בַּמִּדְבָּר כט, א). וְשׁוֹפָר שֶׁתּוֹקְעִין בּוֹ, בֵּין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בֵּין בַּיּוֹבֵל, הוּא קֶרֶן הַכְּבָשִׂים הַכָּפוּף. וְכָל הַשּׁוֹפָרוֹת פְּסוּלִין חוּץ מִקֶּרֶן הַכֶּבֶשׂ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה תְּרוּעָה בְּשׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּיּוֹבֵל: וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה, וְגוֹמֵר, תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר (וַיִּקְרָא כה, ט), וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: מַה תְּרוּעַת יוֹבֵל בְּשׁוֹפָר, אַף תְּרוּעַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר.

ב. בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר אֶחָד וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצְּדָדִין; הַשּׁוֹפָר מַאֲרִיךְ וְהַחֲצוֹצְרוֹת מְקַצְּרוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בְּשׁוֹפָר. וְלָמָּה תּוֹקְעִין עִמּוֹ בַּחֲצוֹצְרוֹת? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה׳ (תְּהִלִּים צח, ו). אֲבָל בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת אֵין תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶלָּא בְּשׁוֹפָר בִּלְבָד.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. הַכֹּל חַיָּבִין לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר: כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים; אֲבָל נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִין. — —

ב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּדָבָר, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הַחַיָּב יְדֵי חוֹבָתוֹ. לְפִיכָךְ אִשָּׁה אוֹ קָטָן שֶׁתָּקְעוּ בְּשׁוֹפָר, הַשּׁוֹמֵעַ מֵהֶן לֹא יָצָא. — —

ד. הַמִּתְעַסֵּק בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר לְהִתְלַמֵּד, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; וְכֵן הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַמִּתְעַסֵּק לֹא יָצָא. נִתְכַּוֵּן שׁוֹמֵעַ לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ וְלֹא נִתְכַּוֵּן הַתּוֹקֵעַ לְהוֹצִיאוֹ, אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן הַתּוֹקֵעַ לְהוֹצִיאוֹ וְלֹא נִתְכַּוֵּן הַשּׁוֹמֵעַ לָצֵאת, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ — עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן שׁוֹמֵעַ וּמַשְׁמִיעַ.

ו. יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אֵין תּוֹקְעִין בְּשׁוֹפָר בְּכָל מָקוֹם.

5 כָּפוּף bent, rounded. 6 לֹא נִתְפָּרֵשׁ was not specified. 8 מִפִּי הַשְּׁמוּעָה by way of tradition. 10 מִן הַצְּדָדִין on both sides. 11 . . . הַשּׁוֹפָר מַאֲרִיךְ the *shofar* blew a long note and the trumpets a short note, since the duty of the day fell on the *shofar*.

— —וְלָמָּה אֵין תּוֹקְעִין? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטְּלֶנּוּ בְּיָדוֹ וְיוֹלִיכֶנּוּ לְמִי שֶׁיִּתְקַע לוֹ, וְיַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ מוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְיָבוֹא לִידֵי אִסּוּר סְקִילָה—שֶׁהַכֹּל חַיָּבִין בִּתְקִיעָה וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין לִתְקֹעַ.

ח. כְּשֶׁגָּזְרוּ שֶׁלֹּא לִתְקֹעַ בְּשַׁבָּת, לֹא גָזְרוּ אֶלָּא בְמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ בֵּית דִּין; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְהָיָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם, הָיוּ הַכֹּל תּוֹקְעִין בִּירוּשָׁלַיִם בְּשַׁבָּת כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין יוֹשְׁבִין. — —

ט. — — וְלָמָּה תּוֹקְעִין בִּפְנֵי בֵית דִּין? מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין זְרִיזִין הֵן וְלֹא יָבֹאוּ הַתּוֹקְעִין לְהַעֲבִיר הַשּׁוֹפָר בִּפְנֵיהֶם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁבֵּית דִּין מַזְהִירִין אֶת הָעָם וּמוֹדִיעִין אוֹתָן.

י. בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים בַּגָּלוּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹקְעִין בָּרִאשׁוֹן – תּוֹקְעִין בַּשֵּׁנִי. וְאִם חָל יוֹם רִאשׁוֹן לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת — — תּוֹקְעִין בַּשֵּׁנִי בִּלְבַד.

[1] גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטְּלֶנּוּ... it is a preventive measure lest he take the *shofar* and carry it (on the Sabbath) to someone to blow it for him. [3] בְּקִיאִין experts. [7] זְרִיזִין zealous, scrupulous.

הִלְכוֹת סֻכָּה

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה. — — קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ – שֶׁהוּא כְּבֶן חָמֵשׁ אוֹ כְּבֶן שֵׁשׁ – חַיָּב בְּסֻכָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת.

ב. חוֹלִים וּמְשַׁמְּשֵׁיהֶן פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה – וְלֹא חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, אֶלָּא אֲפִילוּ חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ וַאֲפִילוּ חָשׁ בְּעֵינָיו. מִצְטַעֵר פָּטוּר מִן הַסֻּכָּה, הוּא וְלֹא מְשַׁמְּשָׁיו. וְאֵיזֶהוּ מִצְטַעֵר? זֶה שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לִישֹׁן בְּסֻכָּה מִפְּנֵי הָרוּחַ, אוֹ מִפְּנֵי הַזְּבוּבִים וְהַפַּרְעוֹשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ מִפְּנֵי הָרֵיחַ.

ה. כֵּיצַד הִיא מִצְוַת הַיְשִׁיבָה בְּסֻכָּה? שֶׁיִּהְיֶה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְדָר בְּסֻכָּה כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא דָר בְּבֵיתוֹ בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְכָל שִׁבְעַת הַיָּמִים עוֹשֶׂה אָדָם אֶת בֵּיתוֹ עֲרַאי וְאֶת סֻכָּתוֹ קֶבַע, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים (וַיִּקְרָא כג, מב). — —

יב. כָּל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, כָּל שִׁבְעָה, מְבָרֵךְ קֹדֶם שֶׁיֵּשֵׁב: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה; וּבְלֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן מְבָרֵךְ עַל הַסֻּכָּה וְאַחַר כָּךְ עַל הַזְּמַן. — —

יג. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים, יוֹשְׁבִין בַּסֻּכָּה שְׁמֹנָה יָמִים; וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, יוֹשְׁבִים בָּהּ וְאֵין מְבָרְכִין "לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה". — —

[6] מְשַׁמְּשֵׁיהֶן their attendants. וְלֹא חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה and not only if one is dangerously ill. [7] חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ if he has a headache. מִצְטַעֵר one who suffers. [9] פַּרְעוֹשִׁים fleas. [12] עֲרַאי temporary. קֶבַע permanent. [16] עַל הַזְּמַן=בִּרְכַּת „שֶׁהֶחֱיָנוּ".

הִלְכוֹת לוּלָב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. כַּפּוֹת תְּמָרִים הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה (וַיִּקְרָא כג, מ) הֵן חֲרִיּוֹת שֶׁל דֶּקֶל כְּשֶׁיִּצְמְחוּ, קֹדֶם שֶׁיִּתְפָּרְדוּ הֶעָלִין שֶׁלָּהֶן לְכָאן וּלְכָאן, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ שַׁרְבִיט, וְהוּא הַנִּקְרָא לוּלָב.

ב. פְּרִי עֵץ הָדָר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה (שָׁם) הוּא אֶתְרוֹג. וַעֲנַף עֵץ עָבֹת הָאָמוּר בַּתּוֹרָה (שָׁם) הוּא הַהֲדַס שֶׁעָלָיו חוֹפִין אֶת עֵצוֹ, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה עָלִין, אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, בְּגִבְעוֹל אֶחָד. — —

ג. עַרְבֵי נַחַל הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה (שָׁם) אֵינָן כָּל דָּבָר הַגָּדֵל עַל הַנַּחַל, אֶלָּא מִין יָדוּעַ הוּא הַנִּקְרָא עַרְבֵי נָחַל: עָלָה שֶׁלּוֹ מָשׁוּךְ כְּנַחַל, וּפִיו חָלָק, וְקָנֶה שֶׁלּוֹ אָדֹם — וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא עֲרָבָה. וְרֹב מִין זֶה גָּדֵל עַל הַנְּחָלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר „עַרְבֵי נַחַל". וַאֲפִילוּ הָיָה גָדֵל בַּמִּדְבָּר אוֹ בֶהָרִים — כָּשֵׁר.

ה. אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ — מִצְוָה אַחַת הֵן וּמְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וְכֻלָּן נִקְרָאִין מִצְוַת לוּלָב. וְאֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן. — —

ז. כַּמָּה נוֹטֵל מֵהֶן? לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד וּשְׁנֵי בַדֵּי עֲרָבָה וּשְׁלֹשָׁה בַדֵּי הֲדַס. וְאִם רָצָה לְהוֹסִיף בַּהֲדַס כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֲגֻדָּה גְדוֹלָה — מוֹסִיף. — —

יג. מִצְוַת לוּלָב לְהִנָּטֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג בִּלְבַד בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וַאֲפִילוּ בְשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן (שָׁם); וּבַמִּקְדָּשׁ לְבַדּוֹ נוֹטְלִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְגוֹמֵר (שָׁם). — —

טו. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיֶה לוּלָב נִטָּל בְּכָל מָקוֹם כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ. — —

[3] חֲרִיּוֹת שֶׁל דֶּקֶל twigs of a palm-tree. [4] קֹדֶם שֶׁיִּתְפָּרְדוּ הֶעָלִין שֶׁלָּהֶן before their leaves are spread apart. [5] שַׁרְבִיט rod. [7] הֲדַס myrtle. עָלָיו its leaves. חוֹפִין cover. [8] יָתֵר עַל כֵּן more. גִּבְעוֹל cup-like bud. [10] עָלָה שֶׁלּוֹ מָשׁוּךְ כְּנַחַל its leaf is elongated (not rounded) like a brook. פִּיו its edge. חָלָק smooth. [13] מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה one interferes with the other, *i. e.*, all are indispensable to make the ceremony legal. [14] ...אֵין פּוֹחֲתִין we may never use less nor more than the four species. [15] בַּדֵּי עֲרָבָה willow twigs. [16] אֲגֻדָּה bunch, bundle.

יט. כָּל שֶׁחַיָּב בְּשׁוֹפָר וּבְסֻכָּה – חַיָּב בִּנְטִילַת לוּלָב, וְכָל הַפָּטוּר מִשּׁוֹפָר וְסֻכָּה – פָּטוּר מִנְּטִילַת לוּלָב. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְנַעֲנֵעַ חַיָּב בְּלוּלָב, מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת.

כד. כָּךְ הָיָה הַמִּנְהָג בִּירוּשָׁלַיִם: יוֹצֵא אָדָם מִבֵּיתוֹ שַׁחֲרִית וְלוּלָבוֹ בְּיָדוֹ; וְנִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת – וְהוּא בְּיָדוֹ; מִתְפַּלֵּל – וְהוּא בְּיָדוֹ; וְיוֹצֵא לְבַקֵּר חוֹלִים וּלְנַחֵם אֲבֵלִים – וְהוּא בְּיָדוֹ; וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לַמִּדְרָשׁ, מְשַׁלְּחוֹ לְבֵיתוֹ בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ (סֻכָּה מא, ב).

פֶּרֶק שְׁמִינִי

יב. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַמּוֹעֲדוֹת מִצְוָה לִשְׂמֹחַ בָּהֶן, בְּחַג הַסֻּכּוֹת הָיְתָה שָׁם בַּמִּקְדָּשׁ שִׂמְחָה יְתֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים (וַיִּקְרָא כג, מ). וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? עֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן הָיוּ מְתַקְּנִין בַּמִּקְדָּשׁ מָקוֹם לַנָּשִׁים מִלְמַעְלָה וְלַאֲנָשִׁים מִלְּמַטָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, וּמַתְחִילִין לִשְׂמֹחַ מִמּוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן; וְכֵן בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִימֵי חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד – מַתְחִילִין מֵאַחַר שֶׁיַּקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם לִשְׂמֹחַ לִשְׁאָר הַיּוֹם עִם כָּל הַלַּיְלָה.

יג. וְהֵיאַךְ הָיְתָה שִׂמְחָה זוֹ? הֶחָלִיל מַכֶּה וּמְנַגְּנִין בְּכִנּוֹר וּבִנְבָלִים וּבִמְצִלְתַּיִם, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד בִּכְלֵי שִׁיר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְנַגֵּן בּוֹ; וּמִי שֶׁיּוֹדֵעַ בַּפֶּה – בַּפֶּה. וְרוֹקְדִין וּמְסַפְּקִין וּמְטַפְּחִין וּמְפַזְּזִין וּמְכַרְכְּרִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּמוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ, וְאוֹמְרִים דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתֻשְׁבָּחוֹת. וְשִׂמְחָה זוֹ אֵינָהּ דּוֹחָה לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב.

יד. מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחָה זוֹ. וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָהּ עַמֵּי הָאָרֶץ וְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה, אֶלָּא גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי הַיְשִׁיבוֹת וְהַסַּנְהֶדְרִין וְהַחֲסִידִים וְהַזְּקֵנִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה – הֵם שֶׁהָיוּ מְרַקְּדִין וּמְסַפְּקִין וּמְנַגְּנִין וּמְשַׂמְּחִין בַּמִּקְדָּשׁ בִּימֵי חַג הַסֻּכּוֹת; אֲבָל כָּל הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, כֻּלָּן בָּאִין לִרְאוֹת וְלִשְׁמֹעַ.

טו. הַשִּׂמְחָה שֶׁיִּשְׂמַח הָאָדָם בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת וּבְאַהֲבַת הָאֵל שֶׁצִּוָּה בָהֶן – עֲבוֹדָה גְּדוֹלָה הִיא, וְכָל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִשִּׂמְחָה זוֹ רָאוּי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר:

[2] לְנַעֲנֵעַ to shake. [11] הָיוּ מְתַקְּנִין they used to prepare. [14] תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם the daily sarcifice of the afternoon. לִשְׁאָר הַיּוֹם through the rest of the day. [15] הֶחָלִיל מַכֶּה the flute was played. כִּנּוֹר harp. נְבָלִים lyres. מְצִלְתַּיִם cymbals. [17] רוֹקְדִין וּמְסַפְּקִין וּמְטַפְּחִין they were dancing and clapping hands. מְפַזְּזִין וּמְכַרְכְּרִין leaping and dancing. [22] אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה men of good deeds. [25] רָאוּי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ deserves punishment.

תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב (דְּבָרִים כח, מז). וְכָל הַמֵּגִיס דַּעְתּוֹ וְחוֹלֵק כָּבוֹד לְעַצְמוֹ וּמִתְכַּבֵּד בְּעֵינָיו בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ – חוֹטֵא וְשׁוֹטֶה; וְעַל זֶה הִזְהִיר שְׁלֹמֹה וְאָמַר: אַל תִּתְהַדַּר לִפְנֵי מֶלֶךְ (מִשְׁלֵי כה, ו). וְכָל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ וּמֵקֵל גּוּפוֹ בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ – הוּא הַגָּדוֹל, הַמְכֻבָּד, הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה. וְכֵן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אָמַר: וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי (שְׁמוּאֵל ב ו, כב). וְאֵין הַגְּדֻלָּה וְהַכָּבוֹד אֶלָּא לִשְׂמֹחַ לִפְנֵי ה', שֶׁנֶּאֱמַר: הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה' (שָׁם טז).

[2] מֵגִיס דַּעְתּוֹ is arrogant. בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ on such occasions. [4] מֵקֵל גּוּפוֹ considers himself unimportant.

הִלְכוֹת שְׁקָלִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִתֵּן כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. אֲפִילוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה חַיָּב, וְשׁוֹאֵל מֵאֲחֵרִים אוֹ מוֹכֵר כְּסוּת שֶׁעַל כְּתֵפוֹ וְנוֹתֵן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט, וְגוֹמֵר (שמות ל, טו); וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ בִּפְעָמִים רַבּוֹת, הַיּוֹם מְעַט וּלְמָחָר מְעַט, אֶלָּא נוֹתְנוֹ כֻּלּוֹ כְּאַחַת בְּפַעַם אֶחָת.

ה. מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל זוֹ–מִצְוָתָהּ שֶׁיִּתֵּן מַחֲצִית מַטְבֵּעַ שֶׁל אוֹתוֹ הַזְּמָן, אֲפִילוּ הָיָה אוֹתוֹ מַטְבֵּעַ גָּדוֹל מִשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ; וּלְעוֹלָם אֵינוֹ שׁוֹקֵל פָּחוֹת מֵחֲצִי הַשֶּׁקֶל שֶׁהָיָה בִימֵי משֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה מִשְׁקָלוֹ מֵאָה וְשִׁשִּׁים שְׂעוֹרָה.

ז. הַכֹּל חַיָּבִין לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל: כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים–אֲבָל לֹא נָשִׁים וְלֹא עֲבָדִים וְלֹא קְטַנִּים; וְאִם נָתְנוּ, מְקַבְּלִין מֵהֶם. אֲבָל הַגּוֹיִם שֶׁנָּתְנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם. קָטָן שֶׁהִתְחִיל אָבִיו לִתֵּן עָלָיו מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק אֶלָּא נוֹתֵן עָלָיו בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה עַד שֶׁיַּגְדִּיל וְיִתֵּן עַל עַצְמוֹ.

ח. הַשְּׁקָלִים אֵינָן נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת; וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, נוֹתְנִין אֶת הַשְּׁקָלִים בֵּין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבִזְמַן שֶׁהוּא חָרֵב, אֲפִילוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין נוֹהֲגִין.

ט. בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים, כְּדֵי שֶׁיָּכִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ וְיִהְיֶה עָתִיד לִתֵּן. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ, יָשְׁבוּ הַשֻּׁלְחָנִים בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וְתוֹבְעִין בְּנַחַת. כָּל מִי שֶׁיִּתֵּן לָהֶם, יְקַבְּלוּ מִמֶּנּוּ; וּמִי שֶׁלֹּא נָתַן, אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן. בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ, יָשְׁבוּ בַּמִּקְדָּשׁ לִגְבּוֹת. וּמִכָּאן וָאֵילָךְ

[3] מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל half-shekel. [12] מְשֻׁחְרָרִים set free, emancipated. [14] עָלָיו in his behalf. [15] עַל עַצְמוֹ in his own behalf. [16] הַשְּׁקָלִים אֵינָן נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת (the law concerning) the shekel dues applies only such time as the Temple exists. [19] מַשְׁמִיעִין announcement is made. [20] שֻׁלְחָנִים money-changers. [21] מְדִינָה town. תּוֹבְעִין בְּנַחַת they appeal gently. [22] אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ they do not force him. מִכָּאן וָאֵילָךְ henceforth.

כּוֹפִין אֶת מִי שֶׁלֹּא נָתַן עַד שֶׁיִּתֵּן; וְכָל מִי שֶׁלֹּא יִתֵּן, מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ וְלוֹקְחִין עֲבוֹטוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ, וַאֲפִלּוּ כְּסוּתוֹ.

פֶּרֶק שֵׁנִי

ד. בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה כְּשֶׁגּוֹבִין הַשְּׁקָלִים, מְשַׁלְּחִין אוֹתָן בְּיַד שְׁלוּחִים לַמִּקְדָּשׁ; וְיֵשׁ לָהֶם לְצָרֵף אוֹתָן בְּדִינְרֵי זָהָב, מִפְּנֵי מַשְּׂאוֹי הַדֶּרֶךְ. וְהַכֹּל מִתְקַבְּצִין לַמִּקְדָּשׁ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּלִשְׁכָּה אַחַת מִן הַלְּשָׁכוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְסוֹגְרִין כָּל דַּלְתוֹתֶיהָ בְּמַפְתְּחוֹת, וְחוֹתְמִין עָלֶיהָ חוֹתָמוֹת, וּמְמַלְּאִין מִכָּל הַשְּׁקָלִים שֶׁיִּקָּבְצוּ שָׁם שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת גְּדוֹלוֹת – שִׁעוּר כָּל קֻפָּה כְּדֵי שֶׁתָּכִיל תֵּשַׁע סְאִין – וְהַשְּׁאָר מַנִּיחִין אוֹתוֹ בַּלִּשְׁכָּה. וְזֶה שֶׁבְּתוֹךְ הַקֻּפּוֹת הוּא הַנִּקְרָא תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה; וְזֶה שֶׁיִּשָּׁאֵר שָׁם יָתֵר עַל מַה שֶּׁיֵּשׁ בַּקֻּפּוֹת הוּא הַנִּקְרָא שְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה.

ה. בִּשְׁלֹשָׁה פְרָקִים בַּשָּׁנָה תּוֹרְמִין אֶת הַלִּשְׁכָּה: בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי קֹדֶם יוֹם טוֹב אוֹ אַחֲרָיו, וְקֹדֶם עֲצֶרֶת בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם. – –

ו. – – לֹא הִסְפִּיקוּ לָהֶן הַשְּׁקָלִים שֶׁבְּשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְכָלוּ עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ נִיסָן, חוֹזְרִין וְתוֹרְמִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה.

י. כְּשֶׁיִּכָּנֵס הַתּוֹרֵם לִתְרֹם, לֹא יִכָּנֵס בְּבֶגֶד שֶׁאֶפְשָׁר לְהַחְבּוֹת בּוֹ כֶּסֶף, וְלֹא בְּמִנְעָל וְלֹא בְּסַנְדָּל וְלֹא בִּתְפִלָּה וְלֹא בְּקָמֵיעַ – שֶׁמָּא יַחְשְׁדוּ אוֹתוֹ הָעָם וְיֹאמְרוּ: הֶחְבִּיא מִמְּעוֹת הַלִּשְׁכָּה תַּחְתָּיו כְּשֶׁתָּרַם. וּמְדַבְּרִים הָיוּ עִמּוֹ מִשָּׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס עַד שָׁעָה שֶׁיֵּצֵא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתֵּן לְתוֹךְ פִּיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּזְהָרִים כָּל כָּךְ – עָנִי אוֹ מִי שֶׁהוּא נִבְהָל לַהוֹן לֹא יִתְרֹם, מִפְּנֵי הַחֲשַׁד, שֶׁנֶּאֱמַר: וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל (בְּמִדְבַּר לב, כב).

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה – מַה יֵּעָשֶׂה בָהּ? לוֹקְחִין מִמֶּנָּה תְּמִידִין שֶׁל כָּל יוֹם, וְהַמּוּסָפִין, וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר וְנִסְכֵּיהֶם, וְהַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ כָּל

[1] מְמַשְׁכְּנִין we seize, levy. [2] עֲבוֹט pledge, pawn. [5] יֵשׁ לָהֶם לְצָרֵף they are permitted to change. מַשְּׂאוֹי load. [6] לִשְׁכָּה chamber. [8] קֻפּוֹת baskets. שִׁעוּר size. כְּדֵי שֶׁתָּכִיל as much as is required to comprise. [9] תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה Temple fund. [11] שְׁלֹשָׁה פְרָקִים three times. תּוֹרְמִין sums are taken from the Temple treasury. [12] . . . קֹדֶם עֲצֶרֶת fifteen days before Pentecost. [15] לְהַחְבּוֹת to conceal. [16] תְּפִלָּה=תְּפִלִּין. קָמֵיעַ amulet. [19] נִבְהָל לַהוֹן greedy.

הַקָּרְבָּנוֹת, וְכֵן הָעֵצִים – אִם לֹא הֵבִיאוּ עֵצִים וְלֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא בְדָמִים. — —

ז. מַגִּיהֵי סְפָרִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְדַיָּנִין שֶׁדָּנִין אֶת הַגַּזְלָנִין בִּירוּשָׁלַיִם נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְכַמָּה הָיוּ נוֹטְלִים? תִּשְׁעִים מָנֶה בְּכָל שָׁנָה. וְאִם לֹא הִסְפִּיקוּ לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ מוֹסִיפִין לָהֶן כְּדֵי צָרְכָּן – הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בֵיתָן.

[1] אֶלָּא בְדָמִים except for a price. [2] מַגִּיהֵי סְפָרִים official proofreaders of biblical manuscripts. [3] מָנֶה a hundred Zuz. וְאִם לֹא הִסְפִּיקוּ לָהֶן if (these sums) were insufficient for their maintenance

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה הֵם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה — – וְהַשָּׁנִים שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין הֵן שְׁנֵי הַחַמָּה. — –

ב. וְכַמָּה יְתֵרָה שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה? קָרוֹב מֵאַחַד עָשָׂר יוֹם. לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַתּוֹסֶפֶת הַזֹּאת כְּמוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אוֹ פָּחוֹת מְעַט אוֹ יוֹתֵר מְעַט, מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ אֶחָד וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ – וְהִיא הַנִּקְרֵאת שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַשָּׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְכָךְ וְכָךְ יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה (שְׁמוֹת יב, ב) – חֳדָשִׁים אַתָּה מוֹנֶה לַשָּׁנָה וְאִי אַתָּה מוֹנֶה יָמִים.

ג. הַלְּבָנָה נִסְתֶּרֶת בְּכָל חֹדֶשׁ וְאֵינָהּ נִרְאֵית כְּמוֹ שְׁנֵי יָמִים, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר מְעַט: כְּמוֹ יוֹם אֶחָד קֹדֶם שֶׁתִּדָּבֵק בַּשֶּׁמֶשׁ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ וּכְמוֹ יוֹם אֶחָד אַחַר שֶׁתִּדָּבֵק בַּשֶּׁמֶשׁ וְתֵרָאֶה בַּמַּעֲרָב בָּעֶרֶב. וּבַלַּיִל שֶׁתֵּרָאֶה בַּמַּעֲרָב אַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה – הוּא תְּחִלַּת הַחֹדֶשׁ, וּמוֹנִין מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם. וְאִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים – יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ; וְאִם לֹא יֵרָאֶה, יִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר. וְאֵין נִזְקָקִין לַיָּרֵחַ בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁנִּרְאָה בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה, שֶׁאֵין לְךָ חֹדֶשׁ לְבָנָה יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם.

ד. חֹדֶשׁ שֶׁיִּהְיֶה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים וְיֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים – נִקְרָא חֹדֶשׁ חָסֵר; וְאִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר שְׁלֹשִׁים יוֹם – נִקְרָא חֹדֶשׁ מְעֻבָּר וְנִקְרָא חֹדֶשׁ מָלֵא. — –

ה. אֵין רְאִיַּת הַיָּרֵחַ מְסוּרָה לְכָל אָדָם – כְּמוֹ שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית, שֶׁכָּל אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה וְשׁוֹבֵת בַּשְּׁבִיעִי – אֶלָּא לְבֵית דִּין הַדָּבָר מָסוּר, עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּהוּ בֵּית דִּין וְיִקְבְּעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ, הוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם (שָׁם), עֵדוּת זוֹ תִּהְיֶה מְסוּרָה לָכֶם.

[9] נִסְתֶּרֶת disappears, is invisible. [10] קֹדֶם שֶׁתִּדָּבֵק בַּשֶּׁמֶשׁ before it is close to the sun (when between the earth and the sun, the moon is called *new* and is then invisible, since only the dark unilluminated side is turned earthward). [14] אֵין נִזְקָקִין we do not concern ourselves, pay no attention. [20] מְסוּרָה surrendered, entrusted. שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית the regular weekly Sabbath.

ו. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַשְּׁבִים הָאִצְטַגְנִינִים שֶׁיּוֹדְעִין מְקוֹמוֹת הַכּוֹכָבִים וּמַהֲלָכָם, וְחוֹקְרִים וּמְדַקְדְּקִים עַד שֶׁיֵּדְעוּ אִם אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלֹשִׁים, אוֹ אִי אֶפְשָׁר. אִם יָדְעוּ שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה, יוֹשְׁבִין וּמְצַפִּין לְעֵדִים כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשִׁים. אִם בָּאוּ עֵדִים וּדְרָשׁוּם וַחֲקָרוּם כַּהֲלָכָה וְנֶאֶמְנוּ דִּבְרֵיהֶם, מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ; וְאִם לֹא נִרְאָה וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, מַשְׁלִימִין שְׁלֹשִׁים—וְיִהְיֶה חֹדֶשׁ מְעֻבָּר. וְאִם יָדְעוּ בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה, אֵין יוֹשְׁבִים יוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֵין מְצַפִּין לְעֵדִים; וְאִם בָּאוּ עֵדִים – יוֹדְעִין בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר, אוֹ שֶׁנִּרְאֵית לָהֶם דְּמוּת לְבָנָה מִן הֶעָבִים וְאֵינָהּ הַלְּבָנָה הַוַּדָּאִית.

ח. אֵין מְחַשְּׁבִין וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים וּמְעַבְּרִין שָׁנִים אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה׳ מִירוּשָׁלָיִם (יְשַׁעְיָה ב, ג). וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל בְּחָכְמָה, וְנִסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיָצָא לְחוּצָה לָאָרֶץ וְלֹא הִנִּיחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתוֹ, הֲרֵי זֶה מְחַשֵּׁב וְקוֹבֵעַ חֳדָשִׁים וּמְעַבֵּר שָׁנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ.— —

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. אֵין כָּשֵׁר לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא שְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים הָרְאוּיִן לְהָעִיד בְּכָל דָּבָר וְדָבָר; אֲבָל נָשִׁים וַעֲבָדִים הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת וְאֵין מְעִידִין.— —

ב. דִּין תּוֹרָה שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בְּעֵדוּת הַחֹדֶשׁ—שֶׁאֲפִילוּ קִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ עַל פִּי עֵדִים וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין בְּעֵדוּת זוֹ, הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ. לְפִיכָךְ הָיוּ בָּרִאשׁוֹנָה מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל—שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת, עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ שֶׁזֶּה פָּסוּל. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַמִּינִים וְהָיוּ שׂוֹכְרִין אֲנָשִׁים לְהָעִיד שֶׁרָאוּ—וְהֵם לֹא רָאוּ, הִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ בֵּית דִּין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא מֵעֵדִים שֶׁמַּכִּירִין בֵּית דִּין אוֹתָן שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים, וְשֶׁיִּהְיוּ דּוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִים בָּעֵדוּת.

ג. לְפִיכָךְ אִם לֹא יִהְיוּ בֵּית דִּין יוֹדְעִים אֶת הָעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ—מְשַׁלְּחִין אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁנִּרְאָה בָהּ, עִם הָעֵדִים שֶׁרָאוּ, עֵדִים אֲחֵרִים שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן לְבֵית דִּין וּמוֹדִיעִין אוֹתָן שֶׁאֵלּוּ כְּשֵׁרִים הֵם, וְאַחַר כָּךְ מְקַבְּלִין מֵהֶם.

ד. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין בִּדְרָכִים שֶׁהָאִצְטַגְנִינִין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן, וְיוֹדְעִין הַלְּבָנָה—

[1] אִצְטַגְנִינִים astronomers. [2] מְדַקְדְּקִים they make inquiries. [4] מְצַפִּין they wait. [11] נִסְמַךְ he was ordained. לֹא הִנִּיחַ – כְּמוֹתוֹ he left none like himself. [16] דִּין תּוֹרָה according to the biblical law. אֵין מְדַקְדְּקִין the court is not required to be very strict. [17] נִמְצְאוּ זוֹמְמִין were found to have given false testimony. [19] קִלְקְלוּ acted corruptly. מִינִים heretics.

כְּשֶׁתֵּרָאֶה בְּחֹדֶשׁ זֶה אִם תִּהְיֶה בִּצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ, וְאִם תִּהְיֶה רְחָבָה אוֹ קְצָרָה, וּלְהֵיכָן יִהְיוּ רָאשֵׁי קַרְנֶיהָ נוֹטִין. וּכְשֶׁיָּבֹאוּ הָעֵדִים לְהָעִיד, בּוֹדְקִין אוֹתָם: כֵּיצַד רְאִיתֶם אוֹתָהּ, בַּצָּפוֹן אוֹ בַּדָּרוֹם? לְהֵיכָן הָיוּ קַרְנֶיהָ נוֹטוֹת? כַּמָּה הָיְתָה גְּבוֹהָה בִּרְאִיַּת עֵינֵיכֶם וְכַמָּה הָיְתָה רְחָבָה? אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין לְמַה שֶּׁנּוֹדַע בַּחֶשְׁבּוֹן, מְקַבְּלִין אוֹתָם; וְאִם לֹא נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין, אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָם.

ו. אָמְרוּ: רְאִינוּהוּ בְּלֹא כַוָּנָה וְכֵוָן שֶׁהִתְבּוֹנַנּוּ בוֹ וְנִתְכַּוַּנּוּ לִרְאוֹתוֹ לְהָעִיד, שׁוּב לֹא רְאִינוּהוּ – אֵין זוֹ עֵדוּת וְאֵין מְקַדְּשִׁין עָלֶיהָ, שֶׁמָּא עָבִים נִתְקַשְּׁרוּ וְנִרְאוּ כִלְבָנָה וְכָלוּ וְהָלְכוּ לָהֶם. – –

ז. כֵּיצַד מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ? כָּל מִי שֶׁרָאוּי לְהָעִיד שֶׁרָאָה אֶת הַיָּרֵחַ בָּא לְבֵית דִּין, וּבֵית דִּין מַכְנִיסִים אוֹתָן כֻּלָּן לְמָקוֹם אֶחָד וְעוֹשִׂין לָהֶן סְעֻדּוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָעָם רְגִילִין לָבֹא. וְזוּג שֶׁבָּא רִאשׁוֹן – בּוֹדְקִין אוֹתָן רִאשׁוֹן בִּבְדִיקוֹת שֶׁאָמַרְנוּ. מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ; נִמְצְאוּ דְבָרָיו מְכֻוָּנִים לַחֶשְׁבּוֹן, מַכְנִיסִים אֶת חֲבֵרוֹ; נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין – עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וּשְׁאָר כָּל הַזּוּגוֹת – שׁוֹאֲלִין אוֹתָם רָאשֵׁי דְבָרִים, לֹא שֶׁצְּרִיכִים לָהֶם, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רְגִילִין לָבֹא.

ח. וְאַחַר כָּךְ, אַחַר שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת, רֹאשׁ בֵּית דִּין אוֹמֵר „מְקֻדָּשׁ" וְכָל הָעָם עוֹנִים אַחֲרָיו „מְקֻדָּשׁ, מְקֻדָּשׁ". וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בִּשְׁלשָׁה וְאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא בִּשְׁלשָׁה. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא חֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ, וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא בַּיּוֹם; וְאִם קִדְּשׁוּהוּ בַּלַּיְלָה, אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ. – –

י. בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, בֵּין שׁוֹגְגִין בֵּין מֻטְעִין בֵּין אֲנוּסִים, הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ וְחַיָּבִין הַכֹּל לְתַקֵּן הַמּוֹעֲדוֹת עַל הַיּוֹם שֶׁקִּדְּשׁוּ בוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ שֶׁטָּעוּ, חַיָּב לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם – שֶׁאֵין הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לָהֶם, וּמִי שֶׁצִּוָּה לִשְׁמֹר הַמּוֹעֲדוֹת, הוּא צִוָּה לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם, וְגוֹמֵר (וַיִּקְרָא כג, ב).

[4] מְכֻוָּנִין corresponding. [8] עָבִים נִתְקַשְּׁרוּ . . . clouds combined. [12] זוּג a couple (of witnesses). [15] רָאשֵׁי דְבָרִים the principal features, *i. e.*, in a general way. [16] בְּפַחֵי נֶפֶשׁ disappointed. [17] תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת the testimony is sustained. [21] מֻטְעִין deceived. [22] לְתַקֵּן הַמּוֹעֲדוֹת to fix the dates of the festivals. עַל according to.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

ב. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ – הֲרֵי אֵלּוּ הוֹלְכִין לְבֵית דִּין לְהָעִיד וַאֲפִילּוּ הָיָה שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם (וַיִּקְרָא כג, ד), וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר „מוֹעֵד"– דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. לְפִיכָךְ אֵין מְחַלְּלִין אֶלָּא עַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן וְעַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרִי בִּלְבָד, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מְחַלְּלִין עַל כֻּלָּן, מִפְּנֵי קָרְבַּן מוּסָף שֶׁבְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. ׳

ח. בָּרִאשׁוֹנָה כְּשֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָרְחוֹקִים. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים – שֶׁהָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת הָעָם – הִתְקִינוּ שֶׁיִּהוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין וּמוֹדִיעִין לָרַבִּים. – –

ט. עַל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הָיוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין: עַל נִיסָן, מִפְּנֵי הַפֶּסַח; וְעַל אָב, מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית; וְעַל אֱלוּל, מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה; – – וְעַל תִּשְׁרִי, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת; וְעַל כִּסְלֵו, מִפְּנֵי חֲנֻכָּה; וְעַל אֲדָר, מִפְּנֵי הַפּוּרִים. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם – יוֹצְאִין אַף עַל אִיָּר, מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא שָׁנָה שֶׁמּוֹסִיפִין בָּהּ חֹדֶשׁ; וְאֵין מוֹסִיפִין לְעוֹלָם אֶלָּא אֲדָר וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנֵי אֲדָרִין: אֲדָר רִאשׁוֹן וַאֲדָר שֵׁנִי. וּמִפְּנֵי־מָה מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ זֶה? מִפְּנֵי זְמַן הָאָבִיב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַפֶּסַח בְּאוֹתוֹ זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב (דְּבָרִים טז, א), שֶׁיִּהְיֶה חֹדֶשׁ זֶה בִּזְמַן הָאָבִיב. וְלוּלֵי הוֹסָפַת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה, הַפֶּסַח בָּא פְּעָמִים בִּימוֹת הַחַמָּה וּפְעָמִים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

ט. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּמְזֻמָּנִין לָהּ. כֵּיצַד? יֹאמַר רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי מִן הַסַּנְהֶדְרִין: הֱיוּ מְזֻמָּנִין לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁנִּתְחַשֵּׁב וְנִרְאֶה וְנֵדַע אִם שָׁנָה זוֹ צְרִיכָה עִבּוּר אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה – וְאוֹתָן שֶׁהֻזְמְנוּ בִּלְבַד הֵן שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָהּ. – –

[4] אֵין מְחַלְּלִין they may not profane (the Sabbath). [5] מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת to determine the set feasts (Passover, the Day of Atonement and Feast of Tabernacles). [8] הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת they used to kindle flares. [9] קִלְקְלוּ הַכּוּתִים the Samaritans acted mischievously. [14] מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן to determine the time of the Lesser Passover (14th of Iyyar; see Num. 9.9 ff.). [19] לוּלֵי if not. [21] מְזֻמָּנִין those who are invited.

י. שְׁנַיִם אוֹמְרִים „צְרִיכָה עִבּוּר" וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִין „אֵינָהּ צְרִיכָה" – בָּטְלוּ שְׁנַיִם בְּמִעוּטָן. שְׁלֹשָׁה אוֹמְרִין „צְרִיכָה עִבּוּר" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִין „אֵינָהּ צְרִיכָה עִבּוּר" – מוֹסִיפִין שְׁנַיִם מִן הַמְּזֻמָּנִין לָהּ וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה. אִם גָּמְרוּ כֻּלָּם לְעַבֵּר אוֹ שֶׁלֹּא לְעַבֵּר, עוֹשִׂין כְּמוֹ שֶׁגָּמְרוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ, הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב – –

יא. אֵין מוֹשִׁיבִין לְעִבּוּר הַשָּׁנָה לֹא מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל: מֶלֶךְ – מִפְּנֵי חֲיָלוֹתָיו וּמִלְחֲמוֹתָיו, שֶׁמָּא דַעְתּוֹ נוֹטָה בִּשְׁבִילָן לְעַבֵּר אוֹ שֶׁלֹּא לְעַבֵּר; וְכֹהֵן גָּדוֹל – מִפְּנֵי הַצִּנָּה, שֶׁמָּא לֹא תִהְיֶה דַעְתּוֹ נוֹטָה לְעַבֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא תִשְׁרֵי בִּימֵי הַקֹּר וְהוּא טוֹבֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים חָמֵשׁ טְבִילוֹת.

יב. הָיָה רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל – וְהוּא הַנִּקְרָא נָשִׂיא – בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ אֶלָּא עַל תְּנַאי: אִם יִרְצֶה הַנָּשִׂיא. בָּא וְרָצָה, הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת; לֹא רָצָה, אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת. – –

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כָּל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ מִקְּבִיעוּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל הָרְאִיָּה וְעִבּוּר הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַזְּמָן אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ – אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ אֶלָּא סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹ בֵית דִּין הַסְּמוּכִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתְנוּ לָהֶן הַסַּנְהֶדְרִין רְשׁוּת; שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים (שְׁמוֹת יב, ב), וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, אִישׁ מֵאִישׁ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁכָּךְ הוּא פֵּרוּשׁ הַדָּבָר: עֵדוּת זוֹ תִּהְיֶה מְסוּרָה לָכֶם וְכָל הָעוֹמֵד אַחֲרֵיכֶם בִּמְקוֹמְכֶם. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵין קוֹבְעִין חֳדָשִׁים וְאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים אֶלָּא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם.

ג. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְחַשֵּׁב בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה? מִסּוֹף חַכְמֵי הַתַּלְמוּד, בְּעֵת שֶׁחָרְבָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא נִשְׁאַר שָׁם בֵּית דִּין קָבוּעַ; אֲבָל בִּימֵי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה, וְכֵן בִּימֵי חַכְמֵי הַתַּלְמוּד עַד יְמֵי אַבַּיֵּי וְרָבָא, עַל קְבִיעַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ סוֹמְכִין.

[3] נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין וְגוֹמְרִין they discuss the matter and decide. [7] שֶׁמָּא דַעְתּוֹ נוֹטָה lest he be inclined. [8] צִנָּה cold. [14] מִפְּנֵי הַזְּמָן אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ *i. e.*, "we proclaim a leap-year on three indications (reasons): on account of the solstice, on account of the spring-crop, and on account of the fruits of the trees." Because vegetable growth is dependent on the sun, the lunar year has to be adjusted to the solar year. [16] סְמוּכִים ordained.

ד. כְּשֶׁהָיְתָה סַנְהֶדְרִין קַיֶּמֶת וְהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמַּגִּיעִין אֲלֵיהֶן שְׁלוּחֵי תִשְׁרִי, עוֹשִׂין יָמִים טוֹבִים – יוֹם אֶחָד בִּלְבָד; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת, שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִשְׁרִי מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂים שְׁנֵי יָמִים – מִסָּפֵק, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֹדֶשׁ.

ה. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין וּבֵית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, קוֹבְעִין עַל חֶשְׁבּוֹן זֶה. הָיָה מִן הַדִּין שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד בִּלְבַד – אֲפִילּוּ הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ – כְּמוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַכֹּל עַל חֶשְׁבּוֹן אֶחָד סוֹמְכִין וְקוֹבְעִין, אֲבָל תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיִּזָּהֲרוּ בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁבִּידֵיהֶם.

ו. לְפִיכָךְ כָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא הָיוּ שְׁלוּחֵי תִשְׁרִי מַגִּיעִין אֵלָיו כְּשֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין, יַעֲשׂוּ שְׁנֵי יָמִים – וַאֲפִילּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה – כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה. וּבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד, כְּמִנְהָגָן, שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא עָשׂוּ שְׁנֵי יָמִים. נִמְצָא, יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בַּגָּלֻיּוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה – מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁתִּקְּנוּ דָּבָר זֶה.

ז. יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, בִּזְמַן שֶׁהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה הָיוּ רֹב בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים – מִסָּפֵק, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִים יוֹצְאִין בְּיוֹם טוֹב.

ח. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ בִּירוּשָׁלַיִם עַצְמָהּ, שֶׁהִיא מְקוֹם בֵּית דִּין, פְּעָמִים רַבּוֹת הָיוּ עוֹשִׂין יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנֵי יָמִים; שֶׁאִם לֹא בָאוּ הָעֵדִים כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים, נוֹהֲגִין הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמְּצַפִּין לָעֵדִים – קֹדֶשׁ, וּלְמָחָר – קֹדֶשׁ. וְהוֹאִיל וְהָיוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים, וַאֲפִילּוּ בִּזְמַן הָרְאִיָּה, הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין אֲפִילּוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ תָּמִיד שְׁנֵי יָמִים בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁקּוֹבְעִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁאֲפִילּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּזְּמַן הַזֶּה – מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ט. אֵין עֲשִׂיַּת יוֹם טוֹב אֶחָד תְּלוּיָה בְּקִרִיבַת הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? אִם יִהְיֶה מָקוֹם בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ חֲמִשָּׁה יָמִים אוֹ פָּחוֹת, שֶׁבְּוַדַּאי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ

[3] רְחוֹקוֹת–רְחוֹקִים. [6] אֵין שָׁם there are not. [7] הָיָה מִן הַדִּין the logical conclusion would be. [8] חֶשְׁבּוֹן אֶחָד one calculation, fixed calendar. [13] קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה used to ascertain by observation of the new moon. [19] וְלֹא עוֹד moreover. [21] מְצַפִּין were waiting. [22] הוֹאִיל because.

לָהֶן שְׁלוּחִין, אֵין אוֹמְרִין שֶׁאַנְשֵׁי מָקוֹם זֶה עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד — — שֶׁמָּא לֹא הָיוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל — וְאַחַר שֶׁחָזְרוּ לִקְבֹּעַ עַל הַחֶשְׁבּוֹן יָשְׁבוּ שָׁם יִשְׂרְאֵלִים שֶׁהֵן חַיָּבִים לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים — אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חֵרוּם בַּדֶּרֶךְ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה בֵּין יְהוּדָה וְגָלִיל בִּימֵי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ הַגּוֹיִם מוֹנְעִין אֶת הַשְּׁלוּחִין לַעֲבֹר בֵּינֵיהֶן.

י. וְאִלּוּ הָיָה הַדָּבָר תָּלוּי בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם, הָיוּ כָּל בְּנֵי מִצְרַיִם עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ לָהֶם שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי, שֶׁאֵין בֵּין יְרוּשָׁלַיִם וּמִצְרַיִם עַל דֶּרֶךְ אַשְׁקְלוֹן אֶלָּא מַהֲלַךְ שְׁמֹנָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת; וְכֵן רֹב סוּרְיָא. הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בִּהְיוֹת הַמָּקוֹם קָרוֹב.

יג. זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בִּזְמַן הַזֶּה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּעִירוֹ, וְאוֹמְרִין שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיוֹם טוֹב בְּיוֹם פְּלוֹנִי — לֹא בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁלָּנוּ אָנוּ קוֹבְעִין וְלֹא עָלָיו אָנוּ סוֹמְכִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְאֵין אָנוּ סוֹמְכִין אֶלָּא עַל חֶשְׁבּוֹן בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּקְבִיעָתָם. וְזֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין, לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד הוּא: כֵּיוָן שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹן זֶה הֵן סוֹמְכִין, אָנוּ מְחַשְּׁבִין לֵדַע יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵי זֶה יוֹם הוּא. — —

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. בִּזְמַן שֶׁעוֹשִׂין עַל הָרְאִיָּה הָיוּ מְחַשְּׁבִין וְיוֹדְעִין שָׁעָה שֶׁיִּתְקַבֵּץ בָּהּ הַיָּרֵחַ עִם הַחַמָּה בְּדִקְדּוּק הַרְבֵּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאִצְטַגְנִינִין עוֹשִׂין, כְּדֵי לֵדַע אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה. — —

ב. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה — אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת בְּכָל זְמַן: שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בַּיּוֹם וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בַּלַּיְלָה; וְהַשָּׁעָה מְחֻלֶּקֶת לְאֶלֶף וּשְׁמֹנִים חֲלָקִים. וְלָמָּה חִלְּקוּ הַשָּׁעָה לְמִנְיָן זֶה? לְפִי שֶׁמִּנְיָן זֶה יֵשׁ בּוֹ חֲצִי וּרְבִיעַ וּשְׁמִין, וּשְׁלִישׁ וּשְׁתוּת וּתְשִׁיעַ, וְחֹמֶשׁ וְעִשּׂוּר; וְהַרְבֵּה חֲלָקִים יֵשׁ לְכָל אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת.

2 לִקְבֹּעַ... to fix (the calendar) by calculation. 4 חֵרוּם state of insecurity, state of war. 17 בִּזְמַן שֶׁעוֹשִׂין עַל הָרְאִיָּה when the fixing of the month was accomplished by the observation method. ... שָׁעָה שֶׁיִּתְקַבֵּץ בָּהּ הַיָּרֵחַ the moment at which the conjunction (meeting) of the moon with the sun occurs. 18 בְּדִקְדּוּק הַרְבֵּה with great exactness. 22 יֵשׁ בּוֹ חֲצִי... is divisible by 2, 4, 8; 3, 6, 9; 5 and 10. שְׁמִין eighth. שְׁתוּת sixth. תְּשִׁיעַ ninth. עִשּׂוּר tenth. 23 שֵׁמוֹת denominations.

ג. מִשֶּׁיִּתְקַבֵּץ הַיָּרֵחַ וְהַחַמָּה, לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, עַד שֶׁיִּתְקַבְּצוּ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּמַהֲלָכָם הָאֶמְצָעִי – תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת מִיּוֹם שְׁלֹשִׁים מִתְּחִלַּת לֵילוֹ וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים מִשְּׁעַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה; וְזֶה הוּא הַזְּמַן שֶׁבֵּין כָּל מוֹלָד וּמוֹלָד, וְזֶה הוּא חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה.

ד. שָׁנָה שֶׁל לְבָנָה, אִם תִּהְיֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מֵחֳדָשִׁים אֵלּוּ, יִהְיֶה כְּלָלָהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יוֹם וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים יוֹם, וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת וְתִהְיֶה הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ, יִהְיֶה כְּלָלָהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. וּשְׁנַת הַחַמָּה הִיא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת. נִמְצָא, תּוֹסֶפֶת שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה: עֲשָׂרָה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים.

ה. כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ יְמֵי חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה, שֶׁהֵן יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, יִשָּׁאֵר יוֹם אֶחָד וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים – סִמָּן לָהֶם: אי"ב תשצ"ג – וְזוֹ הִיא שְׁאֵרִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה. וְכֵן כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ יְמֵי שְׁנַת הַלְּבָנָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה: אִם שָׁנָה פְּשׁוּטָה הִיא, יִשָּׁאֵר מִמֶּנָּה אַרְבָּעָה יָמִים וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים חֲלָקִים – סִמָּן לָהּ: ד"ח תתע"ו – וְזוֹ הִיא שְׁאֵרִית שָׁנָה פְּשׁוּטָה; וְאִם שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא, תִּהְיֶה שְׁאֵרִיתָהּ חֲמִשָּׁה יָמִים וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים – סִמָּן לָהֶם: הכ"א תקפ"ט.

ו. כְּשֶׁיִּהְיֶה עִמְּךָ יָדוּעַ מוֹלַד חֹדֶשׁ מִן הֶחֳדָשִׁים וְתוֹסִיף עָלָיו אי"ב תשצ"ג – יֵצֵא מוֹלָד שֶׁאַחֲרָיו, וְתֵדַע בְּאֵיזֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵיזוֹ שָׁעָה וּבְכַמָּה חֲלָקִים יִהְיֶה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מוֹלַד נִיסָן בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, בְּחָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּמֵאָה וְשִׁבְעָה חֲלָקִים – סִמָּן לָהֶם: אהק"ז.

ז. כְּשֶׁתּוֹסִיף עָלָיו שְׁאֵרִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה, וְהוּא אי"ב תשצ"ג, יֵצֵא מוֹלַד אִיָּר בְּלֵיל שְׁלִישִׁי, חָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה וּתְשַׁע מֵאוֹת חֲלָקִים – סִמָּן לָהֶם: ג"ה תת"ק. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ – עַד סוֹף הָעוֹלָם, חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ.

1 מַהֲלָכָם הָאֶמְצָעִי their average movement. 3 שְׁעַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה the thirteenth hour of the day (between 6 and 7 in the evening). 5 שָׁנָה שֶׁל לְבָנָה lunar year. יִהְיֶה כְּלָלָהּ it will consist of. 10 תּוֹסֶפֶת excess. 12 כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ when you divide. 13 סִמָּן לָהֶם the mnemonical sign, by which to remember them, is. 19 מוֹלָד the moment in which the new moon becomes visible.

י. כָּל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שֶׁיִּהְיוּ מֵהֶן שֶׁבַע שָׁנִים מְעֻבָּרוֹת וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה פְּשׁוּטוֹת, נִקְרָא מַחֲזוֹר. — —

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. אֵין קוֹבְעִין לְעוֹלָם רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, לֹא בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת וְלֹא בִּרְבִיעִי בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת — וְסִמָּן לָהֶם: אד"ו; אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה מוֹלַד תִּשְׁרֵי בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים הָאֵלּוּ, קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּיוֹם שֶׁל אַחֲרָיו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי יוֹם שֵׁנִי; וְאִם הָיָה הַמּוֹלָד בִּרְבִיעִי, קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם חֲמִישִׁי; וְאִם הָיָה הַמּוֹלָד בְּשִׁשִּׁי, קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּשְׁבִיעִי.

ב. וְכֵן אִם יִהְיֶה הַמּוֹלָד בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ לְמַעְלָה מֵחֲצִי הַיּוֹם, קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּיוֹם שֶׁל אַחֲרָיו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּיוֹם שֵׁנִי בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם אוֹ יָתֵר עַל שֵׁשׁ שָׁעוֹת, קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּשְׁלִישִׁי. וְאִם יִהְיֶה הַמּוֹלָד קֹדֶם חֲצִי הַיּוֹם, אֲפִילוּ בְּחֵלֶק אֶחָד, קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּאוֹתוֹ יוֹם־הַמּוֹלָד עַצְמוֹ, וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה אוֹתוֹ הַיּוֹם מִימֵי אד"ו.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה — תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּמֶחֱצָה ותשצ"ג חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יִהְיֶה בְּמִקְצָת הַיּוֹם, עַד שֶׁיִּהְיֶה מִקְצָת הַיּוֹם מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר וּמִקְצָתוֹ מֵהַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד חֹדֶשׁ יָמִים (בַּמִּדְבָּר יא, כ) — מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁיָּמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לַחֹדֶשׁ וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת.

ב. לְפִיכָךְ עוֹשִׂין חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה מֵהֶם חֹדֶשׁ חָסֵר וּמֵהֶם חֹדֶשׁ מָלֵא: חֹדֶשׁ חָסֵר — תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם בִּלְבָד, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה יָתֵר עַל זֶה בְּשָׁעוֹת, וְחֹדֶשׁ מָלֵא — שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה פָּחוֹת מִזֶּה בְּשָׁעוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְחַשֵּׁב שָׁעוֹת בַּחֹדֶשׁ אֶלָּא יָמִים שְׁלֵמִים.

2 מַחֲזוֹר cycle. 4 אֵין קוֹבְעִין . . . *i. e.*, the New Year festival must not fall on Sunday, Wednesday or Friday. 11 הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד if the first apperance of the moon occurred. 11 בְּיוֹם שֵׁנִי בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם Monday noon. 13 חֵלֶק אֶחָד one fraction. וְהוּא provided that. 14 אד"ו Sunday, Wednesday, Friday. 20 מֵהֶם . . . מֵהֶם some . . . some. 21 יָתֵר עַל זֶה בְּשָׁעוֹת is longer than that by (more than 12) hours.

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. יֵשׁ שָׁם יָמִים שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מִתְעַנִּים בָּהֶם מִפְּנֵי הַצָּרוֹת שֶׁאֵרְעוּ בָּהֶם, כְּדֵי לְעוֹרֵר הַלְּבָבוֹת וְלִפְתֹּחַ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה. וְיִהְיֶה זֶה זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂינוּ הָרָעִים וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵינוּ שֶׁהָיָה כְּמַעֲשֵׂינוּ עַתָּה – עַד שֶׁגָּרַם לָהֶם וְלָנוּ אוֹתָן הַצָּרוֹת: שֶׁבְּזִכְרוֹן דְּבָרִים אֵלּוּ נָשׁוּב לְהֵיטִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֺנָם וְאֶת עֲוֺן אֲבוֹתָם, וְגוֹמֵר (וַיִּקְרָא כו, מ).

ב. וְאֵלּוּ הֵן: יוֹם שְׁלִישִׁי בְּתִשְׁרֵי, שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם וְנִכְבֵּית גַּחֶלֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁאֶרֶת וְסִבֵּב לְהָתֵם גָּלוּתָן; וַעֲשִׂירִי בְּטֵבֵת שֶׁבּוֹ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל, נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, עַל יְרוּשָׁלַיִם וֶהֱבִיאָהּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק; וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז – חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ בוֹ: נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, וּבָטַל הַתָּמִיד מִבַּיִת רִאשׁוֹן, וְהֻבְקְעָה יְרוּשָׁלַיִם בְּחֻרְבָּן שֵׁנִי, וְשָׂרַף אַפּוֹסְטוֹמוֹס הָרָשָׁע אֶת הַתּוֹרָה, וְהֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל (תַּעֲנִית פֶּרֶק ד, מִשְׁנָה ו).

ג. וְתִשְׁעָה בְּאָב – חֲמִשָּׁה דְבָרִים אֵרְעוּ בוֹ: נִגְזַר עַל יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ, וְחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁנִיָּה, וְנִלְכְּדָה עִיר גְּדוֹלָה וּבֵיתָר שְׁמָהּ – וְהָיוּ בָהּ אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְהָיָה לָהֶם מֶלֶךְ גָּדוֹל, וְדִמּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וְנָפַל בְּיַד גּוֹיִם וְנֶהֶרְגוּ כֻּלָּם – וְהָיְתָה צָרָה גְדוֹלָה כְּמוֹ חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּבוֹ בַיּוֹם, הַמּוּכָן לְפֻרְעָנוּת, חָרַשׁ טוֹרְנוּסְרוּפוּס הָרָשָׁע אֶת הַהֵיכָל וְאֶת סְבִיבָיו, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ (יִרְמְיָה כו, יח).

ד. וְאַרְבַּעַת יְמֵי הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ הֲרֵי הֵן מְפֹרָשִׁין בַּקַּבָּלָה: צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי (זְכַרְיָה ח, יט); צוֹם הָרְבִיעִי – זֶה שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי; וְצוֹם הַחֲמִישִׁי – זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁהוּא

[3] מִתְעַנִּים fast. אֵרְעוּ occurred. [8] . . . נִכְבֵּית the coal was quenched. [9] סִבֵּב caused. לְהָתֵם to make complete. סָמַךְ pressed on, drew near. [10] בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק in the stress of the siege. [12] הֻבְקְעָה was breached. הֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל he set up an idol in the sanctuary. [18] מוּכָן לְפֻרְעָנוּת designated for (Israel's) reverses. [21] קַבָּלָה tradition, post-Mosaic Scriptures.

בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי; וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי – זֶה שְׁלֹשָׁה בְּתִשְׁרֵי שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי; וְצוֹם הָעֲשִׂירִי – זֶה עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי.

ה. וְנָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ לְהִתְעַנּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר בַּאֲדָר – זֵכֶר לַתַּעֲנִית שֶׁהִתְעַנּוּ בִּימֵי הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם (אֶסְתֵּר ט, לא). וְאִם חָל שְׁלֹשָׁה עָשָׂר בַּאֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַקְדִּימִין וּמִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי שֶׁהוּא אַחַד עָשָׂר; אֲבָל אֶחָד מֵאַרְבַּעַת יְמֵי הַצּוֹמוֹת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, דּוֹחִין אוֹתוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת. חָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִתְעַנִּין בְּעֶרֶב שַׁבָּת. — —

יט. כָּל הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ עֲתִידִים לִבָּטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ; וְלֹא עוֹד. אֶלָּא שֶׁהֵם עֲתִידִים לִהְיוֹת יָמִים טוֹבִים וִימֵי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ (זְכַרְיָה ח, יט).

[4] אִם חָל . . . if the thirteenth of Adar fell on a Sabbath. [5] מַקְדִּימִין וּמִתְעַנִּין we observe the fast earlier. [6] דּוֹחִין אוֹתוֹ we postpone it.

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. קְרִיאַת הַמְּגִלָּה בִּזְמַנָּהּ – מִצְוַת־עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְהַדְּבָרִים יְדוּעִים שֶׁהִיא תַּקָּנַת הַנְּבִיאִים. וְהַכֹּל חַיָּבִים בִּקְרִיאָתָהּ: אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים. וּמְחַנְּכִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתָהּ. – –

ד. אֵיזֶהוּ זְמַן קְרִיאָתָהּ? זְמַנִּים הַרְבֵּה תִּקְּנוּ לָהּ חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּזְמַנֵּיהֶם (אֶסְתֵּר ט, לא). וְאֵלּוּ הֵן זְמַנֵּי קְרִיאָתָהּ: כָּל מְדִינָה שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה מִימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, בֵּין בְּאֶרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו חוֹמָה, קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר; וּמְדִינָה זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת כְּרַךְ. וְכָל מְדִינָה שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימוֹת יְהוֹשֻׁעַ וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת עַתָּה, קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר; וּמְדִינָה זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת עִיר.

ה. שׁוּשַׁן הַבִּירָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, קוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר – שֶׁבָּהּ הָיָה הַנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוֹחַ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ (שָׁם, יח). וְלָמָּה תָּלוּ הַדָּבָר בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ? כְּדֵי לַחֲלֹק כָּבוֹד לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – שֶׁהָיְתָה חֲרֵבָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן – כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ קוֹרְאִין כִּבְנֵי שׁוּשַׁן וְיֵחָשְׁבוּ כְּאִלּוּ הֵן כְּרַכִּין הַמֻּקָּפִין חוֹמָה; אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַתָּה חֲרֵבִין, הוֹאִיל וְהָיוּ מֻקָּפִין בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ – קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְיִהְיֶה זִכָּרוֹן לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּנֵס זֶה.

יג. אֵין קוֹרְאִין אֶת הַמְּגִלָּה בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטֹּל אוֹתָהּ בְּיָדוֹ וְיֵלֵךְ אֵצֶל מִי שֶׁהוּא בָּקִי לִקְרוֹתָהּ, וְיַעֲבִירֶנָּה אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים בִּקְרִיאָתָהּ וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרִיאָתָהּ. לְפִיכָךְ אִם חָל זְמַן קְרִיאָתָהּ בְּשַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין אוֹתָהּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת; וְשׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת פּוּרִים בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת, כְּדֵי לְהַזְכִּיר שֶׁהוּא פּוּרִים.

יד. כֵּיצַד? יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, בְּנֵי עֲיָרוֹת מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּבְנֵי כְרַכִּים קוֹרְאִים בִּזְמַנָּם – בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת. חָל יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, בְּנֵי כְרַכִּים מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁהוּא יוֹם

[7] מְדִינָה city. מֻקֶּפֶת חוֹמָה surrounded by a wall, fortified. [18] גְּזֵרָה שֶׁמָּא this is a preventive measure, lest. [19] בָּקִי versed, skilled. [21] שׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין... the laws of Purim are expounded.

אַרְבָּעָה עָשָׂר, וּבְנֵי עֲיָרוֹת קוֹרְאִין בּוֹ בְּיוֹם שֶׁהוּא זְמַנָּם — וְנִמְצְאוּ הַכֹּל קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר.

פֶּרֶק שֵׁנִי

ג. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עַל פֶּה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. הַלּוֹעֵז שֶׁשָּׁמַע אֶת הַמְּגִלָּה הַכְּתוּבָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּבִכְתָב הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה הֵן אוֹמְרִין, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְכֵן אִם הָיְתָה כְּתוּבָה יְוָנִית וּשְׁמָעָהּ — יָצָא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשּׁוֹמֵעַ עִבְרִי.

ד. הָיְתָה כְּתוּבָה תַּרְגּוּם אוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּקְרִיאָתָהּ אֶלָּא הַמַּכִּיר אוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן בִּלְבָד. — —

ה. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה בְּלֹא כַּוָּנָה, לֹא יָצָא. כֵּיצַד? הָיָה כּוֹתְבָהּ, אוֹ דּוֹרְשָׁהּ, אוֹ מַגִּיהָהּ — אִם כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ לָצֵאת בִּקְרִיאָה זוֹ, יָצָא; וְאִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ, לֹא יָצָא. — —

יג. שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלּוּ, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר, אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית לְכָל אָדָם בְּכָל מָקוֹם, בֵּין לִבְנֵי כְּרַכִּין שֶׁהֵן עוֹשִׂין חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּלְבַד בֵּין לִבְנֵי עֲיָרוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין אַרְבָּעָה עָשָׂר בִּלְבָד. וּשְׁנֵי הַיָּמִים אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן וּבַאֲדָר הַשֵּׁנִי. — —

יד. מִצְוַת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לִבְנֵי כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִבְנֵי כְרַכִּים — לִהְיוֹתָן יוֹם שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לָרֵעִים וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים. וּמֻתָּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם פּוּרִים אֵינוֹ רוֹאֶה סִמַּן בְּרָכָה לְעוֹלָם. — —

טז. וְחַיָּב לְחַלֵּק לַעֲנִיִּים בְּיוֹם הַפּוּרִים. — — וְאֵין מְדַקְדְּקִין בְּמָעוֹת פּוּרִים, אֶלָּא כָּל הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לִטֹּל — נוֹתְנִין לוֹ. וְאֵין מְשַׁנִּין מְעוֹת פּוּרִים לִצְדָקָה אַחֶרֶת.

יז. מוּטָב לְאָדָם לְהַרְבּוֹת בְּמַתְּנוֹת אֶבְיוֹנִים מִלְּהַרְבּוֹת בִּסְעֻדָּתוֹ וּבְמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לְרֵעָיו, שֶׁאֵין שָׁם שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמְפֹאָרָה אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים וִיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת וְגֵרִים; שֶׁהַמְשַׂמֵּחַ לֵב הָאֻמְלָלִים הָאֵלּוּ דּוֹמֶה לַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים (יְשַׁעְיָה נז, טו).

[4] לוֹעֵז speaker of a foreign language. [6] אֵינוֹ מַכִּיר he does not understand. [7] עִבְרִי familiar with Hebrew. [8] תַּרְגּוּם Aramaic. [10] דּוֹרְשָׁהּ expounding it. [11] מַגִּיהָהּ proofreading it.

יח. כָּל סִפְרֵי הַנְּבִיאִים וְכָל הַכְּתוּבִים עֲתִידִין לִבָּטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ חוּץ מִמְּגִלַּת אֶסְתֵּר, וַהֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת כַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה וְכַהֲלָכוֹת שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה שֶׁאֵינָן בְּטֵלִין לְעוֹלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל זִכְרוֹן הַצָּרוֹת יִבָּטֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי (יְשַׁעְיָה סה, טז) יְמֵי הַפּוּרִים לֹא יִבָּטְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם (אֶסְתֵּר ט, כח).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. בְּבַיִת הַשֵּׁנִי, כְּשֶׁמָּלְכוּ מַלְכֵי יָוָן, גָּזְרוּ גְזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל וּבִטְּלוּ דָתָם וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת; וּפָשְׁטוּ יָדָם בְּמָמוֹנָם וּבִבְנוֹתֵיהֶם, וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל וּפָרְצוּ בוֹ פְּרָצוֹת וְטִמְּאוּ הַטָּהֳרוֹת. וְצַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵיהֶם, וּלְחָצוּם לַחַץ גָּדוֹל, עַד שֶׁרִחֵם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעָם מִיָּדָם וְהִצִּילָם; וְגָבְרוּ בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאִי הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים וַהֲרָגוּם, וְהוֹשִׁיעוּ יִשְׂרָאֵל מִיָּדָם, וְהֶעֱמִידוּ מֶלֶךְ מִן הַכֹּהֲנִים, וְחָזְרָה מַלְכוּת לְיִשְׂרָאֵל יָתֵר עַל מָאתַיִם שָׁנִים – עַד הַחֻרְבָּן הַשֵּׁנִי.

ב. וּכְשֶׁגָּבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹיְבֵיהֶם וְאִבְּדוּם – בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵו הָיָה – וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל וְלֹא מָצְאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר בַּמִּקְדָּשׁ אֶלָּא פַּךְ אֶחָד; וְלֹא הָיָה בוֹ לְהַדְלִיק אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה שְׁמֹנָה יָמִים עַד שֶׁכָּתְשׁוּ זֵיתִים וְהוֹצִיאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר.

ג. וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁיִּהְיוּ שְׁמֹנַת יָמִים הָאֵלּוּ, שֶׁתְּחִלָּתָן עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בְּכִסְלֵו, יְמֵי שִׂמְחָה וְהַלֵּל. וּמַדְלִיקִין בָּהֶן הַנֵּרוֹת בָּעֶרֶב עַל פִּתְחֵי הַבָּתִּים בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה מִשְּׁמֹנַת הַלֵּילוֹת – לְהַרְאוֹת וּלְגַלּוֹת הַנֵּס. וְיָמִים אֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין חֲנֻכָּה, וְהֵן אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית כִּימֵי הַפּוּרִים. וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת בָּהֶן – מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה.

פֶּרֶק רְבִיעִי

יב. מִצְוַת נֵר חֲנֻכָּה – מִצְוָה חֲבִיבָה הִיא עַד מְאֹד וְצָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהּ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ הַנֵּס וּלְהוֹסִיף בְּשֶׁבַח הָאֵל וְהוֹדָיָה לוֹ עַל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָנוּ.

[1] עֲתִידִין לִבָּטֵל shall in future be abolished (*i. e.*, their recitation in public will no longer be required). [8] בַּיִת שֵׁנִי Second Temple. [17] נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה see Ex. 39.27. [18] כָּתְשׁוּ crushed.

אֲפִילוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל אֶלָּא מִן הַצְּדָקָה, שׁוֹאֵל אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן וְנֵרוֹת וּמַדְלִיק.

יד. הָיָה לְפָנָיו נֵר בֵּיתוֹ וְנֵר חֲנֻכָּה אוֹ נֵר בֵּיתוֹ וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם – נֵר בֵּיתוֹ קוֹדֵם מִשּׁוּם שְׁלוֹם בֵּיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַשֵּׁם נִמְחָק לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ. גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁכָּל הַתּוֹרָה נִתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (מִשְׁלֵי ג, יז).

[3] הָיָה לְפָנָיו... if one must choose between Sabbath lights and Hanukkah lights, or between Sabbath lights and wine for the *Kiddush* (*i. e.*, he cannot afford both). נֵר בֵּיתוֹ ... קוֹדֵם the lighting of his house is preferable for the sake of a peaceful home (lack of light in the house may lead to family quarrels). [4] הַשֵּׁם נִמְחָק *i. e.*, in the case of a woman suspected of faithlessness (סוֹטָה), to whom the law in Num. 5.12-31 applies: "and the priest shall write these curses in a scroll, and he shall blot them out into the water of bitterness." The divine name, contained in the scroll, is thus blotted out in order to establish the innocence of a suspected wife.

סֵפֶר נָשִׁים

אִישׁוּת

גֵּרוּשִׁין

יִבּוּם וַחֲלִיצָה

הִלְכוֹת אִישׁוּת

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי – מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לָאו – אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי מִן הָאִישׁ בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִן הָאִשָּׁה. וְכָל תְּנַאי שֶׁבָּעוֹלָם, בֵּין בְּקִדּוּשִׁין בֵּין בְּגֵרוּשִׁין, בֵּין בְּמִקָּח בֵּין בְּמִמְכָּר, בֵּין בִּשְׁאָר דִּינֵי מָמוֹן – צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּתְנַאי אַרְבָּעָה דְּבָרִים.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הָאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁל כָּל תְּנַאי: שֶׁיִּהְיֶה כָּפוּל, וְשֶׁיִּהְיֶה „הֵן" שֶׁלּוֹ קוֹדֵם לַ„לָאו", וְשֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, וְשֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ. וְאִם חָסֵר הַתְּנַאי אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי כְּלָל, אֶלָּא תִּהְיֶה זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת מִיָּד, וְיִתְקַיֵּם הַמִּקָּח אוֹ הַמַּתָּנָה מִיָּד וּכְאִלּוּ לֹא הִתְנָה כְּלָל, הוֹאִיל וְחָסֵר הַתְּנַאי אֶחָד מִן הָאַרְבָּעָה.

ג. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תִתְּנִי לִי לֹא תִהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַחַר שֶׁהִתְנָה תְּנַאי זֶה נָתַן לָהּ הַדִּינָר, הֲרֵי הַתְּנַאי קַיָּם וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת עַל תְּנַאי, וְאִם נָתְנָה לוֹ מָאתַיִם זוּז תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא נָתְנָה לוֹ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ד. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְנָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ וְהִשְׁלִים הַתְּנַאי וְאָמַר: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא תִתְּנִי לִי לֹא תִהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה וְנָתַן בְּיָדָהּ וְאַחַר כָּךְ הִתְנָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם.

ה. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ, הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא כָּפַל תְּנָאוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר לָהּ: וְאִם לֹא תִתְּנִי לִי לֹא תִהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם

[3] הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי he who betroths a woman on a condition. נִתְקַיֵּם was fulfilled. מְקֻדֶּשֶׁת she is deemed betrothed. [5] מִקָּח purchase. מִמְכָּר sale. [7] תְּנַאי כָּפוּל a stipulation stating both alternatives and their consequences. [9] בָּטֵל void. [11] לֹא הִתְנָה כְּלָל he made no condition. [14] קַיָּם valid.

ו. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם לֹא תִתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז לֹא תִהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת לִי, וְאִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ, הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל לְפִי שֶׁהִקְדִּים „לָאו" לְ„הֵן", וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם.

ז. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם תַּעֲלִי לָרָקִיעַ אוֹ תֵרְדִי לַתְּהוֹם הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תַעֲלִי לָרָקִיעַ וְלֹא תֵרְדִי לַתְּהוֹם לֹא תִהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ, הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ לְקַיֵּם תְּנַאי זֶה וְאֵין זֶה אֶלָּא כִּמְפַלִּיגָהּ בִּדְבָרִים דֶּרֶךְ שְׂחוֹק וְהִתּוּל.

יד. יֵשׁ מִקְצָת גְּאוֹנִים אַחֲרוֹנִים שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין צָרִיךְ אָדָם לִכְפֹּל תְּנָאוֹ אֶלָּא בְּגִטִּין וְקִדּוּשִׁין בִּלְבָד, אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹן אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל דָּבָר זֶה, שֶׁכְּפִילַת הַתְּנַאי עִם שְׁאָר הָאַרְבָּעָה דְבָרִים – מִתְּנַאי בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לָמְדוּ אוֹתָן חֲכָמִים: אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד, וְגוֹמֵר, וְאִם לֹא יַעַבְרוּ (בַּמִּדְבָּר לב, כט־ל), וּתְנַאי זֶה לֹא הָיָה לֹא בְּגִטִּין וְלֹא בְּקִדּוּשִׁין. וְכָזֶה הוֹרוּ גְּדוֹלֵי הַגְּאוֹנִים הָרִאשׁוֹנִים וְכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת.

טו. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי – כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, לֹא מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: אִם אֶתֵּן לָךְ מָאתַיִם זוּז בְּשָׁנָה זוֹ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא אֶתֵּן לָךְ לֹא תִהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְנָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ בְּנִיסָן וְנָתַן לָהּ הַמָּאתַיִם זוּז שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ – בֶּאֱלוּל, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מֵאֱלוּל. לְפִיכָךְ אִם קִדְּשָׁהּ אַחֵר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי שֶׁל רִאשׁוֹן, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי. וְכֵן הַדִּין בְּגִטִּין וּבְמָמוֹנוֹת: בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי – הוּא שֶׁיִּהְיֶה גֵט אוֹ יִתְקַיֵּם הַמִּקָּח אוֹ הַמַּתָּנָה.

טז. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה שָׁם תְּנַאי וְלֹא אָמַר „מֵעַכְשָׁו"; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁו בְּדִינָר זֶה אִם אֶתֵּן לָךְ מָאתַיִם זוּז, וּלְאַחַר זְמַן נָתַן לָהּ מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְמַפְרֵעַ מִשְּׁעַת הַקִּדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה תְּנָאוֹ אֶלָּא לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה. לְפִיכָךְ אִם קִדְּשָׁהּ הַשֵּׁנִי קֹדֶם שֶׁיֵּעָשֶׂה הַתְּנַאי, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הַדִּין בְּגִטִּין וּבְמָמוֹן.

[8] מְפַלִּיגָהּ בִּדְבָרִים ... he jestingly diverts her with words. [10] מִקְצָת some. [12] לִסְמֹךְ עַל דָּבָר זֶה to rely on this opinion. [14] הוֹרוּ ruled. [21] מָמוֹנוֹת cases concerning property. הוּא שֶׁיִּהְיֶה גֵט only then is the divorce valid. [25] לְמַפְרֵעַ retroactively, retrospectively.

יז. כָּל הָאוֹמֵר „מֵעַכְשָׁו" לֹא יִצְטָרֵךְ לִכְפֹּל תְּנָאוֹ וְלֹא לְהַקְדִּים הַתְּנַאי עַל הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה – תְּנָאוֹ קַיָּם. אֲבָל צָרִיךְ לְהִתְנוֹת בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ; וְאִם הִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמַפְלִיג בִּדְבָרִים וְאֵין שָׁם תְּנַאי. – –

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

כב. הָאִשָּׁה שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִפְלוֹנִי, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה. וְכָל קוֹל שֶׁלֹּא הֻחְזַק בְּבֵית דִּין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ. וְכֵיצַד הוּא הַקּוֹל שֶׁתֻּחְזַק זוֹ בּוֹ שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת? כְּגוֹן שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ הַנֵּרוֹת דּוֹלְקוֹת וּמִטּוֹת מֻצָּעוֹת, וּבְנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין וְנָשִׁים שְׂמֵחוֹת לָהּ וְאוֹמְרוֹת „נִתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית הַיּוֹם". – – וְכֵן אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: רָאִינוּ כְּמוֹ שִׂמְחַת אֵרוּסִין וְשָׁמַעְנוּ קוֹל הֲבָרָה וְשָׁמַעְנוּ מִפְּלוֹנִי שֶׁשָּׁמַע מִפְּלוֹנִי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהָלְכוּ לָהֶם הָעֵדִים לִמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ מֵתוּ – הֲרֵי זֶה קוֹל שֶׁמַּחֲזִיק אוֹתָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

כג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְלָא; אֲבָל אִם הָיְתָה שָׁם אֲמַתְלָא וְשָׁמְעוּ הָאֲמַתְלָא כְּשֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה, לֹא הֻחְזְקָה מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד הִיא הָאֲמַתְלָא? „פְּלוֹנִית נִתְקַדְּשָׁה עַל תְּנַאי, אוֹ קִדּוּשֵׁי סָפֵק" – לֹא הֻחְזְקָה, אֶלָּא שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ וְסוֹמְכִין עַל דְּבָרֶיהָ, הוֹאִיל וְאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה וְלֹא קוֹל חָזָק.

כד. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לִפְלוֹנִי וּלְאַחַר יָמִים אָמְרוּ אֲמַתְלָא, אִם נִרְאִין הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין שֶׁהוּא כֵּן – סוֹמְכִין עַל הָאֲמַתְלָא וְלֹא תֻחְזַק מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לָאו – הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁמְעָה הָאֲמַתְלָא בְּעֵת שֶׁנִּשְׁמְעוּ הַקִּדּוּשִׁין אֵין חוֹשְׁשִׁין לָאֲמַתְלָא.

כה. מַעֲשֶׂה בְּאַחַת שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לִבְנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וּלְאַחַר זְמַן

1 ...וְלֹא לְהַקְדִּים הַתְּנַאי nor state the condition before stating the act. 6 קוֹל rumor, report. בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת assumed to be betrothed. 7 רְאָיָה בְּרוּרָה clear evidence. לֹא הֻחְזַק was not made known. אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ we do not take it into consideration. 9 נֵרוֹת דּוֹלְקוֹת candles burning. מִטּוֹת מֻצָּעוֹת couches spread. 11 שִׂמְחַת אֵרוּסִין engagement party. קוֹל הֲבָרָה indistinct rumor. 13 ...קוֹל שֶׁמַּחֲזִיק אוֹתָהּ a rumor which proves her to be betrothed. 14 אֲמַתְלָא a reasonable explanation (to show how the report may have arisen by mistake). 17 סוֹמְכִין we rely.

שֶׁאֲלוּ לְאָבִיו וְאָמַר „עַל תְּנַאי כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה לוֹ וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי", וְלֹא סָמְכוּ חֲכָמִים עַל דְּבָרָיו אֶלָּא אָמְרוּ: הֲרֵי זוֹ סְפֵק־מְקֻדֶּשֶׁת וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם אֲמַתְלָא (גִּטִּין פט, א).

כז. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִפְלוֹנִי וְיָצָא קוֹל אַחֵר כְּמוֹתוֹ שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְאַחֵר – אֶחָד כּוֹתֵב גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס, בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן.

ל. שְׁנַיִם אוֹמְרִין „רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה בְּיוֹם פְּלוֹנִי" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִין „לֹא רְאִינוּהָ", אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּם שְׁכֵנִים בְּחָצֵר אַחַת הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁאֵין טַעֲנַת „לֹא רְאִינוּהָ" רְאָיָה, שֶׁדֶּרֶךְ הָעָם לְקַדֵּשׁ בְּצִנְעָה.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר

א. הַנְּכָסִים שֶׁמַּכְנֶסֶת הָאִשָּׁה לְבַעְלָהּ, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין בֵּין עֲבָדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן נִכְתָּבִין בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה אֵין נִקְרָאִין כְּתֻבָּה אֶלָּא נְדוּנְיָא שְׁמָם. וְאִם קִבֵּל הַבַּעַל אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא עָלָיו וְנַעֲשֵׂית בִּרְשׁוּתוֹ – אִם פָּחֲתָה, פָּחֲתָה לוֹ, וְאִם הוֹתִירָה, הוֹתִירָה לוֹ – הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל. וְאִם לֹא קִבֵּל אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא עָלָיו אֶלָּא הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הָאִשָּׁה – אִם פָּחֲתָה, פָּחֲתָה לָהּ, וְאִם הוֹתִירָה, הוֹתִירָה לָהּ – הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נִכְסֵי מְלוֹג.

ב. וְכֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הִכְנִיסָה אוֹתָן לְבַעְלָהּ וְלֹא כָתְבוּ אוֹתָן בַּכְּתֻבָּה אֶלָּא נִשְׁאֲרוּ לְעַצְמָהּ, אוֹ נָפְלוּ לָהּ בִּירֻשָּׁה אַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה, אוֹ נִתְּנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה – הַכֹּל נִקְרָאִין נִכְסֵי מְלוֹג, שֶׁכֻּלָּן בִּרְשׁוּתָהּ הֵן. וְאֵין נִקְרָאִין כְּתֻבָּה אֶלָּא עִקַּר כְּתֻבָּה – שֶׁהוּא מֵאָה אוֹ מָאתַיִם – עִם הַתּוֹסֶפֶת בִּלְבַד.

ג. כְּבָר הוֹדַעְנוּ שֶׁחֲכָמִים תִּקְּנוּ כְּתֻבָּה לָאִשָּׁה, וְדִין הַתּוֹסֶפֶת כְּדִין הָעִקָּר. וְלֹא תִקְּנוּ לִגְבוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְמָן; וְאֵין הַכְּתֻבָּה נִגְבֵּית אֶלָּא לְאַחַר מִיתַת הַבַּעַל, אוֹ אִם גֵּרְשָׁהּ. – –

לא. הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר „מֵת בַּעְלִי" כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין. וּמִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה, שֶׁאִם תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר אַחַר מוֹתוֹ תִּטֹּל כָּל מַה

5 כּוֹנֵס marries (her). 8 בְּצִנְעָה in private, not publicly. 10 נְכָסִים property. מִטַּלְטְלִין movable goods. 12 אִם פָּחֲתָה – לוֹ if it depreciates, the loss is his. 19 עִקַּר כְּתֻבָּה the main marriage contract, containing the settlement of a definite amount due to the wife on her husband's death or on being divorced. תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה the additional dower beyond the legally prescribed sum (of 200 Zuz in the case of one marrying as a virgin, and 100 Zuz in the case of one marrying as a widow or divorcee). 21 שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְמָן that bears a date.

שֶׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ. לְפִיכָךְ אִם בָּאָה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה „מֵת בַּעֲלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא"–וְלֹא הִזְכִּירָה שֵׁם כְּתֻבָּה בָּעוֹלָם–מַתִּירִין אוֹתָהּ לְנָשֵׂא, וּמַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ. בָּאָה וְאָמְרָה „מֵת בַּעֲלִי, תְּנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי", אַף לְהִנָּשֵׂא אֵין מַתִּירִין אוֹתָהּ–שֶׁעַל עִסְקֵי הַכְּתֻבָּה בָּאָה, וַהֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא מֵת, וְאֵין דַּעְתָּהּ לְנָשֵׂא אֶלָּא לִטֹּל כְּתֻבָּה מֵחַיִּים בִּלְבָד. בָּאָה וְאָמְרָה „מֵת בַּעֲלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא וּתְנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי", מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר דְּבָרֶיהָ עַל עִסְקֵי הַנִּשּׂוּאִין בָּאָה. אֲבָל אִם בָּאָה וְאָמְרָה „תְּנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי וְהַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא", מַתִּירִין אוֹתָהּ וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּה; וְאִם תָּפְשָׂה, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים

א. הַבַּעַל קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּירֻשַּׁת אִשְׁתּוֹ.--

ז. כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל בֵּין נִכְסֵי מְלוֹג, הַבַּעַל אוֹכֵל כָּל פֵּרוֹתֵיהֶן בְּחַיֶּיהָ; וְאִם מֵתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, יוֹרֵשׁ בַּעְלָהּ הַכֹּל.--

טז. מָכַר מִטַּלְטְלִין שֶׁל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל–אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי–אִם מָכַר, מִמְכָּרוֹ מִמְכָּר.--

[4] עַל עִסְקֵי about. בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא מֵת the presumption is that her husband did not die. [8] תָּפְשָׂה she seized, took possession of some of her husband's property. [12] נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל a wife's property, of which her husband gets the income without being held responsible for loss or damage. נִכְסֵי מְלוֹג a wife's property held by her husband in full responsibility for loss or damage.

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ; וּכְתָב זֶה הוּא הַנִּקְרָא גֵּט. וַעֲשָׂרָה דְבָרִים הֵן עִקַּר הַגֵּרוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: א) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאִישׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ; ב) וְשֶׁיְּגָרֵשׁ בִּכְתָב וְלֹא בְדָבָר אַחֵר; ג) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַכְּתָב — שֶׁגֵּרְשָׁהּ וְהֱסִירָהּ מִקִּנְיָנוֹ; ד) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנוֹ דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ; ה) וְשֶׁיִּהְיֶה נִכְתָּב לִשְׁמָהּ; ו) וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסַּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ אֶלָּא נְתִינָתוֹ לָהּ בִּלְבָד; ז) וְשֶׁיִּתְּנֵהוּ לָהּ; ח) שֶׁיִּתְּנֵהוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים; ט) וְשֶׁיִּתְּנֵהוּ לָהּ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין; י) וְשֶׁיִּהְיֶה הַבַּעַל, אוֹ שְׁלוּחוֹ, הוּא שֶׁנּוֹתְנוֹ לָהּ. וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁבַּגֵּט, כְּגוֹן הַזְּמָן וַחֲתִימַת הָעֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲשָׂרָה דְבָרִים אֵלּוּ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו . . . וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ (דְּבָרִים כד, א). „אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו" מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ אֶלָּא בִרְצוֹנוֹ, וְאִם נִתְגָּרְשָׁה שֶׁלֹּא בִרְצוֹנוֹ — אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אֲבָל הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בִּרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא בִרְצוֹנָהּ.

ג. „וְכָתַב" מְלַמֵּד שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב; „לָהּ" — לִשְׁמָהּ; „סֵפֶר כְּרִיתֻת" — דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת. וְאִם עֲדַיִן לֹא נִכְרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. „וְנָתַן בְּיָדָהּ" מְלַמֵּד שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁיִּנָּתֵן הַגֵּט בְּיָדָהּ, אוֹ בְּיַד שְׁלוּחָהּ שֶׁהוּא כְּיָדָהּ, אוֹ לַחֲצֵרָהּ, שֶׁהַכֹּל כְּיָדָהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. „וְשִׁלְּחָהּ" — שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַגֵּט שֶׁהוּא הַמְשַׁלֵּחַ אוֹתָהּ, לֹא שֶׁיִּשְׁלַח עַצְמוֹ מִמֶּנָּה.

ד. כֵּיצַד? כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְשֻׁלַּחַת, הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת, הֲרֵי אַתְּ לְעַצְמֵךְ, הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה הָעִנְיָן, הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְגוּפוֹ שֶׁל גֵּט: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. אֲבָל אִם כָּתַב לָהּ: אֵינִי בַעְלֵךְ, אֵינִי אֲרוּסֵךְ,

3 אֵין – מִתְגָּרֶשֶׁת is not divorced. שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ that reahces her. 5 עִנְיַן subject. 6 הֱסִירָהּ מִקִּנְיָנוֹ removed her from his right of possession. 7 מְחֻסַּר מַעֲשֶׂה lacking, requiring an act other than delivery. 22 גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט the essential formula of a letter of divorce is. 23 אֲרוּסֵךְ your betrothed.

אֵינִי אִישֵׁךְ – אֵין זֶה גֵּט, שֶׁנֶּאֱמַר „וְשִׁלְּחָהּ" וְלֹא שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי אַתְּ בַּת חוֹרִין – אֵינוֹ גֵּט.

ה. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה „וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ" אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁלֹּא יִגָּמְרוּ גֵּרוּשֶׁיהָ עַד שֶׁתֵּצֵא מִבֵּיתוֹ, אֶלָּא כְּשֶׁמַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ – נִגְמְרוּ גֵּרוּשֶׁיהָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא בְּבֵיתוֹ. – –

ט. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ אֶלָּא בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין? שֶׁנֶּאֱמַר: סֵפֶר כְּרִיתוּת וְנָתַן בְּיָדָהּ – שֶׁיִּתֵּן אוֹתוֹ בְּתוֹרַת סֵפֶר כְּרִיתוּת; אֲבָל אִם נְתָנוֹ לָהּ בְּתוֹרַת שֶׁהוּא שְׁטַר חוֹב אוֹ מְזוּזָה, אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ בְּיָדָהּ וְהִיא יְשֵׁנָה וְנֵעוֹרָה וַהֲרֵי הוּא בְּיָדָהּ – אֵינוֹ גֵּט. וְאִם אָמַר לָהּ אַחַר כָּךְ: הֲרֵי הוּא גִּטֵּךְ – הֲרֵי זֶה גֵּט.

י. אָמַר לָעֵדִים: רְאוּ גֵּט שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהּ, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ: כִּנְסִי שְׁטַר חוֹב זֶה – הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי הוֹדִיעַ אֶת הָעֵדִים שֶׁנְּתָנוֹ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין, וְזֶה שֶׁאָמַר לָהּ „שְׁטַר חוֹב" – מִפְּנֵי שֶׁנִּכְלַם מִמֶּנָּה.

יא. הַמְגָרֵשׁ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לָהּ – כְּשֶׁיִּתֵּן לָהּ הַגֵּט – „הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ" אוֹ „הוּא גִּטֵּךְ" וְכַיּוֹצֵא בָזֶה; וְאִם נָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם – הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ עַל עִסְקֵי גִּטָּהּ; אֲבָל אִם הָיָה מְדַבֵּר עַל עִסְקֵי גִּטָּהּ וְנָטַל הַגֵּט וְנָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם – הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר.

טו. תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט – שֶׁמָּא יִתֵּן לָהּ גֵּט בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְיָמוּתוּ, וְנִמְצָא הַגֵּט שֶׁבְּיָדָהּ כְּחֶרֶס מֵחַרְסֵי אֲדָמָה, שֶׁהֲרֵי אֵין בּוֹ עֵדִים; לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ שֶׁיָּעִידוּ מִתּוֹכוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֵדִים בְּתוֹכוֹ – נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, בֵּין בִּפְנֵי אוֹתָן הָעֵדִים הַחֲתוּמִין עָלָיו בֵּין בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה.

כג. הָעֵדִים שֶׁחוֹתְמִין עַל הַגֵּט צְרִיכִים לִהְיוֹתָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת וְלַחְתֹּם; וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת, קוֹרְאִים בִּפְנֵיהֶם – וְחוֹתְמִים; וְהוּא שֶׁיַּכִּירוּ לְשׁוֹן הַגֵּט. – –

[3] אֵין עִנְיָנוֹ does not mean. [6] מִנַּיִן whence is derived the regulation. בְּתוֹרַת in the form of, as. [8] שְׁטַר חוֹב note of indebtedness. נֵעוֹרָה she awoke. [10] כִּנְסִי collect. [16] עַל עִסְקֵי about. [18] כְּחֶרֶס like a potsherd, *i. e.*, valueless. [21] מְסִירָה delivery. [23] וְהוּא שֶׁיַּכִּירוּ provided that they understand.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת וְנָתַן בְּיָדָהּ (שָׁם) – אֶחָד הַכּוֹתֵב בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִכְתֹּב לוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹתֵן בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִתֵּן לָהּ; לֹא נֶאֱמַר „וְכָתַב" אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב, „וְנָתַן" – שֶׁלֹּא תִקַּח מֵעַצְמָהּ.

ז. וּמַה בֵּין פָּסוּל לְבָטֵל? שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּחִבּוּר זֶה בְּגֵט שֶׁהוּא „בָּטֵל" – הוּא בָטֵל מִן הַתּוֹרָה, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר „פָּסוּל" – הוּא פָסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ח. הַבַּעַל שֶׁהֵבִיא גֵט בְּיָדוֹ חָתוּם וְאָמַר: תְּנוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי, הֲרֵי אֵלּוּ יִתְּנוּ לָהּ. אָמַר לַאֲחֵרִים לִכְתֹּב גֵּט וְלַחְתֹּם בּוֹ וְלִתְּנוֹ לְאִשְׁתּוֹ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לָהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל אוֹ פָסוּל – הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין גֵּט אַחֵר, אֲפִילוּ מֵאָה, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיָדָהּ גֵּט כָּשֵׁר.

יב. הָאוֹמֵר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לַבַּעַל בְּיָדוֹ, וְאֵין נוֹתְנִין לְאִשְׁתּוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר לָהֶם לִתֵּן לָהּ; וְאִם נָתְנוּ לָהּ – אֵינוֹ גֵט. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָרִיא; אֲבָל בִּמְסֻכָּן – וְהוּא אָדָם שֶׁקָּפַץ עָלָיו הַחֹלִי בִּמְהֵרָה וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ מִיָּד – וְהַיּוֹצֵא בְקוֹלָר אֲפִילוּ עַל עִסְקֵי מָמוֹן, וְהַמְפָרֵשׁ בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא בְשַׁיָּרָה, וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיַחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ, שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִכְתֹּב וְלִתֵּן לָהּ.

טז. מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק וַהֲרֵי דַעְתּוֹ נְכוֹנָה, וְאָמְרוּ לוֹ: נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ? וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּסֵרוּגִין – אִם אָמַר לָהֶם עַל לָאו „לָאו" וְעַל הֵן „הֵן", הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. וּצְרִיכִין לִבְדְּקוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא נִטְרְפָה דַעְתּוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב בְּיָדוֹ „כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי", הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ – אִם הָיְתָה דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו – שֶׁאֵין דִּין מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק כְּדִין הַחֵרֵשׁ.

יז. מִי שֶׁנָּשָׂא כְּשֶׁהוּא פִקֵּחַ – וְנִתְחָרֵשׁ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר נִשְׁתַּטָּה, אֵינוֹ מוֹצִיא

[2-3] אֶחָד . . . אוֹ . . . it is all the same whether . . . or . . . [6] מַה בֵּין what is the difference between. [16] הִכְבִּיד grew worse. יֹצֵא בְקוֹלָר departs with a chain around his neck, is being taken prisoner. מְפָרֵשׁ בַּיָּם starts on a sea voyage. [17] שַׁיָּרָה caravan. [19] נִשְׁתַּתֵּק lost his speech. הִרְכִּין nodded approval. [20] בְּסֵרוּגִין at intervals. עַל לָאו . . . for no he said "no", *i. e.*, he was sane. [22] נִטְרְפָה דַעְתּוֹ he became insane. [24] מִי שֶׁנָּשָׂא he who married. פִּקֵּחַ a man of sound senses. נִתְחָרֵשׁ he became deaf-mute. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר needless to say. נִשְׁתַּטָּה he became insane. אֵינוֹ מוֹצִיא he cannot give a divorce.

לְעוֹלָם עַד שֶׁיַּבְרִיא. וְאֵין סוֹמְכִין עַל רְמִיזַת הַחֵרֵשׁ וְלֹא עַל כְּתָבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו. אֲבָל אִם נָשָׂא אִשָּׁה כְּשֶׁהוּא חֵרֵשׁ–מְגָרֵשׁ בִּרְמִיזָה. ––

כ. מִי שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלֹא רָצָה לְגָרֵשׁ, בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר „רוֹצֶה אֲנִי" וְיִכְתֹּב הַגֵּט–וְהוּא גֵּט כָּשֵׁר. וְכֵן אִם הִכּוּהוּ גוֹיִם וְאָמְרוּ לוֹ: עֲשֵׂה מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִין לְךָ, וְלָחֲצוּ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַגּוֹיִם עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ–הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר.––וְלָמָּה לֹא בָטֵל גֵּט זֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא אָנוּס בֵּין בְּיַד גּוֹיִם בֵּין בְּיַד יִשְׂרָאֵל? שֶׁאֵין אוֹמְרִין „אָנוּס" אֶלָּא לְמִי שֶׁנִּלְחַץ וְנִדְחַק לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בּוֹ מִן הַתּוֹרָה.––

פֶּרֶק רְבִיעִי

ט. כָּל לָשׁוֹן שֶׁיִּכָּתֵב בָּהּ הַגֵּט–צָרִיךְ שֶׁיִּזָּהֵר הַסּוֹפֵר בְּדִבְרֵי הַגֵּט שֶׁלֹּא יְהֵא מַשְׁמָעָן שְׁנֵי עִנְיָנִין עַד שֶׁנִּמְצָא הַקּוֹרֵא אוֹמֵר: שֶׁמָּא לְכָךְ וּלְכָךְ נִתְכַּוֵּן שֶׁאֵין מַשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁמָּא לְעִנְיָן זֶה נִתְכַּוֵּן שֶׁמַּשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין; אֶלָּא יִהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן סָפֵק בְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן אֶלָּא מַשְׁמָעָן עִנְיָן אֶחָד, שֶׁגֵּרֵשׁ וְשִׁלַּח פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית.

י. וְכֵן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַכְּתָב מְבֹאָר הֵיטֵב–בְּאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁיִּכָּתֵב בּוֹ–עַד שֶׁיֵּדְעוּ לִקְרוֹתוֹ הַקְּטַנִּים שֶׁמַּכִּירִים אוֹתוֹ כְּתָב, שֶׁאֵינָן לֹא נְבוֹנִים וְלֹא סְכָלִים אֶלָּא בֵּינוֹנִים. וְלֹא יִהְיֶה כְּתָב מְעֻקָּם וּמְבֻלְבָּל, שֶׁמָּא תִּדָּמֶה אוֹת לְאוֹת וְנִמְצָא הָעִנְיָן מִשְׁתַּנֶּה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. הַשָּׁלִיחַ שֶׁעוֹשָׂה הָאִשָּׁה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ, הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ קַבָּלָה. וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיַד שְׁלוּחָהּ–תִּתְגָּרֵשׁ, כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לְיָדָהּ. וּצְרִיכָה לַעֲשׂוֹתוֹ בִּשְׁנֵי עֵדִים.––

ג. הַבַּעַל אֵינוֹ יָכֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, אֲבָל יָכֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְהוֹלִיךְ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הוֹלָכָה.

[1] עַד שֶׁיַּבְרִיא until he gets well again. רְמִיזָה gesture. [2] דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת his mind is sane and at ease. [11] שֶׁלֹּא יְהֵא מַשְׁמָעָן שְׁנֵי עִנְיָנִין that they be not ambiguous in meaning. [16] מְבֹאָר הֵיטֵב very clear.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שׁוֹלַחַת שָׁלִיחַ לְהָבִיא לָהּ גֵּט מִיַּד בַּעֲלָהּ; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הֲבָאָה. וְאֵין שְׁלִיחַ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה צָרִיךְ עֵדִים.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

א. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט בָּטֵל אוֹ אֵינוֹ גֵּט אוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה וַעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת־אִישׁ גְּמוּרָה; וְאִם נִשֵּׂאת – תֵּצֵא, וְהַוָּלָד מַמְזֵר. – –

ב. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט פָּסוּל, הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בִּלְבָד, וְנִפְסְלָה בּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה – מִדִּבְרֵי תוֹרָה. וְלֹא תִנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נִשֵּׂאת – לֹא תֵצֵא, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר. וְכוֹתְבִין לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר, וְנוֹתְנִין לָהּ וְהִיא תַּחַת בַּעֲלָהּ. – –

כב. אִשָּׁה רָעָה בְּדֵעוֹתֶיהָ, וְשֶׁאֵינָהּ צְנוּעָה כִּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת, מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן (מִשְׁלֵי כב, י). – –

5 תֵּצֵא she must leave (her second husband). 8 נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה she becomes ineligible for marriage with a priest. 11 אִשָּׁה רָעָה בְּדֵעוֹתֶיהָ an ill-tempered wife. צְנוּעָה virtuous.

הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה שֶׁיְּיַבֵּם אָדָם אֵשֶׁת אָחִיו מֵאָבִיו – בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין – אִם מֵת בְּלֹא זֶרַע. – –

ב. לֹא רָצָה לְיַבֵּם, אוֹ שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא, הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ לָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר. – –

ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וּבֵן אֵין לוֹ (דְּבָרִים כה, ה), אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת אוֹ זֶרַע הַבֵּן אוֹ זֶרַע הַבַּת – הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ זֶרַע מִכָּל מָקוֹם, וּבֵין מֵאִשָּׁה זוֹ בֵּין מֵאַחֶרֶת, הֲרֵי זֶה פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. – –

ד. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית אֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁהַזֶּרַע הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה – עֲבָדִים, וְהַבָּא מִן הַגּוֹיָה – גּוֹיִם, וּכְאִלּוּ אֵינָם. – –

ה. גֵּרִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וַעֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ אֵין לָהֶן אַחֲוָה כְּלָל וַהֲרֵי הֵן כְּזָרִים זֶה לָזֶה. – –

פֶּרֶק שֵׁנִי

ו. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַחִים רַבִּים, מִצְוָה עַל הַגָּדוֹל לְיַבֵּם אוֹ לַחֲלֹץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד (דְּבָרִים כה, ו) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בַּבְּכוֹר שֶׁבָּאַחִין, כְּלוֹמַר, גְּדוֹל הָאַחִין „יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת" (שָׁם); וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר „אֲשֶׁר תֵּלֵד", מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר יָלְדָה הָאֵם וְאֵין מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר תֵּלֵד הַיְבָמָה.

ז. לֹא רָצָה הַגָּדוֹל לְיַבֵּם, מְחַזְּרִין עַל כָּל הָאַחִין. לֹא רָצוּ, חוֹזְרִין אֵצֶל הַגָּדוֹל וְאוֹמְרִין: עָלֶיךָ מִצְוָה – אוֹ חֲלֹץ אוֹ יַבֵּם. וְאֵין כּוֹפִין אֶת הַיָּבָם לְיַבֵּם, אֲבָל כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ.

[3] שֶׁיְּיַבֵּם אָדָם... a man is required to marry his brother's widow if his brother had died childless. בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין whether she had become a widow after wedlock or after betrothal. [5] חוֹלֵץ לָהּ he must submit to the ceremony of חֲלִיצָה (the taking-off of the shoe). [12] גֵּרִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ... men who adopted the Jewish faith and slaves who were set free have no legal relationship with their brothers. [18] מַשְׁמָעוֹ its meaning is. [18] יְבָמָה brother's wife. [19] מְחַזְּרִין עַל כָּל הָאַחִין we must go around from one brother to the other. [20] יָבָם brother-in-law.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. כֵּיצַד מִצְוַת חֲלִיצָה? הַיְבָמָה הוֹלֶכֶת אַחַר הַיָּבָם בִּמְקוֹם שֶׁהוּא שָׁם וּבָאָה לַדַּיָּנִין. וְהֵן קוֹרְאִין לוֹ וְנוֹתְנִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ וְלָהּ. אִם עֵצָה טוֹבָה לְיַבֵּם, יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לְיַבֵּם; וְאִם עֵצָה טוֹבָה לַחֲלֹץ – כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הִיא יַלְדָּה וְהוּא זָקֵן אוֹ הִיא זְקֵנָה וְהוּא יֶלֶד – יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ.

ג. וּמְלַמְּדִין אוֹתָהּ וְאֶת הַיָּבָם לִקְרוֹת עַד שֶׁהוּא וְהִיא יִהְיוּ רְגִילִין, וְתִהְיֶה יְכוֹלָה לִקְרוֹת „לֹא אָבָה" בִּנְשִׁימָה אַחַת וְאַחַר כָּךְ תֹּאמַר „יְבָמִי", כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מַשְׁמַע דְּבָרֶיהָ: אָבָה יְבָמִי.

ה. וְהַחֲלִיצָה בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, וּבִפְנֵי שְׁלֹשָׁה שֶׁיּוֹדְעִין לְהַקְרוֹת. — —

ו. כֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מִנְעָל שֶׁל עוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָקֵב וְאֵינוֹ תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן, וְלוֹבְשׁוֹ בְּיָמִין וְקוֹשֵׁר רְצוּעוֹתָיו עַל רַגְלוֹ, וְעוֹמֵד הוּא וְהִיא בְּבֵית דִּין וּמַקְרִין לַיְבָמָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: מֵאֵן יְבָמִי, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים כה, ז); וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לַיָּבָם: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ (שָׁם, ח). וְנוֹעֵץ רַגְלוֹ בָּאָרֶץ, וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וּפוֹשֶׁטֶת יָדָהּ בְּבֵית דִּין וּמַתֶּרֶת רְצוּעוֹת הַמִּנְעָל מֵעַל רַגְלוֹ וְחוֹלֶצֶת הַמִּנְעָל וּמַשְׁלֶכֶת אוֹתוֹ לָאָרֶץ; וּמִשֶּׁיִּשָּׁמֵט רֹב הֶעָקֵב הֻתְּרָה הַיְבָמָה לְזָר.

ז. — — וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לָהּ: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל (שָׁם, ט–י).

ח. הַכֹּל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר „כָּכָה" – בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה. וְכָל הַיּוֹשְׁבִין שָׁם עוֹנִים אַחֲרֶיהָ „חֲלוּץ הַנָּעַל" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. — —

3 עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ וְלָהּ such advice as suits him and her. 4-5 יֶלֶד, יַלְדָּה young. 7 לִקְרוֹת בִּנְשִׁימָה אַחַת to recite in the same breath. 9 לְהַקְרוֹת to instruct (what and how) to recite. 10 מִנְעָל שֶׁל עוֹר . . . בְּפִשְׁתָּן a leather-shoe that has a heel and is not sewed with flax (since the shoe is required to be all leather). 11 קוֹשֵׁר רְצוּעוֹתָיו he fastens its straps. 13 נוֹעֵץ רַגְלוֹ בָּאָרֶץ he puts his foot down on the ground. 14 מַתֶּרֶת she unties. 15 מִשֶּׁיִּשָּׁמֵט רֹב הֶעָקֵב as soon as most of the shoe is detached (from his foot). הֻתְּרָה הַיְבָמָה לְזָר the brother's widow is permitted to marry a stranger

סֵפֶר קְדֻשָּׁה

מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת
שְׁחִיטָה

הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה שֶׁמֵּתָה אוֹ חַיָּה שֶׁמֵּתָה אוֹ עוֹף שֶׁמֵּת – לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה (דְּבָרִים יד, כא); וְכָל שֶׁלֹּא נִשְׁחֲטָה כָּרָאוּי הֲרֵי זוֹ „מֵתָה". – –

ב. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה אֶלָּא מִינִים טְהוֹרִים בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִן לִשְׁחִיטָה וְאִם נִשְׁחֲטוּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה יִהְיוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. אֲבָל מִינִין טְמֵאִין שֶׁאֵין שְׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהֶן – בֵּין שֶׁנִּשְׁחֲטָה כָּרָאוּי, בֵּין שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ, בֵּין שֶׁחָתַךְ בָּשָׂר מִן הַחַי מִמֶּנָּה וַאֲכָלוֹ, אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה אֶלָּא מִשּׁוּם אוֹכֵל בְּשַׂר טְמֵאָה.

ו. הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף טְהוֹרִים שֶׁנִּטְרְפוּ – לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה, טְרֵפָה, לֹא תֹאכֵלוּ, לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אֹתוֹ (שְׁמוֹת כב, ל). „טְרֵפָה" הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה – זוֹ שֶׁטְּרָפָהּ אוֹתָהּ חַיַּת הַיַּעַר, כְּגוֹן אֲרִי וְנָמֵר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; וְכֵן עוֹף שֶׁטָּרַף אוֹתוֹ עוֹף הַדּוֹרֵס, כְּגוֹן נֵץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר שֶׁטְּרָפָהּ אוֹתָהּ וְהֵמִיתָהּ אוֹתָהּ, שֶׁאִם מֵתָה הֲרֵי הִיא נְבֵלָה – וּמַה לִּי מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ אוֹ הִכָּה בְּסַיִף וֶהֱמִיתָהּ, אוֹ שֶׁבְּרָהּ אֲרִי וֶהֱמִיתָהּ?! הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשֶׁנִּטְרְפָה וְלֹא מֵתָה.

ז. אִם הַטְּרֵפָה שֶׁלֹּא מֵתָה אֲסוּרָה, יָכוֹל אִם בָּא זְאֵב וְגָרַר הַגְּדִי בְּרַגְלוֹ אוֹ בִּזְנָבוֹ אוֹ בְּאָזְנוֹ, וְרָדַף אָדָם וְהִצִּילוֹ מִפִּיו, יִהְיֶה אָסוּר שֶׁהֲרֵי נִטְרַף – תַּלְמוּד לוֹמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה, וְגוֹמֵר, לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אֹתוֹ (שָׁם), עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אוֹתָהּ בָּשָׂר הָרָאוּי לַכֶּלֶב. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַטְּרֵפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא שֶׁטְּרָפָהּ אוֹתָהּ חַיַּת הַיַּעַר וְשִׁבְּרָהּ אוֹתָהּ וְנוֹטָה לָמוּת וַעֲדַיִן לֹא מֵתָה; אַף עַל

[3] כַּזַּיִת the size of an olive. [4] כָּרָאוּי properly. [6] רְאוּיִן are fit. [8] אֵין – מוֹעֶלֶת is of no avail. מֵתָה כְּדַרְכָּהּ died a natural death. [14] עוֹף דּוֹרֵס a bird of prey. נֵץ hawk, falcon. [16] מַה לִּי מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ what difference does it make whether it died of itself. [17] הָא hence. [18] יָכוֹל one might suppose. גָּרַר dragged [21] הָא לָמַדְתָּ hence you infer. [22] נוֹטָה לָמוּת is about to die.

פִּי שֶׁקָּדַם וּשְׁחָטָהּ קֹדֶם שֶׁתָּמוּת – הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה מִשּׁוּם טְרֵפָה, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּחְיֶה מִמַּכָּה זוֹ הַבָּאָה עָלֶיהָ.

ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה הַמֵּתָה, וְהִיא הַנְּבֵלָה; וְאָסְרָה הַנּוֹטָה לָמוּת מֵחֲמַת מַכּוֹתֶיהָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵתָה, וְהִיא הַטְּרֵפָה. וּכְשֵׁם שֶׁלֹּא תַּחֲלֹק בְּמִיתָה בֵּין מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ בֵּין שֶׁנָּפְלָה וּמֵתָה – – כָּךְ לֹא תַּחֲלֹק בְּנוֹטָה לָמוּת בֵּין שֶׁטְּרָפַתָּה חַיָּה וּשְׁבָרַתָּה – – בֵּין שֶׁזָּרַק בָּהּ חֵץ וְנָקַב לִבָּהּ אוֹ רֵאָתָהּ – – הוֹאִיל וְהִיא נוֹטָה לָמוּת מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַגּוֹרֵם בִּידֵי בָּשָׂר וָדָם בֵּין שֶׁהָיָה בִּידֵי שָׁמַיִם. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה „טְרֵפָה"? דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. שֶׁאִם לֹא תֹּאמַר כֵּן, לֹא תֹאמַר אֶלָּא אוֹתָהּ שֶׁנִּטְרְפָה בַּשָּׂדֶה – אֲבָל אִם נִטְרְפָה בֶּחָצֵר לֹא תֵּאָסֵר – הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בַּהֹוֶה.

כב. נֶאֱמַר בַּשּׁוֹר הַנִּסְקָל: וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ (שמות כא, כח) – וְהֵיאַךְ הָיָה אֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ אַחַר שֶׁנִּסְקַל וַהֲרֵי הוּא נְבֵלָה?! אֶלָּא, לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה נֶאֱסַר וְנַעֲשָׂה כִּבְהֵמָה טְמֵאָה, וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ שְׁחִיטָה כְשֵׁרָה הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָיָה; וְאִם אָכַל מִבְּשָׂרוֹ כַּזַּיִת – לוֹקֶה. – –

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִן הַדָּם – בְּמֵזִיד, חַיָּב כָּרֵת; בְּשׁוֹגֵג, מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. – –

ז. הַכָּבֵד, אִם חֲתָכָהּ וְהִשְׁלִיכָהּ לְתוֹךְ הַחֹמֶץ אוֹ לְתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִין עַד שֶׁתִּתְלַבֵּן, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַשֵּׁל אוֹתָהּ אַחַר כֵּן. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהַבְהֲבָהּ עַל הָאוּר וְאַחַר כָּךְ מְבַשְּׁלִין אוֹתָהּ. – –

ח. הַכָּבֵד שֶׁבִּשְּׁלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ עַל הָאוּר וְלֹא חֲלָטָהּ בְּחֹמֶץ אוֹ בְרוֹתְחִין – הֲרֵי הַקְּדֵרָה כֻלָּהּ אֲסוּרָה: הַכָּבֵד וְכָל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִמָּהּ. – –

י. אֵין הַבָּשָׂר יוֹצֵא מִידֵי דָמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה.

4 מֵחֲמַת because of. כְּשֵׁם שֶׁלֹּא תַחֲלֹק just as you make no distinction. 7 רֵאָה lung. 8 בָּשָׂר וָדָם a mortal. דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה Scripture speaks only of what actually happens. 14 קָדַם וּשְׁחָטוֹ he slaughtered it first. הֲנָיָה profit, benefit. 17 חַטָּאת קְבוּעָה a fixed sin-offering that does not vary according to his means (in contrast to קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד). 18 כָּבֵד liver. חֹמֶץ vinegar. רוֹתְחִין hot water. 19 תִּתְלַבֵּן grows white. 20 לְהַבְהֲבָהּ . . . to roast it lightly over the fire. 21 וְלֹא חֲלָטָהּ – בְּרוֹתְחִין nor caused it to contract by putting it in vinegar or by scalding it (so as to emit no blood in boiling). 22 קְדֵרָה contents of the pot. 23 מְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה rinses it thoroughly.

כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מֵדִיחַ הַבָּשָׂר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה, וּמַנִּיחוֹ בְּמִלְחוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ מִיל. וְאַחַר כָּךְ מְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה עַד שֶׁיֵּצְאוּ הַמַּיִם זַכִּים, וּמַשְׁלִיכוֹ מִיָּד לְתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִין – אֲבָל לֹא לְפוֹשְׁרִין – כְּדֵי שֶׁיִּתְלַבֵּן מִיָּד וְלֹא יֵצֵא דָּם.

יא. כְּשֶׁמּוֹלְחִין הַבָּשָׂר, אֵין מוֹלְחִין אוֹתוֹ אֶלָּא בִּכְלִי מְנֻקָּב. וְאֵין מוֹלְחִין אֶלָּא בְּמֶלַח עָבֶה כַּחוֹל הַגַּס, שֶׁהַמֶּלַח [הַ]דַּק כְּקֶמַח יִבָּלַע בַּבָּשָׂר וְלֹא יוֹצִיא דָם. וְצָרִיךְ לְנַפֵּץ הַבָּשָׂר מִן הַמֶּלַח וְאַחַר כָּךְ יְדִיחֶנּוּ.

כא. קְעָרָה שֶׁמָּלַח בָּהּ בָּשָׂר, אֲפִילוּ הָיְתָה שׁוּעָה בְּאָבָר, אָסוּר לֶאֱכֹל בָּהּ רוֹתֵחַ לְעוֹלָם – שֶׁכְּבָר נִבְלַע הַדָּם בַּחֲרָסֶיהָ.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

ט. טַבָּח הַנֶּאֱמָן לִמְכֹּר בָּשָׂר וְנִמְצָא בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ בְּשַׂר טְרֵפָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ – מַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים לַבְּעָלִים, וּמְשַׁמְּתִין אוֹתוֹ וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ, וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה לְעוֹלָם לִקַּח מִמֶּנּוּ בָּשָׂר עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב – – שֶׁוַּדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּלֹא הַעֲרָמָה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. בָּשָׂר בְּחָלָב אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ וְאָסוּר לְאָכְלוֹ – מִן הַתּוֹרָה. – – וּמִי שֶׁיְּבַשֵּׁל מִשְּׁנֵיהֶם כַּזַּיִת כְּאֶחָד – לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ (שְׁמוֹת כג, יט). וְכֵן הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִשְּׁנֵיהֶם, מֵהַבָּשָׂר וְהֶחָלָב, שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ כְּאֶחָד – לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִשֵּׁל.

ב. לֹא שָׁתַק הַכָּתוּב מִלֶּאֱסֹר הָאֲכִילָה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסַר הַבִּשּׁוּל – כְּלוֹמַר: וַאֲפִילוּ בִשּׁוּלוֹ אָסוּר וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אֲכִילָתוֹ – כְּמוֹ שֶׁשָּׁתַק מִלֶּאֱסֹר הַבַּת מֵאַחַר שֶׁאָסַר בַּת הַבַּת.

ג. אֵין אָסוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ; וּגְדִי הוּא כּוֹלֵל וְלַד הַשּׁוֹר, וְלַד הַשֶּׂה,

[3] פּוֹשְׁרִין lukewarm water. [6] לְנַפֵּץ to shake off. [7] שׁוּעָה בְּאָבָר overlaid with lead. [8] חֶרֶס potsherd. [10] טַבָּח butcher. [11] מְשַׁמְּתִין אוֹתוֹ he is excommunicated. [13] בְּלֹא הַעֲרָמָה without trickery (by returning a valuable article he shows his observance of the law even in the face of a loss). [16] כְּאֶחָד together. [19] לֹא שָׁתַק הַכָּתוּב – אֶלָּא מִפְּנֵי... the biblical text is silent (does not explicitly prohibit the *eating* of meat with milk) only because... [21] מֵאַחַר שֶׁאָסַר בַּת־הַבַּת since the Torah already prohibited the taking of one's granddaughter to wife. [23] כּוֹלֵל includes.

וְלַד הָעֵז – עַד שֶׁיִּפְרֹט וְיֹאמַר „גְּדִי עִזִּים". וְלֹא נֶאֱמַר „גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ" אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. אֲבָל בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁבִּשְּׁלוֹ בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה, אוֹ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁבִּשְּׁלוֹ בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה – מֻתָּר לְבַשֵּׁל וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה וְאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב.

ד. וְכֵן בְּשַׂר חַיָּה וְעוֹף בֵּין בַּחֲלֵב חַיָּה בֵּין בַּחֲלֵב בְּהֵמָה – אֵינוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה מִן הַתּוֹרָה, לְפִיכָךְ מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה; וְאָסוּר בַּאֲכִילָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְשְׁטוּ הָעָם וְיָבוֹאוּ לִידֵי אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב שֶׁל תּוֹרָה וְיֹאכְלוּ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה – שֶׁהֲרֵי אֵין מַשְׁמַע הַכָּתוּב אֶלָּא גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ מַמָּשׁ – לְפִיכָךְ אָסְרוּ כָּל בָּשָׂר בְּחָלָב.

כו. מִי שֶׁאָכַל גְּבִינָה אוֹ חָלָב תְּחִלָּה – מֻתָּר לֶאֱכֹל אַחֲרָיו בָּשָׂר מִיָּד; וְצָרִיךְ שֶׁיָּדִיחַ יָדָיו וִיקַנֵּחַ פִּיו בֵּין הַגְּבִינָה וּבֵין הַבָּשָׂר. וּבַמָּה מְקַנֵּחַ פִּיו? בְּפַת אוֹ בְּפֵרוֹת, שֶׁלּוֹעֲסָן וּבוֹלְעָן אוֹ פּוֹלְטָן. – –

כז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה; אֲבָל אִם אָכַל בְּשַׂר עוֹף אַחַר שֶׁאָכַל הַגְּבִינָה אוֹ הֶחָלָב, אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא קִנּוּחַ הַפֶּה וְלֹא נְטִילַת יָדַיִם.

כח. מִי שֶׁאָכַל בָּשָׂר בַּתְּחִלָּה, בֵּין בְּשַׂר בְּהֵמָה בֵּין בְּשַׂר עוֹף, לֹא יֹאכַל אַחֲרָיו חָלָב עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶן כְּדֵי שִׁעוּר סְעֻדָּה אַחֶרֶת – וְהוּא כְּמוֹ שֵׁשׁ שָׁעוֹת – מִפְּנֵי הַבָּשָׂר שֶׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם שֶׁאֵינוֹ סָר בְּקִנּוּחַ.

[1] עַד שֶׁיִּפְרֹט unless the text explicitly states. [2] הֹוֶה something ordinary. [7] שֶׁלֹּא יִפְשְׁטוּ הָעָם so that the people may not reach out (beyond what is permitted). [8] מַשְׁמַע הַכָּתוּב the sense of the biblical text. [11] יָדִיחַ – וִיקַנֵּחַ should wash and cleanse. [12] לוֹעֵס chews. בּוֹלֵעַ swallows. פּוֹלְטָן he spits them out.

הִלְכוֹת שְׁחִיטָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁיִּשְׁחֹט מִי שֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל בְּשַׂר בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ (דְּבָרִים יב, כא). — —

ד. זְבִיחָה זוֹ, הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ אוֹתָהּ וְלֵידַע בְּאֵי זֶה מָקוֹם מִן הַבְּהֵמָה שׁוֹחֲטִין, וְכַמָּה שִׁעוּר הַשְּׁחִיטָה, וּבְאֵי זֶה דָּבָר שׁוֹחֲטִין, וּמָתַי שׁוֹחֲטִין, וְהֵיכָן שׁוֹחֲטִין, וְכֵיצַד שׁוֹחֲטִין, וּמָה הֵן הַדְּבָרִים הַמַּפְסִידִין אֶת הַשְּׁחִיטָה, וּמִי הוּא הַשּׁוֹחֵט. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ צִוָּנוּ בַּתּוֹרָה וְאָמַר: וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ, וְגוֹמֵר, כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ, וְגוֹמֵר (שָׁם), שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ — עַל פֶּה צִוָּה בָּהֶן כִּשְׁאָר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהִיא הַנִּקְרֵאת „מִצְוָה", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת חִבּוּר זֶה.

יד. וּבְאֵי זֶה דָּבָר שׁוֹחֲטִין? בְּכָל דָּבָר: בֵּין בְּסַכִּין שֶׁל מַתֶּכֶת בֵּין בְּצוּר, אוֹ בִזְכוּכִית, אוֹ בִקְרוּמִית שֶׁל קְנֵה הָאֲגַם, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִדְּבָרִים הַחוֹתְכִין; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה פִּיהָ חַד וְלֹא יִהְיֶה בָהּ פְּגָם, אֲבָל אִם הָיָה כְּמוֹ תֶּלֶם בְּחִדּוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁשּׁוֹחֲטִין בּוֹ, וַאֲפִילוּ הָיָה הַתֶּלֶם קָטָן בְּיוֹתֵר, שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה.

כג. הַשּׁוֹחֵט צָרִיךְ שֶׁיִּבְדֹּק הַסַּכִּין בְּחֻדָּהּ וּמִצַּד זֶה וּמִצַּד זֶה. וְכֵיצַד בּוֹדְקָהּ? מוֹלִיכָהּ וּמְבִיאָהּ עַל בְּשַׂר אֶצְבָּעוֹ וּמוֹלִיכָהּ וּמְבִיאָהּ עַל צִפָּרְנוֹ מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ, שֶׁהֵן פִּיהָ וּשְׁנֵי צְדָדֶיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָהּ פְּגָם כְּלָל, וְאַחַר כָּךְ יִשְׁחֹט בָּהּ.

כד. וְצָרִיךְ לִבְדֹּק כֵּן אַחַר הַשְּׁחִיטָה, שֶׁאִם מָצָא בָהּ פְּגָם אַחַר הַשְּׁחִיטָה הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה: שֶׁמָּא בָעוֹר נִפְגְּמָה, וּכְשֶׁשָּׁחַט הַסִּמָּנִים — בְּסַכִּין פְּגוּמָה שָׁחַט. לְפִיכָךְ הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמוֹת רַבּוֹת אוֹ עוֹפוֹת רַבִּים צָרִיךְ לִבְדֹּק בֵּין כָּל אַחַת

7 הַמַּפְסִידִין אֶת הַשְּׁחִיטָה which (spoil) make what is slaughtered unfit for food. 12 צוּר sharp flint. 13 זְכוּכִית glass. קְרוּמִית שֶׁל קְנֵה הָאֲגַם the skin-like envelope of a reed that grows in the meadow. 14 וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה פִּיהָ חַד provided that its edge is sharpened. פְּגָם defect. תֶּלֶם ridge. 16 צָרִיךְ שֶׁיִּבְדֹּק הַסַּכִּין בְּחֻדָּהּ is required to examine the knife at its edge. 17 ... מוֹלִיכָהּ וּמְבִיאָהּ he should pass it forward and backward on his finger-nail. מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ along its three sides. 21 שֶׁמָּא בָעוֹר נִפְגְּמָה it may have become defective inside the skin. הַסִּמָּנִים the tubes (the windpipe and the gullet).

וְאַחַת, שֶׁאִם לֹא בָדַק–וּבָדַק בָּאַחֲרוֹנָה וְנִמְצֵאת סַכִּין פְּגוּמָה–הֲרֵי הַכֹּל סְפֵק נְבֵלוֹת וַאֲפִילוּ הָרִאשׁוֹנָה.

כח. וּמָתַי שׁוֹחֲטִין? בְּכָל זְמַן, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה; וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה אֲבוּקָה עִמּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה מַה יַּעֲשֶׂה. וְאִם שָׁחַט בָּאֲפֵלָה, שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. חֲמִשָּׁה דְבָרִים מַפְסִידִין אֶת הַשְּׁחִיטָה–וְעִקַּר הִלְכוֹת שְׁחִיטָה לְהִזָּהֵר מִכָּל אֶחָד מֵהֶן–וְאֵלּוּ הֵן: שְׁהִיָּה, דְּרָסָה, חֲלָדָה, הַגְרָמָה וְעִקּוּר.

ב. שְׁהִיָּה כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִתְחִיל לִשְׁחֹט, וְהִגְבִּיהַּ יָדוֹ קֹדֶם שֶׁיִּגְמֹר הַשְּׁחִיטָה וְשָׁהָה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאֹנֶס, וְחָזַר הוּא אוֹ אַחֵר וְגָמַר אֶת הַשְּׁחִיטָה–אִם שָׁהָה כְּדֵי שֶׁיַּגְבִּיהַּ אֶת הַבְּהֵמָה וְיַרְבִּיצֶנָּה וְיִשְׁחֹט, שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה; וְאִם שָׁהָה פָּחוֹת מִכְּדֵי זֶה, שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

ט. חֲלָדָה כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִכְנִיס הַסַּכִּין בֵּין סִמָּן לְסִמָּן, בֵּין שֶׁפָּסַק הַסִּמָּן הָעֶלְיוֹן לְמַעְלָה, בֵּין שֶׁשָּׁחַט הַתַּחְתּוֹן לְמַטָּה–שֶׁהוּא דֶרֶךְ שְׁחִיטָה–הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה.

יא. דְּרָסָה כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִכָּה בְּסַכִּין עַל הַצַּוָּאר כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּכִּין בְּסַיִף וְחָתַךְ הַסִּמָּנִין בְּבַת אַחַת, בְּלֹא הוֹלָכָה וְלֹא הוֹבָאָה, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ הַסַּכִּין עַל הַצַּוָּאר וְדָחַק וְחָתַךְ לְמַטָּה, כְּחוֹתֵךְ צְנוֹן אוֹ קִשּׁוּת, עַד שֶׁחָתַךְ הַסִּמָּנִין–הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה.

יב. הַגְרָמָה כֵּיצַד? זֶה הַשּׁוֹחֵט בְּקָנֶה לְמַעְלָה–בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה.

יד. עִקּוּר כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנֶּעֶקְרָה הַגַּרְגֶּרֶת–וְהִיא הַקָּנֶה–אוֹ הַוֶּשֶׁט, וְנִשְׁמַט אֶחָד מֵהֶן אוֹ שְׁנֵיהֶן קֹדֶם גְּמַר שְׁחִיטָה; אֲבָל אִם שָׁחַט אֶחָד בָּעוֹף, אוֹ רֻבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁמַט הַסִּמָּן הַשֵּׁנִי–שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

3 אֲבוּקָה torch light. 8 שְׁהִיָּה delay, pause. 10 כְּדֵי שֶׁיַּגְבִּיהַּ . . . as much time as is required to cause the animal to rise and lie down again. 12 חֲלָדָה sinking the knife. בֵּין סִמָּן לְסִמָּן between the tubes. 12 פָּסַק he tore open. 13 שָׁחַט he cut through. הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה it is not valid (because he did not cut through both tubes). 14 דְּרָסָה pressing the knife. חָתַךְ הַסִּמָּנִין בְּבַת אַחַת he cut the tubes with a single stroke. 15 בְּלֹא הוֹלָכָה וְלֹא הוֹבָאָה [=הֲבָאָה] without passing the knife forward and backward. 16 דָּחַק וְחָתַךְ לְמַטָּה he pressed and cut downward. צְנוֹן radish. קִשּׁוּת cucumber. 17 הַגְרָמָה cutting in a slanting direction. 19 עִקּוּר tearing loose the windpipe or the gullet before cutting. גַּרְגֶּרֶת=קָנֶה windpipe. וֶשֶׁט gullet, esophagus. נִשְׁמַט became detached.

פֶּרֶק רְבִיעִי

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁיּוֹדֵעַ הִלְכוֹת שְׁחִיטָה, הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁחַט בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ לְכַתְּחִלָּה עַד שֶׁיִּשְׁחַט בִּפְנֵי חָכָם פְּעָמִים רַבּוֹת, עַד שֶׁיִּהְיֶה רָגִיל וְזָרִיז. וְאִם שָׁחַט תְּחִלָּה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

ד. הַיּוֹדֵעַ הִלְכוֹת שְׁחִיטָה וְשָׁחַט בִּפְנֵי חָכָם עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָגִיל – הוּא הַנִּקְרָא מֻמְחֶה; וְכָל הַמֻּמְחִין שׁוֹחֲטִין לְכַתְּחִלָּה בֵּינָן לְבֵין עַצְמָן. וַאֲפִילוּ נָשִׁים וַעֲבָדִים אִם הָיוּ מֻמְחִין, הֲרֵי אֵלּוּ שׁוֹחֲטִין לְכַתְּחִלָּה.

טז. אֵלּוּ הַצְּדוֹקִין וְהַבַּיְתוֹסִין וְתַלְמִידֵיהֶן וְכָל הַטּוֹעִים אַחֲרֵיהֶן, שֶׁאֵינָן מַאֲמִינִים בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שְׁחִיטָתָן אֲסוּרָה; וְאִם שָׁחֲטוּ בְּפָנֵינוּ, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת, שֶׁאֵין אִסּוּר שְׁחִיטָתָן אֶלָּא שֶׁמָּא יְקַלְקְלוּ. וְהֵם אֵינָן מַאֲמִינִין בְּתוֹרַת הַשְּׁחִיטָה, לְפִיכָךְ אֵינָן נֶאֱמָנִין לוֹמַר „לֹא קִלְקַלְנוּ".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת, שֶׁהַטְּרֵפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא הַנּוֹטָה לָמוּת וְלֹא נֶאֱמַר „טְרֵפָה" אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, כְּגוֹן שֶׁטְּרָפָהּ אֲרִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ וּשְׁבָרָהּ וַעֲדַיִן לֹא מֵתָה.

ב. וְיֵשׁ שָׁם חֳלָאִים אֲחֵרִים – אִם יֶאֶרְעוּ לָהּ, תֵּחָשֵׁב טְרֵפָה; וְהֵן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. – –

[2] בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ all by himself. לְכַתְּחִלָּה in the start. [3] רָגִיל וְזָרִיז accustomed and alert. [6] מֻמְחֶה expert, skilled. [8] צְדוֹקִין, בַּיְתוֹסִין Sadducees. [10] שֶׁמָּא יְקַלְקְלוּ lest they impair, spoil. [14] דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה Scripture speaks of ordinary experience. [16] חֳלָאִים diseases. אִם יֶאֶרְעוּ if they befall, happen.

סֵפֶר הַפְלָאָה*

שְׁבוּעוֹת
נְדָרִים
נְזִירוּת

* specification of vows (from יַפְלִיא נֶדֶר, Lev. 27.2; Num. 6.2).

הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. אַרְבָּעָה מִינֵי שְׁבוּעוֹת הֵן: שְׁבוּעַת בִּטּוּי, וּשְׁבוּעַת שָׁוְא, וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן, וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת. — —

ב. וְאֵין שְׁבוּעַת בִּטּוּי נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹתָן, בֵּין לְהַבָּא בֵּין לְשֶׁעָבַר. כֵּיצַד לְשֶׁעָבַר? „שֶׁאָכַלְתִּי", אוֹ „שֶׁזָּרַקְתִּי אֶבֶן לַיָּם", אוֹ „שֶׁדִּבֵּר פְּלוֹנִי עִם פְּלוֹנִי"; אוֹ „שֶׁלֹּא אָכַלְתִּי", אוֹ „שֶׁלֹּא זָרַקְתִּי אֶבֶן לַיָּם", אוֹ „שֶׁלֹּא דִבֵּר פְּלוֹנִי עִם פְּלוֹנִי". כֵּיצַד לְהַבָּא? „שֶׁאֹכַל" אוֹ „שֶׁלֹּא אֹכַל", אוֹ „שֶׁאֶזְרֹק" אוֹ „שֶׁלֹּא אֶזְרֹק אֶבֶן לַיָּם". הֲרֵי אֵלּוּ – שְׁתַּיִם לְשֶׁעָבַר וּשְׁתַּיִם לְהַבָּא.

ג. נִשְׁבַּע אַחַת מֵאַרְבַּע מַחֲלוּקוֹת אֵלּוּ וְהֶחֱלִיף, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל – וְאָכַל, אוֹ שֶׁיֹּאכַל – וְלֹא אָכַל, אוֹ „שֶׁאָכַלְתִּי" וְהוּא לֹא אָכַל, „שֶׁלֹּא אָכַלְתִּי" וְאָכַל, הֲרֵי זוֹ שְׁבוּעַת שֶׁקֶר. וְעַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בוֹ נֶאֱמַר: לֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר (וַיִּקְרָא יט, יב). — —

ד. שְׁבוּעַת שָׁוְא נֶחֱלֶקֶת לְאַרְבַּע מַחֲלוּקוֹת. הָאַחַת – שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר הַיָּדוּעַ שֶׁאֵין כֵּן. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע עַל הָאִישׁ שֶׁהוּא אִשָּׁה, וְעַל הָאִשָּׁה שֶׁהִיא אִישׁ, וְעַל עַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

ה. הַשְּׁנִיָּה – שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין בּוֹ סָפֵק לְאָדָם שֶׁהוּא כֵן, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע עַל הַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם שָׁמַיִם, וְעַל הָאֶבֶן זוֹ שֶׁהִיא אֶבֶן, וְעַל הַשְּׁנַיִם שֶׁהֵם שְׁנַיִם, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה, שֶׁזֶּה הַדָּבָר אֵין בּוֹ סָפֵק לְאָדָם שָׁלֵם כְּדֵי לְצַדֵּק הַדָּבָר בִּשְׁבוּעָה.

ו. שְׁלִישִׁית – שֶׁנִּשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִתְעַטֵּף בְּצִיצִת, שֶׁלֹּא יִלְבַּשׁ תְּפִלִּין, וְשֶׁלֹּא יֵשֵׁב בְּסֻכָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת, וְלֹא יֹאכַל מַצָּה בְּלֵילֵי הַפֶּסַח, אוֹ שֶׁיִּתְעַנֶּה בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

ז. רְבִיעִית – שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר שֶׁאֵין כֹּחַ בּוֹ לַעֲשׂוֹת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא

5 בֵּין לְהַבָּא בֵּין לְשֶׁעָבַר as regards the future or past. 6 „שֶׁאָכַלְתִּי", if one said, "I swear that I ate." 10 מַחֲלוּקוֹת classifications. הֶחֱלִיף he did the reverse. 19 אָדָם שָׁלֵם normal person. לְצַדֵּק to confirm, verify. 23 יִתְעַנֶּה he will fast.

יִישַׁן שְׁלֹשָׁה יָמִים – לַיְלָה וָיוֹם – רְצוּפִים, אוֹ שֶׁלֹּא יִטְעַם כְּלוּם שִׁבְעָה יָמִים רְצוּפִים, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. כָּל הַנִּשְׁבָּע שְׁבוּעַת שָׁוְא מֵאַרְבַּע שְׁבוּעוֹת אֵלּוּ עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא (שְׁמוֹת כ, ז), וְאִם הָיָה מֵזִיד, לוֹקֶה; וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג, פָּטוּר מִכְּלוּם.

ח. שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן כֵּיצַד? כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ – בֵּין פִּקָּדוֹן בֵּין מִלְוָה, אוֹ שֶׁגְּזָלוֹ אוֹ עֲשָׁקוֹ, אוֹ מָצָא לוֹ אֲבֵדָה וְלֹא הֶחֱזִירָהּ, וְכַיּוֹצֵא בָזֶה – וְתָבַע מִמֶּנּוּ מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְיָדוֹ וְכָפַר בּוֹ, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְכַחֲשׁוּ (וַיִּקְרָא יט, יא) – זוֹ אַזְהָרָה לִכְפִירַת מָמוֹן; וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה. וְאִם נִשְׁבַּע לוֹ עַל שֶׁקֶר עַל מָמוֹן שֶׁכָּפַר בּוֹ, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלָאו אַחֵר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: לֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ (שָׁם) – זוֹ אַזְהָרָה לְנִשְׁבָּע עַל כְּפִירַת מָמוֹן; וּשְׁבוּעָה זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן.

יב. שְׁבוּעַת הָעֵדוּת כֵּיצַד? הָעֵדִים שֶׁיָּדְעוּ עֵדוּת מָמוֹן וּתְבָעָם בַּעַל הָעֵדוּת לְהָעִיד לוֹ, וְכָפְרוּ בְעֵדוּתָן וְלֹא הֵעִידוּ, וְנִשְׁבְּעוּ שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת – זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת שְׁבוּעַת הָעֵדוּת. – –

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. אֶחָד הַנִּשְׁבָּע אַחַת מֵאַרְבַּע מִינֵי שְׁבוּעוֹת אֵלּוּ מִפִּי עַצְמוֹ וְאֶחָד הַמֻּשְׁבָּע מִפִּי אֲחֵרִים וְעָנָה אָמֵן – אֲפִילוּ הִשְׁבִּיעוֹ גּוֹי אוֹ קָטָן וְעָנָה אָמֵן – חַיָּב, שֶׁכָּל הָעוֹנֶה אָמֵן אַחַר שְׁבוּעָה כְּמוֹצִיא שְׁבוּעָה מִפִּיו. וְאֶחָד הָעוֹנֶה אָמֵן אוֹ הָאוֹמֵר דָּבָר שֶׁעִנְיָנוֹ כְּעִנְיַן אָמֵן, כְּגוֹן שֶׁאָמַר „הֵן" אוֹ „מְחֻיָּב אֲנִי בִּשְׁבוּעָה זוֹ", „קִבַּלְתִּי עָלַי שְׁבוּעָה זוֹ", וְכָל כַּיּוֹצֵא בָזֶה בְּכָל לָשׁוֹן, הֲרֵי זֶה כְּנִשְׁבָּע לְכָל דָּבָר, בֵּין לְחַיְּבוֹ מַלְקוּת בֵּין לְחַיְּבוֹ קָרְבָּן.

יז. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע וְהָיוּ פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין בִּשְׁבוּעָה, וְאַחַר שֶׁנֶּאֱסַר חָזַר בּוֹ מִיָּד, בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר – וְהוּא כְּדֵי שֶׁיֹּאמַר תַּלְמִיד לְרַב „שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי" – וְאָמַר „אֵין זוֹ שְׁבוּעָה", אוֹ „נִחַמְתִּי", אוֹ „חָזַרְתִּי בִי", וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁעִנְיָנָם שֶׁהִתִּיר מַה שֶּׁאָסַר – הֲרֵי זֶה מֻתָּר וְנֶעֶקְרָה הַשְּׁבוּעָה, שֶׁזֶּה דּוֹמֶה לְטוֹעֶה.

[1-2] לֹא יִטְעַם–רְצוּפִים he will taste nothing for seven days in succession. [6] תָּבַע he demanded, claimed. [7] כָּפַר he denied. [8] אַזְהָרָה warning. לָאו negative command. [12] תְּבָעָם summoned them. [16] אֶחָד...וְאֶחָד whether ... or. [20] לְכָל דָּבָר in every respect. [21] מַלְקוּת punishment of lashes, stripes. [22] הָיוּ פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין his mouth and his heart agreed. נֶאֱסַר he was forbidden. תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר instantly. [24] נִחַמְתִּי I regret. חָזַרְתִּי בִי I retract.

יח. וְכֵן אִם אָמְרוּ לוֹ אֲחֵרִים „חֲזוֹר בָּךְ" אוֹ „מֻתָּר לָךְ" וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ, וְקִבֵּל מֵהֶן בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר וְאָמַר „הֵן" אוֹ „חֲזַרְתִּי בִי" וְכַיּוֹצֵא בָזֶה, הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם אַחַר כְּדֵי דִבּוּר – אֵינוֹ יָכֹל לַחֲזוֹר בּוֹ.

יט. נִשְׁבַּע וְחָזַר בּוֹ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר בְּלִבּוֹ – אֵין זֶה כְּלוּם. וְכֵן אִם אָמְרוּ לוֹ אֲחֵרִים „חֲזוֹר בָּךְ" אוֹ „מֻתָּר לָךְ" אוֹ „מָחוּל לָךְ", וְקִבֵּל דִּבְרֵיהֶם בְּלִבּוֹ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר – אֵין זֶה כְּלוּם, עַד שֶׁיּוֹצִיא הַחֲזָרָה בְּפִיו כְּמוֹ הַשְּׁבוּעָה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת בִּטּוּי וְנִחַם עַל שְׁבוּעָתוֹ וְרָאָה שֶׁהוּא מִצְטַעֵר אִם קִיֵּם שְׁבוּעָה זוֹ וְנֶהֶפְכָה דַעְתּוֹ לְדַעַת אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁנּוֹלַד לוֹ דָבָר שֶׁלֹּא הָיָה בְדַעְתּוֹ בִּשְׁעַת הַשְּׁבוּעָה וְנִחַם בִּגְלָלוֹ, הֲרֵי זֶה נִשְׁאָל לְחָכָם אֶחָד – אוֹ לִשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם חָכָם – וּמַתִּירִין לוֹ שְׁבוּעָתוֹ, וְיִהְיֶה מֻתָּר לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּע לַעֲשׂוֹתוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא הֶתֵּר שְׁבוּעוֹת.

ג. וְאֵין אָדָם יָכֹל לְהַתִּיר שְׁבוּעַת עַצְמוֹ. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהַתִּיר שְׁבוּעָה אוֹ נֶדֶר בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה; וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַבּוֹ, אָסוּר לוֹ לְהַתִּיר אֶלָּא מִדַּעַת רַבּוֹ.

ה. כֵּיצַד מַתִּירִין? יָבוֹא הַנִּשְׁבָּע לְחָכָם הַמֻּבְהָק – אוֹ לִשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, אִם אֵין שָׁם מֻמְחֶה – וְאוֹמֵר: אֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי עַל כָּךְ וְכָךְ וְנִחַמְתִּי, וְאִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי מִצְטַעֵר בְּדָבָר זֶה עַד כֹּה, אוֹ שֶׁאֵרַע לִי כָּךְ וְכָךְ, לֹא הָיִיתִי נִשְׁבָּע; וְאִלּוּ הָיְתָה דַעְתִּי בְּעֵת הַשְּׁבוּעָה כְּמוֹ עַתָּה, לֹא הָיִיתִי נִשְׁבָּע. וְהֶחָכָם אוֹ גְּדוֹל הַשְּׁלֹשָׁה אוֹמֵר לוֹ „וּכְבָר נִחַמְתָּ?" וְהוּא אוֹמֵר לוֹ „הֵן". חוֹזֵר וְאוֹמֵר לוֹ „שָׁרוּי לָךְ", אוֹ „מֻתָּר לָךְ", אוֹ „מָחוּל לָךְ", וְכָל כַּיּוֹצֵא בְעִנְיָן זֶה, בְּכָל לָשׁוֹן. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ „מוּפָר לָךְ" אוֹ „נֶעֶקְרָה שְׁבוּעָתְךָ", וְכָל כַּיּוֹצֵא בְעִנְיָן זֶה – לֹא אָמַר

[6] חֲזָרָה retraction. [8] שְׁבוּעַת בִּטּוּי a rash, reckless oath (comp. Lev. 5.4). נִחַם was sorry. [9] נוֹלַד לוֹ דָבָר something occurred to him. [10] נִשְׁאָל לְחָכָם he may apply to a scholar for absolution. [11] הֶדְיוֹטוֹת laymen. [16] מִדַּעַת with the consent of. [17] חָכָם מֻבְהָק distinguished scholar. [18] מֻמְחֶה expert. [19] עַד כֹּה to such a degree. [21] הֵן yes. מֻתָּר-שָׁרוּי untied, it is permitted. [22] מָחוּל it is pardoned. [23] מוּפָר לָךְ your oath is void. נֶעֶקְרָה שְׁבוּעָתְךָ your oath is eradicated, removed.

כְּלוּם, שֶׁאֵין מֵפֵר אֶלָּא הַבַּעַל אוֹ הָאָב, אֲבָל הֶחָכָם אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא לְשׁוֹן הַתָּרָה וּמְחִילָה.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

ה. שְׁלֹשָׁה מִינֵי שְׁבוּעוֹת הֵן שֶׁחַיָּבִין בָּהֶן מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁטְּעָנוֹ חֲבֵרוֹ מְטַלְטְלִין וְהוֹדָה בְּמִקְצָתָן וְכָפַר בְּמִקְצָתָן, וּמִי שֶׁכָּפַר בְּכָל הַמְּטַלְטְלִין שֶׁטְּעָנוֹ וְעֵד אֶחָד מֵעִיד עָלָיו וּמַכְחִישׁוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ שְׁתֵּי שְׁבוּעוֹת עַל יְדֵי טַעֲנַת וַדַּאי וּכְפִירָה. וְכֵן שׁוֹמֵר שֶׁטּוֹעֵן שֶׁאָבַד דָּבָר שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ, אוֹ נִגְנַב אוֹ מֵת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע מִסָּפֵק – שֶׁאֵין בַּעַל הַפִּקָּדוֹן יוֹדֵעַ אִם אֱמֶת טוֹעֵן זֶה הַשּׁוֹמֵר אוֹ שֶׁקֶר – וְהוּא נִשְׁבָּע מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁבֻעַת ה׳ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם (שְׁמוֹת כב, י).

ו. כָּל שְׁבוּעָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ הַדַּיָּנִין חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה מִינֵי שְׁבוּעוֹת אֵלּוּ, הֲרֵי הִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְגַם הִיא הַנִּקְרֵאת שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין. – –

ז. וְיֵשׁ שָׁם שְׁבוּעָה אַחֶרֶת וְהִיא תַּקָּנַת חַכְמֵי הַתַּלְמוּד, וְהִיא הַנִּקְרֵאת שְׁבוּעַת הֶסֵּת. וְאַף עַל פִּי שֶׁבֵּית דִּין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ הַיּוֹם, אֵינָהּ נִקְרֵאת שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין.

ח. וּשְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין – בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל תּוֹרָה אוֹ שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין עַל טַעֲנַת וַדַּאי בֵּין עַל טַעֲנַת סָפֵק – כָּךְ הִיא: הַנִּשְׁבָּע אוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ וְהוּא עוֹמֵד וְנִשְׁבָּע בַּשֵּׁם אוֹ בְּכִנּוּי, בִּשְׁבוּעָה אוֹ בְּאָלָה, מִפִּיו אוֹ מִפִּי הַדַּיָּנִין. וְהוֹרוּ רַבּוֹתַי שֶׁאֵין מַשְׁבִּיעִין שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

ט. כֵּיצַד מִפִּיו? כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר: הֲרֵינִי נִשְׁבָּע בַּה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל – אוֹ: בְּמִי שֶׁשְּׁמוֹ חַנּוּן, אוֹ: בְּמִי שֶׁשְּׁמוֹ רַחוּם – שֶׁאֵינִי חַיָּב לָזֶה כְּלוּם. – –

י. וְכֵיצַד מִפִּי הַדַּיָּנִין? כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ לוֹ: מַשְׁבִּיעִין אָנוּ אוֹתְךָ בַּה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל – אוֹ: בְּמִי שֶׁשְּׁמוֹ חַנּוּן – שֶׁאֵין לָזֶה בְּיָדְךָ כְּלוּם, וְהוּא עוֹנֶה אָמֵן. – –

יג. אֵין בֵּין שְׁבוּעַת הֶסֵּת לִשְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין אֶלָּא נְקִיטַת חֵפֶץ, שֶׁאֵין הַנִּשְׁבָּע

[1] אֵין מֵפֵר ... none except a husband or a father can revoke. [4] טְעָנוֹ claimed from him. [5] מְטַלְטְלִין movable goods, chattel. הוֹדָה בְמִקְצָתָן he admitted a part of them. [6] מַכְחִישׁוֹ contradicts him. [13] שְׁבוּעַת הֶסֵּת an oath imposed by Rabbinic enactment; this oath is applied if one, when sued for a debt, denies it entirely. [18] בַּשֵּׁם with any of the special names of God. כִּנּוּי a substitute for the divine name. [24] נְקִיטַת חֵפֶץ the holding of a sacred object (while the oath is administered).

שְׁבוּעַת הֶסֵּת אוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה, אֶלָּא מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ בַּשֵּׁם אוֹ בְּכִנּוּי, בִּשְׁבוּעָה אוֹ בְּאָלָה, מִפִּיו אוֹ מִפִּי בֵית דִּין, כְּמוֹ שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין. וּכְבָר נָהֲגוּ הַכֹּל לִהְיוֹת סֵפֶר תּוֹרָה בְּיַד חַזַּן הַכְּנֶסֶת אוֹ שְׁאָר הָעָם בְּעֵת שֶׁמַּשְׁבִּיעִין שְׁבוּעַת הֶסֵּת, כְּדֵי לְאַיֵּם עָלָיו.

יד. הַדַּיָּנִין שֶׁהִשְׁבִּיעוּ אֶת הַנִּשְׁבָּע בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא מַכִּיר–הֲרֵי זוֹ כְּמִצְוָתָהּ, וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים. אֲבָל רַבּוֹתַי הוֹרוּ שֶׁאֵין מַשְׁבִּיעִים אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל הוֹרָאָה זוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָל בָּתֵּי דִינִין לְהַשְׁבִּיעַ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ אֶת הַנִּשְׁבָּע עַד שֶׁיְּהֵא מַכִּיר לְשׁוֹן הַשְּׁבוּעָה.– –

טו. כָּל מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין שֶׁהִיא עַל יְדֵי טַעֲנַת וַדַּאי וּכְפִירָה – – מְאַיְּמִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; וְכָל מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּהּ בְּטַעֲנַת סָפֵק– – אֵינוֹ צָרִיךְ אִיּוּם.

טז. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל הַנִּשְׁבָּע? אוֹמְרִין לוֹ: הֱוֵי יוֹדֵעַ שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזְדַּעְזַע בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא (שְׁמוֹת כ, ז). וְכָל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמַר בָּהֶן „וְנַקֵּה" וְכָאן נֶאֱמַר „לֹא יְנַקֶּה" (שָׁם). כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ, וְכָאן–מִמֶּנּוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁמְּחַפִּין עַל זֶה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא גּוֹרֵם לְהִפָּרַע מִשּׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל [=מִיִּשְׂרָאֵל], שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה בָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָלֹה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ, וְגוֹמֵר (הוֹשֵׁעַ ד, ב), וְכָתוּב אַחֲרָיו: עַל כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ (שָׁם, ג).– – –

יז. וְעִנְיַן הָאִיּוּם הַזֶּה כֻּלּוֹ–בְּלָשׁוֹן שֶׁהֵן מַכִּירִין אוֹמְרִים לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ בַּדְּבָרִים וְיַחֲזוֹר הַחוֹטֵא לְמוּטָב. אָמַר „אֵינִי נִשְׁבָּע"–פּוֹטְרִין אוֹתוֹ, וְנוֹתֵן מַה שֶּׁטְּעָנוֹ חֲבֵרוֹ. וְכֵן אִם אָמַר הַטּוֹעֵן „אֵינִי מַשְׁבִּיעוֹ" וּפְטָרוֹ–הוֹלְכִין לָהֶן.

4 לְאַיֵּם עָלָיו to frighten, to impress him with awe. 5 נִשְׁבָּע one who takes an oath. בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא מַכִּיר in any language he knows. 6 הוֹרוּ taught, decided. 7 אֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל הוֹרָאָה זוֹ it is not right to rely on this decision. 9 . . . שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין an oath taken before judges which results from a definite claim (on the part of the plaintif) and a denial (on the part of the defendant). 10 מְאַיְּמִין they intimidate, admonish. טַעֲנַת סָפֵק a claim based on doubt. 13 נִזְדַּעְזַע trembled, was frightened. 15 נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ he (the transgressor alone) is punished. 16 שֶׁמְּחַפִּין עַל זֶה who cover him (protect him from justice). וְלֹא עוֹד moreover. 17 כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה בָּזֶה all Israelites are responsible for one another (are expected to prevent wrongdoing). 20 יַחֲזוֹר הַחוֹטֵא לְמוּטָב (so that) the sinner may return to the right path (conduct). אָמַר „אֵינִי נִשְׁבָּע" if he (the defendant) said, "I will not take an oath" (but will make good the claim). פּוֹטְרִין אוֹתוֹ we exempt him (from the oath).

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

ז. קְטַנִּים שֶׁנִּשְׁבְּעוּ וְהֵן יוֹדְעִין טַעַם הַשְּׁבוּעָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין, כּוֹפִין אוֹתָן לַעֲמֹד בְּדִבְרֵיהֶן כְּדֵי לְחַנְּכָן וּלְאַיֵּם עֲלֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ קַלּוּת־ראשׁ בִּשְׁבוּעוֹת. — —

ח. צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּקְטַנִּים הַרְבֵּה וּלְלַמֵּד לְשׁוֹנָם דִּבְרֵי אֱמֶת בְּלֹא שְׁבוּעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִים לְהִשָּׁבַע תָּמִיד. — — וְזֶה הַדָּבָר כְּמוֹ חוֹבָה עַל אֲבוֹתֵיהֶם וְעַל מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לְהִשָּׁאֵל עַל הַשְּׁבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאֵין בָּזֶה דֹּפִי — וּמִי שֶׁלִּבּוֹ נוֹקְפוֹ בְּדָבָר זֶה אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁמֶץ מִינוּת — אַף עַל פִּי כֵן רָאוּי לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה; וְאֵין נִזְקָקִין לְהַתִּיר אֶלָּא מִפְּנֵי דְבַר מִצְוָה אוֹ מִפְּנֵי צֹרֶךְ גָּדוֹל. וְטוֹבָה גְדוֹלָה הִיא לְאָדָם שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע כְּלָל. — —

[2] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין... although they are not subject to the law (of fulfilling an oath), they should be compelled to abide by their spoken words. [8] לְהִשָּׁאֵל to apply to a scholar for absolution. דֹּפִי reproach, fault. [9] לִבּוֹ נוֹקְפוֹ has scruples. שֶׁמֶץ מִינוּת a particle (suspicion) of heresy. [10] נִזְקָקִין attend to.

הִלְכוֹת נְדָרִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַנֵּדֶר נֶחְלָק לִשְׁתֵּי מַחֲלוֹקוֹת. הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן הוּא שֶׁיֶּאֱסֹר עַל עַצְמוֹ דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים לוֹ, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר: „פֵּרוֹת מְדִינָה פְּלוֹנִית אֲסוּרִין עָלַי כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם" אוֹ „לְעוֹלָם", אוֹ „מִין פְּלוֹנִי מִפֵּרוֹת הָעוֹלָם" אוֹ „פֵּרוֹת אֵלּוּ אֲסוּרִין עָלַי" – בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁיֶּאֱסֹר, הֲרֵי זֶה נֶאֱסָר בָּהֶן וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם שְׁבוּעָה כְּלָל וְלֹא הַזְכָּרַת שֵׁם וְלֹא כִּנּוּי; וְעַל זֶה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ (בַּמִּדְבָּר ל, ג) – שֶׁיֶּאֱסֹר עַל עַצְמוֹ דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. וְכֵן אִם אָמַר: „הֲרֵי הֵן עָלַי אִסָּר" – הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין. חֵלֶק זֶה הוּא שֶׁאֲנִי קוֹרֵא אוֹתוֹ נִדְרֵי אִסָּר.

ב. וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁיְּחַיֵּב עַצְמוֹ בְּקָרְבָּן שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בּוֹ, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר: „הֲרֵי עָלַי לְהָבִיא עוֹלָה" -- „הֲרֵי בְּהֵמָה זוֹ עוֹלָה" אוֹ „שְׁלָמִים". וְהָאוֹמֵר „הֲרֵי עָלַי" הוּא הַנִּקְרָא נֶדֶר, וְהָאוֹמֵר „הֲרֵי זוֹ" הוּא הַנִּקְרָא נְדָבָה. -- וְחֵלֶק זֶה הוּא שֶׁאֲנִי קוֹרֵא אוֹתוֹ נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ.

ד. מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיְּקַיֵּם אָדָם שְׁבוּעָתוֹ אוֹ נִדְרוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה מִנִּדְרֵי אִסָּר בֵּין שֶׁהָיָה מִנִּדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ (דְּבָרִים כג, כד), וְנֶאֱמַר: כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה (בַּמִּדְבָּר ל, ג).

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. מִי שֶׁנָּדַר אוֹ נִשְׁבַּע וּפֵרֵשׁ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ דָּבָר שֶׁנָּדַר אוֹ נִשְׁבַּע בִּגְלָלוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁתָּלָה נִדְרוֹ אוֹ שְׁבוּעָתוֹ בְּאוֹתוֹ דָבָר; וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם אוֹתוֹ דָבָר שֶׁנִּשְׁבַּע בִּגְלָלוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ב. כֵּיצַד? נָדַר אוֹ נִשְׁבַּע: „שֶׁאֵינִי נוֹשֵׂא אִשָּׁה פְּלוֹנִית, שֶׁאָבִיהָ רָע", „שֶׁאֵינִי נִכְנָס לְבַיִת זֶה, שֶׁכֶּלֶב רַע בְּתוֹכוֹ". מֵתוּ, אוֹ שֶׁעָשָׂה הָאָב תְּשׁוּבָה, הֲרֵי זֶה מֻתָּר, שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁנָּדַר אוֹ נִשְׁבַּע וְאָמַר: „שֶׁלֹּא אֶשָּׂא פְּלוֹנִית" וְ„לֹא אֶכָּנֵס לְבַיִת זֶה אֶלָּא אִם כֵּן נִסְתַּלֵּק הַהֶזֵּק". וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

[3] מַחֲלוֹקוֹת classifications. [7] כִּנּוּי substitute for the divine name. [18] פֵּרֵשׁ specified. [21] נוֹשֵׂא marry. [24] אֶלָּא אִם כֵּן נִסְתַּלֵּק הַהֶזֵּק unless the injurious, obnoxious thing be removed.

ג. אֲבָל הַנּוֹדֵר אוֹ הַנִּשְׁבָּע „שֶׁאֵינִי נוֹשֵׂא פְּלוֹנִית הַכְּעוּרָה" וְנִמְצֵאת נָאָה, „שְׁחוֹרָה" וְנִמְצֵאת לְבָנָה, „קְצָרָה" וְנִמְצֵאת אֲרֻכָּה, „קוֹנָם שֶׁאֵין אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי, שֶׁגָּנְבָה אֶת כִּיסִי" וְ„שֶׁהִכְּתָה אֶת בְּנִי", וְנוֹדַע שֶׁלֹּא גָנְבָה וְשֶׁלֹּא הִכְּתָה – הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נֶדֶר טָעוּת. – –

ד. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא מִי שֶׁרָאָה אֲנָשִׁים מֵרָחוֹק אוֹכְלִים תְּאֵנִים שֶׁלּוֹ וְאָמַר לָהֶן „הֲרֵי הֵן עֲלֵיכֶם קָרְבָּן", כֵּיוָן שֶׁקָּרַב אֲלֵיהֶם וְהִבִּיט וַהֲרֵי הֵן אָבִיו וְאָחִיו – הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ הַסִּבָּה שֶׁהִדִּירָן בִּגְלָלָהּ, הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ – שֶׁהַדָּבָר מוֹכִיחַ שֶׁלֹּא אָסַר עֲלֵיהֶם אֶלָּא שֶׁהָיָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁהֵן זָרִים. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

ו. כָּל נֶדֶר שֶׁהֻתַּר מִקְצָתוֹ – הֻתַּר כֻּלּוֹ; וְהוּא הַדִּין בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? רָאָה אֲנָשִׁים מֵרָחוֹק אוֹכְלִין פֵּרוֹתָיו וְאָמַר „הֲרֵי הֵן עֲלֵיכֶם קָרְבָּן", וּכְשֶׁהִגִּיעַ אֲלֵיהֶם וְהִנֵּה הֵם אָבִיו וַאֲנָשִׁים זָרִים – הוֹאִיל וְאָבִיו מֻתָּר, כֻּלָּן מֻתָּרִין. וַאֲפִילוּ אָמַר: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ כֵּן, הָיִיתִי אוֹמֵר „פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי אֲסוּרִין וְאָבִי מֻתָּר" – הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרִין. – –

ט. הָיוּ מְבַקְשִׁין מִמֶּנּוּ שֶׁיִּשָּׂא קְרוֹבָתוֹ, וְהוּא מְמָאֵן וּפָצְרוּ בוֹ, וְנָדַר אוֹ נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא תֵהָנֶה בוֹ לְעוֹלָם, וְכֵן הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִשְׁבַּע אוֹ נָדַר שֶׁלֹּא תֵהָנֶה בוֹ לְעוֹלָם – הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לֵהָנוֹת לוֹ, שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא לְשֵׁם אִישׁוּת.

י. וְכֵן הַקּוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ שֶׁיִּסְעַד אֶצְלוֹ, וּמֵאֵן וְנִשְׁבַּע אוֹ נָדַר שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ וְלֹא יִשְׁתֶּה לוֹ טִפַּת צוֹנֵן – הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְהִכָּנֵס לְבֵיתוֹ וְלִשְׁתּוֹת לוֹ צוֹנֵן, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא שֶׁלֹּא יֹאכַל וְיִשְׁתֶּה עִמּוֹ בִּסְעֻדָּה זוֹ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

יג. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע אוֹ נָדַר שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה אוֹ שֶׁיִּקְנֶה בַּיִת אוֹ שֶׁיֵּצֵא בְשַׁיָּרָה אוֹ יִפְרַשׁ בַּיָּם, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה אוֹ לִקְנוֹת אוֹ לָצֵאת מִיָּד, אֶלָּא עַד שֶׁיִּמְצָא דָבָר הָהָגוּן לוֹ. מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּתְבַּע אוֹתָהּ – תִּנָּשֵׂא לוֹ, וְקָפְצוּ עָלֶיהָ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָן הֲגוּנִין לָהּ, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: לֹא נִתְכַּוְּנָה זוֹ אֶלָּא לְכָל מִי שֶׁיִּתְבַּע אוֹתָהּ מִן הַהֲגוּנִין לָהּ (בָּבָא קַמָּא פ, א). וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

[1] כְּעוּרָה ugly. [2] קוֹנָם=קָרְבָּן used for a vow of abstinence. [5] וְלֹא עוֹד moreover. [7] לֹא פֵּרַשׁ הַסִּבָּה שֶׁהִדִּירָן בִּגְלָלָהּ he did not specify the reason for which he prohibited them. [8] מוֹכִיחַ affords proof. [15] פָּצְרוּ בוֹ urged him. [17] אִישׁוּת matrimony. [18] שֶׁיִּסְעַד אֶצְלוֹ to dine with him. [19] טִפַּת צוֹנֵן a drop of cold (water). [21] שַׁיָּרָה caravan. יִפְרַשׁ בַּיָּם that he start on a sea voyage. [23] הָגוּן לוֹ worthy of him. יִתְבַּע אוֹתָהּ will propose marriage to her. [24] קָפְצוּ עָלֶיהָ were anxious to marry her.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. קָטָן בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וּקְטַנָּה בַּת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁנִּשְׁבְּעוּ אוֹ נָדְרוּ, בֵּין נִדְרֵי אִסָּר בֵּין נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, בּוֹדְקִין אוֹתָן וְשׁוֹאֲלִין אוֹתָן. אִם יוֹדְעִין לְשֵׁם מִי נָדְרוּ וּלְשֵׁם מִי הִקְדִּישׁוּ וְנִשְׁבְּעוּ – נִדְרֵיהֶן קַיָּמִים וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ; וְאִם לֹא יָדְעוּ, אֵין בְּנִדְרֵיהֶן וּבְדִבְרֵיהֶם כְּלוּם. וּצְרִיכִין בְּדִיקָה כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לִקְטַנָּה וּשְׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְקָטָן.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁבַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד נְדָרֶיהָ קַיָּמִין? בְּשֶׁלֹּא הָיְתָה בִּרְשׁוּת הָאָב אוֹ בִּרְשׁוּת הַבַּעַל; אֲבָל אִם הָיְתָה בִּרְשׁוּת הָאָב, אֲפִילוּ הִגְדִּילָה וַהֲרֵי הִיא נַעֲרָה, אָבִיהָ מֵפֵר כָּל נְדָרֶיהָ וְכָל שְׁבוּעוֹת שֶׁתִּשָּׁבַע – בְּיוֹם שָׁמְעוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ, וְגוֹמֵר, כִּי הֵנִיא אָבִיהָ אוֹתָהּ, וְגוֹמֵר (בַּמִּדְבָּר ל, ו).

ז. וְעַד מָתַי אָבִיהָ מֵפֵר? עַד שֶׁתִּתְבַּגֵּר; בָּגְרָה – אֵינוֹ מֵפֵר לָהּ וַהֲרֵי כָּל נְדָרֶיהָ וּשְׁבוּעוֹתֶיהָ כְּנֶדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: כֹּל אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ, וְגוֹמֵר (שָׁם, י).

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. כָּל הַנְּדָרִים וְהַשְּׁבוּעוֹת – הָאָב מֵפֵר בְּיוֹם שָׁמְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ (שָׁם, ו); אֲבָל הַבַּעַל אֵינוֹ יָכֹל לְהָפֵר אֶלָּא כָּל נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ אוֹ שֶׁהֵן בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבְּעָה אוֹ נָדְרָה שֶׁלֹּא תִכְחֹל אוֹ שֶׁלֹּא תִתְקַשֵּׁט, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ (שָׁם, יז).

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

כג. מִי שֶׁנָּדַר נְדָרִים כְּדֵי לְכוֹנֵן דֵּעוֹתָיו וּלְתַקֵּן מַעֲשָׂיו, הֲרֵי זֶה זָרִיז וּמְשֻׁבָּח. כֵּיצַד? כְּגוֹן: מִי שֶׁהָיָה זוֹלֵל וְאָסַר עָלָיו הַבָּשָׂר שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם; אוֹ מִי שֶׁהָיָה שׁוֹגֶה בְּיַיִן וְאָסַר הַיַּיִן עַל עַצְמוֹ זְמַן מְרֻבֶּה, אוֹ אָסַר הַשִּׁכְרוּת לְעוֹלָם; וְכֵן מִי שֶׁהָיָה רוֹדֵף שַׁלְמוֹנִים וְנִבְהָל לַהוֹן וְאָסַר עַל עַצְמוֹ הַמַּתָּנוֹת אוֹ הֲנָיַת אַנְשֵׁי מְדִינָה

12 בָּגְרָה she became of age. 19 לֹא תִכְחֹל she will not paint her eyelids. 21 לְכוֹנֵן דֵּעוֹתָיו to improve his character. זָרִיז וּמְשֻׁבָּח alert and praiseworthy. 23 שׁוֹגֶה בְּיַיִן reeling with wine, addicted to drinking. 24 רוֹדֵף שַׁלְמוֹנִים וְנִבְהָל לַהוֹן running after gifts (bribes) and hastening to get rich. 24 ...הֲנָיַת any favor from the people of a certain town.

זו; וְכֵן מִי שֶׁהָיָה מִתְגָּאֶה בְּיָפְיוֹ וְנָדַר בְּנָזִיר, וְכַיּוֹצֵא בִּנְדָרִים אֵלּוּ — כֻּלָּן דֶּרֶךְ עֲבוֹדָה לַשֵּׁם הֵם. וּבִנְדָרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אָמְרוּ חֲכָמִים: נְדָרִים סְיָג לִפְרִישׁוּת (אָבוֹת ג, יז).

כד. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן עֲבוֹדָה [לַשֵּׁם], לֹא יַרְבֶּה אָדָם בְּנִדְרֵי אִסָּר וְלֹא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בָּהֶם, אֶלָּא יִפְרֹשׁ מִדְּבָרִים שֶׁרָאוּי לִפְרֹשׁ מֵהֶם בְּלֹא נֶדֶר.

כה. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַנּוֹדֵר כְּאִלּוּ בָּנָה בָמָה (נְדָרִים ס, ב). וְאִם עָבַר וְנָדַר, מִצְוָה לְהִשָּׁאֵל עַל נִדְרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מִכְשׁוֹל לְפָנָיו. — —

[1] שֶׁהָיָה מִתְגָּאֶה בְּיָפְיוֹ . . . see Nedarim 9b. נָדַר בְּנָזִיר he vowed to be a Nazirite. דֶּרֶךְ עֲבוֹדָה לַשֵּׁם a form of worshipping God. [2] נְדָרִים סְיָג לִפְרִישׁוּת vows are a fence around abstinence.

הִלְכוֹת נְזִירוּת

פֶּרֶק שֵׁנִי

כ. נְזִירוּת נוֹהֶגֶת בִּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בִפְנֵי הַבָּיִת. לְפִיכָךְ מִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר בַּזְּמַן הַזֶּה, הֲרֵי זֶה נָזִיר לְעוֹלָם—שֶׁאֵין לָנוּ בַּיִת כְּדֵי שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בִּמְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ.

כא. אֵין הַנְּזִירוּת נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וּמִי שֶׁנָּזַר בְּחוּצָה לָאָרֶץ, קוֹנְסִין אוֹתוֹ וּמְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִהְיוֹת נָזִיר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמִנְיַן הַיָּמִים שֶׁנָּזַר. — —

כב. וְכָל זְמַן שֶׁהוּא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה אָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְהִטַּמֵּא לְמֵתִים וּלְגַלֵּחַ וְכָל דִּקְדּוּקֵי נְזִירוּת עָלָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין יָמִים אֵלּוּ עוֹלִין לוֹ. וְאִם עָבַר וְשָׁתָה אוֹ גִלַּח אוֹ נָגַע בְּמֵת וְכַיּוֹצֵא בִנְגִיעָה—לוֹקֶה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. סְתָם נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם. כֵּיצַד? מִי שֶׁאָמַר „הֲרֵינִי נָזִיר", אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם. — —

ב. פֵּרֵשׁ זְמַן פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, כְּגוֹן שֶׁאָמַר „הֲרֵינִי נָזִיר יוֹם אֶחָד" אוֹ „עֲשָׂרָה יָמִים" אוֹ „עֶשְׂרִים יוֹם"—הֲרֵי זֶה נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁאֵין נְזִירוּת פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה.

יג. שִׁמְשׁוֹן לֹא הָיָה נָזִיר גָּמוּר, שֶׁהֲרֵי לֹא נָדַר בְּנָזִיר אֶלָּא הַמַּלְאָךְ הִפְרִישׁוֹ מִן הַטֻּמְאָה. וְכֵיצַד הָיָה דִינוֹ? הָיָה אָסוּר בְּיַיִן וְאָסוּר בְּתִגְלַחַת וּמֻתָּר לְהִטַּמֵּא לְמֵתִים. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה.

יד. לְפִיכָךְ מִי שֶׁאָמַר „הֲרֵינִי נָזִיר כְּשִׁמְשׁוֹן", הֲרֵי זֶה נָזִיר מִן הַתִּגְלַחַת וּמִן הַיַּיִן לְעוֹלָם, וְאֵינוֹ מְגַלֵּחַ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּשְׁאָר נְזִירֵי עוֹלָם, וּמֻתָּר לְהִטַּמֵּא לְמֵתִים. — —

[3] בִּפְנֵי הַבַּיִת when the Temple exists. [6] קוֹנְסִין we fine. [10] דִּקְדּוּקֵי details of. אֵין ... עוֹלִין are not considered, counted in. [13] סְתָם unspecified. [19] תִּגְלַחַת hair cutting.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

יד. הָאוֹמֵר „הֲרֵינִי נָזִיר אִם אֶעֱשֶׂה כָּךְ וְכָךְ", אוֹ „אִם לֹא אֶעֱשֶׂה", וְכַיּוֹצֵא בָזֶה, הֲרֵי זֶה רָשָׁע; וּנְזִירוּת כָּזוֹ מִנְּזִירוּת רְשָׁעִים הִיא. אֲבָל הַנּוֹדֵר לַה' דֶּרֶךְ קְדֻשָּׁה, הֲרֵי זֶה נָאֶה וּמְשֻׁבָּח; וְעַל זֶה נֶאֱמַר: נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ ... קָדוֹשׁ הוּא לַה' (בַּמִּדְבָּר ו, דח). וּשְׁקָלוֹ הַכָּתוּב כְּנָבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים (עָמוֹס ב, יא).

[5] שְׁקָלוֹ הַכָּתוּב כְּנָבִיא the Scripture put him on a level with (considered him like) a prophet.

סֵפֶר זְרָעִים

מַתְּנוֹת עֲנִיִּים
תְּרוּמוֹת
מַעֲשֵׂר
בִּכּוּרִים
שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַקּוֹצֵר אֶת שָׂדֵהוּ, לֹא יִקְצֹר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ אֶלָּא יַנִּיחַ מְעַט קָמָה לָעֲנִיִּים בְּסוֹף הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ (וַיִּקְרָא כג, כב). אֶחָד הַקּוֹצֵר וְאֶחָד הַתּוֹלֵשׁ. וְזֶה שֶׁמַּנִּיחַ – הוּא הַנִּקְרָא פֵּאָה.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁמַּנִּיחַ בַּשָּׂדֶה, כָּךְ מַנִּיחַ בָּאִילָנוֹת – כְּשֶׁאוֹסֵף אֶת פֵּרוֹתֵיהֶן מַנִּיחַ מְעַט לָעֲנִיִּים. – –

ד. וְכֵן בְּלֶקֶט, כְּשֶׁקּוֹצֵר וּמְאַלֵּם, לֹא יְלַקֵּט הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקָּצִיר אֶלָּא יַנִּיחֵם לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט (שָׁם). – –

ה. וְכֵן בְּפֶרֶט שֶׁנִּפְרַט מִן הָעֲנָבִים בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה, וְכֵן בְּעוֹלֵלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט, לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם (שָׁם יט, י). וְכֵן הַמְעַמֵּר וְשָׁכַח אֲלֻמָּה אַחַת בַּשָּׂדֶה – הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּחֶנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ (דְּבָרִים כד, יט). – –

ו. כְּשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בָּעֳמָרִים, כָּךְ הִיא בְּקָמָה – אִם שָׁכַח מִקְצָת הַקָּמָה וְלֹא קְצָרָהּ, הֲרֵי זוֹ לָעֲנִיִּים. וּכְשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בִּתְבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ, כָּךְ יֵשׁ שִׁכְחָה לָאִילָנוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ (שָׁם, כ) – וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת.

ז. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאַרְבַּע מַתָּנוֹת לָעֲנִיִּים בְּכֶרֶם: הַפֶּרֶט, וְהָעוֹלֵלוֹת, וְהַפֵּאָה, וְהַשִּׁכְחָה; וְשָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת בִּתְבוּאָה: הַלֶּקֶט, וְהַשִּׁכְחָה, וְהַפֵּאָה; וּשְׁתַּיִם בְּאִילָנוֹת: הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה.

טו. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הַפֵּאָה? מִן הַתּוֹרָה אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֲפִילוּ הִנִּיחַ שִׁבֹּלֶת אַחַת יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם אֵין פָּחוֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּמוֹסִיף עַל הָאֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְפִי גֹדֶל הַשָּׂדֶה וּלְפִי רֹב הָעֲנִיִּים וּלְפִי בִּרְכַּת הַזֶּרַע. כֵּיצַד? שָׂדֶה שֶׁהִיא קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁאִם הִנִּיחַ מִמֶּנָּה

3 יַנִּיחַ he shall leave. קָמָה standing corn. 5 ... אֶחָד הַקּוֹצֵר it is all one whether he reaps or plucks up by the root. 8 לֶקֶט gleanings. 10 פֶּרֶט grape gleanings. נִפְרַט (cluster) was separated into single grapes. עוֹלֵלוֹת young grapes, reserved for the poor. 12 מְעַמֵּר–מְאַלֵּם binds sheaves. 18 נִמְצֵאתָ לָמֵד consequently you may infer.

אֶחָד מִשִּׁשִּׁים אֵינוֹ מוֹעִיל לֶעָנִי, הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עַל הַשִּׁעוּר. וְכֵן אִם הָיוּ הָעֲנִיִּים מְרֻבִּין – מוֹסִיף. וְאִם זָרַע מְעַט וְאָסַף הַרְבֵּה – שֶׁהֲרֵי נִתְבָּרֵךְ – מוֹסִיף לְפִי הַבְּרָכָה. וְכָל הַמּוֹסִיף עַל הַפֵּאָה – מוֹסִיפִין לוֹ שָׂכָר; וְאֵין לְתוֹסֶפֶת זֹאת שִׁעוּר.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. מַתָּנָה אַחֶרֶת, שִׁשִּׁית, יֵשׁ לָעֲנִיִּים בְּזֶרַע הָאָרֶץ, וְהוּא הַמַּעֲשֵׂר שֶׁנּוֹתְנִין לָעֲנִיִּים, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעֲשַׂר עָנִי. וְזֶהוּ סֵדֶר תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת:

ב. אַחַר שֶׁקּוֹצֵר זֶרַע הָאָרֶץ אוֹ אוֹסֵף פְּרִי הָעֵץ וְתִגָּמֵר מְלַאכְתּוֹ, מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ אֶחָד מִן הַחֲמִשִּׁים – וְזֶהוּ הַנִּקְרָא תְּרוּמָה גְדוֹלָה – וְנוֹתְנָהּ לְכֹהֵן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ (דְּבָרִים יח, ד). וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מִן הַשְּׁאָר אֶחָד מֵעֲשָׂרָה – וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן – וְנוֹתְנוֹ לַלֵּוִי, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: כִּי אֶת מַעְשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְגוֹמֵר (בְּמִדְבַּר יח, כד), וְנֶאֱמַר: וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל (שָׁם, כא).

ג. וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מִן הַשְּׁאָר אֶחָד מֵעֲשָׂרָה – וְהוּא הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי – וְהוּא לִבְעָלָיו, וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, וְעָלָיו נֶאֱמַר: וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ (וַיִּקְרָא כז, לא), וְעָלָיו נֶאֱמַר: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר, וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר (דְּבָרִים יד, כב־כג).

ד. עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה מַפְרִישִׁין בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַשָּׁבוּעַ, וּבִשְׁנִיָּה, וּבִרְבִיעִית, וּבַחֲמִישִׁית; אֲבָל בִּשְׁלִישִׁית וּבְשִׁשִּׁית מִן הַשָּׁבוּעַ – אַחַר שֶׁמַּפְרִישִׁים מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מַפְרִישׁ מִן הַשְּׁאָר מַעֲשֵׂר אַחֵר וְנוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְשַׂר עָנִי. וְאֵין בִּשְׁתֵּי שָׁנִים אֵלּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶלָּא מַעְשַׂר עָנִי. – –

ה. שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה כֻּלָּהּ הֶפְקֵר וְאֵין בָּהּ לֹא תְּרוּמָה וְלֹא מַעַשְׂרוֹת כְּלָל, לֹא רִאשׁוֹן וְלֹא שֵׁנִי וְלֹא מַעְשַׂר עָנִי. – –

ו. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלָּקַח הַלֵּוִי – מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה וְנוֹתְנוֹ לְכֹהֵן, וְהוּא הַנִּקְרָא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. – –

ז. בַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁעָבְרוּ עָלָיו עֲנִיִּים וְהָיָה לוֹ שָׁם מַעְשַׂר עָנִי, נוֹתֵן לְכָל עָנִי

[1] אֵינוֹ מוֹעִיל he is of no help. [7] מַפְרִישׁ he sets aside, dedicates. [17] שָׁבוּעַ "year-week," a period of seven years. [21] שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה כֻּלָּהּ הֶפְקֵר in the Sabbatical year all produce is ownerless (it is available for the rich as well as for the poor).

שֶׁיַּעֲבֹר עָלָיו מִן הַמַּעֲשֵׂר כְּדֵי שָׂבְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ (שָׁם כו, יב).

יג. בָּאוּ אִישׁ וְאִשָּׁה לַבַּיִת – נוֹתְנִין לָאִשָּׁה תְּחִלָּה וּפוֹטְרִין אוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנִין לָאִישׁ. אָב וּבְנוֹ, אִישׁ וּקְרוֹבוֹ, שְׁנֵי אַחִין, שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן עָנִי, נוֹתֵן לוֹ הָאַחֵר מַעְשַׂר עָנִי שֶׁלּוֹ.

יד. שְׁנֵי עֲנִיִּים שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה בַּאֲרִיסוּת, זֶה מַפְרִישׁ מַעְשַׂר עָנִי מֵחֶלְקוֹ וְנוֹתְנוֹ לַחֲבֵרוֹ, וְכֵן חֲבֵרוֹ מַפְרִישׁ מֵחֶלְקוֹ וְנוֹתֵן לוֹ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לִתֵּן צְדָקָה לַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל כְּפִי מַה שֶּׁרָאוּי לֶעָנִי – אִם הָיְתָה יַד הַנּוֹתֵן מַשֶּׂגֶת – שֶׁנֶּאֱמַר: פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ (דְּבָרִים טו, ח), וְנֶאֱמַר: וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ, גֵּר וְתוֹשָׁב, וָחַי עִמָּךְ (וַיִּקְרָא כה, לה), וְנֶאֱמַר: וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ (שָׁם, לו).

ב. וְכָל הָרוֹאֶה עָנִי מְבַקֵּשׁ וְהֶעְלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ וְלֹא נָתַן לוֹ צְדָקָה, עָבַר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן (דְּבָרִים טו, ז).

ג. לְפִי מַה שֶּׁחָסֵר הֶעָנִי, אַתָּה מְצֻוֶּה לִתֵּן לוֹ: אִם אֵין לוֹ כְּסוּת – מְכַסִּים אוֹתוֹ; אִם אֵין לוֹ כְּלֵי בַיִת – קוֹנִין לוֹ; אִם אֵין לוֹ אִשָּׁה – מַשִּׂיאִין אוֹתוֹ; וְאִם הָיְתָה אִשָּׁה – מַשִּׂיאִין אוֹתָהּ לְאִישׁ. אֲפִילוּ הָיָה דַרְכּוֹ שֶׁל זֶה הֶעָנִי לִרְכֹּב עַל הַסּוּס וְעֶבֶד רָץ לְפָנָיו – וְהֶעֱנִי יָרַד מִנְּכָסָיו – קוֹנִין לוֹ סוּס לִרְכֹּב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ (שָׁם, ח). וּמְצֻוֶּה אַתָּה לְהַשְׁלִים חֶסְרוֹנוֹ, וְאֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לְעַשְּׁרוֹ.

ד. מְפַרְנְסִין וּמְכַסִּין עֲנִיֵּי גוֹיִם עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. וְעָנִי הַמְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים – אֵין נִזְקָקִין לוֹ לְמַתָּנָה מְרֻבָּה, אֲבָל נוֹתְנִין לוֹ מַתָּנָה מוּעֶטֶת.

1 כְּדֵי שָׂבְעוֹ enough to satisfy him. 2 פּוֹטְרִין אוֹתָהּ we let her go. 6 שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה בַּאֲרִיסוּת who leased a field on sharing terms (having agreed to pay the owner a fixed proportion of the crop as rent). 9–10 יַד . . . מַשֶּׂגֶת is able, has enough to give. 16 כְּסוּת clothing. מְכַסִּים אוֹתוֹ we clothe him. 17 מַשִּׂיאִין אוֹתוֹ we cause him to marry. 19 יָרַד מִנְּכָסָיו became poor. 20 לְהַשְׁלִים חֶסְרוֹנוֹ to relieve his need. 22 מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם in the interests of peace. מְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים goes around begging. 23 אֵין נִזְקָקִין לוֹ we do not attend to him.

וְאָסוּר לְהַחֲזִיר אֶת הֶעָנִי שֶׁשָּׁאַל רֵיקָם, וַאֲפִילוּ אַתָּה נוֹתֵן לוֹ גְּרוֹגֶרֶת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם (תְּהִלִּים עד, כא).

ט. עָנִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִקַּח צְדָקָה, מַעֲרִימִין עָלָיו וְנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה אוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה. וְעָשִׁיר הַמַּרְעִיב אֶת עַצְמוֹ וְעֵינוֹ צָרָה בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ וְלֹא יִשְׁתֶּה, אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ.

יא. אָדָם שׁוֹעַ שֶׁהוּא נוֹתֵן צְדָקָה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ, אוֹ שֶׁמֵּצֵר לְעַצְמוֹ וְנוֹתֵן לַגַּבָּאִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ – אָסוּר לְתָבְעוֹ וְלִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ צְדָקָה; וְגַבַּאי שֶׁמַּכְלִימוֹ וְשׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ – עָתִיד לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָקַדְתִּי עַל כָּל לוֹחֲצָיו (יִרְמְיָה ל, כ).

יג. עָנִי שֶׁהוּא קְרוֹבוֹ – קוֹדֵם לְכָל אָדָם, עֲנִיֵּי בֵּיתוֹ קוֹדְמִין לַעֲנִיֵּי עִירוֹ, עֲנִיֵּי עִירוֹ קוֹדְמִין לַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָחִיךָ, לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ (דְּבָרִים טו, יא).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יִשְׂרָאֵל – חַיָּבִין לְהַעֲמִיד מֵהֶם גַּבָּאֵי צְדָקָה אֲנָשִׁים יְדוּעִים וְנֶאֱמָנִים, שֶׁיִּהְיוּ מְחַזְּרִין עַל הָעָם מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת, לוֹקְחִין מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁהוּא רָאוּי לִתֵּן וְדָבָר הַקָּצוּב עָלָיו, וְהֵן מְחַלְּקִין הַמָּעוֹת מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת וְנוֹתְנִין לְכָל עָנִי וְעָנִי מְזוֹנוֹת הַמַּסְפִּיקִין לְשִׁבְעָה יָמִים; וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת קֻפָּה.

ב. וְכֵן מַעֲמִידִין גַּבָּאִין שֶׁלּוֹקְחִין בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִכָּל חָצֵר וְחָצֵר פַּת וּמִינֵי מַאֲכָל – אוֹ פֵּרוֹת אוֹ מָעוֹת – מִמִּי שֶׁמִּתְנַדֵּב לְפִי שָׁעָה, וּמְחַלְּקִין אֶת הַגָּבוּי, לָעֶרֶב, בֵּין הָעֲנִיִּים, וְנוֹתְנִין לְכָל עָנִי מִמֶּנּוּ פַּרְנָסַת יוֹמוֹ; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא תַּמְחוּי.

ג. מֵעוֹלָם לֹא רָאִינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לָהֶן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה; אֲבָל תַּמְחוּי – יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁלֹּא נָהֲגוּ בּוֹ. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט הַיּוֹם, שֶׁיִּהְיוּ גַּבָּאֵי הַקֻּפָּה מְחַזְּרִין בְּכָל יוֹם וּמְחַלְּקִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת.

1 לְהַחֲזִיר ... רֵיקָם to refuse. גְּרוֹגֶרֶת dry fig. 3 מַעֲרִימִין we act with subtlety. 4 עֵינוֹ צָרָה he is miserly. 6 שׁוֹעַ liberal. מֵצֵר לְעַצְמוֹ he deprives himself. 8 עָתִיד לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ will be punished. 10 קוֹדֵם takes precedence. 15 מְחַזְּרִין עַל go about. 16 קָצוּב assessed, fixed. מָעוֹת money. 17 מְזוֹנוֹת הַמַּסְפִּיקִין support sufficient for. 20 הַגָּבוּי the collections. 21 תַּמְחוּי charity food. 23 מִנְהָג פָּשׁוּט widespread, popular usage.

ה. הַקֻּפָּה אֵינָהּ נִגְבֵּית אֶלָּא בִשְׁנַיִם, שֶׁאֵין עוֹשִׂים שְׂרָרָה עַל הַצִּבּוּר בְּמָמוֹן פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. וּמֻתָּר לְהַאֲמִין לְאֶחָד הַמָּעוֹת שֶׁל קֻפָּה. וְאֵינָהּ נֶחְלֶקֶת אֶלָּא בִשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת – שֶׁנּוֹתְנִים לְכָל אֶחָד דֵּי מַחְסוֹרוֹ לְשַׁבָּת. וְהַתַּמְחוּי נִגְבֶּה בִשְׁלֹשָׁה – שֶׁאֵינוֹ דָבָר קָצוּב – וּמִתְחַלֵּק בִּשְׁלֹשָׁה.

ו. הַתַּמְחוּי נִגְבֶּה בְּכָל יוֹם, וְהַקֻּפָּה – מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת; וְהַתַּמְחוּי לַעֲנִיֵּי עוֹלָם, וְהַקֻּפָּה לַעֲנִיֵּי אוֹתָהּ הָעִיר בִּלְבָד.

יב. מִי שֶׁיָּשַׁב בִּמְדִינָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן צְדָקָה לַקֻּפָּה עִם בְּנֵי הַמְּדִינָה; יָשַׁב שָׁם שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן הַתַּמְחוּי; יָשַׁב שָׁם שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן צְדָקָה בִּכְסוּת שֶׁמְּכַסִּים בָּהּ עֲנִיֵּי הָעִיר; יָשַׁב שָׁם תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן צְדָקָה לִקְבוּרָה שֶׁקּוֹבְרִין בָּהּ אֶת הָעֲנִיִּים וְעוֹשִׂין לָהֶם כָּל צָרְכֵי קְבוּרָה.

טו. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ מֵעִיר לְעִיר וְתַמּוּ לוֹ הַמָּעוֹת בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ עַתָּה מַה יֹּאכַל, הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח לֶקֶט, שִׁכְחָה, וּפֵאָה, וּמַעְשַׂר עָנִי, וְלֵהָנוֹת מִן הַצְּדָקָה. וְלִכְשֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי עָנִי הָיָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְעָנִי שֶׁהֶעֱשִׁיר, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

א. חַיָּבִין אָנוּ לְהִזָּהֵר בְּמִצְוַת צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל מִצְוַת עֲשֵׂה – שֶׁהַצְּדָקָה סִמָּן לַצַּדִּיק, זֶרַע אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו ... לַעֲשׂוֹת צְדָקָה (בְּרֵאשִׁית יח, יט). וְאֵין כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל מִתְכּוֹנֵן וְדַת הָאֱמֶת עוֹמֶדֶת אֶלָּא בִּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי (יְשַׁעְיָה נד, יד); וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה (שָׁם א, כז).

ב. לְעוֹלָם אֵין אָדָם מַעֲנִי מִן הַצְּדָקָה, וְאֵין דָּבָר רַע וְלֹא הֶזֵּק נִגְלָל בִּשְׁבִיל הַצְּדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם (שָׁם לב, יז). כָּל הַמְרַחֵם – מְרַחֲמִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ (דְּבָרִים יג, יח); וְכָל

[1] שְׂרָרָה – בְּמָמוֹן office for communal (money) affairs. [2] לְהַאֲמִין to entrust. [3] דִּינֵי מָמוֹנוֹת cases concerning property (are decided by three judges). דֵּי מַחְסוֹרוֹ לְשַׁבָּת sufficient for his needs in a week. [4] הַתַּמְחוּי נִגְבֶּה בִשְׁלֹשָׁה... the charity food is collected by three persons (in order to avoid suspicion) because its collections are indefinite (vary). [7] מְדִינָה town. כּוֹפִין we coerce. [22] מַעֲנִי becomes poor. אֵין... נִגְלָל is not caused.

מִי שֶׁהוּא אַכְזָרִי וְאֵינוֹ מְרַחֵם יֵשׁ לָחוּשׁ לְיַחֲסוֹ, שֶׁאֵין הָאַכְזָרִיּוּת מְצוּיָה אֶלָּא בַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אַכְזָרִי הֵמָּה וְלֹא יְרַחֵמוּ (יִרְמְיָה נ, מב). וְכָל יִשְׂרָאֵל וְהַנִּלְוֶה עֲלֵיהֶם כְּאַחִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם (דְּבָרִים יד, א); וְאִם לֹא יְרַחֵם הָאָח עַל הָאָח — מִי יְרַחֵם עָלָיו? וּלְמִי עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל נוֹשְׂאִין עֵינֵיהֶן? הַלְגּוֹיִם שֶׁשּׂוֹנְאִין אוֹתָן וְרוֹדְפִים אַחֲרֵיהֶן? הָא אֵין עֵינֵיהֶן תְּלוּיוֹת אֶלָּא לַאֲחֵיהֶן.

ד. כָּל הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בְּסֵבֶר פָּנִים רָעוֹת וּפָנָיו כְּבוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע — אֲפִילּוּ נָתַן לוֹ אֶלֶף זְהוּבִים אִבֵּד זְכוּתוֹ וְהִפְסִידָהּ; אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת וּבְשִׂמְחָה, וּמִתְאוֹנֵן עִמּוֹ עַל צָרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה יוֹם, עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן (אִיּוֹב ל, כה); וּמְדַבֵּר לוֹ דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים וְנִחוּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנִין (שָׁם כט, יג).

ו. הַכּוֹפֶה אֲחֵרִים לִתֵּן צְדָקָה וּמְעַשֶּׂה אוֹתָן, שְׂכָרוֹ גָּדוֹל מִשְּׂכַר הַנּוֹתֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם (יְשַׁעְיָה לב, יז); וְעַל גַּבָּאֵי צְדָקָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם אוֹמֵר: וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים (דָּנִיֵּאל יב, ג).

ז. שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת יֵשׁ בִּצְדָקָה, זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ: מַעֲלָה גְדוֹלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה — זֶה הַמַּחֲזִיק בְּיַד יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּךְ וְנוֹתֵן לוֹ מַתָּנָה אוֹ הַלְוָאָה, אוֹ עוֹשֶׂה עִמּוֹ שֻׁתָּפוּת, אוֹ מַמְצִיא לוֹ מְלָאכָה כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת יָדוֹ עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת לִשְׁאֹל. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ, גֵּר וְתוֹשָׁב, וָחַי עִמָּךְ (וַיִּקְרָא כה, לה), כְּלוֹמַר: הַחֲזֵק בּוֹ עַד שֶׁלֹּא יִפֹּל וְיִצְטָרֵךְ.

ח. פָּחוֹת מִזֶּה: הַנּוֹתֵן צְדָקָה לַעֲנִיִּים וְלֹא יָדַע לְמִי נָתַן, וְלֹא יָדַע הֶעָנִי מִמִּי לָקַח — שֶׁהֲרֵי זוֹ מִצְוָה לִשְׁמָהּ — כְּגוֹן לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁהָיוּ הַצַּדִּיקִים נוֹתְנִין בָּהּ בַּחֲשַׁאי, וְהָעֲנִיִּים, בְּנֵי טוֹבִים, מִתְפַּרְנְסִין מִמֶּנָּה בַּחֲשַׁאי. וְקָרוֹב לָזֶה: הַנּוֹתֵן לְתוֹךְ קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה. וְלֹא יִתֵּן אָדָם לְתוֹךְ קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ שֶׁהַמְּמֻנֶּה נֶאֱמָן וְחָכָם וְיוֹדֵעַ לְהַנְהִיג כַּשּׁוּרָה — כְּרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן (בָּבָא בַּתְרָא י, ב; עֲבוֹדָה זָרָה יז, ב).

1 יֵשׁ לָחוּשׁ לְיַחֲסוֹ there is reason to suspect his lineage (he may not be of Jewish descent). 2 הַנִּלְוֶה עֲלֵיהֶם he who associates with them. 6 סֵבֶר פָּנִים רָעוֹת unfriendly expression. פָּנָיו כְּבוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע with downcast looks. 8 מִתְאוֹנֵן עִמּוֹ sympathizing with him. 14 מַעֲלוֹת degrees. 15 מָךְ became poor. 16 עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת so that he be not in need of, dependent on, people. 19 פָּחוֹת מִזֶּה inferior to this (type of charity). 20 לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים hall of secret (donations). 21 בַּחֲשַׁאי=בַּסֵּתֶר secretly. בְּנֵי טוֹבִים of worthy ancestry. 23 הַמְּמֻנֶּה the one in charge (of the collections). כַּשּׁוּרָה properly.

ט. פָּחוֹת מִזֶּה: שֶׁיֵּדַע הַנּוֹתֵן לְמִי יִתֵּן וְלֹא יֵדַע הֶעָנִי מִמִּי לָקַח, כְּגוֹן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁהָיוּ הוֹלְכִין בַּסֵּתֶר וּמַשְׁלִיכִין הַמָּעוֹת בְּפִתְחֵי הָעֲנִיִּים; וְכָזֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹת וּמַעֲלָה טוֹבָה הִיא – אִם אֵין הַמְמֻנִּין בִּצְדָקָה נוֹהֲגִין כְּשׁוּרָה.

י. פָּחוֹת מִזֶּה: שֶׁיֵּדַע הֶעָנִי מִמִּי נָטַל וְלֹא יֵדַע הַנּוֹתֵן, כְּגוֹן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁהָיוּ צוֹרְרִים הַמָּעוֹת בִּסְדִינֵיהֶן וּמַפְשִׁילִין לַאֲחוֹרֵיהֶן, וּבָאִין הָעֲנִיִּים וְנוֹטְלִין – כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶן בּוּשָׁה.

יא. פָּחוֹת מִזֶּה: שֶׁיִּתֵּן לֶעָנִי בְּיָדוֹ קֹדֶם שֶׁיִּשְׁאַל.

יב. פָּחוֹת מִזֶּה: שֶׁיִּתֵּן לוֹ אַחַר שֶׁיִּשְׁאַל.

יג. פָּחוֹת מִזֶּה: שֶׁיִּתֵּן לוֹ פָּחוֹת מִן הָרָאוּי בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת.

יד. פָּחוֹת מִזֶּה: שֶׁיִּתֵּן לוֹ בְּעֶצֶב.

יח. לְעוֹלָם יִדְחַק אָדָם עַצְמוֹ וְיִתְגַּלְגֵּל בְּצַעַר – וְאַל יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת וְאַל יַשְׁלִיךְ עַצְמוֹ עַל הַצִּבּוּר. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת (שַׁבָּת קיח, א). וַאֲפִילוּ הָיָה חָכָם וּמְכֻבָּד – וְהֶעֱנִי, יַעֲסֹק בְּאֻמָּנוּת, וַאֲפִילוּ בְּאֻמָּנוּת מְנֻוֶּלֶת, וְלֹא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת; מוּטָב לִפְשֹׁט עוֹר בְּהֵמוֹת נְבֵלוֹת וְלֹא יֹאמַר לָעָם: חָכָם גָּדוֹל אֲנִי, כֹּהֵן אֲנִי, פַּרְנְסוּנִי; וּבְכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים (פְּסָחִים קיג, א). גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מֵהֶם חוֹטְבֵי עֵצִים וְנוֹשְׂאֵי הַקּוֹרוֹת וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לַגִּנּוֹת, וְעוֹשִׂים הַבַּרְזֶל וְהַפֶּחָמִים, וְלֹא שָׁאֲלוּ מִן הַצִּבּוּר וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם כְּשֶׁנָּתְנוּ לָהֶם.

יט. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל וּמְרַמֶּה אֶת הָעָם וְנוֹטֵל, אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל „אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם" (יִרְמְיָה יז, ה). וְכָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל וְאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת אֶלָּא אִם כֵּן נוֹטֵל, כְּגוֹן זָקֵן אוֹ חוֹלֶה אוֹ בַּעַל יִסּוּרִין, וּמֵגִיס דַּעְתּוֹ וְאֵינוֹ נוֹטֵל – הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים וּמִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. – –

[4] הָיוּ צוֹרְרִים הַמָּעוֹת בִּסְדִינֵיהֶן used to tie (sums of) money in their sheets (bundles). [5] מַפְשִׁילִין לַאֲחוֹרֵיהֶן threew them behind their backs. [12] עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל... rather make your Sabbath a week-day (as regards festive meals) than be dependent on men. [13] הֶעֱנִי became poor. [14] אֻמָּנוּת מְנֻוֶּלֶת repulsive trade. מוּטָב לִפְשֹׁט it is better to flay. [17] פֶּחָמִים charcoal. [22] מֵגִיס דַּעְתּוֹ is arrogant. מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ he is guilty of a deadly sin.

הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעַשְׂרוֹת אֵינָן נוֹהֲגוֹת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. וּנְבִיאִים הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגוֹת אֲפִילּוּ בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְרֹב יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִין וְשָׁבִין שָׁם. וְהַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגוֹת אַף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ עַמּוֹן וּמוֹאָב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְבִיבוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

ב. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הִיא בָּאֲרָצוֹת שֶׁכְּבָשָׁן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, אוֹ נָבִיא, מִדַּעַת רֹב יִשְׂרָאֵל; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא כִּבּוּשׁ רַבִּים. אֲבָל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט שֶׁהָלְכוּ וְכָבְשׁוּ לְעַצְמָן מָקוֹם, אֲפִילּוּ מִן הָאָרֶץ שֶׁנִּתְּנָה לְאַבְרָהָם, אֵינוֹ נִקְרָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּנְהֲגוּ בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת. וּמִפְּנֵי זֶה חָלַק יְהוֹשֻׁעַ וּבֵית דִּינוֹ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַשְּׁבָטִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְבְּשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כִּבּוּשׁ יָחִיד כְּשֶׁיַּעֲלֶה כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט וְיִכְבֹּשׁ חֶלְקוֹ.

ג. הָאֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד חוּץ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, כְּגוֹן אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה וְאַחְלָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְעַל פִּי בֵּית דִּין הַגָּדוֹל הוּא עוֹשֶׂה, אֵינָן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, וְלֹא כְּחוּצָה לָאָרֶץ לְכָל דָּבָר – כְּגוֹן בָּבֶל וּמִצְרַיִם – אֶלָּא יָצְאוּ מִכְּלַל חוּצָה לָאָרֶץ וְלִהְיוֹתָן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא הִגִּיעוּ. וּמִפְּנֵי מָה יָרְדוּ מִמַּעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? מִפְּנֵי שֶׁכָּבַשׁ אוֹתָן קֹדֶם שֶׁיִּכְבֹּשׁ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא נִשְׁאַר בָּהּ מִשִּׁבְעָה עֲמָמִים. וְאִלּוּ תָפַס כָּל אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבוּלוֹתֶיהָ וְאַחַר כָּךְ כָּבַשׁ אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת, הָיָה כִּבּוּשׁוֹ כֻּלּוֹ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר. וְהָאֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד הֵן הַנִּקְרָאִין סוּרְיָא.

ד. סוּרְיָא – יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהִיא בָּהֶן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהִיא בָּהֶן כְּחוּצָה לָאָרֶץ; וְהַקּוֹנֶה בָהּ קַרְקַע – כְּקוֹנֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית. וְהַכֹּל בְּסוּרְיָא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

3 בִּפְנֵי הַבַּיִת in days when the Temple exists. 4 הִתְקִינוּ ordained. 5 שִׁנְעָר Babylonia. סְמוּכָה near. 9 מִדַּעַת with the consent of. 17 יָצְאוּ they were excluded. 19 שִׁבְעָה עֲמָמִים the seven nations of Canaan. אִלּוּ תָפַס if he had seized.

ה. כָּל שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי מִצְרַיִם וְנִתְקַדֵּשׁ קְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה – כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ, בָּטְלָה קְדֻשָּׁתוֹ; שֶׁקְּדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה, לְפִי שֶׁהָיְתָה מִפְּנֵי הַכִּבּוּשׁ בִּלְבַד, קִדְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ וְלֹא קִדְּשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא. כֵּיוָן שֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה וְהֶחֱזִיקוּ בְּמִקְצָת הָאָרֶץ, קִדְּשׁוּהָ קְדֻשָּׁה שְׁנִיָּה הָעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, לִשְׁעָתָהּ וְלֶעָתִיד לָבוֹא; וְהִנִּיחוּ אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶם עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא הֶחֱזִיקוּ בָּהֶם עוֹלֵי בָבֶל – כְּשֶׁהָיוּ, וְלֹא פְטָרוּם מִן הַתְּרוּמָה וְהַמַּעַשְׂרוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ עֲלֵיהֶם עֲנִיִּים בַּשְּׁבִיעִית. – –

ו. נִמְצָא, כָּל הָעוֹלָם – לְעִנְיַן מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ – נֶחְלָק לְשָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקוֹת: אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְסוּרְיָא, וְחוּצָה לָאָרֶץ. וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נֶחְלֶקֶת לִשְׁנַיִם: כָּל שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל – חֵלֶק רִאשׁוֹן; וְכָל שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי מִצְרַיִם בִּלְבַד – חֵלֶק שֵׁנִי. וְחוּצָה לָאָרֶץ נֶחְלֶקֶת לִשְׁנַיִם: אֶרֶץ מִצְרַיִם וְשִׁנְעָר וְעַמּוֹן וּמוֹאָב – הַמִּצְוֹת נוֹהֲגוֹת בָּהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וּנְבִיאִים; וּשְׁאָר הָאֲרָצוֹת – אֵין תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגוֹת בָּהֶן.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. תְּרוּמָה גְדוֹלָה אֵין לָהּ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ (דְּבָרִים יח, ד) – כָּל שֶׁהוּא, אֲפִילוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת הַכְּרִי. – –

ב. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּרָהּ שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים? עַיִן יָפָה – אֶחָד מֵאַרְבָּעִים, וְהַבֵּינוֹנִית – אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, וְעַיִן רָעָה – אֶחָד מִשִּׁשִּׁים; וְלֹא יִפְחוֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים.

ד. אֵין תּוֹרְמִין תְּרוּמָה זוֹ לֹא בְמִדָּה וְלֹא בְמִשְׁקָל וְלֹא בְמִנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר; אֶלָּא אוֹמֵד וּמַפְרִישׁ בְּדַעְתּוֹ כְּמוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. – –

יב. מִצְוַת תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר – שֶׁיַּפְרִישׁ אוֹתָהּ בֶּן לֵוִי מִמַּעַשְׂרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר . . . (בְּמִדְבַּר יח, כו). וְיֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ אוֹתָהּ וְלִתְּנָהּ לְכֹהֵן, וְיִתֵּן הַמַּעֲשֵׂר לְלֵוִי אַחַר שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָתוֹ, שֶׁהִיא מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר.

כג. כְּשֶׁמַּפְרִישִׁין תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, מַפְרִישִׁין אוֹתָן עַל הַסֵּדֶר. כֵּיצַד? מַפְרִישׁ

1 כָּל שֶׁהֶחֱזִיקוּ . . . that part which was occupied by those who came up from Egypt. 6 כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ . . . so that the poor may rely on them during the Sabbatical year. 7 נִמְצָא hence. מַחֲלוֹקוֹת classifications. 14 תְּרוּמָה גְדוֹלָה the priest's share of the crop. שִׁעוּר definite quantity. 15 כָּל שֶׁהוּא anything. פּוֹטֶרֶת הַכְּרִי exempts a heap of grain. 16 עַיִן יָפָה . . . one who is liberal (gives) one-fortieth part. בֵּינוֹנִית liberal in medium degree. 19 אוֹמֵד וּמַפְרִישׁ he should estimate and set aside.

בִּכּוּרִים תְּחִלָּה לַכֹּל, וְאַחַר כָּךְ תְּרוּמָה גְדוֹלָה, וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ מַעְשַׂר עָנִי. — —

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, הֵם וְעַבְדֵיהֶם הַכְּנַעֲנִים וּבְהֶמְתָּן. — —

ג. יִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן — — תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. — —

ה. הַזָּר אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ (וַיִּקְרָא כב, י); אֲפִילוּ הָיָה תוֹשַׁב כֹּהֵן אוֹ שְׂכִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ (שָׁם). תּוֹשָׁב זֶה שְׂכִיר עוֹלָם, שָׂכִיר זֶה שְׂכִיר שָׁנִים. וְעֶבֶד עִבְרִי הֲרֵי הוּא כְּתוֹשָׁב וְשָׂכִיר. וְכֹהֶנֶת אֵשֶׁת הַזָּר הֲרֵי הִיא כְּזָר, שֶׁנֶּאֱמַר „וְכָל זָר" — בֵּין הוּא בֵּין אִשְׁתּוֹ.

6 יִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן the daughter of an Israelite (non-priest) that is married to a priest. 7 זָר a stranger (one who is not a priest). 10 כֹּהֶנֶת the daughter of a priest.

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. אַחַר שֶׁמַּפְרִישִׁין תְּרוּמָה גְדוֹלָה, מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מִן הַנִּשְׁאָר, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. – – וְהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה לַלְוִיִּם, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה (בַּמִּדְבָּר יח, כא).

ב. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מֻתָּר בַּאֲכִילָה לְיִשְׂרָאֵל, וּמֻתָּר לְאָכְלוֹ בְּטֻמְאָה, שֶׁאֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה כְּלָל. – – וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן חֻלִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן הַיָּקֶב (שָׁם, כז) – מַה גֹּרֶן וָיֶקֶב חֻלִּין לְכָל דָּבָר, אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְרוּמָתוֹ חֻלִּין לְכָל דָּבָר. – –

ג. לְוִיִּם וְכֹהֲנִים מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן כְּדֵי לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. וְכֵן הַכֹּהֲנִים מַפְרִישִׁין שְׁאָר תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת לְעַצְמָן, לְפִי שֶׁהַכֹּהֲנִים נוֹטְלִין מִן הַכֹּל. יָכֹל, יֹאכְלוּ פֵּרוֹתֵיהֶן בְּטִבְלָן, תַּלְמוּד לוֹמַר: כֵּן תָּרִימוּ גַם אַתֶּם . . . (שָׁם, כח) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: „אַתֶּם" אֵלּוּ הַלְוִיִּם, „גַּם אַתֶּם" לְרַבּוֹת אֶת הַכֹּהֲנִים (סִפְרֵי, פָּרָשַׁת קֹרַח).

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. הַפֵּרוֹת שֶׁהוּרַם מֵהֶן תְּרוּמָה גְדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר הֵן הַנִּקְרָאִין חֻלִּין. וְאִם הִפְרִישׁ מֵהֶן שְׁאָר מַעַשְׂרוֹתֵיהֶן, הֵן הַנִּקְרָאִין חֻלִּין מְתֻקָּנִין בְּכָל מָקוֹם.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. בִּימֵי יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהָיָה אַחַר שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, שָׁלְחוּ בֵית דִּין הַגָּדוֹל וּבָדְקוּ בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל, וּמָצְאוּ שֶׁהַכֹּל זְהִירִים בִּתְרוּמָה גְדוֹלָה וּמַפְרִישִׁין

7 מִנַּיִן whence is it proven? 8 מַה just as. 11 . . . הַכֹּהֲנִים מַפְרִישִׁין priests (who happen to have farm products of their own) set aside *Terumah* and tithes for their own consumption, since they (only) *take* from all (from the Levite as well as the Israelite, and are not required to give tithes to fellow-priests). 12 יָכֹל one might infer that. טֶבֶל untithed produce. 13 לְרַבּוֹת to include. 17 מְתֻקָּנִין בְּכָל מָקוֹם properly prepared in every respect.

אוֹתָהּ, אֲבָל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמַעְשַׂר עָנִי הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ מִיִּשְׂרָאֵל מְקִלִּין עַל עַצְמָן וְלֹא הָיוּ מַפְרִישִׁין אוֹתָן. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת אֶלָּא אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים; אֲבָל עַמֵּי הָאָרֶץ – פֵּרוֹתֵיהֶן סָפֵק, וְאֵין נֶאֱמָנִין לוֹמַר „מְעֻשָּׂרִין הֵן"; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא דְמַאי.

ב. וְהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם מַפְרִישׁ מִן הַדְּמַאי אֶלָּא תְרוּמַת מַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲוֹן מִיתָה, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי – שֶׁאֵין בָּזֶה הֶפְסֵד, שֶׁהֲרֵי בְעָלָיו אוֹכְלִין אוֹתוֹ. אֲבָל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעְשַׂר עָנִי אֵין מַפְרִישׁ מִן הַדְּמַאי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. לְפִיכָךְ אוֹמֵר לַלֵּוִי אוֹ לֶעָנִי: הָבֵא רְאָיָה שֶׁאֵינוֹ מְעֻשָּׂר וְטוֹל מַעַשְׂרוֹת.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר

א. הַלּוֹקֵחַ מִן הַסִּיטוֹן וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה – לֹא יְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִין אֶחָד, אֲפִילוּ מִקֻּפָּה אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁמַּכִּיר אֶת הֶחָבִית שֶׁהִיא הִיא, מִפְּנֵי שֶׁהַסִּיטוֹן לוֹקֵחַ מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה וּמוֹכֵר, וְשֶׁמָּא לָקַח זֶה שֶׁמָּכַר מֵעַם הָאָרֶץ שֶׁפֵּרוֹתָיו דְּמַאי, וְזֶה שֶׁלָּקַח בַּסּוֹף – מֵחָבֵר שֶׁפֵּרוֹתָיו מְתֻקָּנִין, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הַחִיָּב עַל הַפָּטוּר וְלֹא מִן הַפָּטוּר עַל הַחִיָּב. וְאִם אָמַר הַסִּיטוֹן „מִשֶּׁל אֶחָד הֵן" – נֶאֱמָן.

ו. הַלּוֹקֵחַ מִן הַפַּלְטֵר – אַף עַל פִּי שֶׁהֵן דְּפוּסִין הַרְבֵּה, מְעַשֵּׂר מֵאֶחָד עַל הַכֹּל. – – אֲבָל הַלּוֹקֵחַ מִן הַמָּנְפּוֹל, מְעַשֵּׂר מִכָּל דְּפוּס וּדְפוּס, שֶׁהַמָּנְפּוֹל לוֹקֵחַ מִשְּׁנֵי נַחְתּוֹמִין.

[1-2] הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ ... מְקִלִּין עַל עַצְמָן the illiterate made it easy for themselves (were lax). [4] מְעֻשָּׂרִין הֵן they are tithed. [7] הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה the claimant must produce evidence. [9] טוֹל take. [11] הַלּוֹקֵחַ מִן הַסִּיטוֹן if a man bought (grain) from one that deals in large quantities (wholesale dealer). [14] חָבֵר member of the order for the strict observance of the rules of tithing and of cleanness. [16] נֶאֱמָן he is deemed trustworthy. [17] פַּלְטֵר bakery shop. דְּפוּסִין הַרְבֵּה (the loaves of bread are of) different moulds, forms. [18] מָנְפּוֹל monopolized shop (having the sole right of selling bread). [19] נַחְתּוֹמִין bakers.

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהָבִיא בִכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, וְאֵינָם נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה׳ אֱלֹהֶיךָ (שְׁמוֹת כג, יט). – –

ב. אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִים בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ, וְהֵם: הַחִטִּים, וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהָעֲנָבִים, וְהַתְּאֵנִים, וְהָרִמּוֹנִים, וְהַזֵּיתִים, וְהַתְּמָרִים. וְאִם הֵבִיא חוּץ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין, לֹא נִתְקַדְּשׁוּ.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

י. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהִתְוַדּוֹת בַּמִּקְדָּשׁ עַל הַבִּכּוּרִים בְּשָׁעָה שֶׁמְּבִיאִים. מַתְחִיל וְקוֹרֵא: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה׳ אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים כו, ג), אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי (שָׁם, ה) עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל הַפָּרָשָׁה, עַד: אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה׳ (שָׁם, י). וְאֵין קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ (שָׁם, ה) – בַּלָּשׁוֹן הַזֹּאת.

יא. בָּרִאשׁוֹנָה כָּל מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לִקְרוֹת – קוֹרֵא, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת – מַקְרִין אוֹתוֹ. נִמְנְעוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹדְעִין לִקְרוֹת מִלְּהָבִיא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּלְמוּ. הִתְקִינוּ בֵּית דִּין שֶׁיְּהוּ מַקְרִין אֶת מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ.

פֶּרֶק רְבִיעִי

טז. כֵּיצַד מַעֲלִין אֶת הַבִּכּוּרִים? כָּל הֶעָיָרוֹת שֶׁבְּמַעֲמָד מִתְכַּנְּסוֹת לְעִירוֹ שֶׁל מַעֲמָד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יְחִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרָב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ (מִשְׁלֵי יד, כח). וּבָאִים וְלָנִים בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, וְלֹא יִכָּנְסוּ לַבָּתִּים מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה.

16 נִמְנְעוּ refrained. 19 מַעֲמָד a group of representatives of the people deputed to accompany the daily services in the Temple with prayers. There were twenty-four *Ma'amadot* in the outlying districts corresponding to the twenty-four divisions of priests and Levites serving in the Temple in rotation each for one week. לְעִירוֹ שֶׁל [רֹאשׁ הַ]מַּעֲמָד.

וּבַשַּׁחַר הַמְּמֻנֶּה אוֹמֵר: קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל ה' אֱלֹהֵינוּ (יִרְמְיָה לא, ה). וְהַשּׁוֹר הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וְקַרְנָיו מְצֻפִּין זָהָב, וַעֲטָרָה שֶׁל זַיִת בְּרֹאשׁוֹ לְהוֹדִיעַ שֶׁהַבִּכּוּרִים מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין, וְהֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִין קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, וְהֵם הוֹלְכִין בְּכָל הַדֶּרֶךְ וְקוֹרִין: שָׂמַחְתִּי בְּאוֹמְרִים לִי בֵּית ה' נֵלֵךְ (תְּהִלִּים קכב, א). וְלֹא הָיוּ מְהַלְּכִין כָּל הַיּוֹם אֶלָּא שְׁתֵּי יָדוֹת בִּלְבַד. הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, שָׁלְחוּ לִפְנֵיהֶם שְׁלוּחִין לְהוֹדִיעַ לְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, וְעִטְּרוּ אֶת בִּכּוּרֵיהֶם וּפִרְכְּסוּ אוֹתָן; וְאִם הָיָה לָהֶם לַח וְיָבֵשׁ, מַרְאִין אֶת הַלַּח מִלְמַעְלָה. וְהַפַּחוֹת וְהַסְּגָנִים וְהַגִּזְבָּרִים יוֹצְאִין לִקְרָאתָן מִירוּשָׁלַיִם. לְפִי הַבָּאִים הֵם יוֹצְאִין: אִם בָּאוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה – יוֹצְאִין לִקְרָאתָן רַבִּים, וְאִם מְעַט – מְעַט. וּמִשֶּׁיִּכָּנְסוּ כֻּלָּן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם יַתְחִילוּ לִקְרוֹת: עוֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָם (שָׁם, ב).

יז. כָּל בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹמְדִין מִפְּנֵיהֶם וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן: אַחֵינוּ, אַנְשֵׁי מָקוֹם פְּלוֹנִי, בָּאתֶם בְּשָׁלוֹם. וְהֵם מְהַלְּכִין בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם וְהֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִים לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, נוֹטֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד סַלּוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְאוֹמְרִין: הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ, וְגוֹמֵר, עַד: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ (שָׁם קנ, א-ו). וְהֵם מְהַלְּכִין בְּהַר הַבַּיִת וְקוֹרְאִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לָעֲזָרָה. הִגִּיעוּ לָעֲזָרָה, דִּבְּרוּ הַלְוִיִּם בְּשִׁיר: אֲרוֹמִמְךָ ה' כִּי דִלִּיתָנִי, וְגוֹמֵר (שָׁם ל, ב).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לִפְדּוֹת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל [אֶת] בְּנוֹ שֶׁהוּא בְּכוֹר לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִית, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לִי (שְׁמוֹת לד, יט), וְנֶאֱמַר: אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם (בַּמִּדְבָּר יח, טו).

ה. הַפּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ". — —

ו. מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וּבְכַמָּה פּוֹדֵהוּ? בְּחָמֵשׁ סְלָעִים,

[1] מְמֻנֶּה one in charge. [3] הֶחָלִיל מַכֶּה the flute was played. [5] שְׁתֵּי יָדוֹת two thirds (of a day). [6] עִטְּרוּ–פִּרְכְּסוּ they decorated. [7] הַפַּחוֹת וְהַסְּגָנִים וְהַגִּזְבָּרִים the high officers, the chiefs and the treasurers (of the Temple). [11] בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת craftsmen. [16] עֲזָרָה Temple court. דִּבְּרוּ – בְּשִׁיר sang the song. [24] נוֹהֶגֶת applies. סֶלַע a coin equal to one sacred or two common Shekels.

שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ (שָׁם, טז). ––

ח. רָצָה הַכֹּהֵן לְהַחֲזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן – מַחֲזִיר. וְלֹא יִתֵּן לוֹ הוּא – וְדַעְתּוֹ שֶׁיַּחֲזִיר; וְאִם עָשָׂה כֵן – וְהֶחֱזִיר לוֹ, אֵין בְּנוֹ פָּדוּי, עַד שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ לִתֵּן לוֹ מַתָּנָה גְמוּרָה, וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן אַחַר כָּךְ לְהַחֲזִיר – יַחֲזִיר. וְכֵן אִם פֵּרַשׁ וְנָתַן לוֹ עַל מְנָת לְהַחֲזִיר, הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי.

ט. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם פְּטוּרִים מִפִּדְיוֹן הַבֵּן. ––

יז. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב בְּפִדְיוֹן? מִשֶּׁיַּשְׁלִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה (שָׁם). מֵת הַבֵּן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, וַאֲפִילוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים, וְכֵן אִם נַעֲשָׂה טְרֵפָה, אֵינוֹ חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה סְלָעִים. ––

כ. מִי שֶׁלֹּא בִכְּרָה אִשְׁתּוֹ וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה מֵהֶן יָצָא רִאשׁוֹן, אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. יָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה מֵהֶן הַבְּכוֹר, נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים לַכֹּהֵן. מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם – פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. ––

כו. שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא בִכְּרוּ וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים – וְנִתְעָרְבוּ, זֶה נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים וְזֶה נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים. ––

[3] וְלֹא יִתֵּן לוֹ הוּא... the father of the firstborn must not give the priest the redemption price (five *Selas*) with the intention that the priest give it back to him. [4] עַד שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ unless he resolves in his heart. [5] פֵּרַשׁ he specified. עַל מְנָת לְהַחֲזִיר with the condition that (the gift) shall be returned. [9] נַעֲשָׂה טְרֵפָה he became afflicted with a fatal organic disease. [11] שֶׁלֹּא בִכְּרָה אִשְׁתּוֹ whose wife had never before given birth. יָצָא רִאשׁוֹן was born first. [14] הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה the claimant (*i. e.* the priest) must produce evidence.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹד הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ אָסוּר לְחַזֵּק יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ, אוֹ לִמְכֹּר לָהֶן כְּלֵי עֲבוֹדָה, לְפִי שֶׁאָסוּר לְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה.

ב. וְאֵלּוּ כֵּלִים שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָן בַּשְּׁבִיעִית לְמִי שֶׁחָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית: מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ, הָעֹל, וְהַמִּזְרֶה, וְהַדֶּקֶר. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית – אָסוּר לְמָכְרוֹ לְחָשׁוּד. – –

ח. מְחַזְּקִין יְדֵי גוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית בִּדְבָרִים בִּלְבַד, כְּגוֹן שֶׁרְאָהוּ חוֹרֵשׁ אוֹ זוֹרֵעַ – אוֹמֵר לוֹ „תִּתְחַזֵּק" אוֹ „תַּצְלִיחַ" וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם מְצֻוִּין עַל שְׁבִיתַת הָאָרֶץ; אֲבָל לֹא יְסַעֲדֵנּוּ בַּיָּד. – –

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט הַמִּלְוָה בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ (דְּבָרִים טו, ב); וְהַתּוֹבֵעַ חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית עוֹבֵר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו (שָׁם).

ב. אֵין שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע, שֶׁהֲרֵי יָשׁוּב הַקַּרְקַע לִבְעָלָיו בְּלֹא כֶסֶף. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה הוּא. אָמְרוּ חֲכָמִים: בִּזְמַן שֶׁאַתָּה מַשְׁמִיט קַרְקַע – אַתָּה מַשְׁמִיט כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע – אֵין אַתָּה מַשְׁמִיט כְּסָפִים בַּשְּׁבִיעִית, אֲפִילוּ בָּאָרֶץ (מוֹעֵד קָטָן ב, ב).

טו. הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין וְאָמַר לָהֶם „אַתֶּם גְּבוּ לִי חוֹבִי זֶה", אֵינוֹ נִשְׁמָט, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ (דְּבָרִים טו, ג), וְזֶה – בֵּית דִּין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ. – –

[3] שְׁבִיעִית Sabbatical year. לְחַזֵּק to encourage (by favors). [4] עוֹבְרֵי עֲבֵרָה those who do wrong. [6] ... חָשׁוּד suspected of ignoring the laws of the Sabbatical year. [7] מִזְרֶה winnowing fan. דֶּקֶר mattock. [13] לְהַשְׁמִיט מִלְוָה to cancel a (cash) debt. [21] גְּבוּ collect.

טז. כְּשֶׁרָאָה הִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁנִּמְנְעוּ מִלְּהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה וְעוֹבְרִין עַל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר, וְגוֹמֵר (שָׁם, ט), הִתְקִין פְּרוֹזְבּוּל כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב עַד שֶׁיִּלְווּ זֶה אֶת זֶה. וְאֵין הַפְּרוֹזְבּוּל מוֹעִיל אֶלָּא בִשְׁמִטַּת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; אֲבָל שְׁמִטָּה שֶׁל תּוֹרָה—אֵין הַפְּרוֹזְבּוּל מוֹעִיל בָּהּ.

יח. זֶהוּ גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹזְבּוּל: מוֹסְרַנִי לָכֶם, פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַדַּיָּנִין שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי—שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה. וְהַדַּיָּנִין אוֹ הָעֵדִים חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לִסְפֹּר שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים וּלְקַדֵּשׁ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת, וְגוֹמֵר, וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים (וַיִּקְרָא כה, ח־י). וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ מְסוּרִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבַד.

ב. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ לִמְנוֹת? מֵאַחַר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ.—— נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַלְפַּיִם לִיצִירָה, מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה מֵאַחַר מוֹלַד אָדָם הָרִאשׁוֹן—שֶׁהִיא שָׁנָה שְׁנִיָּה לִיצִירָה—הִתְחִילוּ לִמְנוֹת.——

ג. שִׁבְעָה עָשָׂר יוֹבְלִים מָנוּ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ וְעַד שֶׁיָּצְאוּ. וְשָׁנָה שֶׁיָּצְאוּ בָהּ, שֶׁחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה, וּשְׁנַת שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים בְּיוֹבֵל הָיְתָה, שֶׁאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים עָמַד בַּיִת רִאשׁוֹן. כֵּיוָן שֶׁחָרַב הַבַּיִת—בָּטַל מִנְיָן זֶה. מִשֶּׁבָּטַל, נִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲרֵבָה שִׁבְעִים שָׁנָה—וְנִבְנָה בַּיִת שֵׁנִי; וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה עָמַד. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית מִבִּנְיָנוֹ עָלָה עֶזְרָא—וְהִיא הַבִּיאָה הַשְּׁנִיָּה. וּמִשָּׁנָה זוֹ הִתְחִילוּ לִמְנוֹת מִנְיָן אַחֵר וְעָשׂוּ שְׁנַת שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי—שְׁמִטָּה, וּמָנוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם יוֹבֵל בְּבַיִת שֵׁנִי, מוֹנִין הָיוּ אוֹתוֹ כְּדֵי לְקַדֵּשׁ שְׁמִטּוֹת.

ד. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַשָּׁנָה שֶׁחָרַב בָּהּ הַבַּיִת בָּאַחֲרוֹנָה, שֶׁתְּחִלָּתָהּ מִתִּשְׁרֵי שֶׁאַחַר הַחֻרְבָּן כִּשְׁנֵי חֳדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי מִתִּשְׁרֵי הוּא הַמִּנְיָן לִשְׁמִטִּין וּלְיוֹבְלוֹת, אוֹתָהּ

[1] נִמְנְעוּ refrained. [2] פְּרוֹזְבּוּל a declaration made before a court of law by a creditor to the effect that the loan in question would not be cancelled under the terms of the Seventh-Year law. [14] נִמְצֵאתָ לָמֵד=נִמְצֵאתָ אוֹמֵר hence you may infer. בִּשְׁנַת – לִיצִירָה 2503 of the Creation Era (1257 B. C. E.). [17] מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית the year after the Sabbatical year. [21] בִּיאָה שְׁנִיָּה Israel's return to Palestine from the Babylonian captivity.

הַשָּׁנָה מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה, וּשְׁנַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִן הַיּוֹבֵל הַתְּשִׁיעִי הָיְתָה. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, שָׁנָה זוֹ שֶׁהִיא שְׁנַת אֶלֶף וּמֵאָה וָשֶׁבַע לַחֻרְבָּן, שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁמֹנִים וָשֶׁבַע וָאֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת לְמִנְיַן שְׁטָרוֹת, שֶׁהִיא שְׁנַת שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לִיצִירָה, הִיא שְׁנַת שְׁמִטָּה וְהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים מִן הַיּוֹבֵל.

יד. מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא הָיוּ עֲבָדִים נִפְטָרִים לְבָתֵּיהֶן וְלֹא מִשְׁתַּעְבְּדִין לַאֲדוֹנֵיהֶן, וְלֹא הַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, אֶלָּא עֲבָדִים אוֹכְלִין וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים תָּקְעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוֹפָר, נִפְטְרוּ עֲבָדִים לְבָתֵּיהֶן וְחָזְרוּ שָׂדוֹת לְבַעֲלֵיהֶן.

טו. יְתֵרָה שְׁבִיעִית עַל הַיּוֹבֵל, שֶׁהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים – וְלֹא יוֹבֵל; וְיָתֵר יוֹבֵל עַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהַיּוֹבֵל מוֹצִיא עֲבָדִים וּמַשְׁמִיט קַרְקַע. — — יוֹבֵל מַשְׁמִיט קַרְקַע בִּתְחִלָּתוֹ, וּשְׁבִיעִית אֵינָהּ מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְסוֹפָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַמִּתְחַלֶּקֶת לַשְּׁבָטִים, אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת לִצְמִיתוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת (וַיִּקְרָא כה, כג). וְאִם מָכַר לִצְמִיתוּת – שְׁנֵיהֶם עוֹבְרִין בְּלֹא־תַעֲשֶׂה וְאֵין מַעֲשֵׂיהֶן מוֹעִילִין, אֶלָּא תַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לִבְעָלֶיהָ בַּיּוֹבֵל.

ב. וְהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְשִׁשִּׁים שָׁנָה אֵינָהּ יוֹצְאָה בַּיּוֹבֵל, שֶׁאֵין חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל אֶלָּא דָבָר הַנִּמְכָּר סְתָם אוֹ הַנִּמְכָּר לִצְמִיתוּת.

ג. לֹא יִמְכֹּר אָדָם בֵּיתוֹ אוֹ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ – אַף עַל פִּי שֶׁהֵם חוֹזְרִין אַחַר זְמַן – אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ (שָׁם, כה); אֲבָל לִמְכֹּר וּלְהַנִּיחַ הַדָּמִים בְּכִיסוֹ, אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן סְחוֹרָה, אוֹ לִקַּח בָּהֶן כֵּלִים אוֹ עֲבָדִים וּבְהֵמָה – אֵינוֹ רַשַּׁאי, אֶלָּא לִמְזוֹנוֹת בִּלְבָד. וְאִם עָבַר וּמָכַר מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי אֵלּוּ מְכוּרִין.

2 שָׁנָה זוֹ... the present year, *i. e.*, the date of this writing, being 4936 A. M. (=1176 C. E.). 3 מִנְיַן שְׁטָרוֹת Seleucidan Era, which began 312 B. C. 5 נִפְטָרִים departing. 6 מִשְׁתַּעְבְּדִין subjected as slaves. 7 עֲטָרוֹת wreaths, garlands. 9 יְתֵרָה surpasses. מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים causes cancellation of (cash) debts. 14 לִצְמִיתוּת in perpetuity. 16 אֵין... מוֹעִילִין are of no avail. 18 סְתָם without specification. 20 הֶעֱנִי he became poor. 21 לַעֲשׂוֹת... סְחוֹרָה to do business. 22 רַשַּׁאי permitted. מִכָּל מָקוֹם nevertheless.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. הַמּוֹכֵר בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה – הֲרֵי זֶה גּוֹאֲלוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם שֶׁמָּכַר בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, וַאֲפִילוּ בְּיוֹם שֶׁמָּכַר; וּכְשֶׁרוֹצֶה לִפְדּוֹת, נוֹתֵן כָּל הַדָּמִים שֶׁלָּקַח וְאֵינוֹ גּוֹרֵעַ לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם.

ז. הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִמְצָא הַלּוֹקֵחַ לִפְדּוֹת מִמֶּנּוּ, הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ מְעוֹתָיו בְּבֵית דִּין וְשׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת וְנִכְנָס לְבֵיתוֹ, וְאֵימָתַי שֶׁיָּבוֹא הַלּוֹקֵחַ – יָבוֹא וְיִטֹּל מְעוֹתָיו.

ט. מָכַר בֵּית עִיר חוֹמָה וְהִגִּיעַ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנַת הַמֶּכֶר, אֵינוֹ חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל, אֶלָּא יִהְיֶה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד שֶׁיִּרְצֶה הַמּוֹכֵר לִגְאֹל – כָּל שְׁנַת הַמֶּכֶר, אוֹ תִּמָּלֵא שָׁנָה וְיַחֲלֹט.

י. הַמּוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי חֲצֵרִים, אוֹ בְּעִיר שֶׁאֵינָהּ מֻקֶּפֶת חוֹמָה כָּרָאוּי, הֲרֵי זֶה נִגְאָל בְּכֹחַ יָפֶה שֶׁבְּדִין הַשָּׂדֶה וְשֶׁבְּדִין הַבָּתִּים הַמֻּקָּפִין חוֹמָה. כֵּיצַד? אִם רָצָה לִגְאֹל מִיָּד, גּוֹאֵל כְּדִין הַבָּתִּים; הִגִּיעַ שְׁנֵים עָשָׂר וְלֹא גָּאַל, הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּדִין הַשָּׂדוֹת; – – הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא גָּאַל, חוֹזֵר הַבַּיִת בְּלֹא דָמִים כְּדִין הַשָּׂדוֹת.

טו. אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל חוֹמָה מֻקֶּפֶת בִּשְׁעַת כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ. כֵּיצַד? עִיר שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בְּשָׁעָה שֶׁכִּבֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּקֶּפֶת עַתָּה, הֲרֵי הִיא כְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים; וְעִיר שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מֻקֶּפֶת עַתָּה, הֲרֵי הִיא כְּמֻקֶּפֶת. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ בְּחֻרְבָּן רִאשׁוֹן, בָּטְלָה קְדֻשַּׁת עָרֵי חוֹמָה שֶׁהָיוּ בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עֶזְרָא בַּבִּיאָה הַשְּׁנִיָּה, נִתְקַדְּשׁוּ כָּל הֶעָרִים הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה בְּאוֹתָהּ הָעֵת, מִפְּנֵי שֶׁבִּיאָתָן בִּימֵי עֶזְרָא, שֶׁהִיא בִּיאָה שְׁנִיָּה, כְּבִיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ: מַה בִּיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ – מָנוּ שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה וְנִתְחַיְּבוּ בְּמַעֲשֵׂר, אַף בִּיאָתָם בִּימֵי עֶזְרָא – מָנוּ שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה וְנִתְחַיְּבוּ בְּמַעֲשֵׂר.

[4] אֵינוֹ גּוֹרֵעַ cannot deduct. [5] יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ the day ending the twelve month period. [10] יַחֲלֹט it is sold irredeemably. [12] בְּכֹחַ יָפֶה שֶׁבְּדִין הַשָּׂדֶה by the strong legal right applying to the sale of a field. [16] מֻקֶּפֶת surrounded, fortified. כִּבּוּשׁ conquest (of Palestine). [22] מַה . . . אַף just as . . . so also. מָנוּ they counted.

טז. וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא, בְּבִיאָה שְׁלִישִׁית, בְּעֵת שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ יַתְחִילוּ לִמְנוֹת שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, וִיקַדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְיִתְחַיֵּב כָּל מָקוֹם שֶׁיִּכְבְּשׁוּהוּ בְּמַעַשְׂרוֹת. — —

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

א. שֵׁבֶט לֵוִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, כְּבָר נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לִתֵּן לָהֶם עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶן. וְהֶעָרִים הֵן שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט, וַעֲלֵיהֶן שְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים עִיר. — —

יב. וְלָמָּה לֹא זָכָה לֵוִי בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְבִזָּתָהּ עִם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהֻבְדַּל לַעֲבֹד אֶת ה׳ וּלְשָׁרְתוֹ וּלְהוֹרוֹת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים וּמִשְׁפָּטָיו הַצַּדִּיקִים לָרַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל (דְּבָרִים לג, י). לְפִיכָךְ הֻבְדְּלוּ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם: לֹא עוֹרְכִין מִלְחָמָה כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נוֹחֲלִין, וְלֹא זוֹכִין לְעַצְמָן בְּכֹחַ גּוּפָן — אֶלָּא הֵם חֵיל הַשֵּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ ה׳ חֵילוֹ (שָׁם, יא); וְהוּא, בָּרוּךְ הוּא, זוֹכֶה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ (בַּמִּדְבָּר יח, כ).

יג. וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִכָּל בָּאֵי הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ וֶהֱבִינוֹ מַדָּעוֹ לְהִבָּדֵל לַעֲמֹד לִפְנֵי ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ, לָדַעַת אֶת ה׳, וְהָלַךְ יָשָׁר כְּמוֹ שֶׁעָשָׂהוּ הָאֱלֹהִים וּפָרַק מֵעַל צַוָּארוֹ עֹל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם — הֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְיִהְיֶה ה׳ חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים וְיִזְכֶּה לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה דָּבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ, כְּמוֹ שֶׁזָּכָה לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם; הֲרֵי דָוִד, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, אוֹמֵר: ה׳ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי, אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי (תְּהִלִּים טז, ה).

[6] מִגְרָשִׁים open lands surrounding towns. עֲלֵיהֶן besides them. [8] בִּזָּתָהּ its booty. [13] זוֹכֶה לָהֶם obtains privileges in their behalf. [14] בָּאֵי עוֹלָם mankind. אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ whose mind made him willing. [18] יִזְכֶּה לוֹ . . . דָּבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ (God) will obtain in his behalf . . . something to satisty his needs.

סֵפֶר עֲבוֹדָה

בֵּית הַבְּחִירָה
כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ
תְּמִידִין וּמוּסָפִין
מְעִילָה

הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

ב. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ הֶעֱמִידוּ הַמִּשְׁכָּן בְּגִלְגָּל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁכָּבְשׁוּ וְשֶׁחִלְּקוּ. וּמִשָּׁם בָּאוּ לְשִׁילֹה וּבָנוּ שָׁם בַּיִת שֶׁל אֲבָנִים, וּפָרְשׂוּ יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן עָלָיו, וְלֹא הָיְתָה שָׁם תִּקְרָה. וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְתֵשַׁע שָׁנָה עָמַד מִשְׁכַּן שִׁילֹה. וּכְשֶׁמֵּת עֵלִי חָרַב, וּבָאוּ לְנֹב וּבָנוּ שָׁם מִקְדָּשׁ. וּכְשֶׁמֵּת שְׁמוּאֵל חָרַב, וּבָאוּ לְגִבְעוֹן וּבָנוּ שָׁם מִקְדָּשׁ; וּמִגִּבְעוֹן בָּאוּ לְבֵית הָעוֹלָמִים. וִימֵי נֹב וְגִבְעוֹן שֶׁבַע וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה.

ג. כֵּיוָן שֶׁנִּבְנָה הַמִּקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם נֶאֶסְרוּ כָּל הַמְּקוֹמוֹת כֻּלָּן לִבְנוֹת בָּהֶן בַּיִת לַה' וּלְהַקְרִיב בָּהֶן קָרְבָּן, וְאֵין שָׁם בַּיִת לְדוֹרֵי הַדּוֹרוֹת אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם בִּלְבַד וּבְהַר הַמּוֹרִיָּה. – –

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. אֶבֶן הָיְתָה בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁעָלֶיהָ הָיָה הָאָרוֹן מֻנָּח, וּלְפָנָיו צִנְצֶנֶת הַמָּן וּמַטֵּה אַהֲרֹן. וּבְעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב, בָּנָה בוֹ מָקוֹם לִגְנֹז בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת. וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה וּגְנָזוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה – – וְנִגְנַז עִמּוֹ מַטֵּה אַהֲרֹן וְהַצִּנְצֶנֶת וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וְכָל אֵלּוּ לֹא חָזְרוּ בְּבַיִת שֵׁנִי. וְאַף אוּרִים וְתֻמִּים, שֶׁהָיוּ בְּבַיִת שֵׁנִי, לֹא הָיוּ מְשִׁיבִין בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְלֹא הָיוּ נִשְׁאָלִין בָּהֶן. – –

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. הַר הַבַּיִת, וְהוּא הַר הַמּוֹרִיָּה, הָיָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה עַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה וְהָיָה מֻקָּף חוֹמָה – – וְכֻלּוֹ הָיָה מְקֹרֶה סְטָו לִפְנִים מִסְּטָו.

3 אַרְבַּע ... שֶׁכָּבְשׁוּ וְשֶׁחִלְּקוּ fourteen years during which the Israelites were engaged in conquering and dividing the land. 7 בֵּית הָעוֹלָמִים the permanent house, the Jerusalem Temple. 12 בְּמַעֲרָבוֹ on its western side. צִנְצֶנֶת הַמָּן the bottle of manna (which was preserved). 13 יָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב he knew that it would at the end be destroyed. 14 לִגְנֹז to hide. ... מַטְמוֹנִיּוֹת deep and tortuous (winding) secret places. 15 שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה the oil for anointment. 16-17 לֹא הָיוּ מְשִׁיבִין ... בָּהֶן no longer indicated God's will and were not consulted. 20 מֻקָּף surrounded. מְקֹרֶה covered. סְטָו לִפְנִים מִסְּטָו a collonade within a collonade.

ב. וַחֲמִשָּׁה שְׁעָרִים הָיוּ לוֹ: אֶחָד מִן הַמַּעֲרָב, וְאֶחָד מִן הַמִּזְרָח, וְאֶחָד מִן הַצָּפוֹן, וּשְׁנַיִם מִן הַדָּרוֹם. רֹחַב כָּל שַׁעַר עֶשֶׂר אַמּוֹת, וְגָבְהוֹ עֶשְׂרִים; וְיֵשׁ לָהֶם דְּלָתוֹת.

ג. לִפְנִים מִמֶּנּוּ – סֹרֵג מַקִּיף סָבִיב, גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים; וְלִפְנִים מִן הַסֹּרֵג – הַחֵל, גָּבְהוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת. ——

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. הַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ לֹא הָיָה בְּמִישׁוֹר אֶלָּא בְּמַעֲלֵה הָהָר. כְּשֶׁאָדָם נִכְנָס מִשַּׁעַר מִזְרָחִי שֶׁל הַר הַבַּיִת, מְהַלֵּךְ עַד סוֹף הַחֵל בְּשָׁוֶה, וְעוֹלֶה מִן הַחֵל לְעֶזְרַת הַנָּשִׁים בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת – רוּם כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי אַמָּה.

ב. וּמְהַלֵּךְ כָּל עֶזְרַת הַנָּשִׁים בְּשָׁוֶה וְעוֹלֶה מִמֶּנָּה לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא תְּחִלַּת הָעֲזָרָה, בְּחָמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת – רוּם כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי אַמָּה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ – מִצְוַת־עֲשֵׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם פַּחַד מֵאוֹיְבִים וְלֹא מִלִּסְטִים, שֶׁאֵין שְׁמִירָתוֹ אֶלָּא כָּבוֹד לוֹ: אֵינוֹ דוֹמֶה פַּלְטֵרִין שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שׁוֹמְרִין לְפַלְטֵרִין שֶׁאֵין עָלָיו שׁוֹמְרִין.

ב. וּשְׁמִירָה זוֹ – מִצְוָתָהּ כָּל הַלַּיְלָה, וְהַשּׁוֹמְרִים הֵם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם. ——

ד. מִצְוַת שְׁמִירָתוֹ, שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים מִבִּפְנִים וְהַלְוִיִּם מִבַּחוּץ. וְאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים עֵדָה שׁוֹמְרִין אוֹתוֹ בְּכָל לַיְלָה תָּמִיד בְּאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מָקוֹם: הַכֹּהֲנִים בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת, וְהַלְוִיִּם בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד מָקוֹם.

י. וּמַעֲמִידִין מְמֻנֶּה אֶחָד עַל כָּל מִשְׁמְרוֹת הַשּׁוֹמְרִים, וְ"אִישׁ הַר הַבַּיִת" הָיָה נִקְרָא. וְהָיָה מְחַזֵּר עַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר כָּל הַלַּיְלָה – וַאֲבוּקוֹת דְּלוּקוֹת לְפָנָיו; וְכָל מִשְׁמָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד וְאוֹמֵר לוֹ: "אִישׁ הַר הַבַּיִת, שָׁלוֹם עָלֶיךָ!" נִכָּר

4 סֹרֵג a latticed railing. מַקִּיף surrounding. 5 הַחֵל the Rampart (a raised causeway going around the inner precincts). 7 מִישׁוֹר level ground. מַעֲלֵה הָהָר ascent of the mount. 8 בְּשָׁוֶה on level ground. עֶזְרַת הַנָּשִׁים the Court of the Women, the women's compartment in the Temple court. 9 מַעֲלוֹת steps. רוּם height. שִׁלְחָהּ its tread, stepping space. 15 לִסְטִים robbers. פַּלְטֵרִין palace. 19 עֵדָה ten persons. 21 מְמֻנֶּה special officer, superintendent. 22 הָיָה מְחַזֵּר he used to go around. אֲבוּקוֹת דְּלוּקוֹת lighted torches. 23 נִכָּר it is evident.

שֶׁהוּא יָשֵׁן, חוֹבְטוֹ בְּמַקְלוֹ. וּרְשׁוּת הָיָה לוֹ לִשְׂרֹף אֶת כְּסוּתוֹ – עַד שֶׁהָיוּ אוֹמְרִין בִּירוּשָׁלַיִם: מַה קּוֹל בָּעֲזָרָה? קוֹל בֶּן לֵוִי לוֹקֶה וּבְגָדָיו נִשְׂרָפִין, שֶׁיָּשֵׁן עַל מִשְׁמַרְתּוֹ (מִדּוֹת א, ב).

יא. בַּשַּׁחַר קֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, סָמוּךְ לוֹ, יָבוֹא הַמְּמֻנֶּה שֶׁל מִקְדָּשׁ וְיִדְפֹּק עַל הַכֹּהֲנִים שֶׁבְּבֵית הַמּוֹקֵד – וְהֵן פּוֹתְחִין לוֹ. נָטַל אֶת הַמַּפְתֵּחַ וּפָתַח אֶת הַשַּׁעַר הַקָּטָן שֶׁבֵּין בֵּית הַמּוֹקֵד וּבֵין הָעֲזָרָה וְנִכְנַס מִבֵּית הַמּוֹקֵד לָעֲזָרָה, וְנִכְנְסוּ אַחֲרָיו הַכֹּהֲנִים, וּשְׁתֵּי אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר בְּיָדָם, וְנֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי כִתּוֹת: כַּת הוֹלֶכֶת לְמִזְרָח וְכַת הוֹלֶכֶת לְמַעֲרָב. וְהָיוּ בּוֹדְקִין וְהוֹלְכִין אֶת כָּל הָעֲזָרָה. – – הִגִּיעוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ, אוֹמְרִין: שָׁלוֹם, הַכֹּל שָׁלוֹם! – – (תָּמִיד א, ב–ג).

יב. כַּסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה – חוּץ מִלֵּילֵי שַׁבָּתוֹת, שֶׁאֵין בְּיָדָם אוֹר אֶלָּא בּוֹדְקִין בַּנֵּרוֹת הַדְּלוּקִין שָׁם מֵעֶרֶב שַׁבָּת.

[1] חוֹבְטוֹ בְּמַקְלוֹ he beats him with his cane. רְשׁוּת הָיָה לוֹ he had the right. כְּסוּתוֹ his clothing. [2] מַה קּוֹל בָּעֲזָרָה? what is the noise in the Temple Court? לוֹקֶה is being beaten. [4] יִדְפֹּק used to knock on the door. [7] אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר lighted torches. [8] הִגִּיעוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ when the two parties (of priests) reached (a certain place). [9] הַכֹּל שָׁלוֹם all is well.

הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. זֶרַע לֵוִי כֻּלּוֹ מֻבְדָּל לַעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּעֵת הַהִיא הִבְדִּיל ה׳ אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי (דְּבָרִים י, ח). וּמִצְוַת־עֲשֵׂה לִהְיוֹת הַלְוִיִּם פְּנוּיִן וּמוּכָנִין לַעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ, בֵּין רָצוּ בֵּין שֶׁלֹּא רָצוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת עֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד (בַּמִּדְבָּר יח, כג). וּבֶן לֵוִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו כָּל מִצְוֹת לְוִיָּה חוּץ מִדָּבָר אֶחָד – אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּקַבֵּל אֶת כֻּלָּן.

ב. עֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶן הִיא שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹמְרִין אֶת הַמִּקְדָּשׁ; וְיִהְיוּ מֵהֶן שׁוֹעֲרִין לִפְתֹּחַ שַׁעֲרֵי הַמִּקְדָּשׁ וּלְהָגִיף דְּלָתוֹתָיו; וְיִהְיוּ מֵהֶן מְשׁוֹרְרִין לְשׁוֹרֵר עַל הַקָּרְבָּן בְּכָל יוֹם. – –

ג. – – וְאֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵים עָשָׂר לְוִיִּם עוֹמְדִים עַל הַדּוּכָן בְּכָל יוֹם לוֹמַר שִׁירָה עַל הַקָּרְבָּן, וּמוֹסִיפִין עַד לְעוֹלָם. וְאֵין אוֹמְרִין שִׁירָה אֶלָּא בַּפֶּה – בְּלֹא כְּלִי – שֶׁעִקַּר הַשִּׁירָה, שֶׁהִיא עֲבוֹדָתָהּ, בַּפֶּה. וַאֲחֵרִים הָיוּ עוֹמְדִים שָׁם – מְנַגְּנִין בִּכְלֵי שִׁיר – מֵהֶן לְוִיִּם וּמֵהֶן יִשְׂרְאֵלִים מְיֻחָסִין הַמַּשִּׂיאִין לַכְּהֻנָּה, שֶׁאֵין עוֹלֶה עַל הַדּוּכָן אֶלָּא מְיֻחָס. וְאֵין אֵלּוּ הַמְשׁוֹרְרִים עַל פִּי הַכֵּלִים עוֹלִין לְמִנְיַן הַשְּׁנַיִם עָשָׂר.

ד. וּבַמָּה הֵם מְנַגְּנִין? בִּנְבָלִים וַחֲלִילִים וְכִנּוֹרוֹת וַחֲצוֹצְרוֹת וְהַצֶּלְצָל. – –

ז. אֵין בֶּן לֵוִי נִכְנָס לָעֲזָרָה לַעֲבוֹדָתוֹ עַד שֶׁיְּלַמְּדוּהוּ חָמֵשׁ שָׁנִים תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה (שָׁם ח, כד), וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה (שָׁם ד, ג) – הָא כֵּיצַד? חָמֵשׁ לְתַלְמוּד. – –

ט. שְׁמוּאֵל הָרוֹאֶה וְדָוִד הַמֶּלֶךְ חִלְּקוּ הַלְוִיִּם לְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מִשְׁמָרוֹת; וְעוֹבֵד מִשְׁמָר בְּכָל שַׁבָּת. וְכָל אַנְשֵׁי מִשְׁמָר – מְחַלֵּק אוֹתָם רֹאשׁ הַמִּשְׁמָר לְבָתֵּי אָבוֹת – – וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת מְחַלְּקִין אֵלּוּ הָעוֹבְדִים בְּיוֹם שֶׁלָּהֶן, "אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ" (שָׁם ד, יט). – –

4 פְּנוּיִן having leisure. 8 שׁוֹעֲרִין gate-keepers. 9 לְהָגִיף to shut. 11 אֵין פּוֹחֲתִין there were never less than. דּוּכָן stage, stand. 12 עַד לְעוֹלָם without limit. 14 מֵהֶן some of them. ... מְיֻחָסִין of distinguished birth, eligible to give their daughters in marriage into the priesthood. 15 עוֹלִין לְמִנְיַן included in. 16 נְבָלִים lyres. חֲלִילִים flutes. כִּנּוֹרוֹת harps. צֶלְצָל cymbal. 19 הָא כֵּיצַד how can we explain this? לְתַלְמוּד for study. 21 שַׁבָּת week. 22 רָאשֵׁי הָאָבוֹת the heads of the families.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. הַכֹּהֲנִים הֻבְדְּלוּ מִכְּלַל הַלְוִיִּם לַעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת. – –

ב. וְצָרִיךְ כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לִנְהֹג בָּהֶן כָּבוֹד הַרְבֵּה וּלְהַקְדִּים אוֹתָם לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה: לִפְתֹּחַ בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן, וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן, וְלִטֹּל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן.

ג. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ חִלֵּק הַכֹּהֲנִים לִשְׁמוֹנָה מִשְׁמָרוֹת: אַרְבָּעָה מֵאֶלְעָזָר וְאַרְבָּעָה מֵאִיתָמָר; וְכֵן הָיוּ עַד שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא. וּבִימֵי שְׁמוּאֵל–חִלְּקוּם הוּא וְדָוִד הַמֶּלֶךְ לְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מִשְׁמָר. וְעַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר רֹאשׁ אֶחָד, מְמֻנֶּה. וְעוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם לַעֲבוֹדָה–מִשְׁמָר לְכָל שַׁבָּת. וּמִיּוֹם הַשַּׁבָּת לְיוֹם הַשַּׁבָּת הֵן מִתְחַלְּפִין: מִשְׁמָר יוֹצֵא וְהָאַחֵר שֶׁהוּא אַחֲרָיו נִכְנָס עַד שֶׁיִּגְמְרוּ–וְחוֹזְרִין חֲלִילָה.

יא. כָּל רֹאשׁ מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר מְחַלֵּק מִשְׁמָרוֹ לְבָתֵּי אָבוֹת עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל בֵּית אָב וַאֲנָשָׁיו עוֹבֵד בְּיוֹם אֶחָד מִימוֹת הַשַּׁבָּת, וְהָאֶחָד בַּיּוֹם שֶׁל אַחֲרָיו, וְהָאֶחָד בַּיּוֹם שֶׁל אַחֲרָיו. וּלְכָל בֵּית אָב וָאָב רֹאשׁ אֶחָד, מְמֻנֶּה עָלָיו.

יב. וּמְמַנִּין כֹּהֵן גָּדוֹל, הוּא רֹאשׁ לְכָל הַכֹּהֲנִים, וּמוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ בִּגְדֵי כְהֻנָּה גְדוֹלָה. – – וְאִם אֵין שָׁם שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, מְרַבִּין אוֹתוֹ בְּבִגְדֵי כְהֻנָּה גְדוֹלָה בִּלְבַד. – –

יג. כֵּיצַד מְרַבִּין אוֹתוֹ בִּבְגָדִים? לוֹבֵשׁ שְׁמוֹנָה בְגָדִים וּפוֹשְׁטָן, וְחוֹזֵר וְלוֹבְשָׁן לְמָחָר–שִׁבְעַת יָמִים, יוֹם אַחַר יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו (שמות כט, ל). וּכְשֵׁם שֶׁרִבּוּי בְּגָדִים–שִׁבְעָה, כָּךְ מְשִׁיחָה בְשֶׁמֶן–שִׁבְעָה, יוֹם אַחַר יוֹם. – –

טו. אֵין מַעֲמִידִין כֹּהֵן גָּדוֹל אֶלָּא בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד; וְאֵין מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ אֶלָּא בַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הִמָּשַׁח אוֹתוֹ (וַיִּקְרָא ו, יג). – –

טז. מְמַנִּין כֹּהֵן אֶחָד–יִהְיֶה לְכֹהֵן גָּדוֹל כְּמוֹ הַמִּשְׁנֶה לְמֶלֶךְ, וְהוּא הַנִּקְרָא סְגָן וְהוּא הַנִּקְרָא מְמֻנֶּה, וְיִהְיֶה עוֹמֵד לִימִין כֹּהֵן גָּדוֹל תָּמִיד; וְזֶה כָּבוֹד הוּא לוֹ. וְכָל הַכֹּהֲנִים–מִתַּחַת יַד הַסְּגָן.

4 לִפְתֹּחַ בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן to be first to begin the reading of a portion in the Pentateuch. מָנָה יָפָה the best portion (at a meal). 9 מִשְׁמָר לְכָל שַׁבָּת for each week a division for duty. 10 וְחוֹזְרִין חֲלִילָה and so they go on in turn. 11 בָּתֵּי אָבוֹת families. 15 ... מְרַבִּין אוֹתוֹ he is clothed with a larger number of garments designated for the high priest. 20 שִׁבְעָה seven days. 23 מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ viceroy. מְמֻנֶּה–סְגָן deputy High Priest.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כֹּהֵן גָּדוֹל צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִכָּל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים בְּנוֹי, בְּכֹחַ, בְּעֹשֶׁר, בְּחָכְמָה וּבְמַרְאֶה. אֵין לוֹ מָמוֹן – כָּל הַכֹּהֲנִים נוֹתְנִין לוֹ מִשֶּׁלָּהֶן, כָּל אֶחָד לְפִי עָשְׁרוֹ, עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר יוֹתֵר מֵעָשִׁיר שֶׁבְּכֻלָּן.

ג. וְחַיָּב כֹּהֵן גָּדוֹל לִנְהֹג כָּבוֹד בְּעַצְמוֹ, וְלֹא יָקֵל בְּעַצְמוֹ עִם שְׁאָר הָעָם. – –

ד. לֹא יִכָּנֵס לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה וְלֹא לִסְעֻדָּה שֶׁל רַבִּים, אֲפִילוּ הֵם שֶׁל מִצְוָה. אֲבָל הוֹלֵךְ הוּא, אִם רָצָה, לְבֵית הָאֵבֶל. וּכְשֶׁהוּא הוֹלֵךְ, אֵינוֹ הוֹלֵךְ בְּעִרְבּוּבְיָא עִם שְׁאָר הַכֹּהֲנִים, אֶלָּא מְסַבְּבִין אוֹתוֹ הַכֹּהֲנִים וְחוֹלְקִין לוֹ כָּבוֹד. וְהַסְּגָן מְמַצְּעוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם. – – וְאוֹמֵר לָאֲבֵלִים „תִּנְחֲמוּ", וְהֵן מְכַבְּדִין אוֹתוֹ כְּפִי כֹחָן.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו, וְקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר הֵן קָרְבָּן שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּן עוֹמְדִין בָּעֲזָרָה בִּשְׁעַת קָרְבָּן, לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיִּבָּרְרוּ מִיִּשְׂרָאֵל כְּשֵׁרִים וְיִרְאֵי חֵטְא וְיִהְיוּ שְׁלוּחֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד עַל הַקָּרְבָּנוֹת – וְהֵם הַנִּקְרָאִים אַנְשֵׁי מַעֲמָד. וְחִלְּקוּ אוֹתָם – עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מַעֲמָדוֹת, כְּמִנְיַן מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה; וְעַל כָּל מַעֲמָד וּמַעֲמָד – אֶחָד מֵהֶן מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם וְהוּא הַנִּקְרָא רֹאשׁ הַמַּעֲמָד.

ב. בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת מִתְקַבְּצִין אַנְשֵׁי מַעֲמָד שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת. מִי שֶׁהָיָה מֵהֶן בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ קָרוֹב לָהּ – נִכְנָסִין לַמִּקְדָּשׁ עִם מִשְׁמַר כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת; וְהָרְחוֹקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ מַעֲמָד, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ מַעֲמָד שֶׁלָּהֶן, הֵן מִתְקַבְּצִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁבִּמְקוֹמָן.

ג. וּמָה הֵן עוֹשִׂין – אֵלּוּ הַמִּתְקַבְּצִין בֵּין בִּירוּשָׁלַיִם בֵּין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת? מִתְעַנִּים בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת שֶׁלָּהֶן, וּבִשְׁלִישִׁי, וּבִרְבִיעִי, וּבַחֲמִישִׁי. – –

ד. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם מִשַּׁבָּת שֶׁהִיא מַעֲמָדָן מִתְפַּלְּלִין אַרְבַּע תְּפִלּוֹת: שַׁחֲרִית

[2] נוֹי beauty. [3] מַרְאֶה appearance. [4] עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר ... until he becomes the richest among them. [5] לֹא יָקֵל בְּעַצְמוֹ he must not esteem himself lightly, act frivolously. [7] עִרְבּוּבְיָא mixed crowd. [8] חוֹלְקִין לוֹ כָּבוֹד he is treated with respect. מְמַצְּעוֹ ... places him between himself (on the right) and the people (on the left). [13] עֲזָרָה Temple court. יִבָּרְרוּ there should be selected. [21] מִתְעַנִּים they fast. [23] שַׁבָּת week.

וּמִנְחָה וּנְעִילָה, וְעוֹד מוֹסִיפִין תְּפִלָּה אַחֶרֶת בֵּין שַׁחֲרִית וּמִנְחָה. — — וְלֹא הָיוּ מִתְקַבְּצִין לִתְפִלַּת מִנְחָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן טְרוּדִין לַשַּׁבָּת.

ה. וְקִבּוּצָן לְכָל תְּפִלָּה מֵאַרְבַּע תְּפִלּוֹת אֵלּוּ וַעֲמִידָתָן שָׁם לִתְפִלָּה וְלִתְחִנָּה וּלְבַקָּשָׁה וְלִקְרוֹת בַּתּוֹרָה — נִקְרָא מַעֲמָד.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. חֲמִשָּׁה עָשָׂר מְמֻנִּין הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ. — —

ב. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמְּמֻנִּים אֵלּוּ — תַּחַת יָדוֹ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה, כְּדֵי לְהָכִין הַמְּלָאכָה שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עָלֶיהָ. זֶה שֶׁעַל הַזְּמַנִּים — הוּא וַאֲנָשָׁיו מְשַׁמְּרִים אֶת הַזְּמַנִּים: כֵּיוָן שֶׁתַּגִּיעַ עֵת הַקָּרְבָּן מַכְרִיז הוּא אוֹ אֶחָד מֵאֲנָשָׁיו בִּרְשׁוּתוֹ, וְאוֹמֵר: עִמְדוּ, כֹּהֲנִים, לַעֲבוֹדָה, וּלְוִיִּם — לַדּוּכָן, וְיִשְׂרָאֵל — לַמַּעֲמָד! וְכֵיוָן שֶׁיִּשָּׁמַע קוֹלוֹ, יָבוֹא כָּל אֶחָד לִמְלַאכְתּוֹ.

ג. זֶה שֶׁעַל נְעִילַת שְׁעָרִים — עַל פִּיו נוֹעֲלִין וְעַל פִּיו פּוֹתְחִין, וְאֵין הַתּוֹקְעִין תּוֹקְעִין בְּכָל יוֹם לִפְתִיחַת הַשְּׁעָרִים אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ; וּבְכָל יוֹם תּוֹקְעִין בַּמִּקְדָּשׁ שָׁלֹשׁ תְּקִיעוֹת לִפְתִיחַת הַשְּׁעָרִים: תְּקִיעָה, תְּרוּעָה וּתְקִיעָה.

ד. זֶה שֶׁעַל הַשּׁוֹמְרִים — הוּא אִישׁ הַר הַבַּיִת שֶׁמְּסַבֵּב עַל הַלְוִיִּם בְּכָל לַיְלָה; וְכָל מִי שֶׁיָּשֵׁן עַל מִשְׁמָרוֹ — מַלְקֶה אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹ וְשׂוֹרֵף אֶת כְּסוּתוֹ.

ה. זֶה שֶׁעַל הַמְשׁוֹרְרִים — הוּא בּוֹרֵר בְּכָל יוֹם הַמְשׁוֹרְרִים שֶׁעוֹמְדִים עַל הַדּוּכָן לוֹמַר שִׁירָה בַּפֶּה, וְעַל פִּיו תּוֹקְעִין עַל הַקָּרְבָּנוֹת. — —

ו. — — וְכָל הַתּוֹקְעִים שֶׁתּוֹקְעִים עַל הַקָּרְבָּנוֹת — מִתַּחַת יַד זֶה שֶׁעַל הַמְשׁוֹרְרִים וּבִרְשׁוּתוֹ. וְכָל אֵלּוּ הַתְּקִיעוֹת בַּחֲצוֹצְרוֹת הֵן.

ז. זֶה שֶׁעַל הַצֶּלְצָל — הוּא הַמַּעֲמִיד כָּל הַמְשׁוֹרְרִים עַל פִּי כְּלֵי שִׁיר שֶׁסּוֹעֲדִין עִם הַלְוִיִּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ח. זֶה שֶׁעַל הַפְּיָסוֹת — הוּא מֵפִּיס בֵּין הַכֹּהֲנִים בְּכָל יוֹם, עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל אִישׁ וְאִישׁ עוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ שֶׁזָּכָה בָהּ בַּפַּיִס. וְאַרְבַּע פְּעָמִים הָיוּ מְפִיסִין בְּכָל יוֹם. וּבְהִלְכוֹת תְּמִידִין אֲבָאֵר כֵּיצַד הָיוּ מְפִיסִין.

2 טְרוּדִין are busily engaged. 9 מַכְרִיז he calls out. בִּרְשׁוּתוֹ with his permission. 10 לַדּוּכָן to the stand (to officiate as Levites). לַמַּעֲמָד to the prayer meeting. 16 עַל מִשְׁמָרוֹ when he is on guard. מַלְקֶה אוֹתוֹ he beats him. כְּסוּתוֹ his clothing. 17 בּוֹרֵר he selects. 18 עַל פִּיו by his order. 21 צֶלְצָל cymbal. סוֹעֲדִין they assist. 22 בֵּאַרְנוּ we explained. 23 פַּיִס lot, chance. מֵפִּיס he decides (by counting a certain number). 24 זָכָה he won.

יד. הַכֹּהֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן עוֹמְדִין עַל הָרִצְפָּה תָּמִיד וְאוֹכְלִין בָּשָׂר הַרְבֵּה וְאֵין עֲלֵיהֶן בְּגָדִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה אֶלָּא חָלוּק אֶחָד, הֵם חוֹלִין בְּמְעֵיהֶן. לְפִיכָךְ מַעֲמִידִין מְמֻנֶּה אֶחָד שֶׁיִּהְיֶה מְבַקֵּר אוֹתָן וּמְרַפֵּא כָּל תַּחֲלוּאֵיהֶן וְעוֹסֵק בָּהֶן תָּמִיד – הוּא וַאֲנָשָׁיו שֶׁתַּחַת יָדוֹ.

טו. וְכֵן מְמַנִּין אֶחָד לִהְיוֹת חוֹפֵר בּוֹרוֹת וְשִׁיחִין וּמְתַקֵּן הַבּוֹרוֹת שֶׁל רַבִּים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם מְצוּיִין בִּירוּשָׁלַיִם לְכָל אֶחָד מִיּוֹשְׁבֶיהָ וּלְכָל עוֹלֵי הָרְגָלִים.– –

כ. זֶה הַמְמֻנֶּה עַל מַעֲשֵׂה בִּגְדֵי כְהֻנָּה – עוֹסֵק בַּהֲכָנַת בִּגְדֵי כֹּהֲנִים הֶדְיוֹטִים וּבִגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל וּבַאֲרִיגָתָן, וּמִתַּחַת יָדוֹ נַעֲשָׂה הַכֹּל; וְלִשְׁכָּה הָיְתָה לוֹ בַּמִּקְדָּשׁ.

[2] חָלוּק undershirt. [3] תַּחֲלוּאֵיהֶן their diseases. [5] בּוֹרוֹת וְשִׁיחִין wells and ditches. [7] כֹּהֲנִים הֶדְיוֹטִים common priests. [8] אֲרִיגָה weaving. לִשְׁכָּה compartment.

הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. כָּל הָעֲבוֹדוֹת הָאֵלּוּ שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל יוֹם – בְּפַיִס הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? כָּל כֹּהֲנֵי בָתֵּי אָבוֹת שֶׁל יוֹם נִכְנָסִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר – – וְהַמְמֻנֶּה שֶׁעַל הַפְּיָסוֹת עִמָּהֶן. וְהֵן עוֹמְדִין בְּהַקָּפָה, וְהַמְמֻנֶּה נוֹטֵל מִצְנֶפֶת מֵעַל רֹאשׁוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן וּמַחֲזִירָהּ, וְהוּא הָאִישׁ שֶׁמַּתְחִילִין לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ וּמְפִיסִין, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ג. כֵּיצַד מְפִיסִין? עוֹמְדִין בְּהֶקֵּף, וּמַסְכִּימִין עַל מִנְיָן שְׁמוֹנִים, מֵאָה אוֹ אֶלֶף, אוֹ כָּל מִנְיָן שֶׁיַּסְכִּימוּ עָלָיו. וְהַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לָהֶם „הַצְבִּיעוּ", וְהֵן מוֹצִיאִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם – – וּמַתְחִיל הַמְמֻנֶּה לִמְנוֹת מִן הָאִישׁ הַיָּדוּעַ שֶׁהֵסִיר מִצְנַפְתּוֹ תְּחִלָּה וּמוֹנֶה עַל אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְחוֹזֵר חָלִילָה עַד שֶׁיַּשְׁלִים הַמִּנְיָן שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו; וְהָאִישׁ שֶׁשָּׁלַם הַמִּנְיָן אֵצֶל אֶצְבָּעוֹ – הוּא שֶׁיָּצָא בְּפַיִס, רִאשׁוֹן לָעֲבוֹדָה.

ד. וְלָמָּה מוֹנֶה הַמִּנְיָן, שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו, עַל הָאֶצְבָּעוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ וְלֹא הָיָה מוֹנֶה עַל הָאֲנָשִׁים עַצְמָן? לְפִי שֶׁאָסוּר לִמְנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל יְדֵי דָבָר אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים (שְׁמוּאֵל א טו, ד).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

ג. בַּפֶּסַח מַקְרִיבִין קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל יוֹם, מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי, כְּמוּסַף רָאשֵׁי חֳדָשִׁים. – – בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהוּא יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, מַקְרִיבִין יָתֵר עַל מוּסָף שֶׁל כָּל יוֹם כֶּבֶשׂ לְעוֹלָה עִם עֹמֶר הַתְּנוּפָה. – –

יא. עֹמֶר זֶה מִן הַשְּׂעוֹרִים הָיָה בָא; וְדָבָר זֶה – הֲלָכָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. וְכֵיצַד הָיָה נַעֲשָׂה? מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב יוֹצְאִין שְׁלוּחֵי בֵית דִּין וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ כְּרִיכוֹת בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נוֹחַ לִקְצֹר. כָּל הָעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְשָׁם מִתְכַּנְּסוֹת,

3 פַּיִס casting of lots, balloting. 4 לִשְׁכַּת הַגָּזִית Chamber of Hewn Stone. 5 הֶקֵּף–הַקָּפָה circle. 6 מִצְנֶפֶת priest's turban. 9 הַצְבִּיעוּ raise your fingers. 11 חוֹזֵר חָלִילָה he repeats counting those round about. 22 ... עוֹשִׂין אוֹתוֹ כְּרִיכוֹת בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע used to tie the corn in bunches while it was yet unreaped to make it easier to reap.

כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִקְצָר בְּעֵסֶק גָּדוֹל. וְקוֹצְרִין שָׁלֹשׁ סְאִין שְׂעוֹרִין בִּשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, וּבְשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת, וּבִשְׁלֹשָׁה מַגָּלוֹת. כֵּיוָן שֶׁחָשְׁכָה, אוֹמֵר לָהֶם הַקּוֹצֵר לְכָל הָעוֹמְדִים שָׁם: „בָּא הַשֶּׁמֶשׁ?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „בָּא הַשֶּׁמֶשׁ?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „בָּא הַשֶּׁמֶשׁ?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „מַגָּל זֶה?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „מַגָּל זֶה?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „מַגָּל זֶה?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „קֻפָּה זוֹ?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „קֻפָּה זוֹ?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „קֻפָּה זוֹ?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן". וְאִם הָיָה שַׁבָּת, אוֹמֵר לָהֶן: „שַׁבָּת הַיּוֹם?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „שַׁבָּת הַיּוֹם?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן"; „שַׁבָּת הַיּוֹם?" אוֹמְרִין לוֹ „הֵן". וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר לָהֶן: „אֶקְצֹר?" וְהֵן אוֹמְרִין לוֹ „קְצֹר"; „אֶקְצֹר?" וְהֵן אוֹמְרִין לוֹ „קְצֹר"; „אֶקְצֹר?" וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ „קְצֹר" – שָׁלֹשׁ פְּעָמִים עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר. וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי אֵלּוּ הַטּוֹעִים שֶׁיָּצְאוּ מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל בְּבַיִת שֵׁנִי, שֶׁהֵן אוֹמְרִין שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה „מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת" (וַיִּקְרָא כג, טו) הוּא שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית – וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁאֵינָהּ שַׁבָּת אֶלָּא יוֹם טוֹב; וְכֵן רָאוּ תָּמִיד הַנְּבִיאִים וְהַסַּנְהֶדְרִין בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, שֶׁהָיוּ מְנִיפִין אֶת הָעֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת. וַהֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה (שָׁם, יד), וְנֶאֱמַר: וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ, מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח, מַצּוֹת וְקָלוּי (יְהוֹשֻׁעַ ה, יא) – וְאִם תֹּאמַר שֶׁאוֹתוֹ הַפֶּסַח בְּשַׁבָּת אֵרַע, כְּמוֹ שֶׁדִּמּוּ הַטִּפְּשִׁים, הֵיאַךְ תָּלָה הַכָּתוּב הֶתֵּר אֲכִילָתָם לֶחָדָשׁ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ הָעִקָּר וְלֹא הַסִּבָּה אֶלָּא נִקְרָה נִקְרָה?! אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁתָּלָה הַדָּבָר בְּמָחֳרַת הַפֶּסַח, הַדָּבָר בָּרוּר שֶׁמָּחֳרַת הַפֶּסַח הִיא הָעִלָּה הַמַּתֶּרֶת אֶת הֶחָדָשׁ וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל אֵי זֶה יוֹם הוּא מִימֵי הַשָּׁבוּעַ.

יג. אָסוּר לִקְצֹר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִין מֵחֲמֵשֶׁת מִינֵי תְבוּאָה קֹדֶם לִקְצִירַת הָעֹמֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית קְצִירְכֶם (וַיִּקְרָא כג, י), שֶׁיִּהְיֶה תְּחִלָּה לְכָל הַנִּקְצָרִים.—

כב. מִצְוַת־עֲשֵׂה לִסְפֹּר שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת מִיּוֹם הֲבָאַת הָעֹמֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת... שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת (שָׁם, טו). וּמִצְוָה לִמְנוֹת

[1] בְּעֵסֶק גָּדוֹל with much pomp. [2] קֻפָּה basket. מַגָּל sickle. חָשְׁכָה it grew dark. [3] הֵן yes. [8] אֶקְצֹר? shall I reap? [10] כָּל כָּךְ לָמָּה why all this? הַטּוֹעִים heretics, Sadducees. [11] שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית the weekly Sabbath. The Sadducees, who took the word שַׁבָּת (Lev. 23. 15) in its literal sense, held that the counting of seven weeks was to begin with the day following the first Sabbath after Passover. The Pharisees, however, interpreted the word שַׁבָּת in this verse as meaning "Festival-day". [17] חָדָשׁ the new produces of the field not permitted for use before the *Omer* day. סִבָּה=עִלָּה cause.

הַיָּמִים עִם הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם (שָׁם, טז). וּמִתְּחִלַּת הַיּוֹם מוֹנִין; לְפִיכָךְ מוֹנֶה בַּלַּיְלָה, מִלֵּיל שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן.

כג. שָׁכַח וְלֹא מָנָה בַּלַּיְלָה – מוֹנֶה בַּיּוֹם. וְאֵין מוֹנִין אֶלָּא מְעֻמָּד; וְאִם מָנָה מְיֻשָּׁב – יָצָא.

כד. מִצְוָה זוֹ עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וּבְכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמָן; וְנָשִׁים וַעֲבָדִים פְּטוּרִין מִמֶּנָּה.

כה. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּכָל לַיְלָה: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעֹמֶר – קֹדֶם שֶׁיִּסְפֹּר. מָנָה וְלֹא בֵרַךְ – יָצָא, וְאֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ.

[3] מְעֻמָּד standing. [4] מְיֻשָּׁב sitting. [9] יָצָא . . . he has fulfilled his obligation and is not thereafter required to recite the benediction.

הִלְכוֹת מְעִילָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. אָסוּר לְהֶדְיוֹט לֵהָנוֹת מִקָּדְשֵׁי הַשֵּׁם, בֵּין מִדְּבָרִים הַקְּרֵבִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ בֵּין מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת; וְכָל הַנֶּהֱנֶה בְּשָׁוֶה פְרוּטָה מִקָּדְשֵׁי הַשֵּׁם – מָעַל.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

ח. רָאוּי לְאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְלֵידַע סוֹף עִנְיָנָם כְּפִי כֹחוֹ. וְדָבָר שֶׁלֹּא יִמְצָא לוֹ טַעַם וְלֹא יֵדַע לוֹ עִלָּה אַל יְהִי קַל בְּעֵינָיו, וְלֹא יֶהֱרֹס לַעֲלוֹת אֶל ה' פֶּן יִפְרָץ בּוֹ, וְלֹא תְהֵא מַחֲשַׁבְתּוֹ בּוֹ כְּמַחֲשַׁבְתּוֹ בִּשְׁאָר דִּבְרֵי הַחֹל.

בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה הֶחֱמִירָה תוֹרָה בִּמְעִילָה. וּמָה אִם עֵצִים וַאֲבָנִים וְעָפָר וָאֵפֶר, כֵּיוָן שֶׁנִּקְרָא שֵׁם אֲדוֹן הָעוֹלָם עֲלֵיהֶם בִּדְבָרִים בִּלְבַד – נִתְקַדְּשׁוּ, וְכָל הַנּוֹהֵג בָּהֶן מִנְהַג חֹל מָעַל בַּה' וַאֲפִילוּ הָיָה שׁוֹגֵג צָרִיךְ כַּפָּרָה, קַל וָחֹמֶר לְמִצְוֹת שֶׁחָקַק לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יִבְעַט הָאָדָם בָּהֶן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יֵדַע טַעְמָן, וְלֹא יְחַפֶּה דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא־כֵן עַל הַשֵּׁם, וְלֹא יַחֲשֹׁב בָּהֶן [כְּ]מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּדִבְרֵי הַחֹל. הֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם (וַיִּקְרָא יט, לז) – אָמְרוּ חֲכָמִים: לִתֵּן שְׁמִירָה וַעֲשִׂיָּה לַחֻקִּים כַּמִּשְׁפָּטִים. וְהָעֲשִׂיָּה יְדוּעָה, וְהִיא – שֶׁיַּעֲשֶׂה הַחֻקִּים; וְהַשְּׁמִירָה – שֶׁיִּזָּהֵר בָּהֶן וְלֹא יְדַמֶּה שֶׁהֵן פְּחוּתִין מִן הַמִּשְׁפָּטִים; וְהַמִּשְׁפָּטִים הֵן הַמִּצְוֹת שֶׁטַּעֲמָן גָּלוּי וְטוֹבַת עֲשִׂיָּתָן בָּעוֹלָם הַזֶּה יְדוּעָה, כְּגוֹן אִסּוּר גָּזֵל וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְכִבּוּד אָב וָאֵם; וְהַחֻקִּים הֵן הַמִּצְוֹת שֶׁאֵין טַעֲמָן יָדוּעַ – – כְּגוֹן אִסּוּר בְּשַׂר חֲזִיר וּבָשָׂר בְּחָלָב, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה וּפָרָה אֲדֻמָּה וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. – – וְהִקְדִּימָה תוֹרָה צִוּוּי עַל הַחֻקִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם (שָׁם יח, ה).

[3] הֶדְיוֹט private person (one who is not a priest). ... דְּבָרִים הַקְּרֵבִין objects to be offered as sacrifices. [4] קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת offerings for the Temple repair. מָעַל commits sacrilege. [6] סוֹף עִנְיָנָם their full significance. [7] טַעַם reason. עִלָּה cause. ... לֹא יֶהֱרֹס לַעֲלוֹת one should not break through to come up to the Lord, lest He break loose upon him. [8] דִּבְרֵי הַחֹל secular things. [9] כַּמָּה הֶחֱמִירָה תוֹרָה בִּמְעִילָה how strict the Torah is with regard to the law of sacrilege. [10] כָּל הַנּוֹהֵג בָּהֶן מִנְהַג חֹל whoever puts them to secular use. [11] קַל וָחֹמֶר so much the more. [12] לֹא יִבְעַט הָאָדָם בָּהֶן man must not regard them with contempt. [13] ...לֹא יְחַפֶּה one must not impute things that are not right. [16] פְּחוּתִין inferior. [18] שְׁפִיכוּת דָּמִים bloodshed [19] ...עֶגְלָה עֲרוּפָה see Deut. 21.6; Num. 19.2; Lev. 16.10.

סֵפֶר קָרְבָּנוֹת

חֲגִיגָה
בְּכוֹרוֹת

הִלְכוֹת חֲגִיגָה

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים פְּטוּרִין מִן הָרְאִיָּה. וְכָל הָאֲנָשִׁים חַיָּבִים בָּרְאִיָּה, חוּץ מֵחֵרֵשׁ וְאִלֵּם וְשׁוֹטֶה וְקָטָן וְסוּמָא וְחִגֵּר וְטָמֵא וְעָרֵל, וְכֵן הַזָּקֵן וְהַחוֹלֶה וְהָרַךְ וְהֶעָנֹג מְאֹד – שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לַעֲלוֹת עַל רַגְלֵיהֶן – כָּל אֵלּוּ הָאַחַד עָשָׂר פְּטוּרִין. – –

ג. כָּל קָטָן שֶׁיָּכֹל לֶאֱחֹז בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו וְלַעֲלוֹת מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת – אָבִיו חַיָּב לְהַעֲלוֹתוֹ וּלְהֵרָאוֹת בּוֹ, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת. – –

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהַקְהִיל כָּל יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, בְּכָל מוֹצָאֵי שְׁמִטָּה בַּעֲלוֹתָם לָרֶגֶל, וְלִקְרוֹת בְּאָזְנֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁהֵן מְזָרְזוֹת אוֹתָן בְּמִצְוֹת וּמְחַזְּקוֹת יְדֵיהֶם בְּדַת הָאֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, בְּחַג הַסֻּכּוֹת, בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת, וְגוֹמֵר, הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים לא, י־יב).

ב. כָּל הַפָּטוּר מִן הָרְאִיָּה – פָּטוּר מִמִּצְוַת „הַקְהֵל", חוּץ מִן הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהֶעָרֵל. – –

ג. אֵימָתַי הָיוּ קוֹרִין? בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁהוּא תְּחִלַּת יְמֵי חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, שֶׁל שָׁנָה שְׁמִינִית. וְהַמֶּלֶךְ הוּא שֶׁיִּקְרָא בְּאָזְנֵיהֶם, וּבְעֶזְרַת הַנָּשִׁים הָיוּ קוֹרִין. וְקוֹרֵא כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב; וְאִם קָרָא מְעֻמָּד, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. מֵהֵיכָן הוּא קוֹרֵא? מִתְּחִלַּת חֻמָּשׁ „אֵלֶּה הַדְּבָרִים" עַד סוֹף פָּרָשַׁת „שְׁמַע" (דְּבָרִים ו, ד־ט), וּמְדַלֵּג לִ„וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" (שָׁם יא, יג), וּמְדַלֵּג לְ„עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" (שָׁם יד, כב), וְקוֹרֵא מֵ„עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" עַל הַסֵּדֶר עַד סוֹף בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת, עַד „מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב" (שָׁם כח, סט) וּפוֹסֵק.

3 רְאִיָּה appearance in the Temple, pilgrimage. 4 שׁוֹטֶה insane person. סוּמָא blind. חִגֵּר lame. עָנֹג a person of delicate health. 9 מוֹצָאֵי שְׁמִטָּה the year after the Sabbatical year. 10 שֶׁהֵן מְזָרְזוֹת which urge, stimulate. 17 עֶזְרַת נָשִׁים the women's compartment in the Temple court. 18 מְעֻמָּד standing. 20 מְדַלֵּג he skips. 22 פּוֹסֵק he stops.

ד. כֵּיצַד הוּא קוֹרֵא? תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת בְּכָל יְרוּשָׁלַיִם כְּדֵי לְהַקְהִיל אֶת הָעָם, וּמְבִיאִין בִּימָה גְדוֹלָה–וְשֶׁל עֵץ הָיְתָה–וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּאֶמְצַע עֶזְרַת נָשִׁים, וְהַמֶּלֶךְ עוֹלֶה וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ קְרִיאָתוֹ. וְכָל יִשְׂרָאֵל הָעוֹלִים לֶחָג מִתְקַבְּצִין סְבִיבָיו, וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנוֹ לַסְּגָן, וּסְגָן–לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל–לַמֶּלֶךְ, כְּדֵי לְהַדְּרוֹ בְּרֹב בְּנֵי אָדָם. וְהַמֶּלֶךְ מְקַבְּלוֹ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד–וְאִם רָצָה, יוֹשֵׁב–וּפוֹתֵחַ וְרוֹאֶה וּמְבָרֵךְ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ כָּל קוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְקוֹרֵא הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁאָמַרְנוּ עַד שֶׁהוּא גוֹמֵר, וְגוֹלֵל וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת.– –

ה. הַקְּרִיאָה וְהַבְּרָכוֹת–בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת (שָׁם לא, יא)–בִּלְשׁוֹנָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם לוֹעֲזוֹת.

ו. וְגֵרִים שֶׁאֵינָן מַכִּירִין, חַיָּבִין לְהָכִין לִבָּם וּלְהַקְשִׁיב אָזְנָם לִשְׁמֹעַ בְּאֵימָה וְיִרְאָה וְגִילָה בִּרְעָדָה כְּיוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ בְּסִינָי. אֲפִילּוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים שֶׁיּוֹדְעִים כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, חַיָּבִין לִשְׁמֹעַ בְּכַוָּנָה גְדוֹלָה, יְתֵרָה. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לִשְׁמֹעַ, מְכַוֵּן לִבּוֹ לִקְרִיאָה זוֹ–שֶׁלֹּא קְבָעָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא לְחַזֵּק דַּת הָאֱמֶת–וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ עַתָּה נִצְטַוָּה בָהּ וּמִפִּי הַגְּבוּרָה שׁוֹמְעָהּ, שֶׁהַמֶּלֶךְ שָׁלִיחַ הוּא לְהַשְׁמִיעַ דִּבְרֵי הָאֵל.

6 לְהַדְּרוֹ to show him honor. 7 פּוֹתֵחַ וְרוֹאֶה he opens (the scroll) and sees the place (to read from). 8 גּוֹלֵל he rolls up (the scroll). 11 לוֹעֲזוֹת persons speaking a foreign language, unacquainted with Hebrew. 12 שֶׁאֵינָן מַכִּירִין who do not know (Hebrew). 15 שֶׁלֹּא קְבָעָהּ הַכָּתוּב . . . the Torah instituted this (public reading) only for the purpose of strengthening the true faith. 16 מִפִּי הַגְּבוּרָה from the mouth of God.

הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם, הַזְּכָרִים, בֵּין בְּאָדָם בֵּין בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה בֵּין מִמִּין הַחֲמוֹר, בֵּין שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִים בֵּין שֶׁהָיוּ טְרֵפוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר, פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה (שְׁמוֹת יג, ב); וְכֻלָּן לַכֹּהֲנִים.

ב. בְּכוֹר אָדָם וּבְכוֹר חֲמוֹר נִפְדִּים, וּפִדְיוֹנָם לַכֹּהֲנִים; וּבְכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה נִשְׁחָט בָּעֲזָרָה כִּשְׁאָר קָדָשִׁים קַלִּין. — —

ג. בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהוּא בַּעַל מוּם, בֵּין שֶׁנּוֹלַד בְּמוּמוֹ בֵּין שֶׁנָּפַל בּוֹ מוּם אַחַר שֶׁהָיָה תָמִים, הֲרֵי הוּא לַכֹּהֵן. אִם רָצָה – אוֹכְלוֹ בְּכָל מָקוֹם, אוֹ מוֹכְרוֹ, אוֹ מַאֲכִילוֹ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה, אֲפִילוּ לְגוֹי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חֻלִּין. — —

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מִכָּל בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת שֶׁיִּוָּלְדוּ לְאָדָם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה; וְאֵין מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּבָקָר וְצֹאן בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן, וְגוֹמֵר (וַיִּקְרָא כז, לב).

ג. הַכֹּל חַיָּבִין בְּמַעְשַׂר בְּהֵמָה: כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה טְלָאִים וְהִפְרִישׁ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה, הָיוּ לוֹ מֵאָה וְהִפְרִישׁ עֲשָׂרָה לְמַעֲשֵׂר – אֵין אֵלּוּ מַעֲשֵׂר. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? כּוֹנֵס כָּל הַטְּלָאִים אוֹ כָּל הָעֲגָלִים לְדִיר, וְעוֹשֶׂה לוֹ פֶּתַח קָטָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ שְׁנַיִם כְּאֶחָד; וְאִמּוֹתֵיהֶן מַעֲמִיד מִבַּחוּץ וְהֵן גּוֹעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַטְּלָאִים קוֹלָן וְיֵצְאוּ מִן הַדִּיר לִקְרָאתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט (שָׁם) – שֶׁיַּעֲבֹר מֵעַצְמוֹ וְלֹא

3 לְהַפְרִישׁ to set aside. פֶּטֶר רֶחֶם firstborn. 4 שְׁלֵמִים healthy, unharmed. טְרֵפוֹת diseased. 7 פִּדְיוֹן ransom. 8 קָדָשִׁים קַלִּין sacrifices of a minor grade. 18 טְלָאִים lambs. 20 דִּיר shed for cattle. כְּאֶחָד together. 21 גּוֹעוֹת are lowing.

שֶׁיּוֹצִיאוּ בְּיָדוֹ. וּכְשֶׁיֵּצְאוּ מִן הַדִּיר זֶה אַחַר זֶה, מַתְחִיל וּמוֹנֶה אוֹתָן בְּשֵׁבֶט: א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, וְהַיּוֹצֵא עֲשִׂירִי – בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בֵּין תָּמִים בֵּין בַּעַל מוּם – סוֹקְרוֹ בְּסִקְרָא וְאוֹמֵר: הֲרֵי זֶה מַעֲשֵׂר. – –

ז. אֵין הַטְּלָאִים הַנּוֹלָדִים כְּמוֹ הַטֶּבֶל שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר – – אֶלָּא מֻתָּר לִמְכֹּר וְלִשְׁחֹט כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר וְיִהְיֶה הַמַּעֲשֵׂר קֹדֶשׁ וְיֵאָכֵל כְּהִלְכָתוֹ. – –

ח. קָבְעוּ חֲכָמִים שְׁלֹשָׁה זְמַנִּים בַּשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ זְמַן מֵהֶן – אָסוּר לוֹ לִמְכֹּר אוֹ לִשְׁחֹט עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר. – –

[3] סוֹקְרוֹ בְּסִקְרָא he marks it with red paint. [4] טֶבֶל produce forbidden pending the separation of priestly and levitical gifts. [6] כְּהִלְכָתוֹ *i e.* within Jerusalem.

סֵפֶר טָהֳרָה

טֻמְאַת מֵת
טֻמְאַת צָרַעַת
טֻמְאַת אֳכָלִין
מִקְוָאוֹת

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל – טֻמְאַת שִׁבְעָה. – –

ג. טֻמְאַת מַגָּע הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּשְׁאָר הַמְטַמְּאִים, הוּא שֶׁנָּגַע הָאָדָם בִּבְשָׂרוֹ בַּטֻּמְאָה עַצְמָהּ, בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין בְּרַגְלוֹ בֵּין בִּשְׁאָר בְּשָׂרוֹ, וַאֲפִילוּ בִּלְשׁוֹנוֹ, הֲרֵי זֶה נִטְמָא. – –

ה. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם מִתְטַמֵּא בִּנְגִיעָתוֹ בַּטֻּמְאָה, כָּךְ הַכֵּלִים מִתְטַמְּאִים בִּנְגִיעַת הַטֻּמְאָה בָּהֶן – חוּץ מִכְּלִי חֶרֶס, שֶׁאֵינוֹ מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ. – –

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כָּל הַמִּתְטַמְּאִין מֵחֲמַת הַמֵּת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה. כֵּיצַד? אָדָם אוֹ כְלִי שֶׁנָּגַע בִּדְבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַגָּע, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְאֹהֶל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין בְּאֹהֶל, וְכֵן אָדָם שֶׁנָּשָׂא דְבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַשָּׂא – הַכֹּל טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים (בַּמִּדְבָּר יט, יד).

ב. אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְמֵת וְכֵלִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶן אָדָם זֶה טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם (שָׁם לא, כד). אֲבָל אָדָם שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְמֵת – – הֲרֵי זֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד הָעָרֶב (שָׁם יט, כב). – –

ג. כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְמֵת, בֵּין בְּמַגָּע בֵּין בְּאֹהֶל, הֲרֵי הֵן לַנּוֹגֵעַ בָּהֶן כְּנוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ: מָה הַמֵּת מְטַמֵּא הַנּוֹגֵעַ בּוֹ – בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים – טֻמְאַת שִׁבְעָה, אַף כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בַּמֵּת, הֵם וְהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁיִּגַּע בָּהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה. – –

ו. כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁנָּגַע בְּמֵת אוֹ שֶׁהָיָה עִמּוֹ בְּאֹהֶל – טָמֵא; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כְּלִי חֶרֶשׂ אַחֵר וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים – שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ נַעֲשֶׂה אַב הַטֻּמְאָה

3 מַגָּע touch. מַשָּׂא carrying. טֻמְאַת שִׁבְעָה a seven-day uncleanness. 7 מְטַמֵּא–מִתְטַמֵּא becomes unclean. 8 כְּלִי חֶרֶס earthen vessel. אֵינוֹ מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ is rendered unclean only through its air-space, hollow. 20 מָה . . . אַף just as . . . even so.

לְעוֹלָם, לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת; וְזֶה דִּין תּוֹרָה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבָּלָה.

ז. זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּטֻּמְאוֹת: כָּל אַב טֻמְאָה מְטַמֵּא אָדָם וּמְטַמֵּא בְּגָדִים וְכֵלִים – –וְכָל הַמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בִּנְגִיעָה הֲרֵי זֶה אַב טֻמְאָה. וְכָל וְלַד הַטֻּמְאוֹת מְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְכֵלִים, לֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים וּבְגָדִים.

ח. כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּאָב–הוּא הַנִּקְרָא רִאשׁוֹן, וְהַנּוֹגֵעַ בָּרִאשׁוֹן נִקְרָא שֵׁנִי, וְהַנּוֹגֵעַ בַּשֵּׁנִי נִקְרָא שְׁלִישִׁי, וְהַנּוֹגֵעַ בַּשְּׁלִישִׁי נִקְרָא רְבִיעִי. וְהָרִאשׁוֹן וְשֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ– כֻּלָּן נִקְרָאִין וְלַד הַטֻּמְאָה.

[1] זֶה דִּין תּוֹרָה–קַבָּלָה this law, though a tradition, is as good as a law specified in the Torah. [4] אֳכָלִין eatables, food. מַשְׁקִין drinks.

הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר

י. הַצָּרַעַת הוּא שֵׁם הָאָמוּר בְּשִׁתָּפוּת, כּוֹלֵל עִנְיָנִים הַרְבֵּה שֶׁאֵין דּוֹמִין זֶה לָזֶה; שֶׁהֲרֵי לֹבֶן עוֹר הָאָדָם קָרוּי צָרַעַת, וּנְפִילַת קְצָת שְׂעַר הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן קָרוּי צָרַעַת, וְשִׁנּוּי עֵין הַבְּגָדִים אוֹ הַבָּתִּים קָרוּי צָרַעַת. וְזֶה הַשִּׁנּוּי הָאָמוּר בַּבְּגָדִים וּבַבָּתִּים, שֶׁקְּרָאַתּוּ תוֹרָה „צָרַעַת" בְּשִׁתָּפוּת הַשֵּׁם, אֵינוֹ מִמִּנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֶלָּא אוֹת וּפֶלֶא הָיָה בְּיִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְהַזְהִירָן מִלְּשׁוֹן הָרָע – שֶׁהַמְסַפֵּר בִּלְשׁוֹן הָרָע מִשְׁתַּנּוֹת קִירוֹת בֵּיתוֹ. אִם חָזַר בּוֹ, יִטְהַר הַבַּיִת; אִם עָמַד בְּרִשְׁעוֹ עַד שֶׁהֻתַּץ הַבַּיִת, מִשְׁתַּנִּין כְּלֵי הָעוֹר שֶׁבְּבֵיתוֹ שֶׁהוּא יוֹשֵׁב וְשׁוֹכֵב עֲלֵיהֶן. אִם חָזַר בּוֹ, יִטְהֲרוּ; וְאִם עָמַד בְּרִשְׁעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂרְפוּ, מִשְׁתַּנִּין הַבְּגָדִים שֶׁעָלָיו. אִם חָזַר בּוֹ, יִטְהֲרוּ; וְאִם עָמַד בְּרִשְׁעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂרְפוּ, מִשְׁתַּנֶּה עוֹרוֹ וְיִצְטָרֵעַ, וְיִהְיֶה מֻבְדָּל וּמְפֻרְסָם לְבַדּוֹ עַד שֶׁלֹּא יִתְעַסֵּק בְּשִׂיחַת הָרְשָׁעִים, שֶׁהִיא הַלֵּצָנוּת וּלְשׁוֹן הָרָע.

וְעַל עִנְיָן זֶה מַזְהִיר בַּתּוֹרָה וְאוֹמֵר: הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת (דְּבָרִים כד, ח), זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ (שָׁם, ט) – הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: הִתְבּוֹנְנוּ מָה אֵרַע לְמִרְיָם הַנְּבִיאָה שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ, שֶׁהָיְתָה גְדוֹלָה מִמֶּנּוּ בְּשָׁנִים וְגִדְּלַתּוּ עַל בִּרְכֶּיהָ וְסִכְּנָה בְעַצְמָהּ לְהַצִּילוֹ מִן הַיָּם, וְהִיא לֹא דִבְּרָה בִּגְנוּתוֹ אֶלָּא טָעֲתָה שֶׁהִשְׁוַתּוּ לִשְׁאָר נְבִיאִים, וְהוּא לֹא הִקְפִּיד עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (בַּמִּדְבָּר יב, ג); וְאַף עַל פִּי כֵן מִיָּד נֶעֶנְשָׁה בְּצָרַעַת. קַל וָחֹמֶר לִבְנֵי אָדָם הָרְשָׁעִים, הַטִּפְּשִׁים, שֶׁמַּרְבִּים לְדַבֵּר גְּדוֹלוֹת וְנִפְלָאוֹת.

לְפִיכָךְ רָאוּי לְמִי שֶׁרוֹצֶה לְכַוֵּן אָרְחוֹ לְהִתְרַחֵק מִישִׁיבָתָן וּמִלְּדַבֵּר עִמָּהֶן,

[3] הַצָּרַעַת הוּא שֵׁם הָאָמוּר בְּשִׁתָּפוּת ... the Hebrew word for leprosy is a homonym embracing various significations. [4] קָרוּי is named. [5] שִׁנּוּי עֵין הַבְּגָדִים a change of color in garments. [6] אֵינוֹ מִמִּנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם it is not a natural phenomenon. [8] עַד שֶׁהֻתַּץ הַבַּיִת till the house had to be broken down (Lev. 14.45). [16] סִכְּנָה בְעַצְמָהּ she endangered her own life. לֹא דִבְּרָה בִּגְנוּתוֹ she did not slander him. [17] הִשְׁוַתּוּ לִשְׁאָר נְבִיאִים she placed him on a level with other prophets (when she said, "hath the Lord indeed spoken only with Moses", Num. 12.2). לֹא הִקְפִּיד did not mind. [21] רָאוּי לְמִי שֶׁרוֹצֶה לְכַוֵּן אָרְחוֹ it is proper for him who wishes to make smooth his way (of life). מִישִׁיבָתָן from where they sit.

כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתָּפֵס אָדָם בְּרֶשֶׁת רְשָׁעִים וְסִכְלוּתָם. וְזֶהוּ דֶּרֶךְ יְשִׁיבַת הַלֵּצִים הָרְשָׁעִים: בַּתְּחִלָּה מַרְבִּין בְּדִבְרֵי הֲבַאי, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים (קֹהֶלֶת ה, ב); וּמִתּוֹךְ כָּךְ בָּאִין לְסַפֵּר בִּגְנוּת הַצַּדִּיקִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי שָׁקֶר הַדּוֹבְרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק (תְּהִלִּים לא, יט); וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִהְיֶה לָהֶן הֶרְגֵּל לְדַבֵּר בַּנְּבִיאִים וְלָתֵת דֹּפִי בְּדִבְרֵיהֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִיאָיו (דִּבְרֵי הַיָּמִים ב לו, טז); וּמִתּוֹךְ כָּךְ בָּאִין לְדַבֵּר בֵּאלֹהִים וְכוֹפְרִין בָּעִקָּר, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְחַפְּאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן עַל ה' אֱלֹהֵיהֶם (מְלָכִים ב יז, ט). וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ (תְּהִלִּים עג, ט) – מִי גָּרַם לָהֶם לָשִׁית בַּשָּׁמַיִם פִּיהֶם? לְשׁוֹנָם שֶׁהָלְכָה תְּחִלָּה בָּאָרֶץ. זוֹ הִיא שִׂיחַת הָרְשָׁעִים, שֶׁגּוֹרֶמֶת לָהֶן יְשִׁיבַת קְרָנוֹת וִישִׁיבַת כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וִישִׁיבַת בָּתֵּי מִשְׁתָּאוֹת עִם שׁוֹתֵי שֵׁכָר. אֲבָל שִׂיחַת כְּשֵׁרֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ אֶלָּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְחָכְמָה, וּלְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזֵר עַל יָדָן וּמְזַכֶּה אוֹתָן בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה' וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ (מַלְאָכִי ג, טז).

[2] דִּבְרֵי הֲבַאי idle talk. [3] מִתּוֹךְ כָּךְ through this. [5] הֶרְגֵּל habit. לָתֵת דֹּפִי to slander. [7] כּוֹפְרִין בָּעִקָּר they deny the principle of religion (the unity of God). [11] ...יְשִׁיבַת קְרָנוֹת the sitting at street corners and in the meeting-places of the ignorant. [12] שִׂיחַת כְּשֵׁרֵי יִשְׂרָאֵל the conversation of worthy Jews. [13] מְזַכֶּה אוֹתָן בָּהּ He causes them to possess it (wisdom).

הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. כָּל אֹכֶל הַמְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן לֶחֶם וּבָשָׂר וַעֲנָבִים וְזֵיתִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מְקַבֵּל טֻמְאָה; וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם הֲרֵי זֶה טָהוֹר, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה אֶלָּא אִם כֵּן חִשֵּׁב עָלָיו וְיִחֲדוֹ לְמַאֲכַל אָדָם. וְזֶה וָזֶה אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיְּבֻלַּל תְּחִלָּה בְּאֶחָד מִשִּׁבְעָה מַשְׁקִין, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא הֶכְשֵׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע (וַיִּקְרָא יא, לח).

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַשִּׁבְעָה מַשְׁקִין שֶׁמַּכְשִׁירִין אֶת הָאֳכָלִין לְטֻמְאָה: הַמַּיִם וְהַטַּל וְהַשֶּׁמֶן וְהַיַּיִן וְהֶחָלָב וְהַדָּם וְהַדְּבַשׁ. — —

ד. אֵין שָׁם מַשְׁקֶה שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה אֶלָּא שִׁבְעַת הַמַּשְׁקִין שֶׁמָּנִינוּ בִּלְבָד; אֲבָל שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין מַכְשִׁירִין כָּךְ אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר

ח. כָּל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי קַבָּלָה מֵהִלְכוֹת הַטֻּמְאוֹת וְהַטָּהֳרוֹת אֵינוֹ אֶלָּא לְעִנְיַן מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו וּתְרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי הִזְהִיר אֶת הַטְּמֵאִין מִלִּכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ לֶאֱכֹל קֹדֶשׁ אוֹ תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר בְּטֻמְאָה; אֲבָל הַחֻלִּין אֵין בָּהֶן אִסּוּר כְּלָל, אֶלָּא מֻתָּר לֶאֱכֹל חֻלִּין טְמֵאִין וְלִשְׁתּוֹת מַשְׁקִין טְמֵאִים. הֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל (שָׁם ז, יט), מִכְּלָל שֶׁהַחֻלִּין מֻתָּרִין, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּבְשַׂר קָדָשִׁים. — —

יב. אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לֶאֱכֹל אֳכָלִין טְמֵאִין וְלִשְׁתּוֹת מַשְׁקִין טְמֵאִים, חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ אוֹכְלִין חֻלִּין בְּטָהֳרָה וְנִזְהָרִין מִן הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן כָּל יְמֵיהֶם, וְהֵן הַנִּקְרָאִים פְּרוּשִׁים. וְדָבָר זֶה קְדֻשָּׁה יְתֵרָה הִיא וְדֶרֶךְ חֲסִידוּת, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם נִבְדָּל וּפוֹרֵשׁ מִשְּׁאָר הָעָם וְלֹא יִגַּע בָּהֶם וְלֹא יֹאכַל וְיִשְׁתֶּה עִמָּהֶם. שֶׁהַפְּרִישׁוּת

3 מְיֻחָד is designated. 4 מְקַבֵּל טֻמְאָה is susceptible to uncleanness. 5 חִשֵּׁב עָלָיו וְיִחֲדוֹ לְמַאֲכַל אָדָם he intended and assigned it as food for man. 6 עַד שֶׁיְּבֻלַּל unless it is mixed. מַשְׁקִין liquids. הֶכְשֵׁר fitness to become unclean (which arises from contact with certain liquids). 11 כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין מַכְשִׁירִין just as they do not render (foodstuffs) susceptible (to uncleanness). 17 מִכְּלָל this implies.

מְבִיאָה לִידֵי טָהֳרַת הַגּוּף מִמַּעֲשִׂים רָעִים, וְטָהֳרַת הַגּוּף מְבִיאָה לִידֵי קְדֻשַּׁת הַנֶּפֶשׁ מִן הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת, וּקְדֻשַּׁת הַנֶּפֶשׁ גּוֹרֶמֶת לְהִדַּמּוֹת בַּשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים . . . אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם (שָׁם כ, דח).

[2] דֵּעוֹת רָעוֹת evil dispositions. לְהִדַּמּוֹת בַּשְּׁכִינָה to be godlike (to be godly, holy).

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. כָּל הַטְּמֵאִין – בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, בֵּין שֶׁנִּטְמְאוּ טֻמְאָה חֲמוּרָה שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁנִּטְמְאוּ בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶן – אֵין לָהֶן טָהֳרָה אֶלָּא בִּטְבִילָה בְּמַיִם הַנִּקְוִין בַּקַּרְקַע.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. דִּין תּוֹרָה, שֶׁכָּל מַיִם מְכֻנָּסִין – טוֹבְלִין בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִקְוֵה מַיִם (וַיִּקְרָא יא, לו), מִכָּל מָקוֹם. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן כְּדֵי לְהַעֲלוֹת בָּהֶן כְּדֵי טְבִילָה לְכָל גּוּף הָאָדָם בְּבַת אַחַת. שִׁעֲרוּ חֲכָמִים: אַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת; וְשִׁעוּר זֶה הוּא מַחֲזִיק אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם, בֵּין שְׁאוּבִין בֵּין שֶׁאֵינָן שְׁאוּבִין.

ב. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהַמַּיִם הַשְּׁאוּבִין פְּסוּלִין לִטְבִילָה. – –

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

יב. דָּבָר בָּרוּר וְגָלוּי שֶׁהַטֻּמְאוֹת וְהַטָּהֳרוֹת גְּזֵרַת הַכָּתוּב הֵן, וְאֵינָן מִדְּבָרִים שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מַכְרַעְתָּן, וַהֲרֵי הֵן מִכְּלַל הַחֻקִּים. וְכֵן הַטְּבִילָה מִן הַטֻּמְאוֹת – מִכְּלַל הַחֻקִּים הִיא; שֶׁאֵין הַטֻּמְאָה טִיט אוֹ צוֹאָה שֶׁתַּעֲבֹר בְּמַיִם, אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא וְהַדָּבָר תָּלוּי בְּכַוָּנַת הַלֵּב. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: טָבַל וְלֹא הֻחְזַק – כְּאִלּוּ לֹא טָבַל (חֲגִיגָה יט, א). וְאַף עַל פִּי כֵן רֶמֶז יֵשׁ בַּדָּבָר: כְּשֵׁם שֶׁהַמְכַוֵּן לִבּוֹ לְטַהֵר, כֵּיוָן שֶׁטָּבַל – טָהַר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְחַדֵּשׁ בְּגוּפוֹ דָּבָר,

[3] טֻמְאָה חֲמוּרָה graver uncleanness. [5] הַנִּקְוִין בַּקַּרְקַע which is gathered in the ground. [7] דִּין תּוֹרָה the biblical law is. נִקְוִין-מְכֻנָּסִין. [8] וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן כְּדֵי לְהַעֲלוֹת... provided that there is enough water to fill up the measure required for total immersion. [9] שִׁעֲרוּ חֲכָמִים the sages have calculated. רוּם height. [10] מַחֲזִיק contains. אַרְבָּעִים סְאָה about sixty gallons. שְׁאוּבִין drawn water (that has been standing in any kind of receptacle, as opposed to spring water). [14] שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מַכְרַעְתָּן which the human mind can determine. [15] טִיט... mud or filth. [16] טָבַל וְלֹא הֻחְזַק if he did immerse but did not have a certain purpose in view. [18] לֹא נִתְחַדֵּשׁ בְּגוּפוֹ דָּבָר nothing new was produced in his (physical) person.

כָּךְ הַמְכַוֵּן לִבּוֹ לְטַהֵר נַפְשׁוֹ מִטֻּמְאוֹת הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁהֵן מַחְשְׁבוֹת הָאָוֶן וְדֵעוֹת הָרָעוֹת, כֵּוָן שֶׁהִסְכִּים בְּלִבּוֹ לִפְרֹשׁ מֵאוֹתָן הָעֵצוֹת וְהֵבִיא נַפְשׁוֹ בְּמֵי הַדַּעַת– טָהַר; הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם (יְחֶזְקֵאל לו, כה). – –

[2] הִסְכִּים בְּלִבּוֹ he made up his mind. לִפְרֹשׁ to withdraw, abstain.

סֵפֶר נְזִיקִין

נִזְקֵי מָמוֹן
גְּנֵבָה
גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה
חוֹבֵל וּמַזִּיק
רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם – שֶׁהִזִּיקָה, הַבְּעָלִים חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי מָמוֹנָם הִזִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ (שְׁמוֹת כא, לה). אֶחָד הַשּׁוֹר וְאֶחָד שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף; לֹא דִבֵּר הַכָּתוּב בְּשׁוֹר אֶלָּא בְּהֹוֶה.

ב. וְכַמָּה מְשַׁלֵּם? אִם הִזִּיקָה בִּדְבָרִים שֶׁדַּרְכָּהּ לַעֲשׂוֹתָם תָּמִיד, כְּמִנְהַג בְּרִיָּתָהּ, כְּגוֹן בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה תֶּבֶן אוֹ עָמִיר, אוֹ שֶׁהִזִּיקָה בְרַגְלָהּ בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ – חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם (שָׁם כב, ד); וְאִם שִׁנְּתָה וְעָשְׂתָה מַעֲשִׂים שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לַעֲשׂוֹתָם תָּמִיד וְהִזִּיקָה בָהֶן, כְּגוֹן שׁוֹר שֶׁנָּגַח אוֹ נָשַׁךְ – חַיָּב לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּף הַמַּזִּיק עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ, וְגוֹמֵר (שָׁם כא, לה).

ג. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָנֶה שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שָׁוֶה עֶשְׂרִים וֶהֱמִיתוֹ, וַהֲרֵי הַנְּבֵלָה שָׁוָה אַרְבָּעָה – בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּב לְשַׁלֵּם שְׁמֹנָה, שֶׁהוּא חֲצִי הַנֶּזֶק; וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶלָּא מִגּוּף הַשּׁוֹר שֶׁהִזִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי". לְפִיכָךְ אִם הֵמִית שׁוֹר שָׁוֶה עֶשְׂרִים לְשׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם וְהַנְּבֵלָה שָׁוָה מָנֶה, אֵין בַּעַל הַנְּבֵלָה יָכֹל לוֹמַר לְבַעַל הַחַי: תֵּן לִי חֲמִשִּׁים; אֶלָּא אוֹמֵר לוֹ: הֲרֵי הַשּׁוֹר שֶׁהִזִּיק לְפָנֶיךָ, קָחֵהוּ וָלֵךְ – אֲפִילוּ אֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִינָר; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

ד. הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁדַּרְכּוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ תָּמִיד, כְּמִנְהַג בְּרִיָּתוֹ, הוּא הַנִּקְרָא מוּעָד; וְהַמְשַׁנֶּה וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ כָּל מִינוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן תָּמִיד, כְּגוֹן שׁוֹר שֶׁנָּגַח אוֹ נָשַׁךְ, הוּא הַנִּקְרָא תָּם. וְזֶה הַמְשַׁנֶּה, אִם הִרְגִּיל בְּשִׁנּוּיוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת – נַעֲשָׂה מוּעָד לְאוֹתוֹ דָבָר שֶׁהֻרְגַּל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא (שָׁם, לו).

ה. חֲמִשָּׁה מַעֲשִׂים תַּמִּים יֵשׁ בַּבְּהֵמָה, וְאִם הוּעֲדָה לְאֶחָד מֵהֶן, נַעֲשֵׂית מוּעֶדֶת

4 מָמוֹנָם their property. 5 אֶחָד ... וְאֶחָד whether ... or, as well as. 6 הֹוֶה something usual. 7 מִנְהַג בְּרִיָּתָהּ its natural habit. 8 עָמִיר sheaves (fodder). 13 שָׁוֶה worth. מָנֶה maneh, equal to one hundred common or fifty sacred shekels. נְבֵלָה dead animal. 20 מְשַׁנֶּה acts strangely. 22 הֻרְגַּל got used. 23 ... חֲמִשָּׁה מַעֲשִׂים תַּמִּים an animal is considered a *tam* (harmless) with regard to five classes of damages (so as to require legal warning). הוּעֲדָה (the animal) was accounted an attested danger.

לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. וְאֵלּוּ הֵן: הַבְּהֵמָה אֵינָהּ מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לֹא לִגַּח, וְלֹא לִגֹּף, וְלֹא לִשֹּׁךְ, וְלֹא לִרְבֹּץ עַל כֵּלִים גְּדוֹלִים, וְלֹא לִבְעֹט; וְאִם הוּעֲדָה לְאַחַד מֵהֶן, הֲרֵי זוֹ מוּעֶדֶת לוֹ. אֲבָל הַשֵּׁן מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לֶאֱכֹל אֶת הָרָאוּי לָהּ, וְהָרֶגֶל מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וְהַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לִרְבֹּץ עַל פַּכִּין קְטַנִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וּלְמָעֵךְ אוֹתָן.

ו. חֲמִשָּׁה מִינֵי בְהֵמָה מוּעָדִין מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן לְהַזִּיק וַאֲפִלּוּ הֵן בְּנֵי תַרְבּוּת; לְפִיכָךְ אִם הִזִּיקוּ אוֹ הֵמִיתוּ בִּנְגִיחָה, אוֹ בִנְשִׁיכָה וּדְרִיסָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן – חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם. וְאֵלּוּ הֵן: הַזְּאֵב וְהָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס. וְכֵן הַנָּחָשׁ שֶׁנָּשַׁךְ הֲרֵי זֶה מוּעָד, וַאֲפִלּוּ הָיָה בֶן תַּרְבּוּת.

ז. כָּל מוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו וְכָל תָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּכְנְסָה הַבְּהֵמָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק וְהִזִּיקַתְהוּ; אֲבָל אִם נִכְנַס הַנִּזָּק לִרְשׁוּת הַמַּזִּיק וְהִזִּיקַתְהוּ בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת – הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל הַכֹּל, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לוֹ: אִלּוּ לֹא נִכְנַסְתָּ לִרְשׁוּתִי, לֹא הִגִּיעַ לְךָ הֶזֵּק, וַהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר (שְׁמוֹת כב, ד).

ח. הִזִּיקָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם, לֹא לַמַּזִּיק וְלֹא לַנִּזָּק, אוֹ בְּחָצֵר שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶן וַהֲרֵי הִיא מְיֻחֶדֶת לְהַנִּיחַ בָּהּ פֵּרוֹת וּלְהַכְנִיס לָהּ בְּהֵמָה, כְּגוֹן הַבִּקְעָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ – אִם בְּשֵׁן וְרֶגֶל הִזִּיקָה, כְּדַרְכָּהּ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ רְשׁוּת לְהַלֵּךְ כָּאן וְכָאן וְדֶרֶךְ הַבְּהֵמָה לְהַלֵּךְ וְלֶאֱכֹל, כְּדַרְכָּהּ, וּלְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ; וְאִם נָגְחָה, אוֹ נָגְפָה, אוֹ רָבְצָה, אוֹ בָעֲטָה, אוֹ נָשְׁכָה – אִם תַּמָּה הִיא, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, וְאִם מוּעֶדֶת – נֶזֶק שָׁלֵם.

י. שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת נְזִיקִין בַּשּׁוֹר: הַקֶּרֶן וְהַשֵּׁן וְהָרֶגֶל. תּוֹלְדוֹת הַקֶּרֶן: נְגִיפָה, נְשִׁיכָה, רְבִיצָה, בְּעִיטָה. תּוֹלְדוֹת הַשֵּׁן: אִם נִתְחַכְּכָה בְּכֹתֶל לַהֲנָאָתָהּ וְהִזִּיקָה בְּחִכּוּכָהּ, וְכֵן אִם טִנְּפָה פֵּרוֹת לַהֲנָאָתָהּ. תּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל: הִזִּיקָה בְגוּפָהּ

3 הַשֵּׁן מוּעֶדֶת the tooth (of an animal) is an attested danger. רָאוּי fit (as food). 5 פַּכִּין קְטַנִּים small jars. לְמָעֵךְ to crush. 6 בְּנֵי תַרְבּוּת tamed. 7 דְּרִיסָה treading. 8 בַּרְדְּלָס panther, hyena. 13 הוּא אוֹמֵר לוֹ he can say to him. לֹא הִגִּיעַ לְךָ הֶזֵּק no injury would happen to you. 14 מְפֹרָשׁ it is clearly stated. 16 מְיֻחֶדֶת designated. 17 בִּקְעָה stretch of fields. 18 כָּאן וְכָאן in various directions. 19 בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ as it goes along. נָגְחָה gored. נָגְפָה pushed. רָבְצָה lay down (on an object and caused damage). בָּעֲטָה kicked. נָשְׁכָה bit. 20 חֲצִי נֶזֶק indemnity for half the damage. נֶזֶק שָׁלֵם full indemnity. 21 אֲבוֹת נְזִיקִין primary causes of injury. קֶרֶן damage done by an animal's horn. תּוֹלְדוֹת derived, subordinate damages. 22 נִתְחַכְּכָה... rubbed herself against a wall for her gratification. 23 טִנְּפָה soiled.

דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ, אוֹ שֶׁהִזִּיקָה בִשְׂעָרָהּ דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ, אוֹ כִּשְׁכְּשָׁה בִזְנָבָהּ, אוֹ בְאֻכָּף שֶׁעָלֶיהָ, בִּפְרֻמְבִּיָּא שֶׁבְּפִיהָ, בְּזוֹג שֶׁבְּצַוָּארָהּ; וְכֵן חֲמוֹר שֶׁהִזִּיק בְּמַשָּׂאוֹ בִשְׁעַת הִלּוּכוֹ, וְעֶגְלָה הַמּוֹשֶׁכֶת בְּקָרוֹן שֶׁהִזִּיקָה בִשְׁעַת מְשִׁיכָתָהּ. כָּל אֵלּוּ תּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל הֵן; וּבִרְשׁוּת הָרַבִּים פְּטוּרִין, וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. אֶחָד אֲבוֹת נְזִיקִין וְאֶחָד הַתּוֹלָדוֹת: אִם הָיָה הָאָב מוּעָד – תּוֹלְדוֹתָיו מוּעָדוֹת, וְאִם הָיָה תָּם – תּוֹלְדוֹתָיו כָּמוֹהוּ. וְכָל אֲבוֹת נְזִיקִין וְכָל תּוֹלְדוֹתֵיהֶן מוּעָדִין הֵן מִתְּחִלָּתָן, חוּץ מִקֶּרֶן וְתוֹלְדוֹתֶיהָ שֶׁהֵן תַּמִּים בַּתְּחִלָּה עַד שֶׁיּוּעֲדוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ח. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק – הֲרֵי זֶה מָמוֹן; וְכָל הַמְשַׁלֵּם יָתֵר אוֹ פָחוֹת, כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל אוֹ חֲצִי נֶזֶק, הֲרֵי הַיָּתֵר עַל הַקֶּרֶן אוֹ הַפָּחוֹת – קְנָס, וְאֵין חַיָּבִין קְנָס אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים; אֲבָל הַמּוֹדֶה בְּכָל קְנָס מִן הַקְּנָסוֹת פָּטוּר.

יט. הַמְשַׁסֶּה כַּלְבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּחֲבֵרוֹ, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם; וּבַעַל הַכֶּלֶב חַיָּב חֲצִי נֶזֶק, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאִם שִׁסָּה אֶת כַּלְבּוֹ לְהַזִּיק – נוֹשֵׁךְ, לֹא הָיָה לוֹ לְהַנִּיחוֹ. – –

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; לְפִיכָךְ אִם נִכְנְסָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק וְאָכְלָה דְבָרִים שֶׁדַּרְכָּהּ לְאָכְלָם – מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ, וְגוֹמֵר (שמות כב, ד). וְאִם אֲכָלָתַם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים – פָּטוּר; וְאִם נֶהֱנֵית – מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית, לֹא מַה שֶּׁהִזִּיקָה.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר וְנָעַל בִּפְנֵיהֶן כְּדֶלֶת שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה, וְיָצְאת וְהִזִּיקָה – פָּטוּר; וְאִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה, אוֹ שֶׁהָיוּ כָּתְלֵי הַדִּיר

[1] כִּשְׁכְּשָׁה shook. אֻכָּף saddle. [2] פְּרֻמְבִּיָּא halter. זוג bell. [3] עֶגְלָה young cow. קָרוֹן wagon. [6] אֶחָד...וְאֶחָד both (categories) are alike. [8] עַד שֶׁיּוּעֲדוּ until they are accounted an attested danger. [10] מָמוֹן due indemnity. [12] קְנָס fine. [14] מְשַׁסֶּה sets on. מִדִּינֵי אָדָם by the laws of man. [16] לֹא הָיָה לוֹ לְהַנִּיחוֹ he ought not to have kept the dog. [23] דִּיר stable, shed. יָצְאָה=יָצְאת.

רְעוּעִין–הֲרֵי לֹא נָעַל בְּפָנֶיהָ כָּרָאוּי, וְאִם יָצָאת וְהִזִּיקָה–חַיָּב. – – הָיְתָה מְחִיצָה בְּרִיאָה וְנִפְרְצָה בַּלַּיְלָה, אוֹ שֶׁפְּרָצוּהָ לִסְטִים, וְיָצָאת וְהִזִּיקָה–פָּטוּר; הוֹצִיאוּהָ לִסְטִים וְהִזִּיקָה–חַיָּבִים.

ב. הַפּוֹרֵץ גָּדֵר לִפְנֵי בֶהֱמַת חֲבֵרוֹ וְיָצָאת וְהִזִּיקָה–אִם הָיָה גָּדֵר חָזָק וּבָרִיא, חַיָּב; וְאִם הָיָה כֹּתֶל רָעוּעַ, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וְכֵן הַנּוֹתֵן סַם הַמָּוֶת לִפְנֵי בֶהֱמַת חֲבֵרוֹ, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם.

ד. הַמּוֹסֵר בְּהֶמְתּוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, אוֹ לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, אוֹ לְשׂוֹכֵר, אוֹ לְשׁוֹאֵל–נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים, וְאִם הִזִּיקָה, חַיָּב הַשּׁוֹמֵר. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא שְׁמָרוּהָ כְּלָל; אֲבָל אִם שְׁמָרוּהָ שְׁמִירָה מְעֻלָּה, כָּרָאוּי, וְיָצָאת וְהִזִּיקָה–הַשּׁוֹמְרִים פְּטוּרִין וְהַבְּעָלִים חַיָּבִים, אֲפִילוּ הֵמִיתָה אֶת הָאָדָם. שְׁמָרוּהָ שְׁמִירָה פְּחוּתָה, אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא–פָּטוּר; וְאִם שׁוֹמֵר שָׂכָר אוֹ שׂוֹכֵר אוֹ שׁוֹאֵל הוּא–חַיָּבִין.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה רוֹעָה, וּפָרְשָׁה וְנִכְנְסָה בְּשָׂדוֹת וּבִכְרָמִים, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִזִּיקָה מַתְרִין בִּבְעָלֶיהָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים; אִם לֹא שָׁמַר בְּהֶמְתּוֹ וְלֹא מְנָעָהּ מִלִּרְעוֹת, יֵשׁ רְשׁוּת לְבַעַל הַשָּׂדֶה לְשָׁחֲטָהּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה וְאוֹמֵר לִבְעָלֶיהָ: בּוֹאוּ וּמִכְרוּ בָּשָׂר שֶׁלָּכֶם–מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְהַזִּיק וּלְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק, אֲפִילוּ לִגְרֹם הַנֵּזֶק אָסוּר.

ב. לְפִיכָךְ אָסְרוּ חֲכָמִים לְגַדֵּל בְּהֵמָה דַקָּה וְחַיָּה דַקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹם הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים, אֶלָּא בַּיְּעָרִים וּבַמִּדְבָּרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וּמְגַדְּלִין בְּסוּרְיָא בְּכָל מָקוֹם.

ט. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים לְגַדֵּל חֲזִירִים בְּכָל מָקוֹם; וְלֹא אֶת הַכֶּלֶב, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה קָשׁוּר בְּשַׁלְשֶׁלֶת. אֲבָל מְגַדֵּל הוּא כְּלָבִים בְּעִיר הַסְּמוּכָה לַסְּפָר–בַּיּוֹם קוֹשְׁרוֹ וּבַלַּיְלָה מַתִּירוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אָרוּר מְגַדֵּל כְּלָבִים וַחֲזִירִים (בָּבָא קַמָּא פב, ב), מִפְּנֵי שֶׁהַנֵּזֶק מְרֻבֶּה וּמָצוּי.

[1] רָעוּעַ defective. כָּרָאוּי properly. [2] מְחִיצָה בְּרִיאָה strong wall. נִפְרְצָה was broken through. לִסְטִים robbers. [7] שׁוֹמֵר חִנָּם unpaid guardian. נוֹשֵׂא שָׂכָר paid guardian. שׂוֹכֵר hirer. שׁוֹאֵל borrower. [9] מְעֻלָּה good, excellent. [14] פָּרְשָׁה went off. [15] מַתְרִין they warn. [18] לִגְרֹם to cause. [19] ...לְגַדֵּל to breed small cattle (sheep). [23] סְפָר frontier. [24] מַתִּירוֹ lets it (the dog) loose (to guard against an enemy attack).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. אֵי זֶהוּ מוּעָד? כָּל שֶׁהֵעִידוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים. אֲבָל אִם נָגַח בְּיוֹם אֶחָד — אוֹ נָשַׁךְ אוֹ רָבַץ אוֹ בָעַט אוֹ נָגַף — אֲפִילוּ מֵאָה פְּעָמִים, אֵין זֶה מוּעָד. — —

ב. אֵין הָעֵדָה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבְּעָלִים וּבִפְנֵי בֵית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּעַד בִּבְעָלָיו (שְׁמוֹת כא, כט), וְאֵין הָעֵדָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין.

ו. שׁוֹר שֶׁהוּעַד וְנִמְכַּר אוֹ נִתַּן בְּמַתָּנָה, חָזַר לְתַמּוּתוֹ, שֶׁהָרְשׁוּת שֶׁנִּשְׁתַּנֵּית מְשַׁנָּה דִינוֹ; אֲבָל אִם הִשְׁאִילוֹ אוֹ מְסָרוֹ לְשׁוֹמֵר, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ. — —

ז. בְּהֵמָה שֶׁהוּעֲדָה וְחָזְרָה בָהּ מִדָּבָר שֶׁהוּעֲדָה לוֹ, חָזְרָה לְתַמּוּתָהּ. כֵּיצַד? שׁוֹר שֶׁהוּעַד לִגַּח וְחָזַר שֶׁלֹּא יִגַּח, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹגֵף — הֲרֵי זֶה תָּם לִנְגִיחָה. וּמֵאֵימָתַי הִיא חֲזָרָתוֹ? עַד שֶׁיִּהְיוּ הַתִּינוֹקוֹת מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ. וְכֵן בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהוּעַד לָהֶן — עַד שֶׁיְּמַשְׁמְשׁוּ בוֹ וְלֹא יִהְיֶה עוֹשֶׂה אוֹתָן.

ח. שׁוֹר שֶׁהוּא מוּעָד לְמִינוֹ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מוּעָד לְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ; הוּעַד לְאָדָם — אֵינוֹ מוּעָד לִבְהֵמָה; הוּעַד לִקְטַנִּים — אֵינוֹ מוּעָד לִגְדוֹלִים. לְפִיכָךְ אִם הִזִּיק אֶת מִין שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ — מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְאִם הִזִּיק לִשְׁאָר הַמִּינִין — מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. — —

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. שׁוֹר שֶׁקְּשָׁרוֹ בְּעָלָיו בְּמוֹסֵרָה וְנָעַל בְּפָנָיו כָּרָאוּי, וְיָצָא וְהִזִּיק, אִם תָּם הוּא — מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, וְאִם הָיָה מוּעָד — פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ (שְׁמוֹת כא, כט), הָא אִם שְׁמָרוֹ — פָּטוּר, וְשָׁמוּר הוּא זֶה. — —

ח. שָׁמִין לִנְזָקִין. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁשִּׁבֵּר כְּלִי שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין הוּא בֵּין בְּהֶמְתּוֹ, אֵין אוֹמְרִים לַמַּזִּיק: קַח אַתָּה הַכְּלִי הַשָּׁבוּר וְשַׁלֵּם לָזֶה דְּמֵי הַכְּלִי; אֶלָּא אוֹמְדִין כַּמָּה פָּחַת הַכְּלִי מִדָּמָיו, וְנוֹתֵן לוֹ כָּל הַפְּחָת אִם הַמַּזִּיק מוּעָד, אוֹ חֲצִי הַפְּחָת — אִם הָיָה תָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ (שָׁם, לד) — לַנִּזָּק. פְּחַת הַנְּבֵלָה שֶׁל נִזָּק, וְשֶׁבַח הַנְּבֵלָה — חוֹלְקִין אוֹתוֹ הַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק.

ט. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנְּגָחוּהוּ וָמֵת, וַהֲרֵי הַנְּבֵלָה שָׁוָה בִּשְׁעַת מִיתָה

4 הָעֵדָה warning given to the owner of a mischievous animal. 7 בְּחֶזְקָתוֹ in its status (of a *Mu'ad*). 10 מְמַשְׁמְשִׁין touch. 17 מוֹסֵרָה reins. 19 הָא this means to say. 20 שָׁמִין—אוֹמְדִין we estimate. הֲרֵי if, for example. 22 פָּחַת depreciated. דָּמָיו its value. 23 פְּחָת loss. 24 שֶׁבַח improvement. חוֹלְקִין they divide between them.

מֵאָה וּבִשְׁעַת הָעֲמָדָה בַּדִּין פָּחֲתָה וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה שְׁמוֹנִים – אֵין הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם אֶלָּא מֵאָה אִם הָיָה מוּעָד, וְאִם הָיָה תָּם – מְשַׁלֵּם לוֹ חֲמִשִּׁים מִגּוּפוֹ.

י. הִשְׁבִּיחָה הַנְּבֵלָה וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה בִּשְׁעַת הָעֲמָדָה בַּדִּין מֵאָה וְעֶשְׂרִים, הֲרֵי הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם לוֹ תִּשְׁעִים אִם הָיָה מוּעָד, וְאִם הָיָה תָּם – מְשַׁלֵּם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה מִגּוּפוֹ; וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן (שְׁמוֹת כא, לה).

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

א. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם בְּכָל מָקוֹם, בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן, בֵּין עֶבֶד בֵּין בֶּן חוֹרִין, אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד – הֲרֵי זֶה נִסְקָל. – –

ב. אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד שְׁאָר בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף שֶׁהֵמִיתוּ – הֲרֵי אֵלּוּ נִסְקָלִין. מַה בֵּין תָּם שֶׁהָרַג אֶת הָאָדָם לְמוּעָד שֶׁהָרַג אֶת הָאָדָם? שֶׁהַתָּם פָּטוּר מִן הַכֹּפֶר וְהַמּוּעָד חַיָּב בַּכֹּפֶר – וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה מוּעָד לַהֲרֹג.

ג. וְהוֹאִיל וְכָל בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אֶת הָאָדָם – נִסְקָלִין, הֵיאַךְ יִמָּצֵא מוּעָד לַהֲרֹג עַד שֶׁיְּשַׁלְּמוּ בְּעָלָיו אֶת הַכֹּפֶר? כְּגוֹן – – שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה יִשְׂרָאֵל טְרֵפָה וְאַחַר כָּךְ הָרַג שָׁלֵם; אוֹ שֶׁהָרַג וּבָרַח וּבָרְבִיעִי נִתְפַּס, שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בַּכֹּפֶר עַד שֶׁיִּסָּקֵל הַשּׁוֹר. וְכֵן אִם סִכֵּן שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד אוֹ שֶׁהָרַג שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת – הֲרֵי זֶה מוּעָד לַהֲרִיגָה וְהַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר. – –

ד. זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה „וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" (שָׁם כא, כט) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁחִיּוּב מִיתָה זוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם; וְאִם נָתַן כֹּפֶר הַנֶּהֱרָג, מִתְכַּפֵּר לוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה, מְמַשְׁכְּנִין מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בַּכֹּפֶר בְּעַל כָּרְחוֹ.

ה. שׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין שֶׁהָרַג – כָּל אֶחָד מֵהֶם מְשַׁלֵּם כֹּפֶר שָׁלֵם, שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ כַּפָּרָה גְּמוּרָה.

ו. הַמְשַׁסֶּה כֶּלֶב בַּחֲבֵרוֹ וַהֲרָגוֹ – אֵין הַכֶּלֶב נִסְקָל; וְכֵן אִם גֵּרָה בּוֹ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה וַהֲרָגוּהוּ. – –

[1] הָעֲמָדָה בַּדִּין appearance in court. [2] מִגּוּפוֹ out of the body of the animal (and not out of any other source). [3] הִשְׁבִּיחָה grew in value. [10] כֹּפֶר indemnity for a life lost (which is paid to the heirs of the slain man). [11] וּבִלְבַד but only, provided. [14] טְרֵפָה a person afflicted with a fatal disease. שָׁלֵם a healthy person. נִתְפַּס was caught. [15] סִכֵּן ... כְּאֶחָד (the animal) fatally injured three human beings in succession (and they did not die until after it killed a fourth person). [19] מְמַשְׁכְּנִין we seize a pledge. בְּעַל כָּרְחוֹ against his will. [22] מְשַׁסֶּה–גֵּרָה incites, sets on.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. כַּמָּה הוּא הַכֹּפֶר? כְּמוֹ שֶׁרָאוּ הַדַּיָּנִין שֶׁהוּא דְּמֵי הַנֶּהֱרָג – הַכֹּל לְפִי שָׁוְיוֹ שֶׁל נֶהֱרָג, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו (שָׁם, ל). – –

ב. לְמִי נוֹתְנִין הַכֹּפֶר? לְיוֹרְשֵׁי הַנֶּהֱרָג. וְאִם הַמֵּית אִשָּׁה – הַכֹּפֶר לְיוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ וְאֵינוֹ לַבַּעַל. – –

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת – אֲפִילוּ הָיָה הַבּוֹר מָלֵא גִּזּוֹת שֶׁל צֶמֶר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן – הֲרֵי בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם (שָׁם, לד). וְאֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר אוֹ שְׁאָר מִינֵי בְהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף; לֹא נֶאֱמַר „שׁוֹר" וַ„חֲמוֹר" (שָׁם, לג) אֶלָּא בַּהֹוֶה.

כב. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָפַל עָלָיו שׁוֹר וַהֲרָגוֹ – בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר; וְאִם מֵת הַשּׁוֹר, נוֹטֵל בַּעַל הַשּׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר.

פֶּרֶק שְׁלשָׁה עָשָׂר

א. כֵּלִים שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ – בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר (שָׁם) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: „שׁוֹר" וְלֹא אָדָם, „חֲמוֹר" וְלֹא כֵּלִים. – –

ב. הַבּוֹר מֵאֲבוֹת נְזִיקִין הוּא, וְתוֹלְדוֹתָיו כָּמוֹהוּ – מוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן. וְכָל הַמַּנִּיחַ תַּקָּלָה – הֲרֵי זוֹ תּוֹלֶדֶת הַבּוֹר, וְאִם הֻזַּק בָּהּ אָדָם אוֹ בְהֵמָה, מְשַׁלֵּם זֶה שֶׁהִנִּיחַ הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם. – –

ה. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ הַמְהַלֵּךְ וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ – פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין; וְאִם הֻזַּק בָּהּ – הֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב בְּנִזְקָיו. – –

כב. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַצְנִיעִין אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַזְּכוּכִית בְּתוֹךְ שְׂדוֹתֵיהֶם בְּעֹמֶק שְׁלשָׁה טְפָחִים בָּאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַעֲלֵם הַמַּחֲרֵשָׁה;

[2] רָאוּ – דְּמֵי consider the value. [8] גִּזּוֹת שֶׁל צֶמֶר fleece of wool. [18] תַּקָּלָה stumbling block. [20] נִתְקַל בָּהּ stumbled, struck against it. [23] הָיוּ מַצְנִיעִין used to hide. קוֹצִים thorns. זְכוּכִית glass. [24] עֹמֶק depth. טֶפַח handbreadth, breadth of four fingers joined. שֶׁלֹּא תַעֲלֵם הַמַּחֲרֵשָׁה so that the plough might not stir them up.

וַאֲחֵרִים שׂוֹרְפִים אוֹתָם בָּאֵשׁ; וַאֲחֵרִים מַשְׁלִיכִים אוֹתָם לַיָּם אוֹ לַנָּהָר – כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּזֵק בָּהֶם אָדָם (בָּבָא קַמָּא ל, א).

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר

יב. הַמַּדְלִיק אֶת הַבִּירָה שֶׁל חֲבֵרוֹ – מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כְּלֵיהֶם וְכָל חֶפְצֵיהֶם בַּבָּתִּים. – –

טו. אֵשׁ שֶׁעָבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם וְחָבְלָה בּוֹ – הֲרֵי הַמַּבְעִיר חַיָּב בְּנִזְקוֹ וּבְשִׁבְתּוֹ וּבְרִפּוּיוֹ וּבְצַעֲרוֹ וּבְבָשְׁתּוֹ כְּאִלּוּ הִזִּיקוֹ בְּיָדוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאִשּׁוֹ מָמוֹנוֹ הוּא, הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזִּיקָה בְּחִצָּיו. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם – אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּנֵזֶק בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ הֲרֵי הֵן כָּאֵשׁ. כֵּיצַד? הִנִּיחַ אֶבֶן אוֹ סַכִּין אוֹ מַשָּׂא בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ וְנָפְלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ – חַיָּב לְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם, שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן תּוֹלְדוֹת הַבְעָרָה הֵן; וְאִם נָפְלוּ בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ – פָּטוּר.

4 הַמַּדְלִיק .. if a man set fire to a large building. 6 חָבְלָה בּוֹ injured him. הַמַּבְעִיר ... חַיָּב he who started the fire is liable for injuries, loss of time (the patient's idleness), healing expenses, pain, and indignity (shame). 8 מָמוֹנוֹ הוּא is his property (that caused the damage). 11 רוּחַ מְצוּיָה an ordinary wind.

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. כָּל הַגּוֹנֵב מָמוֹן, מִשָּׁוֶה־פְּרוּטָה וּלְמַעְלָה, עוֹבֵר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִּגְנֹב (שְׁמוֹת כ, טו); וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין, שֶׁהַגַּנָּב – חִיְּבַתּוּ תוֹרָה לְשַׁלֵּם. וְאֶחָד הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן גּוֹי, וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל אוֹ אֶת הַקָּטָן.

ב. אָסוּר לִגְנֹב כָּל־שֶׁהוּא – דִּין תּוֹרָה. וְאָסוּר לִגְנֹב דֶּרֶךְ שְׂחוֹק, אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחֲזִיר אוֹ עַל מְנָת לְשַׁלֵּם – הַכֹּל אָסוּר, שֶׁלֹּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּכָךְ.

ג. אֵי זֶהוּ גַּנָּב? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן אָדָם בַּסֵּתֶר וְאֵין הַבְּעָלִים יוֹדְעִים, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְתוֹךְ כִּיס חֲבֵרוֹ וְלָקַח מְעוֹתָיו וְאֵין הַבְּעָלִים רוֹאִים; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. אֲבָל אִם לָקַח בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָא, בְּחֹזֶק יָד, אֵין זֶה גַּנָּב אֶלָּא גַּזְלָן. לְפִיכָךְ לִסְטִים מְזֻיָּן שֶׁגָּנַב אֵינוֹ גַּזְלָן אֶלָּא גַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים יוֹדְעִים בְּשָׁעָה שֶׁגָּנַב.

ד. גַּנָּב שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים כְּשֵׁרִים שֶׁגָּנַב, חַיָּב לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְבַעַל הַגְּנֵבָה: אִם גָּנַב דִּינָר – מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם; גָּנַב חֲמוֹר אוֹ כְסוּת אוֹ גָּמָל – מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם בְּדָמֶיהָ; נִמְצָא מַפְסִיד כְּשִׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת חֲבֵרוֹ.

ה. גַּנָּב שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁגָּנַב – מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן וּפָטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם (שָׁם כב, ח) וְלֹא הַמַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקְּנָסוֹת, שֶׁהַמּוֹדֶה בָהֶן פָּטוּר.

ו. תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל נוֹהֲגִין בַּכֹּל חוּץ מִשֶּׂה וָשׁוֹר, שֶׁהַגּוֹנֵב אֶת הַשּׁוֹר אוֹ אֶת הַשֶּׂה, וְטָבַח אוֹ מָכַר, מְשַׁלֵּם עַל הַשֶּׂה תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה, וְעַל הַשּׁוֹר – תַּשְׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה.

ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁגָּנְבוּ – חַיָּבִין לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְתַשְׁלוּמֵי

[4] נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין (stealing) can be atoned for by payment (of the principal and the fine). [5-6] אֶחָד . . . וְאֶחָד it is all one whether . . . or. [7] דִּין תּוֹרָה according to the law of the Torah. [9] בַּסֵּתֶר secretly. [11] בְּגָלוּי־בְּפַרְהֶסְיָא openly. [12] לִסְטִים מְזֻיָּן armed robber. [15] דָּמֶיהָ its worth. נִמְצָא thus. מַפְסִיד כְּשִׁעוּר . . . he loses in proportion to the damage he intended to cause to his neighbor. [16] שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ who confessed of himself. הַקֶּרֶן the value (of the stolen object). [17] מַרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ accuses, convicts himself. [18] הוּא הַדִּין the same applies. קְנָסוֹת fines.

אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. הָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁאֵין לָהּ לְשַׁלֵּם, הֲרֵי הַכֶּפֶל עָלֶיהָ חוֹב עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ יָמוּת בַּעְלָהּ, וּבֵית דִּין נִפְרָעִים מִמֶּנָּה.

ח. קָטָן שֶׁגָּנַב – פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, וּמַחֲזִירִין לוֹ [לְבַעַל הַגְּנֵבָה] דָּבָר הַגָּנוּב מִמֶּנּוּ; וְאִם אִבְּדוֹ, אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אַף הַקֶּרֶן וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל.

ט. הָעֶבֶד שֶׁגָּנַב – פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל וּבְעָלָיו פְּטוּרִין, שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב עַל נִזְקֵי עֲבָדָיו אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מָמוֹנוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת וְאֵינוֹ יָכֹל לְשָׁמְרָן; שֶׁאִם יַכְעִיסֶנּוּ רַבּוֹ – יֵלֵךְ וְיַדְלִיק גְּדִישׁ בְּאֶלֶף דִּינָר וְכַיּוֹצֵא בָזֶה מִשְּׁאָר נְזָקִין. נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד, חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶת הַכֶּפֶל.

י. רָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים, כְּפִי כֹחַ הַקָּטָן, עַל הַגְּנֵבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין בָּהּ; וְכֵן אִם הִזִּיקוּ שְׁאָר נְזָקִין. וְכֵן מַכִּין אֶת הָעֲבָדִים, שֶׁגָּנְבוּ אוֹ שֶׁהִזִּיקוּ, מַכָּה רַבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין לְהַזִּיק.

יג. גָּנַב כְּחוּשָׁה – וְהִשְׁמִינָה, אוֹ שְׁמֵנָה – וְהִכְחִישָׁה, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה. גָּנַב טָלֶה – וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֵגֶל – וְנַעֲשָׂה שׁוֹר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה; טְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל – נַעֲשָׂה שִׁנּוּי בְּיָדוֹ וְקָנָהוּ, וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

יח. גָּנַב וְטָבַח, וּבָא גַּנָּב אַחֵר וְגָנַב – הַגַּנָּב הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי קָנָה בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה; וְהַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. – –

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

ז. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִים שֶׁגָּנַב, בֵּין שֶׁהֵעִידוּ הֵן עַצְמָן שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, בֵּין שֶׁהֵעִידוּ אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר – מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִים שֶׁגָּנַב וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, אוֹ שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר – מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהַמּוֹדֶה בִּקְנָס פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

2 נִפְרָעִים **collect.** **7** יַדְלִיק גְּדִישׁ **he may set fire to another's stack of grain (in order to cause his master to pay damages).** **9** רָאוּי **it is fit, proper.** **12** כְּחוּשָׁה **lean (animal).** הִשְׁמִינָה **it grew fat.** **15** נַעֲשָׂה שִׁנּוּי בְּיָדוֹ וְקָנָהוּ **a change occurred while the animal was in his possession and thus he acquired title to it.**

יא. דִּין הַגַּנָּב לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהַכֶּפֶל, אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ. אִם לֹא נִמְצְאוּ לוֹ מִטַּלְטְלִין – בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וְגוֹבִין הַכֹּל מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו, כִּשְׁאָר הַנְּזָקִין שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן „מֵיטַב שָׂדֵהוּ" (שְׁמוֹת כב, ד); וְאִם אֵין לוֹ לֹא קַרְקַע וְלֹא מִטַּלְטְלִין – בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין דָּמָיו לַנִּזָּק, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לוֹ, וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ (שָׁם, ב).

יב. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה; וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה. וְאֵין הַגַּנָּב נִמְכָּר אֶלָּא בַּקֶּרֶן, אֲבָל בַּכֶּפֶל אוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אֵינוֹ נִמְכָּר, אֶלָּא הֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

טו. גָּנַב וְנִמְכַּר וְחָזַר וְגָנַב – אִם לְשֵׁנִי גָּנַב, הֲרֵי זֶה נִמְכָּר פַּעַם שְׁנִיָּה; וַאֲפִילוּ גָּנַב לְמֵאָה אֲנָשִׁים, נִמְכָּר מֵאָה פְּעָמִים; וְאִם לָרִאשׁוֹן גָּנַב פַּעַם שְׁנִיָּה, אֵינוֹ נִמְכָּר [פַּעַם] שְׁנִיָּה אֶלָּא יִשָּׁאֵר עָלָיו הַכֹּל חוֹב.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. הַטּוֹעֵן שֶׁנִּגְנַב מִבֵּיתוֹ הַפִּקָּדוֹן – אִם נִשְׁבַּע וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁשֶּׁקֶר טָעַן וְשֶׁהַפִּקָּדוֹן הַזֶּה אֶצְלוֹ, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל, שֶׁהֲרֵי הוּא עַצְמוֹ הַגַּנָּב; וְאִם טָבַח וּמָכַר אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. – –

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּשְׁבַּע קֹדֶם שֶׁיִּשְׁלַח בַּפִּקָּדוֹן יָד; אֲבָל אִם שָׁלַח בּוֹ יָד, וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע וּבָאוּ עֵדִים – פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁכֵּיוָן שֶׁשָּׁלַח יָד נִתְחַיֵּב בּוֹ וּקְנָהוּ.

ד. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בַּאֲבֵדָה וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהָאֲבֵדָה בִּרְשׁוּתוֹ וְשֶׁקֶר טָעַן – מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל אֲבֵדָה (שְׁמוֹת כב, ח). וְהוּא שֶׁיִּטְעַן שֶׁנִּגְנְבָה בְּלִסְטִים מְזֻיָּן, שֶׁהוּא אָנוּס וּפָטוּר; אֲבָל אִם טָעַן שֶׁנִּגְנְבָה בְּלֹא אֹנֶס – פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם עַל פִּי טַעֲנָתוֹ, שֶׁשּׁוֹמֵר אֲבֵדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

[1] קֶרֶן value (of stolen object). כֶּפֶל double amount. [13] טוֹעֵן claims before court. פִּקָּדוֹן a thing given in trust. [16] שָׁלַח–יָד made illegitimate use of trust. [18] קְנָהוּ obtained possession of it. [21] וְהוּא שֶׁיִּטְעַן that is only if he claims. אָנוּס victim of an accident.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. אָסוּר לִקְנוֹת מִן הַגַּנָּב הַחֵפֶץ שֶׁגָּנַב וְעָוֹן גָּדוֹל הוּא, שֶׁהֲרֵי מַחֲזִיק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה וְגוֹרֵם לוֹ לִגְנֹב גְּנֵבוֹת אֲחֵרוֹת, שֶׁאִם לֹא יִמְצָא לוֹקֵחַ—אֵינוֹ גּוֹנֵב. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: חוֹלֵק עִם גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ (מִשְׁלֵי כט, כד).

ב. הַגּוֹנֵב וּמָכַר—וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים—וְאַחַר כָּךְ הֻכַּר הַגַּנָּב, וּבָאוּ עֵדִים „שֶׁזֶּה הַחֵפֶץ שֶׁמְּכָרוֹ פְּלוֹנִי, הוּא גְּנָבוֹ בְּפָנֵינוּ"—חוֹזֵר הַחֵפֶץ לִבְעָלָיו, וְהַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ דָּמִים שֶׁשָּׁקַל לַגַּנָּב, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק; וְהַבְּעָלִים חוֹזְרִין וְעוֹשִׂים דִּין עִם הַגַּנָּב. וְאִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא—לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק וְאֵין הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם, אֶלָּא חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּמִים שֶׁשָּׁקַל לוֹ.

ג. נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִן הַגְּנֵבָה, בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ וְאַחַר כָּךְ מָכַר הַגַּנָּב בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ אַחַר שֶׁמָּכַר, קָנָה הַלּוֹקֵחַ בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת וְאֵינוֹ מַחֲזִיר הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ לִבְעָלֶיהָ, אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים אִם לָקַח מִגַּנָּב מְפֻרְסָם; אוֹ אֵינוֹ נוֹתֵן כְּלָל, לֹא חֵפֶץ וְלֹא דָּמִים—מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק—אִם לֹא הָיָה זֶה הַמּוֹכֵר גַּנָּב מְפֻרְסָם.

ד. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם בַּעַל הַבַּיִת—אִם אֵין עֵדִים בְּכַמָּה לָקַח, הֲרֵי הַתַּגָּר נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ בְּכַמָּה לָקַח וְנוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים. וְכָל הַנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל—שְׁבוּעָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶם וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

ה. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב וְהוּא אוֹמֵר „בְּכָךְ וְכָךְ לְקַחְתִּי מִמְּךָ", וְהוּא אוֹמֵר „לֹא מְכַרְתִּי לְךָ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִזֶּה"—הַתַּגָּר נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ וְנוֹטֵל מִן הַגַּנָּב, שֶׁאֵין הַגַּנָּב יָכֹל לִשָּׁבַע, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. הַשּׁוֹקֵל לַחֲבֵרוֹ בְּמִשְׁקָלוֹת חֲסֵרוֹת מִן הַמִּשְׁקָל שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו בְּנֵי אוֹתָהּ הַמְּדִינָה, אוֹ הַמּוֹדֵד בְּמִדָּה חֲסֵרָה מֵהַמִּדָּה שֶׁהִסְכִּימוּ עָלֶיהָ, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר

2 מַחֲזִיק יְדֵי encourages. 3 לוֹקֵחַ buyer. 5 ... לֹא נִתְיָאֲשׁוּ the owner has not given up hope of regaining the loss. 7 דָּמִים שֶׁשָּׁקַל the money he paid. מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק for the general good of the open market, in order to encourage trade. 8 גַּנָּב מְפֻרְסָם notorious thief. 12 שִׁנּוּי רְשׁוּת change of possession. 16 תַּגָּר merchant. בִּנְקִיטַת חֵפֶץ with a (sacred) object held in his hand. 20 ... חָשׁוּד suspected of swearing falsely. 22 הַשּׁוֹקֵל he who weighs. מִשְׁקָלוֹת חֲסֵרוֹת reduced (lighter) weights. הִסְכִּימוּ agreed.

בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, בַּמִּדָּה, בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה (וַיִּקְרָא יט, לה).

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַמּוֹדֵד אוֹ הַשּׁוֹקֵל חָסֵר – גּוֹנֵב, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל, אֶלָּא מְשַׁלֵּם לוֹ הַמִּדָּה אוֹ הַמִּשְׁקָל. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין.

ח. אֶחָד הַנּוֹשֵׂא וְהַנּוֹתֵן עִם יִשְׂרָאֵל אוֹ עִם גּוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה – אִם מָדַד אוֹ שָׁקַל בְּחָסֵר, עוֹבֵר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה וְחַיָּב לְהַחֲזִיר. וְכֵן אָסוּר לְהַטְעוֹת אֶת הַגּוֹי בְּחֶשְׁבּוֹן אֶלָּא יְדַקְדֵּק עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ (שָׁם כה, נ) – אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָבוּשׁ תַּחַת יָדֶיךָ, קַל וָחֹמֶר לְגוֹי שֶׁאֵינוֹ כָבוּשׁ תַּחַת יָדֶיךָ; וַהֲרֵי הוּא בִּכְלָל: כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה (דְּבָרִים כה, טז) – כָּל עוֹשֵׂה עָוֶל, מִכָּל מָקוֹם.

יא. הַמַּסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְהִכְנִיס מִתְּחוּם חֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ תְּחוּמוֹ אֲפִילוּ מְלֹא אֶצְבַּע – אִם בְּחָזְקָה עָשָׂה, הֲרֵי זֶה גַּזְלָן; וְאִם הִסִּיג בַּסֵּתֶר, הֲרֵי זֶה גַּנָּב; וְאִם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִסִּיג הַגְּבוּל, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין: בְּלָאו גְּנֵבָה, אוֹ בְּלָאו גְּזֵלָה, וּבְלָאו „לֹא תַסִּיג" (שָׁם יט, יד) – וְאֵין חַיָּב בְּלָאו זֶה אֶלָּא בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל (שָׁם).

[6] אֶחָד ... אוֹ whether . . . or. הַנּוֹשֵׂא וְהַנּוֹתֵן he who transacts. [7] לְהַטְעוֹת to deceive. [9] כָּבוּשׁ subdued. קַל וָחֹמֶר still more so (should one deal strictly). [11] מִכָּל מָקוֹם under all circumstances. [12] הַמַּסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ he who removes the boundary-mark of his neighbor's field. [12] מְלֹא אֶצְבַּע as much as the length of a finger.

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שְׁוֵה־פְּרוּטָה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִגְזֹל (וַיִּקְרָא יט, יג). — —

ב. וְאָסוּר לִגְזֹל כָּל־שֶׁהוּא – דִּין תּוֹרָה. אֲפִילוּ גּוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה – אָסוּר לְגָזְלוֹ אוֹ לְעָשְׁקוֹ; וְאִם גְּזָלוֹ אוֹ עֲשָׁקוֹ – יַחֲזִיר.

ג. אֵי זֶהוּ גּוֹזֵל? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן הָאָדָם בְּחָזְקָה, כְּגוֹן שֶׁחָטַף מִיָּדוֹ מִטַּלְטְלִין, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים וְנָטַל מִשָּׁם כֵּלִים, אוֹ שֶׁתָּקַף בַּעֲבָדָיו וּבִבְהֶמְתּוֹ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אוֹ שֶׁיָּרַד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה – הוּא גּוֹזֵל, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי (שְׁמוּאֵל ב כג, כא).

ד. אֵי זֶהוּ עוֹשֵׁק? זֶה שֶׁבָּא מָמוֹן חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים, וְכֵיוָן שֶׁתְּבָעוּהוּ – כָּבַשׁ הַמָּמוֹן אֶצְלוֹ בְּחָזְקָה וְלֹא הֶחֱזִירוֹ; כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ בְּיַד חֲבֵרוֹ הַלְוָאָה אוֹ שְׂכִירוּת וְהוּא תּוֹבְעוֹ, וְאֵינוֹ יָכֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַלָּם וְקָשֶׁה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ (וַיִּקְרָא יט, יג).

ה. כָּל הַגּוֹזֵל חַיָּב לְהַחֲזִיר הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל (שָׁם ה, כג); וְאִם אָבְדָה אוֹ נִשְׁתַּנֵּית – מְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ. בֵּין שֶׁהוֹדָה מִפִּי עַצְמוֹ בֵּין שֶׁבָּאוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁגָּזַל – הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן בִּלְבָד. אֲפִילוּ גָּזַל קוֹרָה וּבְנָאָהּ בְּבִירָה – הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית, דִּין תּוֹרָה הוּא שֶׁיַּהֲרֹס אֶת כָּל הַבִּנְיָן וְיַחֲזִיר קוֹרָה לִבְעָלֶיהָ; אֲבָל תִּקְּנוּ חֲכָמִים, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים, שֶׁיִּהְיֶה נוֹתֵן אֶת דָּמֶיהָ וְלֹא יַפְסִיד הַבִּנְיָן; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲפִילוּ גָּזַל קוֹרָה וַעֲשָׂאָהּ בְּסֻכַּת הֶחָג, וּבָא בַּעַל הַקּוֹרָה לְתָבְעָהּ בְּתוֹךְ הֶחָג – נוֹתֵן לוֹ אֶת דָּמֶיהָ; אֲבָל אַחַר הֶחָג, הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית וְלֹא בְנָאָהּ בְּטִיט, מַחֲזִיר אֶת הַקּוֹרָה עַצְמָהּ.

3 שָׁוֶה the value of. 5 כָּל־שֶׁהוּא anything, the smallest quantity. דִּין תּוֹרָה biblical law. 6 לְעָשְׁקוֹ to wrong him (by denying a debt and withholding what is due). 7 בְּחָזְקָה by force. 8 תָּקַף seized. 12 תְּבָעוּהוּ claimed (it) from him. כָּבַשׁ detained, withheld. 13 שְׂכִירוּת wages. 14 אַלָּם strong, violent. 16 הוֹדָה מִפִּי עַצְמוֹ he admitted of himself. 18 קוֹרָה beam, rafter. בִּירָה large building. ... שֶׁיַּהֲרֹס that he pull down the entire structure. 19 מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים for the benefit of repentant sinners. 20 דָּמֶיהָ its value.

ט. כָּל הַחוֹמֵד עַבְדּוֹ אוֹ אֲמָתוֹ אוֹ בֵּיתוֹ וְכֵלָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּקְנֵהוּ מִמֶּנּוּ, וְהִכְבִּיד עָלָיו בְּרֵעִים וְהִפְצִיר בּוֹ עַד שֶׁלְּקָחוֹ מִמֶּנּוּ – אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ דָּמִים רַבִּים הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַחְמֹד (שְׁמוֹת כ, יז). – –

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

טו. הַשּׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים הֲרֵי זֶה גַּזְלָן. הָיָה כְּלִי בְּיַד בְּנוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ וּלְקָחוֹ אֶחָד מֵהֶן וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ – הֲרֵי זֶה שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת, וְנַעֲשָׂה בִרְשׁוּתוֹ וְנִתְחַיֵּב בְּאֳנָסָיו עַד שֶׁיַּחֲזִירוֹ לַבְּעָלִים. לְפִיכָךְ אִם הֶחֱזִירוֹ לַקָּטָן שֶׁהָיָה בְיָדוֹ אוֹ לָעֶבֶד וְאָבַד מֵהֶן אוֹ נִשְׁבַּר – חַיָּב לְשַׁלֵּם; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

טז. הַחוֹטֵף מַשְׁכּוֹן מִיַּד הַלֹּוֶה שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת בֵּית דִּין, הֲרֵי זֶה גַּזְלָן אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נִכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ וּמִשְׁכְּנוֹ שֶׁהוּא גַּזְלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחוּץ תַּעֲמֹד (דְּבָרִים כד, יא).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מָמוֹן לַחֲבֵרוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִי וְכָפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר – הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַחֲזִיר לוֹ הַקֶּרֶן שֶׁכָּפַר בּוֹ וְתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, וְחַיָּב בְּקָרְבָּן; וְהוּא הַנִּקְרָא אֲשַׁם גְּזֵלוֹת.

ב. אֶחָד הַגּוֹזֵל אוֹ הָעוֹשֵׁק אוֹ הַגּוֹנֵב, אוֹ שֶׁהִלְוָהוּ אוֹ שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ, אוֹ מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶן שֻׁתָּפוּת וְנִשְׁאַר לוֹ אֶצְלוֹ מָמוֹן, אוֹ שֶׁעָשָׂה לוֹ מְלָאכָה וְלֹא נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ – כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל שֶׁאִלּוּ הוֹדָה חַיָּב לְשַׁלֵּם בַּדִּין – וְכָפַר וְנִשְׁבַּע, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן (וַיִּקְרָא ה, כא).

ח. אֵין הַנִּשְׁבָּע עַל כְּפִירַת מָמוֹן מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַד שֶׁיּוֹדֶה מֵעַצְמוֹ; אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים וְהוּא עוֹמֵד בִּכְפִירָתוֹ, מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן בִּלְבַד עַל פִּי עֵדִים וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם

2 הִכְבִּיד...וְהִפְצִיר he exerted pressure and urged. 6 שׁוֹאֵל borrows. שֶׁלֹּא מִדַּעַת without the consent. 8 נִתְחַיֵּב בְּאֳנָסָיו he has become responsible for any accident befalling it. 11 הַחוֹטֵף מַשְׁכּוֹן he who seizes a pledge. 12 אֵין צָרִיךְ לוֹמַר needless to say. מִשְׁכְּנוֹ seized his pledge. 16 קֶרֶן principal. חֹמֶשׁ fifth of value to be added as fine. 18 אֶחָד . . . אוֹ either . . . or. 20 כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר in brief. 24 עוֹמֵד בִּכְפִירָתוֹ he persists in denying.

אֶת הַחֹמֶשׁ, שֶׁהַחֹמֶשׁ עִם הַקָּרְבָּן – לְכַפָּרָה הֵם בָּאִים, וְאֵינוֹ מְבִיאָם אֶלָּא עַל פִּי עַצְמוֹ.

י. אֲפִילוּ הֶחֱזִיר הַגְּזֵלָה כֻּלָּהּ חוּץ מִשְּׁוֵה־פְרוּטָה – חַיָּב לְהוֹלִיכָהּ אַחַר הַנִּגְזָל. וְלֹא יִתֵּן לִבְנוֹ שֶׁל נִגְזָל וְלֹא לִשְׁלוּחוֹ אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה הַנִּגְזָל הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים. וְאִם הֵבִיא אֶת הַגְּזֵלָה וְאֶת הַחֹמֶשׁ לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם וּמִתְכַּפֵּר לוֹ; וּבֵית דִּין מִטַּפְּלִין בָּהּ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְבַעְלָהּ. וְכֵן נוֹתֵן הוּא לִשְׁלִיחַ בֵּית דִּין. וְכָל הַנּוֹתֵן הַגְּזֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ לְבֵית דִּין – יָצָא.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

יד. הָעֲבָדִים וְהַשְּׁטָרוֹת וְהַקַּרְקָעוֹת אֵין בָּהֶן תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן (וַיִּקְרָא ה, כא). כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן – מִטַּלְטְלִין הוּא, וְגוּפָן מָמוֹן; יָצְאוּ קַרְקָעוֹת, וַעֲבָדִים שֶׁהֻקְּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת; וְיָצְאוּ שְׁטָרוֹת, שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן. – – וְכֵן הַקַּרְקַע אֵינָהּ נִקְנֵית לְעוֹלָם לְגַזְלָן, אֶלָּא בִּרְשׁוּת בְּעָלֶיהָ עוֹמֶדֶת; וַאֲפִילוּ נִמְכְּרָה לְאֶלֶף, זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לַנִּגְזָל בְּלֹא דָמִים. וְכָל מִי שֶׁיָּצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ – חוֹזֶרֶת עַל זֶה שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ, וְחוֹזֵר הַמּוֹכֵר הַשֵּׁנִי עַל הַמּוֹכֵר הָרִאשׁוֹן, עַד שֶׁיַּחֲזֹר הַלּוֹקֵחַ מִן הַגַּזְלָן – עַל הַגַּזְלָן, וְיִטֹּל מִמֶּנּוּ. – –

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

א. גּוֹי, בַּעַל זְרוֹעַ, שֶׁאָנַס נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל וְיָרַד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ מֵחֲמַת שֶׁהָיָה לוֹ חוֹב עַל בַּעַל הַשָּׂדֶה, – – וְאַחַר שֶׁתָּקַף לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה מְכָרָהּ לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר – אֵין הַבְּעָלִים יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ.

ג. הַגּוֹיִם הַמְּצִיקִים לְיִשְׂרָאֵל וּמְבַקְשִׁים לְהָרְגוֹ עַד שֶׁיִּפְדֶּה עַצְמוֹ מִיַּד הַגּוֹי בְּשָׂדֵהוּ אוֹ בְּבֵיתוֹ – – כְּשֶׁיִּרְצֶה הַמֵּצִיק לִמְכֹּר אוֹתָהּ הַקַּרְקַע, אִם יֵשׁ בְּיַד הַבְּעָלִים לִקַּח מִן הַמֵּצִיק – הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם; וְאִם אֵין בְּיַד הַבְּעָלִים לִקַּח, אוֹ שֶׁשָּׁהָה הַקַּרְקַע בְּיַד הַמֵּצִיק שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, כָּל הַקּוֹדֵם וְלָקַח מִן

[6] מִטַּפְּלִין בָּהּ occupy themselves with it, attend to it. [9] שְׁטָרוֹת bonds. קַרְקָעוֹת immovable, landed property. [10] גּוּפָן מָמוֹן they have intrinsic value. [11] יָצְאוּ excluded are. הֻקְּשׁוּ are placed on an equality with. [13] בְּלֹא דָמִים without compensation. [18] בַּעַל זְרוֹעַ violent man. אָנַס took by force. נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל Jewish property. [19] תָּקַף seized. [21] מְצִיקִים oppress. [22] יֵשׁ בְּיַד can afford. [23] קוֹדְמִין have the precedence. [24] שָׁהָה stayed, remained.

הַמַּצִּיק–זָכָה, וּבִלְבַד שֶׁיִּתֵּן לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים רְבִיעַ הַקַּרְקַע, אוֹ שְׁלִישׁ הַמָּעוֹת, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַמַּצִּיק מוֹכֵר בְּזוֹל. הוֹאִיל וְקַרְקַע שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, הֲרֵי זֶה מוֹכֵר בְּפָחוֹת רְבִיעַ, אוֹ קָרוֹב לוֹ; וְזֶה רְבִיעַ שֶׁל בְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי מֵחֲמַת שֶׁהִיא שֶׁלָּהֶן מוֹכֵר בְּזוֹל. לְפִיכָךְ הַלּוֹקֵחַ מִן הַמַּצִּיק בִּשְׁלֹשִׁים, נוֹתֵן לַבְּעָלִים עֲשָׂרָה, אוֹ נוֹתֵן לָהֶם רְבִיעַ הַקַּרְקַע, וְאַחַר כָּךְ יִקְנֶה הַכֹּל; וְאִם לֹא נָתַן, הֲרֵי רְבִיעַ הַקַּרְקַע כְּגָזֵל בְּיָדוֹ.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. הֲשָׁבַת אֲבֵדָה לְיִשְׂרָאֵל–מִצְוַת־עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם (דְּבָרִים כב, א). וְהָרוֹאֶה אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל וְנִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה וְהִנִּיחָהּ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ . . . וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם (שָׁם), וּבִטֵּל מִצְוַת־עֲשֵׂה; וְאִם הֱשִׁיבָהּ–קִיֵּם מִצְוַת־עֲשֵׂה.

יז. הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר וְעוֹשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, מַחֲזִיר אֶת הָאֲבֵדָה בְּכָל מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ לְפִי כְבוֹדוֹ.

יט. רָאָה אֶת הָאֲבֵדָה וְאָמַר לוֹ אָבִיו „אַל תַּחֲזִירֶנָּה"–יַחֲזִיר וְלֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ; שֶׁאִם קִבֵּל מֵאָבִיו, נִמְצָא בְּעֵת שֶׁקִּיֵּם מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל „כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ" בִּטֵּל „עֲשֵׂה" שֶׁל „הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם" וְעָבַר עַל „לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם" (שָׁם, ג).

כ. הָרוֹאֶה מַיִם שׁוֹטְפִין וּבָאִין לְהַשְׁחִית בִּנְיַן חֲבֵרוֹ אוֹ שָׂדֵהוּ, חַיָּב לִגְדֹּר בִּפְנֵיהֶם וּלְמָנְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ (שָׁם)–לְרַבּוֹת אֲבֵדַת קַרְקָעוֹ.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

א. הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה שֶׁהוּא חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ, חַיָּב לְהַכְרִיז עָלֶיהָ וּלְהוֹדִיעָהּ וְלוֹמַר: מִי שֶׁאָבַד לוֹ מִין פְּלוֹנִי, יָבוֹא וְיִתֵּן סִמָּנִין וְיִטֹּל. אֲפִילוּ הָיְתָה שָׁוָה פְּרוּטָה בְּעֵת הַמְּצִיאָה–וְהוּזְלָה, חַיָּב לְהַכְרִיז עָלֶיהָ. וְאֶבֶן גְּבוֹהָה הָיְתָה חוּץ לִירוּשָׁלַיִם שֶׁעָלֶיהָ הָיוּ מַכְרִיזִין.

1 זָכָה he acquired ownership. וּבִלְבַד provided that. שְׁלִישׁ הַמָּעוֹת one third of the money (price). 9 נִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה escaped, neglected it. הִנִּיחָהּ left it there. 12 לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין inside the line of justice, equity. 13 בְּכָל מָקוֹם under all circumstances. 14 לֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ he must not obey him. 15 נִמְצָא the result would be. 17 שׁוֹטְפִין flooding. לִגְדֹּר to ward off, to check. 18 לְרַבּוֹת to include. 21 לְהַכְרִיז to announce. 23 הוּזְלָה fell in price.

ב. כֵּיצַד מַכְרִיז? אִם מָצָא מָעוֹת, מַכְרִיז: „מִי שֶׁאָבַד לוֹ מַטְבֵּעַ"–וְכֵן מַכְרִיז: מִי שֶׁאָבַד לוֹ כְּסוּת, אוֹ בְּהֵמָה, אוֹ שְׁטָרוֹת–„יָבוֹא וְיִתֵּן סִמָּנִים וְיִטֹּל". וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ מִין הָאֲבֵדָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִירוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן סִמָּנִים מֻבְהָקִין.

ד. בָּרִאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה וּבָא וְנָתַן סִמָּנֶיהָ–מַחֲזִירִין אוֹתָהּ לוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הֻחְזַק רַמַּאי. מִשֶּׁרַבּוּ הָרַמָּאִין, הִתְקִינוּ בֵית דִּין שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִין לוֹ: הָבֵא עֵדִים שֶׁאֵין אַתָּה רַמַּאי וְטוֹל.

ה. הַסִּמָּנִים הַמֻּבְהָקִין–סוֹמְכִין עֲלֵיהֶן וְדָנִין עַל פִּיהֶם בְּכָל מָקוֹם, דִּין תּוֹרָה. וְהַמִּדָּה, אוֹ הַמִּשְׁקָל, אוֹ הַמִּנְיָן, אוֹ מְקוֹם הָאֲבֵדָה–סִמָּנִין מֻבְהָקִין הֵן.

ו. בָּאוּ שְׁנַיִם, זֶה נָתַן סִמָּנֵי הָאֲבֵדָה וְזֶה נָתַן סִמָּנֵי הָאֲבֵדָה כְּמוֹ שֶׁנָּתַן הָאַחֵר, לֹא יִתֵּן לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה, אֶלָּא תִּהְיֶה מֻנַּחַת עַד שֶׁיּוֹדֶה הָאֶחָד לַחֲבֵרוֹ אוֹ יַעֲשׂוּ בֵינֵיהֶן פְּשָׁרָה. נָתַן הָאֶחָד אֶת הַסִּמָּנִים וְהַשֵּׁנִי הֵבִיא עֵדִים–יִתֵּן לְבַעַל הָעֵדִים; זֶה נָתַן סִמָּנִים וְזֶה נָתַן סִמָּנִין וְעֵד אֶחָד–הֲרֵי הָעֵד הָאֶחָד כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ, וְיַנִּיחַ.

ט. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַכְרִיזִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת; מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין וְאָמְרוּ: הַמְּצִיאָה שֶׁל מֶלֶךְ הִיא, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מוֹדִיעִין לִשְׁכֵנָיו וְלִמְיֻדָּעָיו–וְדַיּוֹ.

י. הִכְרִיז אוֹ הוֹדִיעַ וְלֹא בָאוּ הַבְּעָלִים, תִּהְיֶה הַמְּצִיאָה מֻנַּחַת אֶצְלוֹ עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. וּבְכָל זְמַן שֶׁהָאֲבֵדָה אֶצְלוֹ–אִם נִגְנְבָה אוֹ אָבְדָה, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ, וְאִם נֶאֶנְסָה, פָּטוּר; שֶׁשּׁוֹמֵר אֲבֵדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה וְנִפְטָר מִכַּמָּה מִצְוֹת־עֲשֵׂה כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בִּשְׁמִירָתָהּ.

יא. וְצָרִיךְ לְבַקֵּר אֶת הָאֲבֵדָה וּלְבָדְקָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִפָּסֵד וְתֹאבַד מֵאֵלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ (דְּבָרִים כב, ב)–רְאֵה הֵיאַךְ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ.––

2 אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ he need not fear. 3 סִמָּנִים מֻבְהָקִין sure signs, special marks of identification. 5 אֶלָּא אִם כֵּן unless. הֻחְזַק he was known to be. רַמַּאי swindler. 7 סוֹמְכִין we rely. דִּין תּוֹרָה according to biblical law. 11 פְּשָׁרָה compromise, settlement. 13 יַנִּיחַ he must leave it (undisposed of). 15 אַנָּסִין the lawless, those acting violently. 17 . . . מֻנַּחַת let it be deposited until Elijah shall come (and decide to whom it belongs, *i. e.*, indefinitely until the matter will be cleared up). 18 חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ he is responsible for it. 19 נֶאֶנְסָה if it met with an accident. 21 לְבַקֵּר–לִבְדֹּק to examine. שֶׁלֹּא תִפָּסֵד so that it does not deteriorate, get spoilt.

יב. מָצָא כְלֵי עֵץ – מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְקָבוּ. – – כְּלֵי כֶסֶף – מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּצוֹנֵן אֲבָל לֹא בְחַמִּין, מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁחִירָן. – –

יג. מָצָא סְפָרִים – קוֹרֵא בָהֶן אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם; וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, גּוֹלְלָן כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּלְעוֹלָם לֹא יִלְמַד בָּהֶן לְכַתְּחִלָּה; וְלֹא יִקְרָא פָּרָשָׁה וְיִשְׁנֶה; וְלֹא יִקְרָא פָּרָשָׁה וִיתַרְגֵּם; וְלֹא יִפְתַּח בּוֹ יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה דַפִּין. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנַיִם קוֹרִין בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין, שֶׁמָּא יִמְשֹׁךְ זֶה וְיִמְשֹׁךְ זֶה וְיִבָּלֶה הַסֵּפֶר; אֲבָל קוֹרִין הֵן בְּעִנְיָן אֶחָד. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁלֹשָׁה בְסֵפֶר אֶחָד וַאֲפִילוּ בְעִנְיָן אֶחָד.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר

ב. זֶה הַכְּלָל בַּאֲבֵדָה: כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִמָּן – כֵּוָן שֶׁאָבַד וְיָדְעוּ בוֹ הַבְּעָלִים שֶׁאָבַד, הֲרֵי זֶה בְחֶזְקַת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ בְעָלָיו מִמֶּנּוּ – – וּלְפִיכָךְ הֲרֵי הוּא לָזֶה שֶׁמְּצָאוֹ.

ג. וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִמָּן, כְּגוֹן שִׂמְלָה וּבְהֵמָה, הֲרֵי זֶה בְחֶזְקַת שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ בְעָלָיו – – לְפִיכָךְ הַמּוֹצְאוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז, אֶלָּא אִם כֵּן יָדַע שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, כְּגוֹן שֶׁשָּׁמַע אוֹתָם אוֹמְרִים „וַי לְחֶסְרוֹן כִּיס" וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁמַּרְאִין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ – הֲרֵי אוֹתָהּ הָאֲבֵדָה שֶׁל מוֹצְאָהּ.

ה. יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת, אֲפִילוּ בְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִמָּן, אֵינוֹ יֵאוּשׁ. כֵּיצַד? נָפַל מִמֶּנּוּ דִינָר וְלֹא יָדַע בּוֹ שֶׁנָּפַל – אַף עַל פִּי שֶׁכְּשֶׁיֵּדַע בּוֹ שֶׁנָּפַל יִתְיָאֵשׁ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ יֵאוּשׁ עַתָּה, עַד שֶׁיֵּדְעוּ הַבְּעָלִים שֶׁנָּפַל. אֲבָל אִם עֲדַיִן אוֹמְרִים הַבְּעָלִים: שֶׁמָּא נְתַתִּיו לִפְלוֹנִי, אוֹ בַמִּגְדָּל הוּא מֻנָּח, אוֹ שֶׁמָּא טָעִיתִי בַחֶשְׁבּוֹן, וְכַיּוֹצֵא בְאֵלּוּ הַדְּבָרִים – אֵין זֶה יֵאוּשׁ.

יב. הַמּוֹצֵא כְלֵי חֶרֶשׂ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִכֵּלִים שֶׁצּוּרַת כֻּלָּן שָׁוָה, אִם כֵּלִים חֲדָשִׁים הֵם – הֲרֵי הֵם שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי הֵן כְּמוֹ דִינָר מִשְּׁאָר הַדִּינָרִים שֶׁאֵין לוֹ סִמָּן וְאֵין הַבְּעָלִים מַכִּירִים אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם פַּךְ זֶה אוֹ צְלוֹחִית זוֹ שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁל אַחֵר. וְאִם הָיוּ כֵלִים שֶׁשְּׂבָעָתַן הָעַיִן, חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁאִם יָבֹא תַלְמִיד חָכָם

[2] מַשְׁחִירָן he might blacken them. [4] גּוֹלְלָן he must roll the scrolls (to give them an airing). לְכַתְּחִלָּה for the first time. [5] וְיִשְׁנֶה and then review it. [9] זֶה הַכְּלָל this is the general rule. [10] בְּחֶזְקַת under the presumption that. נִתְיָאֲשׁוּ בְעָלָיו מִמֶּנּוּ its owner has given up hope of recovering it. [13] אֶלָּא אִם כֵּן unless. [14] חֶסְרוֹן כִּיס loss of money. [16] יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת unconscious, anticipated resignation. [19] מִגְדָּל chest. [23] פַּךְ jar. צְלוֹחִית bottle. [24] שֶׁשְּׂבָעָתַן הָעַיִן *i. e.*, the owner has seen the vessels long enough to recognize them by sight.

וְיֹאמַר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵינִי יָכֹל לִתֵּן בִּכְלִי הַזֶּה סִמָּן—יֵשׁ לִי בּוֹ טְבִיעוּת עַיִן, חַיָּב לְהַרְאוֹתוֹ לוֹ; וְאִם הִכִּירוֹ וְאָמַר "שֶׁלִּי הוּא", מַחֲזִירִין.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתַלְמִיד וָתִיק שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ כְּלָל אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם——שֶׁהֵבִיא שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְהוֹסִיף וְגָרַע כְּדֵי לְחַבְּבָן זֶה לָזֶה, הֲרֵי זֶה מֻתָּר; אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁשִּׁנָּה בְּדִבּוּרוֹ חוּץ מִדְּבָרִים אֵלּוּ, אֵין מַחֲזִירִין לוֹ בִּטְבִיעוּת עַיִן.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר

ז. הַמּוֹצֵא מַטְמוֹן בְּגַל אוֹ בְּכֹתֶל יָשָׁן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁל גּוֹיִם הַקַּדְמוֹנִים הֵן. וְהוּא שֶׁיִּמְצָאֵם מַטָּה מַטָּה, כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּטְמוֹנוֹת הַיְשָׁנוֹת; אֲבָל אִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהֵן מַטְמוֹן חָדָשׁ, אֲפִילּוּ נִסְתַּפֵּק לוֹ הַדָּבָר, הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן, שֶׁמָּא מֻנָּחִים הֵם שָׁם.

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר

א. כָּל מְצִיאָה שֶׁאָמַרְנוּ בָּהּ שֶׁהִיא שֶׁל מוֹצְאָהּ, אֵינוֹ זוֹכֶה בָּהּ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְיָדוֹ אוֹ לִרְשׁוּתוֹ; אֲבָל אִם רָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, אֲפִילּוּ נָפַל עָלֶיהָ, וּבָא אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ—הֲרֵי זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ זָכָה בָּהּ.

ב. הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְהֵמָה וְרָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ "זְכֵה לִי בָהּ"—כֵּיוָן שֶׁהִגְבִּיהָהּ לוֹ, קָנָה הָרוֹכֵב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעָה לְיָדוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ "תְּנָה לִי" וּנְטָלָהּ וְאָמַר "אֲנִי זָכִיתִי בָהּ"—זָכָה בָהּ הַנּוֹטֵל. וְאִם מִשֶּׁנְּתָנָהּ לָרוֹכֵב אָמַר "אֲנִי זָכִיתִי תְּחִלָּה"—לֹא אָמַר כְּלוּם.

ח. חֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, וְאִם נָפְלָה בָהּ מְצִיאָה הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הֶחָצֵר.——

[1] טְבִיעוּת עַיִן recognition by sight. [3] תַּלְמִיד וָתִיק distinguished scholar (who will not claim goods that are not his). אֵינוֹ מְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ does not deviate from the truth. [4] הוֹסִיף וְגָרַע he added (to the truth) and omitted. לְחַבְּבָן to make them friendly. [8] מַטְמוֹן treasure. גַּל a heap. שֶׁאֲנִי אוֹמֵר for I should assume. [9] וְהוּא that is only if. [10] נִסְתַּפֵּק was doubtful. [11] מֻנָּחִים are deposited. [13] אֵינוֹ זוֹכֶה בָּהּ he does not gain possession of it. [14] לִרְשׁוּתוֹ to a space exclusively belonging to him. [15] הֶחֱזִיק בָּהּ took a hold of it. זָכָה בָּהּ it is his. [16] זְכֵה לִי בָהּ take possession of it in my behalf. [17] הִגְבִּיהָהּ he raised it. קָנָה obtained ownership of it. [19] זָכִיתִי תְּחִלָּה I have acquired title to it first. לֹא אָמַר כְּלוּם he has said nothing at all, *i. e.*, what he has said is of no advantage to him. [20] שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ without his knowledge.

פֶּרֶק שְׁמֹנָה עָשָׂר

ט. מָצָא שְׁטַר מַתָּנָה – אִם מַתְּנַת בָּרִיא הִיא, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים, לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה: שֶׁמָּא כָתַב לִתֵּן וְלֹא נָתַן, וְאַחַר שֶׁכָּתַב שְׁטָר זֶה מָכַר שָׂדֶה זוֹ אוֹ נְתָנָהּ לְאַחֵר בְּמַתָּנָה וְחָזַר בּוֹ; וְזֶה שֶׁמּוֹדֶה לָזֶה – כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָא עַל הָאַחֲרוֹן שֶׁנָּתַן לוֹ אוֹ שֶׁמָּכַר לוֹ. וְאִם מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע הִיא, אִם הוֹדָה – יִתֵּן, וְאִם לָאו – לֹא יִתֵּן, שֶׁשְּׁכִיב מְרַע שֶׁנָּתַן לִשְׁנַיִם, זֶה אַחַר זֶה, הָאַחֲרוֹן קָנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יד. כָּל הַשְּׁטָרוֹת הַנִּמְצָאוֹת שֶׁדִּינָן שֶׁלֹּא יַחֲזִיר – אִם הֶחֱזִיר הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים וְגוֹבִין בָּהֶן, וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִתַּחַת יַד בַּעֲלֵיהֶן, וַהֲרֵי הֵם בְּחֶזְקָתָן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם.

[1] שְׁטַר מַתָּנָה a deed of gift. מַתְּנַת בָּרִיא a gift made by a healthy person. שְׁנֵיהֶם מוֹדִים both admit. [4] חָזַר בּוֹ he withdrew, retracted. וְזֶה שֶׁמּוֹדֶה לָזֶה and the reason that he admits (that he gave it as a gift) to this one. [5] קְנוּנְיָא a conspiracy (to defraud and divide the profits). שְׁכִיב מְרַע one on the verge of death. [9] בְּחֶזְקָתָן they are presumed to be valid. אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם we need not suspect their validity.

הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ חֲמִשָּׁה דְבָרִים, וְאֵלּוּ הֵם: נֶזֶק, וְצַעַר, וְרִפּוּי, וְשֶׁבֶת, וָבשֶׁת. וַחֲמִשָּׁה דְבָרִים אֵלּוּ כֻּלָּן מִשְׁתַּלְּמִים מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו, כְּדִין כָּל הַמַּזִּיקִין.

ב. נֶזֶק כֵּיצַד? שֶׁאִם קָטַע יַד חֲבֵרוֹ אוֹ רַגְלוֹ, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד נִמְכָּר בַּשּׁוּק – כַּמָּה הָיָה יָפֶה אָז וְכַמָּה הוּא יָפֶה עַתָּה, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת שֶׁהִפְחִית מִדָּמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: עַיִן תַּחַת עַיִן (שְׁמוֹת כא, כד) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר „תַּחַת" לְשַׁלֵּם מָמוֹן הוּא.

ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ (וַיִּקְרָא כד, כ) אֵינוֹ לַחְבֹּל בְּזֶה כְּמוֹ שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא רָאוּי לְחַסְּרוֹ אֵבֶר אוֹ לַחְבֹּל בּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה וּלְפִיכָךְ מְשַׁלֵּם נִזְקוֹ. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ (בַּמִּדְבָּר לה, לא) – לְרוֹצֵחַ בִּלְבַד הוּא שֶׁאֵין בּוֹ כֹּפֶר, אֲבָל לְחֶסְרוֹן אֵבָרִים אוֹ לַחֲבָלוֹת יֵשׁ בּוֹ כֹּפֶר.

ד. וְכֵן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וּמַזִּיקוֹ: לֹא תָחוֹס עֵינְךָ (דְּבָרִים יט, יג) – שֶׁלֹּא תָחוּס בְּתַשְׁלוּמִין; שֶׁמָּא תֹאמַר: עָנִי הוּא זֶה וְשֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה חָבַל בּוֹ, אֲרַחֲמֶנּוּ – לְכָךְ נֶאֱמַר „לֹא תָחוֹס עֵינְךָ".

ה. וּמִנַּיִן שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵבָרִים „עַיִן תַּחַת עַיִן" תַּשְׁלוּמִין הוּא? שֶׁנֶּאֱמַר: חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה (שְׁמוֹת כא, כה) וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר: וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף, וְגוֹמֵר (שָׁם, יח), רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא (שָׁם, יט), הָא לָמַדְתָּ שֶׁ„תַּחַת" שֶׁנֶּאֱמַר בְּחַבּוּרָה – תַּשְׁלוּמִין, וְהוּא הַדִּין לְ„תַחַת" הָאָמוּר בְּעַיִן וּבִשְׁאָר אֵבָרִים.

ז. וּמִנַּיִן שֶׁהַמַּזִּיק חֲבֵרוֹ חַיָּב בְּצַעַר בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּאוֹנֵס: תַּחַת

3 הַחוֹבֵל... he who injures his neighbor. 4 שֶׁבֶת indemnity for his forced idleness. מִשְׁתַּלְּמִים מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו are paid out of the best of his property. 6 קָטַע he cut off. רוֹאִין we consider. 7 יָפֶה worth. פְּחָת loss, depreciation. הִפְחִית מִדָּמָיו he decreased his value. 11 רָאוּי לְחַסְּרוֹ deserves to be deprived. 21 הוּא הַדִּין the same applies.

אֲשֶׁר עִנָּהּ (דְּבָרִים כב, כט) — וְהוּא הַדִּין לְכָל הַמְצַעֵר אֶת חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַצַּעַר.

ח. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב בְּשֶׁבֶת בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְרִפּוּי בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא (שְׁמוֹת כא, יט).

ט. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב בְּבֹשֶׁת בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו — וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ (דְּבָרִים כה, יא־יב), בִּכְלַל דִּין זֶה כָּל הַמְבַיֵּשׁ.

י. הַמְבַיֵּשׁ אֵינוֹ חַיָּב עַל הַבֹּשֶׁת עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁלְחָה יָדָהּ (שָׁם); אֲבָל הַמְבַיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בְּלֹא כַוָּנָה, פָּטוּר. לְפִיכָךְ יָשֵׁן — וְכַיּוֹצֵא בּוֹ — שֶׁבִּיֵּשׁ, פָּטוּר.

יא. אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם: בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד, בֵּין עֵר בֵּין יָשֵׁן, בֵּין שִׁכּוֹר — אִם חָבַל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ הִזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ, מְשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַיָּשֵׁן חַיָּב לְשַׁלֵּם? בִּשְׁנַיִם שֶׁיָּשְׁנוּ כְּאֶחָד, וְנִתְהַפֵּךְ אֶחָד מֵהֶן וְהִזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ קָרַע בִּגְדוֹ; אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד יָשֵׁן וּבָא אַחֵר וְשָׁכַב בְּצִדּוֹ — זֶה שֶׁבָּא בָּאַחֲרוֹנָה הוּא הַמּוּעָד, וְאִם הִזִּיקוֹ הַיָּשֵׁן, פָּטוּר. וְכֵן אִם הִנִּיחַ כְּלִי בְּצַד הַיָּשֵׁן — וְשִׁבְּרוֹ, פָּטוּר, שֶׁזֶּה שֶׁהִנִּיחוֹ הוּא הַמּוּעָד שֶׁפָּשַׁע.

טז. הַמַּזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ בְּכַוָּנָה, בְּכָל מָקוֹם, חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים. וַאֲפִילוּ נִכְנַס לִרְשׁוּת חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת וְהִזִּיקוֹ בַּעַל הַבַּיִת — חַיָּב, שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהוֹצִיאוֹ וְאֵין לוֹ רְשׁוּת לְהַזִּיקוֹ. — —

יז. הַמְבַקֵּעַ עֵצִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפָרַח עֵץ מֵהֶן וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אוֹ שֶׁבִּקַּע בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁבִּקַּע בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לַחֲנוּתוֹ שֶׁל נַגָּר, בֵּין בִּרְשׁוּת בֵּין שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, וְנִתְּזָה בְקַעַת וְטָפְחָה עַל פָּנָיו — בְּכָל אֵלּוּ חַיָּב בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים וּפָטוּר מִן הַבֹּשֶׁת.

יח. כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְדִין לְמִיתָה כָּךְ אוֹמְדִין לְנְזָקִין. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִכָּה חֲבֵרוֹ

[6] בִּכְלַל דִּין זֶה... included in this law is any one who puts another to shame. [10] אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם damage done by a human being must under all circumstances be restored in full. עֵר awake. [12] כְּאֶחָד together. נִתְהַפֵּךְ turned over. [15] פָּשַׁע it was his fault. [19] הַמְבַקֵּעַ עֵצִים if a man was splitting wood. רְשׁוּת הָרַבִּים public domain. רְשׁוּת הַיָּחִיד private domain. [21] נַגָּר carpenter. בִּרְשׁוּת with permission. [22] נִתְּזָה בְקַעַת a chip flew off. טָפְחָה עַל פָּנָיו struck his face. [24] כְּשֵׁם... just as we appraise the likely cause of death (in case of fatal injuries).

בִּצְרוֹר קָטָן שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק, אוֹ בְּקֵסָם שֶׁל עֵץ קָטָן, וְחָבַל בּוֹ חֲבָלָה שֶׁאֵין חֵפֶץ זֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹתָהּ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף (שמות כא, יח) – דָּבָר הָרָאוּי לְהַזִּיק. אֲבָל חַיָּב הוּא בְּבֹשֶׁת בִּלְבַד; אֲפִילוּ רָקַק בְּגוּפוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, חַיָּב בְּבֹשֶׁת. לְפִיכָךְ צְרִיכִין הָעֵדִים לָדַע בַּמֶּה הִזִּיק, וּמְבִיאִין הַחֵפֶץ שֶׁהִזִּיק בּוֹ לְבֵית דִּין עַד שֶׁאוֹמְדִין אוֹתוֹ וְדָנִין עָלָיו. וְאִם אָבַד הַחֵפֶץ וְאָמַר הַחוֹבֵל: לֹא הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק וּכְמוֹ אָנוּס אֲנִי, וְהַנֶּחְבָּל אוֹמֵר: הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק – יִשָּׁבַע הַנֶּחְבָּל וְיִטֹּל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר

יט. הַבַּרְזֶל אֵין לוֹ אֹמֶד – אֲפִילוּ מַחַט קְטַנָּה רְאוּיָה הִיא לְהָמִית, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְהַזִּיק. – –

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חֲבָלָה שֶׁהוּא רָאוּי לְשַׁלֵּם הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים כֻּלָּם, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה; הִזִּיקוֹ נֶזֶק שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא אַרְבָּעָה, מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה; שְׁלֹשָׁה, מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה; שְׁנַיִם, מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם; אֶחָד, מְשַׁלֵּם אֶחָד.

ב. כֵּיצַד? קָטַע יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ אֶצְבַּע מֵהֶן, אוֹ שֶׁסִּמֵּא עֵינוֹ – מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה: נֶזֶק וְצַעַר וְרִפּוּי וְשֶׁבֶת וָבֹשֶׁת. הִכָּהוּ עַל יָדוֹ וְצָבְתָה וְסוֹפָהּ לַחֲזֹר, עַל עֵינוֹ וּמָרְדָה וְסוֹפָהּ לִחְיוֹת – מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה: צַעַר וְרִפּוּי וְשֶׁבֶת וָבֹשֶׁת. הִכָּהוּ עַל רֹאשׁוֹ וְצָבָה – מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה: צַעַר וְרִפּוּי וָבֹשֶׁת. הִכָּהוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ עַל בִּרְכָּיו אוֹ בְגַבּוֹ – מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם: צַעַר וְרִפּוּי. הִכָּהוּ בְּמִטְפַּחַת שֶׁבְּיָדוֹ אוֹ בִשְׁטָר וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ – נוֹתֵן אַחַת, וְהִיא הַבֹּשֶׁת בִּלְבַד.

ה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַמְחַסֵּר חֲבֵרוֹ אֵבֶר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר, חַיָּב בְּכָל הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. – –

ו. אֲפִילוּ חִסְּרוֹ כִּשְׂעָרָה מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ, חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים – שֶׁהָעוֹר אֵינוֹ חוֹזֵר אֶלָּא צַלֶּקֶת. לְפִיכָךְ הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וְקָרַע הָעוֹר וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּם, חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים.

ז. הַמַּבְעִית חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁחָלָה מִן הַפַּחַד, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם; וְהוּא שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁצָּעַק מֵאֲחוֹרָיו, אוֹ שֶׁנִּתְרָאָה

1 צְרוֹר pebble. קֵסָם chip. 2 חֵפֶץ object. רָאוּי likely. 3 רָקַק spat. 8 אֹמֶד estimate. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר needless to say. 14 קָטַע he amputated. סִמֵּא blinded. 15 צָבְתָה swelled. סוֹפָהּ לַחֲזֹר–לִחְיוֹת will eventually recover. 16 מָרְדָה it runs, festers. 20 הָא לָמַדְתָּ hence you infer. 23 צַלֶּקֶת scar. 25 מַבְעִית frightens. 26 וְהוּא that is only if.

ולו] בָּאֲפֵלָה, וְכַיּוֹצֵא בָזֶה. וְכֵן אִם צָעַק בְּאָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. – –

ח. יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַנֶּחְבָּל שֶׁאָמַר „נִתְחָרַשְׁתִּי" אוֹ „נִסְמֵית עֵינִי וַהֲרֵי אֵינִי רוֹאֶה" אוֹ „אֵינִי שׁוֹמֵעַ" – אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי אֵין אָנוּ מַכִּירִין הַדָּבָר, שֶׁמָּא יַעֲרִים; וְאֵינוֹ נוֹטֵל הַנֵּזֶק עַד שֶׁיִּבָּדֵק זְמַן מְרֻבֶּה וְיִהְיֶה מֻחְזָק שֶׁאָבַד מְאוֹר עֵינָיו אוֹ נִתְחָרֵשׁ, וְאַחַר כָּךְ יְשַׁלֵּם זֶה.

ט. כַּמָּה הוּא הַצַּעַר? הַכֹּל הוּא לְפִי הַנִּזָּק: יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא רַךְ וְעָנֹג מְאֹד וּבַעַל מָמוֹן, וְאִלּוּ נָתְנוּ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה לֹא הָיָה מִצְטַעֵר מְעַט; וְיֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא עַמְלָן וְחָזָק וְעָנִי, וּמִפְּנֵי זוּז אֶחָד מִצְטַעֵר צַעַר הַרְבֵּה; וְעַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אוֹמְדִין וּפוֹסְקִין הַצַּעַר.

י. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַצַּעַר בְּמָקוֹם שֶׁחִסְּרוֹ אֵבֶר? הֲרֵי שֶׁקָּטַע יָדוֹ אוֹ אֶצְבָּעוֹ, אוֹמְדִים כַּמָּה אָדָם כָּזֶה רוֹצֶה לִתֵּן בֵּין לִקְטֹעַ לוֹ אֵבֶר זֶה בְּסַיִף אוֹ לִקְטֹעַ אוֹתוֹ בְּסַם – אִם גָּזַר עָלָיו הַמֶּלֶךְ לִקְטֹעַ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ – וְאוֹמְדִין כַּמָּה יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה וּמְשַׁלֵּם הַמַּזִּיק.

יא. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַשֶּׁבֶת? אִם לֹא חִסְּרוֹ אֵבֶר אֶלָּא חָלָה וְנָפַל לְמִשְׁכָּב, אוֹ שֶׁצָּבְתָה יָדוֹ וְסוֹפָהּ לַחֲזֹר, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי שִׁבְתּוֹ שֶׁל כָּל יוֹם וָיוֹם כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁל אוֹתָהּ מְלָאכָה שֶׁבָּטַל מִמֶּנָּה. – –

יב. הִכָּה אֶת חֲבֵרוֹ עַל אָזְנוֹ אוֹ אֲחָזוֹ וְתָקַע בְּאָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ – נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻלּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רָאוּי לִמְלָאכָה כְּלָל.

יח. אָמַר לוֹ הַמַּזִּיק: אֲנִי אֲרַפֵּא אוֹתְךָ, אוֹ: יֵשׁ לִי רוֹפֵא שֶׁמְּרַפֵּא בְּחִנָּם – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא מֵבִיא רוֹפֵא אֻמָּן וּמְרַפְּאֵהוּ בְּשָׂכָר.

יט. – – עָבַר עַל דִּבְרֵי רוֹפֵא וְהִכְבִּיד עָלָיו הַחֹלִי – אֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאתוֹ.

כ. כְּשֶׁפּוֹסְקִין בֵּית דִּין עַל הַמַּזִּיק וּמְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם, גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַכֹּל מִיָּד

[1] חֵרְשׁוֹ made him deaf. [3] יֵרָאֶה לִי it seems to me (Maimonides). [4] יַעֲרִים acts with cunning (plays blind or deaf). אֵינוֹ נוֹטֵל הַנֵּזֶק he does not collect damages. [5] מֻחְזָק confirmed, certain. מְאוֹר עֵינָיו his eyesight. [9] עַמְלָן hard worker. [10] אוֹמְדִין... we estimate and fix the indemnity for the pain. [11] כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין how shall we determine. בְּמָקוֹם שֶׁחִסְּרוֹ אֵבֶר in a case where one caused another the loss of a limb. ...הֲרֵי שֶׁ for example, if. [12] ...רוֹצֶה would pay for the difference (in pain) between having his limb cut off by means of a sword and having it taken off by means of a drug. [16] נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי שִׁבְתּוֹ he pays him for his (forced) idleness. [22] הִכְבִּיד got worse. [23] כְּשֶׁפּוֹסְקִין בֵּית דִּין the court having determined the amount of damages.

וְאֵין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן כְּלָל. וְאִם נִתְחַיֵּב בְּבֹשֶׁת בִּלְבַד קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי לֹא חִסְּרוֹ מָמוֹן.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַבֹּשֶׁת? הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ: אֵינוֹ דּוֹמֶה מִתְבַּיֵּשׁ מִן הַקָּטָן לְמִתְבַּיֵּשׁ מֵאָדָם גָּדוֹל וּמְכֻבָּד, שֶׁזֶּה, שֶׁבִּיְּשׁוֹ זֶה הַקַּל – בָּשְׁתּוֹ מְרֻבָּה.

ה. הַמְבַיֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ בִּדְבָרִים, אוֹ שֶׁרָקַק עַל בְּגָדָיו, פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לִגְדֹּר בַּדָּבָר, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, כְּפִי שֶׁיִּרְאוּ. וְאִם בִּיֵּשׁ תַּלְמִיד חָכָם, חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ בֹּשֶׁת שְׁלֵמָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִיְּשׁוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים. – –

ו. מַעֲשִׂים הָיוּ אֶצְלֵנוּ תָּמִיד בְּכָךְ, בִּסְפָרַד, וְיֵשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהָיוּ מוֹחֲלִין עַל זֶה; וְכָךְ נָאֶה לָהֶם. וְיֵשׁ שֶׁתּוֹבֵעַ – וְעוֹשִׂין פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן; אֲבָל הַדַּיָּנִים הָיוּ אוֹמְרִין לַמְבַיֵּשׁ: חַיָּב אַתָּה לִתֵּן לוֹ לִטְרָא זָהָב.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁהַמְבַיֵּשׁ שְׁאָר הָעָם בִּדְבָרִים פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין – עָוֹן גָּדוֹל הוּא, וְאֵין מְחָרֵף וּמְגַדֵּף לָעָם אֶלָּא רָשָׁע שׁוֹטֶה. וְאָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁכָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל בָּרַבִּים – אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא (אָבוֹת ג, יא).

פֶּרֶק רְבִיעִי

כ. חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן – פְּגִיעָתָן רָעָה: הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵן שֶׁחָבְלוּ בַאֲחֵרִים פְּטוּרִין. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפַּקַּח הַחֵרֵשׁ, וְנִשְׁתַּפָּה הַשּׁוֹטֶה, וְהִגְדִּיל הַקָּטָן – אֵינָם חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁחָבְלוּ לֹא הָיוּ בְנֵי דַעַת.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. אָסוּר לְאָדָם לַחְבֹּל בֵּין בְּעַצְמוֹ בֵּין בַּחֲבֵרוֹ. וְלֹא הַחוֹבֵל בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמַּכֶּה אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, דֶּרֶךְ נִצָּיוֹן – הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ (דְּבָרִים כה,

[5] קָטָן־קַל a person of light esteem. [8] לִגְדֹּר to guard against. [11] מַעֲשִׂים . . . בְּכָךְ such cases. [19] פְּגִיעָתָן רָעָה coming in contact with them is bad. [20] נִתְפַּקַּח was restored to hearing. נִשְׁתַּפָּה became sane. [20] הִגְדִּיל became of age. [24] דֶּרֶךְ נִצָּיוֹן by way of hostility.

ם – אִם הִזְהִירָה תוֹרָה מִלְּהוֹסִיף בְּהַכָּאַת הַחוֹטֵא, קַל וָחֹמֶר לְמַכֶּה אֶת הַצַּדִּיק.

ב. אֲפִילוּ לְהַגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ – אָסוּר; וְכָל הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, הֲרֵי זֶה רָשָׁע.

ט. אֵינוֹ דוֹמֶה מַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ לְמַזִּיק מָמוֹנוֹ, שֶׁהַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ – כֵּיוָן שֶׁשִּׁלֵּם מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם, נִתְכַּפֵּר לוֹ; אֲבָל חָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ חֲמִשָּׁה דְבָרִים, אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ – וַאֲפִילוּ הִקְרִיב כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ וְלֹא נִמְחַל עֲוֹנוֹ – עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִן הַנֶּחְבָּל, וְיִמְחַל לוֹ.

י. וְאָסוּר לַנֶּחְבָּל לִהְיוֹת אַכְזָרִי וְלֹא יִמְחַל – אֵין זוֹ דֶּרֶךְ זֶרַע יִשְׂרָאֵל; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹבֵל וְנִתְחַנֵּן לוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה, וְיָדַע שֶׁהוּא שָׁב מֵחֶטְאוֹ וְנִחָם עַל רָעָתוֹ – יִמְחַל לוֹ; וְכָל הַמְמַהֵר לִמְחֹל, הֲרֵי הוּא מְשֻׁבָּח וְרוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. הַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; בֵּין שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג בֵּין שֶׁהָיָה אָנוּס הֲרֵי הוּא כְּמֵזִיד. – –

ג. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק; אֲבָל בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶלָּא אִם הִזִּיק בְּזָדוֹן, אֲבָל בִּשְׁגָגָה אוֹ בְאֹנֶס – פָּטוּר. – –

ח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, זֶה בָּא בְּחָבִיתוֹ וְזֶה בָּא בְקוֹרָתוֹ, וְנִשְׁבְּרָה חָבִיתוֹ שֶׁל זֶה בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה – פָּטוּר, שֶׁלָּזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ וְלָזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ. – –

ט. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלֵּךְ, וְהֻזַּק אֶחָד מֵהֶן בַּחֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה – זֶה הָרָץ חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשַׁנֶּה. – –

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. הַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיַד אַנָּס, חַיָּב לְשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. – – בֵּין שֶׁהָיָה הָאַנָּס גּוֹי בֵּין שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי זֶה הַמּוֹסֵר חַיָּב לְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁלָּקַח הָאַנָּס. – –

1 קַל וָחֹמֶר how much more so. 6 אֵילֵי נְבָיוֹת comp. Isa. 60.7. 10 רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ the sages are pleased with him. 15 בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק on the private domain of the one damaged. 17 חָבִית wine jug. קוֹרָה beam. 21 שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה unintentionally. מְשַׁנֶּה made the change from the usual (*i. e.*, he was running instead of walking). 23 אַנָּס oppressor.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהֶרְאָה הַמּוֹסֵר מֵעַצְמוֹ; אֲבָל אִם אִנְּסוּהוּ גּוֹיִם, או יִשְׂרָאֵל אַנָּס, לְהַרְאוֹת–וְהֶרְאָה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין. – – הַמַּצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם.

ד. נָשָׂא מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ וּנְתָנוֹ לְאַנָּס, חַיָּב לְשַׁלֵּם מִכָּל מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁהַמֶּלֶךְ אִנְּסוֹ לְהָבִיא. – –

ט. אָסוּר לִמְסֹר יִשְׂרָאֵל בְּיַד גּוֹיִם בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ–וַאֲפִילוּ הָיָה רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת, וַאֲפִילוּ הָיָה מֵצַר לוֹ וּמְצַעֲרוֹ. וְכָל הַמּוֹסֵר יִשְׂרָאֵל בְּיַד גּוֹיִם, בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

י. מֻתָּר לַהֲרֹג הַמּוֹסֵר בְּכָל מָקוֹם, וַאֲפִילוּ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וּמֻתָּר לְהָרְגוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמְסֹר, אֶלָּא כְּשֶׁאָמַר „הֲרֵינִי מוֹסֵר פְּלוֹנִי בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ". וַאֲפִילוּ מָמוֹן קַל – הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה. וּמַתְרִין בּוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ „אַל תִּמְסֹר". אִם הֵעֵז פָּנָיו וְאָמַר „לֹא כִּי, אֶלָּא אֶמְסְרֶנּוּ"–מִצְוָה לְהָרְגוֹ; וְכָל הַקּוֹדֵם לְהָרְגוֹ, זָכָה.

יא. עָשָׂה הַמּוֹסֵר אֲשֶׁר זָמַם וּמָסַר, יֵרָאֶה לִי שֶׁאָסוּר לְהָרְגוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הֻחְזַק לִמְסוֹר–הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג, שֶׁמָּא יִמְסֹר אֲחֵרִים. וּמַעֲשִׂים בְּכָל זְמַן, בְּעָרֵי הַמַּעֲרָב, לַהֲרֹג הַמּוֹסְרִים שֶׁהֻחְזְקוּ לִמְסֹר מָמוֹן יִשְׂרָאֵל, וְלִמְסֹר הַמּוֹסְרִים בְּיַד הַגּוֹיִם לְהָרְגָם וּלְהַכּוֹתָם וּלְאָסְרָם כְּפִי רִשְׁעָם. – – וְאָסוּר לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ שֶׁל מוֹסֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לְאַבֵּד גּוּפוֹ, שֶׁהֲרֵי מָמוֹנוֹ רָאוּי לְיוֹרְשָׁיו.

1 מֵעַצְמוֹ of his own free will. אִנְּסוּהוּ forced him. 4 מִכָּל מָקוֹם under all circumstances. 7 מֵצַר persecutes. 9 דִּינֵי נְפָשׁוֹת criminal law (involving capital punishment). 11 הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה he surrendered himself to death, pronounced himself an outlaw. 12 לֹא כִּי not so! אֶמְסְרֶנּוּ I will inform against him. 13 זָכָה did well. 14 זָמַם planned. יֵרָאֶה לִי it seems to me. הֻחְזַק לִמְסוֹר was known to be an informer. 16 מַעֲרָב Northern Africa.

הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. כָּל הַהוֹרֵג חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ בְּסַיִף אוֹ בְאֶבֶן הַמְּמִיתָה אוֹתוֹ, אוֹ שֶׁחֲנָקוֹ עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שְׂרָפוֹ בָּאֵשׁ–הוֹאִיל וַהֲרָגוֹ מִכָּל מָקוֹם הוּא בְעַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג בְּבֵית דִּין.

ב. אֲבָל הַשּׂוֹכֵר הוֹרֵג לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁלַח עֲבָדָיו וַהֲרָגוּהוּ, אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי הָאֲרִי וְכַיּוֹצֵא בוֹ וַהֲרָגַתְהוּ חַיָּה, וְכֵן הַהוֹרֵג אֶת עַצְמוֹ–כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים הוּא וַעֲוֹן הֲרִיגָה בְּיָדוֹ, וְחַיָּב מִיתָה לַשָּׁמַיִם וְאֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם–בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ (בְּרֵאשִׁית ט, ו), זֶה הַהוֹרֵג בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ; אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ (שָׁם, ה), זֶה הַהוֹרֵג עַצְמוֹ; מִיַּד כָּל חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ (שָׁם), זֶה הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ לִפְנֵי חַיָּה לְטָרְפוֹ; מִיַּד הָאָדָם, מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם (שָׁם), זֶה הַשּׂוֹכֵר אֲחֵרִים לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ. וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר בִּשְׁלָשְׁתָּן לְשׁוֹן דְּרִישָׁה–הֲרֵי דִּינָם מָסוּר לַשָּׁמַיִם.

ד. וְכָל אֵלּוּ הָרַצְחָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁאֵינָן מְחֻיָּבִין מִיתַת בֵּית דִּין–אִם רָצָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְהָרְגָם בְּדִין הַמַּלְכוּת וְתַקָּנַת הָעוֹלָם, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.– –

ה. הֲרֵי שֶׁלֹּא הֲרָגָם הַמֶּלֶךְ וְלֹא הָיְתָה הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ לְחַזֵּק הַדָּבָר, הֲרֵי בֵּית דִּין חַיָּבִין מִכָּל מָקוֹם לְהַכּוֹתָם מַכָּה רַבָּה הַקְּרוֹבָה לְמִיתָה, לְאָסְרָם בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק שָׁנִים רַבּוֹת וּלְצַעֲרָן בְּכָל מִינֵי צַעַר, כְּדֵי לְהַפְחִיד וּלְאַיֵּם עַל שְׁאָר הָרְשָׁעִים שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּבָר לָהֶם לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל, וְיֹאמַר: הֲרֵינִי מְסַבֵּב לַהֲרֹג אוֹיְבִי כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה פְּלוֹנִי–וְאֶפָּטֵר.

ו. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת הַגָּדוֹל אוֹ אֶת הַקָּטָן בֶּן יוֹמוֹ, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו אִם הָרַג בְּזָדוֹן, אוֹ גוֹלֶה אִם הָרַג בִּשְׁגָגָה.– –

[4] מִכָּל מָקוֹם at any rate. [6] כְּפָתוֹ he tied him. [17] תַּקָּנַת הָעוֹלָם for the public welfare. הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ he is permitted. [18] הֲרֵי שֶׁ... in case that. לֹא הָיְתָה הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ the condition of the time did not require such a measure. [19] לְאָסְרָם to imprison them. [20] בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק in siege and stress. [21] מִכְשׁוֹל–פּוּקָה stumbling block. הֲרֵינִי מְסַבֵּב I will cause. [23] אֶחָד ... אוֹ whether ... or. בֶּן יוֹמוֹ one day old.

ז. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת הַבָּרִיא אוֹ אֶת הַחוֹלֶה הַנּוֹטֶה לָמוּת, וַאֲפִילוּ הָרַג אֶת הַגּוֹסֵס – נֶהֱרָג עָלָיו. – –

י. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹ הַהוֹרֵג עֶבֶד כְּנַעֲנִי, הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו; וְאִם הָרַג בִּשְׁגָגָה – גּוֹלֶה.

יב. מַה בֵּין עַבְדּוֹ לְעֶבֶד אֲחֵרִים? שֶׁעַבְדּוֹ יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ; לְפִיכָךְ אִם הִכָּהוּ הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, וְנָטָה לָמוּת, וְעָמַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת וְאַחַר כָּךְ מֵת – אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מֵחֲמַת הַמַּכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא (שְׁמוֹת כא, כא). וּמַהוּ „יוֹם אוֹ יוֹמַיִם" (שָׁם)? יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, שֶׁהוּא מֵעֵת לְעֵת.

יג. אֲבָל הַמַּכֶּה עֶבֶד שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, אֲפִילוּ מֵת לְאַחַר כַּמָּה יָמִים מֵחֲמַת הַמַּכָּה – הוֹאִיל וְהִכָּהוּ כְּדֵי לְהָמִית, הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו כִּשְׁאָר בְּנֵי חוֹרִין.

יד. יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ בְּסַכִּין וְסַיִף, אוֹ בְּאֶבֶן וְאֶגְרֹף וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה וָמֵת – אֵינוֹ בְּדִין „יוֹם אוֹ יוֹמַיִם", אֶלָּא אֲפִילוּ מֵת לְאַחַר שָׁנָה, נֶהֱרָג עָלָיו; לְכָךְ נֶאֱמַר „בַּשֵּׁבֶט" (שָׁם, כ), שֶׁלֹּא נָתְנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ אֶלָּא בְּשֵׁבֶט וּמַקֵּל וּרְצוּעָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְלֹא בְּהַכָּאַת רְצִיחָה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּזָדוֹן, בְּאֶבֶן אוֹ בְעֵץ, וְהֵמִיתוֹ – אוֹמְדִין דָּבָר שֶׁהִכָּהוּ בּוֹ וּמָקוֹם שֶׁהִכָּהוּ עָלָיו, אִם רָאוּי אוֹתוֹ חֵפֶץ לְהָמִית בְּאֵבֶר זֶה אוֹ אֵינוֹ רָאוּי. – –

ד. כְּלִי בַרְזֶל – לֹא נָתְנָה בּוֹ תּוֹרָה שִׁעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם בִּכְלִי בַרְזֶל הִכָּהוּ וַיָּמֹת, רוֹצֵחַ הוּא (בְּמִדְבַּר לה, טז), וַאֲפִילוּ בְּמַחַט. – –

ה. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּלֹא כְלִי וְהֵמִיתוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ בְּיָדוֹ אוֹ בְרַגְלוֹ אוֹ נְגָפוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְהֵמִיתוֹ – מְשַׁעֲרִין כֹּחַ הַמַּכֶּה, וְכֹחַ הַנֶּהֱרָג, וּמְקוֹם הַמַּכָּה: אֵינוֹ דּוֹמֶה דּוֹחֵף חֲבֵרוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ לְבוֹעֵט בּוֹ בְּרַגְלוֹ בְּכָל כֹּחוֹ; וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מַכֵּהוּ עַל לִבּוֹ לְמַכֵּהוּ עַל מָתְנָיו; וְאֵינוֹ דּוֹמֶה חַלָּשׁ הַמַּכֶּה אֶת הַבָּרִיא הֶחָזָק לְבָרִיא חָזָק הַמַּכֶּה חַלָּשׁ אוֹ חוֹלֶה.

2 גּוֹסֵס dying person. 5 מַה בֵּין what is the difference between. 6 נָטָה לָמוּת was on the verge of death. עָמַד endured, remained alive. 9 מֵעֵת לְעֵת twenty-four hours. 11 בְּנֵי חוֹרִין free men. 12 יֵרָאֶה לִי it seems to me. 13 אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה they considered him likely to die.

ט. הַדּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ, אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם יָכֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם, פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין, וְאִם לָאו — חַיָּב. — — וְהוּא הַדִּין לְמַנִּיחַ יָדוֹ עַל פִּי חֲבֵרוֹ וְחָטְמוֹ עַד שֶׁהִנִּיחוֹ מְפַרְפֵּר וְאֵינוֹ יָכֹל לִחְיוֹת, אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ וְהִנִּיחוֹ בַּצִּנָּה אוֹ בַחַמָּה עַד שֶׁמֵּת — — אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לִמְעָרָה אוֹ לְבַיִת וְעִשֵּׁן עָלָיו עַד שֶׁמֵּת — — בְּכָל אֵלּוּ נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁזֶּה כְּמוֹ שֶׁחֲנָקוֹ בְּיָדוֹ.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. הַמִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה — וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין וּמִן הַגָּלוּת. — — לְפִיכָךְ הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְתוֹךְ עֵדָה מִיִּשְׂרָאֵל וְהָרַג אֶחָד מֵהֶן, פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין.

ג. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אוֹמְדִין אוֹתוֹ. אִם אֲמָדוּהוּ לְחַיִּים, נוֹתֵן חֲמִשָּׁה דְבָרִים וְנִפְטָר; וַאֲפִילוּ חָלָה הַמֻּכֶּה וְהִכְבִּיד וּמֵת מֵחֲמַת הַמַּכָּה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְאִם אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה, אוֹסְרִין אֶת הַמַּכֶּה בְּבֵית הַסֹּהַר מִיָּד וּמַמְתִּינִים לָזֶה: אִם מֵת — יֵהָרֵג הַמַּכֶּה, וְאִם הֵקֵל וְנִתְרַפֵּא רְפוּאָה שְׁלֵמָה וְהָלַךְ בַּשּׁוּק עַל רַגְלָיו כִּשְׁאָר הַבְּרִיאִים — מְשַׁלֵּם הַמַּכֶּה חֲמִשָּׁה דְּבָרִים וְנִפְטָר.

ד. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: עַל מִשְׁעַנְתּוֹ (שמות כא, יט), אֵינוֹ שֶׁיְּהַלֵּךְ וְהוּא נִשְׁעָן עַל הַמַּטֶּה אוֹ עַל אַחֵר, שֶׁאֲפִילוּ הַנּוֹטֶה לָמוּת יָכֹל לְהַלֵּךְ עַל הַמִּשְׁעֶנֶת; לֹא נֶאֱמַר „מִשְׁעַנְתּוֹ" אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה מְהַלֵּךְ עַל מִשְׁעֶנֶת בֻּרְיוֹ, וְלֹא יִהְיֶה צָרִיךְ כֹּחַ אַחֵר לְהִשָּׁעֵן עָלָיו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כָּל הַהוֹרֵג בִּשְׁגָגָה גּוֹלֶה מִמְּדִינָה שֶׁהָרַג בָּהּ לְעָרֵי מִקְלָט; וּמִצְוַת־עֲשֵׂה לְהַגְלוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (במדבר לה, כה). וְהֻזְהֲרוּ בֵּית דִּין שֶׁלֹּא יִקְחוּ כֹפֶר מִן הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה כְּדֵי לֵשֵׁב בְּעִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ (שם, לב).

ב. אֵין הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה גּוֹלֶה אֶלָּא אִם כֵּן מֵת הַנֶּהֱרָג מִיָּד; אֲבָל אִם חָבַל בּוֹ

2 הוּא הַדִּין the same applies. 3 חָטְמוֹ his nose. הִנִּיחוֹ he left him. מְפַרְפֵּר struggling in convulsions. כְּפָתוֹ he bound him. 4 צִנָּה cold. חַמָּה heat. עִשֵּׁן filled (house or cave) with smoke. 10 אוֹמְדִין אוֹתוֹ we form an estimate of his chance to live. 11 הִכְבִּיד grew worse. 13 מַמְתִּינִים we wait. הֵקֵל grew better. 17 בֻּרְיוֹ his health. 20 מְדִינָה town.

בִּשְׁגָגָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה וְחָלָה וָמֵת, אֵינוֹ גּוֹלֶה, שֶׁמָּא הוּא קֵרֵב אֶת מִיתַת עַצְמוֹ. — —

ז. בַּתְּחִלָּה אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד מַקְדִּימִין לְעָרֵי מִקְלָט, וּבֵית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר שֶׁהָרַג בָּהּ שׁוֹלְחִין וּמְבִיאִין אוֹתוֹ מִשָּׁם וְדָנִין — — מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה, מְמִיתִין אוֹתוֹ; — — מִי שֶׁנִּפְטַר, פּוֹטְרִים אוֹתוֹ; — — מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ. — —

יא. יָצָא חוּץ לִתְחוּם עִיר מִקְלָטוֹ בִּשְׁגָגָה — כָּל הַהוֹרְגוֹ, בֵּין גּוֹאֵל הַדָּם בֵּין שְׁאָר אָדָם, גּוֹלֶה עַל יָדוֹ. הֲרָגוֹ בְּתוֹךְ תְּחוּם עִיר מִקְלָטוֹ, אֲפִילוּ גּוֹאֵל הַדָּם, הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. תַּלְמִיד שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט, מַגְלִין רַבּוֹ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וָחָי (דְּבָרִים יט, ה) — עֲשֵׂה לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה, וְחַיֵּי בַּעֲלֵי חָכְמָה וּמְבַקְשֶׁיהָ בְּלֹא תַלְמוּד (תּוֹרָה) כְּמִיתָה חֲשׁוּבִין. וְכֵן הָרַב שֶׁגָּלָה — מַגְלִין יְשִׁיבָתוֹ עִמּוֹ.

ז. רוֹצֵחַ שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט וְרָצוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לְכַבְּדוֹ, יֹאמַר לָהֶם „רוֹצֵחַ אָנִי"; אָמְרוּ לוֹ „אַף עַל פִּי כֵן", יְקַבֵּל מֵהֶן.

ח. הַגּוֹלֶה אֵינוֹ יוֹצֵא מֵעִיר מִקְלָטוֹ לְעוֹלָם וַאֲפִילוּ לִדְבַר מִצְוָה אוֹ לְעֵדוּת, בֵּין עֵדוּת מָמוֹן בֵּין עֵדוּת נְפָשׁוֹת; — — אֲפִילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִתְשׁוּעָתוֹ, כְּיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה, אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל; וְאִם יָצָא — הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יג. רוֹצֵחַ שֶׁשָּׁב לְעִירוֹ אַחַר מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר כָּל אָדָם; וְאִם הֲרָגוֹ גּוֹאֵל הַדָּם — נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁכְּבָר נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּגָלוּתוֹ.

יד. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּפֵּר לוֹ, אֵינוֹ חוֹזֵר לִשְׂרָרָה שֶׁהָיָה בָהּ לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הוּא מוּרָד מִגְּדֻלָּתוֹ כָּל יָמָיו, הוֹאִיל וּבָאָה תַּקָּלָה זוֹ הַגְּדוֹלָה עַל יָדוֹ.

[3] בַּתְּחִלָּה . . . formerly, both he that killed unwittingly and he that killed willfully fled immediately to the cities of refuge. [11] גָּלָה went into exile. מַגְלִין רַבּוֹ we send his teacher into exile. [13] יְשִׁיבָתוֹ his academy. [15] אַף עַל פִּי כֵן none the less (we will do you honor). יְקַבֵּל מֵהֶן he may accept (the honor) from them. [17] עֵדוּת נְפָשׁוֹת testimony in a capital case. [19] הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה he surrendered himself to death, pronounced himself an outlaw. [22] לִשְׂרָרָה to hold a public office.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ עָרֵי מִקְלָט, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ (דְּבָרִים יט, ז); וְאֵין עָרֵי מִקְלָט נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

ב. וְשֵׁשׁ עָרִים הָיוּ: שָׁלֹשׁ הִבְדִּיל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשָׁלֹשׁ הִבְדִּיל יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.

ה. וְחַיָּבִין בֵּית דִּין לְכַוֵּן הַדְּרָכִים לְעָרֵי מִקְלָט, לְתַקְּנָם וּלְהַרְחִיבָן, וּמְסִירִין מֵהֶן כָּל מִכְשׁוֹל וְכָל תַּקָּלָה — כְּדֵי שֶׁלֹּא לְעַכֵּב אֶת הַבּוֹרֵחַ לְשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ (שָׁם, ג) — ו"מִקְלָט", "מִקְלָט" הָיָה כָתוּב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים, כְּדֵי שֶׁיַּכִּירוּ הָרַצְחָנִים וְיִפְנוּ לְשָׁם.

ט. כָּל עָרֵי הַלְוִיִּם קוֹלְטוֹת וְכָל אַחַת מֵהֶן עִיר מִקְלָט הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲלֵיהֶן תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר, כָּל הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר (בַּמִּדְבָּר לה, ו־ז), הִקִּישָׁן הַכָּתוּב כֻּלָּן זוֹ לָזוֹ – לִקְלֹט.

י. וּמָה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין עָרֵי מִקְלָט שֶׁהֻבְדְּלוּ לְמִקְלָט וּבֵין שְׁאָר עָרֵי הַלְוִיִּם? שֶׁעָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת בֵּין לְדַעַת בֵּין שֶׁלֹּא לְדַעַת, הוֹאִיל וְנִכְנַס בָּהֶן – נִקְלָט; וּשְׁאָר עָרֵי הַלְוִיִּם אֵינָן קוֹלְטוֹת אֶלָּא לְדַעַת. וְרוֹצֵחַ הַדָּר בְּעָרֵי מִקְלָט אֵינוֹ נוֹתֵן שְׂכַר בֵּיתוֹ, וְהַדָּר בִּשְׁאָר עָרֵי הַלְוִיִּם נוֹתֵן שָׂכָר לְבַעַל הַבַּיִת.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת אָדָם מַעֲקֶה לְגַגּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ (דְּבָרִים כב, ח), וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּירָה; אֲבָל בֵּית הָאוֹצָרוֹת וּבֵית הַבָּקָר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן אֵינוֹ זָקוּק לוֹ. וְכָל בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת פָּטוּר מִן הַמַּעֲקָה.

ד. אֶחָד הַגַּג וְאֶחָד כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה וְרָאוּי שֶׁיִּכָּשֵׁל בּוֹ אָדָם וְיָמוּת, כְּגוֹן

[3] אֵין ... נוֹהֲגוֹת אֶלָּא ... the laws concerning cities of refuge apply only in Palestine. [6] לְכַוֵּן הַדְּרָכִים to make direct roads. [8] עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים on each crossroad. [10] קוֹלְטוֹת offer asylum. [12] הִקִּישָׁן הַכָּתוּב ... the biblical text places them side by side, puts them on the same level as to the offering of asylum. [14] לְדַעַת with the consent of the inhabitants. [15] אֵינוֹ נוֹתֵן שְׂכַר בֵּיתוֹ does not pay rent. [18] מַעֲקָה railing. [19] וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה ... this law applies only to a dwelling-house. [20] אֵינוֹ זָקוּק לוֹ does not require this. [22] אֶחָד ... וְאֶחָד whether ... or. רָאוּי it is likely.

שֶׁהָיְתָה לוֹ בְּאֵר אוֹ בוֹר בַּחֲצֵרוֹ — — חַיָּב לַעֲשׂוֹת חֻלְיָה גְבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ לַעֲשׂוֹת לָהּ כִּסּוּי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל בָּהּ אָדָם וְיָמוּת. וְכֵן כָּל מִכְשׁוֹל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת – מִצְוַת־עֲשֵׂה לַהֲסִירוֹ וּלְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ, וּלְהִזָּהֵר בַּדָּבָר יָפֶה יָפֶה. — —

ה. הַרְבֵּה דְבָרִים אָסְרוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, וְכָל הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן וְאוֹמֵר „הֲרֵינִי מְסַכֵּן בְּעַצְמִי וּמַה לַאֲחֵרִים עָלַי בְּכָךְ?" אוֹ „אֵינִי מַקְפִּיד בְּכָךְ" – מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

ו. וְאֵלּוּ הֵן: לֹא יַנִּיחַ אָדָם פִּיו עַל הַסִּלּוֹן הַמְקַלֵּחַ וְיִשְׁתֶּה וְלֹא יִשְׁתֶּה בַּלַּיְלָה מִן הַנְּהָרוֹת וּמִן הָאֲגַמִּים, שֶׁמָּא יִבְלַע עֲלוּקָה וְהוּא אֵינוֹ רוֹאֶה; וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם מְגֻלִּים, שֶׁמָּא שָׁתָה מֵהֶן נָחָשׁ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִזּוֹחֲלֵי עָפָר – וְיָמוּת.

יד. חָבִית שֶׁנִּתְגַּלְּתָה, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁתוּ מִמֶּנָּה תִּשְׁעָה וְלֹא מֵתוּ, לֹא יִשְׁתֶּה עֲשִׂירִי. מַעֲשֶׂה הָיָה, וְאָמְרוּ שֶׁשָּׁתָה עֲשִׂירִי וָמֵת, מִפְּנֵי שֶׁאֶרֶס הַנָּחָשׁ שׁוֹקֵעַ לְמַטָּה (עֲבוֹדָה זָרָה ל, ב). וְיֵשׁ סַם, חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר, שֶׁעוֹלֶה וְצוֹפֶה לְמַעְלָה; וְיֵשׁ סַם שֶׁהִיא נִתְלֵית בְּאֶמְצַע הַמַּשְׁקֶה – לְפִיכָךְ הַכֹּל אָסוּר, וַאֲפִלּוּ סִנְּנוֹ בִּמְסַנֶּנֶת. וְכֵן אֲבַטִּיחַ שֶׁנִּתְגַּלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ תִּשְׁעָה וְלֹא מֵתוּ, לֹא יֹאכַל עֲשִׂירִי.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

ד. אָסוּר לְאָדָם לִתֵּן מָעוֹת אוֹ דִינָרִים לְתוֹךְ פִּיו, שֶׁמָּא יֵשׁ עֲלֵיהֶן רֹק יָבֵשׁ שֶׁל מֻכֵּי שְׁחִין אוֹ מְצֹרָעִין, אוֹ זֵעָה, שֶׁכָּל זֵעַת אָדָם – סַם הַמָּוֶת, חוּץ מִזֵּעַת הַפָּנִים (יְרוּשַׁלְמִי תְּרוּמוֹת, ח, ה).

יב. אָסוּר לִמְכֹּר לְגוֹיִם כָּל כְּלֵי מִלְחָמָה, וְאֵין מַשְׁחִיזִין לָהֶם אֶת הַזַּיִן. וְאֵין מוֹכְרִין לָהֶן לֹא סַכִּין — — וְלֹא כָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֵזֶק לָרַבִּים; אֲבָל מוֹכְרִין לָהֶן תְּרִיסִין, שֶׁאֵינָן אֶלָּא לְהָגֵן.

[1] חֻלְיָה surrounding bank. גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים ten handbreadths high. [5] מְסַכֵּן בְּעַצְמִי I expose myself to danger. [6] מַרְדּוּת disobedience. [7] סִלּוֹן מְקַלֵּחַ pipe spouting water. [8] עֲלוּקָה leech. [10] חָבִית שֶׁנִּתְגַּלְּתָה a jar that was uncovered. [11] אֶרֶס poison. [12] חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר the venom of crawling things. צוֹפֶה=צָפָה floats. [13] סִנְּנוֹ filtered it. [14] מְסַנֶּנֶת strainer. אֲבַטִּיחַ watermelon. [17] רֹק saliva. [18] זֵעָה sweat. [20] אֵין מַשְׁחִיזִין . . . הַזַּיִן we must not sharpen their weapons. [22] תְּרִיסִין shields.

יג. וּכְשֵׁם שֶׁאָסְרוּ לִמְכֹּר לְגוֹי, כָּךְ אָסְרוּ לִמְכֹּר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁמּוֹכֵר לְגוֹי. וּמֻתָּר לִמְכֹּר כְּלֵי זַיִן לְחַיִל שֶׁל בְּנֵי הַמְּדִינָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְגִנִּין עַל יִשְׂרָאֵל.

יד. כָּל שֶׁאָסוּר לִמְכֹּר לְגוֹי – אָסוּר לְמָכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא לְסְטִים, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְצָא מְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה וּמַכְשִׁילוֹ. וְכֵן כָּל הַמַּכְשִׁיל עִוֵּר בְּדָבָר וְהִשִּׂיאוֹ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, אוֹ שֶׁחִזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה – שֶׁהוּא עִוֵּר וְאֵינוֹ רוֹאֶה דֶּרֶךְ הָאֱמֶת מִפְּנֵי תַּאֲוַת לִבּוֹ – הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל (וַיִּקְרָא יט, יד) – הַבָּא לִטֹּל מִמְּךָ עֵצָה, תֵּן לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

א. מִי שֶׁפָּגַע בַּחֲבֵרוֹ בַּדֶּרֶךְ וּבְהֶמְתּוֹ רוֹבֶצֶת תַּחַת מַשָּׂאָהּ, בֵּין שֶׁהָיָה עָלֶיהָ מַשָּׂא הָרָאוּי לָהּ בֵּין שֶׁהָיָה עָלֶיהָ יוֹתֵר מִמַּשָּׂאָהּ, הֲרֵי זוֹ מִצְוָה לִפְרֹק מֵעָלֶיהָ; וְזוֹ מִצְוַת־עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ (שְׁמוֹת כג, ה).

ד. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁאִלּוּ הָיְתָה שֶׁלּוֹ הָיָה טוֹעֵן וּפוֹרֵק, הֲרֵי זֶה חַיָּב לִטְעֹן וְלִפְרֹק בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ. – –

ה. פָּרַק וְטָעַן וְחָזְרָה וְנָפְלָה, חַיָּב לִטְעֹן וְלִפְרֹק פַּעַם אַחֶרֶת – אֲפִילוּ מֵאָה פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר „עָזֹב תַּעֲזֹב" (שָׁם), „הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ" (דְּבָרִים כב, ד). לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִדַּדּוֹת עִמּוֹ עַד פַּרְסָה, אֶלָּא אִם כֵּן אוֹמֵר לוֹ בַּעַל הַמַּשָּׂא: אֵינִי צָרִיךְ לָךְ.

יג. הַפּוֹגֵעַ בִּשְׁנַיִם, אֶחָד רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְאֶחָד פָּרַק מֵעָלָיו וְלֹא מָצָא מִי שֶׁיִּטְעַן עִמּוֹ – מִצְוָה לִפְרֹק בַּתְּחִלָּה, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְאַחַר כָּךְ טוֹעֵן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם שׂוֹנְאִים אוֹ אוֹהֲבִים; אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד שׂוֹנֵא וְאֶחָד אוֹהֵב – מִצְוָה לִטְעֹן עִם הַשּׂוֹנֵא תְּחִלָּה, כְּדֵי לָכֹף אֶת יִצְרוֹ הָרָע.

יד. הַשּׂוֹנֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא מִיִּשְׂרָאֵל לֹא מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם – – אִם מְצָאוֹ נִבְהָל בְּמַשָּׂאוֹ, מִצְוָה לִטְעֹן וְלִפְרֹק עִמּוֹ, וְלֹא יַנִּיחֶנּוּ נוֹטֶה לָמוּת, שֶׁמָּא

[4] מְחַזֵּק... he encourages a sinner. עִוֵּר blind, uninformed. [5] הִשִּׂיאוֹ... gave him an improper advice. [9] פָּגַע met. [10] יוֹתֵר מִמַּשָּׂאָהּ more than it can carry. לִפְרֹק to unload. [12] זֶה הַכְּלָל this is the general rule. הָיָה טוֹעֵן would load. [16] לְהִדַּדּוֹת to pull (the animal). פַּרְסָה Persian mile. אֶלָּא אִם כֵּן unless. [21] לָכֹף to bend, subdue.

יִשְׁתָּהֶה בִּשְׁבִיל מָמוֹנוֹ וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה; וְהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל, בֵּין רְשָׁעִים בֵּין צַדִּיקִים, מֵאַחַר שֶׁהֵם נִלְוִים אֶל ה׳ וּמַאֲמִינִים בְּעִקָּרֵי הַדָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי אָנִי נְאֻם ה׳ אֱלֹהִים אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה (יְחֶזְקֵאל לג, יא).

[1] יִשְׁתָּהֶה will stay on, tarry. הִקְפִּידָה cares for, minds. [2] מֵאַחַר because. נִלְוִים adhere, are attached.

סֵפֶר קִנְיָן

מְכִירָה
זְכִיָּה וּמַתָּנָה
שְׁכֵנִים
שְׁלוּחִין וְשֻׁתָּפִין
עֲבָדִים

הִלְכוֹת מְכִירָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַמִּקָּח אֵינוֹ נִקְנֶה בִּדְבָרִים וַאֲפִילוּ הֵעִידוּ עֲלֵיהֶם עֵדִים. כֵּיצַד? „בַּיִת זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ", „יַיִן זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ", „עֶבֶד זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ"–וּפָסְקוּ הַדָּמִים, וְרָצָה הַלּוֹקֵחַ וְאָמַר „קָנִיתִי" וְרָצָה הַמּוֹכֵר וְאָמַר „מָכַרְתִּי", וְאָמְרוּ לָעֵדִים „הֱווּ עָלֵינוּ עֵדִים שֶׁמָּכַר זֶה וְשֶׁלָּקַח זֶה"–הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם וּכְאִלּוּ לֹא הָיוּ בֵּינֵיהֶם דְּבָרִים מֵעוֹלָם. וְכֵן בְּנוֹתֵן מַתָּנָה וּמְקַבְּלָהּ.

ב. אֲבָל אִם נִקְנָה הַמִּקָּח בְּאֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁהוּא נִקְנֶה בָּהֶם–קָנָה הַלּוֹקֵחַ, וְאֵינָן צְרִיכִין לְעֵדִים כְּלָל, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן יָכֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

ג. וּבַמֶּה יִקָּנֶה הַמִּקָּח? הַקַּרְקָעוֹת–בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְבָרִים: בְּכֶסֶף אוֹ בִשְׁטָר אוֹ בַחֲזָקָה.

ד. כֵּיצַד בְּכֶסֶף? מָכַר לוֹ בַּיִת, מָכַר לוֹ שָׂדֶה, וְנָתַן לוֹ הַדָּמִים–קָנָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אֶת הַשְּׁטָר; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִכְתֹּב שְׁטַר מֶכֶר, לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּכְתֹּב אֶת הַשְּׁטָר. וְאֵין קַרְקַע נִקְנֵית בְּפָחוֹת מִשְּׁוֵה־פְרוּטָה.

ז. כֵּיצַד בִּשְׁטָר? כָּתַב לוֹ עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס אוֹ עַל הֶעָלֶה „שָׂדִי נְתוּנָה לָךְ", „שָׂדִי מְכוּרָה לָךְ"–כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיָדוֹ, קָנָה.– –

ח. כֵּיצַד בַּחֲזָקָה? מָכַר לוֹ בַּיִת, מָכַר לוֹ שָׂדֶה, אוֹ שֶׁנָּתַן אוֹתָן בְּמַתָּנָה – כֵּיוָן שֶׁנָּעַל אוֹ גָּדַר אוֹ פָּרַץ כָּל־שֶׁהוּא–וְהוּא שֶׁיּוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו–הֲרֵי זֶה קָנָה.– –

ט. הַמּוֹכֵר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ וּמָסַר לוֹ אֶת הַמַּפְתֵּחַ, הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָמַר לוֹ „לֵךְ, חֲזַק וּקְנֵה".– –

י. כֵּיצַד הַמַּחֲזִיק בִּנְעִילָה קָנָה? כְּגוֹן שֶׁמָּכַר בַּיִת אוֹ חָצֵר וְהָיָה הַפֶּתַח פָּתוּחַ,

[3] הַמִּקָּח... a purchase is not acquired by means of words (only). [4] פָּסְקוּ הַדָּמִים set, agreed on, the price. [9] לַחֲזֹר בּוֹ to withdraw. [10] בְּכֶסֶף... by delivery of the purchasing money, or by a deed, or by undisturbed possession. [14] שְׁטַר מֶכֶר bill of sale. [19] פָּרַץ tore down. [19] וְהוּא שֶׁיּוֹעִיל that is only if he accomplishes something useful. [22] חֲזַק וּקְנֵה take possession and acquire title.

וְנָעַל הַלּוֹקֵחַ אֶת הַפֶּתַח וְחָגַר וּפְתָחוֹ – הֲרֵי זֶה הֶחֱזִיק וְקָנָה, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ שִׁמּוּשׁ הַמּוֹעִיל.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. עֶבֶד כְּנַעֲנִי הֲרֵי הוּא כְּקַרְקַע לְקָנִיָּה, וְנִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר אוֹ בַחֲזָקָה.

ב. וּמָה הִיא הַחֲזָקָה בְּקִנְיַן עֲבָדִים? שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בַּעֲבָדִים. – –

ה. הַבְּהֵמָה, בֵּין דַּקָּה בֵּין גַּסָּה, נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה. – –

ו. כֵּיצַד קוֹנִין אֶת הַבְּהֵמָה בִּמְשִׁיכָה? אֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מְשָׁכָהּ וְהָלְכָה אוֹ שֶׁרָכַב עָלֶיהָ וְהָלְכָה בּוֹ – שֶׁקְּנָהּ, אֶלָּא אֲפִילוּ קָרָא לָהּ וּבָאָה, אוֹ שֶׁהִכִּישָׁהּ בְּמַקֵּל וְרָצָה בְּפָנָיו – כֵּיוָן שֶׁעָקְרָה יָד וָרֶגֶל, קְנָאָהּ. וְהוּא שֶׁיִּמְשֹׁךְ בִּפְנֵי הַבְּעָלִים; אֲבָל אִם מָשַׁךְ שֶׁלֹּא בִפְנֵי הַבְּעָלִים, צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמְשֹׁךְ "לֵךְ, מְשֹׁךְ וּקְנֵה".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. אֶחָד הַבְּהֵמָה וְאֶחָד שְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בְּמָעוֹת – דִּין תּוֹרָה, וּמִשֶּׁנָּתַן אֶת הַמָּעוֹת, קָנָה, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; אֲבָל חֲכָמִים תִּקְּנוּ שֶׁלֹּא יִקְנוּ הַמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא בְהַגְבָּהָה אוֹ בִּמְשִׁיכַת דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ.

ה. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים דָּבָר זֶה בְּמִטַּלְטְלִין? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתֵּן הַלּוֹקֵחַ דְּמֵי הַחֵפֶץ, וְקֹדֶם שֶׁיִּקָּחֶנּוּ יֹאבַד בְּאֹנֶס, כְּגוֹן שֶׁנָּפְלָה דְלֵקָה וְנִשְׂרַף אוֹ בָּאוּ לִסְטִים וּנְטָלוּהוּ – אִם יִהְיֶה בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ, יִתְמַהְמַהּ הַמּוֹכֵר וְלֹא יַצִּילֵהוּ. לְפִיכָךְ הֶעֱמִידוּהוּ חֲכָמִים בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל וְיַצִּיל הַחֵפֶץ, שֶׁאִם אָבַד – חַיָּב לְשַׁלֵּם.

פֶּרֶק רְבִיעִי

יא. זֶה כְּלָל גָּדוֹל יִהְיֶה בְּיָדְךָ: הַקּוֹנֶה אֶת הַמִּטַּלְטְלִין, אִם פָּסַק הַדָּמִים וְאַחַר כָּךְ הִגְבִּיהַּ – קָנָה, וְאִם הִגְבִּיהַּ תְּחִלָּה וְהִנִּיחַ וְאַחַר כָּךְ פָּסַק הַדָּמִים – לֹא

[4] חֲזָקָה undisputed, undisturbed possession. [7] דַּקָּה – גַּסָּה large or small cattle. [8] אֵין צָרִיךְ לוֹמַר needless to say. [9] הִכִּישָׁהּ struck it. [10] עָקְרָה... detached its feet, in order to go. [14] אֶחָד... וְאֶחָד whether ... or, both. מִטַּלְטְלִין movable goods. דִּין תּוֹרָה according to the biblical law. [17] גְּזֵרָה שֶׁמָּא a preventive rule, lest. [18] נָפְלָה דְלֵקָה a fire broke out. [19] יִתְמַהְמַהּ will delay. [23] פָּסַק הַדָּמִים he fixed a price, made a bargain.

קָנָה בְּאוֹתָהּ הַגְּבָּהָה, עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ אַחַר שֶׁפָּסַק, אוֹ יִמְשֹׁךְ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ.

טו. אֶחָד הַמּוֹשֵׁךְ אוֹ הַמַּגְבִּיהַּ אוֹ הַמַּחֲזִיק בְּעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לְהַגְבִּיהַּ אוֹ לִמְשֹׁךְ לוֹ אוֹ לְהַחֲזִיק לוֹ – הֲרֵי זֶה זָכָה לוֹ. וְכֵן בִּשְׁאָר דַּרְכֵי הַקְּנִיָּה.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. כָּל הַמִּטַּלְטְלִין קוֹנִין זֶה אֶת זֶה. כֵּיצַד? הֶחֱלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר אוֹ יַיִן בְּשֶׁמֶן – אַף עַל פִּי שֶׁמַּקְפִּידִין עַל הַדָּמִים וְשִׁעֲרוּ כַּמָּה שָׁוֶה זֶה וְכַמָּה שָׁוֶה זֶה וְאַחַר כָּךְ הֶחֱלִיפוּ – כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ הָאֶחָד אוֹ הִגְבִּיהַּ, קָנָה הַשֵּׁנִי הַמִּטַּלְטְלִין הָאֲחֵרִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם וְנַעֲשִׂין בִּרְשׁוּתוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מְשָׁכָן.

ב. הֶחֱלִיף חֲמוֹר בְּפָרָה וְטָלֶה, וּמָשַׁךְ הַפָּרָה וַעֲדַיִן לֹא מָשַׁךְ אֶת הַטָּלֶה – לֹא קָנָה, שֶׁאֵין כָּאן מְשִׁיכָה גְּמוּרָה; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

ה. הַקַּרְקָעוֹת וְהָעֲבָדִים וְהַבְּהֵמָה וּשְׁאָר כָּל הַמִּטַּלְטְלִין – כָּל אֶחָד מֵהֶן נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, וְהוּא הַנִּקְרָא קִנְיָן. וְעִקַּר הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת, שֶׁיִּתֵּן הַקּוֹנֶה לַמַּקְנֶה כְּלִי כָּל־שֶׁהוּא וְיֹאמַר לוֹ: קְנֵה כְלִי זֶה חֵלֶף הֶחָצֵר – אוֹ הַיַּיִן אוֹ הַבְּהֵמָה אוֹ הָעֶבֶד – שֶׁמָּכַרְתָּ לִי בְּכָךְ וְכָךְ. כֵּיוָן שֶׁהִגְבִּיהַּ הַמּוֹכֵר אֶת הַכְּלִי וּקְנָאוֹ, קָנָה הַלּוֹקֵחַ אוֹתוֹ הַקַּרְקַע אוֹ אוֹתָן הַמִּטַּלְטְלִין, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מְשָׁכָן וְלֹא נָתַן אֶת הַדָּמִים, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

ו. אֵין קוֹנִין אֶלָּא בְּכֵלִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה; וְאֵין קוֹנִין בְּדָבָר שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה, וְלֹא בְּפֵרוֹת, וְלֹא בְּמַטְבֵּעַ. וְאֵין קוֹנִין בְּכֵלָיו שֶׁל מוֹכֵר אֶלָּא בְּכֵלָיו שֶׁל לוֹקֵחַ.

ז. הִקְנָה אֶחָד כְּלִי לַמּוֹכֵר כְּדֵי שֶׁיִּקְנֶה הַלּוֹקֵחַ אוֹתוֹ הַמִּמְכָּר – זָכָה הַלּוֹקֵחַ; וְאַף עַל פִּי שֶׁהִקְנָה לוֹ הַכְּלִי עַל מְנָת לְהַחֲזִירוֹ, נִקְנָה הַמִּקָּח וְזָכָה בוֹ הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהַמַּתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר – שְׁמָהּ מַתָּנָה. – –

[6] הַמִּטַּלְטְלִין קוֹנִין זֶה אֶת זֶה the delivery of one commodity gives possession to the other. הֶחֱלִיף he bartered. [7] מַקְפִּידִין עַל הַדָּמִים are particular about the price. שִׁעֲרוּ have calculated. [9] לֹא מְשָׁכָן has not "drawn" them into his possession. [13] חֲלִיפִין exchange, barter. קִנְיָן symbolical form of making an agreement binding (by handing over an object from one to the other of the contracting parties). [14] חֵלֶף in exchange of. [19] אָסוּר בַּהֲנָאָה forbidden to derive a benefit from it. [21] הִקְנָה אֶחָד if a third party made a transfer. זָכָה הַלּוֹקֵחַ the purchaser acquired ownership. [23] מַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר שְׁמָהּ מַתָּנָה a present

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. הַפֵּרוֹת – אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קוֹנִין בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ – הֲרֵי נִקְנִין בְּקִנְיָן, כִּשְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין. אֲבָל הַמַּטְבֵּעַ – כְּשֵׁם שֶׁאֵין קוֹנִין בּוֹ, כָּךְ אֵינוֹ נִקְנֶה בְּקִנְיָן. נִמְצָא, הַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ נִקְנֶה בְּקִנְיָן, וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה הוּא עַצְמוֹ קִנְיָן לִקְנוֹת בּוֹ שְׁאָר דְּבָרִים.

ב. לְשׁוֹנוֹת שֶׁל זָהָב וְשֶׁל כֶּסֶף הֲרֵי הֵן כַּעֲשָׁשִׁיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל אוֹ שֶׁל נְחשֶׁת, וְהַכֹּל כִּשְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין הֵן, וְנִקְנִין בְּקִנְיָן, וְקוֹנִין זֶה אֶת זֶה בַּחֲלִיפִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל הַמַּטְבֵּעוֹת שֶׁל כֶּסֶף, אוֹ דִּינָרִין שֶׁל זָהָב, אוֹ הַמָּעוֹת שֶׁל נְחשֶׁת – הֲרֵי הֵן כֻּלָּן דָּמִים כְּנֶגֶד שְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין, וְהַנּוֹתֵן אֶת אֶחָד מֵהֶן דְּמֵי הַמִּטַּלְטְלִין, לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ אוֹ יַגְבִּיהַּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְאֵין אֶחָד מֵהֶן נִקְנֶה בְּקִנְיָן וְלֹא נַעֲשֶׂה קִנְיָן.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁקּוֹנֶה שְׁאָר מִטַּלְטְלִין בְּאֶחָד מִמִּינֵי מַטְבְּעוֹת אֵלּוּ, אוֹ עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת; אֲבָל הַדִּינָרִין שֶׁל זָהָב לְגַבֵּי מַטְבְּעוֹת שֶׁל כֶּסֶף – הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת; וְכֵן הַמָּעוֹת שֶׁל נְחשֶׁת – כְּמוֹ פֵּרוֹת לְגַבֵּי מַטְבְּעוֹת שֶׁל כֶּסֶף.

ד. כֵּיצַד? נָתַן לוֹ דִּינָר שֶׁל זָהָב בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף – נִקְנָה הַכֶּסֶף אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא בָא הַכֶּסֶף לְיָדוֹ, וְחַיָּב לִתֵּן לוֹ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף, כְּשֶׁפָּסַק עִמּוֹ: אִם חֲדָשִׁים – חֲדָשִׁים, אִם יְשָׁנִים – יְשָׁנִים. אֲבָל אִם נָתַן לוֹ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה כֶסֶף בְּדִינַר זָהָב, לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּקַּח הַדִּינָר שֶׁל זָהָב; וְכָל אֶחָד יָכֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

ו. וְכֵן מָעוֹת הָרָעוֹת שֶׁפְּסָלָתַן מַלְכוּת אוֹ הַמְּדִינָה, אוֹ דִּינָרִין שֶׁאֵינָן יוֹצְאִין בְּאוֹתָהּ מְדִינָה וְאֵין נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בָּהֶן עַד שֶׁמְּשַׁנִּין אוֹתָן לְמַטְבֵּעַ אַחֵר – הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת לְכָל דָּבָר וְנִקְנִין בְּקִנְיָן, וְקוֹנִין אֶת הַמָּעוֹת וְאֵין הַמָּעוֹת קוֹנוֹת אוֹתָן, כִּשְׁאָר כָּל הַפֵּרוֹת.

made with the condition that it must be returned is legally a present (the recipient's property for the time being).

[4] נִמְצָא hence. [6] לְשׁוֹנוֹת שֶׁל זָהָב lumps of gold. עֲשָׁשִׁיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל bars of iron. [7] חֲלִיפִין exchange. [9] כְּנֶגֶד with reference to. דְּמֵי as payment for. [13] לְגַבֵּי with regard to. [17] כְּשֶׁפָּסַק עִמּוֹ according to the bargain he concluded with him. [20] פְּסָלָתַן מַלְכוּת... the government cancelled them (the coins) or the inhabitants of the district refused to pass them. [20] אֵינָן יוֹצְאִין are not current. [21] אֵין נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בָּהֶן they do not use them as a means of transaction. עַד שֶׁמְּשַׁנִּין אוֹתָן לְמַטְבֵּעַ אַחֵר unless they be recast into another (current) coin.

הלכות מכירה

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים וְלֹא מָשַׁךְ הַפֵּרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקְנוּ הַמִּטַּלְטְלִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כָּל הַחוֹזֵר בּוֹ, בֵּין לוֹקֵחַ בֵּין מוֹכֵר, לֹא עָשָׂה מַעֲשֵׂה יִשְׂרָאֵל וְחַיָּב לְקַבֵּל „מִי שֶׁפָּרַע"; וַאֲפִילוּ נָתַן הָעֵרָבוֹן בִּלְבַד, כָּל הַחוֹזֵר מְקַבֵּל „מִי שֶׁפָּרַע".

ב. וְכֵיצַד מְקַבֵּל „מִי שֶׁפָּרַע"? אוֹרְרִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין וְאוֹמְרִין: מִי שֶׁפָּרַע מֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּמֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַפְּלָגָה וּמֵאַנְשֵׁי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּמִמִּצְרַיִם שֶׁטָּבְעוּ בַיָּם – הוּא יִפָּרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ. וְאַחַר כָּךְ יַחְזִירוּ הַדָּמִים.

ד. מִי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹב אֵצֶל חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ: מְכֹר לִי חָבִית שֶׁל יַיִן בַּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ, וְרָצָה הַמּוֹכֵר – הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים עַתָּה, וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ מְקַבֵּל „מִי שֶׁפָּרַע". לְפִיכָךְ אִם מָכַר לוֹ קַרְקַע בְּחוֹבוֹ, אֵין אֶחָד מֵהֶן יָכֹל לַחֲזֹר בּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְעוֹת הַמִּלְוָה מְצוּיוֹת בִּשְׁעַת הַמֶּכֶר.

ה. הַלּוֹקֵחַ מֵחֲבֵרוֹ קַרְקַע אוֹ עֲבָדִים אוֹ שְׁאָר מִטַּלְטְלִין וּפָסְקוּ הַדָּמִים, וְהִנִּיחַ מַשְׁכּוֹן עַל הַדָּמִים – לֹא קָנָה, וְכָל הָרוֹצֶה לַחֲזֹר מִשְּׁנֵיהֶם, חוֹזֵר, וְאֵינוֹ חַיָּב לְקַבֵּל „מִי שֶׁפָּרַע".

ו. מָכַר לוֹ בִּדְבָרִים בִּלְבַד וּפָסְקוּ הַדָּמִים, וְרָשַׁם הַלּוֹקֵחַ רֹשֶׁם עַל הַמִּקָּח כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ סִמָּן יָדוּעַ שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן מֵהַדָּמִים כְּלוּם, כָּל הַחוֹזֵר בּוֹ אַחַר שֶׁרָשַׁם מְקַבֵּל „מִי שֶׁפָּרַע". – –

ח. הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בִּדְבָרִים בִּלְבָד, הֲרֵי זֶה רָאוּי לוֹ לַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לָקַח מִן הַדָּמִים כְּלוּם וְלֹא רָשַׁם וְלֹא הִנִּיחַ מַשְׁכּוֹן; וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ, בֵּין לוֹקֵחַ בֵּין מוֹכֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְקַבֵּל „מִי שֶׁפָּרַע", הֲרֵי זֶה מִמְּחֻסְּרֵי אֲמָנָה וְאֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

י. הַנּוֹתֵן מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ לִקְנוֹת לוֹ קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין, וְהִנִּיחַ מְעוֹת חֲבֵרוֹ אֶצְלוֹ וְהָלַךְ וְקָנָה לְעַצְמוֹ בִּמְעוֹתָיו – מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי וַהֲרֵי הוּא מִכְּלַל הָרַמָּאִין.

2 מִי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים if one paid the price. 4 לְקַבֵּל „מִי שֶׁפָּרַע" to receive the curse expressed in the formula, "He who punished . . . will punish him who does not stand by his word." עֵרָבוֹן earnest-money. 11 . . . אֵין מְעוֹת הַמִּלְוָה מְצוּיוֹת the loan-money is not here during the sale. 12 פָּסְקוּ הַדָּמִים they agreed on the price. 15 . . . רָשַׁם הַלּוֹקֵחַ the purchaser marked the purchased article. 20 מְחֻסְּרֵי אֲמָנָה unfair, lacking honesty. 22 הִנִּיחַ he left. 23 מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי what he has done, is done.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. הַמַּקְנֶה בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין וְהִתְנָה תְּנָאִין שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמָן, בֵּין שֶׁהִתְנָה הַמַּקְנֶה בֵּין שֶׁהִתְנָה הַקּוֹנֶה, אִם נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִין — נִקְנָה הַדָּבָר שֶׁהִקְנָה, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי — לֹא קָנָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִים בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת.

ח. מִי שֶׁמָּכַר חֲצֵרוֹ אוֹ שָׂדֵהוּ, וּפֵרֵשׁ בִּשְׁעַת הַמְּכִירָה שֶׁהוּא מוֹכֵר כְּדֵי לָלֶךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ מִפְּנֵי הַמָּטָר שֶׁנִּמְנַע — הֲרֵי זֶה כְּמוֹכֵר עַל תְּנַאי. לְפִיכָךְ אִם יָרַד הַמָּטָר אַחַר שֶׁמָּכַר — אוֹ נִמְנַע הַדֶּרֶךְ לָלֶךְ לְאוֹתָהּ הָאָרֶץ — הֲרֵי זֶה מַחֲזִיר אוֹתָן הַדָּמִים וְתַחֲזֹר לוֹ הַקַּרְקַע, שֶׁהֲרֵי פֵּרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר אֶלָּא לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי — וַהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

ט. אֲבָל הַמּוֹכֵר סְתָם, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ שֶׁמִּפְּנֵי כָּךְ וְכָךְ הוּא מוֹכֵר וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר אֶלָּא לַעֲשׂוֹת כָּךְ וְכָךְ — וְלֹא נַעֲשָׂה, אֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁהֲרֵי לֹא פֵּרֵשׁ, וּדְבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָן דְּבָרִים.

יב. מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה שֶׁשָּׁלְחָה רְאוּבֵן לִקְנוֹת לָהּ חָצֵר מִשִּׁמְעוֹן שֶׁהָיָה קְרוֹבָהּ, וְאָמַר שִׁמְעוֹן הַמּוֹכֵר לִרְאוּבֵן הַשָּׁלִיחַ: אִם יִהְיוּ לִי מָעוֹת, תַּחֲזִיר לִי פְּלוֹנִית קְרוֹבָתִי קַרְקַע זוֹ? וְהֵשִׁיבוֹ רְאוּבֵן וְאָמַר לוֹ: אַתָּה וּפְלוֹנִית קְרוֹבִים כְּמוֹ אַחִים — כְּלוֹמַר, הַדָּבָר קָרוֹב שֶׁהִיא תַּחֲזִיר לְךָ וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עַל זוֹ. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: הֲרֵי זֶה הַשָּׁלִיחַ לֹא קָנָה כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי לֹא סָמְכָה דַּעְתּוֹ שֶׁל קָרוֹב זֶה עַל דִּבְרֵי הַשָּׁלִיחַ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֱשִׁיבוֹ תְּשׁוּבָה בְּרוּרָה, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא גָּמַר וְלֹא הִקְנָה (בָּבָא מְצִיעָא סו, א). וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

טו. הַמְחַיֵּב עַצְמוֹ בְּמָמוֹן לְאַחֵר בְּלֹא תְּנַאי כְּלָל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב לוֹ כְּלוּם, הֲרֵי זֶה חַיָּב. — כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְעֵדִים: הֱיוּ עָלַי עֵדִים שֶׁאֲנִי חַיָּב לִפְלוֹנִי מָנֶה — אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים: הֲרֵינִי חַיָּב לְךָ מָנֶה בִּשְׁטָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר „אַתֶּם עֵדַי", הוֹאִיל וְאָמַר „בִּשְׁטָר" הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָמַר „הֱווּ עָלַי עֵדִים" וְחַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים וְהָעֵדִים יוֹדְעִים שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ אֶצְלוֹ כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּשְׁתַּעְבֵּד הֶעָרֵב. וְכָזֶה הוֹרוּ רַב הַגְּאוֹנִים.

2 הִתְנָה... stipulated conditions which were possible of fulfillment. 4 אִישׁוּת see above, p. 115. 5 פֵּרֵשׁ specified. 6 נִמְנַע was withheld. 10 סְתָם unconditionally. 16 אֵינָהּ מַקְפֶּדֶת... does not care for it. 17 לֹא סָמְכָה דַּעְתּוֹ he did not rely. 18 לֹא גָמַר he did not decide. 25 חִיֵּב עַצְמוֹ he obligated himself. כְּמוֹ שֶׁיִּשְׁתַּעְבֵּד הֶעָרֵב in the manner that a guarantor pledges himself. הוֹרוּ ruled, decided the case.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. אָסוּר לַמּוֹכֵר אוֹ לַקּוֹנֶה לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ, אַל תּוֹנוּ (וַיִּקְרָא כה, יד). -- וּבֵין שֶׁהוֹנָה בְּמֵזִיד בֵּין שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁיֵּשׁ בְּמֶכֶר זֶה הוֹנָיָה – חַיָּב לְשַׁלֵּם.

ב. וְכַמָּה תְּהֵא הַהוֹנָיָה וְיִהְיֶה חַיָּב לְהָשִׁיב? שְׁתוּת בַּשָּׁוֶה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּחָמֵשׁ אוֹ שָׁוֶה שֶׁבַע בְּשֵׁשׁ, אוֹ שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּשֶׁבַע אוֹ שָׁוֶה חָמֵשׁ בְּשֵׁשׁ – הֲרֵי זוֹ הוֹנָיָה, וְנִקְנָה הַמִּקָּח, וְחַיָּב הַמְאַנֶּה לְשַׁלֵּם אֶת הַהוֹנָיָה וּלְהַחֲזִירָהּ כֻּלָּהּ לַמִּתְאַנֶּה.

ג. הָיְתָה הַהוֹנָיָה פָּחוֹת מִזֶּה בְּכָל־שֶׁהוּא -- אֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר כְּלוּם, שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁתוּת דֶּרֶךְ הַכֹּל לִמְחֹל בּוֹ.

ד. הָיְתָה הַהוֹנָיָה יְתֵרָה עַל שְׁתוּת בְּכָל־שֶׁהוּא -- בָּטֵל מִקָּח, וְהַמִּתְאַנֶּה יָכֹל לְהַחֲזִיר הַחֵפֶץ וְלֹא יִקְנֶה כְּלָל; אֲבָל הַמְאַנֶּה אוֹתוֹ אֵינוֹ יָכֹל לַחֲזֹר אִם רָצָה זֶה וְקִבֵּל. --

ח. כְּשֵׁם שֶׁהוֹנָיָה לַהֶדְיוֹט כָּךְ הוֹנָיָה לַתַּגָּר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּקִי. וּכְשֵׁם שֶׁהוֹנָיָה בְּפֵרוֹת וּבִבְהֵמָה, כָּךְ יֵשׁ דִּין הוֹנָיָה בְּמַטְבֵּעוֹת.

ט. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה דִּינָר שֶׁל זָהָב בְּאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף, וְצַרְפָהּ בְּעֶשְׂרִים דִּינָר אוֹ בִּשְׁמֹנָה וְעֶשְׂרִים – הֲרֵי זֶה מַחֲזִיר אֶת הַהוֹנָיָה. הָיָה יָתֵר עַל זֶה – בָּטֵל הַצֵּרוּף; פָּחוֹת מִכָּאן – מְחִילָה.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

ה. הַנּוֹשֵׂא וְהַנּוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, אֵין לוֹ עָלָיו אוֹנָאָה. כֵּיצַד? „חֵפֶץ זֶה בְּכָךְ וְכָךְ לְקַחְתִּיו, כָּךְ וְכָךְ אֲנִי מִשְׂתַּכֵּר בּוֹ“, אֵין לוֹ עָלָיו הוֹנָיָה.

ח. אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם הוֹנָיָה: הַקַּרְקָעוֹת וְהָעֲבָדִים וְהַשְּׁטָרוֹת וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת – אֲפִלּוּ מָכַר שָׁוֶה־אֶלֶף בְּדִינָר אוֹ שָׁוֶה־דִּינָר בְּאֶלֶף אֵין בָּהֶן הוֹנָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר:

[2] לְהוֹנוֹת to defraud. [4] מִמְכָּר sale. הוֹנָיָה=אוֹנָאָה fraud, cheating. [5] שְׁתוּת בַּשָּׁוֶה an even sixth (of the value of, or the amount paid for, the article). [11] כָּל־שֶׁהוּא the smallest amount. [14] כְּשֵׁם שֶׁהוֹנָיָה לַהֶדְיוֹט ... as the private person (the ordinary purchaser) has the right to retract because of defrauding, so has the merchant the right. [16] צַרְפָהּ exchanged it. [18] פָּחוֹת מִכָּאן less than this. [20] בֶּאֱמוּנָה on word of honor. [21] אֲנִי מִשְׂתַּכֵּר I make profit. [22] הֶקְדֵּשׁוֹת consecrated property.

או קָנָה מִיַּד עֲמִיתְךָ (שָׁם) – דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד. יָצְאוּ קַרְקָעוֹת, וְיָצְאוּ עֲבָדִים שֶׁהֻקְּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת; וְיָצְאוּ שְׁטָרוֹת, שֶׁאֵין גּוּפָן קָנוּי אֶלָּא לִרְאָיָה שֶׁבָּהֶן; "עֲמִיתְךָ" – וְלֹא הֶקְדֵּשׁ.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה וְאָמַר "כָּךְ וְכָךְ אֲנִי מִשְׂתַּכֵּר" אֵין לוֹ הוֹנָיָה; וַאֲפִלּוּ אָמַר: זֶה לָקַחְתִּי בְּסֶלַע וּבְעֶשֶׂר אֲנִי מוֹכֵר – מֻתָּר. אֲבָל בֵּית דִּין חַיָּבִין לִפְסֹק הַשְּׁעָרִים וּלְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִין לְכָךְ; וְלֹא יִהְיֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִשְׂתַּכֵּר כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, אֶלָּא שְׁתוּת בִּלְבַד יִפְסְקוּ לָהֶם בִּשְׂכָרָם; וְלֹא יִשְׂתַּכֵּר הַמּוֹכֵר יָתֵר עַל שְׁתוּת.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חַיֵּי נֶפֶשׁ, כְּגוֹן יֵינוֹת, שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת; אֲבָל הָעִקָּרִין, כְּגוֹן הַקֹּשְׁטְ וְהַלְּבוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֵין פּוֹסְקִין לָהֶם שַׁעַר, אֶלָּא יִשְׂתַּכֵּר כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.

יב. כְּשֵׁם שֶׁהוֹנָיָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר, כָּךְ יֵשׁ הוֹנָיָה בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה' (וַיִּקְרָא כה, יז) – זֶה הוֹנָיַת דְּבָרִים.

יג. כֵּיצַד? הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. וְאִם הָיָה בֶּן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכֹר מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֶיךָ. הָיָה גֵר וּבָא לִלְמֹד תּוֹרָה, לֹא יֹאמַר לוֹ: פֶּה שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת יָבֹא וְיִלְמַד תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה?! הָיוּ חֳלָאִים וְיִסּוּרִים בָּאִין עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה מְקַבֵּר אֶת בָּנָיו, לֹא יֹאמַר לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲבֵרָיו לְאִיּוֹב: הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ . . . זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד (אִיּוֹב ד, ו-ז).

יח. גְּדוֹלָה הוֹנָיַת דְּבָרִים מֵהוֹנָיַת מָמוֹן, שֶׁזּוֹ נִתְּנָה לְהִשָּׁבוֹן וְזוֹ לֹא נִתְּנָה לְהִשָּׁבוֹן, וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ וְזֶה בְּגוּפוֹ; וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּהוֹנָיַת דְּבָרִים "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" לְפִי שֶׁהַדָּבָר מָסוּר לַלֵּב, הָא (לָמַדְתָּ) כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מָסוּר לַלֵּב נֶאֱמַר בּוֹ

[1] יָצְאוּ קַרְקָעוֹת real estate is excluded. [2] הֻקְּשׁוּ are compared. אֶלָּא לִרְאָיָה שֶׁבָּהֶן they have value only for the evidence they contain. [5] בֶּאֱמוּנָה on word of honor. מִשְׂתַּכֵּר make profit. אֵין לוֹ הוֹנָיָה legal redress cannot be claimed. [6] לָקַחְתִּי I have purchased. [7] לִפְסֹק שְׁעָרִים to fix prices. [11] סְלָתוֹת flour. עִקָּרִין (fragrant) roots. [13] הוֹנָיָה בִּדְבָרִים the wrong done by means of words (wounding one's feelings). [21] נִתְּנָה לְהִשָּׁבוֹן can be returned, refunded. [23] מָסוּר לַלֵּב entrusted to the heart (legal authorities have no control over this).

„וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ". וְכָל הַצּוֹעֵק מֵהוֹנָיַת דְּבָרִים נַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: „כִּי אֲנִי ה'" (וַיִּקְרָא כה, יז)

פֶּרֶק שְׁמֹנָה עָשָׂר

א. אָסוּר לְרַמּוֹת אֶת בְּנֵי אָדָם בְּמִקָּח וּמִמְכָּר אוֹ לִגְנֹב אֶת דַּעְתָּם, וְאֶחָד גּוֹיִם וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל שָׁוִים בְּדָבָר זֶה. הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ בְּמִמְכָּרוֹ מוּם, יוֹדִיעוֹ לַלּוֹקֵחַ. וַאֲפִילוּ לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת בִּדְבָרִים – אָסוּר.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים

א. אֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָא לָעוֹלָם בֵּין בְּמֶכֶר, בֵּין בְּמַתָּנָה, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע. כֵּיצַד? „מַה שֶּׁתּוֹצִיא שָׂדֶה זוֹ מָכוּר לָךְ", „מַה שֶּׁיּוֹצִיא אִילָן זֶה נָתוּן לָךְ", „תְּנוּ מַה שֶּׁתֵּלֵד בְּהֵמָה זוֹ לִפְלוֹנִי" – לֹא קָנָה כְלוּם. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים

ה. הַמּוֹכֵר גּוּף הַקַּרְקַע לִזְמַן קָצוּב, הֲרֵי זוֹ מְכִירָה; וּמִשְׁתַּמֵּשׁ הַלּוֹקֵחַ בַּגּוּף כְּחֶפְצוֹ וְאוֹכֵל הַפֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמְּכִירָה, וּבַסּוֹף תַּחֲזֹר לִבְעָלֶיהָ.

ו. וּמָה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר קַרְקַע לִזְמַן קָצוּב וּבֵין הַמַּקְנֶה אוֹתָהּ לְפֵרוֹתֶיהָ? שֶׁהַקּוֹנֶה לְפֵרוֹת אֵינוֹ יָכֹל לְשַׁנּוֹת צוּרַת הַקַּרְקַע וְלֹא יִבְנֶה וְלֹא יַהֲרֹס; אֲבָל הַקּוֹנֶה לִזְמַן קָצוּב, הוּא בּוֹנֶה וְהוֹרֵס וְעוֹשֶׂה בְּכָל זְמַנּוֹ הַקָּצוּב כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַקּוֹנֶה קִנְיַן עוֹלָם לְעוֹלָם.

ז. וּמָה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר שָׂדֶה זוֹ לְפֵרוֹתֶיהָ וּבֵין הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שָׂדֶה זוֹ לַחֲבֵרוֹ? שֶׁהַמּוֹכֵר פֵּרוֹת הַשָּׂדֶה, אֵין לַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשָׂדֶה זוֹ כְּלָל – אֲפִילוּ לְהִכָּנֵס – אֶלָּא בִּשְׁעַת הוֹצָאַת הַפֵּרוֹת, וְיֵשׁ לְבַעַל הַשָּׂדֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּחֶפְצוֹ; אֲבָל הַמּוֹכֵר שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ, אֵין בַּעַל הַשָּׂדֶה יָכֹל לְהִכָּנֵס בָּהּ אֶלָּא מִדַּעַת הַלּוֹקֵחַ, וְיֵשׁ לַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּחֶפְצוֹ.

[4] לִגְנֹב אֶת דַּעְתָּם to deceive them. אֶחָד ... וְאֶחָד both. [6] בִּדְבָרִים in mere speech. [8] אֵין – לָעוֹלָם none can transfer possession of what does not yet exist (future crops, etc.). [9] שְׁכִיב מְרַע one critically ill. [13] גּוּף הַקַּרְקַע the soil itself. לִזְמַן קָצוּב for a definite period. [15] הֶפְרֵשׁ difference. [18] לְעוֹלָם always. [21] יֵשׁ לְ... is permitted. [23] מִדַּעַת הַלּוֹקֵחַ with the purchaser's consent.

ח. וּמָה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַקּוֹנֶה שָׂדֶה זוֹ לְפֵרוֹתֶיהָ וּבֵין הַשּׂוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ? שֶׁהַקּוֹנֶה שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ יֵשׁ לוֹ לְנָטְעָהּ אוֹ לְזָרְעָהּ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה, אוֹ לְהוֹבִירָהּ, וְהַשּׂוֹכֵר אֵינוֹ כֵן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן שְׂכִירוּת. וְאֵין הַשּׂוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׂכִּיר, אֲבָל הַקּוֹנֶה מַקְנֶה לַאֲחֵרִים כָּל מַה שֶּׁקָּנָה.

ט. הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ וּפֵרוֹת כַּוֶּרֶת לַחֲבֵרוֹ – קָנָה; וְאֵין זֶה מוֹכֵר דָּבָר שֶׁלֹּא בָא לָעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר יוֹנִים שֶׁיִּוָּלְדוּ אוֹ דְבַשׁ שֶׁיָּבוֹא לַכַּוֶּרֶת, אֶלָּא הוּא מוֹכֵר שׁוֹבָךְ לְפֵרוֹתָיו אוֹ כַוֶּרֶת לְדִבְשָׁהּ – שֶׁהֲרֵי הוּא כְּשׂוֹכֵר אַמַּת מַיִם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא נֶהֱנֶה בְּכָל מַה שֶּׁיָּצוּד בָּהּ; כָּךְ זֶה הִקְנָה שׁוֹבָךְ זֶה לְפֵרוֹתָיו כְּמוֹ שֶׁמּוֹכֵר אִילָן לְפֵרוֹתָיו. – –

פֶּרֶק תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים

א. שְׁלֹשָׁה – אֵין מִקָּחָן מִקָּח וְאֵין מִמְכָּרָן מִמְכָּר, דִּין תּוֹרָה: הַחֵרֵשׁ, הַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן; אֲבָל חֲכָמִים תִּקְּנוּ שֶׁיִּהְיֶה הַחֵרֵשׁ וְהַקָּטָן נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן וּמַעֲשָׂיו קַיָּמִין, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו.

ב. הַחֵרֵשׁ כֵּיצַד נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן? חֵרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ לֹא שׁוֹמֵעַ וְלֹא מְדַבֵּר, אוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ כְּלוּם, מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ הַמִּטַּלְטְלִין בִּרְמִיזָה – אֲבָל לֹא בְּקַרְקַע. וְאַף בְּמִטַּלְטְלִין לֹא יִתְקַיְּמוּ מַעֲשָׂיו עַד שֶׁבּוֹדְקִין אוֹתוֹ בְּדִיקוֹת רַבּוֹת וּמִתְיַשְּׁבִין בַּדָּבָר.

ג. אִלֵּם שֶׁשּׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, אוֹ מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, מִקָּחוֹ מִקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר, וּמַתְּנוֹתָיו קַיָּמוֹת בַּכֹּל, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין בֵּין בְּקַרְקַע; וְהוּא שֶׁיִּבָּדֵק כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין, אוֹ יִכְתֹּב בִּכְתָב יָדוֹ.

ד. הַשּׁוֹטֶה – אֵין מִקָּחוֹ מִקָּח וְאֵין מִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וְאֵין מַתְּנוֹתָיו קַיָּמוֹת. וּבֵית דִּין מַעֲמִידִים אַפִּיטְרוֹפּוֹס לְשׁוֹטִים כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּעֲמִידִין לִקְטַנִּים.

ה. מִי שֶׁהוּא עֵת שׁוֹטֶה וְעֵת שָׁפוּי, כְּגוֹן אֵלּוּ הַנִּכְפִּין – בְּעֵת שֶׁהוּא שָׁפוּי כָּל מַעֲשָׂיו קַיָּמִין, וְזוֹכֶה לְעַצְמוֹ וְלַאֲחֵרִים כְּכָל בֶּן דַּעַת. וּצְרִיכִין הָעֵדִים

[3] לְהוֹבִירָהּ to leave it untilled. [5] שׁוֹבָךְ dovecote. כַּוֶּרֶת beehive. [7] אַמַּת מַיִם canal. [11] שׁוֹטֶה insane person. [13] מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו so that he make a living. [14] נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן transacts. [15] בִּרְמִיזָה by signs. [16] מִתְיַשְּׁבִין we take counsel, consider. [18] נִשְׁתַּתֵּק has lost his speech. [19] וְהוּא שֶׁיִּבָּדֵק provided that he is examined. [21] בֵּית דִּין מַעֲמִידִים אַפִּיטְרוֹפּוֹס the court appoints an administrator. [23] עֵת שׁוֹטֶה וְעֵת שָׁפוּי at times insane, at times sane. נִכְפִּין epileptics. [24] זוֹכֶה may acquire ownership.

לַחֲקֹר הַדָּבָר הֵיטֵב, שֶׁמָּא בְּסוֹף שְׁפִיּוּתוֹ וּבִתְחִלַּת שְׁטִיּוּתוֹ עָשָׂה מַה שֶּׁעָשָׂה.

ח. בּוֹדְקִין אֶת הַקָּטָן אִם יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן אוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ קָטָן חָכָם וְנָבוֹן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְהוּא בֶּן שֶׁבַע, וְיֵשׁ אַחֵר שֶׁאֲפִילּוּ הוּא בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אֵינוֹ יוֹדֵעַ טִיב מַשָּׂא וּמַתָּן. קָטָן הַיּוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן – שֶׁאֵין לוֹ אַפִּיטְרוֹפּוֹס – שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בְּמִטַּלְטְלִין וְטָעָה, דִּינוֹ כְּדִין הַגָּדוֹל: פָּחוֹת מִשְּׁתוּת – מְחִילָה, שְׁתוּת – מַחֲזִיר הָהוֹנָיָה, יָתֵר עַל שְׁתוּת – בָּטֵל הַמִּקָּח, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. – –

יח. הַשִּׁכּוֹר – מִקָּחוֹ מִקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וּמַתְּנוֹתָיו קַיָּמִין. וְאִם הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט – וְהוּא הַשִּׁכּוֹר שֶׁעוֹשֶׂה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה עוֹשֶׂה – אֵין מַעֲשָׂיו כְּלוּם, וַהֲרֵי הוּא כְּשׁוֹטֶה אוֹ כְקָטָן פָּחוֹת מִבֶּן שֵׁשׁ.

1 שְׁפִיּוּת sanity. שְׁטִיּוּת insanity. 2 טִיב the nature of. מַשָּׂא וּמַתָּן transaction. 5 דִּינוֹ his legal status is.

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַהֶפְקֵר – כָּל הַמַּחֲזִיק בּוֹ זָכָה. וְכֵן הַמִּדְבָּרוֹת וְהַנְּהָרוֹת וְהַנְּחָלִים – כָּל שֶׁבָּהֶן הֶפְקֵר וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה, כְּגוֹן הָעֲשָׂבִים וְהָעֵצִים וְהַפֵּרוֹת שֶׁל אִילָנוֹת שֶׁל יַעַר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

ב. הַצָּד דָּגִים מִן הַיַּמִּים וּמִן הַנְּהָרוֹת אוֹ שֶׁצָּד עוֹפוֹת אוֹ מִינֵי חַיּוֹת – הוֹאִיל וְאֵין לָהֶם בְּעָלִים, זָכָה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָצוּד בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ; וְאִם צָד שָׁם, קָנָה. וְאִם הָיוּ הַדָּגִים בְּבֵיבָרִים שֶׁל בְּעָלִים, וְכֵן חַיָּה וְעוֹף שֶׁבְּבֵיבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בֵּיבָר גָּדוֹל וְהוּא מְחֻסַּר צֵידָה, הֲרֵי זֶה שֶׁל בַּעַל הַבֵּיבָרִים וְהַצָּד שָׁם הֲרֵי זֶה גַּזְלָן.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ, אֵין הַמְקַבֵּל זוֹכֶה בָּהּ אֶלָּא בְּאֶחָד מִן הַדְּרָכִים שֶׁהַקּוֹנֶה זוֹכֶה בָּהֶן בְּמִקָּחוֹ: אִם מִטַּלְטְלִין רוֹצֶה לִתֵּן לוֹ – עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ, אוֹ שֶׁיִּמְשֹׁךְ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ, אוֹ יִקְנֶה בְּאֶחָד מִשְּׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בָּהֶן; וְאִם קַרְקַע אוֹ עֲבָדִים נָתַן לוֹ – עַד שֶׁיַּחֲזִיק כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּחֲזִיק הַלּוֹקֵחַ, אוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁטַר מַתָּנָה לְיָדוֹ. אֲבָל בִּדְבָרִים – לֹא זָכָה הַמְקַבֵּל, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן עֲדַיִן יָכֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

ו. כָּל הַנּוֹתֵן מַתָּנָה עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁהִתְנָה הַנּוֹתֵן בֵּין שֶׁהִתְנָה הַמְקַבֵּל, וְהֶחֱזִיק הַמְקַבֵּל וְזָכָה בָּהּ, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי – נִתְקַיְּמָה הַמַּתָּנָה, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי – בָּטְלָה הַמַּתָּנָה וְיַחֲזִיר פֵּרוֹת שֶׁאָכַל; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי כָּרָאוּי.

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁכָּל תְּנָאִין שֶׁיֵּשׁ בְּמַתָּנוֹת אוֹ בְמִקָּח וּמִמְכָּר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה תְּנַאי כָּפוּל, וְ„הֵן" קוֹדֵם לְ„לָאו", וּתְנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה, וְיִהְיֶה תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ. וְאִם חָסַר אֶחָד מֵאֵלּוּ הַתְּנָאִין – בָּטֵל וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי.

3 הֶפְקֵר ownerless property. הַמַּחֲזִיק he who takes possession. נְחָלִים streams. 4 כָּל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה whosoever comes first gets possession thereof. 7 וּבִלְבַד שֶׁ...—וְהוּא שֶׁ... provided that. 8 בֵּיבָר enclosure where live game or fish are kept. 9 מְחֻסַּר צֵידָה without food-supply. 16 דְּבָרִים verbal agreement 21 תְּנַאי כָּפוּל a double stipulation, showing the consequences if the condition is, or is not, fulfilled.

ח. וְכָל הָאוֹמֵר "עַל מְנָת" הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר "מֵעַכְשָׁו" וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל הַתְּנַאי. כָּךְ הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה. וְרַבּוֹתַי הוֹרוּ שֶׁאֵין צָרִיךְ לִכְפֹּל הַתְּנַאי וּלְהַקְדִּים "הֵן" לְ"לָאו" אֶלָּא בְּגִטִּין וּבְקִדּוּשִׁין בִּלְבַד; וְאֵין לְדָבָר זֶה רְאָיָה.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה, בֵּין בָּרִיא בֵּין חוֹלֶה, צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת. אָמַר לְעֵדִים "כִּתְבוּ בְּסֵתֶר וּתְנוּ לוֹ" – אֵינָהּ כְּלוּם, שֶׁזֶּה מַעֲרִים כְּדֵי לְאַבֵּד מָמוֹן אֲחֵרִים, שֶׁיַּחֲזֹר וְיִמְכֹּר אַחַר שֶׁיִּתֵּן.

ה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁרָצָה לִשָּׂא אִשָּׁה. אָמְרָה לוֹ: אֵינִי נִשֵּׂאת לְךָ עַד שֶׁתִּכְתֹּב לִי כָּל נְכָסֶיךָ. שָׁמַע בְּנוֹ הַגָּדוֹל וְצָוַח עַל שֶׁמַּנִּיחוֹ רֵיקָן. אָמַר לְעֵדִים: לְכוּ וְהֵחָבְאוּ, וְכִתְבוּ לוֹ כָּל נְכָסַי בְּמַתָּנָה. וְאַחַר כָּךְ כָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו וּנְשָׂאָהּ. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְאָמְרוּ: הַבֵּן לֹא קָנָה וְהָאִשָּׁה לֹא קָנְתָה, שֶׁהֲרֵי לֹא בִּרְצוֹנוֹ כָּתַב לָהּ וּכְאָנוּס בַּדָּבָר הוּא, שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ בַּמַּתָּנָה הָרִאשׁוֹנָה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּטֵלָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻסְתֶּרֶת. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ (בָּבָא בַּתְרָא מ, ב).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. לְעוֹלָם אוֹמְדִין דַּעַת הַנּוֹתֵן – אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מַרְאִין סוֹף דַּעְתּוֹ, עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֹמֶד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָלַךְ בְּנוֹ לִמְדִינַת הַיָּם וְשָׁמַע שֶׁמֵּת, וְכָתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר, מַתָּנָה גְּלוּיָה גְּמוּרָה, וְאַחַר כָּךְ בָּא בְנוֹ – אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת, שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שֶׁאִלּוּ יָדַע שֶׁבְּנוֹ קַיָּם לֹא הָיָה נוֹתֵן כָּל נְכָסָיו. לְפִיכָךְ אִם שִׁיֵּר מִנְּכָסָיו כָּל שֶׁהוּא, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין, מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

ב. וְכֵן הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו מַתָּנָה לְאֶחָד מִבָּנָיו, בֵּין שֶׁהָיָה בָרִיא בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, אֲפִילוּ הָיָה הַבֵּן קָטָן הַמֻּטָּל בָּעֲרִיסָה – לֹא עֲשָׂאוֹ אֶלָּא אַפִּיטְרוֹפּוֹס,

[1] הָאוֹמֵר "עַל מְנָת"... *i. e.*, the transaction becomes retroactive. [3] רְאָיָה evidence, proof. [6] מַעֲרִים acts with subtlety, cunning. [9] צָוַח shouted, complained. מַנִּיחוֹ רֵיקָן leaves him empty. [12] דַּעְתּוֹ his intention. [13] מֻסְתֶּרֶת concealed. [16] אוֹמְדִין דַּעַת הַנּוֹתֵן we form an estimate and determine the intention of the giver. [19] הַדְּבָרִים מוֹכִיחִין the circumstances make it evident. [23] קָטָן הַמֻּטָּל בָּעֲרִיסָה a baby lying in the cradle.

וַהֲרֵי הוּא בְּכָל הַנְּכָסִים כְּאֶחָד מֵאֶחָיו; אֻמְדַּן דַּעַת הוּא שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִהְיוֹת אֶחָיו נִשְׁמָעִין לוֹ. וְאִם שִׁיֵּר כָּל־שֶׁהוּא, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין – זָכָה הַבֵּן בְּמַתָּנָה.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁכָּתַב לְבֵן בֵּין הַבָּנִים; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְבֵן בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ לְבַת בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ לְאֶחָד מִן הַיּוֹרְשִׁין בֵּין שְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם, מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּרֹב הַמְּדִינוֹת, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מְשַׁלְּחִין לוֹ רֵעָיו וּמְיֻדָּעָיו מָעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזֵּק בָּהֶן עַל הַהוֹצָאָה שֶׁמּוֹצִיא בְּאִשְׁתּוֹ. וּבָאִים אוֹתָן הָרֵעִים וְהַמְיֻדָּעִים שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אוֹ בְּמִקְצָתָן – הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְאֵלּוּ הַמָּעוֹת שֶׁמְּשַׁלְּחִין נִקְרָאִין שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאוֹתָם שֶׁשָּׁלְחוּ הַמָּעוֹת וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן נִקְרָאִים שׁוֹשְׁבִינִין.

ב. הַשּׁוֹשְׁבִינוּת אֵינָהּ מַתָּנָה גְּמוּרָה: הַדְּבָרִים יְדוּעִים שֶׁלֹּא שָׁלַח זֶה עֲשָׂרָה דִּינָרִין בִּשְׁבִיל שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה בָּהֶן; וְלֹא שָׁלַח אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבְּדַעְתּוֹ הָיָה שֶׁאִם יִשָּׂא הוּא אִשָּׁה – יַחֲזֹר וְיִשְׁלַח לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ. לְפִיכָךְ אִם נָשָׂא זֶה אִשָּׁה וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת – הֲרֵי זֶה תּוֹבְעוֹ בַּדִּין וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ.

ג. וְאֵין יָכֹל לְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא בְתוּלָה וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אַלְמָנָה – אֵינוֹ יָכֹל לִתְבֹּעַ רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי מַחֲזִיר לְךָ אֶלָּא בִּבְתוּלָה כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לִי. וְכֵן אִם שָׁלַח לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי אַלְמָנָה – אֵינוֹ יָכֹל לְתָבְעוֹ לְהַחֲזִיר לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי בְתוּלָה.

ד. עָשָׂה רְאוּבֵן מִשְׁתֶּה בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָא וְעָשָׂה שִׁמְעוֹן בִּצְנָעָה, אוֹ שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן בִּצְנָעָה וְשִׁמְעוֹן בְּפַרְהֶסְיָא – אֵינוֹ יָכֹל לְתָבְעוֹ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי.

ה. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בַשּׁוֹשְׁבִינוּת: נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמוֹ

1 אֻמְדַּן דַּעַת a guess (as to his intention). לִהְיוֹת אֶחָיו נִשְׁמָעִין לוֹ that his brothers submit to his authority. 8 מִנְהָג פָּשׁוּט popular custom. 9 הוֹצָאָה expenditure. מוֹצִיא he spends. 12 שׁוֹשְׁבִינוּת wedding gift. 16 תּוֹבְעוֹ בַּדִּין he can sue him. מוֹצִיא reclaims (the wedding gift). 22 בְּפַרְהֶסְיָא publicly. בִּצְנָעָה privately. 25 נִגְבֵּית it is collectible.

מִלְוָה; וְאֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְעוֹנָתָהּ, כְּעֵין נִשּׂוּאֵי רִאשׁוֹן, שֶׁזֶּה כְּמוֹ תְנַאי הוּא אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵרַשׁ שֶׁעַל דַּעַת זֶה שְׁלָחָהּ; וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם רִבִּית – אֲפִילּוּ שָׁלַח לוֹ דִּינָר וְהֶחֱזִיר לוֹ עֲשָׂרָה, מֻתָּר, שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְהוֹסִיף לוֹ שָׁלַח; וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתָּהּ, שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לָגֹשׂ אוֹתוֹ וּלְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא; וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם כְּשֶׁתַּחֲזֹר לַיּוֹרְשִׁין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּרָאוּי (בָּבָא בָתְרָא קמה, א־ב), כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. הַסּוּמָא, אוֹ הַפִּסֵּחַ, אוֹ הַגִּדֵּם, אוֹ הַחוֹשֵׁשׁ בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְעֵינוֹ אוֹ בְיָדוֹ אוֹ בְרַגְלוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן – הֲרֵי הוּא כְּבָרִיא לְכָל דְּבָרָיו: בְּמִקָּחוֹ אוֹ בְמִמְכָּרוֹ וּמַתְּנוֹתָיו.

ב. אֲבָל הַחוֹלֶה שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחַ כָּל הַגּוּף וְכָשַׁל כֹּחוֹ מֵחֲמַת הַחֹלִי עַד שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לְהַלֵּךְ עַל רַגְלוֹ בַּשּׁוּק וַהֲרֵי הוּא נוֹפֵל עַל הַמִּטָּה – הוּא נִקְרָא שְׁכִיב מְרַע, וּמִשְׁפְּטֵי מַתְּנוֹתָיו אֵינָם כְּמַתְּנַת בָּרִיא. כֵּיצַד? שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר לִתֵּן לִפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ – בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת, בֵּין כָּתַב בֵּין לֹא כָתַב – זָכוּ הַכֹּל, כְּשֶׁיָּמוּת, בְּכָל מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶם; וְאֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן, שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין הֵן. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתוֹ כְּשֶׁל תּוֹרָה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין דְּבָרָיו קַיָּמִים.

כג. שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה מֵחֲמַת מִיתָה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁהוּא מֵת וַדַּאי וְנִכָּר דָּבָר זֶה מִכְּלַל דְּבָרָיו – אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ בְּמִקְצָת, אִם עָמַד, חוֹזֵר.

כד. וְהַמְפָרֵשׁ בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא בְשַׁיָּרָה, וְהַיּוֹצֵא בְקוֹלָר, וְהַמְסֻכָּן – וְהוּא שֶׁקָּפַץ עָלָיו הַחֹלִי וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ – כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן כִּמְצַוֶּה מֵחֲמַת

[1] מִשְׁתַּלֶּמֶת – בְּעוֹנָתָהּ is paid only in its due time. [2] רִבִּית usury. [3-4] אֵין – מְשַׁמַּטְתָּהּ Sabbatical year does not cancel it. [4] לָגֹשׂ to press, exact a debt; comp. Deut. 15.2. [5] אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּרָאוּי the firstborn does not take (a double share) of what is expected to fall due (to the father's estate). [8] סוּמָא blind man. פִּסֵּחַ lame man. גִּדֵּם one whose hand is cut off. חוֹשֵׁשׁ בְּרֹאשׁ has a headache. [11] תָּשַׁשׁ became weak. [15] קִנְיָן acquisition of ownership by a symbolical act. כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין (as a deed) written and delivered. [17] שֶׁלֹּא תִטָּרֵף דַּעְתּוֹ that he may not become confused, deranged. [18] הָיְתָה דַעְתּוֹ נוֹטָה he was inclined to think. [19] עָמַד he recovered. [21] הַמְפָרֵשׁ בַּיָּם he who goes on a sea-voyage. שַׁיָּרָה caravan. הַיּוֹצֵא בְקוֹלָר he who is led forth in chains, is taken prisoner.

מִיתָה וַהֲרֵי דְבָרָיו כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין, וּמְקַיְּמִין אוֹתָן אִם מֵת; וְאִם נִצַּל וְעָמַד – אֲפִילוּ קָנוּ מִיָּדוֹ בְּמִקְצָת, חוֹזֵר, כְּדִין כָּל מְצַוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

טו. שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב לָזֶה וְחָזַר וְכָתַב לְאַחֵר – הָאַחֲרוֹן קָנָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַחֲזוֹר עַד שֶׁיָּמוּת. – –

כ. מָכַר כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע, מִמְכָּרוֹ קַיָּם כְּבָרִיא.

כב. מַתָּנָה שֶׁהִיא סְתָם וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ בָּהּ שֶׁהָיָה בָרִיא כְּשֶׁנְּתָנָהּ אוֹ שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע – הוּא אוֹמֵר: שְׁכִיב מְרַע הָיִיתִי וַהֲרֵי עָמַדְתִּי וְאֶחֱזוֹר בְּמַתְּנָתִי, וּמְקַבֵּל מַתָּנָה אוֹמֵר: בָּרִיא הָיָה וְאֵינוֹ יָכֹל לַחֲזוֹר – עַל הַמְקַבֵּל לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁבָּרִיא הָיָה; לֹא מָצָא רְאָיָה, נִשְׁבָּע הַנּוֹתֵן שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְיִפָּטֵר, וְתַעֲמֹד הַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת הַנּוֹתֵן.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר „בְּנִי פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי" – הֲרֵי זֶה יוֹרֵשׁ אוֹתוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא יִירָשׁוּהוּ שְׁאָר הַבָּנִים. וְכֵן אִם אָמַר עַל בַּת בֵּין הַבָּנוֹת אוֹ אָח בֵּין הָאַחִין, אוֹ שְׁאָר יוֹרְשִׁין – דְּבָרָיו קַיָּמִין.

ב. אֲבָל הַבָּרִיא – אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין.

יד. מַתְּנַת בָּרִיא שֶׁכָּתוּב בָּהּ „מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה", הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה – שֶׁמַּשְׁמַע דְּבָרִים אֵלּוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁקָּנָה הַגּוּף מֵהַיּוֹם, אֵינוֹ זוֹכֶה בוֹ וְאוֹכֵל פֵּרוֹת אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

טו. שְׁטַר מַתָּנָה שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁיִּקְנֶה פְּלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְאַחַר מִיתָה, בֵּין שֶׁהָיָה בִּשְׁטַר קִנְיָן בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה בוֹ קִנְיָן, כֵּיוָן שֶׁכָּתוּב בּוֹ זְמָן – וּבִזְמָן זֶה חַי הָיָה – הַזְּמָן מוֹכִיחַ שֶׁמֵּחַיִּים הִקְנָה לוֹ, וְאֵינוֹ זוֹכֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה; שֶׁאִלּוּ הָיָה בְדַעְתּוֹ לְהַקְנוֹת לוֹ בִּשְׁטָר זֶה לְאַחַר מִיתָה, לֹא הָיָה כּוֹתֵב בּוֹ זְמָן. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי

[4] שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַחֲזוֹר for he can retract. [15] דְּבָרָיו קַיָּמִין his words are valid. [18] מַשְׁמַע meaning. [19] גּוּף estate itself. אֵינוֹ זוֹכֶה בוֹ וְאוֹכֵל פֵּרוֹת he does not obtain possession thereof nor the right of enjoying the fruit (profits of the estate). [21] קִנְיָן a symbolical form of making an agreement binding (by handing over an object from one to the other of the contracting parties). זְמָן date. [22] מוֹכִיחַ proves. הִקְנָה לוֹ he gave him possession.

שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ „מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה", קוֹנֶה לְאַחַר מִיתָה. וְזֶה שֶׁכּוֹתְבִין בְּכָל הַמַּתָּנוֹת וְהַמִּמְכָּרוֹת „מֵעַכְשָׁו" וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בַּשְּׁטָר הַזְּמָן – לְהַרְוִיחַ הַדָּבָר כּוֹתְבִין בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ.

טז. בָּרִיא שֶׁנָּתַן מַתָּנָה וְכָתַב בַּשְּׁטָר „מֵחַיִּים וּבַמָּוֶת" – הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה גְמוּרָה מֵחַיִּים, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בּוֹ „מֵחַיִּים"; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ „וּבַמָּוֶת" – כְּמִי שֶׁאוֹמֵר „מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם", וּכְמוֹ נוֹיֵי הַשְּׁטָר הוּא זֶה.

יז. הַצַּדִּיקִים הַגְּמוּרִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה לֹא יְקַבְּלוּ מַתָּנָה מֵאָדָם, אֶלָּא בּוֹטְחִים בַּשֵּׁם, בָּרוּךְ שְׁמוֹ, לֹא בִּנְדִיבִים; וַהֲרֵי נֶאֱמַר: וְשׂוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה (מִשְׁלֵי טו, כז)

[1] קוֹנֶה לְאַחַר מִיתָה the beneficiary has the right of ownership after the death of the donor (although transfer of title to property can be made only while the owner is still alive). [2] לְהַרְוִיחַ to expatiate, enlarge (by inserting what is not absolutely necessary). [6] שׁוּפְרָא דִשְׁטָרָא=נוֹיֵי הַשְּׁטָר (B. B. 69b) extra, enhanced value of the deed (the deed is made more effective by this insertion since all possibility of error is eliminated).

הִלְכוֹת שְׁכֵנִים

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. כּוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לַעֲשׂוֹת חוֹמָה, דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לָעִיר, וְלִבְנוֹת לָהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת, וְלִקְנוֹת סֵפֶר תּוֹרָה וּנְבִיאִים וּכְתוּבִים, כְּדֵי שֶׁיִּקְרָא בָהֶן כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה לִקְרוֹת מִן הַצִּבּוּר.

ב. מִי שֶׁלָּקַח עִיר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין לִקַּח לוֹ דֶּרֶךְ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, מִשּׁוּם יִשּׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְכוֹפִין בְּנֵי בִקְעָה זֶה אֶת זֶה לַעֲשׂוֹת בֵּינֵיהֶם חָרִיץ וּבֶן חָרִיץ.

ג. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָצֵר בְּעִיר אַחֶרֶת, בְּנֵי הָעִיר מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ לַחְפֹּר עִמָּהֶם בּוֹרוֹת, שִׁיחִין וּמְעָרוֹת וְאַמַּת הַמַּיִם; אֲבָל בִּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים אֵין מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ. וְאִם הָיָה שָׁרוּי עִמָּהֶם בְּאוֹתָהּ הָעִיר, מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל.

ד. כְּשֶׁהֵן גּוֹבִין מֵאַנְשֵׁי הָעִיר לִבְנוֹת הַחוֹמָה, גּוֹבִין לְפִי קְרִיבַת הַבָּתִּים מִן הַחוֹמָה – כָּל הַסָּמוּךְ לַחוֹמָה נוֹתֵן יוֹתֵר.

ה. וְכָל הַדָּר בָּעִיר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אוֹ שֶׁקָּנָה בָהּ בֵּית דִּירָה, נוֹתֵן עִם בְּנֵי הָעִיר בְּכָל הַדְּבָרִים הַצְּרִיכִין לְתִקּוּן הַחוֹמָה וְהַדְּלָתוֹת, וּשְׂכַר הַפָּרָשִׁין הַשּׁוֹמְרִין אֶת הַמְּדִינָה, וְכָל כַּיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁשּׁוֹמְרִין אֶת הָעִיר.

ו. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין לִשְׁמִירַת הָעִיר לוֹקְחִין מִכָּל אַנְשֵׁי הָעִיר – וַאֲפִילוּ מִן הַיְתוֹמִים – חוּץ מִתַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁאֵין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכִין שְׁמִירָה, שֶׁהַתּוֹרָה שׁוֹמַרְתָּן. אֲבָל לְתִקּוּן הַדְּרָכִים וְהָרְחוֹבוֹת – אֲפִילוּ מִן הַחֲכָמִים. וְאִם כָּל הָעָם יוֹצְאִין וּמְתַקְּנִין בְּעַצְמָן – לֹא יֵצְאוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עִמָּהֶן, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְהִזְדַּלְזֵל לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ.

ח. כּוֹפִין בְּנֵי מָבוֹי זֶה אֶת זֶה שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב בֵּינֵיהֶן לֹא חַיָּט וְלֹא בּוּרְסִי וְלֹא אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת. הָיָה שָׁם בַּמָּבוֹי אֻמָּן אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי אַחֵר – וְלֹא מִחוּ בוֹ,

3 כּוֹפִין–מְשַׁעְבְּדִין may coerce. ... דְּלָתַיִם city-gates and bars. 6 אַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ its four sides. 7 בִּקְעָה stretch of fields. 8 חָרִיץ וּבֶן חָרִיץ a large ditch and a smaller one (in order to prevent the animals from getting into his neighbor's field). 10 ...בּוֹרוֹת cisterns, ditches, caves, and a water-channel. 11 שָׁרוּי residing. 21 לְהִזְדַּלְזֵל to lower themselves. 22 מָבוֹי alley. בּוּרְסִי tanner. 23 בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת craftsmen. לֹא מִחוּ they did not hinder, protest, prevent.

אוֹ שֶׁהָיְתָה שָׁם מֶרְחָץ אוֹ חָנוּת אוֹ רֵחַיִם, וּבָא חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה מֶרְחָץ אַחֶרֶת בְּצִדּוֹ אוֹ טָחוֹן אַחֶרֶת – אֵינוֹ יָכֹל לְמָנְעוֹ וְלוֹמַר לוֹ „אַתָּה פוֹסֵק חַיַּי". וַאֲפִילוּ הָיָה מִבְּנֵי מָבוֹי אַחֵר – אֵינָן יְכֹלִין לְמָנְעוֹ, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אוֹתָהּ אֻמָּנוּת. אֲבָל גֵּר מִמְּדִינָה אַחֶרֶת שֶׁבָּא לַעֲשׂוֹת חָנוּת בְּצַד חֲנוּתוֹ שֶׁל זֶה אוֹ מֶרְחָץ בְּצַד מֶרְחָץ שֶׁל זֶה – יֵשׁ לָהֶן לְמָנְעוֹ. וְאִם הָיָה נוֹתֵן עִמָּהֶם מְנַת הַמֶּלֶךְ אֵין יָכֹל לְמָנְעוֹ.

ט. רוֹכְלִין הַמְחַזְּרִין בָּעֲיָרוֹת – אֵין בְּנֵי הַמְּדִינָה יְכֹלִין לְעַכְּבָן, שֶׁתַּקָּנַת עֶזְרָא הִיא שֶׁיִּהְיוּ מְחַזְּרִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַבְּשָׂמִים מְצוּיִן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל. אֲבָל אֵינָן קוֹבְעִין מָקוֹם וְיוֹשְׁבִין בּוֹ אֶלָּא מִדַּעַת בְּנֵי הָעִיר; וְאִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא – קוֹבֵעַ מָקוֹם בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה.

י. הַסּוֹחֲרִים שֶׁמְּבִיאִין סְחוֹרָתָם לִמְכֹּר בְּתוֹךְ הָעֲיָרוֹת – בְּנֵי הָעִיר מְעַכְּבִין עֲלֵיהֶם; וְאִם מָכְרוּ בְּיוֹם הַשּׁוּק בִּלְבַד, אֵין מוֹנְעִין אוֹתָם. וְהוּא שֶׁיִּמְכְּרוּ בַּשּׁוּק; אֲבָל לֹא יְחַזְּרוּ עַל הַפְּתָחִים אֲפִילוּ בְּיוֹם הַשּׁוּק. וְאִם יֵשׁ לָהֶן מִלְוָה בָּעִיר, מוֹכְרִין כְּדֵי פַּרְנָסָתָם אֲפִילוּ בְּלֹא יוֹם הַשּׁוּק, עַד שֶׁיִּפָּרְעוּ חוֹבָן וְיֵלְכוּ לָהֶן.

יא. אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת רוֹפֵא אוֹ אֻמָּן אוֹ גַּרְדִּי אוֹ מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁל גּוֹיִם – בְּנֵי מָבוֹי מְעַכְּבִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶם הַנִּכְנָסִין וְהַיּוֹצְאִין. וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת בַּחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין, לֹא יַשְׂכִּירֶנּוּ לֹא לְרוֹפֵא, וְלֹא לְאֻמָּן, וְלֹא לְגַרְדִּי, וְלֹא לְסוֹפֵר יְהוּדִי שֶׁכּוֹתֵב הַשְּׁטָרוֹת, וְלֹא לִמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁל גּוֹיִם.

יב. חָנוּת שֶׁבְּחָצֵר – יְכֹלִין הַשְּׁכֵנִים לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין אָנוּ יְכֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַנִּכְנָסִים וְהַיּוֹצְאִין; אֶלָּא עוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ בַּחֲנוּתוֹ וּמוֹכֵר בַּשּׁוּק. אֲבָל אֵינָן יְכֹלִין לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין אָנוּ יְכֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַפַּטִּישׁ אוֹ מִקּוֹל הָרֵחַיִם, שֶׁהֲרֵי הֶחֱזִיק לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְכֵן יֵשׁ לוֹ לְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל

[2] רֵחַיִם=טָחוֹן grinding-mill. אַתָּה פוֹסֵק חַיַּי you are cutting off my livelihood. [5] מְנַת הַמֶּלֶךְ tax. [6] רוֹכְלִין הַמְחַזְּרִין peddlers (sellers of spices) who go around. לְעַכְּבָן to prevent them. [7] בְּשָׂמִים perfumes. מְצוּיִן accessible. [7–8] אֵינָן קוֹבְעִין מָקוֹם . . . אֶלָּא מִדַּעַת they can establish residence only with the consent of. [11] וְהוּא שֶׁיִּמְכְּרוּ that is only if they sell. [12] מִלְוָה debt. [13] כְּדֵי פַּרְנָסָתָם as much as they need to maintain themselves. יִפָּרְעוּ חוֹבָן they collect their debts. [15] מָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ an alley that does not open into a street. אֻמָּן surgeon. גַּרְדִּי weaver. [20] לִמְחוֹת בְּיָדוֹ to prohibit him. [23] הֶחֱזִיק . . . he is accustomed (therefore he has a right) to do this.

תּוֹרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְאֵין הַשֻּׁתָּפִין יְכוֹלִין לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

א. מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הָעִיר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה, וּבֶחָרוּב וּבַשִּׁקְמָה— חֲמִשִּׁים אַמָּה, מִפְּנֵי נוֹיֵי הָעִיר. וְכָל אִילָן הַנִּמְצָא קָרוֹב לָעִיר פָּחוֹת מִזֶּה— קוֹצְצִין אוֹתוֹ. וְאִם הָאִילָן קָדַם, נוֹתְנִין לוֹ בְּנֵי הָעִיר דָּמָיו. וְאִם הָיָה הַדָּבָר סָפֵק וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶה מֵהֶם קָדַם, אֵין לְבַעַל הָאִילָן דָּמִים אֶלָּא נוֹטֵל עֵצָיו וְהוֹלֵךְ.

ג. מַרְחִיקִין אֶת הַנְּבֵלוֹת וְאֶת הַקְּבָרוֹת וְאֶת הַבּוּרְסְקִי מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה.

ד. וְאֵין עוֹשִׂין בּוּרְסְקִי אֶלָּא לְמִזְרַח הָעִיר, מִפְּנֵי שֶׁרוּחַ מִזְרָחִית חַמָּה וּמְמַעֶטֶת הֶזֵּק רֵיחַ עִבּוּד הָעוֹרוֹת.

ז. מִי שֶׁהָיָה לוֹ אִילָן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ קָרוֹב לְבוֹר חֲבֵרוֹ, אֵין בַּעַל הַבּוֹר יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו וְלוֹמַר לוֹ: הֲרֵי שָׁרָשֵׁי הָאִילָן נִכְנָסִים לַבּוֹר שֶׁלִּי וּמַפְסִידִין אוֹתוֹ, שֶׁזֶּה נֶזֶק הַבָּא מֵאֵלָיו הוּא, לְאַחַר זְמַן, וּבְעֵת שֶׁנָּטַע אֵינוֹ מַזִּיקוֹ—וּכְשֵׁם שֶׁזֶּה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, כָּךְ זֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ. וְכֵן רְאוּבֵן שֶׁחָפַר בּוֹר, וְיָרַד וּמָצָא שָׁרָשֵׁי אִילָן שֶׁל שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ—קוֹצֵץ וְחוֹפֵר, וְהָעֵצִים שֶׁלּוֹ.——

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

ד. אֶחָד מִן הָאַחִין אוֹ מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁמָּכַר חֶלְקוֹ לְאַחֵר—מְסַלְּקִין אֶת הַלּוֹקֵחַ, וְנוֹתְנִין לוֹ שְׁאָר הָאַחִין אוֹ שְׁאָר הַשֻּׁתָּפִין דָּמִים שֶׁנָּתַן וְהוֹלֵךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס זָר בֵּינֵיהֶן.

ה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַמּוֹכֵר קַרְקַע שֶׁלּוֹ לְאַחֵר—יֵשׁ לַחֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא בְּצַד הַמֵּצַר שֶׁלּוֹ, לִתֵּן דָּמִים לַלּוֹקֵחַ וּלְסַלֵּק אוֹתוֹ; וְזֶה הַלּוֹקֵחַ הָרָחוֹק—כְּאִלּוּ הוּא שְׁלִיחַ שֶׁל בֶּן הַמֵּצַר. בֵּין שֶׁמָּכַר הוּא, בֵּין שֶׁמָּכַר שְׁלוּחוֹ, בֵּין שֶׁמְּכָרוֹ בֵּית דִּין, יֵשׁ בּוֹ דִּין בֶּן הַמֵּצַר. אֲפִילוּ הָיָה הַלּוֹקֵחַ תַּלְמִיד חָכָם וְשָׁכֵן וְקָרוֹב לַמּוֹכֵר, וּבֶן

4 חָרוּב carob. שִׁקְמָה sycamore-tree. 5 מִפְּנֵי נוֹיֵי הָעִיר because of the beauty of the town which requires an open space all around (Rashi, B. B. 24b). 6 קָדַם, was there first. 8 בּוּרְסְקִי tannery. 9 מְמַעֶטֶת diminishes, reduces. 17 מְסַלְּקִין they may dismiss (settle with the purchaser). 20 וְלֹא עוֹד moreover. מֵצַר boundary. 23 דִּין בֶּן הַמֵּצַר the neighbor's right of purchasing adjacent land before any others.

הַמֵּצַר עִם הָאָרֶץ רָחוֹק – בֶּן הַמֵּצַר קוֹדֵם וּמְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ. וְדָבָר זֶה מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב (דְּבָרִים ו, יח) – אָמְרוּ חֲכָמִים: הוֹאִיל וְהַמֶּכֶר אֶחָד הוּא, טוֹב וְיָשָׁר הוּא שֶׁיִּקְנֶה מָקוֹם זֶה בֶּן הַמֵּצַר יוֹתֵר מִן הָרָחוֹק (בָּבָא מְצִיעָא קח, א). – –

ט. הַמְמַשְׁכֵּן מָקוֹם וְאַחַר כָּךְ מְכָרוֹ לָזֶה שֶׁהוּא מְמֻשְׁכָּן בְּיָדוֹ, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם דִּין בֶּן הַמֵּצַר. וְכֵן הַמּוֹכֵר מָקוֹם רָחוֹק כְּדֵי לִגְאֹל מָקוֹם קָרוֹב, אוֹ שֶׁמָּכַר רַע כְּדֵי לִגְאֹל יָפֶה בְּדָמָיו, אוֹ שֶׁמָּכַר כְּדֵי לִתֵּן מְנַת הַמֶּלֶךְ, אוֹ שֶׁמָּכַר לִקְבוּרָה, אוֹ לִמְזוֹן הָאִשָּׁה אוֹ הַבָּנוֹת – אֵין בְּאֶחָד מֵאֵלּוּ דִּין בֶּן הַמֵּצַר, אֶלָּא זָכָה הַלּוֹקֵחַ. וְלָמָּה אֵין בָּהֶן דִּין בֶּן הַמֵּצַר? שֶׁכָּל אֵלּוּ טְרוּדִין הֵן לִמְכֹּר וּמִשּׁוּם צֹרֶךְ גָּדוֹל מוֹכְרִין, וְאִם תֹּאמַר יֵשׁ בָּהֶן דִּין בֶּן הַמֵּצַר – לֹא יִמְצְאוּ לוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר: לָמָּה אֶטְרַח וְאֶקַּח כְּדֵי שֶׁיָּבֹא זֶה וִיסַלֵּק אוֹתִי?! וְאֵין הַבְּעָלִים יְכוֹלִין לְהַמְתִּין עַד שֶׁיָּבִיא בַּעַל הַמֵּצַר מָעוֹת וְיִקְנֶה.

[2] הוֹאִיל וְהַמֶּכֶר אֶחָד הוּא *i. e.*, since the purchuser can as easily buy a similar field elsewhere (why buy a field just here, where it is more useful to its neighbor). [5] מְמַשְׁכֵּן gives as a pledge. אֵין בּוֹ מִשּׁוּם דִּין בֶּן הַמֵּצַר the neighbor's right of pre-emption does not apply in this case. [9] טְרוּדִין anxious. [11] לְהַמְתִּין to wait.

הִלְכוֹת שְׁלוּחִין וְשֻׁתָּפִין

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ „צֵא וּמְכֹר לִי קַרְקַע" אוֹ „מְטַלְטְלִין", אוֹ „קְנֵה לִי" – הֲרֵי זֶה מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, וְכָל מַעֲשָׂיו קַיָּמִין. – –

ב. שָׁלִיחַ שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי מְשַׁלְּחוֹ – לֹא עָשָׂה כְלוּם. וְכֵן אִם טָעָה בְּכָל־שֶׁהוּא, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בִּמְטַלְטְלִין – חוֹזֵר, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: לְתַקֵּן שְׁלִיחוּתִי שְׁדַרְתִּיךָ וְלֹא לְעַוֵּת. – –

פֶּרֶק שֵׁנִי

ו. הַסִּרְסוּר – שָׁלִיחַ הוּא, אֶלָּא שֶׁהוּא נוֹטֵל שָׂכָר עַל שְׁלִיחוּתוֹ. לְפִיכָךְ אִם שִׁנָּה דַּעַת הַבְּעָלִים, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִפְסִיד. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁנָּתַן חֵפֶץ לְשִׁמְעוֹן הַסִּרְסוּר וְאָמַר לוֹ: מְכֹר לִי זֶה וְאַל תִּמְכֹּר בְּפָחוֹת מִמֵּאָה, וְהָלַךְ וּמְכָרוֹ בַּחֲמִשִּׁים – מְשַׁלֵּם הַחֲמִשִּׁים מִבֵּיתוֹ; מָכַר בְּמָאתַיִם – הַכֹּל לִרְאוּבֵן. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. – –

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. מִי שֶׁהָיְתָה לוֹ קַרְקַע תַּחַת יַד אַחֵר, אוֹ שֶׁהָיוּ לוֹ מְטַלְטְלִין פִּקָּדוֹן, וְרָצָה לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לָדוּן עִם זֶה וּלְהוֹצִיא הַקַּרְקַע אוֹ הַפִּקָּדוֹן מִתַּחַת יָדוֹ – הֲרֵי זֶה כּוֹתֵב לוֹ הַרְשָׁאָה. וְצָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ שֶׁהִרְשָׁהוּ, וְאוֹמֵר לוֹ: דּוּן וּזְכֵה וְהוֹצֵא לְעַצְמְךָ, וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ. וְאִם לֹא כָתַב לוֹ – אֵינוֹ יָכֹל לָדוּן עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ: אֵין אַתָּה בַּעַל דִּינִי. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב לוֹ כֵן, אֵינוֹ אֶלָּא שָׁלִיחַ, וְכָל מַה שֶּׁיִּזְכֶּה בוֹ הֲרֵי הוּא שֶׁל מְשַׁלְּחוֹ. וְכָל הַהוֹצָאוֹת שֶׁיּוֹצִיא הַשָּׁלִיחַ עַל דִּין זֶה שֶׁהִרְשָׁהוּ, הֲרֵי הַמְשַׁלֵּחַ חַיָּב בָּהֶן, שֶׁכָּךְ כּוֹתְבִין בְּהַרְשָׁאָה: כָּל שֶׁתּוֹצִיא בְּדִין זֶה – עָלַי לְשַׁלְּמוֹ.

6 חוזר he may retract. ... לְתַקֵּן I deputed you to do my commission right, not to do it wrong. 9 סִרְסוּר agent, broker. 17 הַרְשָׁאָה authorization, power of attorney. לִקְנוֹת מִיָּדוֹ to confirm the authorization by the transfer of some article. 20 הוֹצָאוֹת expenses.

ז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ מָעוֹת פִּקָּדוֹן בְּיַד אַחֵר וְרָצָה לְהַרְשׁוֹת שָׁלִיחַ לַהֲבִיאָן – אֵין הַקִּנְיָן מִיָּדוֹ מוֹעִיל בָּזֶה, שֶׁאֵין הַמַּטְבֵּעַ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? נוֹתֵן לוֹ קַרְקַע כָּל־שֶׁהוּא וּמַקְנֶה לוֹ הַמָּעוֹת עַל גַּבָּהּ, כְּדֵי לְהוֹצִיאָן בְּהַרְשָׁאָה זוֹ, וְהוֹלֵךְ וְדָן עִמּוֹ וּמוֹצִיאָן. – –

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. שְׁנַיִם שֶׁהֵן נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּמָמוֹן הַשֻּׁתָּפוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהַמָּמוֹן שֶׁל אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת שֻׁתָּפוּת; וְאִם פָּחֲתוּ אוֹ הוֹתִירוּ, הֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע. – – אֲבָל אִם הָיָה הָאֶחָד בִּלְבַד הוּא שֶׁנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּמָמוֹן הַשִּׁתּוּף, אַף עַל פִּי שֶׁהַמָּמוֹן מִשֶּׁל שְׁנֵיהֶם הֲרֵי זוֹ הַשֻּׁתָּפוּת נִקְרֵאת עֵסֶק; וְזֶה הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן נִקְרָא מִתְעַסֵּק – שֶׁהֲרֵי הוּא לְבַדּוֹ מִתְעַסֵּק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן – וְשֻׁתָּפוֹ שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן נִקְרָא בַּעַל הַמָּעוֹת.

ב. תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ לְהִתְעַסֵּק בָּהֶן, יִהְיֶה חֲצִי הַמָּמוֹן בְּתוֹרַת הַלְוָאָה וַהֲרֵי הַמִּתְעַסֵּק חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאָבַד בְּאֹנֶס, וְהַחֵצִי הָאַחֵר – בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן וַהֲרֵי הוּא בְּאַחֲרָיוּת בַּעַל הַמָּעוֹת; וְאִם נִגְנַב אוֹ אָבַד הַחֵצִי שֶׁל פִּקָּדוֹן, אֵין הַמִּתְעַסֵּק חַיָּב לְשַׁלֵּם. וּלְפִיכָךְ יִהְיֶה שְׂכַר זֶה הַחֵצִי, אִם הִרְוִיחוּ, שֶׁל בַּעַל הַמָּעוֹת. – –

ג. וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ לְהִתְעַסֵּק בָּהֶן וּפָחֲתוּ אוֹ הוֹתִירוּ, וְלֹא רָצָה לִתֵּן לוֹ שְׂכַר עֲמָלוֹ בְּכָל יוֹם, וְלֹא הִתְנוּ בֵּינֵיהֶן שׁוּם תְּנַאי, שֶׁיִּהְיֶה שְׂכַר הַמִּתְעַסֵּק בְּאוֹתוֹ חֲצִי שֶׁל פִּקָּדוֹן – שְׁלִישׁ רֶוַח הַפִּקָּדוֹן שֶׁהוּא שְׁתוּת רֶוַח כָּל הַמָּמוֹן. לְפִיכָךְ אִם הִרְוִיחוּ, יִטֹּל הַמִּתְעַסֵּק שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הָרֶוַח: חֲצִי הָרֶוַח שֶׁל חֲצִי הַמָּעוֹת שֶׁהֵן מִלְוָה, וּשְׁתוּת הָרֶוַח בִּשְׂכַר שֶׁנִּתְעַסֵּק בַּפִּקָּדוֹן, נִמְצָא הַכֹּל שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הָרֶוַח; וְיִטֹּל בַּעַל הַמָּעוֹת שְׁלִישׁ הָרֶוַח. וְאִם פָּחֲתוּ, יַפְסִיד הַמִּתְעַסֵּק שְׁלִישׁ הַפְּחָת, שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב בַּחֲצִי הַפְּחָת מִפְּנֵי שֶׁחֲצִי הַמָּעוֹת מִלְוָה, וְיֵשׁ לוֹ שְׁתוּת בִּשְׂכָרוֹ בְּאוֹתוֹ הַחֵצִי שֶׁל פִּקָּדוֹן, וְנִמְצָא שֶׁנִּשְׁאַר עָלָיו מִן הַפְּחָת שְׁלִישׁוֹ; וּבַעַל הַמָּעוֹת יַפְסִיד שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַפְּחָת.

[1] מָעוֹת פִּקָּדוֹן money deposited. לְהַרְשׁוֹת to authorize. אֵין הַקִּנְיָן מִיָּדוֹ מוֹעִיל בָּזֶה here the formal confirmation is of no avail. [7] פָּחֲתוּ – לָאֶמְצַע in the case of either a loss or a profit, it is divided equally. [13] בְּתוֹרַת הַלְוָאָה in the form of a loan. חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ he is held responsible for it. [18] לֹא הִתְנוּ . . . תְּנַאי they made no agreement (as to wages). [20] חֲצִי הָרֶוַח . . . half of the total profit, which may arise from half the entire amount.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. הַשֻּׁתָּפִין כֻּלָּן, וְהָאֲרִיסִין, וְהָאַפִּיטְרוֹפִּין שֶׁמִּנּוּ אוֹתָם בֵּית דִּין עַל הַיְתוֹמִים, -- כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ נִשְׁבָּע מִדִּבְרֵיהֶם בְּטַעֲנַת סָפֵק: שֶׁמָּא גָּזַל חֲבֵרוֹ בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, אוֹ שֶׁמָּא לֹא דִקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶם. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים שְׁבוּעָה זוֹ? מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ מוֹרִין לְעַצְמָן שֶׁכָּל מַה שֶּׁיִּקְחוּ מִנִּכְסֵי בַּעַל הַמָּעוֹת רָאוּי הוּא לָהֶם, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין וְטוֹרְחִין. לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ לָהֶם חֲכָמִים שֶׁחַיָּבִין שְׁבוּעָה בְּטַעֲנַת סָפֵק, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ כָּל מַעֲשֵׂיהֶן בְּצֶדֶק וֶאֱמוּנָה.

[2] אֲרִיסִין tenants who till the owner's ground for a certain share in the products. אַפִּיטְרוֹפִּין guardians, administrators. [3] בְּטַעֲנַת סָפֵק in a doubtful claim (if, for example, one partner suspects the other of fraud, the accused must take an oath to disprove the accusation). [5] מוֹרִין לְעַצְמָן decide the law in their own behalf.

הִלְכוֹת עֲבָדִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. עֶבֶד עִבְרִי הָאָמוּר בַּתּוֹרָה – זֶה יִשְׂרְאֵלִי שֶׁמְּכָרוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין עַל כָּרְחוֹ אוֹ הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ לִרְצוֹנוֹ. כֵּיצַד? גָּנַב וְאֵין לוֹ לְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן – בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּנֵבָה. וְאֵין לְךָ אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁמּוֹכְרִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין אֶלָּא הַגַּנָּב בִּלְבָד. וְעַל זֶה שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין הוּא אוֹמֵר: כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי (שְׁמוֹת כא, ב), וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה: כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי (דְּבָרִים טו, יב). מוֹכֵר עַצְמוֹ כֵּיצַד? זֶה יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶעֱנִי בְּיוֹתֵר – נָתְנָה לוֹ תוֹרָה רְשׁוּת לִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ (וַיִּקְרָא כה, לט). וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ וּלְהַצְנִיעַ אֶת דָּמָיו, אוֹ לִקְנוֹת בָּהֶם סְחוֹרָה אוֹ כֵּלִים, אוֹ לִתְּנָם לְבַעַל חוֹבוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן צָרִיךְ לְאָכְלָן בִּלְבָד. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ כְּלוּם, וַאֲפִילוּ כְּסוּת לֹא תִּשָּׁאֵר לוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ.

ב. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵבָתָהּ, וְכֵן אֵינָהּ מוֹכֶרֶת אֶת עַצְמָהּ.——

ג. עֶבֶד עִבְרִי שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין, אֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל אוֹ לְגֵר צֶדֶק. וְכֵן הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ אֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכֹּר עַצְמוֹ לְגוֹי, וַאֲפִילוּ לְגֵר תּוֹשָׁב. וְאִם עָבַר וּמָכַר עַצְמוֹ אֲפִילוּ לְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וַאֲפִילוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ – הֲרֵי זֶה מָכוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר (שָׁם, מז), „לְעֵקֶר" – זֶה הַנִּמְכָּר לַעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ.

ד. בָּא וְאָמַר לָךְ: הֲרֵינִי מוֹכֵר עַצְמִי לְגוֹיִם – אֵין אַתָּה זָקוּק לוֹ עַד שֶׁיִּמָּכֵר; אֲבָל לְאַחַר שֶׁנִּמְכַּר לְגוֹי, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר וְעָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן, מִצְוָה לִפְדּוֹתוֹ וְלֹא יִטָּמַע בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ (שָׁם, מח).

4 הַקֶּרֶן the value (of the stolen article). 8 הֶעֱנִי became poor. 10 לְהַצְנִיעַ to hide, put away. 11 בַּעַל חוֹב creditor. 13 כְּסוּת clothing. 15 גֵּר צֶדֶק true proselyte (from conviction). 16 גֵּר תּוֹשָׁב gentile who renounced idolatry for the sake of acquiring citizenship in Palestine. 20 זָקוּק לוֹ obligated, required to help him. 22 וְלֹא יִטָּמַע that he be not intermixed, assimilated.

ה. אֶחָד הַמּוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ אוֹ שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין, אֵינוֹ נִמְכָּר בְּפַרְהֶסְיָא עַל אֶבֶן הַמִּקָּח וְלֹא בְּסִמְטָא, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעֲבָדִים נִמְכָּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד (שָׁם, מב); אֵינוֹ נִמְכָּר אֶלָּא בִּצְנְעָה וְדֶרֶךְ כָּבוֹד.

ו. כָּל עֶבֶד עִבְרִי—אָסוּר לַעֲבֹד בּוֹ בְּפָרֶךְ. וְאֵי זוֹ הִיא עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ? זוֹ עֲבוֹדָה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה אוֹ עֲבוֹדָה שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהּ אֶלָּא תִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ לְהַעֲבִידוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא יִבָּטֵל. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: עֲדֹר תַּחַת הַגְּפָנִים עַד שֶׁאָבוֹא, שֶׁהֲרֵי לֹא נָתַן לוֹ קִצְבָּה; אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: עֲדֹר עַד שָׁעָה פְּלוֹנִית, אוֹ עַד מָקוֹם פְּלוֹנִי. וְכֵן לֹא יֹאמַר לוֹ: חֲפֹר מָקוֹם זֶה—וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וַאֲפִילוּ לְהָחֵם לוֹ כּוֹס שֶׁל חַמִּין, אוֹ לְהָצֵן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ—אָסוּר, וְעוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ (שָׁם, מג); הָא, אֵינוֹ עוֹשֶׂה לוֹ אֶלָּא דָבָר קָצוּב שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ (סִפְרָא). – –

ז. כָּל עֶבֶד עִבְרִי—אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁקְּנָהוּ לְהַעֲבִידוֹ בִּדְבָרִים בְּזוּיִם שֶׁהֵם מְיֻחָדִים לַעֲשִׂיַּת הָעֲבָדִים, כְּגוֹן שֶׁיּוֹלִיךְ אַחֲרָיו כֵּלָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ אוֹ יַחֲלֹץ לוֹ מִנְעָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עָבֶד (שָׁם, לט); אֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ אֶלָּא כְּשָׂכִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ (שָׁם, מ). – – בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֶבֶד עִבְרִי, מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשׁוֹ שְׁפָלָה בַּמְּכִירָה; אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נִמְכַּר מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּעֶבֶד, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה זוֹ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעַת עַצְמוֹ.

ט. כָּל עֶבֶד עִבְרִי אוֹ אָמָה עִבְרִיָּה—חַיָּב הָאָדוֹן לְהַשְׁווֹתָן לוֹ בְּמַאֲכָל וּבְמַשְׁקֶה, בִּכְסוּת וּבְמָדוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ (דְּבָרִים טו, טז); שֶׁלֹּא תְהֵא אַתָּה אוֹכֵל פַּת נְקִי וְהוּא אוֹכֵל פַּת קִבָּר, אַתָּה שׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן וְהוּא שׁוֹתֶה יַיִן חָדָשׁ, אַתָּה יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מוֹכִין וְהוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַתֶּבֶן, אַתָּה דָר בַּכְּרַךְ וְהוּא דָר בַּכְּפָר אוֹ אַתָּה דָר בַּכְּפָר וְהוּא יוֹשֵׁב בַּכְּרַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא מֵעִמָּךְ (וַיִּקְרָא כה, מא). מִכָּאן אָמְרוּ: כָּל הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי כְּקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ (קִדּוּשִׁין

[1] אֶחָד ... אוֹ whether ... or. בְּפַרְהֶסְיָא publicly. [2] אֶבֶן הַמִּקָּח auction place. סִמְטָא market-stand. [3] בִּצְנְעָה privately. [5] קִצְבָּה definite time and limit. [6] עֲדֹר pluck weeds, hoe. [9] ...לְהָחֵם to prepare hot water. לְהָצֵן to make cool. [10] הָא hence. [11] דָּבָר קָצוּב a thing for which there is a definite time or limit. [12] שֶׁהֵם מְיֻחָדִים which are designated. [13] כֵּלָיו his outfit, apparel. יַחֲלֹץ לוֹ מִנְעָלָיו that he take his shoes off. [19] לְהַשְׁווֹתָן לוֹ to regard them as his equals. [20] כְּסוּת clothing. מָדוֹר dwelling. [21] פַּת קִבָּר black bread. [22] מוֹכִין soft substance (wool, cotton). [24] מִכָּאן hence.

כ, א). וְחַיָּב לִנְהֹג בּוֹ מִנְהַג אַחֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (וַיִּקְרָא כה, מו). וְאַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ הָעֶבֶד לִנְהֹג בְּעַצְמוֹ מִנְהַג עַבְדוּת בְּאוֹתָן הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לוֹ.

י. אֵין אָמָה עִבְרִיָּה נוֹהֶגֶת וְלֹא עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג — בֵּין עֶבֶד עִבְרִי שֶׁמּוֹכֵר עַצְמוֹ בֵּין זֶה שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ מָתַי בָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת.

פֶּרֶק שֵׁנִי

ב. מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין, עוֹבֵד שֵׁשׁ שָׁנִים מִיּוֹם מְכִירָתוֹ, וּבִתְחִלַּת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁלּוֹ יֵצֵא בֶּן חוֹרִין. וְאִם פָּגְעָה בּוֹ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בִּכְלַל הַשֵּׁשׁ, הֲרֵי זֶה עוֹבֵד בָּהּ. אֲבָל אִם פָּגְעָה בּוֹ שְׁנַת הַיּוֹבֵל — אֲפִילוּ נִמְכַּר שָׁנָה אַחַת לִפְנֵי הַיּוֹבֵל הֲרֵי זֶה יוֹצֵא לְחֵרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ (שָׁם, מ), בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת, וְגוֹמֵר (שָׁם, יג).

ג. הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ — יֵשׁ לוֹ לִמְכֹּר עַצְמוֹ לְיָתֵר עַל שֵׁשׁ. הֲרֵי שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לְעֶשֶׂר שָׁנִים אוֹ לְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל אֲפִילוּ אַחַר שָׁנָה — הֲרֵי זֶה יוֹצֵא בַּיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ (שָׁם, מ).

ח. אֶחָד הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ — בֵּין לְיִשְׂרָאֵל בֵּין לְגוֹי — וְאֶחָד שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין, הֲרֵי זֶה מְגָרֵעַ מִפִּדְיוֹנוֹ וְיוֹצֵא. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמְּכָרוּהוּ בְּשִׁשִּׁים דֵּינָרִים, וְעָבַד אַרְבַּע שָׁנִים וּמָצְאָה יָדוֹ — הֲרֵי זֶה נוֹתֵן עֶשְׂרִים דֵּינָרִים וְיוֹצֵא לְחֵרוּת. וְכֵן אִם מָכַר עַצְמוֹ בְּאַרְבָּעִים דֵּינָרִין לְעֶשֶׂר שָׁנִים — הֲרֵי זֶה מְגָרֵעַ אַרְבָּעָה דֵּינָרִין לְכָל שָׁנָה שֶׁעָבַד וְנוֹתֵן הַנִּשְׁאָר, כֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה כֶּסֶף, וְיוֹצֵא. — —

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

ד. אֵין עֶבֶד עִבְרִי מֻתָּר בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וּבָנִים; אֲבָל אִם אֵין לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים, אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה הוּא. אֲפִילוּ הָיָה הַנִּמְכָּר כֹּהֵן, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית כָּל יְמֵי עַבְדוּתוֹ.

13 יֵשׁ לוֹ he is permitted. ...הֲרֵי שֶׁ if, for example. 16 אֶחָד — וְאֶחָד it is all one, whether ... or. 17 מְגָרֵעַ מִפִּדְיוֹנוֹ he deducts from his redemption money. 18 מָצְאָה יָדוֹ he afforded, was able (to redeem himself). 22 מֻתָּר permitted to marry.

ו. הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ אֵינוֹ נִרְצָע, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין וְעָבַד שֵׁשׁ וְלֹא רָצָה לָצֵאת, הֲרֵי זֶה נִרְצָע וְעוֹבֵד עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, אוֹ עַד שֶׁיָּמוּת הָאָדוֹן.

פֶּרֶק רְבִיעִי

ב. אֵין הָאָב רַשַּׁאי לִמְכֹּר אֶת בִּתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי וְלֹא נִשְׁאַר לוֹ כְּלוּם, לֹא קַרְקַע וְלֹא מִטַּלְטְלִין, וַאֲפִילוּ כְּסוּת שֶׁעָלָיו. וְאַף עַל פִּי כֵן כּוֹפִין אֶת הָאָב לִפְדוֹתָהּ אַחַר שֶׁמְּכָרָהּ, מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה. בָּרַח הָאָב, אוֹ שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לִפְדוֹתָהּ – הֲרֵי זוֹ עוֹבֶדֶת עַד שֶׁתֵּצֵא.

ד. אָמָה עִבְרִיָּה עוֹבֶדֶת שֵׁשׁ שָׁנִים כְּעֶבֶד שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה (דְּבָרִים טו, יב), וְיוֹצֵאת בִּתְחִלַּת שֶׁבַע; וְאִם פָּגַע בָּהּ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שֵׁשׁ – יוֹצְאָה חִנָּם כְּעֶבֶד. מֵת הָאָדוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ בֵּן יוֹצְאָה חִנָּם כְּנִרְצָע, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן (שָׁם, יז). – –

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

ח. מֻתָּר לַעֲבֹד בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי בְּפָרֶךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדִּין כָּךְ, מִדַּת חֲסִידוּת וְדַרְכֵי חָכְמָה שֶׁיִּהְיֶה אָדָם רַחֲמָן וְרוֹדֵף צֶדֶק, וְלֹא יַכְבִּיד עֻלּוֹ עַל עַבְדּוֹ וְלֹא יָצֵר לוֹ, וְיַאֲכִילֵהוּ וְיַשְׁקֵהוּ מִכָּל מַאֲכָל וּמִכָּל מִשְׁתֶּה. חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ נוֹתְנִין לָעֶבֶד מִכָּל תַּבְשִׁיל וְתַבְשִׁיל שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין, וּמַקְדִּימִין מְזוֹן הַבְּהֵמוֹת וְהָעֲבָדִים לִסְעֻדַּת עַצְמָן. – – וְכֵן לֹא יְבַזֵּהוּ בַּיָּד וְלֹא בִּדְבָרִים – לַעַבְדוּת מְסָרָן הַכָּתוּב, לֹא לְבוּשָׁה (נִדָּה מז, א). וְלֹא יַרְבֶּה עָלָיו צְעָקָה וְכַעַס, אֶלָּא יְדַבֵּר עִמּוֹ בְּנַחַת וְיִשְׁמַע טַעֲנוֹתָיו. – – וְאֵין הָאַכְזָרִיּוּת מְצוּיָה אֶלָּא בְּגוֹיִם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְהֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁהִשְׁפִּיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טוֹבַת הַתּוֹרָה וְצִוָּה אוֹתָם בְּחֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִים, רַחֲמָנִים הֵם עַל הַכֹּל. וְכֵן בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁצִּוָּנוּ לְהִדַּמּוֹת בָּהֶן, הוּא אוֹמֵר: וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו (תְּהִלִּים קמה, ט). וְכָל הַמְרַחֵם – מְרַחֲמִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ (דְּבָרִים יג, יח; שַׁבָּת קנא, ב).

[4] הֶעֱנִי became poor. [6] מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה because it is a discredit to the family. [11] כְּנִרְצָע as in the case of a Hebrew slave whose ear was pierced (according to Exodus 21.6), who goes out free upon the death of his master. [13] בְּפָרֶךְ with rigor, with relentless severity. [20] הִשְׁפִּיעַ . . . God bestowed upon them. [22] לְהִדַּמּוֹת בָּהֶן to imitate, follow them.

סֵפֶר מִשְׁפָּטִים

שְׂכִירוּת
שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן
מַלְוֶה וְלֹוֶה
טוֹעֵן וְנִטְעָן
נְחָלוֹת

הִלְכוֹת שְׂכִירוּת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים נֶאֶמְרוּ בַתּוֹרָה, וּשְׁלֹשָׁה דִינִין יֵשׁ לָהֶם. וְאֵלּוּ הֵן הָאַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין: שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, וְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וְהַשּׂוֹכֵר.

ב. וְאֵלּוּ הֵן שְׁלֹשָׁה דִינִין שֶׁלָּהֶן: שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁנִּגְנַב הַפִּקָּדוֹן מִמֶּנּוּ אוֹ אָבַד — וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נֶאֱנַס הַפִּקָּדוֹן אֹנֶס גָּדוֹל, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְהֵמָה וּמֵתָה אוֹ נִשְׁבֵּית — הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שֶׁשָּׁמַר כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין וּפָטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ, וְגוֹמֵר, וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים (שְׁמוֹת כב, ו־ז). הַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם הַכֹּל, בֵּין שֶׁאָבַד הַדָּבָר הַשָּׁאוּל אוֹ נִגְנַב, בֵּין שֶׁאֵרְעוֹ אֹנֶס גָּדוֹל מִזֶּה, כְּגוֹן שֶׁמֵּתָה הַבְּהֵמָה הַשְּׁאוּלָה אוֹ נִשְׁבְּרָה אוֹ נִשְׁבֵּית, שֶׁכָּךְ כָּתוּב בַּשּׁוֹאֵל: וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת, בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם (שָׁם, יג). נוֹשֵׂא שָׂכָר אוֹ הַשּׂוֹכֵר — שְׁנֵיהֶם דִּין אֶחָד יֵשׁ לָהֶן: אִם נִגְנַב אוֹ אָבַד הַדָּבָר הַשָּׂכוּר אוֹ שֶׁנָּטַל שָׂכָר עַל שְׁמִירָתוֹ — הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִים; וְאִם אֵרְעוֹ אֹנֶס גָּדוֹל מִזֶּה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְהֵמָה וּמֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה אוֹ נִשְׁבֵּית אוֹ נִטְרְפָה — הֲרֵי אֵלּוּ נִשְׁבָּעִין שֶׁנֶּאֶנְסָה וּפְטוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רוֹאֶה, שְׁבֻעַת ה׳ (שָׁם, ט־י), וּכְתִיב: אִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו, וְגוֹמֵר (שָׁם, יא). נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל; וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל, חוּץ מִן הַמֵּתָה בִּשְׁעַת מְלָאכָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר מְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה, וְנִשְׁבָּעִין עַל הָאֳנָסִין הַגְּדוֹלִים, כְּגוֹן שְׁבוּרָה וּשְׁבוּיָה וּמֵתָה וּטְרֵפָה, אוֹ שֶׁאָבַד הַדָּבָר בִּסְפִינָה שֶׁטָּבְעָה בַיָּם, אוֹ נִלְקַח בְּלִסְטִים מְזֻיָּן, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָאֵלּוּ מִשְּׁאָר אֳנָסִין גְּדוֹלִים.

ג. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בֵּין בְּחִנָּם בֵּין בְּשָׂכָר, אוֹ הִשְׁאִילוֹ אוֹ הִשְׂכִּיר לוֹ, אִם שָׁאַל הַשּׁוֹמֵר אֶת הַבְּעָלִים עִם הַדָּבָר שֶׁלָּהֶן, אוֹ שְׂכָרָן, הֲרֵי הַשּׁוֹמֵר פָּטוּר מִכְּלוּם; אֲפִילוּ פָּשַׁע בַּדָּבָר שֶׁשָּׁמַר וְאָבַד מֵחֲמַת הַפְּשִׁיעָה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם, אִם שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ (שָׁם, יד). — —

3 אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים four kinds of guardian. 4 שׁוֹמֵר חִנָּם unpaid guardian. שׁוֹאֵל borrower, נוֹשֵׂא שָׂכָר paid guardian. שׂוֹכֵר hirer. 9 אֵרְעוֹ אֹנֶס an accident befell him. 10 נִשְׁבְּרָה was crippled, lamed. 16 נִמְצֵאתָ אוֹמֵר hence you infer. 20 לִסְטִים מְזֻיָּן armed robber. 22 שָׁאַל הַשּׁוֹמֵר . . . the guardian borrowed (the service of) the owner. 23 פָּשַׁע he was negligent.

מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: הָיָה עִמּוֹ בְּעֵת הַשְּׁאֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִמּוֹ בְּעֵת הַגְּנֵבָה וְהַמִּיתָה, פָּטוּר; לֹא הָיָה עִמּוֹ בְּעֵת הַשְּׁאֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה עִמּוֹ בְּעֵת הַמִּיתָה אוֹ הַשְּׁבִיָּה, חַיָּב. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַשּׁוֹמְרִים – שֶׁכֻּלָּן, בִּבְעָלִים, פְּטוּרִין; אֲפִלּוּ פְּשִׁיעָה, בִּבְעָלִים, פָּטוּר.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

ב. הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ לְשָׁנָה וְנִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה – נִתְעַבְּרָה לַשּׂוֹכֵר. הִשְׂכִּיר לָחֳדָשִׁים – נִתְעַבְּרָה לַמַּשְׂכִּיר. — —

ה. הַשּׂוֹכֵר פַּרְדֵּס, אוֹ שֶׁהָיָה מַשְׁכּוֹן בְּיָדוֹ, לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְיָבַשׁ הַפַּרְדֵּס בְּתוֹךְ הַזְּמָן – יִמָּכְרוּ עֵצָיו וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְיֹאכַל פֵּרוֹתָיו עַד סוֹף זְמַן שְׂכִירוּתוֹ אוֹ זְמַן הַמַּשְׁכּוֹן; וְגוּף הָאִילָנוֹת שֶׁיָּבְשׁוּ אוֹ נִקְצְצוּ, שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בָּהֶן מִשּׁוּם רִבִּית – הַמַּלְוֶה וְהַלֹּוֶה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

ב. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה אוֹ פַּרְדֵּס כְּדֵי לַעֲבֹד אוֹתוֹ וּלְהוֹצִיא עָלָיו יְצִיאוֹת, וְיִתֵּן לְבַעַל הַקַּרְקַע שְׁלִישׁ הַתְּבוּאוֹת אוֹ רְבִיעַ אוֹ מַה שֶּׁיַּתְנוּ בֵּינֵיהֶן – זֶה הוּא הַנִּקְרָא מְקַבֵּל. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לְסִיג הָאָרֶץ, בַּעַל הַקַּרְקַע חַיָּב בּוֹ; וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא לִשְׁמִירָה יְתֵרָה, הַחוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל חַיָּב בּוֹ. — —

ח. הַחוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא רָצָה לְנַכֵּשׁ וְאָמַר לוֹ: מָה הֶפְסֵד יֵשׁ לְךָ? הֲרֵינִי נוֹתֵן לְךָ חֲכוֹרְךָ – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לוֹ: לְמָחָר אַתָּה יוֹצֵא מִמֶּנָּה וְהִיא מַעֲלָה לְפָנַי עֲשָׂבִים. וַאֲפִלּוּ אָמַר לוֹ: בָּאַחֲרוֹנָה אֲנִי חוֹרֵשׁ אוֹתָהּ – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

ט. הַחוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים, לֹא יִזְרָעֶנָּה חִטִּים, מִפְּנֵי שֶׁהַחִטִּין מַכְחִישׁוֹת אֶת הַקַּרְקַע יָתֵר מֵהַשְּׂעוֹרִים. שְׂכָרָהּ לְזָרְעָהּ חִטִּים, יִזְרָעֶנָּה שְׂעוֹרִים; קִטְנִית – לֹא יִזְרָעֶנָּה תְּבוּאָה; תְּבוּאָה – יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית. — —

1 מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ basing themselves on tradition, the sages derived from this verse, that. 3 בִּבְעָלִים in the presence of the owner. 6 הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת if one lets a house. נִתְעַבְּרָה was made a leap-year. נִתְעַבְּרָה לַשּׂוֹכֵר the advantage (of an extra month) falls to the tenant. 11 רִבִּית usury. 13 לְהוֹצִיא to make expenditures. 14 מַה שֶּׁיַּתְנוּ whatever agreement they make. 15 לְסִיג to fence in. 17 הַחוֹכֵר he who leases. לְנַכֵּשׁ to weed. 18 חֲכוֹר rental. 22 ... מַכְחִישׁוֹת cause the land to deteriorate (strong seeds exhaust the soil). 23 קִטְנִית pulse, beans, peas. תְּבוּאָה grain.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב – מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְשֶׁלֹּא לְהַעֲרִיב אֵינוֹ יָכוֹל לְכוֹפָן. – –

ג. אָמַר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּשְׂכֹר לִי פּוֹעֲלִים בִּשְׁלֹשָׁה, וְהָלַךְ וּשְׂכָרָן בְּאַרְבָּעָה – אִם אָמַר לָהֶם הַשָּׁלִיחַ „שְׂכַרְכֶם עָלַי", נוֹתֵן לָהֶן אַרְבָּעָה וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַבַּיִת שְׁלֹשָׁה וּמַפְסִיד אֶחָד מִכִּיסוֹ. אָמַר לָהֶם „שְׂכַרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת", נוֹתֵן לָהֶם בַּעַל הַבַּיִת כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. – –

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לִתֵּן שְׂכַר הַשָּׂכִיר בִּזְמַנּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים כד, טו); וְאִם אִחֲרוֹ לְאַחַר זְמַנּוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ (שָׁם). וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֶחָד שְׂכַר הָאָדָם וְאֶחָד שְׂכַר הַבְּהֵמָה וְאֶחָד שְׂכַר הַכֵּלִים – חַיָּב לִתֵּן בִּזְמַנּוֹ; וְאִם אִחַר לְאַחַר זְמַן, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. – –

ב. כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר – כְּאִלּוּ נָטַל נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ (שָׁם). – – אֵי זֶהוּ זְמַנּוֹ? שְׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, וְעָלָיו נֶאֱמַר: לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר (וַיִּקְרָא יט, יג); וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וְעָלָיו נֶאֱמַר: בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ (דְּבָרִים כד, טו); וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה; שְׂכִיר שַׁבָּת, שְׂכִיר חֹדֶשׁ, שְׂכִיר שָׁנָה, שְׂכִיר שָׁבוּעַ – יָצָא בַּיּוֹם, גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם; יָצָא בַּלַּיְלָה, גּוֹבֶה כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

ג. נָתַן טַלִּיתוֹ לָאֻמָּן, גְּמָרָהּ וְהוֹדִיעוֹ – אֲפִילּוּ אִחֲרוֹ עֲשָׂרָה יָמִים, כָּל זְמַן

[2] לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב to come to their work earlier and go home later (than the customary time). [3] לְכָפוֹתָן–לָכֹף אוֹתָן–לְכוֹפָן to compel them. [10] אִחֲרוֹ he put him off, delayed him. [14] כּוֹבֵשׁ–מַשְׁהֶה detains. [16] גּוֹבֶה collects (his wages). [18] שַׁבָּת week. [19] שָׁבוּעַ year-week, a period of seven years. יָצָא בַּיּוֹם if his time expired during the day. [21] נָתַן טַלִּיתוֹ לָאֻמָּן if one gave his garment to an artisan (*i. e.*, cloth to make a garment). גְּמָרָהּ וְהוֹדִיעוֹ (the artisan) completed it and then informed him (that it was ready). אֲפִילּוּ אִחֲרוֹ even if he (the owner) delayed (paying) him.

שֶׁהַכְּלִי בְּיַד הָאֻמָּן אֵינוֹ עוֹבֵר. נְתָנָהּ בַּחֲצִי הַיּוֹם, כֵּיוָן שֶׁשָּׁקְעָה עָלָיו חַמָּה עוֹבֵר מִשּׁוּם „בַּל תָּלִין", שֶׁהַקַּבְּלָנוּת כִּשְׂכִירוּת הִיא וְחַיָּב לִתֵּן לוֹ בִּזְמַנּוֹ.

ד. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּשְׂכֹר לִי פּוֹעֲלִים, אִם אָמַר לָהֶם „שְׂכַרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת" – שְׁנֵיהֶם אֵינָן עוֹבְרִין מִשּׁוּם „בַּל תָּלִין": זֶה לְפִי שֶׁלֹּא שְׂכָרָן וְזֶה לְפִי שֶׁאֵין פְּעֻלָּתָן אֶצְלוֹ. וְאִם לֹא אָמַר לָהֶם „שְׂכַרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת", הַשָּׁלִיחַ עוֹבֵר. אֵין הַשּׂוֹכֵר עוֹבֵר אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ הַשָּׂכִיר וְלֹא נָתַן לוֹ; אֲבָל אִם לֹא תְבָעוֹ, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ מַה יִּתֵּן לוֹ, אוֹ שֶׁהִמְחָהוּ אֵצֶל אַחֵר וְקִבֵּל, הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

ה. הַמַּשְׁהֶה שְׂכַר שָׂכִיר עַד אַחַר זְמַנּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר עָבַר בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, הֲרֵי זֶה חַיָּב לִתֵּן מִיָּד; וְכָל עֵת שֶׁיַּשְׁהֶה עוֹבֵר עַל לָאו שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב (מִשְׁלֵי ג, כח).

ו. כָּל שָׂכִיר שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים וּתְבָעוֹ בִּזְמַנּוֹ וְאָמַר בַּעַל הַבַּיִת „נָתַתִּי לְךָ שְׂכָרְךָ", וְהַשָּׂכִיר אוֹמֵר „לֹא נָטַלְתִּי כְּלוּם" – תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיִּשָּׁבַע הַשָּׂכִיר בִּנְקִיטַת חֵפֶץ וְיִטֹּל, כְּדִין כָּל נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, מִפְּנֵי שֶׁבַּעַל הַבַּיִת טָרוּד בְּפוֹעֲלָיו, וְזֶה הַשָּׂכִיר נוֹשֵׂא נַפְשׁוֹ לָזֶה. אֲפִילוּ הָיָה הַשּׂוֹכֵר קָטָן – הַשָּׂכִיר נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים – מִתּוֹךְ שֶׁיָּכֹל לוֹמַר „לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם וְלֹא שְׂכַרְתִּיךָ", נֶאֱמָן לוֹמַר „שְׂכַרְתִּיךָ וְנָתַתִּי לְךָ שְׂכָרְךָ", וְיִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת שֶׁנָּתַן – אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת – כִּשְׁאָר הַטְּעָנוֹת. הָיָה לוֹ עֵד אֶחָד שֶׁשְּׂכָרוֹ, אֵינוֹ מוֹעִיל לוֹ כְּלוּם. וְכֵן, תְּבָעוֹ אַחַר זְמַנּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, יִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת. הֵבִיא רְאָיָה שֶׁתְּבָעוֹ כָּל זְמַנּוֹ, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל הַתְּבִיעָה. כֵּיצַד?

[1] אֵינוֹ עוֹבֵר he does not transgress (the law which says, "the wages of a hired servant shall not remain with thee all night"). חַמָּה . . . שָׁקְעָה the sun went down. [2] קַבְּלָנוּת כִּשְׂכִירוּת contract work is like hire. [7] מַה לִּתֵּן לוֹ–מַה יִּתֵּן לוֹ. הִמְחָהוּ אֵצֶל אַחֵר he gave him a draft on another person. [8] פָּטוּר *i. e.*, the employer commits no transgression if the hired worker fails to collect the draft within the set time. [13] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ while holding a sacred object in his hand. [14] נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל swears and collects. טָרוּד בְּפוֹעֲלָיו is preoccupied with his workingmen (and is therefore assumed to have forgotten to pay). [15] נוֹשֵׂא נַפְשׁוֹ לָזֶה he sets his heart upon this (wage). [17] הֶסֵּת an oath by Rabbinic enactment (in the case of a complete denial of a claim). [18] אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת if he admitted a part of the claim. טְעָנוֹת claims, lawsuits. [19] הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה he who wishes to collect from his neighbor must bring proof.

הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּיוֹם שֵׁנִי עַד הָעֶרֶב – וְזְמַנּוֹ כָּל לֵיל שְׁלִישִׁי, וּבְיוֹם שְׁלִישִׁי אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. וְאִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה תוֹבֵעַ כָּל לֵיל שְׁלִישִׁי, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל יוֹם שְׁלִישִׁי, אֲבָל מִלֵּיל רְבִיעִי וְהָלְאָה – הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְכֵן אִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה תוֹבֵעַ וְהוֹלֵךְ עַד יוֹם חֲמִישִׁי, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל יוֹם חֲמִישִׁי.

ז. בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר „שְׁתַּיִם קָצַצְתִּי לָךְ" וְהַשָּׂכִיר אוֹמֵר „שָׁלֹשׁ קָצַצְתָּ לִי" – לֹא תִקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיִּשָּׁבַע הַשָּׂכִיר כָּאן, אֶלָּא הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נָתַן לוֹ שְׁתַּיִם, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ „הֵילָךְ" – הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵלֵךְ הַשָּׂכִיר בְּפַחֵי נָפֶשׁ. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים וְלֹא יָדְעוּ כַּמָּה פָּסַק לוֹ, וּתְבָעוֹ בִּזְמַנּוֹ; אֲבָל אִם שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּא בְעֵדִים, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ אַחַר זְמַנּוֹ, יִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת שֶׁלֹּא קָצַץ לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁכְּבָר נָתַן לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ אֶצְלוֹ אֶלָּא זֶה שֶׁאָמַר לוֹ „הֵילָךְ", כְּדִין כָּל הַטְּעָנוֹת.

ח. הַנּוֹתֵן טַלִּיתוֹ לְאֻמָּן, אֻמָּן אוֹמֵר „שְׁתַּיִם קָצַצְתָּ לִי" וְהַלָּה אוֹמֵר „לֹא קָצַצְתִּי אֶלָּא אַחַת" – כָּל זְמַן שֶׁהַטַּלִּית בְּיַד הָאֻמָּן, אִם יָכֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְיָדוֹ הֲרֵי הָאֻמָּן נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ וְנוֹטֵל, וְיָכֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא בִשְׂכָרוֹ עַד כְּדֵי דָמֶיהָ. וְאִם יָצְאת טַלִּית מִתַּחַת יָדוֹ, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ בָהּ חֲזָקָה וְאֵינוֹ יָכֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְיָדוֹ – הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, יִשָּׁבַע בַּעַל הַטַּלִּית הֶסֵּת – אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, אִם הוֹדָה בְמִקְצָת – כְּדִין כָּל הַטְּעָנוֹת, שֶׁאֵין זֶה כְּדִין הַשָּׂכִיר.

ט. שָׂכִיר הַבָּא לְהִשָּׁבַע, אֵין מַחֲמִירִין עָלָיו וְאֵין מְגַלְגְּלִין עָלָיו כְּלָל, אֶלָּא נִשְׁבָּע שֶׁלֹּא נָטַל וְיִטֹּל. וּלְכָל הַנִּשְׁבָּעִין אֵין מְקִלִּין, חוּץ מִן הַשָּׂכִיר שֶׁמְּקִלִּין עָלָיו, וּפוֹתְחִין לוֹ תְּחִלָּה וְאוֹמְרִים לוֹ: אַל תְּצַעֵר עַצְמְךָ, הִשָּׁבַע וָטוֹל. אֲפִלּוּ הָיָה שְׂכָרוֹ פְּרוּטָה אַחַת וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר „נְתַתִּיהָ" – לֹא יִטֹּל אֶלָּא בִשְׁבוּעָה.

6 שְׁתַּיִם קָצַצְתִּי לָךְ I have agreed to pay you two (Zuz). 8 הֵילָךְ here they are. 10 בְּפַחֵי נָפֶשׁ in despair (disappointed). 11 פָּסַק he agreed (to pay). 14 הַלָּה that one (the owner). 15 שֶׁהִיא לְקוּחָה בְיָדוֹ that he has it as a purchased property. 16 שֶׁהִיא בִשְׂכָרוֹ עַד כְּדֵי דָמֶיהָ *i. e.*, he may claim it for all it is worth as his reward. 21 אֵין מַחֲמִירִין עָלָיו וְאֵין מְגַלְגְּלִין עָלָיו we (the court) do not place him under restrictions, nor do we impose on him other oaths (along with this oath). 22 אֵין מְקִלִּין חוּץ מִן הַשָּׂכִיר we are not lenient except in the case of a hired worker. 23 ...פּוֹתְחִין לוֹ תְּחִלָּה we begin by saying to him.

וְכֵן כָּל הַנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל – אֲפִילוּ לֹא יִטְעַן אֶלָּא פְּרוּטָה אַחַת, לֹא יִטֹּל אוֹתָהּ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. הַפּוֹעֲלִין שֶׁהֵן עוֹשִׂין בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וַעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, בֵּין בְּתָלוּשׁ בֵּין בִּמְחֻבָּר, וְיִהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶן גְּמִירַת הַמְּלָאכָה – הֲרֵי עַל בַּעַל הַבַּיִת מִצְוָה שֶׁיַּנִּיחַ אוֹתָן לֶאֱכֹל מִמַּה שֶּׁהֵן עוֹשִׂין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ, וְגוֹמֵר, כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ (דְּבָרִים כג, כה־כו) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשָׂכִיר; וְכִי אִלּוּ לֹא שְׂכָרוֹ, מִי הִתִּיר לוֹ שֶׁיָּבֹא בְּכֶרֶם רֵעֵהוּ, בַּקָּמָה שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ?! אֶלָּא כָּךְ הוּא אוֹמֵר: כִּי תָבֹא לִרְשׁוּת בְּעָלִים לַעֲבוֹדָה – תֹּאכַל.

ב. מַה בֵּין הָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ לְעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר? שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ אוֹכֵל בְּדָבָר עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וּמִשֶּׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתּוֹ אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל; וְהָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר, כְּגוֹן בּוֹצֵר וְקוֹצֵר, אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא כְּשֶׁיִּגָּמֵר עֲבוֹדָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁיִּבְצֹר וְיִתֵּן בַּסַּל עַד שֶׁיִּמַלְּאֶנּוּ, וִינַפֵּץ הַסַּל לְמָקוֹם אַחֵר וְיַחֲזֹר וְיִבְצֹר וִימַלְּאֶנּוּ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא עַד אַחַר שֶׁיִּמַּלֵּא הַכֹּל. – –

יד. פּוֹעֵל שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וַעֲבָדָיו, וְהִתְנָה עִם בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ מִמַּה שֶּׁהֵן עוֹשִׂין, לֹא הוּא וְלֹא הֵם – הֲרֵי אֵלּוּ אֵינָן אוֹכְלִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוֹלִים, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם דַּעַת וַהֲרֵי מָחֲלוּ; אֲבָל קְטַנִּים – אֵינוֹ יָכֹל לִפְסֹק עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ, שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין מִשֶּׁל אֲבִיהֶן אוֹ מִשֶּׁל אֲדוֹנֵיהֶם אֶלָּא מִשֶּׁל שָׁמַיִם.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

ז. כְּדֶרֶךְ שֶׁמֻּזְהָר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא יִגְזֹל שְׂכַר עָנִי וְלֹא יְעַכְּבֶנּוּ, כָּךְ הֶעָנִי מֻזְהָר שֶׁלֹּא יִגְזֹל מְלֶאכֶת בַּעַל הַבַּיִת וִיבַטֵּל מְעַט בְּכָאן וּמְעַט בְּכָאן וּמוֹצִיא כָּל

[2] בִּשְׁבוּעָה כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה by a Rabbinic oath (בִּנְקִיטַת חֵפֶץ) which is regarded and administered like a biblical oath. [4] הַפּוֹעֲלִין...בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ workingmen that labor on what grows from the soil. וַעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ while its work is still unfinished. [5] בֵּין בְּתָלוּשׁ בֵּין בִּמְחֻבָּר whether it is detached from, or attached to the soil. [6] שֶׁיַּנִּיחַ אוֹתָן that he permit them. [13] בּוֹצֵר וְקוֹצֵר one who cuts grapes or harvests grain. [14] וִינַפֵּץ הַסַּל and he shakes out the basket. [18] מָחֲלוּ they renounced (their privilege to eat). [19] לִפְסֹק to promise, agree.

הַיּוֹם בְּמִרְמָה, אֶלָּא חַיָּב לְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בִּזְמַן מְלָאכָה. וְכֵן חַיָּב לַעֲבֹד בְּכָל כֹּחוֹ, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב הַצַּדִּיק אָמַר: כִּי בְּכָל כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן (בְּרֵאשִׁית לא, ו), לְפִיכָךְ נָטַל שְׂכַר זֹאת אַף בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד (שָׁם ל, מג).

[1] לְדַקְדֵּק to be strict, scrupulous.

הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַשּׁוֹאֵל כֵּלִים אוֹ בְהֵמָה, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִשְּׁאָר מִטַּלְטְלִין, מֵחֲבֵרוֹ, וְאָבַד אוֹ נִגְנַב — אֲפִילּוּ נֶאֱנַס אֹנֶס גָּדוֹל, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבְּרָה הַבְּהֵמָה אוֹ נִשְׁבֵּית אוֹ מֵתָה, חַיָּב לְשַׁלֵּם הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת, בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם (שְׁמוֹת כב, יג). בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנֶּאֱנַס שֶׁלֹּא בִשְׁעַת מְלָאכָה; אֲבָל אִם שָׁאַל בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ לַחֲרֹשׁ בָּהּ וּמֵתָה כְּשֶׁהִיא חוֹרֶשֶׁת, הֲרֵי זֶה פָּטוּר; אֲבָל אִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּחֲרֹשׁ בָּהּ אוֹ אַחַר שֶׁחָרַשׁ בָּהּ, אוֹ שֶׁרָכַב עָלֶיהָ אוֹ דָשׁ בָּהּ וּמֵתָה כְּשֶׁהִיא דָשָׁה אוֹ בִשְׁעַת רְכִיבָה — הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. — —

ה. הַשּׁוֹאֵל מֵחֲבֵרוֹ כְּלִי אוֹ בְהֵמָה סְתָם — הֲרֵי הַמַּשְׁאִיל מַחֲזִירוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. שְׁאָלוֹ לִזְמַן קָצוּב — כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ וְזָכָה, אֵין הַבְּעָלִים יְכוֹלִין לְהַחֲזִירוֹ מִתַּחַת יָדוֹ עַד סוֹף יְמֵי הַשְּׁאֵלָה. — —

ו. הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית, אֵין הַמַּשְׁאִיל יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ מִתַּחַת יָדוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ אוֹתָהּ מְלָאכָה. וְכֵן אִם שָׁאַל מִמֶּנּוּ בְּהֵמָה לֵילֵךְ בָּהּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ מִיַּד הַשּׁוֹאֵל עַד שֶׁיֵּלֵךְ בָּהּ לְשָׁם וְיַחֲזֹר.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּחִנָּם וְנִגְנַב אוֹ אָבַד, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנִפְטָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ, וְגוֹמֵר, וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ (שְׁמוֹת כב, רז). וּמְגַלְגְּלִין עָלָיו בְּתוֹךְ הַשְּׁבוּעָה שֶׁלֹּא פָשַׁע אֶלָּא שָׁמַר כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין, וְלֹא שָׁלַח בּוֹ יָד וְאַחַר נִגְנַב, שֶׁאִם נִגְנַב אַחַר שֶׁשָּׁלַח יָד בַּפִּקָּדוֹן, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ.

[3] הַשּׁוֹאֵל he who borrows. [4] נִשְׁבְּרָה was lamed. [11] סְתָם indefinitely. [12] לִזְמַן קָצוּב for a definite period. מָשַׁךְ וְזָכָה he gained possession by pulling or drawing (the object). [18] הַמַּפְקִיד ... if a man deposits for safe-keeping with his neighbor. [20] מְגַלְגְּלִין עָלָיו ... we impose upon him to include in the oath. [21] לֹא שָׁלַח בּוֹ יָד he made no use of it. [22] חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ he is responsible for it.

ב. הוֹאִיל וּפָטַר הַכָּתוּב אֶת שׁוֹמֵר חִנָּם מִן הַגְּנֵבָה–קַל וָחֹמֶר מִן הָאֳנָסִין הַגְּדוֹלִים, כְּגוֹן שְׁבוּרָה וּשְׁבוּיָה וּמֵתָה. וְהוּא שֶׁלֹּא שָׁלַח יָד בַּפִּקָּדוֹן; אֲבָל שָׁלַח יָד בַּפִּקָּדוֹן, חַיָּב בָּאֳנָסָיו. כֵּיצַד דֶּרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים? הַכֹּל לְפִי הַפִּקָּדוֹן: יֵשׁ פִּקָּדוֹן שֶׁדֶּרֶךְ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בְּבֵית שַׁעַר, כְּגוֹן הַקּוֹרוֹת וְהָאֲבָנִים; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן שֶׁדֶּרֶךְ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בֶּחָצֵר, כְּגוֹן חֲבִילוֹת פִּשְׁתָּן הַגְּדוֹלוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן שֶׁדֶּרֶךְ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בַּבַּיִת, כְּגוֹן שִׂמְלָה וְטַלִּית; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן שֶׁדֶּרֶךְ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בְּתֵבָה אוֹ בְמִגְדָּל וְנוֹעֵל עָלָיו, כְּגוֹן בִּגְדֵי מֶשִׁי וּכְלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

ג. הַשּׁוֹמֵר שֶׁהִנִּיחַ הַפִּקָּדוֹן בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ וְנִגְנַב מִשָּׁם אוֹ אָבַד–אֲפִילוּ נֶאֱנַס שָׁם, כְּגוֹן שֶׁנָּפְלָה דְלֵקָה וְנִשְׂרַף כָּל הַבַּיִת–הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ וְחַיָּב לְשַׁלֵּם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ הַפִּקָּדוֹן עִם שֶׁלּוֹ, אִם רָאוּי לִשְׁמִירָה–פָּטוּר, וְאִם אֵין הַמָּקוֹם רָאוּי לִשְׁמִירָה–חַיָּב; בְּשֶׁלּוֹ הוּא רַשַּׁאי וְאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשֶׁל אֲחֵרִים.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

ב. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ מָמוֹן אוֹ כֵלִים חֲשׁוּבִין, וּבָאוּ עָלָיו גַּנָּבִים וְקָדַם וְנָתַן לָהֶם הַפִּקָּדוֹן לְהַצִּיל עַצְמוֹ–אִם הָיָה אָמוּד שֶׁהוּא בַּעַל מָמוֹן, חַיָּב, שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁבִּגְלָלוֹ בָּאוּ הַגַּנָּבִים, וְנִמְצָא זֶה הִצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ; וְאִם אֵינוֹ אָמוּד, חֶזְקָתוֹ שֶׁלֹּא בָאוּ אֶלָּא לְשֵׁם הַפִּקָּדוֹן וּפָטוּר. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּהֵמָה אוֹ כֵלִים וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, אָמַר: הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם וְאֵינִי נִשְׁבָּע–וְנִמְצָא הַגַּנָּב, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל; טָבַח אוֹ מָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; לְמִי מְשַׁלֵּם? לְמִי שֶׁהָיָה הַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ, שֶׁהֲרֵי אָמַר „אֲשַׁלֵּם". – –

ב. שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁאָמַר „פָּשַׁעְתִּי" זָכָה בַכֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם, וְאִלּוּ רָצָה–אָמַר „נִגְנְבָה" אוֹ „אָבְדָה" וְהָיָה פָּטוּר. וְכֵן נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר שֶׁאָמַר

2 וְהוּא שֶׁ... that is only if. 4 בֵּית שַׁעַר gate-house (place in front of the inner gate). 7 תֵּבָה box. מִגְדָּל turret, chest. מֶשִׁי silk. 10 נָפְלָה דְלֵקָה a fire broke out. 15 אָמוּד considered. 16 חֶזְקָתוֹ שֶׁבִּגְלָלוֹ the presumption is that because of him. וְנִמְצָא with the result that. 21 תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה see Exodus 21.37. 24 אָמַר he might say.

„נִגְנְבָה" קָנָה הַכֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם, וְאִלּוּ רָצָה – אָמַר „מֵתָה" וְהָיָה נִפְטָר. אֲבָל הַשּׁוֹאֵל אֵינוֹ קוֹנֶה הַכֶּפֶל עַד שֶׁיְּשַׁלֵּם מֵעַצְמוֹ; קָדַם וְשִׁלֵּם מֵעַצְמוֹ וְאַחַר כָּךְ הֻכַּר הַגַּנָּב – מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לַשּׁוֹאֵל.

ג. כָּל הַקּוֹנֶה הַכֶּפֶל – קוֹנֶה הַשֶּׁבַח הַבָּא מֵאֵלָיו. כֵּיצַד? הִפְקִיד אַרְבַּע סְאִין אֵצֶל חֲבֵרוֹ וַהֲרֵי הֵן שָׁוִין סֶלַע, וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ וְאָמַר: הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם סֶלַע וְאֵינִי נִשְׁבָּע – וְאַחַר כָּךְ נִמְצְאוּ וַהֲרֵי הֵן שָׁוִין אַרְבַּע סְלָעִים, הֲרֵי הֵן שֶׁל שׁוֹמֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא סֶלַע. – –

2 קָדַם וְשִׁלֵּם if he first paid the value of the stolen article. 4 שֶׁבַח improvement, increase in value. הַבָּא מֵאֵלָיו which comes of itself, spontaneously.

הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלֹוֶה

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה לְהַלְווֹת לַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ (שְׁמוֹת כב, כד). — — וּמִצְוָה זוֹ גְּדוֹלָה מִן הַצְּדָקָה עַל הֶעָנִי הַשּׁוֹאֵל, שֶׁזֶּה כְּבָר נִצְרַךְ לִשְׁאֹל וְזֶה עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְמִדָּה זוֹ. וְהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל מִי שֶׁיִּמָּנַע מִלְּהַלְווֹת לֶעָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים טו, ט).

ב. כָּל הַנּוֹגֵשׂ הֶעָנִי וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ מַה יַּחֲזִיר לוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה (שְׁמוֹת כב, כד). — —

ג. אָסוּר לָאָדָם לְהֵרָאוֹת לְבַעַל חוֹבוֹ בִּזְמַן שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, אֲפִילּוּ לַעֲבֹר לְפָנָיו, שֶׁלֹּא יַפְחִידוֹ אוֹ יַכְלִימוֹ – אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ תּוֹבְעוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם תְּבָעוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לַזֶּה לִתְבֹּעַ, כָּךְ אָסוּר לַלֹּוֶה לִכְבֹּשׁ מָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁבְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ „לֵךְ וָשׁוּב" – וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ – שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב (מִשְׁלֵי ג, כח). וְכֵן אָסוּר לַלֹּוֶה לִקַּח הַלְוָאָה וּלְהוֹצִיאָהּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ וּלְאַבְּדָהּ עַד שֶׁלֹּא יִמְצָא בַּעַל חוֹב מֵאַיִן יִגְבֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּלְוֶה עָשִׁיר גָּדוֹל; וְעוֹשֶׂה זֶה – רָשָׁע הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם (תְּהִלִּים לז, כא), וְצִוּוּ חֲכָמִים: יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ (אָבוֹת ב, יב).

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. נֶשֶׁךְ וּמַרְבִּית – אֶחָד הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ, וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ (וַיִּקְרָא כה, לז), וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: נֶשֶׁךְ כֶּסֶף, נֶשֶׁךְ אֹכֶל, נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ (דְּבָרִים כג, כ). וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ נֶשֶׁךְ? מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ, שֶׁמְּצַעֵר אֶת חֲבֵרוֹ וְאוֹכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וְלָמָּה חֲלָקָן הַכָּתוּב? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין.

5 מִדָּה degree. ... הִקְפִּידָה is provoked against one who refrains from lending. 8 כָּל הַנּוֹגֵשׂ whoever presses for the return of a loan. 11 אֵין צָרִיךְ לוֹמַר needless to say. 12 לִכְבֹּשׁ to detain. 19 נֶשֶׁךְ=מַרְבִּית usury, interest. 20 לְהַלָּן further down. 22 חִלְּקָן differentiated between them (used two terms for usury). 23 לָאוִין negative commands.

ב. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לְהַלְווֹת, כָּךְ אָסוּר לִלְווֹת בְּרִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ (שָׁם) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַלֹּוֶה, כְּלוֹמַר, לֹא תְנַשֵּׁךְ לְאָחִיךָ. – –

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר

א. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּעֵדִים וְאָמַר לוֹ „אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בְעֵדִים", בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָה בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ אַחַר שֶׁהִלְוָהוּ, הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לְפָרְעוֹ בְעֵדִים – מִפְּנֵי הַתְּנַאי. טָעַן הַלֹּוֶה וְאָמַר לוֹ „וְכֵן עָשִׂיתִי וּפְרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי פְלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְהָלְכוּ לָהֶם לִמְדִינַת הַיָּם" אוֹ „מֵתוּ" – הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְנִפְטָר. – – אֲבָל אִם אָמַר לוֹ „אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בִּפְנֵי פְלוֹנִי וּפְלוֹנִי", וְאָמַר לוֹ „פְּרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי אֲחֵרִים וּמֵתוּ" אוֹ „הָלְכוּ לָהֶם לִמְדִינַת הַיָּם" – אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁמִּפְּנֵי טַעֲנָה זוֹ הִתְנָה עָלָיו וְאָמַר לוֹ: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בִּפְנֵי רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן – שֶׁהֵן עוֹמְדִים עִמּוֹ – כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְחֶה אוֹתוֹ וְיֹאמַר: בִּפְנֵי אֲחֵרִים פְּרַעְתִּי וְהָלְכוּ לָהֶן.

ב. יֵשׁ נֻסְחָאוֹת מִן הַתַּלְמוּד שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, שֶׁהָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ „אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בְעֵדִים" וְאָמַר לוֹ „פְּרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי פְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהָלְכוּ לִמְדִינַת הַיָּם", אֵינוֹ נֶאֱמָן. וְטָעוּת סוֹפְרִים הִיא וּלְפִיכָךְ טָעוּ הַמּוֹרִים עַל פִּי אוֹתָן הַסְּפָרִים. וּכְבָר חָקַרְתִּי עַל הַנֻּסְחָאוֹת הַיְשָׁנוֹת וּמָצָאתִי בָהֶן שֶׁהוּא נֶאֱמָן. וְהִגִּיעַ לְיָדִי בְּמִצְרַיִם מִקְצָת תַּלְמוּד יָשָׁן, כָּתוּב עַל הַגְּוִילִים כְּמוֹ שֶׁהָיוּ כוֹתְבִין קֹדֶם לַזְּמַן הַזֶּה בְּקֵרוּב חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וּשְׁתֵּי נֻסְחָאוֹת מָצָאתִי מִן הַגְּוִילִים בַּהֲלָכָה זוֹ וּבִשְׁנֵיהֶם כָּתוּב: וְאִם אָמַר „פְּרַעְתִּי בִּפְנֵי פְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהָלְכוּ לָהֶן לִמְדִינַת הַיָּם", נֶאֱמָן. וּמִפְּנֵי טָעוּת זוֹ שֶׁאֵרְעָה לְמִקְצָת הַסְּפָרִים הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁאִם אָמַר לוֹ „אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בִּפְנֵי פְלוֹנִי וּפְלוֹנִי" וּפְרָעוֹ בִּפְנֵי אֲחֵרִים – שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁפְּרָעוֹ בִּפְנֵיהֶן. וְגַם זוֹ טָעוּת גְּדוֹלָה. וְהַדִּין הָאֱמֶת, שֶׁאִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁפְּרָעוֹ בִּפְנֵיהֶן – נִפְטָר וְאֵין כָּאן מְקוֹם חֲשָׁשׁ. – –

ג. הִתְנָה הַמַּלְוֶה עַל הַלֹּוֶה שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱמָן בְּכָל עֵת שֶׁיֹּאמַר שֶׁלֹּא פְרָעוֹ – הֲרֵי

6 לְפָרְעוֹ to pay him (debt) 7 טָעַן claimed. 8 מְדִינַת הַיָּם overseas. שְׁבוּעַת הֶסֵּת equitable oath, applied if one who is sued for a debt denies the latter entirely, in contradistinction to the legal oath which is required when the defendant admits a part of the claim. 13 נֻסְחָאוֹת texts. 15 טָעוּת סוֹפְרִים scribal error. 17 מִקְצָת a portion. גְּוִילִים rolls of parchment. בְּקֵרוּב approximately. 20 אֵרְעָה occurred. 23 חֲשָׁשׁ doubt.

זֶה נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה, אַף עַל פִּי שֶׁטָּעַן שֶׁפְּרָעוֹ; וְאִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁפְּרָעוֹ, אֵינוֹ נוֹטֵל כְּלוּם.

ה. הֲרֵי שֶׁפְּרָעוֹ וְטָעַן הַמַּלְוֶה שֶׁלֹּא נִפְרַע, וּפְרָעוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה מִפְּנֵי הַתְּנַאי, הֲרֵי הַלֹּוֶה חוֹזֵר וְתוֹבֵעַ אֶת הַמַּלְוֶה בַּדִּין וְאוֹמֵר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ אַתָּה חַיָּב לִי מִפְּנֵי שֶׁפְּרַעְתִּיךָ שְׁתֵּי פְעָמִים. אִם הוֹדָה – יְשַׁלֵּם; וְאִם כָּפַר – יִשָּׁבַע שְׁבוּעַת הֶסֵּת עַל כָּךְ שֶׁלֹּא פְרָעוֹ אֶלָּא פַּעַם אֶחָת. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

פֶּרֶק שְׁמֹנָה עָשָׂר

א. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ סְתָם, הֲרֵי כָּל נְכָסָיו אַחֲרָאִין וְעַרְבָּאִין לְחוֹב זֶה. לְפִיכָךְ כְּשֶׁיָּבֹא לִגְבּוֹת, תּוֹבֵעַ אֶת בַּעַל חוֹבוֹ תְּחִלָּה – אִם מָצָא עִמּוֹ נְכָסִין, בֵּין מִטַּלְטְלִין בֵּין קַרְקָעוֹת, גּוֹבֶה מֵהֶן בִּרְצוֹן הַלֹּוֶה; וְאִם לֹא נָתַן הַלֹּוֶה מִדַּעְתּוֹ, מְגַבִּין אוֹתוֹ בֵּית דִּין. לֹא הִסְפִּיק לוֹ כָּל הַנִּמְצָא כְּנֶגֶד שְׁטַר חוֹבוֹ, הֲרֵי זֶה גוֹבֶה מִכָּל הַקַּרְקָעוֹת שֶׁהָיוּ לַלֹּוֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַתָּה מְכוּרִין לַאֲחֵרִים אוֹ נְתוּנִים בְּמַתָּנָה; הוֹאִיל וּמָכַר הַלֹּוֶה, אוֹ נָתַן, אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד בְּחוֹב זֶה, הֲרֵי זֶה מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, אוֹ מִיַּד בַּעֲלֵי הַמַּתָּנוֹת; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא טוֹרֵף. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּקַרְקָעוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ בְּעֵת שֶׁלָּוָה; אֲבָל נְכָסִים הַבָּאִין לוֹ לְאַחַר שֶׁלָּוָה לֹא נִשְׁתַּעְבְּדוּ לְבַעַל חוֹב וְאֵינוֹ טוֹרְפָן. וְאִם הִתְנָה עָלָיו שֶׁכָּל נְכָסִים שֶׁיִּקְנֶה יִהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִין לְהִפָּרַע מֵהֶן, וְקָנָה אַחַר שֶׁלָּוָה, וּמָכַר אוֹ נָתַן – הֲרֵי בַּעַל חוֹב טוֹרֵף מֵהֶן.

ב. אֵין כָּל הַדְּבָרִים אֲמוּרִין אֶלָּא בְּקַרְקַע, אֲבָל הַמִּטַּלְטְלִין אֵין עֲלֵיהֶן אַחֲרָיוּת. -- הִקְנָה לְבַעַל חוֹבוֹ כָּל הַמִּטַּלְטְלִין עַל גַּב קַרְקַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ – לִהְיוֹתוֹ נִפְרָע מִן הַכֹּל – הֲרֵי זֶה טוֹרֵף מֵאוֹתָן הַמִּטַּלְטְלִין. --

3 לֹא נִפְרַע he did not collect, was not paid. 8 סְתָם without terms and specifications. מְשֻׁעְבָּדִין=אַחֲרָאִין וְעַרְבָּאִין mortgaged, pledged. 9 בַּעַל חוֹבוֹ his debtor. נְכָסִין property. 10 מִדַּעְתּוֹ with his consent. 11 ...מְגַבִּין אוֹתוֹ court compels him to pay. לֹא הִסְפִּיק was not sufficient. 13 נִשְׁתַּעְבֵּד became mortgaged. 14 לָקוֹחוֹת buyers. טוֹרֵף creditor seizing property sold by debtor. 19 הַמִּטַּלְטְלִין אֵין עֲלֵיהֶן אַחֲרָיוּת movable property is no security, *i. e.*, the creditor may not seize it, in case of non-payment, after it has been sold by the debtor. 20 עַל גַּב in conjunction with.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים

א. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹבוֹת הַרְבֵּה – כָּל שֶׁקָּדַם חוֹבוֹ גּוֹבֶה תְּחִלָּה בֵּין מִן הַלֹּוֶה עַצְמוֹ בֵּין מִן הַלָּקוֹחוֹת. וְאִם קָדַם הָאַחֲרוֹן וְגָבָה – מוֹצִיאִים מִיָּדוֹ, שֶׁכָּל שֶׁקָּדַם חוֹבוֹ, זָכָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקַרְקָעוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ בְּעֵת שֶׁלָּוָה; אֲבָל הַקַּרְקָעוֹת שֶׁקָּנָה אַחַר שֶׁלָּוָה מִבַּעֲלֵי חוֹבוֹת הַרְבֵּה, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב לְכָל אֶחָד מֵהֶן „מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לִקְנוֹת מְשֻׁעְבָּד לָךְ" אֵין בָּהֶן דִּין קְדִימָה אֶלָּא כֻּלָּן שָׁוִין, וְכָל שֶׁקָּדַם וְגָבָה – זָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אַחֲרוֹן.

ב. – – אֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין, אֶלָּא כָּל שֶׁקָּדַם וְגָבָה מֵהֶן – זָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אַחֲרוֹן. קָדַם אַחֵר מִשְּׁאָר אָדָם וְתָפַס מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁל זֶה כְּדֵי לִזְכּוֹת לְאֶחָד מִבַּעֲלֵי חוֹבוֹת – לֹא זָכָה, שֶׁכָּל הַתּוֹפֵס לְבַעַל חוֹב בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חוֹב לַאֲחֵרִים, לֹא קָנָה; אֲבָל אֵין עָלָיו חוֹב לַאֲחֵרִים, קָנָה לוֹ. – –

[4] זָכָה is entitled (to collect his debt first). [5] בַּעֲלֵי חוֹבוֹת creditors. [6] אֵין בָּהֶן דִּין קְדִימָה the law of priority does not apply to them. [10] ... לִזְכּוֹת to obtain title in behalf of one of the creditors.

הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ בְּמִטַּלְטְלִין וְהוֹדָה לוֹ בְּמִקְצָת–הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהוֹדָה בּוֹ, וְנִשְׁבָּע עַל הַשְּׁאָר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה (שְׁמוֹת כב, ח). וְכֵן אִם כָּפַר בַּכֹּל וְאוֹמֵר „לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם" וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁהָיוּ, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע מִן הַתּוֹרָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁשְּׁנַיִם מְחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן, אֶחָד מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה. ––

ב. אֵין לְךָ מְחֻיָּב שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה: מִי שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת הַמִּטַּלְטְלִין, וּמִי שֶׁחִיְּבוֹ עֵד אֶחָד, וְהַשּׁוֹמֵר.––וְכָל אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה נִשְׁבָּע וְנִפְטָר מִלְּשַׁלֵּם. אֲבָל כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין –– נִשְׁבָּעִין בְּתַקָּנַת חֲכָמִים. וְכָל אֵלּוּ הַשְּׁבוּעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הֲרֵי הֵן כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה וּבִנְקִיטַת חֵפֶץ.

ג. הַטּוֹעֵן מִטַּלְטְלִין עַל חֲבֵרוֹ, וְכָפַר בַּכֹּל וְאָמַר „לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם", אוֹ שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת וּנְתָנוֹ מִיָּד וְאָמַר „אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא זֶה, וְהֵילָךְ", אוֹ שֶׁאָמַר „אֱמֶת, שֶׁהָיָה לְךָ אֶצְלִי, אֲבָל מָחַלְתָּ לִי" אוֹ „נָתַתָּ לִי"–– בְּכָל אֵלּוּ פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַתּוֹרָה. אֲבָל חַכְמֵי הַתַּלְמוּד תִּקְּנוּ שֶׁיִּשָּׁבַע הַנִּתְבָּע בְּכָל אֵלּוּ שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְיִפָּטֵר; וְאֵינָהּ כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ נְקִיטַת חֵפֶץ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דֶּרֶךְ שְׁבוּעָה שֶׁל תּוֹרָה וְדֶרֶךְ שְׁבוּעַת הֶסֵּת בְּהִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת.

ו. כָּל הַמְחֻיָּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת–אִם רָצָה לַהֲפֹךְ הַשְּׁבוּעָה עַל הַתּוֹבֵעַ, הֲרֵי הַתּוֹבֵעַ נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנוֹטֵל מֵחֲבֵרוֹ. וְאֵין לְךָ מִי שֶׁנִּשְׁבָּע הֶסֵּת וְנוֹטֵל מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא זֶה שֶׁנֶּהֶפְכָה עָלָיו שְׁבוּעַת הֶסֵּת. וְאֵין לְךָ שְׁבוּעָה שֶׁתֵּהָפֵךְ אֶלָּא שְׁבוּעַת הֶסֵּת בִּלְבָד; אֲבָל שְׁבוּעָה שֶׁל תּוֹרָה, אוֹ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם שֶׁהִיא כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה– אֵין הוֹפְכִין שְׁבוּעָתָן.

3 הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ if one claims from his neighbor. הוֹדָה לוֹ בְּמִקְצָת he admits that he owes him a portion of the goods claimed. 5 לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם it is absolutely untrue. 6 שְׁנַיִם two witnesses. 7 אֶחָד one witness. 11 כְּעֵין similar to. 12 נְקִיטַת חֵפֶץ holding a sacred object in his hand (on being sworn). 14 הֵילָךְ here it is, take it. 16 הַנִּתְבָּע he that is sued. 19 לַהֲפֹךְ to reverse.

ז. אֵין מַשְׁבִּיעִין שְׁבוּעַת הֶסֵּת אֶלָּא עַל טַעֲנַת וַדַּאי, אֲבָל עַל טַעֲנַת סָפֵק — פָּטוּר. כֵּיצַד? „כִּמְדֻמֶּה לִי שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ מָנֶה", אוֹ שֶׁאָמַר „מָנֶה הִלְוִיתִיךָ וְכִמְדֻמֶּה לִי שֶׁלֹּא פְּרַעְתַּנִי" — וְהַנִּתְבָּע אוֹמֵר „אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם", הֲרֵי זֶה פָּטוּר אַף מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. בַּעֲלֵי דִינִין שֶׁבָּאוּ לְבֵית דִּין — טָעַן הָאֶחָד וְאָמַר: מָנֶה יֵשׁ לִי אֵצֶל זֶה, שֶׁהִלְוִיתִיו, אוֹ שֶׁהִפְקַדְתִּי אֶצְלוֹ, אוֹ שֶׁגָּזַל מִמֶּנִּי, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלוֹ בְּשָׂכָר — וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה — וְהֵשִׁיב הַנִּטְעָן וְאָמַר: אֵינִי חַיָּב כְּלוּם, אוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, אוֹ שֶׁקֶר אַתָּה טוֹעֵן — אֵין זוֹ תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה. אֶלָּא אוֹמְרִין בֵּית דִּין לַנִּטְעָן: הָשֵׁב עַל טַעֲנָתוֹ וּפָרֵשׁ הַתְּשׁוּבָה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ זֶה טַעֲנָתוֹ, וֶאֱמֹר אִם לָוִיתָ מִמֶּנּוּ אִם לֹא לָוִיתָ, הִפְקִיד אֶצְלְךָ אוֹ לֹא הִפְקִיד, גְּזַלְתּוֹ אוֹ לֹא גְזַלְתּוֹ, שְׂכַרְתּוֹ אוֹ לֹא שְׂכַרְתּוֹ; וְכֵן בִּשְׁאָר הַטְּעָנוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ תְּשׁוּבָה זוֹ? שֶׁמָּא טוֹעֶה הוּא בְדַעְתּוֹ וְיָבֹא לְהִשָּׁבַע עַל שֶׁקֶר; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁהִלְוָהוּ, כְּמוֹ שֶׁטָּעַן, וְהֶחֱזִיר זֶה אֶת הַחוֹב לִבְנוֹ אוֹ לְאִשְׁתּוֹ, אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ בְמַתָּנָה כְּנֶגֶד הַחוֹב, וִידַמֶּה בְדַעְתּוֹ שֶׁנִּפְטַר מִן הַחוֹב. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: הֵיאַךְ תֹּאמַר „אֵינִי חַיָּב כְּלוּם"? שֶׁמָּא אַתָּה מִתְחַיֵּב מִן הַדִּין לְשַׁלֵּם וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ; אֶלָּא הוֹדַע לַדַּיָּנִין פֵּרוּשׁ הַדְּבָרִים וְהֵם יוֹדִיעוּךָ אִם אַתָּה חַיָּב אוֹ אֵין אַתָּה חַיָּב. וַאֲפִילוּ הָיָה חָכָם גָּדוֹל אוֹמְרִים לוֹ: אֵין לְךָ הֶפְסֵד שֶׁתָּשִׁיב עַל טַעֲנָתוֹ וְתוֹדִיעֵנוּ כֵּיצַד אֵין אַתָּה חַיָּב לוֹ — מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ הַדְּבָרִים מֵעוֹלָם, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ וְהֶחֱזַרְתָּ לוֹ. — הֲרֵי שֶׁטָּעַן עָלָיו שֶׁהִלְוָהוּ מָנֶה, וְהֵשִׁיב זֶה וְאָמַר לוֹ „לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם", וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא הַטּוֹעֵן עֵדִים שֶׁהִלְוָהוּ בִּפְנֵיהֶם, וְחָזַר הַנִּטְעָן וְאָמַר: כֵּן הָיָה, וְלָוִיתִי וּפָרַעְתִּי — אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הֻחְזַק כַּפְרָן וּמְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם הֵשִׁיב: אֵינִי חַיָּב, אוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, אוֹ שֶׁקֶר אַתָּה טוֹעֵן, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה, וְהָלַךְ הַתּוֹבֵעַ וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁהִלְוָהוּ בִּפְנֵיהֶם, וְאָמַר הַנִּתְבָּע: כֵּן הָיָה, אֲבָל הֶחֱזַרְתִּי לוֹ פִּקְדוֹנוֹ, אוֹ פְּרַעְתִּיו חוֹבוֹ — לֹא הֻחְזַק כַּפְרָן, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר.

ב. רָאוּהוּ עֵדִים שֶׁמָּנָה לוֹ מָעוֹת וְלֹא יָדְעוּ מָה הֵן, וּתְבָעוֹ בְּדִין וְאָמַר לוֹ „תֵּן

[2] כִּמְדֻמֶּה לִי it seems to me. [6] בַּעֲלֵי דִינִין litigants. [10] פָּרֵשׁ specify, express clearly. [19] הֲרֵי שֶׁ... supposing that. [22] אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ we pay no attention to him. הֻחְזַק כַּפְרָן he is considered a liar. [26] מָנָה counted.

לִי מְעוֹתַי שֶׁהִלְוִיתִיךָ", וְאָמַר: מַתָּנָה נָתַתָּ לִי, אוֹ פֵּרָעוֹן הָיוּ – הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר. אָמַר „לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם" וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁמָּנָה לוֹ בִּפְנֵיהֶם, הֻחְזַק כַּפְרָן. וּלְעוֹלָם אֵין אָדָם מֻחְזָק כַּפְרָן עַד שֶׁיִּכְפֹּר בְּבֵית דִּין וְיָבֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְיַכְחִישׁוּהוּ בְּמַה שֶּׁכָּפַר.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. כָּל הַמִּטַּלְטְלִין בְּחֶזְקַת זֶה שֶׁהֵן תַּחַת יָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא הַתּוֹבֵעַ עֵדִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין הַלָּלוּ יְדוּעִין לוֹ. כֵּיצַד? „בֶּגֶד זֶה אוֹ כְּלִי זֶה שֶׁבְּיָדְךָ, אוֹ שֶׁבְּתוֹךְ בֵּיתְךָ, שֶׁלִּי הוּא, אוֹ הִפְקַדְתִּיהוּ אֶצְלְךָ, אוֹ הִשְׁאַלְתִּיהוּ לְךָ, וַהֲרֵי הָעֵדִים שֶׁהֵן יוֹדְעִין אוֹתוֹ מִקֹּדֶם בִּרְשׁוּתִי", וְהַנִּתְבָּע אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אוֹ נְתַתּוֹ לִי בְּמַתָּנָה – הֲרֵי זֶה הַנִּתְבָּע נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר.

ג. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִן לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׂכִּיר, כְּגוֹן בְּגָדִים וּפֵרוֹת וּכְלֵי תַשְׁמִישׁ הַבַּיִת וּדְבָרִים שֶׁל סְחוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; אֲבָל דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִן לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׂכִּיר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תַּחַת יָדוֹ שֶׁל זֶה וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִשְׁאִילוֹ כְּלִי זֶה וְלֹא שְׂכָרוֹ לוֹ בְּעֵדִים – הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת בַּעֲלֵיהֶן. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁהָיָה לוֹ כְּלִי הֶעָשׂוּי לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׂכִּיר וְיֵשׁ לוֹ עֵדִים שֶׁהוּא יָדוּעַ לוֹ, וַהֲרֵי אוֹתוֹ הַכְּלִי תַּחַת יַד שִׁמְעוֹן; וּרְאוּבֵן טוֹעֵן שֶׁהוּא שָׁאוּל אוֹ שָׂכוּר, וְשִׁמְעוֹן טוֹעֵן: אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אַתָּה נְתַתּוֹ לִי בְּמַתָּנָה, אַתָּה מִשְׁכַּנְתּוֹ בְיָדִי – אֵינוֹ נֶאֱמָן, אֶלָּא רְאוּבֵן נוֹטֵל כֵּלָיו, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת עַל טַעֲנַת שִׁמְעוֹן; וַאֲפִילוּ מֵת שִׁמְעוֹן, הֲרֵי רְאוּבֵן נוֹטֵל כֵּלָיו. וְהוֹרוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁיִּשָּׁבַע הֶסֵּת – שֶׁטּוֹעֲנִין לַיּוֹרֵשׁ.

ט. אַל תִּטְעֶה בֵּין דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִן לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׂכִּיר לִדְבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׂכִּיר, כְּמוֹ שֶׁטָּעוּ רַבִּים וּגְדוֹלִים. שֶׁכָּל הַדְּבָרִים רְאוּיִן לְהַשְׁאִיל וְדַרְכָּן לְהַשְׁאִיל, אֲפִילוּ חֲלוּקוֹ שֶׁל אָדָם וּמַצָּעוֹ וּמִטָּתוֹ רְאוּיִן לְהַשְׁאִיל; אֲבָל דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִן לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׂכִּיר הֵם הַכֵּלִים שֶׁבְּנֵי אוֹתָהּ הַמְּדִינָה עוֹשִׂין אוֹתָן מִתְּחִלַּת עֲשִׂיָּתָן כְּדֵי לְהַשְׁאִילָן וּלְהַשְׂכִּירָן וְלִטֹּל שְׂכָרָן וַהֲרֵי הֵן לְבַעֲלֵיהֶן כְּמוֹ קַרְקַע, שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ וְהַגּוּף קַיָּם, כָּךְ אֵלּוּ הַכֵּלִים – עִקַּר

4 יַכְחִישׁוּהוּ they contradict him. 6 ...בְּחֶזְקַת זֶה are presumed to be the property of the person in whose possession they are. 9 לֹא כִּי not so, not as you say. 16 יָדוּעַ לוֹ certain to be his. 17 מִשְׁכַּנְתּוֹ you left it as a pledge. 19 טוֹעֲנִין לַיּוֹרֵשׁ the court pleads in behalf of the heir. 22 חָלוּק undershirt. מַצָּע mattress.

עֲשִׂיָּתָן כְּדֵי לְהָנוֹת בִּשְׂכָרָן, כְּגוֹן הַיּוֹרוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת שֶׁמְּבַשְּׁלִין בָּהֶן בְּבֵית הַמִּשְׁתָּאוֹת וּכְגוֹן חֲלִי הַנְּחֹשֶׁת הַטּוּחַ בְּזָהָב שֶׁמּוֹכְרִין אוֹתוֹ לְכַלָּה לְהִתְקַשֵּׁט בּוֹ, שֶׁעֲשִׂיַּת אֵלּוּ הַכֵּלִים אֵינָהּ לִמְכִירַת עַצְמָן וְלֹא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בַּעַל הַבַּיִת בְּבֵיתוֹ, אֶלָּא לְהַשְׁאִילָן לַאֲחֵרִים כְּדֵי לֵהָנוֹת כְּנֶגְדָּן אוֹ לְהַשְׂכִּירָן וְלִטֹּל שְׂכָרָן. — —

י. — — וְדָבָר זֶה עִקָּר גָּדוֹל בַּדִּין הוּא, וְהוּא דָבָר שֶׁל טַעַם שֶׁרָאוּי לִסְמֹךְ עָלָיו וְלָדוּן בּוֹ. וּבָרוּר הוּא לְמוֹצְאֵי דַעַת, וְרָאוּי לַדַּיָּן לָשִׂים אוֹתוֹ לְנֶגֶד עֵינָיו וְלֹא יָלוּז.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. כָּל הַקַּרְקָעוֹת הַיְּדוּעוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַתָּה תַּחַת יַד אֲחֵרִים הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת בַּעֲלֵיהֶן. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁהָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחָצֵר כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעָם מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּחַצְרוֹתֵיהֶן — דָּר בָּהּ, וְשׂוֹכְרָהּ לַאֲחֵרִים, וּבוֹנֶה וְסוֹתֵר — וְאַחַר זְמַן בָּא שִׁמְעוֹן וְטָעַן עָלָיו וְאָמַר לוֹ: חָצֵר זוֹ שֶׁתַּחַת יָדְךָ שֶׁלִּי הִיא וּשְׂכוּרָה הִיא בְיָדְךָ, אוֹ שְׁאוּלָה; וְהֵשִׁיבוֹ רְאוּבֵן: שֶׁלְּךָ הָיְתָה וְאַתָּה מְכַרְתָּהּ לִי, אוֹ נְתַתָּהּ לִי בְּמַתָּנָה — אִם אֵין עֵדִים לְשִׁמְעוֹן שֶׁהָיְתָה יְדוּעָה לוֹ, נִשְׁבָּע רְאוּבֵן הֶסֵּת וְיַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ; אֲבָל אִם הֵבִיא שִׁמְעוֹן עֵדִים שֶׁחָצֵר זוֹ שֶׁלּוֹ הָיְתָה, הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת שִׁמְעוֹן, וְאוֹמְרִין לִרְאוּבֵן: הָבֵא רְאָיָה שֶׁמְּכָרָהּ לְךָ אוֹ נְתָנָהּ לָךְ. וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, מְסַלְּקִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה וּמַחֲזִיקִין אוֹתָהּ לְשִׁמְעוֹן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאוּבֵן מוֹדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁהִיא הָיְתָה שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ עֵדִים לְשִׁמְעוֹן.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמַּצְרִיכִין רְאוּבֵן לְהָבִיא רְאָיָה אוֹ יִסְתַּלֵּק? בְּשֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ זְמַן מְרֻבֶּה; אֲבָל אִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁאָכַל פֵּרוֹת קַרְקַע זוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים רְצוּפוֹת וְנֶהֱנָה בְּכֻלָּהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּהֱנִין כָּל אָדָם בְּאוֹתָהּ קַרְקַע — וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיֵּדְעוּ בָּזֶה שֶׁהֶחֱזִיק וְלֹא מִחוּ בּוֹ — מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּיַד רְאוּבֵן, וְיִשָּׁבַע רְאוּבֵן הֶסֵּת שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ שִׁמְעוֹן אוֹ נְתָנָהּ לוֹ — וְיִפָּטֵר, מִפְּנֵי שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְשִׁמְעוֹן: אִם אֱמֶת אַתָּה טוֹעֵן שֶׁלֹּא מָכַרְתָּ וְלֹא נָתַתָּ, לָמָּה הָיָה

[1] יוֹרוֹת kettles. [2] חֲלִי ornament. טוּחַ coated. [7] וְלֹא יָלוּז so that he (the judge) may not depart from the truth. [10] כְּדֶרֶךְ in the manner. [11] סוֹתֵר he tears down. [14] הֶסֵּת an oath imposed by Rabbinic enactment. [16] רְאָיָה proof. [17] מְסַלְּקִין אוֹתוֹ we remove him. מַחֲזִיקִין אוֹתָהּ we seize it. [19] מַצְרִיכִין we oblige, compel. אוֹ יִסְתַּלֵּק or else, he is removed. [20] שָׁלֹשׁ שָׁנִים רְצוּפוֹת three years in succession. [21] וְהוּא שֶׁ... that is only if. [22] לֹא מִחוּ entered no protest. מַעֲמִידִין אוֹתָהּ we let it remain.

זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה בְּקַרְקָעֲךָ, וְאֵין לְךָ עָלָיו לֹא שְׁטַר שְׂכִירוּת וְלֹא שְׁטַר מַשְׁכּוֹנָה, וְלֹא מִחִיתָ בּוֹ? טָעַן וְאָמַר: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ אֵלַי הַדָּבָר שֶׁהֲרֵי הָיִיתִי בִּמְדִינָה רְחוֹקָה – אוֹמְרִים לוֹ: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לְיָדְךָ הַדָּבָר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְךָ, הָיָה לְךָ לְמַחוֹת בִּפְנֵי עֵדִים וְתוֹדִיעַ אוֹתָם שֶׁ„פְּלוֹנִי גָּזַל אוֹתִי, לְמָחָר אֶתְבָּעֶנּוּ בַּדִּין"; הוֹאִיל וְלֹא מִחִיתָ – אַתָּה הִפְסַדְתָּ עַל עַצְמְךָ. לְפִיכָךְ אִם הָיְתָה מִלְחָמָה וְשִׁבּוּשׁ דְּרָכִים בֵּין הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ רְאוּבֵן וּבֵין הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ שִׁמְעוֹן – אֲפִילוּ אֲכָלָהּ רְאוּבֵן עֶשֶׂר שָׁנִים מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִתַּחַת יָדוֹ וְחוֹזֶרֶת לְשִׁמְעוֹן, מִפְּנֵי שֶׁיָּכֹל לוֹמַר: לֹא יָדַעְתִּי שֶׁזֶּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּקַרְקָעִי.

2 מַשְׁכּוֹנָה mortgage, pledge. לֹא הִגִּיעַ אֵלַי הַדָּבָר I received no information about it.
5 הִפְסַדְתָּ עַל עַצְמְךָ you caused yourself to lose it. 6 שִׁבּוּשׁ דְּרָכִים bad, dangerous roads.

הִלְכוֹת נְחָלוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא: מִי שֶׁמֵּת – יִירָשׁוּהוּ בָּנָיו, וְהֵם קוֹדְמִין לַכֹּל; וְהַזְּכָרִים קוֹדְמִין לַנְּקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם.

ב. אֵין לַנְּקֵבָה עִם הַזָּכָר יְרֻשָּׁה – אִם אֵין לוֹ בָּנִים, יִירָשֶׁנּוּ אָבִיו; וְאֵין הָאֵם יוֹרֶשֶׁת אֶת בָּנֶיהָ. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה.

ג. וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה – יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ קוֹדְמִין. לְפִיכָךְ מִי שֶׁמֵּת, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, אִם הִנִּיחַ בֵּן – יִירַשׁ הַכֹּל. לֹא נִמְצָא לוֹ בֵּן בָּעוֹלָם, מְעַיְּנִין עַל זַרְעוֹ שֶׁל בֵּן: אִם נִמְצָא לִבְנוֹ זֶרַע, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, אֲפִילוּ בַּת־בַּת־בַּת בְּנוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם – הִיא תִּירַשׁ אֶת הַכֹּל. לֹא נִמְצָא לוֹ זֶרַע בֵּן, חוֹזְרִין אֵצֶל הַבַּת: הָיְתָה לוֹ בַּת – תִּירַשׁ אֶת הַכֹּל; לֹא נִמְצֵאת לוֹ בַּת בָּעוֹלָם, מְעַיְּנִין עַל זֶרַע הַבַּת: אִם נִמְצָא לָהּ זֶרַע, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, עַד סוֹף הָעוֹלָם – הוּא יִירַשׁ הַכֹּל; לֹא נִמְצָא לוֹ זֶרַע בַּת – חוֹזֶרֶת הַיְרֻשָּׁה לְאָבִיו. אִם לֹא הָיָה אָבִיו קַיָּם, מְעַיְּנִין עַל זֶרַע הָאָב, שֶׁהֵן אַחֵי הַמֵּת: נִמְצָא לוֹ אָח אוֹ זֶרַע אָח – יִירַשׁ אֶת הַכֹּל; וְאִם לָאו, חוֹזְרִין אֵצֶל הָאָחוֹת: נִמְצֵאת לוֹ אָחוֹת אוֹ זַרְעָהּ – יִירְשׁוּ הַכֹּל. – – וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוֹלֵךְ וְעוֹלֶה עַד רֹאשׁ הַדּוֹרוֹת. לְפִיכָךְ אֵין לְךָ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ יוֹרֵשׁ.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם (דְּבָרִים כא, יז). – –

ב. בְּכוֹר שֶׁנּוֹלַד אַחַר מִיתַת אָבִיו אֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו, וְגוֹמֵר, כִּי אֶת הַבְּכוֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר (שָׁם, טז־יז). – –

ח. אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאֵם. כֵּיצַד? בְּכוֹר וּפָשׁוּט שֶׁיָּרְשׁוּ אִמָּן – חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, בֵּין שֶׁהָיָה בְּכוֹר לְנַחֲלָה בֵּין שֶׁהָיָה פֶּטֶר רֶחֶם.

3 קוֹדְמִין they have precedence (in inheritance). 8 הִנִּיחַ he left. מְעַיְּנִין we search, look carefully into. 23 פָּשׁוּט one who is not a firstborn. 24 חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה they receive equal shares. בְּכוֹר לְנַחֲלָה a firstborn with the privilege of a double portion of inheritance (*i. e.*, one who

ט. בְּכוֹר לְנַחֲלָה הוּא הַנּוֹלָד לָאָב-רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא רֵאשִׁית אוֹנוֹ (שָׁם, יז); וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הָאֵם: אֲפִילוּ יָלְדָה כַּמָּה בָנִים, הוֹאִיל וְזֶה רִאשׁוֹן לְאָבִיו-יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בַּנְּכָסִים הָרְאוּיִין לָבֹא לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, אֶלָּא בַּנְּכָסִים הַמֻּחְזָקִין לְאָבִיו שֶׁבָּאוּ לִרְשׁוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ (שָׁם). — —

is firstborn from the side of his father). פֶּטֶר רֶחֶם firstborn from the side of his mother (who is not entitled to a double share).

2 אֵין מַשְׁגִּיחִין we pay no attention to. 5 רְאוּיִן are due. 6 מֻחְזָקִין were held in possession.

סֵפֶר שׁוֹפְטִים

סַנְהֶדְרִין
עֵדוּת
מַמְרִים
אֵבֶל
מְלָכִים

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

ב. אֵין אָנוּ חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בָּתֵּי דִינִים בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ וּבְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד –– שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ (דְּבָרִים טז, יח).

ג. כַּמָּה בָּתֵּי דִינִין קְבוּעִין יִהְיוּ בְּיִשְׂרָאֵל וְכַמָּה יִהְיֶה מִנְיָנָן? קוֹבְעִין בִּתְחִלָּה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בַּמִּקְדָּשׁ, וְהוּא הַנִּקְרָא סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה, וּמִנְיָנָם אֶחָד וְשִׁבְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (בְּמִדְבָּר יא, טז), וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ (שָׁם) – הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד. הַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁבְּכֻלָּן – מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ רֹאשׁ עֲלֵיהֶן, וְהוּא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה, וְהוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הַחֲכָמִים נָשִׂיא בְּכָל מָקוֹם, וְהוּא הָעוֹמֵד תַּחַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּמוֹשִׁיבִין הַגָּדוֹל שֶׁבַּשִּׁבְעִים מִשְׁנֶה לָרֹאשׁ, וְיוֹשֵׁב מִימִינוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא אַב בֵּית דִּין. וּשְׁאָר הַשִּׁבְעִים יוֹשְׁבִין לִפְנֵי שְׁנֵיהֶם כְּפִי מַעֲלָתָם – כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה יִהְיֶה קָרוֹב לַנָּשִׂיא מִשְּׂמֹאלוֹ יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ. וְהֵם יוֹשְׁבִין כְּמוֹ חֲצִי גֹרֶן בְּעִגּוּל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַנָּשִׂיא עִם אַב בֵּית דִּין רוֹאִין אֶת כֻּלָּן. וְעוֹד מַעֲמִידִין שְׁנֵי בָתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: אֶחָד עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה וְאֶחָד עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת. וּמַעֲמִידִין בְּכָל עִיר וְעִיר מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים אוֹ יוֹתֵר – סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, וְיוֹשֶׁבֶת בְּשַׁעַר הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַצִּיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט (עָמוֹס ה, טו). וְכַמָּה יִהְיֶה מִנְיָנָהּ? עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַיָּן. וְהַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁבְּכֻלָּן – רֹאשׁ עֲלֵיהֶן, וְהַשְּׁאָר יוֹשְׁבִין בְּעִגּוּל, כְּמוֹ חֲצִי גֹרֶן, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָרֹאשׁ רוֹאֶה אֶת כֻּלָּן.

ד. עִיר שֶׁאֵין בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים, מַעֲמִידִין בָּהּ שְׁלֹשָׁה דַיָּנִים – שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוּת מִשְּׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בָהֶן רַב וּמִעוּט אִם הָיְתָה בֵינֵיהֶן מַחֲלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִין.

ה. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ שְׁנֵי חֲכָמִים גְּדוֹלִים, אֶחָד רָאוּי לְלַמֵּד וּלְהוֹרוֹת בְּכָל

[3] פֶּלֶךְ district. [6] קְבוּעִין established, appointed. [12] מִשְׁנֶה second in rank. [13] כְּפִי מַעֲלָתָם according to their distinction. [14] חֲצִי גֹרֶן בְּעִגּוּל semi-circle. [16] עֲזָרָה Temple court. [17] מֵאָה וְעֶשְׂרִים a population of hundred and twenty. [22] רַב majority. מִעוּט minority.

הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וְאֶחָד יוֹדֵעַ לִשְׁמֹעַ וְיוֹדֵעַ לִשְׁאֹל וּלְהָשִׁיב – אֵין מוֹשִׁיבִין בָּהּ סַנְהֶדְרִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל.

ז. כָּל סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה – מוֹשִׁיבִין לִפְנֵיהֶן שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בְּכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אִישׁ. שׁוּרָה רִאשׁוֹנָה קְרוֹבָה לַסַּנְהֶדְרִין, וְשׁוּרָה שְׁנִיָּה לְמַטָּה הֵימֶנָּה, וּשְׁלִישִׁית לְמַטָּה הֵימֶנָּה. וְכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה – יוֹשְׁבִין בָּהּ לְפִי מַעֲלָתָן בְּחָכְמָה.

ח. אִם נֶחְלְקוּ הַסַּנְהֶדְרִין וְהֻצְרְכוּ לִסְמֹךְ אֶחָד לְהוֹסִיף עַל מִנְיָנָן, סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה גָּדוֹל שֶׁבָּהּ; וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבְּשׁוּרָה שְׁנִיָּה בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, כְּדֵי לְמַלֹּאת חֶסְרוֹנָהּ; וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה שְׁנִיָּה; וּבוֹרְרִין לָהֶן אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בְּסוֹף שׁוּרָה שְׁלִישִׁית. וְכֵן אִם צָרְכוּ לִסְמֹךְ שֵׁנִי אוֹ שְׁלִישִׁי – עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה הֵם עוֹשִׂים.

ט. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַנְהֶדְרִין – יִהְיוּ שָׁם שְׁנֵי סוֹפְרֵי דַיָּנִים עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶם, אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל, אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין וְאֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּים.

י. וְלָמָּה אֵין מַעֲמִידִין סַנְהֶדְרִין אֶלָּא בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים? כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מֵהֶן סַנְהֶדְרִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תִּשְׁעָה וְשִׁשִּׁים, וַעֲשָׂרָה בַטְלָנִין שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּשְׁנֵי סוֹפְרִים, וּשְׁנֵי חַזָּנִים, וּשְׁנֵי בַעֲלֵי דִינִין, וּשְׁנֵי עֵדִים, וּשְׁנֵי זוֹמְמִין, וּשְׁנֵי זוֹמְמֵי זוֹמְמִין, וּשְׁנֵי גַבָּאֵי צְדָקָה וְעוֹד אֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה לְחַלֵּק צְדָקָה, וְרוֹפֵא אֻמָּן, וְלַבְלָר, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת – הֲרֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. אֵין מַעֲמִידִין בְּסַנְהֶדְרִין, בֵּין בִּגְדוֹלָה בֵּין בִּקְטַנָּה, אֶלָּא אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים, מֻפְלָגִין בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, בַּעֲלֵי דֵעָה מְרֻבָּה, יוֹדְעִים קְצָת מִשְּׁאָר חָכְמוֹת, כְּגוֹן רְפוּאוֹת, וְחֶשְׁבּוֹן, וּתְקוּפוֹת, וּמַזָּלוֹת, וְאִצְטַגְנִינוּת, וְדַרְכֵי הַמְעוֹנְנִים

7 נֶחְלְקוּ disputed. לִסְמֹךְ to ordain. 10 בּוֹרְרִין they choose. 14 מְזַכִּים those who vote for acquittal. 17 בַּטְלָנִין persons having leisure. סוֹפְרִים clerks (to take down notes for the prosecution and defence). חַזָּנִים sheriffs. 18 זוֹמְמִין=זוֹמְמִים witnesses disproving the testimony of preceding witnesses (since no testimony is valid if there is no possibility of its being refuted). 19 רוֹפֵא אֻמָּן surgeon. לַבְלָר copyist (of scrolls). 22 מֻפְלָג eminent. 23 תְּקוּפוֹת astronomy. מַזָּלוֹת constellations. אִצְטַגְנִינוּת astrology. מְעוֹנְנִים soothsayers.

וְהַקּוֹסְמִים וְהַמְכַשְּׁפִים וְהַבְלֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְכַיּוֹצֵא בָאֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יוֹדְעִים לָדוּן אוֹתָם. — —

ג. אֵין מַעֲמִידִין בְּכָל הַסַּנְהֶדְרִין לֹא זָקֵן מֻפְלָג בְּשָׁנִים — — וְלֹא מִי שֶׁאֵין לוֹ בָנִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רַחֲמָן.

ד. וְאֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּסַנְהֶדְרִין – שֶׁאָסוּר לַחֲלֹק עָלָיו וְלַמְרוֹת אֶת דְּבָרוֹ; אֲבָל מוֹשִׁיבִין כֹּהֵן גָּדוֹל – אִם הָיָה רָאוּי בְּחָכְמָה.

ו. כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מְנֻקִּין בְּצֶדֶק, כָּךְ צְרִיכִין לִהְיוֹת מְנֻקִּין מִכָּל מוּמֵי הַגּוּף. וְצָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִבְדֹּק וּלְחַפֵּשׂ שֶׁיִּהְיוּ כֻלָּן בַּעֲלֵי שֵׂיבָה, בַּעֲלֵי קוֹמָה, בַּעֲלֵי מַרְאֶה, נְבוֹנֵי לַחַשׁ, וְשֶׁיֵּדְעוּ בְּרֹב הַלְּשׁוֹנוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי הַתֻּרְגְּמָן.

ז. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה – אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בָּהֶן בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּכָל אֶחָד מֵהֶן שִׁבְעָה דְבָרִים, וְאֵלּוּ הֵן: חָכְמָה, וַעֲנָוָה, וְיִרְאָה, וְשִׂנְאַת מָמוֹן, וְאַהֲבַת הָאֱמֶת, וְאַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת לָהֶם, וּבַעֲלֵי שֵׁם טוֹב. — —

ח. אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמִּבֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ שׁוֹלְחִים בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבוֹדְקִין בְּכָל מִי שֶׁיִּמְצָאוּהוּ חָכָם וִירֵא חֵטְא וְעָנָו וְשָׁפוּי וּפִרְקוֹ נָאֶה וְרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ – עוֹשִׂין אוֹתוֹ דַּיָּן בְּעִירוֹ, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְפֶתַח הַר הַבַּיִת, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְפֶתַח הָעֲזָרָה, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל (סַנְהֶדְרִין פח, ב).

יא. אֶחָד שֶׁהָיָה מֻמְחֶה לָרַבִּים, אוֹ שֶׁנָּטַל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין, הֲרֵי זֶה מֻתָּר לוֹ לָדוּן יְחִידִי, אֲבָל אֵינוֹ חָשׁוּב בֵּית דִּין. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר, מִצְוַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיּוֹשִׁיב עִמּוֹ אֲחֵרִים, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ: אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד (אָבוֹת ד, ח).

יב. יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ – אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ; הוֹאִיל וְכַדָּת וְכַהֲלָכָה הוּא עוֹשֶׂה, אֵינוֹ חַיָּב לִטְרֹחַ וְלָבוֹא לְבֵית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם הֶפְסֵד בִּנְכָסָיו אִלּוּ נִתְאַחֵר וּבָא לְבֵית דִּין. לְפִיכָךְ אִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל דִּינוֹ

3 מֻפְלָג בְּשָׁנִים advanced in years. 7 מְנֻקִּין pure, cleansed. 8 בַּעֲלֵי שֵׂיבָה gray-haired. בַּעֲלֵי קוֹמָה tall. בַּעֲלֵי מַרְאֶה handsome. 9 לַחַשׁ secrets of the Torah, *i. e.*, cosmogony and theosophy; see Rashi on Isa. 3.3. 10 תֻּרְגְּמָן interpreter. 11 אֵין מְדַקְדְּקִין we are not strict. 15 שָׁפוּי contrite. פִּרְקוֹ נָאֶה whose conduct is becoming. 19 מֻמְחֶה לָרַבִּים recognized by the public as an experienced judge. 20 יְחִידִי alone. 23 יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ one may take the law into his own hands. 25 קִבֵּל complained.

וְהֵבִיאוּ לְבֵית דִּין, וְדָרְשׁוּ וּמָצְאוּ שֶׁעָשָׂה כַּהֲלָכָה וְדִיּ אֱמֶת דָּן לְעַצְמוֹ – אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ.

יד. וְאָסוּר לְאָדָם חָכָם שֶׁיֵּשֵׁב בְּדִין עַד שֶׁיֵּדַע עִם מִי יֵשֵׁב – שֶׁמָּא יִצְטָרֵף עִם אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים וְנִמְצָא בִּכְלַל קֶשֶׁר בּוֹגְדִים, לֹא בִּכְלַל בֵּית דִּין.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

ב. אֵין בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ יוֹשְׁבִין כֻּלָּן כְּאֶחָד בִּמְקוֹמָן שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא בְּעֵת שֶׁיְּהוּ צְרִיכִין לְהִתְקַבֵּץ – מִתְקַבְּצִין כֻּלָּן; וּבִשְׁאָר הָעִתּוֹת – כָּל מִי שֶׁהָיָה לוֹ עֵסֶק, יֵצֵא לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ וְחוֹזֵר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִין תָּמִיד, כָּל זְמַן יְשִׁיבָתָן. הֻצְרַךְ אֶחָד מֵהֶן לָצֵאת, הֲרֵי זֶה מִסְתַּכֵּל בַּחֲבֵרָיו הַנִּשְׁאָרִים – אִם יִשָּׁאֲרוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים, יֵצֵא; וְאִם לָאו, לֹא יֵצֵא עַד שֶׁיָּבֹא אַחֵר.

ז. כָּל בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הָגוּן – שְׁכִינָה עִמָּהֶם. לְפִיכָךְ צְרִיכִין הַדַּיָּנִים לֵישֵׁב בְּאֵימָה וְיִרְאָה, וַעֲטִיפָה, וְכֹבֶד רֹאשׁ; וְאָסוּר לְהָקֵל רֹאשׁ, אוֹ לִשְׂחֹק, אוֹ לְסַפֵּר בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּבֵית דִּין, אֶלָּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְחָכְמָה.

ח. כָּל סַנְהֶדְרִין, אוֹ מֶלֶךְ, אוֹ רֹאשׁ גּוֹלָה, שֶׁהֶעֱמִידוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן וְאֵינוֹ חָכָם בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וְרָאוּי לִהְיוֹת דַּיָּן – אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֻּלּוֹ מַחֲמַדִּים וְיֵשׁ בּוֹ טוֹבוֹת אֲחֵרוֹת, הֲרֵי זֶה שֶׁהֶעֱמִידוּ עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט (דְּבָרִים א, יז) – מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁזֶּה מְדַבֵּר כְּנֶגֶד הַמְמֻנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין. אָמְרוּ חֲכָמִים: שֶׁמָּא תֹאמַר „אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי גִּבּוֹר, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל לָשׁוֹן, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן" – נִמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ. לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט (סִפְרֵי, דְּבָרִים א, יז). — —

ט. כָּל דַּיָּן שֶׁנָּתַן מָמוֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְמַנֶּה, אָסוּר לַעֲמֹד מִפָּנָיו. וְצִוּוּ חֲכָמִים לְהָקֵל אוֹתוֹ וּלְזַלְזֵל בּוֹ (יְרוּשַׁלְמִי, סוֹף בִּכּוּרִים). — —

1 אֵין סוֹתְרִין we do not nullify, make void. 4 קֶשֶׁר בּוֹגְדִים band of conspirators, renegades. 8 וְהוּא שֶׁ... provided that. 13 עֲטִיפָה cloak (of scholars, judges). לְהָקֵל רֹאשׁ to behave irreverently. 14 לְסַפֵּר... to engage in idle conversation. 15 רֹאשׁ גּוֹלָה exilarch. 16 כֻּלּוֹ מַחֲמַדִּים he is altogether lovely. 18 זֶה מְדַבֵּר כְּנֶגֶד this refers to. 24 לְזַלְזֵל–לְהָקֵל to despise.

י. כָּךְ הָיָה דֶּרֶךְ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: בּוֹרְחִין מִלְּהִתְמַנּוֹת, וְדוֹחֲקִין עַצְמָן הַרְבֵּה שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בַּדִּין עַד שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֵין שָׁם רָאוּי כְּמוֹתָם וְשֶׁאִם יִמָּנְעוּ מִן הַדִּין תִּתְקַלְקֵל הַשּׁוּרָה. אַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּדִּין אֶלָּא עַד שֶׁמַּכְבִּידִין עֲלֵיהֶם הָעָם וְהַזְּקֵנִים וּפוֹצְרִים בָּהֶן (שָׁם).

פֶּרֶק רְבִיעִי

א. אֶחָד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל וְאֶחָד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה אוֹ בֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן סָמוּךְ מִפִּי הַסָּמוּךְ. וּמשֶׁה רַבֵּנוּ סָמַךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ (בַּמִּדְבָּר כז, כג). וְכֵן הַשִּׁבְעִים זְקֵנִים — משֶׁה רַבֵּנוּ סְמָכָם וְשָׁרְתָה עֲלֵיהֶן שְׁכִינָה. וְאוֹתָן הַזְּקֵנִים סָמְכוּ לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים — לַאֲחֵרִים. — —

ב. וְכֵיצַד הִיא הַסְּמִיכָה לְדוֹרוֹת? לֹא שֶׁיִּסְמְכוּ יְדֵיהֶן עַל רֹאשׁ הַזָּקֵן, אֶלָּא שֶׁקּוֹרִין לוֹ „רַבִּי" וְאוֹמְרִים לוֹ: הֲרֵי אַתָּה סָמוּךְ וְיֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן אֲפִילוּ דִּינֵי קְנָסוֹת.

ד. אֵין קְרוּי „אֱלֹהִים" אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וְהֵם הָאֲנָשִׁים הַחֲכָמִים הָרְאוּיִן לָדוּן, שֶׁבָּדְקוּ אוֹתָן בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִנּוּ אוֹתָם וְסָמְכוּ אוֹתָן.

ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה כָּל מִי שֶׁנִּסְמַךְ סוֹמֵךְ לְתַלְמִידָיו; וַחֲכָמִים חָלְקוּ כָּבוֹד לְהִלֵּל הַזָּקֵן וְהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם נִסְמָךְ אֶלָּא בִּרְשׁוּת הַנָּשִׂיא, וְשֶׁלֹּא יְהֵא הַנָּשִׂיא סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אַב בֵּית דִּין עִמּוֹ, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה אַב בֵּית דִּין סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַנָּשִׂיא עִמּוֹ. אֲבָל שְׁאָר הַחֲבוּרָה — יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם לִסְמֹךְ בִּרְשׁוּת הַנָּשִׂיא; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם עִמּוֹ, שֶׁאֵין סְמִיכָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה.

ו. אֵין סוֹמְכִין זְקֵנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ הַסּוֹמְכִין נִסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲפִילוּ הָיוּ הַסּוֹמְכִין בָּאָרֶץ וְהַנִּסְמָךְ — חוּצָה לָאָרֶץ, אֵין סוֹמְכִין; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיוּ הַסּוֹמְכִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהַנִּסְמָכִין בָּאָרֶץ. הָיוּ שְׁנֵיהֶם

1 מִלְּהִתְמַנּוֹת from being designated (as judges). דוֹחֲקִין עַצְמָן they used to strain themselves, make efforts. 2 רָאוּי fit (authorized to give judgment). ...שֶׁאִם יִמָּנְעוּ מִן הַדִּין that if they refrain from serving as judges, the line (of justice) will be upset. 3-4 מַכְבִּידִין — פּוֹצְרִים exert pressure. 7 סָמוּךְ ordained. 9 שָׁרְתָה rested. 11 לְדוֹרוֹת for all time. זָקֵן scholar. 19 אֶלָּא אִם כֵּן unless. 20 חֲבוּרָה association (college). 21 ...וְהוּא שֶׁ that is only if. 22 זְקֵנִים scholars.

בָּאָרֶץ – סוֹמְכִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִם הַסְּמוּכִים בְּמָקוֹם אֶחָד, אֶלָּא שׁוֹלְחִין לוֹ אוֹ כּוֹתְבִין לוֹ שֶׁהוּא סָמוּךְ, וְנוֹתְנִין לוֹ רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת, הוֹאִיל וּשְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ. וְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם רְאוּיָה לִסְמִיכָה.

ז. יֵשׁ לְסוֹמְכִין לִסְמֹךְ אֲפִילוּ מֵאָה בְּפַעַם אֶחָת. ——

יב. בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיָצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ, הֲרֵי הֵם דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּדֶרֶךְ שֶׁדָּנִים בָּאָרֶץ, שֶׁסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ סְמוּכִים.

יג. רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל – בִּמְקוֹם מֶלֶךְ הֵן עוֹמְדִים וְיֵשׁ לָהֶן לִרְדּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם וְלָדוּן עֲלֵיהֶן, בֵּין רָצוּ בֵּין לֹא רָצוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה (בְּרֵאשִׁית מט, י) – אֵלּוּ רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל.

יד. וְכָל דַּיָּן הָרָאוּי לָדוּן שֶׁנָּתַן לוֹ רֹאשׁ גָּלוּת רְשׁוּת לָדוּן – יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל הָעוֹלָם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ בַּעֲלֵי דִּינִין, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דָן דִּינֵי קְנָסוֹת. ——

טו. מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן – מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן – שֶׁעָבַר רֹאשׁ גָּלוּת וְנָתַן לוֹ רְשׁוּת, אוֹ שֶׁטָּעוּ בֵּית דִּין וְנָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, אֵין הָרְשׁוּת מוֹעֶלֶת לוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיְּהֵא רָאוּי – שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ, אֵין הַקְּדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וּלְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. ——

ב. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁהֵן סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. ——

ד. מַכּוֹת – בִּשְׁלֹשָׁה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּת כְּשֶׁמַּלְקִין אוֹתוֹ.

ח. דִּינֵי קְנָסוֹת – כְּגוֹן גְּזֵלוֹת, וַחֲבָלוֹת, וְתַשְׁלוּמֵי כֶפֶל, וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהָאוֹנֵס, וְהַמְפַתֶּה, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן – אֵין דָּנִין אוֹתָם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה מֻמְחִים, וְהֵם הַסְּמוּכִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל שְׁאָר דִּינֵי מָמוֹנוֹת – כְּגוֹן הוֹדָאוֹת

[3] הֶחֱזִיקוּ occupied, held in possession. [6] קְנָסוֹת fines. [8] יֵשׁ לָהֶן are permitted. לִרְדּוֹת to rule, govern. [14] עָבַר transgressed. [15] אֵין ... מוֹעֶלֶת לוֹ כְּלוּם avails him nothing. [21] דִּינֵי נְפָשׁוֹת criminal law. [22] מַלְקוּת=מַכּוֹת corporal punishment. [23] קְנָסוֹת fines. חֲבָלוֹת injuries. [25] מֻמְחִים experts, specialists. הוֹדָאָה the admission of indebtedness by the defendant.

וְהַלְוָאוֹת – אֵינָן צְרִיכִין מֻמְחֶה, אֶלָּא אֲפִילוּ שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, וַאֲפִילוּ אֶחָד מֻמְחֶה דָּן אוֹתָן. לְפִיכָךְ דָּנִין בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ „אֱלֹהִים" – שְׁלִיחוּת בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין; וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת בִּשְׁלִיחוּתָן.

ט. אֵין דָּנִין בֵּית דִּין שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֶלָּא דְבָרִים הַמְּצוּיִין תָּמִיד וְיֵשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וּמַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ. -- וְכֵן כָּל הַקְּנָסוֹת שֶׁקָּנְסוּ חֲכָמִים בְּתוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ וּבְסוֹטֵר אֶת חֲבֵרוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן – אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ. --

יג. מִי שֶׁגָּנַב אוֹ גָזַל, גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ; אֲבָל הַתּוֹסֶפֶת – אֵין גּוֹבִין אוֹתָהּ.

טו. דִּינֵי גְרָמוֹת אֵינָן כִּקְנָסוֹת, וְגוֹבִין אוֹתָן וְדָנִין בָּהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

טז. וְכֵן דִּין הַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה, גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ.

יז. מִנְהַג הַיְשִׁיבוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ – אַף עַל פִּי שֶׁאֵין גּוֹבִין שָׁם קְנָס, מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּפַיֵּס לְבַעַל דִּינוֹ, אוֹ יַעֲלֶה עִמּוֹ לָדִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. --

יח. יָחִיד שֶׁהוּא מֻמְחֶה לָרַבִּים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָן דִּינֵי מָמוֹנוֹת יְחִידִי, אֵין הַהוֹדָאָה בְּפָנָיו הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין, וַאֲפִילוּ הָיָה סָמוּךְ. אֲבָל הַשְּׁלֹשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן סְמוּכִין וַהֲרֵי הֵן הֶדְיוֹטוֹת – וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָהֶם „אֱלֹהִים" – הֲרֵי הַהוֹדָאָה בִּפְנֵיהֶם הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין. --

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין שֶׁאָמַר „אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוּן לִי" וְאָמַר בַּעַל דִּינוֹ „פְּלוֹנִי יָדוּן לִי", הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי הַדַּיָּנִים – שֶׁבֵּרַר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד – הֵם בּוֹרְרִים לָהֶן דַּיָּן שְׁלִישִׁי וּשְׁלָשְׁתָּן דָּנִין לִשְׁנֵיהֶן, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא הַדִּין לַאֲמִתּוֹ. --

[1] הֶדְיוֹטוֹת laymen. [5] מְצוּיִן frequent. [6] חֶסְרוֹן כִּיס loss of money. מָמוֹן property. [7] תּוֹקֵעַ he who strikes with a fist. סוֹטֵר slaps. [9] קֶרֶן the value (of stolen article). קְנָס–תּוֹסֶפֶת fine. [11] גְּרָמוֹת indirect damages. [12] ... הַמּוֹסֵר informer delivering his fellow's property into the hands of persecutors. [14] יְשִׁיבוֹת academies. מְנַדִּין they excommunicate. [15] עַד שֶׁיְּפַיֵּס unless he pacifies. [16] מֻמְחֶה לָרַבִּים recognized by the public as an experienced judge. [22] בֵּרַר chose, selected. [23] לַאֲמִתּוֹ according to the truth, correctly.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. בֵּית דִּין שֶׁנֶּחְלְקוּ, מִקְצָתָם אוֹמְרִים „זַכַּאי" וּמִקְצָתָם אוֹמְרִים „חַיָּב" — הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב; וְזוֹ מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת (שְׁמוֹת כג, ב). בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבִשְׁאָר דִּינֵי אָסוּר וּמֻתָּר וְטָמֵא וְטָהוֹר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת — אִם נֶחְלְקוּ בְּזֶה הַחוֹטֵא אִם יֵהָרֵג אוֹ לֹא יֵהָרֵג — אִם הָיוּ הָרֹב מְזַכִּים, זַכַּאי, וְאִם הָיוּ הָרֹב מְחַיְּבִין, אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִין יָתֵר עַל הַמְזַכִּים שְׁנַיִם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁעַל זֶה הִזְהִירָה תוֹרָה וְאָמְרָה: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת (שָׁם), כְּלוֹמַר, אִם הָרֹב נוֹטִים לְרָעָה — לַהֲרֹג — לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵיהֶם עַד שֶׁיִּטּוּ הַטָּיָה גְדוֹלָה וְיוֹסִיפוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת (שָׁם) — הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים קַבָּלָה הֵם.

ב. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה שֶׁנֶּחְלְקוּ, שְׁנַיִם אוֹמְרִים „זַכַּאי" וְאֶחָד אוֹמֵר „חַיָּב" — הֲרֵי זֶה זַכָּאי; שְׁנַיִם אוֹמְרִים „חַיָּב" וְאֶחָד אוֹמֵר „זַכַּאי" — הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר „זַכַּאי" וְאֶחָד אוֹמֵר „חַיָּב" וְאֶחָד אוֹמֵר „אֵינִי יוֹדֵעַ" — — יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִים שְׁנַיִם; נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּדָּבָר. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם „זַכַּאי" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים „חַיָּב" — הֲרֵי זֶה זַכָּאי. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה „חַיָּב" וּשְׁנַיִם „זַכַּאי" — הֲרֵי זֶה חַיָּב. אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵהֶם „זַכַּאי" וּשְׁנַיִם מֵהֶם „חַיָּב" וְאֶחָד אוֹמֵר „אֵינִי יוֹדֵעַ" — מוֹסִיפִין שְׁנַיִם. אֲבָל אִם אָמְרוּ אַרְבָּעָה „זַכַּאי" אוֹ „חַיָּב" וְאֶחָד אוֹמֵר „אֵינִי יוֹדֵעַ" — — הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב. — —

ג. כָּל מִי שֶׁאָמַר „אֵינִי יוֹדֵעַ" אֵינוֹ צָרִיךְ לָתֵת טַעַם לִדְבָרָיו וּלְהוֹדִיעַ מֵאֵי זֶה טַעַם בָּא לוֹ הַסָּפֵק, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְאֶה הַמְזַכֶּה מֵאֵיזֶה טַעַם מְזַכֶּה, וְהַמְחַיֵּב — מֵאֵי זֶה טַעַם מְחַיֵּב.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

ו. — — אֵין מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל — שֶׁמָּא יִסְמְכוּ הַשְּׁאָר עַל דַּעְתּוֹ וְלֹא יִרְאוּ עַצְמָן כְּדָאִין לַחֲלֹק עָלָיו, אֶלָּא יֹאמַר כָּל אֶחָד דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ.

2 נֶחְלְקוּ disputed. 3 הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב we follow the opinion of the majority. 10 הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה... your verdict of acquittal is reached by the decision of a majority of one, but your verdict of condemnation must be reached by a majority of two. 15 נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּדָּבָר thus, five are now discussing the matter. 24 הַגָּדוֹל the eldest (judge declaring his opinion). 25 כְּדָאִין competent.

ז. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה אֶלָּא לִזְכוּת. כֵּיצַד? אוֹמְרִים לָזֶה שֶׁחָטָא: אִם לֹא עָשִׂיתָ דָּבָר זֶה שֶׁהֵעִידוּ בוֹ עָלֶיךָ, אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם.

ט. בֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְדִינֵי נְפָשׁוֹת וְחִיְּבוּ אֶת הַפָּטוּר וְגָמְרוּ דִינוֹ לְחוֹבָה, וְנִרְאָה לָהֶם הַטַּעַם שֶׁיִּסְתְּרוּ בוֹ אֶת דִּינוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ – סוֹתְרִין וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ. אֲבָל אִם טָעוּ וּפָטְרוּ אֶת הַמְחֻיָּב הֲרִיגָה, אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. — —

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. כֵּיצַד דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים לְבֵית דִּין וְאוֹמְרִים: רָאִינוּ פְּלוֹנִי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית – אוֹמְרִין לָהֶן: מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ? הִתְרֵיתֶם בּוֹ? אִם אָמְרוּ „אֵין אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ" אוֹ „נִסְתַּפֵּק לָנוּ", אוֹ שֶׁלֹּא הִתְרוּ בוֹ – הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

ב. אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְרָאָה, שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד – שֶׁמָּא שׁוֹגֵג הָיָה. וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ? אוֹמְרִין לוֹ: פְּרוֹשׁ, אוֹ אַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁזּוֹ עֲבֵרָה הִיא וְחַיָּב אַתָּה עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין, אוֹ מַלְקוּת. אִם פֵּרַשׁ, פָּטוּר. — — וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲבֹר וְיַעֲשֶׂה תֵּכֶף לַהַתְרָאָה, בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר; אֲבָל אַחַר כְּדֵי דִבּוּר צָרִיךְ הַתְרָאָה אַחֶרֶת. — —

ג. אָמְרוּ הָעֵדִים: הָיְתָה לוֹ הַתְרָאָה וּמַכִּירִין אָנוּ אוֹתוֹ – מְאַיְּמִין בֵּית דִּין עֲלֵיהֶן. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל עֵדֵי נְפָשׁוֹת? אוֹמְרִים לָהֶן: שֶׁמָּא תֹאמְרוּ מֵאֹמֶד וּמִשְּׁמוּעָה, עֵד מִפִּי עֵד, „מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שְׁמַעְנוּ"; אוֹ שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה. הֱווּ יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת: דִּינֵי מָמוֹנוֹת – אָדָם נוֹתֵן מָמוֹנוֹ וּמִתְכַּפֵּר לוֹ; דִּינֵי נְפָשׁוֹת – דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ תְּלוּיִן בּוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם; שֶׁהֲרֵי בְּקַיִן נֶאֱמַר: קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים (בְּרֵאשִׁית ד, י) – דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ. לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי בָּעוֹלָם, לְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִן הָעוֹלָם – מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא, וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת בָּעוֹלָם, מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. הֲרֵי כָל

3 גָּמְרוּ they decided. 4 סוֹתְרִין they reverse (his condemnation). 9 הִתְרֵיתֶם בּוֹ have you warned him? 10 נִסְתַּפֵּק לָנוּ we are in doubt. 12 אֶחָד... וְאֶחָד both alike. 13 לְהַבְחִין to distinguish. 14 פְּרוֹשׁ keep off, abstain. 15 בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר while speaking, instantly. 17 מְאַיְּמִין בֵּית דִּין court threatens, admonishes them. 18 עֵדֵי נְפָשׁוֹת witnesses in capital cases. 19 מֵאֹמֶד from supposition. מִשְּׁמוּעָה from hearsay. 24 מַעֲלִין עָלָיו Scripture imputes to him.

בָּאֵי עוֹלָם – בְּצוּרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן הֵם נִבְרָאִים, וְאֵין פְּנֵי כָל אֶחָד מֵהֶן דּוֹמִין לִפְנֵי חֲבֵרוֹ, לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכֹל לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם. – – אֲפִילוּ הָיוּ מֵאָה עֵדִים, בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה. נִמְצְאוּ דִּבְרֵי הַכֹּל מְכֻוָּנִים – פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאוֹמְרִים: אִם לֹא חָטָאתָ, אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶן; וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ; וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד לְמָחָר. וּבוֹ בַּיּוֹם מִזְדַּוְּגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ, אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ, וּלְמָחֳרַת מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה וּמְזַכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי, וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְחַיֵּב וּמְחַיֵּב אֲנִי בִּמְקוֹמִי – אוֹ: חָזַרְתִּי בִּי וַאֲנִי מְזַכֶּה. – – רַבּוּ הַמְחַיְּבִין – וְנִתְחַיֵּב, מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ. וּמְקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בּוֹ בֵּית דִּין הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין. – –

ד. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא יֵהָרֵג בְּיוֹמוֹ. – –

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

א. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה, מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית דִּין. – – אָמַר הוּא בְּעַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו מַחֲזִירִין אוֹתוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה – שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַפַּחַד נִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו וּכְשֶׁיַּחֲזוֹר לְבֵית דִּין תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְיֹאמַר טַעַם. הֶחֱזִירוּהוּ וְלֹא נִמְצָא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו – מוֹצִיאִין אוֹתוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר בִּשְׁלִישִׁית: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת – אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ אֲפִילוּ כַּמָּה פְּעָמִים. לְפִיכָךְ מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁשּׁוֹמְעִין דְּבָרָיו בַּדֶּרֶךְ: אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו – מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, וְאִם לָאו – אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אִם לֹא נִמְצְאָה לוֹ זְכוּת – מוֹצִיאִין אוֹתוֹ, וְעֵדָיו הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּהּ. – – אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת, אוֹמְרִים לוֹ: אֱמֹר „תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי". אֲפִילוּ יָדַע בְּעַצְמוֹ שֶׁשֶּׁקֶר הֵעִידוּ עָלָיו – כָּךְ הוּא מִתְוַדֶּה.

1 בָּאֵי עוֹלָם mankind. 4 מְכֻוָּנִים agreeing together. 6 מִזְדַּוְּגִין... meet in couples. 13 אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ they do not detain him. 17 נִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו his pleas were closed, silenced. 18 תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ his excitement will subside, he will come to himself again.

ב. וְאַחַר שֶׁמִּתְוַדֶּה מַשְׁקִין אוֹתוֹ קֹרֶט שֶׁל לְבוֹנָה בְּכוֹס שֶׁל יַיִן, כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיִשְׁתַּכֵּר, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג בְּמִיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ.

ד. אֵין בֵּית דִּין יוֹצְאִין אַחַר הַנֶּהֱרָג. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ אֲסוּרִים לֶאֱכֹל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם – הֲרֵי זֶה בִּכְלַל „לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם" (וַיִּקְרָא יט, כו). – –

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר

א. אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין: סְקִילָה, וּשְׂרֵפָה, וַהֲרִיגָה בְּסַיִף, וְחֶנֶק. – –

ד. סְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרֵפָה, וּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִן הַסַּיִף, וְהַסַּיִף חָמוּרָה מִן הַחֶנֶק; וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת, נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה. – –

י. צְרִיכִין בֵּית דִּין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּלְהַמְתִּין, וְלֹא יָאִיצוּ. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ בְּשֶׁבַע שָׁנִים – הֲרֵי אֵלּוּ חַבְלָנִין. אַף עַל פִּי כֵן אִם אֵרַע לָהֶם לַהֲרֹג בְּכָל יוֹם וָיוֹם – הוֹרְגִין; אֲבָל אֵין דָּנִין לְעוֹלָם שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד, אֶלָּא דָנִין זֶה הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי – לְמָחָר. – –

יא. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שָׁם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָקֵן מַמְרֵא: לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים יז, יב), וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן מַקְרִיב עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ – יֵשׁ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּמְקוֹמוֹ.

יג. אַרְבָּעִים שָׁנָה קֹדֶם חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי בָּטְלוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין וְלֹא הָיוּ שָׁם בִּמְקוֹמָן בַּמִּקְדָּשׁ.

יד. בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הַסַּנְהֶדְרִין סְמוּכִין בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, שֶׁהַסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר

ד. אֵין אָדָם לוֹקֶה אֶלָּא בְעֵדִים וְהַתְרָאָה; וּבוֹדְקִין הָעֵדִים בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. – –

[1] קֹרֶט שֶׁל לְבוֹנָה a grain of frankincense. תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ that his consciousness may be confused. [6] סַיִף sword. [7] חֲמוּרָה severer (punishment). [9] לְהִתְיַשֵּׁב to deliberate. לְהַמְתִּין to wait. לֹא יָאִיצוּ they must not hasten. [10] חַבְלָנִין destroyers. [13] בִּפְנֵי הַבַּיִת in days when the Temple exists. ... וְהוּא that is only if. [14] זָקֵן מַמְרֵא an elder disregarding the decision of the court.

פֶּרֶק שְׁלשָׁה וְעֶשְׂרִים

ו. אָסוּר לְדַיָּן לָדוּן לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹשְׁבִינוֹ וְלֹא רֵעוֹ אֲשֶׁר כְּנַפְשׁוֹ, וְלֹא לְמִי שֶׁשּׂוֹנְאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ; אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי בַעֲלֵי דִינִים שָׁוִין בְּעֵינֵי הַדַּיָּנִים וּבְלִבָּם. וְאִם לֹא הָיָה מַכִּיר אֶת אֶחָד מֵהֶם וְלֹא מַעֲשָׂיו – אֵין לְךָ דַּיָּן צֶדֶק כָּמוֹהוּ.

ז. כָּל שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁשּׂוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה אֲסוּרִין לֵישֵׁב בַּדִּין זֶה עִם זֶה, שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לִיצִיאַת מִשְׁפָּט מְעֻקָּל – מִפְּנֵי הַשִּׂנְאָה שֶׁבֵּינֵיהֶן, דַּעַת כָּל אֶחָד נוֹטָה לִסְתֹּר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ.

ח. לְעוֹלָם יִרְאֶה דַיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת עַל צַוָּארוֹ וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו; וְיֵדַע אֶת מִי הוּא דָן וְלִפְנֵי מִי הוּא דָן וּמִי עָתִיד לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ אִם נָטָה מִקַּו הָאֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל (תְּהִלִּים פב, א). – –

י. וּלְעוֹלָם יִהְיוּ בַעֲלֵי דִינִין לְפָנֶיךָ כִּרְשָׁעִים וּבְחֶזְקַת שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן טוֹעֵן שֶׁקֶר, וְדוּן לְפִי מַה שֶּׁתִּרְאֶה מִן הַדְּבָרִים; וּכְשֶׁיִּפָּטְרוּ מִלְּפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּצַדִּיקִים – כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין; וְדוּן כָּל אֶחָד מֵהֶם לְכַף זְכוּת.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים

א. אָסוּר לְדַיָּן לִנְהֹג בִּשְׂרָרָה עַל הַצִּבּוּר וּבְגַסּוּת הָרוּחַ, אֶלָּא בַּעֲנָוָה וְיִרְאָה. וְכָל פַּרְנָס הַמַּטִּיל אֵימָה יְתֵרָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, נֶעֱנָשׁ. – –

ב. וְכֵן אָסוּר לוֹ לִנְהֹג בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַמֵּי הָאָרֶץ, וְלֹא יַפְסִיעַ עַל רָאשֵׁי עַם הַקֹּדֶשׁ; אַף עַל פִּי שֶׁהֵן הֶדְיוֹטוֹת וּשְׁפָלִים – בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם. – –

ג. כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטַוָּה הַדַּיָּן לִנְהֹג בְּמִצְוָה זוֹ, כָּךְ נִצְטַוּוּ הַצִּבּוּר לִנְהֹג כָּבוֹד בַּדַּיָּן. – –

ד. כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר – אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בִּפְנֵי שְׁלשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה בִּפְנֵיהֶם. אִם הַמְּלָאכָה בָּרַבִּים אֲסוּרָה עָלָיו – קַל וָחֹמֶר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וּלְהִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי רַבִּים. – –

[2] שׁוֹשְׁבִין friend (best man). [7] מִשְׁפָּט מְעֻקָּל crooked justice. [8] נוֹטָה לִסְתֹּר is inclined to refute. [10] לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ to punish him. [11] קַו line. [12] בְּחֶזְקַת under the presumption. [13] כְּשֶׁיִּפָּטְרוּ when they depart. [16] לִנְהֹג בִּשְׂרָרָה to exercise rulership. [17] פַּרְנָס community leader. [18] קַלּוּת רֹאשׁ frivolity, contempt. ... לֹא יַפְסִיעַ must not stride over the heads. [23] שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה so that he does not degrade himself. קַל וָחֹמֶר how much more so. [24] לְהִשְׁתַּכֵּר to get drunk.

הִלְכוֹת עֵדוּת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

ד. מִצְוַת־עֲשֵׂה לִדְרֹשׁ אֶת הָעֵדִים וּלְחָקְרָן וּלְהַרְבּוֹת בִּשְׁאֵלָתָן – – שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב (דְּבָרִים יג, טו). וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִים לְהִזָּהֵר בְּעֵת חֲקִירַת הָעֵדִים שֶׁמָּא מִתּוֹכָהּ יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר. וּבְשֶׁבַע חֲקִירוֹת בּוֹדְקִין אוֹתָם: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ, בְּאֵי זוֹ שָׁנָה, בְּאֵי זֶה חֹדֶשׁ, בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ, בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשַּׁבָּת, וּבְכַמָּה שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּבְאֵי זֶה מָקוֹם. – –

ו. וְעוֹד מַרְבִּין לִבְדֹּק הָעֵדִים בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן עִקָּר בָּעֵדוּת וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בָּהֶם, וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּדִיקוֹת; וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. כֵּיצַד הֵן הַבְּדִיקוֹת? הֲרֵי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו שֶׁהָרַג, וְנֶחְקְרוּ בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת שֶׁמָּנִינוּ – שֶׁהֵן בְּכַוָּנַת הַזְּמַן וְכַוָּנַת הַמָּקוֹם – וְנִדְרְשׁוּ בְּכַוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה וְכִוְּנוּ הַמַּעֲשֶׂה, וְכִוְּנוּ הַכְּלִי שֶׁהֲרָגוֹ בוֹ, בּוֹדְקִין אוֹתָן עוֹד וְאוֹמְרִים לָהֶן: מֶה הָיָה לָבוּשׁ הַנֶּהֱרָג, אוֹ הַהוֹרֵג, בְּגָדִים לְבָנִים אוֹ שְׁחוֹרִים? עֲפַר הָאָרֶץ שֶׁנֶּהֱרַג עָלֶיהָ – לָבָן אוֹ אָדֹם? אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֵן הֵן הַבְּדִיקוֹת. מַעֲשֶׂה, שֶׁאָמְרוּ הָעֵדִים: הֲרָגוֹ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי תַּחַת הַתְּאֵנָה, וּבָדְקוּ (אֶת) הָעֵדִים וְאָמְרוּ לָהֶם: תְּאֵנִים שֶׁלָּהּ שְׁחוֹרוֹת הָיוּ אוֹ לְבָנוֹת? עֻקְצִין שֶׁל אוֹתָן הַתְּאֵנִים אֲרֻכּוֹת הָיוּ אוֹ קְצָרוֹת? (סַנְהֶדְרִין מ, א).

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. מַה בֵּין חֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת לִבְדִיקוֹת? בַּחֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת – אִם כִּוֵּן הָאֶחָד אֶת עֵדוּתוֹ וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר „אֵינִי יוֹדֵעַ", עֵדוּתָן בְּטֵלָה; אֲבָל בִּבְדִיקוֹת – אֲפִילוּ שְׁנֵיהֶן אוֹמְרִין „אֵין אָנוּ יוֹדְעִין", עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וּבִזְמַן שֶׁהֵן מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה – אֲפִילוּ בִּבְדִיקוֹת עֵדוּתָן בְּטֵלָה. כֵּיצַד? הֵעִידוּ שֶׁהָרַג זֶה אֶת זֶה וְאָמַר הָאֶחָד כְּשֶׁנֶּחְקַר: בְּשָׁבוּעַ פְּלוֹנִי, בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, בְּחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, בְּכָךְ וְכָךְ בַּחֹדֶשׁ, בִּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת, בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי הֲרָגוֹ; וְכֵן כְּשֶׁנִּדְרְשׁוּ „בַּמָּה

[5] חֲקִירָה inquiry. [6] שַׁבָּת week. [9] בְּדִיקוֹת cross-examination. [10] הֲרֵי שֶׁ... here is an example. [11] כַּוָּנַת הַזְּמַן... determination of the time and the place. כִּוְּנוּ הַמַּעֲשֶׂה... they determined the act and the weapon. [16] עֻקְצִין stalks. [20] מַכְחִישִׁין contradict.

הֲרָגוֹ?" אָמַר "הֲרָגוֹ בְּסַיִף". וְכֵן הָעֵד הַשֵּׁנִי כִּוֵּן עֵדוּתוֹ בַּכֹּל – חוּץ מִן הַשָּׁעוֹת, שֶׁאָמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ בְּכַמָּה שָׁעוֹת הָיָה בַּיּוֹם; אוֹ שֶׁכִּוֵּן אֶת הַשָּׁעוֹת, וְאָמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ בַּמֶּה הֲרָגוֹ וְלֹא הֵבַנְתִּי בַּכְּלִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ – הֲרֵי עֵדוּתָן בְּטֵלָה. אֲבָל אִם כִּוְּנוּ הַכֹּל וְאָמְרוּ לָהֶן הַדַּיָּנִים: כֵּלָיו הָיוּ שְׁחוֹרִים אוֹ לְבָנִים? וְאָמְרוּ: אֵין אָנוּ יוֹדְעִים וְלֹא שַׂמְנוּ לִבֵּנוּ לִדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן מַמָּשׁ – הֲרֵי עֵדוּתָן קַיֶּמֶת.

ב. אָמַר אֶחָד "כֵּלִים שְׁחוֹרִים הָיָה לָבוּשׁ" וְהַשֵּׁנִי אָמַר "לֹא כֵן, אֶלָּא לְבָנִים הָיָה לָבוּשׁ" – הֲרֵי עֵדוּתָן בְּטֵלָה, וּכְאִלּוּ אָמַר אֶחָד "בְּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת" וְהַשֵּׁנִי "בַּחֲמִישִׁי", שֶׁאֵין כָּאן עֵדוּת, אוֹ שֶׁאָמַר הָאֶחָד "בְּסַיִף הֲרָגוֹ" וְהַשֵּׁנִי אָמַר "בְּרֹמַח", שֶׁאֵין כָּאן עֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: נָכוֹן הַדָּבָר (דְּבָרִים יג, טו), וְכֵיוָן שֶׁהִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה בְּאֵי זֶה מִכָּל הַדְּבָרִים – אֵין זֶה "נָכוֹן".

ג. הָיוּ הָעֵדִים מְרֻבִּים – שְׁנַיִם מֵהֶן כִּוְּנוּ עֵדוּתָן בַּחֲקִירוֹת וּבַדְּרִישׁוֹת וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר "אֵינִי יוֹדֵעַ", תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם וְיֵהָרֵג; אֲבָל אִם הִכְחִישׁ אֶת שְׁנֵיהֶן, אֲפִילּוּ בִּבְדִיקוֹת, עֵדוּתָן בְּטֵלָה.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. אֵין חוֹתְכִין דִּין מִן הַדִּינִין עַל פִּי עֵד אֶחָד, לֹא דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְלֹא דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת (שָׁם יט, טו). — —

ח. כָּל עֵד שֶׁהֵעִיד בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת – אֵינוֹ מוֹרֶה בְּדִין זֶה הַנֶּהֱרָג וְלֹא יְלַמֵּד עָלָיו לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה. וְאִם אָמַר "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת", מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ. — — אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת יֵשׁ לוֹ לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת אוֹ חוֹבָה, אֲבָל לֹא יִמָּנֶה עִם הַדַּיָּנִים וְלֹא יַעֲשֶׂה דַּיָּן, שֶׁאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן אֲפִילּוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ – הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת רָשָׁע וּפָסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם; שֶׁכָּל מִי שֶׁיָּרַד עַד כָּךְ, חֲזָקָה שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל רֹב הָעֲבֵרוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ.

4 כֵּלָיו his clothes. 9 הִכְחִישׁוּ they contradicted. 12 תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת the evidence remains valid. 13 בְּטֵלָה becomes invalid. 15 אֵין חוֹתְכִין דִּין we must not decide a case. דִּינֵי מָמוֹנוֹת civil cases, money suits. 17 . . . לֹא יְלַמֵּד he cannot plead for or against him. 18 מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ he must be silenced. 22 . . . מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא he that has no knowledge of Bible and Mishnah and right conduct. הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת is presumed to be. 23 חֲזָקָה it is assumed.

ב. לְפִיכָךְ אֵין מוֹסְרִין עֵדוּת לְעַם הָאָרֶץ וְאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ עֵדוּת, אֶלָּא אִם כֵּן הֻחְזַק שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוֹת וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים וְנוֹהֵג בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרִים וְיֵשׁ בּוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ – מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַם הָאָרֶץ וְאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה.

ג. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד חָכָם בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר עַד שֶׁיִּפָּסֵל; כָּל עַם הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא פָּסוּל עַד שֶׁיֻּחְזַק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרִים.

ה. וְכֵן הַבִּוּיִן פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם – וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁהוֹלְכִין וְאוֹכְלִין בַּשּׁוּק בִּפְנֵי כָּל הָעָם, וּכְגוֹן אֵלּוּ שֶׁהוֹלְכִין עֲרֻמִּים בַּשּׁוּק בְּעֵת שֶׁהֵן עוֹסְקִין בִּמְלָאכָה מְנֻוֶּלֶת, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ שֶׁאֵין מַקְפִּידִין עַל הַבֹּשֶׁת, שֶׁכָּל אֵלּוּ חֲשׁוּבִין כַּכֶּלֶב וְאֵין מַקְפִּידִין עַל עֵדוּת שֶׁקֶר. – –

פֶּרֶק שְׁמֹנָה עָשָׂר

א. מִי שֶׁהֵעִיד בְּשֶׁקֶר וְנוֹדַע בְּעֵדִים שֶׁהֵעִיד בְּשֶׁקֶר – זֶהוּ הַנִּקְרָא עֵד זוֹמֵם, וּמִצְוַת-עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּמָה שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת בְּעֵדוּתוֹ לַחֲבֵרוֹ: אִם בַּעֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ סְקִילָה הֵעִידוּ וְהוּזְמוּ – נִסְקָלִין כֻּלָּן, וְאִם בִּשְׂרֵפָה – נִשְׂרָפִין; וְכֵן שְׁאָר הַמִּיתוֹת. וְאִם הֵעִידוּ בְּמַלְקוֹת, לוֹקֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן כִּשְׁאָר מְחֻיְּבֵי מַלְקוֹת, וְאוֹמְדִין כֹּחוֹ וּמַלְקִין אוֹתוֹ. וְאִם הֵעִידוּ לְחַיְּבוֹ מָמוֹן, מְשַׁלְּשִׁין הַמָּמוֹן בֵּינֵיהֶן לְפִי מִנְיַן הָעֵדִים: כָּל אֶחָד וְאֶחָד יִתֵּן חֵלֶק הַמַּגִּיעַ לוֹ. וְאֵין לוֹקִין בִּמְקוֹם תַּשְׁלוּמִין.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדִים שֶׁהוּזְמוּ; אֲבָל שְׁתֵּי כִתּוֹת הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ וְאֵין כָּאן עֵדוּת, אֵין עוֹנְשִׁין אֶת אַחַת מֵהֶן, לְפִי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מִי הִיא הַכַּת הַשַּׁקְרָנִית. וּמַה בֵּין הַכְחָשָׁה לַהֲזָמָה? הַהַכְחָשָׁה – בָּעֵדוּת עַצְמָהּ: זֹאת אוֹמֶרֶת „הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה", וְזֹאת אוֹמֶרֶת „לֹא הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה", אוֹ יָבֹא מִכְּלַל דְּבָרֶיהָ שֶׁלֹּא הָיָה; וְהַהֲזָמָה – בָּעֵדִים עַצְמָן, וְאֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁהֱזִימוּם אֵינָן יוֹדְעִים אִם נִהְיָה הַדָּבָר אוֹ לֹא נִהְיָה. כֵּיצַד? עֵדִים שֶׁבָּאוּ וְאָמְרוּ: רָאִינוּ

[2] הֻחְזַק it is certain. [5] נִמְצֵאתָ אוֹמֵר hence you may infer. [7] בִּוּיִן persons neglecting their appearance. [10] אֵין מַקְפִּידִין they do not mind; are not strict, scrupulous. [16] אוֹמְדִין כֹּחוֹ we form an opinion about his strength. מְשַׁלְּשִׁין הַמָּמוֹן בֵּינֵיהֶן each is assessed an equal share of the fine. [19] הוּזְמוּ were convicted of an alibi. ...שְׁתֵּי כִתּוֹת two sets of witnesses contradicting each other.

זֶה שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ – אוֹ הִלְוָה מָנֶה לִפְלוֹנִי – בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְאַחַר שֶׁהֵעִידוּ וְנִבְדְּקוּ בָּאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים וְאָמְרוּ: בְּיוֹם זֶה וּבְמָקוֹם זֶה הָיִינוּ עִמָּכֶם וְעִם אֵלּוּ כָּל הַיּוֹם וְלֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם: לֹא זֶה הָרַג אֶת זֶה, וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה – הֲרֵי זוֹ הַכְחָשָׁה. וְכֵן אִם אָמְרוּ לָהֶם: הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִים כָּךְ – וְזֶה הַהוֹרֵג, אוֹ הַנֶּהֱרָג, אוֹ הַלֹּוֶה, אוֹ הַמַּלְוֶה, הָיָה עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת?! – הֲרֵי זוֹ עֵדוּת מֻכְחֶשֶׁת, שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָמַר: לֹא הָרַג זֶה אֶת זֶה, וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה, שֶׁהֲרֵי עִמָּנוּ הָיוּ, וְלֹא נִהְיָה דָבָר זֶה; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ. אֲבָל אִם אָמְרוּ לָהֶם: אָנוּ אֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם זֶה הָרַג זֶה בְּיוֹם זֶה בִּירוּשָׁלַיִם – כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִין – אוֹ לֹא הֲרָגוֹ, וְאָנוּ מְעִידִים שֶׁאַתֶּם עַצְמְכֶם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה בְּבָבֶל – הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִים וְנֶהֱרָגִין אוֹ מְשַׁלְּמִין, הוֹאִיל וְהָעֵדִים שֶׁהֱזִימוּם לֹא הִשְׁגִּיחוּ עַל עַצְמָהּ שֶׁל עֵדוּת כְּלָל, אִם אֱמֶת הִיא אוֹ שֶׁקֶר.

ג. וְזֶה שֶׁהֶאֱמִינָה תוֹרָה עֵדוּת הָאַחֲרוֹנִים עַל הָעֵדוּת הָרִאשׁוֹנִים – גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא. אֲפִלּוּ הָיוּ הָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים מֵאָה וּבָאוּ שְׁנַיִם וֶהֱזִימוּם וְאָמְרוּ לָהֶם: אָנוּ מְעִידִים שֶׁאַתֶּם הַמֵּאָה כֻּלְּכֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי – הֲרֵי אֵלּוּ נֶעֱנָשִׁין עַל פִּיהֶם, שֶׁהַשְּׁנַיִם כְּמֵאָה וּמֵאָה כִּשְׁנַיִם. וְכֵן בִּשְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ – אֵין הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב אֶלָּא דוֹחִין אֶת שְׁתֵּיהֶן.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים

א. אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין, וְלֹא לוֹקִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם רְאוּיִן לְעֵדוּת, וְיוּזְמוּ שְׁנֵיהֶם אַחַר שֶׁנִּגְמַר הַדִּין. אֲבָל אִם הוּזַם אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד, אוֹ שֶׁהוּזְמוּ שְׁנֵיהֶם קֹדֶם גְּמַר דִּין – אוֹ אַחַר גְּמַר דִּין וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל – אֵין נֶעֱנָשִׁין; אַף עַל פִּי שֶׁהוּזְמוּ וְנִפְסְלוּ לְכָל עֵדוּת שֶׁבַּתּוֹרָה.

ב. נֶהֱרַג זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו וְאַחַר כָּךְ הוּזְמוּ – אֵינָן נֶהֱרָגִין מִן הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת (דְּבָרִים יט, יט) וַעֲדַיִן לֹא עָשָׂה; וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה. אֲבָל אִם לָקָה זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו – לוֹקִין. וְכֵן אִם יָצָא הַמָּמוֹן מִיַּד זֶה לְיַד זֶה בְּעֵדוּתָן – חוֹזֵר לִבְעָלָיו וּמְשַׁלְּמִין לוֹ.

3 לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם it is absolutely untrue. 10 זוֹמְמִים witnesses convicted of false testimony. 10-11 לֹא הִשְׁגִּיחוּ . . . כְּלָל completely disregarded. 12 הֶאֱמִינָה declared trustworthy. גְּזֵרַת הַכָּתוּב divine decree. 16 דּוֹחִין we dismiss, disregard.

ג. הָיוּ הָעֵדִים שְׁלֹשָׁה, אֲפִילוּ מֵאָה, אִם הֵעִידוּ בְּבֵית דִּין זֶה אַחַר זֶה וְהֵעִיד כָּל אֶחָד מֵהֶן אַחַר חֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר וְהוּזְמוּ מִקְצָתָן – אֵין נֶעֱנָשִׁין עַד שֶׁיּוּזְמוּ כֻּלָּן. אֲבָל אִם הָיָה הֶפְסֵק בֵּין זֶה לָזֶה יֶתֶר מִכְּדֵי דִבּוּר – שֶׁהוּא כְּדֵי שְׁאִילַת שָׁלוֹם תַּלְמִיד לְרַב – הֲרֵי נֶחְלְקָה הָעֵדוּת, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁהוּזְמוּ נֶעֱנָשִׁין, וְהַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים, שֶׁהָיָה בֵּין דִּבְרֵיהֶן וְדִבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים הֶפְסֵק, אֵין נֶעֱנָשִׁין. וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלָה הָעֵדוּת כֻּלָּהּ מִפְּנֵי שֶׁהֵן כַּת אַחַת, הוֹאִיל וְנִפְסְלָה מִקְצָתָהּ – נִפְסְלָה כֻּלָּהּ.

ז. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ עַל אִישׁ טְרֵפָה שֶׁהָרַג וְהוּזְמוּ – אֵין נֶהֱרָגִין, שֶׁאֲפִילוּ הֲרָגוּהוּ בִּידֵיהֶן אֵין נֶהֱרָגִין, לְפִי שֶׁהוּא טְרֵפָה. – –

[2] תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר within as much time as is needed for an utterance (*e. g.*, a greeting). [4] שְׁאִילַת שָׁלוֹם greeting, salutation. [8] אִישׁ טְרֵפָה a person afflicted with a fatal organic disease.

הִלְכוֹת מַמְרִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הֵם עִקַּר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וְהֵם עַמּוּדֵי הַהוֹרָאָה, וּמֵהֶם חֹק וּמִשְׁפָּט יוֹצֵא לְכָל יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶן הִבְטִיחָה תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ (דְּבָרִים יז, יא) – זוֹ מִצְוַת־עֲשֵׂה, וְכָל הַמַּאֲמִין בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבְתוֹרָתוֹ חַיָּב לִסְמֹךְ מַעֲשֵׂה הַדָּת עֲלֵיהֶן וְלִשָּׁעֵן עֲלֵיהֶן.

ב. – – אֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן מִפִּי הַשְּׁמוּעָה – וְהֵם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה – וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁלְּמָדוּם מִפִּי דַעְתָּם בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן וְנִרְאָה בְעֵינֵיהֶם שֶׁדָּבָר זֶה כָּךְ הוּא, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁעֲשָׂאוּם סְיָג לַתּוֹרָה וּלְפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה – וְהֵן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת – כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְבָרִים מִצְוַת־עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶן; וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. – –

ג. דִּבְרֵי קַבָּלָה – אֵין בָּהֶן מַחֲלֹקֶת לְעוֹלָם; וְכָל דָּבָר שֶׁתִּמָּצֵא בוֹ מַחֲלֹקֶת, בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ קַבָּלָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. וּדְבָרִים שֶׁלָּמְדִין מִן הַדִּין – אִם הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל כֻּלָּן, הֲרֵי הִסְכִּימוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ בָהֶן, הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב וּמוֹצִיאִין הַדִּין אַחַר הָרַבִּים. וְכֵן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת – אִם רָאוּ מִקְצָתָן שֶׁרָאוּי לִגְזֹר גְּזֵרָה אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה אוֹ שֶׁיַּנִּיחוּ הָעָם הַמִּנְהָג הַזֶּה, וְרָאוּ מִקְצָתָן שֶׁאֵין רָאוּי לִגְזֹר גְּזֵרָה זוֹ וְלֹא לְתַקֵּן תַּקָּנָה זוֹ וְלֹא לְהָנִיחַ מִנְהָג זֶה – נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ וְהוֹלְכִין אַחַר רֻבָּן וּמוֹצִיאִין הַדָּבָר אַחַר הָרַבִּים.

ד. כְּשֶׁהָיָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל קַיָּם לֹא הָיְתָה מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא כָּל דִּין שֶׁנּוֹלַד בּוֹ סָפֵק לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל – שׁוֹאֵל לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ. אִם יָדְעוּ – אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאו – הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל עִם אוֹתוֹ בֵּית דִּין, אוֹ עִם שְׁלוּחָיו, עוֹלִין

7-8 אֶחָד . . . אֶחָד are alike. שֶׁלָּמְדוּ . . . מִפִּי הַשְּׁמוּעָה which they derived, on the basis of tradition, from the Bible. 8 . . . הַמִּדּוֹת exegetical principles by which the Torah is expounded. 9 סְיָג fence, 11 כָּל אֶחָד any one. 13 מַחֲלֹקֶת dissension, diversity of opinion. 14 דְּבָרִים – מִן הַדִּין laws derived by argument, analogy. 16 מִקְצָתָן some (of the scholars). 17 שֶׁיַּנִּיחוּ הָעָם הַמִּנְהָג הַזֶּה that the people ought to abandon a certain custom. 18 נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין they debate.

לִירוּשָׁלַיִם וְשׁוֹאֲלִין לְבֵית דִּין שֶׁבְּהַר הַבַּיִת. אִם יָדְעוּ – אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאו – הַכֹּל בָּאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה. אִם יָדְעוּ – אָמְרוּ לָהֶן; וְאִם לָאו – הַכֹּל בָּאִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְשׁוֹאֲלִין. אִם הָיָה הַדָּבָר – שֶׁנּוֹלַד בּוֹ הַסָּפֵק לַכֹּל – יָדוּעַ אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, בֵּין מִפִּי הַקַּבָּלָה בֵּין מִפִּי הַמִּדָּה שֶׁדָּנוּ בָהּ, אוֹמְרִים מִיָּד; אִם לֹא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל – דָּנִין בּוֹ בְּשַׁעְתָּן וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר עַד שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻלָּן, אוֹ יַעַמְדוּ לְמִנְיָן וְיֵלְכוּ אַחַר הָרֹב, וְיֹאמְרוּ לְכָל הַשּׁוֹאֲלִים „כָּךְ הֲלָכָה" וְהוֹלְכִין לָהֶן. מִשֶּׁבָּטַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, רָבְתָה מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל: זֶה מְטַמֵּא וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו, וְזֶה מְטַהֵר וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו, זֶה אוֹסֵר, וְזֶה מַתִּיר.

ה. שְׁנֵי חֲכָמִים אוֹ שְׁנֵי בָתֵּי דִינִין שֶׁנֶּחְלְקוּ שֶׁלֹּא בִזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין, אוֹ עַד שֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר לָהֶן, בֵּין בִּזְמַן אֶחָד בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה, אֶחָד מְטַהֵר וְאֶחָד מְטַמֵּא, אֶחָד אוֹסֵר וְאֶחָד מַתִּיר – אִם אֵינְךָ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, בְּשֶׁל תּוֹרָה הַלֵּךְ אַחַר הַמַּחְמִיר, בְּשֶׁל סוֹפְרִים הַלֵּךְ אַחַר הַמֵּקֵל.

פֶּרֶק שֵׁנִי

ב. בֵּית דִּין שֶׁגָּזְרוּ גְזֵרָה אוֹ תִקְּנוּ תַקָּנָה וְהִנְהִיגוּ מִנְהָג וּפָשַׁט הַדָּבָר בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד אַחֲרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר וּבִקֵּשׁ לְבַטֵּל דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים וְלַעֲקֹר אוֹתָהּ הַתַּקָּנָה וְאוֹתָהּ הַגְּזֵרָה וְאוֹתוֹ הַמִּנְהָג – אֵינוֹ יָכֹל עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. הָיָה גָּדוֹל בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בְּחָכְמָה – אֵינוֹ יָכֹל לְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו; אֲפִלּוּ בָטַל הַטַּעַם שֶׁבִּגְלָלוֹ גָּזְרוּ הָרִאשׁוֹנִים אוֹ הִתְקִינוּ – אֵין הָאַחֲרוֹנִים יְכוֹלִין לְבַטֵּל עַד שֶׁיִּהְיוּ גְדוֹלִים מֵהֶם. וְהֵיאַךְ יִהְיוּ גְדוֹלִים מֵהֶם בְּמִנְיָן הוֹאִיל וְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד הוּא? זֶה מִנְיַן חַכְמֵי הַדּוֹר שֶׁהִסְכִּימוּ וְקִבְּלוּ הַדָּבָר שֶׁאָמְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל וְלֹא חָלְקוּ בוֹ.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. מִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אֵינוֹ זָקֵן מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, אֶלָּא הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הָאֶפִּיקוֹרְסִין. – –

[4] מִפִּי הַמִּדָּה שֶׁדָּנוּ בָהּ on the basis of the principle which they applied. [6] יַעַמְדוּ לְמִנְיָן they shall decide by vote. [8] רָבְתָה increased, grew. [12] לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה which way the law inclines. בְּשֶׁל תּוֹרָה if your doubt concerns a biblical command. [13] הַלֵּךְ אַחַר הַמַּחְמִיר follow the opinion of him who is more strict. [15] פָּשַׁט became popular. [18] מִנְיָן number.

ד. אֲבָל זָקֵן מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא חָכָם מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ קַבָּלָה, וְדָן וּמוֹרֶה בְּדִבְרֵי תוֹרָה כְּמוֹ שֶׁיָּדוּנוּ וְיוֹרוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּאָה לוֹ מַחֲלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִים עִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל וְלֹא חָזַר לְדִבְרֵיהֶם אֶלָּא חָלַק עֲלֵיהֶם וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא כְּהוֹרָאָתָן – גָּזְרָה עָלָיו תּוֹרָה מִיתָה, וּמִתְוַדֶּה וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָן וְהֵן דָּנִים, הוּא קִבֵּל וְהֵם קִבְּלוּ – הֲרֵי הַתּוֹרָה חָלְקָה לָהֶם כָּבוֹד. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וּלְהַנִּיחוֹ – אֵינָן יְכוֹלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

ה. אֵין זָקֵן מַמְרֵא חַיָּב מִיתָה עַד שֶׁיְּהֵא חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה, סָמוּךְ בַּסַּנְהֶדְרִין, וְיֵחָלֵק עַל בֵּית דִּין בְּדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. — — אֲבָל אִם הָיָה תַלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת – פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט (דְּבָרִים יז, ח), מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָבָר מֻפְלָא.

ו. הָיָה חָכָם מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין וְחָלַק, וְשָׁנָה וְלִמֵּד לַאֲחֵרִים כִּדְבָרָיו אֲבָל לֹא הוֹרָה לַעֲשׂוֹת – פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן (שָׁם, יב), לֹא שֶׁיֹּאמַר בְּזָדוֹן, אֶלָּא יוֹרֶה לַעֲשׂוֹת אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא בְּעַצְמוֹ.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. כִּבּוּד אָב וָאֵם – מִצְוַת־עֲשֵׂה גְדוֹלָה, וְכֵן מוֹרָא אָב וָאֵם; שָׁקַל אוֹתָן הַכָּתוּב בִּכְבוֹדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ. כָּתוּב: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ (שְׁמוֹת כ, יב), וְכָתוּב: כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנֶךָ (מִשְׁלֵי ג, ט); וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ כָּתוּב: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ (וַיִּקְרָא יט, ג), וְכָתוּב: אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא (דְּבָרִים ו, יג) – כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כִּבּוּד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כָּךְ צִוָּה עַל כִּבּוּדָם וּמוֹרָאָם.

ג. אֵי זֶהוּ מוֹרָא וְאֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מוֹרָא – לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו וְלֹא מַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו. — — אֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל

[5] קִבֵּל he received (the oral law). [6] לְהַנִּיחוֹ to let him alone. [8] עַד שֶׁיְּהֵא unless he is. שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה who has reached the stage of rendering decisions. [10] הוֹרָה לַעֲשׂוֹת he gave a decision concerning what should be done. [11] מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָבָר מֻפְלָא one who is capable of solving any but a vey difficult problem. [12] חָכָם מֻפְלָא distinguished scholar. חָלַק differed. שָׁנָה taught. [16] שָׁקַל אוֹתָן הַכָּתוּב Scripture considered them of equal importance. [22] וְלֹא סוֹתֵר... וְלֹא מַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו he must not contradict his father nor tip the scales against him (the son must not side with his father's opponent—*Rashi*, *Kiddushin* 31b). *Yoreh De'ah* 240, 2: If his father differs from another, he must not even say, "I agree with my father" (this applies only in the presence of his father).

וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה – מִשֶּׁל הָאָב; וְאִם אֵין מָמוֹן לָאָב וְיֵשׁ מָמוֹן לַבֵּן, כּוֹפִין אוֹתוֹ וְזָן אָבִיו וְאִמּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁהוּא יָכֹל. וּמוֹצִיא וּמַכְנִיס, וּמְשַׁמְּשׁוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַשַּׁמָּשִׁים מְשַׁמְּשִׁים בָּהֶן אֶת הָרַב, וְעוֹמֵד מִפָּנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ.

ז. עַד הֵיכָן הוּא כִּבּוּד אָב וָאֵם? אֲפִילּוּ נָטְלוּ כִּיס שֶׁל זְהוּבִים שֶׁלּוֹ וְהִשְׁלִיכוּהוּ בְּפָנָיו לַיָּם – לֹא יַכְלִימֵם וְלֹא יִצְעַק בִּפְנֵיהֶם וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם, אֶלָּא יְקַבֵּל גְּזֵרַת הַכָּתוּב וְיִשְׁתֹּק. וְעַד הֵיכָן מוֹרָאָן? אֲפִילּוּ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים חֲמוּדוֹת וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ בִּפְנֵי הַקָּהָל, וּבָאוּ אָבִיו וְאִמּוֹ וְקָרְעוּ בְּגָדָיו וְהִכּוּהוּ בְּרֹאשׁוֹ וְיָרְקוּ בְּפָנָיו – לֹא יַכְלִימֵם אֶלָּא יִשְׁתֹּק, וְיִירָא וְיִפְחַד מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁצִּוָּהוּ בְּכָךְ; שֶׁאִלּוּ מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מְצַעֵר יָתֵר מִזֶּה, לֹא הָיָה יָכֹל לְפַרְכֵּס בַּדָּבָר – קַל וָחֹמֶר לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בִּרְצוֹנוֹ.

ח. אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָךְ נִצְטַוִּינוּ, אָסוּר לָאָדָם לְהַכְבִּיד עֻלּוֹ עַל בָּנָיו וּלְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ עִמָּהֶם – שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לִידֵי מִכְשׁוֹל – אֶלָּא יִמְחַל וְיִתְעַלֵּם, שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ – כְּבוֹדוֹ מָחוּל.

י. מִי שֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ – מִשְׁתַּדֵּל לִנְהֹג עִמָּהֶם כְּפִי דַּעְתָּם עַד שֶׁיְּרֻחַם עֲלֵיהֶן. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר, יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ לוֹ, וִיצַוֶּה אֲחֵרִים לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי לָהֶם.

יב. מִי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה – בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה אוֹ לְבַטֵּל מִצְוַת־עֲשֵׂה, אֲפִילּוּ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם – הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ (וַיִּקְרָא יט, ג) – כֻּלְּכֶם חַיָּבִין בִּכְבוֹדִי.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָאָמוּר בַּתּוֹרָה – הֲרֵי נִתְפָּרְשָׁה בּוֹ סְקִילָה, וְלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר. וְהֵיכָן הִזְהִיר? לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם (וַיִּקְרָא יט, כו) – לֹא תֹאכְלוּ אֲכִילָה הַמְּבִיאָה לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְזוֹ אֲכִילַת בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה,

[1] מְכַסֶּה provides with clothes. כּוֹפִין אוֹתוֹ we (the court) coerce him. [2] זָן he feeds. מוֹצִיא וּמַכְנִיס manages (father's) affairs. [3] רַב master. [5] זְהוּבִים gold coins. [10] לְפַרְכֵּס to struggle (stir against). [13] יִמְחַל וְיִתְעַלֵּם he should pardon and disappear (look away). [15] מִי שֶׁנִּטְרְפָה... he whose father's mind became unclear. [16] יְרֻחַם will be shown mercy (get cured). נִשְׁתַּטּוּ they became insane. [23] נִתְפָּרְשָׁה was stated.

שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג אֶלָּא עַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת שֶׁאָכַל, שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹלֵל וְסוֹבֵא (דְּבָרִים כא, כ). מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁזּוֹלֵל הוּא הָאוֹכֵל בָּשָׂר בְּרַעַבְתָּנוּת, וְסוֹבֵא–הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּרַעַבְתָּנוּת.

ב. אֲכִילָה זוֹ שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ–דְּבָרִים הַרְבֵּה יֵשׁ בָּהּ וְהֵן כֻּלָּן הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה: אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיִקְנֶה בָּשָׂר בְּזוֹל וְיַיִן בְּזוֹל; וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה חוּץ מֵרְשׁוּת אָבִיו בַּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּן רֵיקָנִין וּפְחוּתִין; וְיֹאכַל הַבָּשָׂר חַי וְאֵינוֹ־חַי, מְבֻשָּׁל וְאֵינוֹ־מְבֻשָּׁל, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּנָּבִים אוֹכְלִים; וְיִשְׁתֶּה הַיַּיִן מָזוּג וְאֵינוֹ מָזוּג, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּרְגְּרָנִים שׁוֹתִים. – – גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ בִּרְשׁוּת אָבִיו, אוֹ שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ, הַמְכֹעֶרֶת, בֵּין בִּרְשׁוּת אָבִיו בֵּין בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים–הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן אִם גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת כָּזוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְהָיְתָה אֲכִילַת מִצְוָה אֲפִילוּ מִדִּבְרֵיהֶם אוֹ אֲכִילַת עֲבֵרָה אֲפִילוּ מִדִּבְרֵיהֶם, הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ (שָׁם), שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בַּאֲכִילָה זוֹ אֶלָּא עַל קוֹלָם, יָצָא זֶה שֶׁעָבַר בָּהּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה. – –

[1] מְכֹעֶרֶת repulsive, indecent. [2] רַעַבְתָּנוּת voracity. [5] בְּזוֹל at low price (in order to have large quantities). [6] רֵיקִים וּפוֹחֲזִים=רֵיקָנִין וּפְחוּתִין worthless men (comp. Jud. 9.4). [7] חַי raw. מְבֻשָּׁל וְאֵינוֹ־מְבֻשָּׁל partially cooked (a sign of voraciousness). מָזוּג וְאֵינוֹ־מָזוּג insufficiently diluted (a sign of drunkenness). [8] גַּרְגְּרָנִים gluttons. [13] יָצָא is not included.

הִלְכוֹת אֵבֶל

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה הָאָבֵל נוֹהֵג בְּמִקְצָת דִּבְרֵי הָאֲבֵלוּת כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּמִנַּיִן סָמְכוּ חֲכָמִים לִשְׁלֹשִׁים יוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֶרַח יָמִים (דְּבָרִים כא, יג), מִכְּלָל שֶׁהָאָבֵל מִצְטַעֵר כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם.

ב. וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶן כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם: אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת, וּבְגִהוּץ, וּבְנִשּׂוּאִין, וּבְשִׂמְחַת מֵרֵעוּת, וְלֵילֵךְ בִּסְחוֹרָה מִמְּדִינָה לִמְדִינָה – הַכֹּל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. הַהֶסְפֵּד – כְּבוֹד הַמֵּת הוּא. לְפִיכָךְ כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן שְׂכַר הַמְקוֹנְנִים וְהַמְקוֹנְנוֹת וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ. וְאִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִסְפְּדוּהוּ, אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ; אֲבָל אִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִקָּבֵר אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁהַקְּבוּרָה מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ (שָׁם, כג).

ב. כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל חָכָם אֵינוֹ מַאֲרִיךְ יָמִים; וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּד אָדָם כָּשֵׁר רָאוּי לִקָּבֵר בְּחַיָּיו; וְכָל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר הֲרֵי שְׂכָרוֹ שָׁמוּר עַל כָּךְ אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

א. כֵּיצַד מְנַחֲמִין אֶת הָאֲבֵלִים? אַחַר שֶׁקּוֹבְרִין אֶת הַמֵּת מִתְקַבְּצִין הָאֲבֵלִים וְעוֹמְדִין בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת, וְכָל הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת עוֹמְדִין סָבִיב לָהֶן, שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה. – –

ב. הָאֲבֵלִים עוֹמְדִין לִשְׂמֹאל הַמְנַחֲמִין, וְכָל הַמְנַחֲמִין בָּאִין אֵצֶל הָאֲבֵלִים, אֶחָד אֶחָד, וְאוֹמְרִים לָהֶן: תְּנֻחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וְאַחַר כָּךְ הוֹלֵךְ הָאָבֵל לְבֵיתוֹ, וְכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת בָּאִין בְּנֵי אָדָם לְנַחֲמוֹ. – –

[4] סָמְכוּ found support (derived). [5] מִכְּלָל hence. [6] תִּסְפֹּרֶת hair-cutting. גִּהוּץ ironing. [7] שִׂמְחַת מֵרֵעוּת social festivity. [10] הֶסְפֵּד funeral address, eulogy. מְקוֹנְנִים professional wailing men and women.

יא. אַל יִתְקַשֶּׁה אָדָם עַל מֵתוֹ יָתֵר מִדַּאי, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנוּדוּ לוֹ (יִרְמְיָה כב, י), כְּלוֹמַר, יָתֵר מִדַּאי – שֶׁזֶּהוּ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; וְהַמְצַעֵר עַצְמוֹ יוֹתֵר עַל מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם הֲרֵי זֶה טִפֵּשׁ. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? שְׁלֹשָׁה לִבְכִי, שִׁבְעָה לְהֶסְפֵּד, שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתִסְפֹּרֶת וְלִשְׁאָר הַחֲמִשָּׁה [דְּבָרִים].

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר

א. מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לְבַקֵּר חוֹלִים, וּלְנַחֵם אֲבֵלִים, וּלְהוֹצִיא הַמֵּת, וּלְהַכְנִיס הַכַּלָּה, וּלְלַוּוֹת הָאוֹרְחִים – – וְכֵן לְשַׂמֵּחַ הַכַּלָּה וְהֶחָתָן וּלְסַעֲדָם בְּכָל צָרְכֵיהֶם. – – אַף עַל פִּי שֶׁכָּל מִצְוֹת אֵלּוּ – מִדִּבְרֵיהֶם, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל „וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (וַיִּקְרָא יט, יח): כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹצֶה שֶׁיַּעֲשׂוּ אוֹתָם לְךָ אֲחֵרִים – עֲשֵׂה אַתָּה אוֹתָן לְאָחִיךָ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת.

ב. שְׂכַר הַלְוָיָה מְרֻבָּה מִן הַכֹּל, וְהוּא הַחֹק שֶׁחָקְקוֹ אַבְרָהָם אָבִינוּ וְדֶרֶךְ הַחֶסֶד שֶׁנָּהַג בָּהּ: מַאֲכִיל עוֹבְרֵי דְרָכִים וּמַשְׁקֶה אוֹתָן וּמְלַוֶּה אוֹתָן. וּגְדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים (בְּרֵאשִׁית יח, ב); וְלִוּוּיָן יוֹתֵר מֵהַכְנָסָתָן. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה – כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים (סוֹטָה מו, ב).

ג. כּוֹפִין לִלְוָיָה כְּדֶרֶךְ שֶׁכּוֹפִין לִצְדָקָה. וּבֵית דִּין הָיוּ מְתַקְּנִין שְׁלוּחִין לְלַוּוֹת אָדָם הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְאִם נִתְעַצְּלוּ בְּדָבָר זֶה, מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ שָׁפְכוּ דָמִים. אֲפִילוּ הַמְלַוֶּה אֶת חֲבֵרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה. – –

ד. בִּקּוּר חוֹלִים – מִצְוָה עַל הַכֹּל: אֲפִילוּ גָּדוֹל מְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן. וּמְבַקְּרִין הַרְבֵּה פְּעָמִים בַּיּוֹם וְכָל הַמּוֹסִיף – מְשֻׁבָּח, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ. וְכָל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה – כְּאִלּוּ נָטַל חֵלֶק מֵחָלְיוֹ וְהֵקֵל מֵעָלָיו. וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר – כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

ה. אֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלִישִׁי וְהָלְאָה, וְאִם קָפַץ עָלָיו הַחֹלִי וְהִכְבִּיד – מְבַקְּרִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה לֹא בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת

[1] אַל יִתְקַשֶּׁה אָדָם... one should not grieve too much. [7] לְלַוּוֹת אוֹרְחִים to escort departing guests. לְסַעֲדָם to assist, help them. [8] בִּכְלַל implied in. [13] הַכְנָסַת אוֹרְחִים hospitality. הַקְבָּלָה reception. [14] לִוּוּיָן escorting them. [16] כּוֹפִין לִלְוָיָה we may force (the inhabitants of a place) to provide escorts for travellers. [17] מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם (God) charges them. [20] וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ provided that he does not weary (the patient). [24] הִכְבִּיד grew worse.

רִאשׁוֹנוֹת בַּיּוֹם וְלֹא בְּשָׁלשׁ אַחֲרוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתְעַסְּקִין בְּצָרְכֵי הַחוֹלֶה. — —

כב. כָּל הַכֵּלִים שֶׁזּוֹרְקִין עַל הַמֵּת, עַל הַמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ, אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁלֹּא יִתְחַלְּפוּ בְּתַכְרִיכִין.

כד. מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא חַבְלָן וְלֹא יַפְסִיד אֶת הַכֵּלִים וְיַשְׁלִיכֵם לַחֲבָלָה. מוּטָב לִתְּנָם לָעֲנִיִּים וְאַל יַשְׁלִיכֵם לְרִמָּה וְתוֹלֵעָה; וְכָל הַמַּרְבֶּה כֵּלִים עַל הַמֵּת – עוֹבֵר בְּ„לֹא תַשְׁחִית" (דְּבָרִים כ, יט).

[2] הַכֵּלִים שֶׁזּוֹרְקִין עַל הַמֵּת the garments which they throw upon a dead person (as a symbol that they are ready to renounce everything left behind). [3] שֶׁלֹּא יִתְחַלְּפוּ בְּתַכְרִיכִין so that they might not be confused with the shrouds of the dead (*i. e.*, the permission given to use the garments might be taken as applying also to the shrouds). [4] חַבְלָן destructive. [5] לַחֲבָלָה to destruction.

הִלְכוֹת מְלָכִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

ה. אֵין מַעֲמִידִין אִשָּׁה בְּמַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלֶיךָ מֶלֶךְ (דְּבָרִים יז, טו) וְלֹא מַלְכָּה. וְכֵן כָּל מְשִׂימוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל אֵין מְמַנִּים בָּהֶם אֶלָּא אִישׁ.

ז. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין הַמֶּלֶךְ, מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ (שְׁמוּאֵל א י, א). וּמֵאַחַר שֶׁמּוֹשְׁחִין הַמֶּלֶךְ, הֲרֵי זֶה זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם, שֶׁהַמַּלְכוּת יְרֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל (דְּבָרִים יז, כ). הִנִּיחַ בֵּן קָטָן, מְשַׁמְּרִין לוֹ הַמְּלוּכָה עַד שֶׁיַּגְדִּיל, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע לְיוֹאָשׁ. וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה קוֹדֵם לִירֻשַּׁת הַמְּלוּכָה, וְהַבֵּן הַגָּדוֹל קוֹדֵם לַקָּטָן מִמֶּנּוּ. וְלֹא הַמַּלְכוּת בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַשְּׂרָרוֹת וְכָל הַמִּנּוּיִן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל – יְרֻשָּׁה לִבְנוֹ וּלְבֶן בְּנוֹ עַד עוֹלָם. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּחָכְמָה וּבְיִרְאָה. הָיָה מְמַלֵּא בְּיִרְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְמַלֵּא בְּחָכְמָה מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בִּמְקוֹם אָבִיו וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ. וְכָל מִי שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ לְמִנּוּי מִן הַמִּנּוּיִן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. – –

יב. וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה שָׁם מַחֲלֹקֶת אוֹ מִלְחָמָה – מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחֲלֹקֶת. לְפִיכָךְ מָשְׁחוּ שְׁלֹמֹה מִפְּנֵי אֲדוֹנִיָּהוּ, וְיוֹאָשׁ – מִפְּנֵי עֲתַלְיָה, וּמָשְׁחוּ יְהוֹאָחָז מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. כָּבוֹד גָּדוֹל נוֹהֲגִין בַּמֶּלֶךְ, וּמְשִׂימִין לוֹ אֵימָה וְיִרְאָה בְּלֵב כָּל אָדָם. – –

ג. וְאָסוּר לִרְאוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא עָרוֹם וְלֹא כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ וְלֹא כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּג. – –

ו. כְּדֶרֶךְ שֶׁחָלַק לוֹ הַכָּתוּב הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל וְחִיֵּב הַכֹּל בִּכְבוֹדוֹ, כָּךְ צִוָּהוּ לִהְיוֹת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ שָׁפָל וְחָלָל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי (תְּהִלִּים קט, כב).

4 מִנּוּי=שְׂרָרוֹת=מְשִׂימוֹת appointments, offices. 11 וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן ... provided that the son equals his ancestors in wisdom and piety. 17 לְסַלֵּק to remove, settle. 21 כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר ... while having his hair cut, nor when he dries himself (after a bath).

וְלֹא יִנְהַג גַּסּוּת לֵב בְּיִשְׂרָאֵל יָתֵר מִדַּאי, שֶׁנֶּאֱמַר: לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו (דְּבָרִים יז, כ). וְיִהְיֶה חוֹנֵן וּמְרַחֵם לִקְטַנִּים וּגְדוֹלִים, וְיֵצֵא וְיָבֹא בְּחֶפְצֵיהֶם וּבְטוֹבָתָם, וְיָחוּס עַל כְּבוֹד קָטָן שֶׁבִּקְטַנִּים; וּכְשֶׁמְּדַבֵּר אֶל כָּל הַקָּהָל בִּלְשׁוֹן רַבִּים, יְדַבֵּר רַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי (דִּבְרֵי הַיָּמִים א כח, ב), וְאוֹמֵר: אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לָעָם הַזֶּה, וְגוֹמֵר (מְלָכִים א יב, ז). לְעוֹלָם יִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה יְתֵרָה; אֵין לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא אוֹמֵר: וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְלוּנֹּתֵיכֶם (שְׁמוֹת טז, ח). וְיִסְבֹּל טָרְחָם וּמַשָּׂאָם וּתְלוּנוֹתָם וְקִצְפָּם כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק. „רוֹעֶה" קְרָאוֹ הַכָּתוּב: לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ (תְּהִלִּים עח, עא), וְדַרְכּוֹ שֶׁל רוֹעֶה מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה: כְּרוֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא, וְגוֹמֵר (יְשַׁעְיָה מ, יא).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א. בְּעֵת שֶׁיֵּשֵׁב הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ יָתֵר עַל הַסֵּפֶר שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו, וּמַגִּיהוֹ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אִם לֹא הִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו סֵפֶר אוֹ שֶׁאָבַד, כּוֹתֵב שְׁנֵי סִפְרֵי תוֹרָה – אֶחָד מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁהוּא מְצֻוֶּה בּוֹ כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל; וְהַשֵּׁנִי לֹא יָזוּז מִלְּפָנָיו אֶלָּא בְעֵת – – שֶׁיִּכָּנֵס לְמָקוֹם שֶׁאֵין רָאוּי לִקְרִיאָה. יוֹצֵא לְמִלְחָמָה – וְהוּא עִמּוֹ; נִכְנָס – וְהוּא עִמּוֹ; יוֹשֵׁב בַּדִּין – וְהוּא עִמּוֹ; מֵסֵב – וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו (דְּבָרִים יז, יט).

ה. הַמֶּלֶךְ אָסוּר לִשְׁתּוֹת דֶּרֶךְ שִׁכְּרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל לַמְלָכִים שְׁתוֹ יָיִן (מִשְׁלֵי לא, ד), אֶלָּא יִהְיֶה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְצָרְכֵי יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו.

ח. כָּל הַמּוֹרֵד בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ. – –

ט. הַמְבַטֵּל גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ בִּשְׁבִיל שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת, אֲפִילוּ בְמִצְוָה קַלָּה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר – דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הָעֶבֶד, דִּבְרֵי הָרַב קוֹדְמִין; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם גָּזַר הַמֶּלֶךְ לְבַטֵּל מִצְוָה, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

1 גַּסּוּת לֵב arrogance. 9 מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה is plainly stated in the prophetic text. 12 יָתֵר עַל הַסֵּפֶר in addition to the סֵפֶר תּוֹרָה. 13 ... מַגִּיהוֹ he corrects (revises) it according to the copy of the Torah deposited in the Temple court. 17 נִכְנָס when he comes back (from war). מֵסֵב when he reclines (sits down for a meal). 24 ... דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הָעֶבֶד where the words of the Master and the words of the servant (are in conflict), those of the Master have the precedence.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א. אֵין הַמֶּלֶךְ נִלְחָם תְּחִלָּה אֶלָּא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וְאֵי זוֹ הִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה? זוֹ מִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִים, וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, וְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צַר שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם. וְאַחַר כָּךְ נִלְחָם בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, וְהִיא הַמִּלְחָמָה שֶׁנִּלְחָם עִם שְׁאָר הָעַמִּים כְּדֵי לְהַרְחִיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וּלְהַרְבּוֹת בִּגְדֻלָּתוֹ וְשִׁמְעוֹ.

ב. מִלְחֶמֶת מִצְוָה – אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל בָּהּ רְשׁוּת בֵּית דִּין, אֶלָּא יוֹצֵא מֵעַצְמוֹ בְּכָל עֵת, וְכוֹפֶה אֶת הָעָם לָצֵאת. אֲבָל מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת – אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָעָם בָּהּ אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

ג. וּפוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ. וְדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ: אֵינוֹ מְעַקֵּם הַדְּרָכִים מִפְּנֵי כַּרְמוֹ שֶׁל זֶה אוֹ מִפְּנֵי שָׂדֵהוּ שֶׁל זֶה, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּשָׁוֶה וְעוֹשֶׂה מִלְחַמְתּוֹ.

ט. אָסוּר לָצֵאת מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ לְעוֹלָם אֶלָּא לִלְמֹד תּוֹרָה, אוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה, אוֹ לְהַצִּיל מִן הַגּוֹיִם – וְיַחֲזוֹר לָאָרֶץ. וְכֵן יוֹצֵא הוּא לִסְחוֹרָה. אֲבָל לִשְׁכֹּן בְּחוּצָה לָאָרֶץ אָסוּר, אֶלָּא אִם כֵּן חָזַק שָׁם הָרָעָב עַד שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁוֶה דִּינָר חִטִּין בִּשְׁנֵי דִינָרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַמָּעוֹת מְצוּיוֹת וְהַפֵּרוֹת בְּיֹקֶר; אֲבָל אִם הַפֵּרוֹת בְּזוֹל וְלֹא יִמְצָא מָעוֹת וְלֹא בַּמֶּה יִשְׂתַּכֵּר, וְאָבְדָה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס, יֵצֵא לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצָא בּוֹ רֶוַח. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לָצֵאת – אֵינָהּ מִדַּת חֲסִידוּת. – –

י. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מְנַשְּׁקִין עַל תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְנַשְּׁקִין אֲבָנֶיהָ וּמִתְגַּלְגְּלִין עַל עֲפָרָהּ; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ יְחוֹנֵנוּ (תְּהִלִּים קב, טו; כְּתֻבּוֹת קיב, א-ב).

יא. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַשּׁוֹכֵן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עֲוֹנוֹתָיו מְחוּלִין (כְּתֻבּוֹת קיא, א). – – וְכֵן הַקָּבוּר בָּהּ, נִתְכַּפֵּר לוֹ וּכְאִלּוּ הַמָּקוֹם שֶׁהוּא בוֹ – מִזְבַּח כַּפָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ (דְּבָרִים לב, מג). וּבְפֻרְעָנוּת הוּא אוֹמֵר:

[3] שִׁבְעָה עֲמָמִים seven nations dwelling in Canaan. צַר enemy. [7] כּוֹפֶה he may coerce. [9] ...פּוֹרֵץ the king may break through (the private property of any person) to make himself a road and none may protest against him. שִׁעוּר prescribed quantity. [10] אֵינוֹ מְעַקֵּם הַדְּרָכִים he does not take a circuitous route. [11] בְּשָׁוֶה in a straight line. [15] כְּשֶׁהָיוּ הַמָּעוֹת מְצוּיוֹת when money is available. [16] בְּיֹקֶר at high price. בְּזוֹל at low price. [18] מִדַּת חֲסִידוּת pious conduct. [22] כָּל הַשּׁוֹכֵן whoever dwells. [24] וּבְפֻרְעָנוּת but when Scripture speaks of punishment.

עַל אֲדָמָה טְמֵאָה תָּמוּת (עָמוֹס ז, יז). וְאֵינוֹ דוֹמֶה קוֹלַטְתּוֹ מֵחַיִּים לְקוֹלַטְתּוֹ אַחַר מוֹתוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מוֹלִיכִים מֵתֵיהֶם לְשָׁם; צֵא וּלְמַד מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ וְיוֹסֵף הַצַּדִּיק.

יב. לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲפִילוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ גּוֹיִם, וְאַל יָדוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַאֲפִילוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לְחוּצָה לָאָרֶץ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. — —

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

א. אֵין עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בָּעוֹלָם עַד שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ שָׁלוֹם, אֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת וְאֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (דְּבָרִים כ, י). אִם הִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ עֲלֵיהֶן, אֵין הוֹרְגִין מֵהֶן נְשָׁמָה וַהֲרֵי הֵן לָמַס, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ (שָׁם, יא). — — וְהַמַּס שֶׁיְּקַבְּלוּ — שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוּפָם וּמָמוֹנָם, כְּגוֹן בִּנְיַן הַחוֹמוֹת וְחֹזֶק הַמְּצוּדוֹת וּבִנְיַן אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. — —

ג. וְאָסוּר לְשַׁקֵּר בִּבְרִיתָם וּלְכַזֵּב לָהֶם אַחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת.

ז. כְּשֶׁצָּרִין עַל עִיר לְתָפְשָׂהּ, אֵין מַקִּיפִין אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ אֶלָּא מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ, וּמַנִּיחִין מָקוֹם לַבּוֹרֵחַ וּלְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִמָּלֵט עַל נַפְשׁוֹ. — —

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. אֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה וְאֶחָד מִלְחֶמֶת רְשׁוּת — מְמַנִּין כֹּהֵן לְדַבֵּר אֶל הָעָם בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה, וּמוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה.

ב. שְׁתֵּי פְּעָמִים מְדַבֵּר מְשׁוּחַ מִלְחָמָה אֶל הָעָם: אַחַת בַּסְּפָר — בְּעֵת שֶׁיּוֹצְאִין, קֹדֶם שֶׁיַּעַרְכוּ הַמִּלְחָמָה, אוֹמֵר לָעָם: מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, וְגוֹמֵר (דְּבָרִים כ, ו), כְּשֶׁיִּשְׁמַע דְּבָרָיו, יַחֲזֹר מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה; וְאַחַת בְּעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה — אוֹמֵר: אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ (שָׁם, ג).

1 אינו דומה there is no resemblance, you cannot compare. קולטתו (Palestine) receives, absorbs him, grants him asylum. 10 הִשְׁלִימוּ they declared peace. שֶׁבַע מִצְוֹת the seven precepts including social justice and avoidance of blasphemy, idolatry, adultery, bloodshed, robbery, and eating flesh cut from a living animal. 13 מְצוּדוֹת strongholds, fortified places. 15 כְּשֶׁצָּרִין when they besiege. 18 אֶחָד... וְאֶחָד either ... or. מְמַנִּין we appoint. 20 סְפָר frontier, border.

ג. עֵת שֶׁעוֹרְכִין הַמַּעֲרָכוֹת וְהֵם קְרֵבִים לְהִלָּחֵם, מְשׁוּחַ מִלְחָמָה עוֹמֵד בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וְכָל הַמַּעֲרָכוֹת לְפָנָיו, וְאוֹמֵר לָהֶן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אוֹיְבֵיכֶם, אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם, אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם, כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אוֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם (דְּבָרִים כ, ג־ד). עַד כָּאן אוֹמֵר מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, וְכֹהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו מַשְׁמִיעַ אוֹתוֹ לְכָל הָעָם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר כָּךְ מְדַבֵּר מְשׁוּחַ מִלְחָמָה: מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ, וְגוֹמֵר, וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם, וְגוֹמֵר, וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ, וְגוֹמֵר (שָׁם, ה־ז). עַד כָּאן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מְדַבֵּר, וְהַשּׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ לְכָל הָעָם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר כָּךְ מְדַבֵּר הַשּׁוֹטֵר מֵעַצְמוֹ וְאוֹמֵר: מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, וְגוֹמֵר (שָׁם ח), וְשׁוֹטֵר אַחֵר מַשְׁמִיעַ לְכָל הָעָם.

ד. וְאַחַר שֶׁחוֹזְרִין כָּל הַחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה, מְתַקְּנִין אֶת הַמַּעֲרָכוֹת וּפוֹקְדִים שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם. וּמַעֲמִידִין מֵאֲחוֹרֵי כָּל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וְעִזִּים וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם. הָרוֹצֶה לַחֲזֹר מִן הַמִּלְחָמָה – הָרְשׁוּת בְּיָדָן לַחְתֹּךְ אֶת שׁוֹקוֹ, שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָה. – –

ט. כָּל אֵלּוּ שֶׁחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה, כְּשֶׁשּׁוֹמְעִין אֶת דִּבְרֵי הַכֹּהֵן חוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּבָא וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים.

טו. „מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה. וּמֵאַחַר שֶׁיִּכָּנֵס בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה יִשָּׁעֵן עַל מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה, וְיֵדַע שֶׁעַל יִחוּד הַשֵּׁם הוּא עוֹשֶׂה מִלְחָמָה. וְיָשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ וְלֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד, וְלֹא יַחֲשֹׁב לֹא בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּבָנָיו אֶלָּא יִמְחֶה זִכְרוֹנָם מִלִּבּוֹ וְיִפָּנֶה מִכָּל דָּבָר לַמִּלְחָמָה. וְכָל הַמַּתְחִיל לַחֲשֹׁב וּלְהַרְהֵר בַּמִּלְחָמָה וּמַבְהִיל עַצְמוֹ – עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם, אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם (שָׁם, ג). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל דְּמֵי יִשְׂרָאֵל תְּלוּיִן בְּצַוָּארוֹ; וְאִם לֹא נִצַּח וְלֹא עָשָׂה מִלְחָמָה בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁשָּׁפַךְ דְּמֵי הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ (שָׁם, ח). – –

1 עֵת שֶׁעוֹרְכִין הַמַּעֲרָכוֹת when the battle-lines are drawn up. 11 מְתַקְּנִין אֶת הַמַּעֲרָכוֹת the battle-lines are set in order. 13 כַּשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל iron axes. 14 לַחְתֹּךְ אֶת שׁוֹקוֹ to cut off his leg. תְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָה the beginning of falling is flight. 16 מְסַפְּקִין they supply. 17 כְּמַשְׁמָעוֹ is meant literally. קִשְׁרֵי מִלְחָמָה battle ranks. 18 מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל the hope of Israel (God). 19 יָשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ he should risk his life. 21 יִפָּנֶה he ought to disengage himself. 24 לֹא נִצַּח he did not fight.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמֹד וּלְהַחֲזִיר מַלְכוּת דָּוִד לְיָשְׁנָהּ, לַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשׁוֹנָה. — —

ג. וְאַל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּמְחַדֵּשׁ דְּבָרִים בָּעוֹלָם אוֹ מְחַיֶּה מֵתִים וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אֵין הַדָּבָר כָּךְ, שֶׁהֲרֵי רַבִּי עֲקִיבָא חָכָם גָּדוֹל מֵחַכְמֵי הַמִּשְׁנָה הָיָה וְהוּא הָיָה נוֹשֵׂא כֵלָיו שֶׁל בֶּן כּוֹזִיבָא הַמֶּלֶךְ וְהוּא הָיָה אוֹמֵר עָלָיו שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וְדִמָּה הוּא וְכָל חַכְמֵי דוֹרוֹ שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עַד שֶׁנֶּהֱרַג בַּעֲוֹנוֹת; כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱרַג נוֹדַע לָהֶם שֶׁאֵינוֹ — וְלֹא שָׁאֲלוּ מִמֶּנּוּ חֲכָמִים לֹא אוֹת וְלֹא מוֹפֵת. וְעִקְּרֵי הַדְּבָרִים כָּכָה הֵן, שֶׁהַתּוֹרָה הַזֹּאת — אֵין חֻקֶּיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ מִשְׁתַּנִּים לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן וְלֹא גּוֹרְעִין מֵהֶן. וְכָל הַמּוֹסִיף אוֹ גוֹרֵעַ אוֹ שֶׁגִּלָּה פָּנִים בַּתּוֹרָה וְהוֹצִיא הַדְּבָרִים שֶׁל מִצְוֹת מִפְּשׁוּטָן — הֲרֵי זֶה בַּדַּאי, רָשָׁע וְאֶפִּיקוֹרוֹס.

ד. וְאִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד הוֹגֶה בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּמִצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו, כְּפִי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל פֶּה, וְיָכֹף כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ, וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה׳ — הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא מָשִׁיחַ. אִם עָשָׂה וְהִצְלִיחַ וְנִצַּח כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁסְּבִיבָיו, וּבָנָה מִקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְקִבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ בְּוַדַּאי; וְאִם לֹא הִצְלִיחַ עַד כֹּה, אוֹ נֶהֱרַג, בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ זֶה שֶׁהִבְטִיחָה עָלָיו תּוֹרָה. — —

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. אַל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב שֶׁבִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ יִבָּטֵל דָּבָר מִמִּנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם אוֹ יִהְיֶה שָׁם חִדּוּשׁ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית — אֶלָּא עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בִּישַׁעְיָה: וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ (ישעיה יא, ו) — מָשָׁל וְחִידָה. עִנְיַן הַדָּבָר, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין לָבֶטַח עִם רִשְׁעֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם הַמְשׁוּלִים כִּזְאֵב וְנָמֵר,

[2] לְיָשְׁנָהּ to its former condition. [6] נוֹשֵׂא כֵלִים armor-bearer. [7] בֶּן כּוֹזִיבָא Bar-Kochba. דִּמָּה he imagined. [11] ...גִּלָּה פָּנִים בַּתּוֹרָה has misinterpreted the Torah and rendered it in opposition to the adopted sense. [12] בַּדַּאי impostor. [15] יָכֹף he will compel. לְחַזֵּק בִּדְקָהּ to keep it in repair, reinstate it. [16] ...בְּחֶזְקַת שֶׁ it is presumed that. [21] מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית nature. עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג the world (nature) follows its course.

שֶׁנֶּאֱמַר: זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְדֵם, נָמֵר שֹׁקֵד עַל עָרֵיהֶם (יִרְמְיָה ה, ו), וְיַחְזְרוּ כֻּלָּם לְדַת הָאֱמֶת, וְלֹא יִגְזְלוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ אֶלָּא יֹאכְלוּ דָבָר הַמֻּתָּר בְּנַחַת עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן (יְשַׁעְיָה יא, ז). וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בְאֵלּוּ הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים בְּעִנְיַן הַמָּשִׁיחַ – מְשָׁלִים הֵם, וּבִימוֹת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יִוָּדַע לַכֹּל לְאֵי זֶה דָבָר הָיוּ מָשָׁל וּמָה עִנְיָן רָמְזוּ בָהֶן.

ב. אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד (בְּרָכוֹת לד, ב). יֵרָאֶה מִפְּשׁוּטָן שֶׁל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים שֶׁבִּתְחִלַּת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ תִּהְיֶה מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, וְשֶׁקֹּדֶם מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג יַעֲמֹד נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל לְהָכִין לִבָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה, וְגוֹמֵר (מַלְאָכִי ג, כג); וְאֵינוֹ בָא –– אֶלָּא לָשׂוּם שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים (שָׁם, כד). וְיֵשׁ מִן הַחֲכָמִים שֶׁאוֹמְרִים, שֶׁקֹּדֶם בִּיאַת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יָבֹא אֵלִיָּהוּ. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן לֹא יֵדַע אָדָם אֵיךְ יִהְיוּ עַד שֶׁיִּהְיוּ, שֶׁהַדְּבָרִים סְתוּמִין הֵן אֵצֶל הַנְּבִיאִים. גַּם הַחֲכָמִים אֵין לָהֶם קַבָּלָה בִּדְבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא לְפִי הֶכְרֵעַ הַפְּסוּקִים, וּלְפִיכָךְ יֵשׁ לָהֶם מַחֲלֹקֶת בִּדְבָרִים אֵלּוּ. וְעַל כָּל פָּנִים אֵין סִדּוּרֵי הֲוָיַת דְּבָרִים אֵלּוּ, וְלֹא דִקְדּוּקֵיהֶן, עִקָּר בַּדָּת. וּלְעוֹלָם לֹא יִתְעַסֵּק אָדָם בְּדִבְרֵי הַהַגָּדוֹת, וְלֹא יַאֲרִיךְ בַּמִּדְרָשׁוֹת הָאֲמוּרִים בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְלֹא יְשִׂימֵם עִקָּר, שֶׁאֵינָם מְבִיאִים לֹא לִידֵי אַהֲבָה וְלֹא לִידֵי יִרְאָה. וְכֵן לֹא יְחַשֵּׁב הַקִּצִּים – אָמְרוּ חֲכָמִים: תִּפַּח רוּחָם שֶׁל מְחַשְּׁבֵי קִצִּים (סַנְהֶדְרִין צז, ב), אֶלָּא יְחַכֶּה וְיַאֲמִין בִּכְלַל הַדְּבָרִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ד. לֹא נִתְאַוּוּ הַנְּבִיאִים וְהַחֲכָמִים יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלְטוּ עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁיִּרְדּוּ בַגּוֹיִם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁיְּנַשְּׂאוּ אוֹתָם הָעַמִּים, וְלֹא כְּדֵי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנוּיִין לְתַלְמוּד תּוֹרָה וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם נוֹגֵשׂ וּמְבַטֵּל – כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה.

5 רָמְזוּ they hinted. 6 ...אֵין בֵּין there will be no difference between the present and the Messianic days except (freedom from) the oppression of governments. 7 ...יֵרָאֶה מִפְּשׁוּטָן from a literal interpretation of the Prophets it appears. 12 סְתוּמִין concealed, not explicitly stated. 13 הֶכְרֵעַ הַפְּסוּקִים the construction of verses. 14 עַל כָּל פָּנִים at any rate. 15 דִקְדּוּקֵיהֶן their details. עִקָּר בַּדָּת a religious dogma. 18 תִּפַּח רוּחָם שֶׁל מְחַשְּׁבֵי קִצִּים let despair come to those who make calculations (from biblical verses) as to when the Messiah will come. 21 שֶׁיִּרְדּוּ ... וְלֹא nor to have dominion over. 22 פְּנוּיִין free, at leisure. 23 נוֹגֵשׂ וּמְבַטֵּל oppressor and disturber.

ה. וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן לֹא יִהְיֶה שָׁם לֹא רָעָב וְלֹא מִלְחָמָה וְלֹא קִנְאָה וְתַחֲרוּת. שֶׁהַטּוֹבָה תִהְיֶה מֻשְׁפַּעַת הַרְבֵּה וְכָל הַמַּעֲדַנִּים מְצוּיִין כֶּעָפָר, וְלֹא יִהְיֶה עֵסֶק כָּל הָעוֹלָם אֶלָּא לָדַעַת אֶת ה' בִּלְבָד. וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל חֲכָמִים גְּדוֹלִים וְיִהְיוּ הַדְּבָרִים הַסְּתוּמִים וְהָעֲמֻקִּים גְלוּיִם לַכֹּל, וְיַשִּׂיגוּ דַּעַת בּוֹרְאָם כְּפִי כֹחַ הָאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים (יְשַׁעְיָה יא, ט).

[1] תַּחֲרוּת rivalry, strife. [2] הַטּוֹבָה תִהְיֶה מֻשְׁפַּעַת prosperity will be plentiful. מַעֲדַנִּים delicacies.

מֻנָּחִים וּמֻשָּׂגִים הַמֻּגְדָּרִים בִּידֵי הָרַמְבַּ"ם

(הספרות מראות על העמודים והשורות)

לוח המקראות

(הספרות מציינות את העמודים)

לוח המקראות

לוח המקראות